

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Dálého východu
Filologie – Jazyky zemí Asie a Afriky

David Sehnal

Kniha *Laozi*

Překlad s filologickým komentářem

(Book of *Laozi*. A Translation with Philological Notes)

Dizertační práce

Vedoucí práce: Prof. Zdenka Švarcová, Dr.

2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem dizertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

David Sehnal

V Pekingu dne

Poděkování

Děkuji z celého srdce všem, kdo přispěli k napsání této dizertace:

své choti Marii Vykopalové,

své školitelce prof. Zdence Švarcové,

p. prof. Christophu Harbsmeierovi,

p. Egonu Bondymu,

p. prof. Oldřichu Královi,

p. Lukáši Zádrapovi,

p. Jakubu Maršálkovi,

jakož i všem ostatním kolegům a přátelům za laskavou radu, trpělivost a povzbuzení.

David Sehnal

Abstrakt

Tato dizertační práce je komentovaným překladem jednoho z nejdůležitějších textů staročínské filozofie, knihy *Laozi*. Překlad je založen na podrobné jazykové analýze textu. Autor zanalyzoval všech zhruba 5000 slov, ze kterých se text skládá a pod každým z nich uvedl svoje chápání významu i syntaktické funkce daného slova v daném kontextu.

V Předmluvě jsou vysvětlena základní metodologická východiska, je pojednáno o struktuře textu a je podáno jeho krátké filozofické shrnutí.

V hlavní části práce, tj. v překladu s filologickým komentářem, je každá kapitola uvedena krátkou shrnující pasáží, kde se autor zamýšlí nad jejím možným poselstvím. Následuje staročínský originál s vyznačenými rýmovými stopami a jeho překlad do češtiny, který se snaží držet co nejblíže textu. Pak následuje filologický komentář, v němž autor transparentním způsobem předkládá výsledek své jazykové analýzy.

Přílohou dané práce je slovník lexémů knihy *Laozi*, v němž je materiál vzniklý jazykovou analýzou uspořádán do hesel a hnízd dle jednotlivých lexémů a jejich syntaktických funkcí. Slovník je prvním pokusem svého druhu o sledování identity staročínských lexémů na základě jejich syntaktických paradigmat.

Abstract

This disertation represents an annotated translation of one of the most important Old Chinese philosophical texts, the Book of *Laozi*. The translation is based on a detailed linguistic analysis of the text. The author has analyzed all of the cca 5000 words contained in the text and under each of them he presents his own understanding of its meaning and its syntactic function in the given context.

In the Preface the author explains the basic methodological principles, renders the structure of the text and gives its short philosophical characteristics.

In the main part of the disertation, i. e. the translation with the philological notes, every chapter is introduced with a brief summary in which the author reveals its possible philosophical message. It is followed by the original Old Chinese text with marked rhyming words and its Czech translation which reflects the text as close as possible. Next to it is the philological commentary in which the author presents the results of his linguistic analysis in a transparent way.

The appendix of this disertation is a vocabulary of the lexemes found in *Laozi*. The material obtained through the linguistic analysis is organized into head words and word clusters according to individual lexemes and their syntactic functions. The vocabulary is the first attempt of this kind as far as the identification of Old Chinese lexemes according to their syntactic paradigms are concerned.

Obsah

I. Předmluva	1
1. Úvodní část	1
§ 0. Cíle a obsah práce	1
§ 1. Klasická čínština a její analýza v této práci	2
§ 2. Obecné vlastnosti plnovýznamových slov ve staré čínštině	9
§ 3. Způsob popisu gramatiky knihy <i>Laozi</i> v této práci	16
§ 4. Slovní druhy plnovýznamových slov a jejich syntaktické funkce	17
§ 5. Slovní druhy neplnovýznamových (gramatických) slov	33
§ 6. Afixy	37
§ 7. Stažená slova	37
2. Text knihy <i>Laozi</i> a jeho překlad	38
§ 1. Výběr textové verze a struktura textu <i>Laozi</i>	38
§ 2. Principy překladu <i>Laozi</i>	43
3. Filozofické poselství knihy <i>Laozi</i>	45
4. Slovník	51
II. Překlad s filologickým komentářem	56
III. Slovník	271
Seznam použité literatury	401

I. Předmluva

1. Úvodní část

§ 0. Cíle a obsah práce

Tato doktorská práce si klade za cíl dokázat, že pomocí standardních filologických procedur je možno věrohodným způsobem přeložit obtížný staročínský text, tyto procedury dále transparentním způsobem vyložit a zobecnit. Pokud tohoto cíle bude dosaženo, může daná práce posloužit coby metodické vodítko pro čtení staročínských textů různého typu, jako praktická učebnice staročínské gramatiky a slovní zásoby.

Text *Laozi* není příliš rozsáhlý, obsahuje zhruba 5000 znaků. To umožňuje na poměrně malé ploše udělat kompletní filologický rozbor celého textu. Při tomto rozboru budu zohledňovat následující aspekty:

- 1) lexikální význam a syntaktickou funkci plnovýznamových slov v daném kontextu;
- 2) v intencích teorie T. N. Nikitinové budou systematicky brány v potaz tzv. běžné a zvláštní syntaktické funkce slovních druhů;
- 3) pravidelné i nepravidelné posuny v sémantice jednotlivých slov, např. zúžení významu typu 人 *rén*¹ n „člověk“ > „správný člověk“, užití slova ve specifickém významu, např.: 一 *yī* ADJ „být univerzální“ > n specif. „univerzální princip“;
- 4) pravidelné střídání slovesných vidů: obecného, inchoativního, konativního, kontinuativního, rezultativního;
- 5) nemarkované nominalizace, např.: 仁 *rén* ADJ „být humánní“ > n „humanita“ nebo „humánní člověk“;
- 6) synonymní a antonymní vztahy mezi slovy;
- 7) reference všech osobních a ukazovacích zájmen;
- 8) funkce všech gramatických slov;
- 9) staročínské rýmové kategorie;
- 10) pasáže, které jsou kandidáty na to, aby byly považovány za dobová rčení nebo přísloví;
- 11) možné intertextuální vazby a analogie vůči jiným textům.

Celou práci tvoří tři velké oddíly: I. Předmluva, ve které se zabývám jednotlivými sledovanými aspekty analýzy, metodologickými východisky, jakož i povahou textu a filozofickým posláním knihy *Laozi*. II. Samotný překlad s filologickým komentářem (dále „Komentář“). III. Příloha, kterou je slovník lexémů *Laozi* (dále „Slovník“). Slovník vznikl utříděním materiálu rozptýleného coby lexikální a gramatický komentář k jednotlivým kapitolám *Laozi*. Je dílčím výstupem dané práce a mým záměrem zde bylo s použitím teorie slovních druhů ve staré čínštině formulované T. N. Nikitinovou uspořádat slovní zásobu

1. U jednotlivých staročínských slov a výrazů uvádím jejich současnou výslovnost v čínské fonetické abecedě. Pokud pojednávám o čínských znacích coby grafických jednotkách, výslovnost neuvádím. Exemplifikační příklady uvádím jen ve znacích. Současné čínské termíny a výrazy rovněž píší jen ve znacích bez přepisu.

Laozi z hlediska identity jednotlivých lexémů. Objem materiálu excerpovaného z *Laozi* nedovoluje činit silné závěry, avšak u řady frekventovaných lexémů je vztah mezi jejich identitou a odpovídajícím syntaktickým paradigmatem názorně patrný, což dle mého názoru může posloužit coby slibné východisko dalšího výzkumu.

Práce se opírá o dva zásadní zdroje: strukturovanou databázi čínského jazyka *Thesaurus Linguae Sericae* (TLS)² vznikající pod vedením prof. Christopa Harbsmeiera a o moji vlastní více než dvacetiletou zkušenost se čtením staročínských textů. Součástí této zkušenosti jsou zásady, které mi vštepovali moji učitelé, zejména S. J. Jachontov, T. N. Nikitinová, J. A. Serebrjakov, Guo Xiliang, Jiang Shaoyu a Ch. Harbsmeier. Doufám, že se mi v této dizertaci podařilo zúročit aspoň část toho, čemu mne tyto znamenití sinologové a lidé naučili. Patří jim za to můj upřímný dík.

§ 1. Klasická čínština a její analýza v této práci

Klasickou čínštinou rozumíme jazyk staročínských písemných památek z období 5. stol. př. n. l. – 2. stol. n. l. Klasická čínština je tedy v tomto pojetí časově vymezenou psanou variantou historicky doložitelné staré čínštiny, kterou se mluvilo v ústředních státech čínského civilizačního okruhu asi od 13. stol. př. n. l. do 8. stol. n. l.³ Stará čínština je tedy podstatně širší pojem než klasická čínština. Od klasické čínštiny je třeba odlišovat tzv. 文言 *wényán*, což je psaný styl vznikající od dynastie *Tang* a klasickou čínštinu imitující. Pro účely této práce je důležité mít v patrnosti, že klasická čínština měla, na rozdíl od *wenyanu*, svůj základ v živém jazyce své doby – staré čínštině.⁴

Ch. Harbsmeier ve své práci *Aspects of Classical Chinese Syntax* píše: „Domnívám se, že není příliš přehnané říci, že naše znalost staré čínštiny je v mnoha ohledech ještě ve stádiu, které odpovídá tomu, když student latiny čte *De bello gallico* s tahákem ukrytým pod lavicí. Není to jen tím, že nemáme adekvátní *teorii* staročínské gramatiky. (S tím bychom dokázali žít.) Nikoli, polovinu doby nevíme doopravdy s jistotou, co přesně staročínské věty znamenají. A i když se cítíme býti jisti, co staročínská věta znamená, jsme často nejisti

2. Internetová verze TLS je na adrese <http://tls.uni-hd.de>. Kromě internetové verze existuje TLS ještě v počítačové verzi, kterou mají k dispozici členové editorského týmu, jímž mám tu čest být od roku 2000.

3. Různí autoři mají přirozeně různé periodizace dějin čínského jazyka. Toto moje vymezení staré čínštiny vychází z názorů S. J. Jachontova a dalších (např. Lü Shuxiang), kteří čínštinu dělí na starou a novou s předělem vedeným obdobím dynastie *Tang*. (Viz např. JACHONTOV, S. J. (1965). *Drevněkitajskij jazyk*. Moskva: Nauka, str. 7. a také Lü Shuxiangova předmluva v knize LIÚ Jiān 劉堅 (1983). *Jìndài Hànyǔ Dúběn* 近代漢語讀本. Shanghai: Shanghai Jiàoyù Chūbǎnshè.) Takové členění je založeno na čistě gramatických kritériích a liší se tudíž od dnes již klasické Karlgrenovy periodizace Archaic Chinese, Ancient Chinese a Old Mandarin a jí podobných, které jsou založeny na převážně fonologických principech.

4. O vztahu mezi živou starou čínštinou a stylem *wenyan* viz např. stále podnětnou Karlgrenovu práci: KARLGREN, B. (1923). *Sound and Symbol in Chinese*. Oxford. Vynikajícím dílem plným hlubokých postřehů o čínštině jako takové, jakož i o vztazích mezi dialekty a různými styly je obsáhlá učebnice berlínského semináře orientálních jazyků ARENDT, C. (1891). *Handbuch der nordchinesischen Umgangssprache mit Einschluss der Anfangsgründe des neuchinesischen officiellen und Briefstils*. Erster Theil. Allgemeine Einleitung in das Chinesische Sprachstudium mit einer Karte. Stuttgart und Berlin: W. Spemann.

ohledně toho, jak se stalo, že znamená to, co se jeví znamenat. Takový je, obávám se, současný stav řemesla.“⁵

Za třicet let od tohoto výroku prof. Harbsmeiera se na tomto sinologickém poli mnoho nezměnilo. Příčiny tohoto stavu jsou jistě rozmanité, zde se chci zmínit aspoň o jedné z nich. Porozumění každému textu je dáno třemi základními faktory: gramatikou, slovní zásobou a kontextem. Pokud jde o první dva aspekty, tyto bývají studovány jako samostatné disciplíny a málokdy dochází k jejich skloubení do jediného ústrojného systému. Přitom povaha klasické čínštiny coby takřka ideálního izolujícího jazyka vyžaduje důkladné prozkoumání *gramatických* vlastností nejen pomocných, ale zejména plnovýznamových slov.⁶ Rovněž lexikální významy plnovýznamových slov staré čínštiny je nutno nadále podrobovat zpřesňujícím procedurám v různých kontextech za použití stále jemnějších nástrojů. Gramatika a slovník, které by byly vzájemně těsně propojené a plně kompatibilní, je něco, co ve staročínských studiích doposud postrádáme.

V běžných gramatikách klasické čínštiny se syntaktické vztahy popisují nejčastěji pomocí velmi obecných pojmů: podmět – přísudek, přísudkové sloveso – předmět, člen určující – člen určovaný a pod.⁷ Při takové obecné analýze se zdá, že každé plnovýznamové slovo klasické čínštiny může v textu zastávat takřka libovolnou syntaktickou funkci, zcela se stírají (a zastírají) rozdíly mezi jednotlivými slovními druhy. Stará čínština se tak jeví jako jazyk víceméně amorfní, kde je možné takřka všechno, nic nelze přesvědčivě dokázat ani vyvrátit. Při takovém přístupu se jako nejjistější jeví držet se starých komentářů a spoléhat se na to, že komentátoři díky své erudici a jakžtakž živé tradici správně pochopili obtížná místa v textu. To je to, co Harbsmeier míní „tahákem pod lavicí“. Je nabíledni, že takto dochází jen k recyklování toho, co bylo již mnohokrát řečeno či napsáno. Kromě občasných archeologických objevů staročínských textů docházelo na poli staročínské filologie jen k pozvolnému vývoji. Není divu, že řada sinologů má tendenci považovat staročínská studia za disciplínu zkosnatělou, ba dokonce mrtvou.⁸ Velmi zásadním pokusem o průlom v této situaci je projekt databáze *Thesaurus Linguae Sericae*.

5. HARBSMEIER, Ch. (1981). *Aspects of Classical Chinese Syntax*. London a Malmö: Curzon Press Ltd., str. 6.

6. Je kupříkladu gramaticky signifikantní, že sloveso 求 *qiú* „pídit se po něčem“ je vždy v konativním vidu, sloveso 聞 *wén* „dozvědět se něco“ je rezultativní, že tranzitivní mohou být nejen slovesa, ale i mnohá substantiva, že některá slova se užívají výlučně v množném čísle, zatímco jiná preferují jednotné a pod. Příkladů z *Thesauru Linguae Sericae* je možno uvést bezpočet.

7. Významnou výjimku zde tvoří práce ruské sinoložky T. N. Nikitinové. Naopak příkladem minimalistického přístupu ke staročínské syntaxi je učebnice FULLER, M. A. (2004). *An Introduction to Literary Chinese: Revised Edition*. Cambridge: Harvard University Asia Center.

8. Zde musím upozornit na dvě roviny tohoto problému: Stará čínská kultura je v moderní Číně všudypřítomná a tvoří přirozenou součást jazykové i intelektuální výbavy současných Číňanů, byť by její reflexe byla často pokřivená nebo kýčovitá. Její studium je tedy nezbytné za každých okolností, chceme-li mít aspoň trochu zaostřený vzhled do moderní Číny. Pokud ale chceme studovat starou čínskou kulturu jako fenomén „an sich“, je třeba ji oprostit od pozdějších nánosů, poznávat jazyk staročínských textů do větší hloubky a nalézat tak stále nové, dosud nepovšimnuté souvislosti. Je to živý a fascinující proces.

V databázi TLS je v současnosti například zaregistrováno 1276 různých syntaktických kategorií. Již tento počet svědčí o velké strukturní rozmanitosti staré čínštiny, kterou tradiční způsoby popisu nejsou s to zachytit. Takto podrobný aparát umožňuje generování nových gramatických pravidel, pěstuje v čtenáři potřebnou citlivost vůči různým syntaktickým jevům i vůči jejich konkrétní sémantické náplni. Jedná se tak o značný posun vpřed oproti dosavadnímu „intuitivnímu“ čtení klasických textů, kdy „nevíme, jak se stalo, že staročínská věta znamená to, co se jeví znamenat“. TLS dovoluje podrobit dosavadní výklady založené na komentářích kritickému pohledu založenému nikoli na spekulaci, ale na jazykových faktech. Navíc díky jednotnému způsobu analýzy dovede porovnávat současný pekingský idiolekt s nápisy na shangských věšebních kostech a nalézat tak bezprostřední jazykovou kontinuitu napříč celými dějinami čínského jazyka. (V této své práci používám z důvodu větší uživatelské přívětivosti i pedagogické kompatibility vlastní systém popisu gramatiky textu *Laozi*, který je podstatně jednodušší než systém TLS v roce 2011.⁹)

V této práci se klade značný důraz na sémantiku staročínských plnovýznamových slov.¹⁰ Je znepokojivé, že ještě na počátku 21. století je třeba občas zdůraznit fakt, že nikoli *znak*, ale *slovo* je základní syntaktickou jednotkou staré čínštiny. *Čínský znak coby artefakt čínského písma je sám o sobě prost jakékoli výslovnosti a jakéhokoli významu*. Jinými slovy, nelze se ptát, jak se čte nebo co znamená ten či onen znak, nýbrž je nutno se ptát, jakým způsobem se psalo to či jiné *slovo*. Fascinace tradiční čínské filologie, jakož i řady západních sinologů čínskými znaky je příčinou, že o identitě staročínských slov toho víme zatím jen velmi málo.¹¹ Svůj podíl viny na tomto stavu má i tisíciletí přetrvávající nepochopení povahy slovníku 说文解字 *Shuō Wén Jiě Zì* coby díla čistě gramatologického, a nikoli lexikografického.¹²

9. V TLS se používají tři obecné slovnědruhovské kategorie: N – nouns, V – verbs a P – particles. Vzhledem k tomu, že v pedagogické praxi používám systém T. N. Nikitinové, vzal jsem za základ své slovnědruhovské klasifikace právě Nikitinovou. Syntaktický zápis v TLS je v neustálém vývoji. V současné době je jeho součástí například dosti sofistikovaný systém prázdných sémantických i syntaktických kategorií, o kterých se uvažuje, že tvoří podkladovou strukturu daného výrazu. Např. zájmeno 1. osoby 臣 *chén* „já“ se analyzuje jako „[já], [váš] poddaný“ a pod. V mém pojetí by se jednalo prostě o NPRO < N.

10. Moje úvahy o sémantických vlastnostech staročínských lexémů se opírají o obecnělingvistickou teorii strukturní lexikální sémantiky, jejímž nositelem je J. D. Apresjan. Z Apresjanových názorů vychází rovněž jak Nikitinová ve své teorii lexikálního a kategoriálního významu, tak i Harbsmeier při budování sémantické struktury TLS.

11. O charakteristice čínského znakového písma viz obsáhlou monografii L. Zádrapy a M. Pejšochové *Čínské písmo* (ZÁDRAPA, L., PEJŠOCHOVÁ, M. (2009). *Čínské písmo*. Praha: Academia.) nebo můj již zčásti zastaralý článek SEHNAL, D. (2002). „Čínské znakové písmo: jeho povaha a vývoj“. In: *Z myšlenek Žluté Země*. Brno: Zemské moravské muzeum. Zastaralé jsou zejména pasáže o „šesti kategoriích čínských znaků“, které se přidržují tradičních, překonaných výkladů.

12. Jak přesvědčivě dokazují F. Bottéro a Ch. Harbsmeier, slovník 说文解字 *Shuō Wén Jiě Zì* se zabýval strukturou a motivací čínských znaků, a nikoli významy lexémů. (Viz BOTTÉRO, F., HARBSMEIER, Ch. (2009), „The *Shuowen Jiezi* Dictionary and the Human Sciences in China“. In: *Festschrift Nahtan Sivin*. Taipei: Academica Sinica, str. 249 – 271.) Harbsmeier vůbec označuje celou tradici studia slovníku 说文解字 *Shuō Wén Jiě Zì* za „komedii plnou omylů“ s tím, že žádný z vykladačů tohoto díla nedosáhl intelektuální kapacity jeho autora Xu Shena.

Vezmeme-li za příklad nejjednodušší čínský znak 一 *yī*, zjistíme pohledem do databáze TLS, že tento jediný znak může reprezentovat nejméně 14 lexémů v následujících sémantických kategoriích: ALL, AS SOON AS, CONCENTRATE, IF, INDEFINITE ARTICLE, ONCE, ONE, OTHER, PRECEDE, SAME, THIS, UNITE, WHEN, WHOLE. Tyto homofonní (a též homografní) lexémy jsou zde zaregistrovány v 32 různých syntaktických funkcích a jim odpovídajících kategoriálních významech. Problém identity staročínského slova je pro sinology výzvou současnosti a analytický materiál v TLS registrovaný může posloužit jako významný zdroj dat pro další práci.

Ve svém Slovníku se snažím jít dál než TLS v tom, že se zachycené významy a funkce staročínských slov pokouším hierarchicky uspořádat, ukázat, jak mezi sebou souvisejí a jak se – často předvídatelným způsobem – odvozují jeden od druhého. Kromě analytického aparátu TLS jsem se inspiroval přístupy německého sinologa a obecného lingvisty Georga v. d. Gabelentz a ruské sinoložky T. N. Nikitinové.

Gabelentz ve své slavné *Chinesische Grammatik*¹³ nahlíží na staročínská slova z dvojí perspektivy: z perspektivy jejich slovnědruhově příslušnosti (*Wortkategorien*) a z perspektivy jejich syntaktické funkce ve větě (*Redetheile*). Bohužel, vzájemným vztahům těchto dvou stránek se nijak podrobně nevěnuje a otázku toho, jak spolu *Wortkategorien* a *Redetheile* detailně souvisejí, nechává až na výjimky nezodpovězenou.

Harbsmeier v systému TLS *Wortkategorien* explicitně nepoužívá. Ohledně fixní slovnědruhově příslušnosti daného lexému usuzujeme dle jeho příslušnosti k té či oné sémantické kategorii (SEMANTIC CATEGORY v systému TLS). Jinak jeho syntaktický aparát je analogický s Gabelentzovými *Redetheile*.

Nejdál jde ve zkoumání souvislosti mezi tím, jakou funkci dané slovo ve větě zastává (či může zastávat) a jeho slovním druhem, který by bylo možno uvést ve slovníku, Nikitinová. I dle Nikitinové (stejně jako je tomu u Harbsmeiera), by měla sémantická klasifikace slov potvrzovat jejich syntaktickou klasifikaci. Nikitinová jde ale mnohem dále, pokud jde o zjišťování identity slova, základního kategoriálního významu daného slova a odvozených kategoriálních významů.

Dle Nikitinové zapisuje například znak 苦 *kǔ* dva lexémy: 1. adjektivum „hořký“, „těžký“ a 2. sloveso „trpět něčím“. O dva různé lexémy se jedná proto, že každý z nich se vyskytuje ve své vlastní sadě konstrukcí.

Pro adjektivum „hořký“, „těžký“ jsou charakteristické konstrukce typu:
夫良藥苦於口 „vždyť dobrý lék je hořký v ústech“ (*Hanfeizi*, 32)¹⁴

13. GABELENZ, G. v. d. (1881/1944). *Chinesische Grammatik mit Ausschluss des niederen Stiles und der heutigen Umgangssprache*. Peking: Deutschland-Institut.

14. Citace z klasických čínských textů uvádím v následujícím formátu: Originál ve znacích, překlad do češtiny v uvozovkách s malým začátečním písmenem bez tečky na konci, zdroj v kulaté závorce. Pokud je v kulaté závorce pouze římská číslice, odkazuje na příslušnou kapitolu v textu *Laozi*. Jiné zdroje uvádím v čínském

苦其生 „[on sám] činí svůj život hořkým“ (*Zhuangzi*, 4)

雖臣虜之勞不苦於此矣 „ani práce otroků či zajatců není těžší než toto“ (*Hanfeizi*, 49)

Pokud adjektivum „hořký“, „těžký“ vystupuje ve funkci jmenného větného člene, získá význam „něco hořkého“, „něco těžkého“, „hořkost“:

少嘗苦曰苦。多嘗苦曰甘 „když ochutná málo hořkého, říká tomu ‚hořké‘, když ochutná hodně hořkého, říká tomu ‚sladké‘“ (*Mozi*, 17)

Pro sloveso „trpět něčím“ jsou charakteristické následující konstrukce:

國民苦[於]盜 (法兵) „lid trpěl kvůli lupičům (zákonům, válce)“

Kauzativní transformace této konstrukce dá význam „přinutit někoho, aby trpěl“, ale nikoli „způsobit, že něco bude hořké nebo těžké“(!).

獨秦能苦趙 „pouze stát *Qin* je schopen způsobit, aby stát *Zhao* trpěl“ (*Shiji*, 70)

Sloveso „trpět něčím“ se užívá v pasivní konstrukci:

蓬萊之藥可得。然常為大鯨所苦 „lék z ostrova *Penglai* lze získat, ale stále trpíme kvůli velkým žralokům“ (*Shiji*, 6)

Jmenný význam, odpovídající slovesu „trpět něčím“ bude „utrpení“, a nikoli „hořkost“:

人胥知生之樂。未知生之苦 „všichni chápou životní radosti, ale nechápou životní strádání“ (*Liezi*, 1)

Různé jmenné významy mají různá antonyma. Antonymem 苦 *kǔ* ve významu „něco hořkého“ bude 甘 *gān* „něco sladkého“, zatímco antonymem 苦 *kǔ* ve významu „utrpení“ bude 樂 *lè* „radost“. V konstrukci se vztažným zájmenem 所 *suǒ* jsou možné oba významy: 所苦 *suǒ kǔ* může znamenat jak „to, co on považuje za hořké“ tak „to, čím trpí“. Vně kontextu je tak spojení 所苦 *suǒ kǔ* nejednoznačné.¹⁵

Výše uvedený výklad je dobrou ukázkou metody Nikitinové: dvě různá slova, byť zapisovaná stejným znakem a etymologicky příbuzná, mají různé sady konstrukcí, ve kterých vystupují, neboli různá *syntaktická paradigmata*. Slova, náležející k témuž slovnímu druhu, mají syntaktická *paradigmata* obdobná. Pokud se významy neštěpí podle syntaktických *paradigmat* (jako v případě „hořký“ a „těžký“), jde o dva různé významy jednoho a téhož slova, v daném případě o význam základní a význam přenesený. Metodu syntaktických *paradigmat* rovněž využívám ve Slovníku, který je přílohou této práce, při rozhodování ohledně identity lexémů.

Nikitinová dále u plnovýznamových slov rozeznává tzv. běžné a zvláštní funkce slovních druhů. Jde o to, že pokud je slovo užito ve své běžné funkci, nedochází u něj ke změně kategoriálního významu, zatímco ve zvláštní funkci k takové změně dochází. Tak například

fonetické abecedě v kurzívě. V kurzívě zapisuji i všechna čínská slova a vlastní jména, pokud nejsou česky skloňována. Stejně tak jsou v kurzívě všechny tituly knih. Všechny citáty jsou v mém vlastním překladu.

15. Viz NIKITINA, T. N. (1985). *Sintaksičeskij stroj drevněkitajskogo jazyka*. Leningrad: Leningradskij gosudarstvennyj universitet (DrSc), str. 44 – 45.

ve výše uvedeném případě je jak pro adjektivum „hořký“ tak pro sloveso „trpět“ běžnou funkcí funkce přísudkového slovesa,¹⁶ zvláštními funkcemi jsou funkce jmenné. Pro zjištění toho, kterou sadu funkcí je v nejasných případech třeba brát pro konkrétní slovo jako základní, tedy běžnou, a které funkce jsou odvozené, používá Nikitinová statistickou metodu. Důležité je, že při změně kategoriálního významu nedochází dle Nikitinové k vytvoření nového slova.

V této práci rozlišuji u staročínských slov stejně jako Gabelentz *Wortkategorien*, tzn. fixní slovnědruhovou příslušnost, kterou je možné u daného lexému uvést ve slovníku a *Redetheile*, tedy syntaktickou funkci daného slova v dané konstrukci. To první nazývám prostě „slovní druh“, to druhé označuji jako „funkci“. Gabelentz kvůli terminologické transparentnosti používal pro *Wortkategorien* německé termíny, pro *Redetheile* termíny latinské.¹⁷ Ja označuji z nedostatku jiných možností slovní druhy velkými písmeny, funkce malými písmeny. Např.: 朽 *xuán* ADJ „být černo-červený“, přeneseně „být záhadný“, „být tajemný“ > n „záhada“. Tuto formuli tedy dešifrujeme takto: Slovo 朽 *xuán*, které je slovníkově adjektivem, vystupuje v dané konkrétní konstrukci ve funkci substantiva.

Situace je ovšem podle mého názoru složitější. Zdá se, že v některých případech může dojít k druhotnému odvození jednoho lexému od druhého právě v důsledku lexikalizace změny kategoriálního významu a následně k užití takto odvozeného lexému v nové zvláštní funkci. O tomto jevu Gabelentz ani Nikitina nikde nepojednávají, dle mnou analyzovaného materiálu však k němu dochází dosti často.

Například: 樸 *pú* N „kus neopracovaného dřeva“ > ADJ „být neotesaný a nevyhraněný jako kus dřeva“ > n „prostota, neotesanost a nevyhraněnost“

Tuto formuli čteme: Od slova 樸 *pú*, které je původně substantivem, bylo odvozeno adjektivum, jež je v této konkrétní konstrukci užito ve funkci substantiva.

Ve své práci tedy připouštím, že funkce (*Redetheil*) může být lexikalizována, pokud je od ní odvozena další funkce, v níž se opět mění kategoriální význam. Proč se domnívám, že 樸 *pú* ve významu „prostota“, „neotesanost a nevyhraněnost“ bylo odvozeno od adjektiva 樸 *pú*, a ne rovnou od substantiva 樸 *pú* „kus neopracovaného dřeva“?

16. Termín „přísudkové sloveso“ u mne odpovídá čínskému 述語. Jedná se o označení konkrétní syntaktické funkce, proto přísudkové sloveso nemusí být ve staré čínštině vyjádřeno jen slovesem, ale i slovy náležícím k jiným slovním druhům. Můj termín „přísudek“ oproti tomu odpovídá čínskému 謂語, v našich středoškolských gramatikách by odpovídal „přísudkové části“. V rovině logické je přísudkové sloveso „predikátorem propozice“, přísudek „predikátem výpovědi“. Slovem „predikativ“ označuji ve shodě s Jachontovem slovnědruhovou hyperkategorií spojující slovesa, adjektiva, číslovky a slova stavová. V TLS predikativům odpovídá kategorie „V“.

17. Ve své pedagogické praxi i v dané práci rovněž používám latinskou a českou terminologii různým způsobem. Latinskými termíny (subjekt, objekt, instrument atd.) označuji logické vztahy mezi jednotlivými aktanty. Českými pojmy (podmět, předmět, přívlastek atd.) označuji syntaktické větné členy. Podmět tak v mém pojetí může být ve staročínské konstrukci logickým subjektem, objektem, instrumentem a pod.)

1. Máme reálně zachycené adjektivní užití slova 樸 *pú*: 道常無名, 樸 „pro správnou cestu byla běžná absence pojmů, [vše] bylo nevyhraněné (jako neotesaný kus dřeva)“ (XXXII.). Celá řada substantiv v adjektivní funkci získává kategoriální význam „disponovat vlastností typickou pro dané substantivum“.

2. Vytváření substantivních abstrakt je výraznou vlastností staročínských adjektiv. Jachontov se dokonce domnívá, že většina jednoslabičných staročínských abstrakt má adjektivní původ.¹⁸

3. Přes adjektivní stádium lze mnohem snadněji vysvětlit významový posun od 樸 *pú* n „kus neopracovaného dřeva“ k 樸 *pú* n „prostota, neotesanost a nevyhraněnost“. Odvozování po linii „věc“ > „disponovat vlastností typickou pro danou věc“ > „abstraktní pojmenování dané vlastnosti“ je velmi pravidelné a v je souladu s obecnými derivačními procesy.

4. Ukazuje se, že podle modelu „věc“ > „disponovat vlastností typickou pro danou věc“ > „abstraktní pojmenování dané vlastnosti“ se chovají velké skupiny staročínských plnovýznamových slov. Takový model nám jednak umožňuje předvídat analogické případy, jednak nám umožňuje aplikovat ho na takové případy, které nejsou na první pohled evidentní. Např.: Je dobře známo, že abstraktum 仁 *rén* „humanita“ je odvozeno od adjektiva 仁 *rén* „být humánní“. Pokud však aplikujeme náš model, zjistíme tuto další souvislost:

人 *rén* „člověk“ > 仁 *rén* „disponovat vlastnostmi typickými pro člověka, tj. být humánní“ > 仁 *rén* „humanita“. Změnou způsobu zápisu je zde potvrzena lexikalizace adjektiva odvozeného od substantiva dle výše uvedeného modelu. Dle mého názoru je takové vymezení pojmu 仁 *rén* postaveno lépe, než úvahy o tom, že znak 仁 se skládá z částí znamenajících „člověk“ a „dva“ a co z toho vyplývá pro „jeho význam“.^{19 20}

V této práci používám několik podobných derivačních modelů. Otázku toho, co je základní a co odvozené řeším právě z hlediska ústrojnosti celého systému slovních druhů a jejich funkcí.

18. Tento Jachontovův pohled čerpám z jeho přednášek o gramatice staré čínštiny. V jeho knize *Stará čínština s tímto názorem koresponduje věta*: „Nicméně, mezi staročínskými jmény zcela chybí abstraktní označení dějů a vlastností ...“ Viz JACHONTOV, S. J. (1965). *Drevněkitajskij jazyk*. Moskva: Nauka, str. 41.

19. Pokud bychom chtěli charakterizovat znak 仁 z gramatologického hlediska, jedná se o typického zástupce tradiční „kategorie“ 轉注 *zhuǎnzhù*. Složka 人 je zde jak významovou složkou tak fonetikem s tím, že oba tyto znaky sloužily k zápisu dvou etymologicky příbuzných slov: 人 *rén* „člověk“ a 仁 *rén* „být lidský“, což v zásadě odpovídá naší lexikologické analýze. Ovšem situace nemusí být zdaleka tak jednoduchá: V archeologicky získaných textech se znak 仁 psal jako 身/心, kde tato „grafická etymologická příbuznost“ se znakem 人 není na první pohled patrná. Ovšem: znak 身 se sám o sobě skládá z fonetika 千 a významové složky 亻. Ve fonetické složce 千 je fonetikem první generace složka 人. Vyvozovat z takto složitě motivace znaku 身/心 cokoli ohledně lexikálního významu slova *rén* je dle mého názoru nemožné.

Někdy se v sinologické literatuře operuje s termínem „grafolexém“ (viz např. VOCHALA, J. (2009). *Konfucius v zrcadle sebraných výroků*. Praha: Academia.). Tento termín by měl své opodstatnění pro *wenyan* anebo pro zdůraznění faktu, že v současné době máme ke staročínským lexémům přístup výlučně skrze čínské znaky. To ovšem neplatilo ve staročínském období, kdy lexémy byly srozumitelné na poslech bez ohledu na způsob jejich zápisu. (Dialektické rozdíly mohly být nanejvýš srovnatelné se současnou Čínou. O čínštině, jejích dialektech a jejich vztahu k psanému jazyku viz můj článek SEHNAL, D. (2001). „Čínský jazyk nebo čínské jazyky?“. In: *Cizí jazyky* 4/2001. Plzeň: Fraus.)

20. Slavnou klasickou definici pojmu 仁 *rén* můžeme s použitím našich principů vyložit takto: 仁, 人也 „být lidský znamená chovat se jako člověk“.

Ponechávám zde úmyslně stranou rekonstrukce staročínské výslovnosti a pokusy o rekonstrukce vnitřní morfologie čínských slov, neboť ty většinou nejsou založeny na detailní textové (kontextuální) analýze a pro naše účely se doposud příliš nehodí.²¹

§ 2. Obecné vlastnosti plnovýznamových slov ve staré čínštině

Slovo je nejmenší jazyková jednotka, která vstupuje do syntaktických vztahů. Slova ve staré čínštině mohla být jednoslabičná, ale často i dvou- či víceslabičná. Rozšířeným mýtem panujícím o staré čínštině je, že měla jednoslabičnou slovní zásobu; ve skutečnosti i v tak rozsahem nevelkém textu jako je *Laozi*, nacházíme řadu víceslabičných lexémů. Kritériem pro rozlišení, kdy se jedná o dvě samostatná slova a kdy se jedná o jedno dvouslabičné (víceslabičné) slovo je zejména syntaktická analýza na bezprostřední složky: tam, kde význam dvoučlenné bezprostřední složky vztažený k významu konstrukce jako celku nelze vysvětlit prostým složením významů obou členů, máme pravděpodobně co do činění s dvouslabičným slovem. Mezi oběma členy pak panuje morfologická, a nikoli syntaktická vazba. Uvedu příklad:

Výraz 不死 *bù sǐ* je tvořen dvěma slovy, pokud význam celku je „nezemřít“, jako ve větě 敗而不死 „utrpěl jsem porážku, leč nezemřel“ (*Zuozhuan*, 5. 15).

Ovšem ve výrazu 不死之藥 „lék nesmrtelnosti“ výraz 不死 *bù sǐ* neznamena „nezemřít“, neboť se nejedná o „lék, který nezemřel“, ani o „lék, který způsobí, že někdo akutně nezemře“. 不死 *bù sǐ* je zde dle mého názoru vhodnější považovat za jedno slovo, totiž za dvojslabičné adjektivum „být nesmrtelný“. Jedná o „lék, který způsobí, že někdo se stane nesmrtelným“. Záporka 不 *bù* zde pak není samostatným adverbiem, nýbrž prefixem, pomocí něž se tvoří další analogická adjektiva, např. 不道 *bù dào* „být předčasně schátralý“ a pod. Mimochodem, stejný prefix některých adjektiv se zachoval i v současné čínštině, např. ve slovech jako 不利 *bù lì* „být nevýhodný“, 不錯 *bù cuò* „být vcelku dobrý“ aj.

K lexikalizaci dvouslabičného výrazu dochází často v důsledku jeho nemarkované nominalizace, např: 可欲 *kě yù* ve výrazu 不見(xiàn)可欲 „neukazujme to, po čem by se dalo toužit“ (III.). Bezprostřední složka 可欲 *kě yù* je složena ze dvou predikativních členů, jako celek ovšem vystupuje coby nominální předmět k přísudkovému slovesu 見 *xiàn*. Považuji ji za dvouslabičné substantivum, neboť další rozbor na bezprostřední složky by byl v rozporu s významem celku. Navíc morfém 可 *kě* je v současné čínštině prefixem některých adjektiv a je možné, že zde máme co do činění s jeho prekursorem, což je tak či onak dobré mít v patrnosti.²²

21. Viz např. SAGART, L. (1999). *The Roots of Old Chinese*. Amsterdam a Philadelphia: John Benjamins.

22. Na významové i strukturní analogie se současnou čínštinou je nutno soustavně upozorňovat nejen z pedagogických důvodů. Jak píše Harbsmeier: „Slova současné standardní čínštiny se čínské děti učí většinou dle elementárních kompozičních pravidel klasické čínské syntaxe – ze slov klasické čínštiny. Tisíce různých slovníků elementů současné hovorové čínštiny pocházejících z klasické čínštiny jsou nepřetržitě slátávány (churned out) současnými nakladateli.“ (Viz HARBSMEIER, Ch. (2011 rukopis). *A Little Primer of Literary Chinese*. Citováno s laskavým svolením autora.)

Za doplňková kritéria pak mohou posloužit frekvence daného spojení nebo analogie s podobnými pozorovanými jevy. Vcelku je možno říci, že tam, kde je možno dvouslabičný (víceslabičný) výraz interpretovat na syntaktické i morfologické rovině, přikláním se v této práci spíše k rovině morfologické.²³

V zápisu z důvodu pohodlnějšího elektronického vyhledávání označuji všechny víceslabičné výrazy písmenem P/p: NP = víceslabičné substantivum, np = víceslabičný výraz ve funkci substantiva a pod. Dvou- a víceslabičnými slovy se systematicky zabývá TLS ve své části „Lexeme Construction Type“.

U každého plnovýznamového slova může docházet a pravidelně dochází k různým významovým posunům.

1. Nejčastější je přenesení základního významu k označení jiné skutečnosti podle metaforických pravidel. Příkladem takového přenesení významu je slovo 道 *dào* „cesta“ užívané často ve významu „způsob“, „metoda“. České slovo *cesta* se ostatně užívá podobně, srovnej i anglické *the way* nebo německé *der Weg*. Je pravda, že staročínská metaforika není vždy takto transparentní a že zde se nalézají jedno z úskalí správného porozumění textu.

2. Zúžení významu: Staročínská substantiva a slovesa mají někdy tendenci zužovat svůj význam přidáním sémantického prvku „ten správný“, „ten dotýčný“, resp. „správným způsobem něco dělat“, „dokonale něco zvládnout“. U substantiv bylo možno stejného efektu dosáhnout přidáním ukazovacího zájmena 其 *qí* „ten“, „dotýčný“.

Např.:

道 *dào* „cesta“, přeneseně „metoda“, specificky ve zúženém významu „ta správná metoda“

時 *shí* „doba“, specificky ve zúženém významu „ta správná doba“

人 *rén* „člověk“, specificky ve zúženém významu „ten správný člověk“

知 *zhī* „rozumět něčemu“, specificky ve zúženém významu „dokonale něčemu rozumět“

用人 *yòng rén* „zaměstnávat ostatní“, specificky ve zúženém významu „správným způsobem zaměstnávat ostatní“

Tohoto způsobu zdůraznění (特指化) se např. v češtině dosahuje i pomocí prozodických prostředků bez dalších formálních ukazatelů. Když kupříkladu řekneme „To JE *auto*“, myslíme tím „To je správné auto, auto jak se patří“. Je možné se domnívat, že ve staré čínštině mohla být situace podobná a tato analogie rovněž opravňuje nutnost nahlížet na starou čínštinu jako na živý jazyk své doby.

3. Užití slova v jiném specifickém významu: Jedná se o takový význam slova, který souvisí s významem základním či přeneseným, který se nicméně těžko odvozuje podle nějakých

23. Na rozdíl od současné praxe TLS nepovažuji za víceslabičné slovo konstrukci, která je markovaná částicí 之 *zhī* coby tzv. „členná konstrukce“ typu 吾見師之出 „viděl jsem, jak armáda vychází“. TLS považuje 師之出 za abstraktní složené substantivum NPab. Já se držím konzervativního přístupu, který považuje 師之出 za konstrukci typu S (konstrukci obsahující podmět i přísudek, tedy strukturní větu), jejíž samostatnost byla potlačena přítomnou částicí 之 *zhī*. Totéž se týká obdobných konstrukcí s podmětem vyjádřeným zájmenem 其 *qí*.

obecných pravidel a netvoří samostatné syntaktické paradigma. K takovému významu nás často dovede výlučně logika kontextu. Tím není řečeno, že by se nutně muselo jednat o význam obskurní nebo jinde se nevyskytující: pouze naše omezené znalosti staročínské slovní zásoby nám zatím neumožňují ohledně těchto specifických významů činit obecnější závěry. V každém případě nesmí takový specifický význam být v diametrálním rozporu s obecnými lexikologickými pravidly. Zdá se, že častým přidaným sémantickým prvkem je v těchto případech „stav“, „způsob“, „aspekt“, „faktor“, „princip“ a pod.

Např.:

以正治國。以奇用兵 „korektními způsoby se řídí stát, úchylnými způsoby se vede válka“ (LVII.)

Slova 正 *zhèng* a 奇 *qí* jsou zde opozity. Jedná se o adjektiva s významem „být korektní“, resp. „být úchylný“. Ve jmenné funkci by tato adjektiva podle pravidel dostala význam „něco korektního“ nebo „korektnost“, resp. „něco úchylného“ nebo „úchylnka“. Zde však z kontextu jednoznačně vyplývá, že se jedná specificky o „korektní způsob“ resp. „úchylný způsob“. Tento význam nijak neprotiřečí významu „něco korektního“ resp. „něco úchylného“, jen specifikuje, o čem přesně se jedná.

4. Kladná vs. záporná konotace slova: Totéž slovo se může v různých kontextech užívat pro neutrální, ale i pozitivní nebo negativní hodnocení popisované skutečnosti. Např. výše uvedené slovo 正 *zhèng* je ve všech svých významech vždy pozitivní: „správný“, „korektní“, „normální“ atd. Jeho opozitum 奇 *qí* může být ovšem použito jak pozitivně „výjimečný“, „elitní“, „neotřelý“ tak pejorativně „deviantní“, „úchylný“, „prapodivný“ atd. Ve výše uvedeném příkladu se jedná o vedení války a pro *Laozi* je válka vždy něco negativního. Proto chápu a překládám slovo 奇 *qí* v tomto kontextu explicitně pejorativním ekvivalentem „úchylný“.

Podobně sloveso 改 *gǎi* má vždy pozitivní odstín „změnit něco k lepšímu“, kdežto jeho synonymum 變 *biàn* je buď neutrální anebo má odstín negativní „změnit něco nežádoucím způsobem“.

Adjektivum 智 *zhì* „být inteligentní“ může mít neutrální konotaci „disponovat inteligencí coby biologickou vlastností“, ale může být použito kladně „disponovat inteligencí vyššího typu“ i záporně „disponovat nežádoucí inteligencí, tj. být vychytralý“. Je zřejmé, že jen tak, že správně určíme základní význam tohoto slova jako „být inteligentní“, můžeme si poměrně snadno odvodit obě významové konotace. Pokud ale stanovíme za základní význam slova 智 *zhì* „být moudrý“, jen s obtížemi můžeme vysvětlit význam „být vychytralý“, pokud ho v textu vůbec identifikujeme.

Jak se vlastně generuje význam slova ve staročínském textu? Co vlastně máme reálně k dispozici při porozumění mrtvému izolujícímu jazyku, jakým je klasická čínština?

a) Tím patrně nejdůležitějším faktorem je kontinuita čínského jazyka. Současná čínština je přímým potomkem staré čínštiny a patrně jen díky tomuto faktu víme, co mnohá staročínská slova znamenala. Víme, že slovo 道 *dào* znamenalo ve staré čínštině „cesta“, protože v

současné čínštině existuje morfém 道 *dào* se stejným významem, vyskytující se ve slovech jako 道路, 人行道 a pod. Bylo by kuriozní snažit se hledat pro staročínské 道 *dào* nějaký zcela jiný význam s významem „cesta“ nijak nesouvisející.²⁴

Přirozeně, jazyk se vyvíjí a s tím dochází k posunům ve významu slov. Řada těchto posunů je dobře zdokumentována²⁵ a zachycena ve slovnících, např. staročínské 走 *zǒu* znamenalo „běžet“, zatímco v současné čínštině znamená 走 *zǒu* „jít“. Ch. Harbsmeier přesvědčivě dokazuje, že staročínské 哭 *kū* nikdy neznamenal „plakat“, ale vždy „nahlas a veřejně lkát“, „oplakávat“, 言 *yán* znamenalo vždy „vydávat veřejná a závazná prohlášení“ a nikoli jednoduše „mluvit“ atd. Mnoho staročínských slov nicméně ještě čeká na své přesné významové odlišení od svých současných příbuzných.

b) Sít' staročínských synonymních a antonymních výrazů. Správný význam daného lexému je často dán jeho opozicí vůči jiným lexémům v textu, neboli užším kontextem. Například slovo 人 *rén* v opozici k 獸 *shòu* „zvíře“ má evidentně význam „člověk“, zatímco 人 *rén* v opozici k 我 *wǒ* „já“ bude mít význam „druzí“, „ostatní“. Otázku, zda se jedná o dva různé významy téhož lexému anebo o dva různé lexémy, je nutno řešit s přihlédnutím k celému systému staročínské slovní zásoby. Sít' dobře definovaných staročínských synonym a antonym se postupně buduje v rámci TLS.²⁶

c) Lexikografické pomůcky a příručky, jakož i tradiční komentáře. Zde platí beze zbytku, že každou i zdánlivě banální a „očividnou“ (當然耳) informaci je třeba podrobit kritickému přezkoumání. Tradici je nutno ctít, ale nelze ji slepě následovat, neboť staří komentátoři na tom v řadě případů nebyli o mnoho lépe než naši současníci. Ostatně, i čtení komentářů ke klasickým textům je zatíženo tradičními pohledy a často je i starý komentář nutno číst novým způsobem. Dále, komentátoři byli ve svém úsilí málokdy vedeni snahou o co nejméně interpretačně zatížené přečtení klasického textu. Naopak, tento často sloužil jako odrazový můstek pro jejich vlastní filozofické úvahy, což musíme mít neustále na paměti. Z druhé strany, výsledky lexikologické práce komentátorů patří do zlatého fondu tradiční čínské filologie a je třeba jim věnovat tomu odpovídající pozornost.

d) Konkordance a elektronické databáze staročínských textů. Předpokládáme, že klasická čínština byla společným písemným komunikačním prostředkem tehdejších vzdělaných lidí a

24. Nemám zde pochopitelně na mysli jiný, homofonní lexém zapisovaný týmž znakem, jako je např. 道 *dào* „tržovat něco“, „citovat“. Za vrchol zcela vážně míněné absurdity, kterou jsem v této souvislosti slyšel na regulérní sinologické konferenci, považuji vymyslet nové slovo 道 *dào* s významem „vize“, neboť analýza znaku 道 autorovi vychází jako „hlava na cestách“ (sic!). Celá myšlenková konstrukce se pak ukáže neudržitelnou, jakmile zjistíme, že 首 je ve znaku 道 fonetikem (viz Pan Wuyunovy rekonstrukce staročínské výslovnosti v TLS). Motivovanost čínského znaku (skutečná či hypotetická) NENÍ totéž, co lexikální význam slova, které se tímto znakem zapisuje. Toto je zcela základní metodická zásada.

25. Viz například JIANG Shàoyú 蔣紹愚 (2005). *Gǔhànyǔ Cíhuì Gāngyào* 古漢語詞彙剛要. Běijīng: Shāngwù Yīnshūguǎn. Prof. Jiang Shaoyu je jedním z významných koeditorů TLS.

26. Původní název databáze TLS zněl *Synonyma Serica Comparata*. Existence funkčně rozlišených synonym a antonym svědčí o tom, že stará čínština byla ve své době živým jazykem.

že všechny klasické texty jsou psány jazykem srozumitelným tehdejšímu gramotnému obecnstvu.²⁷ Dále předpokládáme, že autoři těchto textů byli kompetentní²⁸ mluvčí i stylisté a že psali tak, jak odpovídalo dobovému úzu. To nevylučuje specifické výrazové prostředky každého autora, tyto však musíme definovat na pozadí klasické čínštiny jako takové. Žádný text není úplným solitérem, který by byl jazykově nekompatibilní s ostatními texty. Dále, pro klasické období je typické, že i myšlenková kompatibilita jednotlivých autorů byla značná. Autoři období Letopisů a Válčících států řešili obdobné problémy a vycházeli ze společných zdrojů a všeobecně sdílených principů. Je velmi nepravděpodobné, že by chtěli psát o něčem, co by se zcela vymykalo dobovému intelektuálnímu a společenskému diskursu, natož pak zdravému lidskému rozumu.²⁹ Proto, nalezneme-li v korpusu staročínských textů stejné či podobné formulace, totéž slovo v různých kontextech, umožňuje nám to naučit se jeho užití a dobře vystihnout jeho významové odstíny. Vlastně se tak starou čínštinu učíme. Konkordance a databáze též kompenzují náš handicap v sečtenosti napříč staročínskými texty ve srovnání se starými komentátory.

Uvedu příklad takové intertextuální filologie:

V *Laozi* je tento verš: 慎終如始，則無敗事 „když budeš opatrný na konci jako na začátku, pak nikdy nic nepokazíš“ (LXIV).

Výraz 慎終 *shèn zhōng* „být opatrný na konci [svého konání]“ je zde zasazen do velmi dobrého kontextu, který patrně neumožňuje tento verš přechít jiným způsobem. Pohledem do databáze zjistíme, že stejný výraz se objevuje i v *Lunyu*, kde je ovšem komentátory chápán úplně odlišně: 曾子曰：慎終，追遠，民德歸厚矣 „Zengzi pravil: „Pokud jsme starostliví co se týče smrti rodičů a pokud vzpomínáme vzdálených předků, cnost lidu bude spět k hojnosti.““ (*Lunyu*, 1. 9) Slovo 終 *zhōng* se zde interpretuje ve specifickém významu „smrt rodičů“, stejně tak jako slovo 遠 *yuǎn* specificky jako „vzdálení předkové“. Pokud si ovšem oba texty dáme do souvislosti a dle pravidla Occamovy břitvy použijeme jednodušší řešení, pak přečteme danou pasáž z *Lunyu* následujícím způsobem: „Zengzi pravil: „Pokud [vládce] bude opatrný na konci [stejně jako na začátku svého konání] a bude [věci] promýšlet do vzdálených důsledků, pak bude lid, pokud jde o jeho vlastnosti, inklinovat k toleranci.““³⁰

Otázkou je, zda můžeme předpokládat, že výraz 慎終 *shèn zhōng* znamená v obou případech totéž, či zda se jedná o dva zcela odlišné výrazy ze zcela odlišných textů. Dle mého názoru je třeba otázku položit jinak: Jaký máme důvod si myslet, že by 慎終 *shèn zhōng* mělo pokaždé

27. Toto platí pro psaný, klasický jazyk. Hovorová stará čínština nemusela mít žádný „všestaročínský“ standard. (Ohledně výrazu 雅言 *yǎ yán* „elegantní prohlášení“ chybně pokládaného za označení takového standardního jazyka viz např. poznámka v mém článku SEHNAL, D. (2005). „Původ a modalita částice *ye* ve staré čínštině“. In: *Studia Orientalia Slovaca* 2005. Bratislava: Univerzita Komenského.)

28. Kompetentní ve smyslu Chomského „linguistic competence“.

29. Tím opět nechci říci, že by se myšlenkově nemohli jednotliví autoři vymykat „mainstreamu“. Příkladem takového výjimečného autora je například Konfucius a jeho *Lunyu*. *Laozi* je v mé interpretaci více usazen do mainstreamu než v interpretaci tradičně taoistické.

30. Všimněme si rozdílného chápání syntaktické stavby druhé části souvětí v obou případech: v prvním případě je logicky podmětem slovo 德 *dé* „[správná] vlastnost, cnost“, v druhém to bude slovo 民 *mín* „lid“, kdežto 德 *dé* bude členem zřetelově vymezovacím.

znamenat něco jiného? Kromě konfuciánsky zaměřeného komentáře, který celé *Lunyu* interpretuje z hlediska příslušné ideologie, žádný. (Konfucius nebyl konfuciánem o nic víc než Ježíš křesťanem; totéž platí i o knize *Laozi* a pozdějších taoistech.) Verš z *Laozi* velmi připomíná dobové přísloví či rčení, a je velmi pravděpodobné, že Zengziho stačilo toto rčení pouze „nakousnout“, aby bylo okamžitě jasné, co chce říct. Při našem novém čtení dané pasáže z *Lunyu* se navíc bez komentáře zcela obejdeme, aniž by tato interpretace nutně vykazovala horší intelektuální parametry než interpretace tradiční. Pravda, posouvá to Konfuciova žáka Zengziho z polohy ortodoxního ritualisty spíše do polohy politického стратега.

Podobným procedurám a testům je třeba podrobit tradiční výklady všech staročínských knih, při vši úctě k této dvoutisícileté tradici.

e) Vlastní kritický úsudek. K správnému významu nás často dovede logika výpovědi a kontext. Až na specifické případy, kdy autor úmyslně používá hru se slovy, musíme vždy brát v potaz právě jeden význam, který přesně zapadá do všech uvažovaných souvislostí. Pokud si to logika či kontext vynutí, tento význam můžeme i sami vygenerovat dle obecných pravidel ze souvisejících, již zaznamenaných, ale do kontextu zcela nezapadajících významů daného slova. Tou nejdůležitější zásadou je, že klasická čínština, přes svoji stylistickou lakoničnost, nebyla „vágní“ v tom smyslu, že by jedno slovo v daném kontextu mohlo *současně* znamenat více věcí najednou, bez ohledu na všechny možné konotace. Pochopitelně, často můžeme uvažovat o několika různých rovnocenných čtení dané pasáže, při překladu se ale v konečném důsledku musíme rozhodnout pouze pro jedno z nich.³¹ Je třeba si časem vypěstovat si cit pro odfiltrovávání nesprávných hypotéz a naučit se, jak říká Harbsmeier, „naslouchat hudbě textu“.

Uvedu zde další příklad. V Kapitole XXXIV. textu *Laozi* je verš:

大道汜兮，其可左右。

Prakticky všichni překladatelé interpretují daný verš v tomto smyslu: „Když se velká Cesta rozlije jako povodeň, ach, může [téci] nalevo i napravo.“

Zamysleme se nad touto zdánlivě snadnou interpretací podrobněji:

Pokud cestou *dao* myslíme přírodní zákon, pak je tento zákon všudypřítomný a tato věta nedává tudíž dobrý smysl. Nelze rovněž vysvětlit přítomnost modálního slovesa 可 *kě*, jehož

31. Je jistě možno namítnout, že takový překlad zbavuje čtenáře potěšení z jeho vlastního intelektuálního výkonu a že vystihuje originál pouze jednostranným způsobem. Obávám se, že těmto kritikům musím dát za pravdu, činím tak ale zcela programově. Dle mého soudu je již dosti na tom, že *originál* lze – často nikoli díky autorově enigmatičnosti, nýbrž kvůli naší (mojí) nedostatečné znalosti klasické čínštiny – chápat různým způsobem. Přenášení těchto „dvojznačností“ do překladu je pro čtenáře většinou matoucí, nikdo pak neví, „o čem“ originál vlastně je. Pokud Konfucius o *Laozi* skutečně kdysi prohlásil, že jeho je mysl je jako drak, který se vznáší v oblacích neuchopitelným způsobem, co by asi řekl na fantazii našeho čtenáře inspirovaného mnohoznačnými, metaforami překypujícími překlady! Překlad může být pouze *horší* originálu, jinak to není překlad, ale svébytné literární dílo.

subjektem je přírodní zákon, který by si vybíral z nějakých alternativ.

Pokud cestou *dao* myslíme správný způsob vládnutí, rovněž nevíme, co si pod danou větou představit. Levá a pravá strana měly ve staré Číně rituální význam, nesouvisely se způsobem vlády. Jak si takový vládce, který vládne pomocí správné cesty, počíná, pokud zvažuje levou a pravou stranu? Samozřejmě, můžeme říci, že se jedná o Laoziův poetický obraz, personifikaci přírodního zákona a pod. a zamést tím vše pod koberec. I kdyby se však jednalo o poetický obraz, očekáváme, že tyto obrazy by přece měly něco věčného sdělovat (minimálně v předbuddhistické čínštině).

Gramaticky je tento překlad rovněž problematický: modální sloveso 可 *kě* se užívá ve většině případů v pasívních konstrukcích (jakkoli aktivní užití není vyloučeno). Zájmeno 3. osoby 其 *qí* se v klasické čínštině takzka nepoužívá ve funkci aktivního podmětu hlavní věty. Je třeba se tedy pokusit daný verš přečíst tak, aby dal smysl a aby byl zároveň gramaticky průchozí. Ve staré čínštině existovalo velmi běžné slovo 左右 *zuǒyòu* s významem „pomocník“, tedy „ten, který stojí nalevo či napravo od vládce“. Ostatně, i obě slova *zuǒ* a *yòu* znamenala ve staré čínštině „pomáhat“. I když se dnes v tomto přeneseném významu zapisují jinými znaky než ve významu „vlevo“ a „vpravo“, jejich etymologie je dodnes zjevná.

Otázka je, zda slovo 左右 *zuǒyòu* mohlo být použito ve funkci přechodného slovesa, aby se mohlo stát součástí pasívní konstrukce. (Připomeneme, že 可 *kě* je poměrně spolehlivým markerem pasíva.) V *Knize proměn* v hexagramu 泰 *Tài* je výraz 左右民 *zuǒyòu mín*, který velmi jednoznačně znamená „pomáhat lidu“. Podmínka je tedy splněna a druhou část daného verše můžeme beze všeho váhání přečíst jako „takovému lze pomáhat“³². Dáme-li následně druhou část verše do souvislosti s částí první, přečteme celý verš takto: „Když se velká *dao* (coby správný způsob vlády) rozlévala jako povodeň, ach, takovým [vládcům] bylo lze býti pomocníkem.“

Všimněme si, že při takovém čtení nereferuje zájmeno 其 *qí* anaforicky ke slovu *dào*, ale deikticky k vládci, který rozšířil správnou cestu vlády na celou zemi. Otázka, za jakých okolností se dát k vládci do služby byla častým dilematem staročínských filozofů a i v knize *Laozi* se píše o úřednících sloužících vládci dle principů správné vlády. (Kapitola XXX.). Takové čtení nelze sice najít v žádném z tradičních komentářů ani překladů, jeví se mi ale jako zcela průchozí a smysluplnější než stávající interpretace.

V Komentáři najde čtenář řadu konkrétních příkladů pro to, jaké různé faktory je třeba při generování významu mít na zřeteli.

32. Občasnou námitkou proti takovému postupu je, že nelze použít příklad z textu A pro přečtení pasáže z textu B. Pokud by se tato námitka měla uplatnit vsutku důsledně, všechny staročínské texty by pro nás byly naprosto nečitelné. Každý by byl psán jiným jazykem, stará čínština jako taková by přestala existovat. Nelze popřít problematičnost konceptu jednotné *staré* čínštiny (stejně jako současné), avšak *klasická* čínština coby psaný styl *byla* společným komunikačním prostředkem vzdělané vrstvy starých Číňanů. Textových dokladů o existující dobové intertextualitě máme dostatek.

§ 3. Způsob popisu gramatiky knihy *Laozi* v této práci

Cílem této práce není podat soustavný popis gramatiky staré čínštiny. Zkratkový aparát, který zde užívám, je založen na několika jednoduchých principech. Jeho idea je převzata částečně z TLS, je doplněna o můj vlastní systém slovních druhů a o Gabelentzovu dichotomii slovních druhů a syntaktických funkcí.

Kvůli uživatelské přívětivosti jsem se snažil zkratky omezit na minimum a dávat přednost explicitním formulacím. Např. ve formulaci „kauzativní vt v konativním vidu“ je užito pouze jediné zkratky „vt“ pro syntaktickou funkci přechodného přísudkového slovesa.

1. Velká a malá písmena

Základní princip užívání velkých a malých písmen byl zmíněn výše na str. 7. Velká písmena mi zde slouží k označování slovního druhu, ke kterému dané slovo v mém systému trvale náleží, např. N – substantivum, ADJ – adjektivum a pod. U sloves rozlišuji přechodná slovesa Vt a nepřechodná slovesa Vi. Indexy „t“ a „i“ píší vždy malými písmeny. Ditranzitivní slovesa označuji zkratkou Vtt.

Dále používám velká písmena ve zkratkách typu „vtV“, „adjV“ a pod. Zde označuje velké písmeno „V“ v souladu s praxí TLS jakýkoli výraz verbálního charakteru, ať již je vyjádřen jedním slovem či celou konstrukcí.

Zkratky psané malými písmeny označují syntaktické funkce daných slov. Zkratka „n“ znamená, že dané slovo má v daném místě textu jmennou syntaktickou funkci, „vi“ je zkratka pro funkci nepřechodného přísudkového slovesa.

2. Běžné a zvláštní funkce slov

V dané práci se snažím důsledně sledovat, jak se chovají staročínská slova, pokud jde o jejich slovnědruhovou příslušnost a jejich běžné resp. zvláštní syntaktické funkce v tom smyslu, jak je chápe Nikitinová.

Pokud pozoruji užití některého slova v jeho zvláštní funkci, značím jak jeho slovní druh tak jeho syntaktickou funkci. Např. formuli „ADJ > putativní vt“ čteme: „slovo, které je slovníkově adjektivem, je zde užito ve zvláštní funkci coby přechodné přísudkové sloveso v putativním významu“.

Tam, kde se domnívám, že se jedná o běžnou funkci daného slova, značím pouze tuto funkci. Tedy pouhé „n“ označuje, dané slovo je slovníkově substantivem a v souladu s tím je užito ve jmenné syntaktické funkci. Pouhou funkci označuji i v těch případech, kdy není jasné, zda se jedná o funkci běžnou či zvláštní, neboť je to právě syntaktická funkce, která je zřejmým výsledkem syntaktické analýzy konstrukce a je často pro naše chápání daného slova v textu rozhodující. Kategoriální slovnědruhová příslušnost staročínských slov je naproti tomu výsledek syntézy syntaktických a sémantických pozorování, jež je stále nedořešenou teoretickou otázkou (ostatně i jako slovnědruhová příslušnost slov v současné čínštině).

3. Další doplňkové zkratky a značky uplatňované v popisu gramatiky

act	„činnostní“, „aktivní“
ad	„slovo předchází a zároveň určuje následující výraz“
obj	„objekt“
om	„omitted“, markuje přechodné sloveso s vynechaným předmětem. Toto vynechání je většinou syntakticky podmíněno, např. přítomností zápornky 不 <i>bù</i> a lze ho snadno doplnit z kontextu.
-P/-p	„phrase“, označuje dvoj- nebo víceslabičný výraz (slovo).
pas	„pasivní“
pivot	„sloveso tvoří pivotální (teleskopickou) konstrukci“
post	„slovo následuje za daným výrazem“
-prep	„slovo v dané funkci řídí předložkový předmět“
prep	„prepoziční sloveso“
S	„sentence“, označuje větu nebo delší úsek v textu následující za daným slovem
specif.	„specifický“
stat	„statický“
subj	„subjekt“
-0	„dané sloveso nemá žádný subjekt, který by se dal z kontextu doplnit“
&	„a zároveň“
+	„je v konstrukci s“
>	„je užito ve zvláštní funkci“, popř. označuje přímou derivaci skrze lexikalizaci zvláštní funkce nebo lexikalizaci sémantické transpozice
<	„je odvozeno od“ (značku < užívám poměrně volně, na rozdíl od značky >)
{ }	Výraz uvnitř složených závorek blíže definuje dané slovo, např. vt{prep} – „přechodné sloveso, které je prepozičním slovesem“.
.	Tečka uprostřed zkratky ji rozděluje na menší přehlednější úseky.

§4. Slovní druhy plnovýznamových slov a jejich syntaktické funkce

V této práci používám v zásadě systém slovních druhů představený v pracích T. N. Nikitinové s některými modifikacemi.³³ Podobně jako Nikitinová považuji klasifikaci slovní zásoby na slovní druhy za pragmatický nástroj, který by nám měl umožnit smysluplné rozřazení jazykového materiálu a posloužit k vysvětlení co největšího počtu jazykových jevů pomocí co nejúspornějších prostředků. Při tom by taková klasifikace měla samozřejmě reflektovat obecná kognitivní schémata daného jazyka.^{34 35} Zohledňují se zde jak sémantická

33. Viz např. NIKITINA, T. N. (1985). *Sintaksičeskij stroj drevněkitajskogo jazyka*. Leningrad: Leningradskij gosudarstvennyj universitet (DrSc), str. 219 – 225.

34. Každá klasifikace je intelektuální procedurou, při níž do spojitě skutečnosti zakreslujeme dle zvolených kritérií hranice jednotlivých kategorií za účelem popisu této skutečnosti. Příliš obecná i příliš podrobná klasifikace se mýlí účinkem.

35. Podrobnou monografii o slovních druzích v klasické čínštině z pohledu kognitivní lingvistiky napsal L. Zádrapa: ZÁDRAPA L. (2011). *Word-class Flexibility in Classical Chinese*. Leiden – Boston: Brill.

tak gramatická kritéria s tím, že slova patřící k témuž slovnímu druhu vykazují stejné nebo podobné vlastnosti. Organičnost celého systému a analogie jsou důležitými pomocnými faktory, díky kterým klasifikujeme slova, k nimž máme akutní nedostatek jiných informací.

Nikitinová dělí plnovýznamová slova staré čínštiny na následující slovní druhy:

1. substantiva
2. adjektiva
3. slovesa
4. číslovky
5. lokativy

Moje rozdělení slovních druhů plnovýznamových slov je následující:

1. substantiva	N
2. adjektiva	ADJ
3. nepřechodná slovesa	Vi
4. přechodná slovesa	Vt
5. číslovky	NUM
6. slova stavová	STAT
7. lokativy	LOK

Dělení sloves na dvě hierarchicky rovnocenné skupiny vyplynulo z různých derivačních modelů, které tyto dva slovní druhy tvoří. Je možno mít přechodné sloveso Vt ve funkci nepřechodného slovesa vi ($Vt > vi$) a naopak ($Vi > vt$). V každém z těchto případů se slovesa chovají jiným způsobem, jak bude ukázáno níže. Mimochodem, Jachontov píše: „Je možné, že predikativy staré čínštiny je pohodlnější dělit nikoli na dvě, ale hned na tři hlavní skupiny: přechodná slovesa, nepřechodná slovesa a adjektiva.“³⁶ Moje analýza potvrzuje tento Jachontovův názor, který on ve své knize nijak nerozvádí.

Slova stavová bývají řazena často mezi adjektiva, ale na rozdíl od nich se nemohou pojit se zápornkou 不 *bù*, jakož i se žádnými jinými zápornkami. Rovněž se neužívají ve srovnávacích konstrukcích. Slova stavová ze slovní zásoby čínského jazyka vyčlenil jako první prof. *Zhu Dexi*³⁷ a jeho důvody se dají zcela aplikovat i na starou čínštinu, kde existuje celá velká skupina těchto slov. Níže rozebereme základní vlastnosti jednotlivých slovních druhů a jejich syntaktické funkce, v nichž jsou užity v textu *Laozi* za účelem rozklíčování syntaktického zápisu užívaného v této práci. Je třeba mít na paměti, že jedna a tatáž syntaktická funkce má často rozdílnou sémantickou náplň v závislosti na tom, od jakého slovního druhu je odvozena. Třeba $vi < N$ často znamená „chovat se jako N“, zatímco $vi < Vt$ znamená

36. JACHONTOV, S. J. (1965). *Drevněkitajskij jazyk*. Moskva: Nauka, str. 41.

37. Viz ZHŮ DEXI 朱德熙 (1984). *Yǔfǎ Jiǎngyì* 語法講義. Běijīng: Shāngwù Yīnshūguǎn.

„zabývat se V-ováním“ a pod. (viz níže). Syntaktické funkce jsou stejně jako v příloženém Slovníku psány modře, tučně je zvýrazněno slovo, které je užito v popisované funkci.

1. Substantiva (N, NP)

Substantiva jsou slova vyjadřující názvy předmětů (tzv. „object words“) v nejširším slova smyslu včetně věcí, lidí, osob, látek, přírodních jevů, geografických lokalit, měr a vah, označení místa i času, jakož i některých abstraktních pojmů. V běžných funkcích se popírají zápornou 非 *fēi*.

Běžné funkce substantiv jsou funkce jmenné (podmět, tematický podmět, předmět, jmenný přísudek, určení místa nebo času, člen zřetelově vymezovací, společný člen v teleskopické konstrukci). Zvláštními funkcemi jsou funkce přívlastku k jinému substantivu,³⁸ funkce přísudkového slovesa a funkce příslovečného určení. Atributivní funkce substantiva nemůže být transformována do funkce přísudkového slovesa a naopak.

Syntaktické funkce substantiv zaznamenané v textu *Laozi*:

1. **n** (substantivum ve jmenné funkci) 故道大，天大，地大，人亦大 „proto *dao* je veliká, nebesa jsou veliká, země je veliká, člověk je též veliký“ (XXV.)

38. I když Nikitinová i Jachontov považují funkci přívlastku za zvláštní funkci substantiva, tato funkce je pro substantiva typická. Proto ve svém zápisu nepoužívám formuli $N > \text{nad}N$, ale píší „n ve funkci přívlastku“.

Tato syntaktická funkce je sémanticky značně rozmanitá. Např. Harbsmeier rozlišuje nejméně 24 různých sémanticko-logických vztahů mezi určujícím a určovaným substantivem:

王政 *wáng zhèng* „vláda Jeho Veličenstva“: 王 *wáng* – subjekt; ten, kdo provozuje vládu

(NB: Od tohoto významu je třeba odlišit „královská vláda“, „královský způsob vládnutí“, kde slovo 王 *wáng* neoznačuje právě vládnoucího krále – Jeho Veličenstvo, nýbrž kvalitu, popř. průměr.)

國政 *guó zhèng* „vláda ve státě“: 國 *guó* – objekt; to, nač je zacílená vláda

法政 *fǎ zhèng* „vláda skrze zákony“: 法 *fǎ* – instrument; to, pomocí čeho se vládne

王弟 *wáng dì* „mladší bratr Jeho Veličenstva“: 弟 *dì* – „mladší bratr“ je definován svým vztahem k právě vládnoucímu králi

王宮 *wáng gōng* „královský palác“: 王 *wáng* – vyjadřuje buď přívlastnění (palác Jeho Veličenstva) nebo charakteristiku (palác charakterizovaný tím, že v něm bydlí nebo bydleli králové)

王法 *wáng fǎ* „zákony Jeho Veličenstva“: 王 *wáng* – zdroj; ten, kdo vydává zákony

人手 *rén shǒu* „lidská ruka“: mezi slovem označujícím celek 人 *rén* a část celku 手 *shǒu* je vztah nezcizitelné trvalé příslušnosti

力人 *lì rén* „silák“: 力 *lì* – kvalita, vlastnost

胡人 *Hú rén* „člověk patřící do etnické skupiny Hu“: 胡 *Hú* – příslušnost k určitému typu lidí

金人 *jīn rén* „kovový člověk“: 金 *jīn* – materiál, 人 *rén* – nikoli člověk v pravém slova smyslu, nýbrž jeho napodobenina

山人 *shān rén* „člověk z hor“, „horal“: 山 *shān* – místo

昔人 *xī rén* „člověk nebo lidé minulosti“: 昔 *xī* – čas

主人 *zhǔ rén* „vládce“: 主 *zhǔ* – role; člověk charakterizovaný tím, že jeho společenskou rolí je být vládcem

軍人 *jūn rén* „voják“: 軍 *jūn* – instituce; člověk charakterizovaný příslušností k dané instituci

弓人 *gōng rén* „lukař“, „výrobce luků“: 弓 *gōng* – předměty, které dotýčný profesionálně vyrábí

鳥人 *niǎo rén* „ptačí muž“, „člověk podobný na ptáka“: 鳥 *niǎo* – příměr vyjadřující podobnost

酒壺 *jiǔ hú* „nádoba na alkohol“: 酒 *jiǔ* – obsah

(Zdroj: Ch. Harbsmeier, přednáška na Pekingské univerzitě, duben 2010. Citováno s jeho laskavým svolením.)

2. **n ve funkci určení času** (substantivum ve funkci určení času³⁹) 豫兮若冬涉川 „byli obezřetní, ach, jako by v zimě překračovali řeku“ (XV.)
3. **n ve funkci přívlastku** (substantivum ve funkci přívlastku ke jmennému členu) 五色令人目盲 „barvy všeho druhu oslepují lidské oči“ (XII.)
4. **vi** (substantivum ve funkci přísudkového slovesa bez předmětu) 侯王若能守之, 萬物將自賓 „pokud by vládcové všeho druhu byli s to se tím řídit, všechny věci by se samy podřizovaly na způsob hostů (= samy od sebe by se chovaly tak, jak se sluší a patří na hosty)“ (XXXII.)
5. **vi v inchoativním vidu** (substantivum ve funkci přísudkového slovesa bez předmětu označujícího počátek děje nebo stavu) 其未兆, 如嬰兒之未孩 „ty příznaky se ještě nezačaly projevovat, jako u novorozence, který se ještě nestal batoletem“ (XX.)
6. **vt** (substantivum ve funkci přísudkového slovesa s jedním předmětem) 服文綵 „odívají se do zdobného a pestrého [oděvu]“ (LIII.)
7. **kauzativní vt.om** (substantivum ve funkci kauzativního přísudkového slovesa s jedním vynechaným předmětem) 雖小, 天下莫能臣也 „byť by [dotyčný] byl bezvýznamný, v podnebesí jej věru nikdo nemohl udělat [svým] poddaným“ (XXXII.)
8. **kauzativní vt v pasívu** (substantivum ve funkci kauzativního přechodného slovesa, jehož objekt je pasívním podmětem konstrukce) 名可名, 非常名 „slovo, které se dalo učinit pojmem, není obyčejným slovem“ (I.)
9. **kauzativní vtprep.om** (substantivum ve funkci kauzativního přechodného slovesa, jehož vynechaný předmět je uveden předložkou) 萬物作而不為(wèi)始 „všechny věci vznikaly, a oni k tomu nedávali počáteční impuls“ (II.)
10. **putativní vt** (substantivum ve funkci putativního přechodného slovesa s jedním předmětem) 味無味 „považuj za chutné to, co je bez chuti“ (LXIII.)
11. **putativní vt.om** (substantivum ve funkci putativního přechodného slovesa s jedním vynechaným předmětem) 往而不害 „vydá se k němu a nebude se cítit poškozeno“ (XXXV.)
12. **postojové vt** (substantivum ve funkci postojového přechodného slovesa s jedním předmětem) 聖人皆孩之 „nanejvýš moudří mužové se k nim všem chovali jako k dětem“ (XLIX.)
13. **vttV** 強字之曰道 (substantivum ve funkci přechodného slovesa se dvěma předměty, z nichž jeden je predikativní povahy) „z donucení jsem jí dal dospělé jméno *dao*“ (XXV.)
14. **adv** (substantivum ve funkci určení k přísudkovému slovesu) 周行而不殆 „pohybuje se v kruhu a nepolevuje“ (XXV.)

Dvojslabičná substantiva mohou mít rozmanitou vnitřní strukturu. Významnou skupinu mezi nimi tvoří substantiva složená ze dvou synonymních morfémů, která mívají zevšeobecňující, generický význam:

甲兵 *jiǎbīng* NP „výzbroj a výstroj všeho druhu“ < n „krunýř“ + n „zbraň“

舟輿 *zhōuyú* NP „dopravní prostředky všeho druhu“ < n „lod“ + n „vůz“

兕虎 *sīhǔ* NP „divoká a nebezpečná zvířata všeho druhu“ < n „nosorožec“ + n „tygr“

39. Patří mezi jmenné funkce, ale přesto ji z didaktických důvodů uvádím odděleně.

Uvedu i několik příkladů na jiné typy dvojslabičných substantiv:

百姓 *bǎixìng* NP < num + n „obyvatelstvo“, též „vlivní lidé“, „gentry“

天下 *tiānxià* NP < n + lok „svět“, „podnebesí“

聖人 *shèngrén* NP < adj + n „nanejvýš moudří mužové“

多言 *duōyán* NP < adv + vi „mluvka“

無物 *wúwù* NP < prefix + n „bezvěcnost“, „stav, kdy neexistují věci“

Dvojslabičná substantiva se v textu *Laozi* vyskytují pouze ve jmenných funkcích a ve funkci přívlastku. Jediným zaregistrovaným případem predikativního užití je **vpt v pasívu** (víceslabičné substantivum ve funkci víceslabičného přechodného slovesa v pasívu, jehož objekt je pasívním podmětem konstrukce) 其可左右 „takovému [vládci] lze být pomocníkem“ (XXXIV.)

2. Adjektiva (ADJ, ADJP)

Adjektiva jsou slova vyjadřující kvalitu (někdy kvantitu) v jednom ze tří stupňů: pozitivu, komparativu nebo superlativu. Jejich nejčastější syntaktická funkce je funkce přísudkového slovesa (**adj**),⁴⁰ přívlastku (**adj ve funkci přívlastku**) a adverbiálního určení (**adv**). Funkce přísudkového slovesa je transformovatelná do funkce přívlastku a naopak, např.: 大國 *dà guó* „velký stát“ ↔ 國大 *guó dà* „stát je velký“.

Kvalita, kterou adjektiva vyjadřují, je většinou relativní, proto mohou vyjadřovat komparativ bez speciálních markerů. Pokud je třeba uvést objekt srovnání, je tento uváděn pomocí předložky 於 *yú* za daným adjektivem (**adjprep v komparativu**).

Adjektiva mají co do svých vlastností velmi blízko k nepřechodným slovesům, proto je někteří autoři nevyčleňují jako samostatný slovní druh. Od adjektiv se velmi snadno odvozují intranzitivní slovesné významy, pokud vyjadřují jiný než obecný vid, nejčastěji inchoativní, konativní a kontinuativní. Naopak funkce intranzitivního slovesa v obecném vidu se nejvíce pro adjektiva jako produktivní.

Některá adjektiva mohou řídit predikativní předmět (**adjV**). Nejdůležitější z nich jsou slova 可 *kě* „být přijatelný“, 足 *zú* „být dostatečný“, 難 *nán* „být obtížný“ a 易 *yì* „být snadný“. Pokud tato slova řídí predikativní předmět, jsou zároveň markery pasíva, neboť následující slovo je třeba chápat jako přechodné sloveso v trpném rodu. Např.: 魚不可脫於淵 „rybu nelze vytrhnout z hluboké tůně“ (XXXVI.). Tato a některá další adjektiva nazývám spolu s Nikitinovou „modálními adjektivy“.

Adjektivum může řídit i substantivní předmět. V tom případě se mění jeho kategoriální význam na kauzativní, putativní nebo faktitivní (postojové) přechodné sloveso (**vt**).

40. Prof. Wang Li označuje věty s adjektivním přísudkem jako 描寫句 „věty popisné“. Viz např.: WÁNG Lì 王力 (1964/1999). *Gǔdài Hànyǔ* 古代漢語. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú.

V substantivních funkcích (n) adjektiva typicky dostávají význam buď „nositel dané vlastnosti“ nebo „abstraktní pojmenování dané vlastnosti“. Jedná se o velmi produktivní způsob vytváření abstrakt ve staré čínštině. Abstrakta vytvořená od adjektiv můžeme chápat rovněž v různých stupních dle stupně příslušného adjektiva.

Funkce adjektiv zaznamenané v textu *Laozi*:

1. **adj** (adjektivum ve funkci přísudkového slovesa v pozitivu) 天長地久 „nebesa trvají dlouho, země je tu odedávna“ (VII.)
2. **adj0** (adjektivum ve funkci přísudkového slovesa v pozitivu bez doplnitelného subjektu) 道常無名，樸 „pro správnou cestu *dao* byla běžná absence pojmů, [vše] bylo nevyhraněné jako neotesaný kus dřeva“ (XXXII.)
3. **adj v komparativu** (adjektivum ve funkci přísudkového slovesa v komparativu) 名與身孰親 „co je bližší: pověst, nebo osobnost“ (XLIV.)
4. **adjprep v komparativu** (adjektivum ve funkci přísudkového slovesa v komparativu následovaného předložkou uvádějící objekt srovnání) 咎莫大於欲得 „žádná neblahá věc není větší než touha po zisku“ (XLVI.)
5. **adjprepV v komparativu** (adjektivum ve funkci přísudkového slovesa v komparativu následovaného předložkou uvádějící verbální objekt srovnání) 是賢於貴生 „to je moudřejší než si života cenit“ (LXXV.)
6. **adjV** (adjektivum ve funkci přísudkového slovesa následovaného dalším slovesným výrazem) 吾言甚易知，甚易行 „má slova jsou tuze snadno pochopitelná, tuze snadno proveditelná“ (LXX.)
7. **adj ve funkci přívlastku** (adjektivum ve funkci přívlastku k jmennému členu určovanému) 天下難事，必作於易 „obtížné věci v podnebesí nutně vznikají z jednoduchých“ (LXIII.)
8. **vi** (adjektivum ve funkci nepřechodného slovesa. Tato syntaktická funkce adjektiv je problematická, příklady nejsou příliš názorné. Je možné, že zde spíše dochází k derivaci ADJ > Vi)
容乃公，公乃全 „Až ten, kdo je tolerantní, jedná ve veřejném zájmu. Až ten, kdo jedná ve veřejném zájmu, je perfektní“ (XVI.)
9. **vi v inchoativním vidu** (adjektivum ve funkci nepřechodného slovesa označujícího počátek děje, stavu či nabytí dané vlastnosti)
五色令人目盲 „barvy všeho druhu oslepují lidské oči“ (XII.)
10. **vi v konativním vidu** (adjektivum ve funkci nepřechodného slovesa označujícího stav (vlastnost), o jehož dosažení subjekt usiluje) 是以聖人之治，虛其心，實其腹，弱其志，強其骨 „a tak, když se nanejvýš moudří mužové snažili mít všechno v dokonalém pořádku, vyprazdňovali jeho (lidu) mysl, naplňovali jeho břicho, oslabovali jeho ambice, posilovali jeho kosti“ (III.)
11. **vi v kontinuativním vidu** (adjektivum ve funkci nepřechodného slovesa znamenajícího „udržovat se v daném stavu“ či „udržovat si danou vlastnost“) 我無事而民自富 „my se o nic nesnažíme, ale lid sám od sebe bohatne“ (LVII.)

12. **kauzativní vt** (adjektivum ve funkci přechodného slovesa vyjadřující „způsobit, že něco má danou vlastnost“) 將以愚之 „hodlali z něj (lidu) tak dělat naivní hlupáky“ (LXV.)
13. **kauzativní vt v konativním vidu** (adjektivum ve funkci přechodného slovesa vyjadřující „snažit se způsobit, že něco má danou vlastnost“) 揣而銳之, 不可長保 „naklepávej [ostří] a snaž se učinit ho co nejostřejším – nebude se dát dlouho uchovat“ (IX.)
14. **kauzativní vt.om** (adjektivum ve funkci přechodného slovesa s vynechaným předmětem vyjadřující „způsobit, že kontextuálně determinovaný předmět má danou vlastnost“) 保此道者, 不欲盈 „ti, kdo se drželi této cesty, neusilovali o [její] vrchovaté naplnění“ (XV.)
15. **kauzativní vt v médiu** (adjektivum ve funkci přechodného slovesa ve středním slovesném rodu, znamenajícího, že objektu bylo nějakými okolnostmi způsobeno, že má danou vlastnost) 大盈若沖, 其用不窮 „velké naplnění je jakoby vyprázdněné, jeho funkčnost je [však] nevyčerpatelná (= nedá se způsobit, aby se vyčerpala)“ (XLV.)
16. **putativní vt** (adjektivum ve funkci přechodného slovesa označujícího, že subjekt považuje objekt za mající danou vlastnost) 是以聖人猶難之, 故終無難矣 „a tak nanejvýš moudří mužové považovali věci tak jako tak za obtížné, proto nikdy neměli nesnáze“ (LXIII.)
17. **putativní vt.om** (adjektivum ve funkci přechodného slovesa označujícího, že subjekt považuje kontextuálně determinovaný objekt za mající danou vlastnost) 是以聖人處上而民不重 „a tak nanejvýš moudří mužové měli místo nahoře, ale lidu to nepřišlo zatěžko“ (LXVI.)
18. **putativní vt v pasívu** (adjektivum ve funkci přechodného slovesa označujícího, že objekt je považován subjektem za mající danou vlastnost) 道之尊, 德之貴, 夫莫之命而常自然 „dao je vážená a de je ceněná, to přece nikdo nenařídil, a je to tak běžně samo od sebe“ (LI.)
19. **putativní vt0** (adjektivum ve funkci přechodného slovesa bez doplňitelného subjektu, označujícího, že objekt všeobecně považujeme za mající danou vlastnost) 居善地, 心善淵 „na bydlení se cení místo, na mysli se cení hloubka“ (VIII.)
20. **putativní vtV0** (adjektivum ve funkci přechodného slovesa bez doplňitelného subjektu, označujícího, že slovesný objekt všeobecně považujeme za mající danou vlastnost) 上善若水 „na vládci se cení, že připomíná vodu“ (VIII.)
21. **postojové vt** (adjektivum ve funkci přechodného slovesa označujícího, že subjekt se staví k objektu tak, jako by měl danou vlastnost) 民之輕死, 以其上求生之厚 „lid pohrdá smrtí (= staví se ke smrti tak, jakoby byla lehká) kvůli tomu, že se jeho vrchnost snaží si užívat.“ (LXXV.)
22. **vt v inchoativním vidu** (adjektivum ve funkci přechodného slovesa označujícího počátek daného děje nebo stavu.) Funkce **vt** bez přidaného významu kauzativy, putativity nebo faktitivity není pro adjektiva typická. Zde se jedná o adjektivum 同 *tóng*, které Nikitinová pojednává zvlášť jako netypické adjektivum s řadou různých syntaktických funkcí. Možná, že zde došlo k derivaci ADJ > Vt.) 同其塵 „splyňme (= ztotožněme se) s tím prachem“ (LVI.)
23. **vtprep** (adjektivum ve funkci přechodného slovesa s předmětem uvedeným předložkou) Funkce **vt** bez přidaného kategoriálního významu kauzativy, putativity nebo faktitivity není pro adjektiva typická. Zde se rovněž jedná o adjektivum 同 *tóng*, které Nikitinová pojednává zvlášť jako netypické adjektivum s řadou různých syntaktických funkcí. Možná, že zde došlo

k derivaci ADJ > Vt. 故從事於道者，同於道 „proto ten, kdo o jedná v souladu se správnou cestou *dao*, ztotožňuje se s *dao*“ (XXIII.)

24. **n – nositel dané vlastnosti** (adjektivum ve jmenné funkci označující nositele dané vlastnosti) 弱之勝強 „slabé vítězí nad silným“ (LXXVIII.)

25. **n – abstraktní označení vlastnosti** (adjektivum ve jmenné funkci označující abstraktní označení dané vlastnosti – velmi produktivní způsob tvoření abstrakt ve staré čínštině) 守柔曰強 „zachovávat submisivitu znamená být silným“ (LII.)

26. **adv** (adjektivum ve funkci určení k přísudkovému slovesu) 善建者不拔，善抱者不 „co je dobře postavené, se nevytrhne, co je pevně (= dobře) objímáno, se nevymaní“ (LIV.)

Dvojslabičná adjektiva jsou tvořena buď dvěma kořenovými morfémy nebo jedním kořenovým morfémem a jedním afixem. Dvojslabičná adjektiva často vystupují ve jmenných funkcích. V textu *Laozi* se nevyskytlo žádné dvojslabičné adjektivum ve funkci **vt**.

Funkce dvojslabičných adjektiv zachycené v textu *Laozi*:

1. **adjp** (dvojslabičné adjektivum ve funkci adjektivního přísudkového slovesa) 谷神不死，是謂玄牝 „magická síla údolí je nesmrtelná, tomu se říká ‚tajemná vagína‘“ (VI.)

2. **adjpprep v komparativu** (dvojslabičné adjektivum ve funkci adjektivního přísudkového slovesa v komparativu následovaného předložkou uvádějící objekt srovnání) 天下莫柔弱於水 „v podnebesí není nic měkčího a slabšího než voda“ (LXXVIII.)

3. **np – abstraktní označení dané vlastnosti** (dvojslabičné adjektivum ve jmenné funkci označující abstraktní označení dané vlastnosti) 信不足焉，有不信焉 „kde se nedostává důvěryhodnosti, tam je nedůvěra“ (XVII.)

4. **vpi v inchoativním vidu** (dvojslabičné adjektivum ve funkci přísudkového slovesa označujícího počátek děje nebo stavu či nabytí dané vlastnosti) 六親不和；有孝慈 „když se šestero příbuzenských vztahů dostalo do nesouladu, objevily se [pojmy] *synovská oddanost* a *rodičovská laskavost*“ (XVIII.)

5. **advp** (dvojslabičné adjektivum ve funkci určení k přísudkovému slovesu) 古之善為士者，微妙玄通 „ti, kteří ve starých dobách uměli být úředníky, záhadným způsobem dokonale [vše] chápali co do nejjemnějších detailů a point“ (XV.)

3. Nepřechodná slovesa (Vi, VPi)

Nikitinová nedělí staročínská slovesa na přechodná a nepřechodná vůbec, zatímco Jachontov navrhuje jejich rozdělení na dva samostatné slovní druhy (viz výše). Nepřechodná slovesa ze své sémantické povahy vyžadují jen jeden aktant (subjekt), nemusí se nutně pojit s žádným předmětem. Jachontov píše: „Nepřechodná slovesa ... mají dva významy: základní a kauzativní. Ve svém základním významu se mohou užívat bez předmětu za libovolných podmínek, bez jakýchkoli omezení; mohou mít i předmět, přičemž předmět bez předložky a s předložkou 於 *yū* má při nich stejný význam. Srovnej: 入 *rù* ‚vstoupil‘, 入室 *rù shì* ‚vstoupil

do místnosti', 入於室 *rù yú shì* ,vstoupil do místnosti'.^{41 42}

Pokud nepřechodná slovesa řídí předmět s významem objektu, mění svůj kategoriální význam na kauzativní přechodné sloveso. Srovnej např.: 去之 *qù zhī* „odešel od něj“ vs. „vyhnal jej“ < „způsobil, aby odešel“. První užití slovesa 去 *qù* „odejít“ je základní, druhé kauzativní.⁴³

Tedy, nepřechodná slovesa mají běžnou funkci přísudkového slovesa, které neřídí předmět s významem objektu, všechny ostatní jejich funkce jsou funkce zvláštní, včetně funkce kauzativního přísudkového slovesa. Ve jmenných funkcích dostávají nejčastěji význam abstraktního označení daného děje („chůze“, „radost“). Slovesa se relativně zřídka vyskytují v artitivních a adverbálních funkcích.

Většina sloves (přechodných i nepřechodných, s výjimkou modálních) mohou být užitá v jednom z pěti slovesných vidů: obecném, inchoativním (začít dělat nějakou činnost nebo ocitnout se v nějakém stavu), kontinuativním (pokračovat v nějaké činnosti nebo setrvávat v nějakém stavu), konativním (snažit se vykonávat nějakou činnost) a rezultativním (dokončit nějakou činnost s kýženým výsledkem). Teorie staročínských slovesných vidů je doposud nedostatečně rozpracována, nicméně je velmi důležitá pro chápání významu slovesa, které není explicitně vidově určeno. Zatím se zdá, že některá slovesa dávají přednost dvojici vidů konativní – rezultativní a jiná dvojici inchoativní – kontinuativní.

Jak dále poznamenává Jachontov, „Některá slova zaujímají přechodnou pozici mezi přechodnými a nepřechodnými slovesy, stejně jako existují slova, zaujímající přechodné postavení mezi slovesy a adjektivy, ale těch i oněch je relativně nevelké množství.“⁴⁴ Z tohoto důvodu není občas snadno rozhodnout, zda je dané slovo spíše adjektivem nebo nepřechodným slovesem, resp. přechodným či nepřechodným slovesem. Přes existenci takových hraničních případů však považuji za užitečné tyto tři slovní druhy od sebe odlišovat.

Funkce nepřechodných sloves zaznamenané v textu *Laozi*:

1. *vi* (nepřechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa bez předmětu) 死而不亡者壽 „kdo zemřel, ale nezmizel, je dlouhověký“ (XXXIII.)

41. JACHONTOV, S. J. (1965). *Drevněkitajskij jazyk*. Moskva: Nauka, str. 48.

42. V mém zápisu by bylo 入 *rù vi*, 入室 *rù shì vt{<Vi} + n*, 入於室 *rù yú shì vtprep{<Vi} + vt{prep} + n*. Ve složených závorkách se může fakultativně blíže specifikovat povaha daného slova.

43. V některých případech, jako je právě tento, byl získaný význam kauzativity doprovázen změnou výslovnosti. Sloveso 去 *qù* v základním významu se vyslovovalo v tónu 去 *qù*, v kauzativním významu v tónu 上 *shàng*. Dle stávající převládající teorie se tón 去 *qù* vyvinul ze sufixu *-s, což by naopak naznačovalo, že význam nekauzativní je odvozen od významu kauzativního. Jak je vidět, informace o výslovnosti staročínských slov jsou často v protikladu s gramatickými pozorováními, doposud se nedaří je skloubit v ústrojný systém. V této práci se o to nepokouším a rekonstrukce staročínské výslovnosti беру v potaz jen okrajově.

44. JACHONTOV, S. J. (1965). *Drevněkitajskij jazyk*. Moskva: Nauka, str. 48.

2. **vi v inchoativním vidu** (nepřechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa bez předmětu označující počátek slovesného děje nebo stavu) 虛而不屈，動而愈出 „je prázdné, ale nezkriví se, dá se do pohybu a vydává ze sebe víc a víc“ (V.)
3. **vi v kontinuativním vidu** (nepřechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa bez předmětu označující trvání slovesného děje nebo stavu) 萬物作而不為始 „všechny věci vznikaly, a oni k tomu nedávali počáteční impuls“ (II.)
4. **vi ve funkci přívlastku** (nepřechodné sloveso ve funkci přívlastku ke jmennému výrazu) 天下有道，卻走馬以糞 „pokud je v podnebesí správná cesta, vrací to pádící koně k hnojení půdy“ (XLVI.)
5. **vtprep** (nepřechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa řídicího předložkový předmět) 天下難事，必作於易 „obtížné věci v podnebesí nutně vznikají z jednoduchých“ (LXIII.)
6. **vt** (nepřechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa řídicího předmět. Tento předmět u nepřechodných sloves není logickým objektem děje) 殺人之眾，以悲哀泣之 „když je zabitých lidí spousta, oplakáváme je s hlubokým zármutkem“ (XXXI.)
7. **kauzativní vt** (nepřechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa v kauzativním významu řídicího předmět s významem objektu) 不知常，妄作凶 „kdo nechápe normální věci, ten v pomýlenosti vytváří neštěstí“ (XVI.)
8. **kauzativní vt v médiu** (nepřechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa v kauzativním významu řídicího podmět s významem objektu. Subjekt slovesného děje je neurčitý nebo irelevantní) 其脆易泮，其微易散 „co je křehké, snadno se rozbije, co je drobné, snadno se rozptýlí“ (LXIV.)
9. **kauzativní vttprep v pasívu** (nepřechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa v pasívním kauzativním významu, řídicího podmět s významem objektu a předložkový předmět) 魚不可脫於淵 „rybu nelze vytrhnout z hluboké tůně“ (XXXVI.)
10. **vtV** (nepřechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa řídicího predikativní předmět) 是樂殺人 „znamenalo by to, že nalézá radost v zabíjení druhých“ (XXXI.)
11. **adv** (nepřechodné sloveso ve funkci adverbialního určení k přísudkovému slovesu) 不如坐進此道 „nejlépe je však vsedě prezentovat tuto správnou cestu“ (LXII.)
12. **n** (nepřechodné sloveso ve funkci nominálního větného člene) 千里之行，始於足下 „pouť dlouhá tisíc mil začíná pod nohama“ (LXIV.)

Dvouslabičná nepřechodná slovesa nacházíme v textu *Laozi* pouze ve funkci přísudkového slovesa bez předmětu a ve jmenné funkci. Pokud jsou složena ze dvou synonymních morfémů, mají zevšeobecnující nebo intenzifikační význam. Např.:

祭祀 *jìsì* np „oběti všeho druhu“, „obětování“ < VPi „vykonávat oběti všeho druhu“ < vi „provádět oběť typu *jì*“ + vi „provádět oběť typu *sì*“ 子孫以祭祀不輟 „potomstvo se díky obětem nepřeruší“ (LIV.)

悲哀 *bēi'āi* np „hluboký zármutek“, „žal“ < VPi „pociťovat hluboký smutek“ < vi „pociťovat smutek“ + vi „rmoutit se“ 殺人之眾，以悲哀泣之 „když je zabitých lidí spousta, oplakáváme je s hlubokým zármutkem“ (XXXI.)

4. Přechodná slovesa (Vt, Vtt, VtV, VtS, Vt0, Vtpivot)

Kategorie přechodných sloves je ve staré čínštině velmi různorodá. Patří sem slovesa, která ze své sémantické podstaty řídí nejméně dva aktanty: subjekt a další aktant, který je na slovesu sémanticky závislý, neboli jehož přítomnost lze díky sémantické povaze daného slovesa předvídat. Tento druhý aktant se většinou u slovesa vyskytuje jako jeho předmět.

Typickými přechodnými slovesy jsou slovesa aktivního působení na objekt, druhý aktant je zde tedy objektem slovesného děje. Patří sem však i slovesa smyslového vnímání a myšlenkové činnosti, která mohou řídit nejen nominální předmět, ale i předmět vyjádřený predikativní konstrukcí. Slovesa dávání, brání, přemísťování, sdělování a některá další mohou řídit dva předměty: předmět s významem věci, která se dává, bere, ukazuje, sděluje, resp. adresát, zdroj, místo a pod.

Modální slovesa za sebou vyžadují verbální předmět. Dalšími sémantickými subkategoriemi přechodných sloves jsou slovesa existence, slovesa identifikace a kauzativní slovesa, která tvoří teleskopickou konstrukci. U některých přechodných sloves (týká se to konkrétně třeba sloves existence) můžeme ve skutečnosti identifikovat pouze jeden aktant: člen existence, který se ke slovesu syntakticky má jako jeho předmět. Taková slovesa označují indexem 0, např.: Vt0.

Prepoziční sloveso je syntaktická funkce některých přechodných sloves, kdy toto sloveso spolu s předmětem vytváří předložkovou vazbu řízenou dalším slovesem.

Přechodná slovesa s aktivním působením na objekt se vyskytují v činném i trpném rodu. Pro starou čínštinu však považujeme za užitečné rozlišovat i tzv. střední rod (médium), pokud se sice nejedná o aktivum, avšak subjekt takového slovesa je neurčitý nebo nepodstatný (srov. české „ono se to rozsypalo“ a pod.) Médium staročínských sloves si zasluhuje další podrobný výzkum.

Předmět přechodných sloves může být za jistých okolností vynechán. Ve většině případů je takový předmět možno doplnit z kontextu. Syntaktickou podmínkou vynechaného předmětu může být přítomnost zápornky, někdy nacházíme vynechaný předmět u sloves, jejichž objekt je tautologický ve vztahu ke slovesnému ději (opět srovnej české „vystřelit střelu“). Vynechaný předmět označují značkou .om, např.: vt.om. V překladu místo vynechaného předmětu musíme většinou doplnit příslušné zájmeno 3. osoby.

Přechodná slovesa mohou však vystupovat bez předmětu i ve funkci nepřechodných sloves (Vt > vi). V takovém případě označují všeobecný slovesný děj, který není zacílený na konkrétní objekt. Např.: 不食 *bù shí* může znamenat „nesnědl to“ i „nejedl“. Prvnímu významu odpovídá funkce vt.om, druhému pak funkce vi. Ve slovníkové definici píší v takovém případě „zabývat se jezením“, „jíst všechno možné“ a pod.

Funkce přechodných sloves zaznamenaných v textu *Laozi*:

1. **vt** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa s jedním předmětem) 是樂殺人 „znamenalo by to, že nalézá radost v zabíjení druhých“ (XXXI.)
2. **vt v konativním vidu** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa s jedním předmětem, označujícího snahu o vykonání daného děje) 無為而無不為 „nebudeme dělat nic (= budeme vyvíjet absenci snahy o to, něco pozitivního udělat), a nebude nic, co by nebylo uděláno“ (XLVIII.)
3. **vt v inchoativním vidu** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa s jedním předmětem, označujícího počátek slovesného děje) 吾得執而殺之 „my budeme mít možnost zadržet a popravit je“ (LXXIV.)
4. **vt.om** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa s jedním vynechaným předmětem) 聽之不聞, 名曰“希“ „nasloucháme tomu, a neslyšíme: to se nazývá „zřetěním““ (XIV.)
5. **vt.om v konativním vidu** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa s jedním vynechaným předmětem, označujícího snahu o vykonání daného děje) 執者失之 „kdo na něčem trvá (= kdo se snaží o to, aby měl něco pevně v rukou, ztratí to“ (XXIX.)
6. **vtprep** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa s předložkovým předmětem) 善用人者, 為(wèi)之下 „kdo umí zaměstnávat ostatní, snižuje se před nimi (dosl. kvůli nim) (LXVIII.)
7. **vt v pasívu** (přechodné sloveso ve funkci pasivního přísudkového slovesa, jehož objekt je pasivním podmětem konstrukce) 善建者不拔 „co je dobře postavené, nebude vytrženo“ (LIV.)
8. **vt v médiu** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa ve středním rodu s objektem v podmětu) 功成而弗居 „výsledků bylo dosaženo (se dosáhlo), však oni na nich nelpěli“ (II.)
9. **vt ve funkci přívlastku** (přechodné sloveso ve funkci přívlastku ke jmennému členu určovanému) 殺人之眾, 以悲哀泣之 „když je zabitých lidí spousta, oplakáváme je s hlubokým zármutkem“ (XXXI.)
10. **vt v médiu ve funkci přívlastku** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa ve středním rodu užitě coby přívlastek ke jmennému členu určovanému) 建德若偷 „solidní (= dobře založená, etablovaná) de je jakoby lehkoživná“ (XLI.)
11. **vt {prep} + n.adV** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa s předmětem, vytvářejícím spolu s ním předložkovou vazbu) 以道佐人主者 „kdo pomocí správné cesty pomáhá vládci“ (XXX.)
12. **vt.postvt** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa s předmětem, následujícího za jiným přechodným slovesem s předmětem) 強字之曰道 „z donucení jsem jí dal dospělé jméno *dao*“ (XXV.)
13. **vt.postvt** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa s předmětem, následujícího za jiným přechodným slovesem se dvěma předměty) 強為之名曰大 „z donucení pro ni vytvořil rodné jméno Veliké“ (XXV.)
14. **vtpivot** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa se společným členem

tvořícího teleskopickou konstrukci) 五色令人目盲 „barvy všeho druhu oslepují lidské oči“ (XII.)

15. **vtpivot.om** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa s vynechaným společným členem tvořícího teleskopickou konstrukci) 故令有所屬 „proto zařídíme, aby se [lid] měl ke komu [s důvěrou] přimknout“ (XIX.)

16. **vtt** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa se dvěma předměty) 故強為之容 „proto z donucení tomu vytvořím popis“ (XV.)

17. **vttprep** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa se dvěma předměty, z nichž jeden je uveden předložkou) 修之於鄉，其德乃長 „kdo ji kultivuje v obci, má *de* trvalou“ (LIV.)

18. **kauzativní vtt** (přechodné sloveso ve funkci kauzativního přísudkového slovesa se dvěma předměty) 兵無所容其刃 „zbraň nemá, kam by se vešlo její ostří (= nemá jak způsobit, aby se někam vešlo její ostří)“ (L.)

19. **kauzativní vttprep** (přechodné sloveso ve funkci kauzativního přísudkového slovesa se dvěma předměty, z nichž jeden je uveden předložkou) 動之於死地 „někdo je strhne do situace (dosl. do místa), v níž se umírá“ (L.)

20. **vtt.om** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa se dvěma předměty, z nichž jeden je vynechán) 將欲取之，必固與之 „chceš-li od někoho brát, musíš mu něco dát“ (XXXVI.)

21. **vttprep.om** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa se dvěma předměty, z nichž jeden je vynechán a druhý je uveden předložkou) 而不責於人 „ale nic od lidí nevymáhali“ (LXXIX.)⁴⁵

22. **vtV** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa s predikativním předmětem) 故能長生 „proto jsou schopny žít dlouho“ (VII.)

23. **vtV v pasívu** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa v pasívu, jehož predikativní objekt je pasívním podmětem konstrukce) 用之不足既 „s používáním toho se nedá přestat“ (XXXV.)

24. **vtV.om** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa s vynechaným predikativním předmětem) 孰敢 „kdo by se toho odvážil“ (LXXIV.)

25. **vtADJ** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa s adjektivním předmětem – týká se pouze slovesa 為 *wéi*, které spoluvytváří adjektivní přísudek) 皆知善之為善，斯不善已 „když všichni pochopili, že to, co je dobré je dobré, pak [pochopili i] špatné“ (II.)

26. **vtS** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa, které řídí celou větu) 不曰: “求以得，有罪以免”邪? “cožpak se neříká: „Najdeš s její pomocí, co hledáš a proviniš-li se, pak s její pomocí unikneš trestu?“ (LXII.)

27. **vttV** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa se dvěma předměty, z nichž jeden je predikativní povahy) 夫代司殺者殺，是謂代大匠斲 „vždyť popravovat místo kata, to znamená sekat místo mistra tesaře“ (LXXIV.)

28. **vttVprep** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa se dvěma předměty, z nichž

45. V tomto příkladu máme možná o něco složitější situaci: Vtt > vtprep. Otázka je, zda je kvůli záporce předmět slovesa 責 *zé* vynechán, anebo zda došlo k užití ditranzitivního slovesa v monotranzitivní funkci analogicky tomu, jak monotranzitivní slovesa bývají užita ve funkci nepřechodného přísudkového slovesa.

jeden je predikativní povahy a je uveden předložkou) 為之於未有, 治之於未亂 „zabývej se tím, dokud to není, udržuj pořádek, dokud není chaos“ (LXIV.)

29. **vttS** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa se dvěma předměty, z nichž jeden je vyjádřen celou větou) 天下皆謂我: “道大, 似不肖” „celé podnebesí mi říká: „Správná cesta je důležitá, ale zdá se být k ničemu.““ (LXVII.)

30. **vt0** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa s jedním předmětem bez doplňitelného subjektu) 天下有道 „pokud je v podnebesí správná cesta“ (XLVI.)

31. **vt0 v inchoativním vidu** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa s jedním předmětem bez doplňitelného subjektu označujícího počátek děje nebo stavu) 大道廢, 有仁義 „když byla veliká správná cesta opuštěna, objevily se [pojmy] *humanita* a *smysl pro správnou věc*“ (XVIII.)

32. **vt0pivot** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa bez doplňitelného subjektu řídicího společný člen a vytvářejícího teleskopickou konstrukci) 常有司殺者殺 „běžně to byli kati, kteří opravovali“ (LXXIV.)

33. **vtV0** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa bez doplňitelného subjektu s jedním predikativním předmětem) 希有不傷其手 „málokdy se stává, že si [dotyčný] nezraní ruku“ (LXXIV.)

34. **vtS0** (přechodné sloveso ve funkci přísudkového slovesa bez doplňitelného subjektu s jedním předmětem, který je vyjádřen celou větou) 言以喪禮處之 „tím je míněno, že se to (tj. válečné záležitosti) řeší po vzoru smutečních obřadů“ (XXXI.)

35. **vi** (přechodné sloveso ve funkci nepřechodného přísudkového slovesa) 生而有不 „produkovali (všechno možné), ale nepřivlastňovali si to“ (LI.)

36. **n** (přechodné sloveso ve funkci jmenného větného členu – jména odvozená od přechodných sloves bývají rovněž přechodná⁴⁶) 國之賊 „mrzačení státu“ (LXV.)

37. **adv** (přechodné sloveso ve funkci určení k přísudkovému slovesu) 萬物並作 „všechny věci společně vznikají“ (XVI.)

Dvouslabičná přechodná slovesa mohou být složena ze dvou synonymních morfémů, potom mají zevšeobecňující význam, např.: 滌除 *díchú* vpt „čistit něco na všechny způsoby“. Někdy se do jednoho slova slévá sloveso identifikace s předcházejícím plnovýznamovým slovesem nebo předložkové sloveso s předcházejícím slovesem.

Dvouslabičná přechodná slovesa v textu *Laozi* vystupují v běžných verbálních funkcích, zachyceno máme substantivní užití dvouslabičného 馳騁 *chíchěng* np „zběsilá jízda“ < VPt „hnát se tryskem za něčím“.

5. Číslovky (NUM, NUMP)

Číslovky ve staré čínštině patří mezi predikativy, t. zn. mohou být popřeny záporkou 不 *bù* a mohou být přísudkovým slovesem. Mají podobné vlastnosti jako adjektiva, nemohou však

46. Jiným častým druhem jmen odvozených od přechodných sloves jsou jména s významem objektu: 食 *shí* Vt „jíst něco“ > n{obj} „jídlo“.

být použity ve srovnávacích konstrukcích. Číslovka může být použita ve svém základním významu, ale i ve významu řadové nebo druhové číslovky. Některé číslovky jsou považovány za „kulaté“, tj. mohou být užity přeneseně ve významu „všichni“, „všechny“ a pod.

Zvláštními funkcemi číslovek jsou funkce jmenné a funkce příslovečného určení, jakož i funkce kauzativního nebo putativního přechodného slovesa.

Funkce číslovek zaznamenané v textu *Laozi*:

num (číslovka ve funkci přísudkového slovesa) 此兩者，同出而異名 „toto obojí má společný původ, ale různě se nazývá“ (I.)

num ve funkci přívlastku (číslovka ve funkci přívlastku ke jmennému členu) 三十輻，共一轂 „třicet paprsků sdílí jeden náboj“ (XI.)

n (číslovka ve funkci jmenného členu) 道生一，一生二 „správná cesta zrodí první věc, první věc zrodí druhou věc“ (XLII.)

adv (číslovka ve funkci příslovečného určení) 民利百倍 „užitek pro lid se zestonásobí“ (XIX.)

Jednoduché číslovky se skládají do složených dle obecně známých pravidel.

6. Slova stavová (STAT, STATP)

Slova stavová bývají tradičními gramatikami řazena mezi adjektiva, vykazují však od nich některé zásadní odlišnosti. Nemohou se pojít se zápornkami, nemohou se stupňovat a nemohou být užita ve zvláštních funkcích kauzativního nebo putativního přechodného přísudkového slovesa.

Svým významem slova stavová nevyjadřují žádnou konkrétní vlastnost nebo stav, spíše navozují asociaci s nějakou vlastností nebo stavem. (Srov. české „halabala“, „vcukuletu“ a pod.) Proto se zpravidla těžko překládají a při odhadování jejich významu se často musíme spoléhat na komentář.

Po formální stránce se jedná prakticky výlučně o dvoj- nebo víceslabičná slova. Slova stavová vznikají úplnou nebo částečnou reduplikací slabiky (typ 雙聲 *shuāngshēng* – reduplikace iniciály, nebo typ 疊韻 *diéyùn* – reduplikace rýmu). Jednotlivé slabiky jsou prosty jakéhokoli významu, význam nese až spojení obou slabik. Obě slabiky je od sebe možno odtrhnout jen výjimečně, patrně z rytmičkových důvodů, např. 恍惚 *huǎnghū* > 惟恍惟惚 *wéihuǎngwéihū* „být zastřený“, „být nezřetelný“, „být rozkolísaný“.

Jiný způsob tvoření stavových slov je afixace pomocí sufixů 然 *rán*, 若 *ruò*, 焉 *yān* a dalších. Tyto sufixy se mohou připojovat jak k reduplikované formě, např. 綿綿若 *miánmiánruò* statp „být kontinuální“, „být nepřetržitý“, ale také k adjektivnímu morfému. Ve druhém případě si zachovávají lexikální význam adjektiva, od kterého byla vytvořena. Např.: 超然 *chāorán* statp „čnit nad všemi“, „být ze všech nejvyšší“.

Slova stavová se vyskytují ve funkci přísudkového slovesa, příslovečného určení a zřídka přívlastku. Ve jmenných funkcích označují abstraktní pojmenování daného stavu.

Funkce slov stavových zaznamenaných v textu *Laozi*:

1. **statp** (slovo stavové ve funkci přísudkového slovesa) 眾人熙熙 „všichni jsou rozradostnění“ (XX.)
2. **statp ve funkci adverbálního určení** (slovo stavové ve funkci příslovečného určení) 綿綿若存 „nepřetržitě zůstává nedotčena“ (VI.)
3. **statp.postV** (slovo stavové ve funkci postverbálního příslovečného určení) 燕處超然 „ač by dlel v klidu vysoko nade vším“ (XXVI.)
4. **np** (slovo stavové ve funkci jmenného člene) 是謂惚恍 „říkám tomu ‚zastřenost‘“ (XIV.)

7. Lokativy

Lokativy jsou slova sloužící k vyjadřování prostorových a časových vztahů mezi věcmi nebo ději. Lokativy jsou uzavřený slovní druh, Jachontov i Nikitinová udávají jejich počet shodně číslem 15.⁴⁷ Lokativy mohou zdánlivě vystupovat v řadě jmenných i predikativních syntaktických funkcí, v mém pojetí však u lokativů často dochází k tomu, že se od nich odvozují slova jiných slovních druhů, např. adjektiva, která se pak užívají v souladu s adjektivní funkční charakteristikou.

Srov:

下 *xià* LOK „dole“ > n „spodek“

下 *xià* ADJ „být nízký“ > n „něco nízkého“ nebo „ten, kdo je nízký“

上 *shàng* LOK „nahore“ > vt „vyvyšovat se nad někým“

上 *shàng* ADJ „být vysoko položený“, též „být nejvýše položený“ > putativní vt „považovat někoho za nejvýše položeného“, „dávát něčemu nejvyšší preference“

O lexikalizaci 上 *shàng* coby adjektiva může svědčit i jeho občasný zápis znakem 尚. Taková lexikalizace dle mého názoru vysvětluje, proč se forma 上 *shàng* ve funkci přechodného slovesa mohla používat ve dvou zcela protikladných významech.⁴⁸

Syntaktickou funkcí, která je pro lokativy typickou, i když ne nutně nejfrekventovanější, je funce tzv. „záložky“. Záložka je formálně členem, který je určován substantivním výrazem,

47. Viz např. NIKITINA, T. N. (1985). *Sintaksičeskij stroj drevněkitajskogo jazyka*. Leningrad: Leningradskij gosudarstvennyj universitet (DrSc), str. 261.

48. U některých lokativů pozorujeme změny ve výslovnosti v závislosti na syntaktických funkcích. Slovník 王力古漢語字典 pro znak 上 uvádí: „Uvedeno na pravou míru, znak 上 se ve funkci substantiva a adjektiva četl v tónu 去 *qù*, ve funkci slovesa v tónu 上 *shàng*.“ Toto vymezení změn výslovnosti nekoresponduje s mým vymezením lexémů zapisovaných znakem 上. Identita staročínských slov jakožto jednota výslovnosti, významu a grafické reprezentace je aktuálním problémem, který stále nebyl uspokojivě vyřešen.

avšak slouží k upřesnění prostorové pozice daného substantiva. Nikitinová píše: „Funkci lokativu coby záložky rozebíráme odděleně od jiných jmenných funkcí lokativů proto, že spojení lokativu s předcházejícím substantivem se chová ve větě jinak, než lokativ, který neřídí substantivum. Takové spojení nemůže být podmětem, přísudkovým slovesem nebo určením k přísudkovému slovesu, avšak může být přívlastkem ke jmennému členu nebo určením místa či času.“⁴⁹

Funkce lokativů zaznamenané v textu *Laozi*:

1. **lok** (lokativ ve jmenné funkci beze změny kategoriálního významu) 是以聖人處上而民不重 „a tak nanejvýš moudří mužové spočívali nahoře, ale lidu to nepřišlo zatěžko“ (LXVI.)
2. **lok ve funkci záložky** (lokativ ve funkci záložky za substantivem) 千里之行，始於足下 „pouť dlouhá tisíc mil začíná pod nohama“ (LXIV.)
3. **lok ve funkci přívlastku** (lokativ ve funkci přívlastku ke jmennému členu) 大邦者下流 „takový velký stát je dolním tokem řeky“ (LXI.)
4. **n** (lokativ ve jmenné funkci se substantivním kategoriálním významem) 其上不皦，其下不昧 „jeho horní strana se neleskne, jeho spodní strana není potměšilá“ (XIV.)
5. **vt** (lokativ ve funkci přechodného přísudkového slovesa) 是以聖人欲上民，必以言下之 „a tak, když nanejvýš moudří mužové chtěli převyšovat lid, nutně se svými slovními projevy před ním snižovali“ ((LXVI.)
6. **prepoziční vt** (lokativ ve funkci prepozičního slovesa) 有物混成，先天地生 „je věc, která se vytvořila z chaosu, zrodila se dříve než nebesa a země“ (XXV.)
7. **adv** (lokativ ve funkci příslovečného určení) 前識者，道之華，而愚之始 „být o něčem dopředu přesvědčen, to je [pouhý] květ správné cesty, je to počátek hlouposti“ (XXXVIII.)

§5. Slovní druhy neplnovýznamových (gramatických) slov

Gramatická slova dělím v této práci na následující druhy:

1. Slova zástupná	NPRO, VPRO, ADJPRO, NUMPRO
2. Adverbia	ADV
3. Spojky	CONJ
4. Strukturní částice	Ps
5. Modální částice	Pm

Pro gramatická slova je typické, že u nich nepozorujeme dichotomii mezi kategoriální příslušností a funkcí: jejich význam a funkce splývají v jedno a totéž. Slova zástupná a adverbia, stejně jako slova plnovýznamová, zastávají v konstrukci syntaktické funkce odpovídající větným členům. Spojky ani částice tuto vlastnost nemají. Proto bývají zájmena a adverbia označována některými badateli za polovýznamová a pologramatická (半實半虛).

49. NIKITINA, T. N. (1985). *Sintaksičeskij stroj drevněkitajskogo jazyka*. Leningrad: Leningradskij gosudarstvennyj universitet (DrSc), str. 266.

1. Slova zástupná (NPRO, VPRO, ADJPRO, NUMPRO)

Slova zástupná (čínsky 代詞) mají schopnost v konstrukci nahrazovat slova plnovýznamová. Většinou odkazují k nějaké již známé, v textu zmíněné věci (anaforické užití), ale mohou odkazovat i k věci, která teprve bude zmíněna (kataforické užití), popř. mohou vágně odkazovat k jakékoli jiné věci (nereferenční užití). Případy nereferenčního užití zájmen ve staré čínštině rovněž ještě čekají na podrobné prozkoumání. Zjištění reference zástupných slov je pro čtení klasických textů jedním z klíčových problémů, zároveň však jedním z nejobtížnějších, neboť tato reference je mnohdy součástí sdílené informace, kterou je nutno zrekonstruovat. V této práci se snažím u každého jednotlivého zástupného slova jeho referenci specifikovat.⁵⁰

Různé klasifikace zástupných slov nalezneme v každé gramatice klasické čínštiny.⁵¹ Pro čínštinu (starou i novou) je typické, že zástupná slova tvoří paralelní systém vůči plnovýznamovým slovním druhům. Existují tedy slova zástupná pro jména (neboli zájmena v úzkém slova smyslu) i pro predikativy. V této práci označuji slova zástupná příponou -PRO/-pro. Bližší charakteristiku každého zástupného slova najdeme v Komentáři i ve Slovníku.

Některá slova zástupná se vyvinula v důsledku gramatikalizace (pronominalizace) ze slov plnovýznamových.

Např.:

人 *rén* N „člověk“ > NPRO „jiní lidé“, „ostatní“;
身 *shēn* N „tělo“, „trup“ > N „osoba“ > NPRO „sám“;
有 *yǒu* Vt „existovat“ > NPRO „něco“;
無 *wú* Vt „neexistovat“ > NPRO „nic“

Systém zájmen v klasické čínštině byl dosti komplikovaný, u některých zájmen byl jejich výběr vázán na syntaktickou funkci (之 *zhī* vs. 其 *qí*), v některých případech byl výběr motivován tím, zda je zájmeno kontrastivní nebo neutrální (kontrastivní 我 *wǒ* vs. neutrální 吾 *wú* v pozici podmětu a přívlastku). Poslední dvě zájmena mohou označovat nejen první osobu, ale bývají často i depersonalizována a označují tak neosobní „my“, „každý“ (srov. anglické „one“). Naopak depersonalizaci nikdy nepodléhá zájmeno 予 *yú* „já“, které má silný autobiografický charakter.

Tzv. „zdůrazňovací konstrukce“ se vztažnými zájmeny 者 *zhě* a 所 *suǒ* sloužily ke změnám v aktuálním členění větě, jak podrobně popisuje Nikitinová ve své *Gramatice staročínských textů*.⁵²

50. Věc je o to obtížnější, že ve staré čínštině se zájmena často vynechávala. Je tedy napřed nutno odhalit, že nějaké zájmeno bylo vynecháno; pak zjistit, jaké to asi bylo zájmeno a nakonec zjistit jeho referenci, pokud se nejednalo o vynechané nereferenční zájmeno.

51. Např.: PULLEYBLANK, E. G. (1995). *Outline of Classical Chinese Grammar*. Vancouver: UBC Press.

52. Viz NIKITINA, T. N. (2005). *Gramatika staročínských textů*. Překl. Sehnal, D. Praha: Karolinum.

V systému staročínských zástupných slov jako celku i pokud jde o jeho jednotlivé prvky zůstává stále řada nevyjasněných problémů daných mimo jiné i prostorovou a časovou rozrůzněností staré čínštiny.

2. Adverbia (ADV)

Pro adverbia je typická funkce příslovečného určení (**adv**), zaujímají v tom případě pozici mezi podmětem a přísudkem. Některá adverbia však mohou určovat i celou větu a zaujímat v ní iniciální pozici (**adS**).

Součástí kategorie adverbíí jsou v čínštině i zápornky, jejichž systém byl ve staré čínštině rovněž poměrně složitý. Pokud byl předmět přísudkového slovesa vyjádřen osobním zájmenem, pak se v konstrukci se zápornkou kladl mezi zápornku a přísudkové sloveso. Předmět býval však i často vynechán, zejména po záporce 不 *bù*. Na tuto okolnost v komentáři soustavně upozorňují, neboť je to jeden z faktorů znesnadňujících porozumění textu. V případě konstrukce 不 + sloveso bývá nesnadno rozhodnout, zdali máme co dočinění s 不 + vi nebo s 不 + vt.om, i když se často jedná o dosti podstatný rozdíl.

Adverbia vyjadřují důležité logické kategorie, jako je negace, nutnost, kvantifikace, generalizace a pod.

3. Spojky (CONJ, CONJP)

Spojky slouží k explicitnímu vyjádření vztahu mezi slovy v konstrukci, mezi konstrukcemi nebo mezi delšími úseky textu. Ve staré čínštině byly spojky často fakultativní, tzn., že stejné vztahy se mohly vyjadřovat implicitním způsobem. Spojky, které nespojují pouze jednotlivá slova, zaujímají v konstrukci většinou iniciální nebo adverbialní pozici. V *Laozi* se frekventovaně vyskytují spojky 故 *gù* „proto“ a 是以 *shìyǐ* „a tak“, které signalizují, že bude následovat rozvedení, respektive shrnutí předcházející poučky. Spojky, podobně jako adverbia, slouží jako důležité logické operátory, vyjadřující podmínku, příčinu, důsledek, hypotézu atd. Některé morfémy mohou být v lexikální rovině jednou adverbium a jindy spojkou, např. 若 *ruò* ADV „jakoby“ i CONJ „pokud by ...“.

Podobně jako jiná gramatická slova, vyvinula se řada spojek gramatikalizací slov plnovýznamových, např.:

今 *jīn* CONJ „dejme tomu, že...“, „kdyby se teď stalo, že...“ < N „dnes“

及 *jí* CONJ „jakmile“ < Vt „dospět do nějakého stádia“

4. Strukturní částice (Ps, PPs)

Užití tzv. strukturních neboli gramatických částic (čínsky 助词) je typické pro izolující jazyk typu staré čínštiny. Problém zde spočívá ve značné homofonii a s ní i homografií těchto částic, kdy teprve jejich důsledné funkční odlišení může vnést jasno do otázky jejich identity. Pro současnou čínštinu je v tomto směru dnes již klasická stať prof. Zhu Dexiho „O *de*“.⁵³ V

53. ZHŮ Dēxī 朱德熙 (1961). „Shuō *de*“ 說 “的”. In: Zhōngguó Yǔwén 1/1961.

klasické čínštině je to např. forma 之 *zhī*, která se na lexikální rovině promítá jako sloveso „jít někam“, zájmeno 3. osoby pro předmět, ukazovací zájmeno a strukturní částice s řadou funkcí – či jako několik různých strukturních částic (viz Slovník). Tato homofonie a homografie strukturních částic v promiskuitě s jinými slovy klasické čínštiny je podstatnou příčinou toho, že je prakticky nemožné, aby formální analýza staročínských konstrukcí předcházela analýzu sémantickou. Další příčinou je jejich vysoký stupeň strukturní fakultativnosti.

V ruské jazykovědě se traduje věta, jejímž autorem je akademik L. V. Ščerba: „Глокая куздра штеко будланула бокра и курдячит бокренка.“⁵⁴ Vtip spočívá v tom, že kořeny slov jsou zde vymyšlené a tudíž zbavené jakéhokoli významu. Navzdory tomu jsme schopni právě díky „pouhým“ formálním gramatickým morfémům provést kompletní gramatický rozbor této „věty“. V klasické čínštině je situace vzhledem k právě uvedeným vlastnostem strukturních částic (ale i jiných gramatických slov a formálních ukazatelů) zcela odlišná. Jak zdůrazňuje Nikitinová a další badatelé, sémantický a syntaktický rozbor je třeba v klasické čínštině dělat paralelně a komplexně.⁵⁵

5. Modální částice (Pm, PPm)

Modální částice (čínsky 語氣詞) jsou jedním, však zdaleka ne jediným prostředkem vyjádření modalit staročínských výpovědí. Zatímco různé strukturní částice, které jsou zapisovány stejným znakem, mohly mít rozmanité funkce, u modálních částic se homofonie nepředpokládá s tím, že jeden „zvuk“ mohl nést pouze jeden typ modalit.⁵⁶ Vzhledem k tomu, že nic nevíme o staročínské intonaci, jedná se ovšem o pouhou hypotézu. Někdy dochází k prolínání mezi modálními a strukturními částicemi, kdy např. částice 哉 *zāi* vyjadřuje zvolací modalitu, zároveň se však pravidelně klade za invertovaný přísudek. U formy 也 *yě* došlo v klasickém jazyce již k dobře identifikovatelnému rozdělení na modální a strukturní částici, jak ukazují ve svém článku *Původ a modalita částice ye ve staré čínštině*.⁵⁷

54. Tuto „větu“ vymyslel Ščerba patrně v r. 1928 a užíval ji na svých přednáškách *Základy jazykovědy*. (Dle http://ru.wikipedia.org/wiki/Глокая_куздра)

55. L. Zádrapa k tomuto píše: „Jedním z nejvýraznějších specifíků klasické čínštiny je, že je nezbytné provádět paralelní analýzu jak syntaxe tak sémantiky, aby bylo možno správně interpretovat jazykové struktury. Musíme neustále prověřovat syntax oproti sémantice a naopak a být stále připraveni je znovu a znovu poopravovat v jejich vzájemnosti, jak regresivně tak progresivně. To vše na pozadí širšího kontextu, který hraje v klasické čínštině veledůležitou roli vzhledem k její extrémní lakoničnosti. ... Smysluplný přehled slovních druhů by měl být tudíž zacílen na výzkum vztahů „mezi rodinou konstrukcí a rodinou sémantických tříd lexikálních jednotek.“ ZÁDRAPA L. (2011). *Word-class Flexibility in Classical Chinese*. Leiden – Boston: Brill, str. 81.

56. GUO Xiliang 郭錫良 (1997). *Xiān-Qín Yǔqìcí Xīntàn* 先秦語氣詞新探. In: *Hànyǔshǐ Lùnjí* 漢語史論集 Běijīng: Shāngwù Yīnshūguǎn.

57. Viz SEHNAL, D. (2005). „Původ a modalita částice *ye* ve staré čínštině“. In: *Studia Orientalia Slovaca* 2005. Bratislava: Univerzita Komenského.

§6. Afixy

Některá dvoj- nebo víceslabičná slova se v klasické čínštině tvoří spojením plnovýznamového morfému a afixu: prefixu nebo sufixu.⁵⁸

V textu *Laozi* jsem identifikoval tyto prefixy (příklady užití jsou ve Slovníku):

不 *bù* – prefix dvojslabičných adjektiv, často označující „opak dané vlastnosti“, nikoli „absenci dané vlastnosti“

無 *wú* – prefix abstraktních substantiv vyjadřující absenci něčeho

眾 *zhòng* – prefix množného čísla

自 *zì* – prefix zvratných sloves, např.: 自伐 *zì fá* „chválit se“, „vychloubat se“. Zde morfém 自 *zì* považuji za prefix, neboť kdyby se jednalo o zvratné zájmeno ve funkci předmětu, 伐 *fá* bychom nutně museli považovat za přechodné sloveso a jako takové má 伐 *fá* dobře definovaný význam „útočit na někoho“.

Suffixy v textu *Laozi*:

人 *rén* – sufix některých substantiv s významem osob odvozených od adjektiv

以 *yǐ* – sufix některých modálních sloves a spojek

然 *rán* – sufix některých adverbii a slov stavových

焉 *yān* – sufix stavových slov

若 *ruò* – sufix stavových slov

§7. Stažená slova

Jev, kdy jsou dvě sousedící staročínská slova stažená do jedné slabiky, jež se následně zapisuje jedním znakem, je v gramatikách klasické čínštiny dosti dobře popsán (např. 諸 *zhū* < 之 *zhī* + 乎 *hū*). Příklady najdeme v Komentáři i ve Slovníku.

58. Zde nemám na mysli afixy typu hypotetického sufixu *-s, nýbrž morfémy, které jsou samostatnou slabikou a byly zapisovány samostatnými znaky.

2. Text knihy *Laozi* a jeho překlad

§1. Výběr textové verze a struktura textu *Laozi*

Knihy 老子 *Lǎozǐ*, známá též jako 道德經 *Dào Dé Jīng*⁵⁹ vznikla patrně ve 4. století př. n. l. Hrobka v lokalitě 郭店 *Guōdiàn*, kde byly v roce 1993 nalezeny části tohoto textu na bambusových prouzcích, se datuje od poloviny 4. do počátku 3. stol. př. n. l. (kolem roku 300 př. n. l.);⁶⁰ řečené části textu tedy vznikly před tímto datem. Vzhledem k tomu, že na některých místech *Laozi* očividně reaguje na konfuciánské učení, musel být konfucianismus v té době již zavedeným systémem, také proto se období 4. století př. n. l. jeví jako nejpravděpodobnější.⁶¹ V knize *Laozi* není zmínka o žádné konkrétní osobě nebo události, která by umožnila její přesnější dataci, v dobové literatuře rovněž nejsou o Laoziovi přesvědčivé zmínky. Prvním autorem, který je považován zároveň za prvního komentátora *Laozi* a který se na Laoziho odvolává, je 韓非子 *Hánfēizǐ*, který ve svém díle *Hanfeizi* ze 3. stol. př. n. l. věnoval Laoziovým myšlenkám dvě kapitoly: 解老 *Jiě Lǎo* „Vysvětlení *Laozi*“ a 喻老 *Yù Lǎo* „Pochopení *Laozi* pomocí příkladů“.

Celý text *Laozi* je objemem nevelký: obsahuje o něco více než 5000 písemných znaků, různé redakce se co do počtu znaků přirozeně liší. V současné podobě se skládá z 81 kratších či delších kapitol; tento počet byl patrně později (snad za dynastie *Han*) upraven tak, aby odpovídal číslu 9 x 9, neboť devítka byla považována za symbol mužského principu *yang*. Již hanský historik 司馬遷 *Sīmǎ Qiān* zmiňuje rozdělení textu *Laozi* na dva oddíly, totiž na 道經 *Dào Jīng* „Knihy o *Dao*“ (Kapitola I. – XXXVII.) a 德經 *Dé Jīng* „Knihy o *De*“ (Kapitola XXXVIII. – LXXXI.).⁶² Podle textů objevených v roce 1973 při archeologických vykopávkách v lokalitě 馬王堆 *Mǎwángduī* bylo řazení obou dílů opačné: *De Jīng* zde předchází *Dao Jīng*.⁶³

Nejrozšířenější a nejautoritativnější textová verze *Laozi* pochází z období Tří říší a je známa jako Wang Biova (王弼 *Wáng Bì*) verze. *Wang Bì* žil v letech 226 – 249 n. l. a je autorem slavného komentáře k *Laozi*, který je znám jako 老子道德經注 *Lǎozǐ Dào Dé Jīng Zhù* „Komentář k Laoziově kanonické knize o *Dao* a *De*“, též jako 道德真經注 *Dào Dé Zhēn Jīng Zhù* „Komentář k autentické kanonické knize o *Dao* a *De*“. Wang Biova verze textu

59. Ve své práci používám důsledně označení „(knihy) *Laozi*“. *Dao De Jīng* je až hanský název tohoto textu. Romantizující „Starý mistr“ není vhodné vzhledem k tomu, že tradice autoru připisuje příjmení *Lao*, tudíž *Laozi* je v nejlepším případě mistr *Lao*, podobně jako *Kongzi* je mistr *Kong*. Není ovšem vyloučeno, že kniha *Laozi* je kompendiem komentovaných přísloví a tradovaných výroků, pak by bylo adekvátní její označení Staří mistři. Pro účely této práce se nejedná o otázku podstatnou, důležité není ani to, zda mistr *Lao* skutečně žil či nikoli.

60. Viz např.: JĪNGMÉN SHÌ BÓWÙGUǎN 荆門市博物館 ed. (1998). *Guōdiàn Chǔ Mù Zhújiǎn* 郭店楚墓竹簡. Běijīng: Wénwù Chūbǎnshè.

61. O době vzniku tohoto díla se přirozeně vedou letité spory. Vzhledem k tomu, že kniha *Laozi* obsahuje řadu rčení a přísloví, mohou být její části skutečně velmi staré, stejně tak jako rýmové vzorce, dle nichž se tato rčení rýmovala. Jako celek se však jazykově ani obsahově výrazně neliší od ostatních textů doby Válčících států.

62. Viz *Shiji* 63.

63. Viz např. *Bóshū Lǎozǐ Jiào Zhù* 帛書老子校注. Ed. *Gāo Míng* 高明. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú 1996.

Laozi spolu s jeho komentářem posloužily jako základ většiny výkladů i překladů tohoto staročínského díla.

Většina staročínských textů má komplikovanou a nepřímou genezi. Souvisí to jednak s vývojem samotného čínského jazyka a následkem toho i čínského znakového písma coby prostředku tento jazyk obsluhujícího,⁶⁴ jednak s materiály používanými k psaní. Bambusové proužky byly náchylné k ztrátám a zpřeházení, přes svoji relativní trvanlivost podléhaly zkáze v důsledku času i politických turbulencí. Proto se postupně vyvinuly čínské filologické disciplíny, zabývající se redigováním starých textů, studiem jejich verzí a snažící se o rekonstrukci jejich autentické podoby, jakkoli je pojem autenticity v případě staročínských textů (a v čínské kultuře vůbec) zpochybnitelný a problematický.⁶⁵ Nicméně pro účely jazykového rozboru je důležité moci se opřít o výsledky práce starých i současných čínských redaktorů.⁶⁶ Účelem naší jazykové analýzy není rozbor jednotlivého textu, ale modelování celého jazykového systému klasické čínštiny *skrze* rozbor jednotlivých textů. Vnášet do jazykového systému prvky, které do něj nepatří v důsledku takové či onaké „chyby“, není dle mého názoru přijatelné. Z druhé strany, byť by redaktor omylem změnil něco, co do původního textu patřilo, systém se tím sice neobohatí, ale ani neporuší, neboť redaktor si tohoto systému byl (být intuitivně) vědom.

Svůj filologický rozbor textu *Laozi* zakládám na redakci profesora Taiwanské univerzity Chen Guyinga,⁶⁷ který je významnou autoritou v oblasti taoistické filozofie a taoistických textů. *Chen Guying* v předmluvě ke své knize *Laozi se současným komentářem a překladem* (老子今注今譯) píše: „Mezi četnými užívanými verzemi měla Wang Biova verze na všechny historické epochy ten největší vliv. Proto se v této knize bere i nadále Wang Biova verze za základ a podle dalších starých verzí byla provedena redakce s vysvětlením. Před léty jsem

64. Mám zde na mysli především vztah mezi jazykem a písmem, a nikoli vývoj samotných forem čínských znaků, jakkoli tyto dva aspekty spolu souvisejí. V originálních předčínských textech nacházíme v hojně míře fonetické užití čínských znaků, což lze vysvětlit jen těsným vztahem mezi mluveným a psaným projevem na jedné zároveň volným vztahem mezi grafickým a významovým aspektem na druhé straně. S postupným vývojem čínského jazyka směrem k jeho syllabicitě (v tom smyslu, že hranice morfémů a slabik se kryjí), došlo i k postupnému, byť nikoli dokonalému, zakonzervování triády *slabika – význam – znak*. V té souvislosti došlo k vytvoření značného množství tzv. fono-ideogramů, tj. znaků skládajících se z významové a fonetické složky a došlo tak k posílení vztahu *znak – význam*. Při přepisování textů a tudíž při převodu zápisu do nového systému písma nutně docházelo k nepřesnostem a nedorozuměním. Jednomu a témuž původnímu znaku (初文) často odpovídá více tzv. „odlišných znaků“ (區別字). Je nutno říci, že povaha předhanského čínského písma není ještě zdaleka osvětlena. Viz např. monografie GALAMBOS, I. (2002). *The Evolution of Early Chinese Writing: Evidence from Newly Excavated Texts (490 – 221 BC)*. Berkeley: University of California (PhD.).

65. Otázku větší či menší „autenticity“ neřeší ani archeologické objevy staročínských textů, neboť tradované texty mohou dosti věrně odrážet jiné, ve své době rozšířenější verze. Je rovněž otázka, zda právě texty, kladené starými Číňany do hrobek, patřily zrovna k těm nej kvalitnějších.

66. Samozřejmě, že zde platí vše, co bylo výše řečeno o komentářích k staročínským textům: výsledky této práce je třeba posuzovat kriticky, nepřístupovat k nim bez výhrad, ale brát je v seriózní potaz.

67. *Lǎozǐ Jīn Zhù Jīn Yì* 老子今注今譯. Ed. a překl. Chén Gǔyīng 陳鼓應. Běijīng: Shāngwù Yīnshūguǎn 2009.

podle verze psané na hedvábí z *Mawangdui* učinil opatrné opravy, nyní, po zveřejnění verze na bambusových prouzcích z *Guodian* jsem musel znovu přistoupit k opravám.⁶⁸

Na str. 441 *Chen Guying* uvádí: „V knize *Laozi* je množství případů zpřeházení bambusových prouzků, omylem vložených znaků, omylem vypuštěných znaků a chybných znaků. Nyní jsem vzal Wang Biovu verzi coby předlohu a s přihlédnutím k verzím na bambusových prouzcích a na hedvábí, k Fu Yiově verzi⁶⁹ a dalším starým mutacím,⁷⁰ jakož i na základě akceptovatelných názorů učenců-redaktorů všech historických období, jsem provedl její korekturu.“⁷¹

Důležité jsou zde dvě věci: 1. Wang Biův text je přes svoji autoritativnost a rozšířenost na řadě míst porušen, není totiž možno vzít ho beze zbytku za základ. 2. *Chen Guying* v něm provedl pouze nutné a ostražitě korektury s přihlédnutím k novým archeologicky objeveným textům i k výsledkům práce svých předchůdců. *Chen Guyingovy* redaktorské zásahy jsou pojaty minimalisticky, byly spíše vynuceny výše uvedenými okolnostmi než snahou o podstatné přepsání knihy *Laozi*. Z tohoto důvodu jsem se k *Chen Guyingově* redakci ve své práci přiklonil a vzal ji jako východisko pro svoji analýzu.⁷²

Chen Guyingova kniha obsahuje tři důležité přílohy: 1. Explanační text *Laozi* na hedvábí ve verzi A a B (帛書老子甲乙本釋文); 2. Explanační text tří souborů A, B a C knihy *Laozi* na bambusových prouzcích z *Guodian* (郭店竹簡《老子》甲乙丙三組釋文); a 3. Zkorigovaný a definitivní text *Laozi* (老子校定文). Text ve třetí příloze se v detailech liší od textu, který *Chen* rozebírá v korpusu knihy. Ve sporných případech jsem se přiklonil k textu v korpusu, který má blíže k Wang Biově verzi.

Moje práce na této *Chen Guyingově* verzi *Laozi* byla dále již prakticky samostatná. Od *Chena* jsem kompletně převzal jeho redakci, ale neřídil jsem se již (až na *ad hoc* výjimky) jeho komentářem, natož pak jeho překladem do současné čínštiny. Výsledný můj překlad je

68. *Lǎozǐ Jīn Zhù Jīn Yì* 老子今注今譯. Ed. a překl. Chén Gǔyìng 陳鼓應. Běijīng: Shāngwù Yīnshūguǎn 2009, str. 4.

69. 傅奕 *Fù Yì* (555 – 639) na počátku dynastie *Tang* zastával post nejvyššího letopisce. Jeho verze *Laozi* nese název „Kapitoly ze starodávného vydání *Dao De Jingu*“ (道德經古本篇). *Chen Guying* k této verzi uvádí: „Fuova verze je starým vydáním, kterému se dostává značné pozornosti ze strany badatelů zabývajících se redigováním ... Obsahuje též nemálo chybných znaků, ale podle mnoha míst je naopak možno opravit chyby ve Wangově verzi.“ *Lǎozǐ Jīn Zhù Jīn Yì* 老子今注今譯. Ed. a překl. Chén Gǔyìng 陳鼓應. Běijīng: Shāngwù Yīnshūguǎn 2009, str. 338.

70. *Chen Guying* má poslední kapitolu své knihy věnovanou obsáhlému kritickému přehledu všech dosavadních důležitých redakcí a komentářů k *Laozi*, který je pro získání přehledu o existující komentátorské produkci zcela postačující.

71. *Lǎozǐ Jīn Zhù Jīn Yì* 老子今注今譯. Ed. a překl. Chén Gǔyìng 陳鼓應. Běijīng: Shāngwù Yīnshūguǎn 2009, str. 441. Tuto klíčovou větu zde odcituji v originále: “《老子》書，錯簡、衍文、脫字及誤字不少，今依王弼本為藍本，參看簡本、帛書本及傅奕本等古本，根據歷代校詁學者可取的見解，加以訂正。”

72. Byl přirozeně možný i jiný postup: vzít za východisko Wang Biho text a dle *Chen Guyinga* v poznámkách okomentovat všechna textově sporná místa. Nebylo však účelem této práce provádět komparaci jednotlivých verzí a po *Chenovi* se opakovat. Podrobné vysvětlení svých korektorských zásahů podává *Chen Guying* ve své knize na každém příslušném místě zvlášť.

produktem mé vlastní konfrontace s tímto textem. Na některých místech nesouhlasím s Chenovou interpunkcí, řešením uvozovek a pod. V Komentáři jsou tato místa explicitně uvedena.

Je dobře známo, že kniha *Laozi* byla z části rýmovaná. Tento nikoli nepodstatný rys tohoto díla většinou zajímá pouze badatele v oblasti staročínské fonologie, jimž slouží jako doplňkový materiál k rýmům v *Knize písní*. Dle mého názoru je dobré a užitečné vědět, která místa v textu byla formulována rýmovaně. Při čtení textu v dnešní výslovnosti čtenář bez speciálního vzdělání většinu staročínských rýmů neodhalí, avšak ukazuje se, že úplně nebo částečně bylo rýmovaných 52 z 81 kapitol knihy *Laozi*, což jen posiluje argument, že se jednalo o text psaný živým jazykem, který byl určen k memorování a orální reprodukci.

Pro identifikaci rýmovaných pasáží jsem použil práci qingského fonologa 江有誥 *Jiāng Yǒugào Předqinská [dila] přečtená v rýmech* (先秦韻讀), která je jednou z jeho slavných *Desíti knih o fonologii* (音學十書).⁷³ Z Jiang Yougaoovy klasifikace staročínských rýmů do 21 kategorií vycházejí takřka všichni pozdější fonologové, včetně B. Karlgrena a Wang Liho.

Rýmové stopy v textu *Laozi* jsem kompletně převzal od Jiang Yougaoa s minimálními a nepodstatnými úpravami, které si vyžádaly rozdíly v používaných verzích textu. Na některých místech se mi *Jiang Yougao* jeví příliš mechanický, jelikož občas nectí logické členění textu, avšak korekce rýmových vzorců dle této logiky by si vyžádala speciální studii. Do rýmových stop jsem zanesl Wang Liho systém třiceti staročínských rýmových kategorií, který je jedním ze současných standardů a je s Jiang Yougaoovým systémem víceméně kompatibilní.^{74 75} Tam, kde dle Jianga resp. Wang Liho docházelo k rýmování mezi různými kategoriemi, označuji tuto skutečnost uvedením obou dotyčných kategorií u znaku (nebo znaků), jichž se to týká.⁷⁶

73. JIANG Yǒugào 江有誥 (před 1851/1993). *Yīnxué Shí Shū* 音學十書. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú.

74. *Jiang Yougao* se od Wang Liho liší především tím, že spojuje středočínskou „rushengovou“ a „yinshengovou“ výslovnost do stejné staročínské rýmové kategorie, zatímco *Wang Li* ctí středočínské členění slabik na *rùshēng yùn* (入聲韻) a *yīnshēng yùn* (陰聲韻).

75. Wang Liho kategorie u jednotlivých znaků určuji podle GUO Xīliáng 郭錫良 (2010). *Hànyǔ Gǔyīn Shǒucè* 漢字古音手冊. Běijīng: Shāngwù Yīnshūguǎn.

76. Vzhledem k menšímu počtu kategorií u Jiang Yougaoa dochází u něj k rýmování mezi kategoriemi méně často než u Wang Liho, což je dáno jejich rozdílným pojetím „rushengových“ a „yinshengových“ slabik. Naopak některé současné systémy rekonstrukcí staré čínštiny, které postulují rýmové kategorie nikoli na základě rýmových vzorců, ale výlučně na základě fonetických znaků (諧聲字), pracují z vysokým počtem rýmových kategorií (u Pan Wuyuna je to 60 kategorií). V takovém případě by se velká část slov musela rýmovat mezi kategoriemi a celý systém by tak ztratil na přehlednosti a přesvědčivosti. Z toho důvodu jsem se zde přiklonil k Jiang Yougaoovi a k Wang Limu, i když jinak používám Pan Wuyunovy rekonstrukce staročínské výslovnosti.

Přehled staročínských rýmových kategorií dle Wang Liho:⁷⁷

1. 之	2. 職	3. 蒸
4. 幽	5. 覺	6. 冬
7. 宵	8. 藥	
9. 侯	10. 屋	11. 東
12. 魚	13. 鐸	14. 陽
15. 支	16. 錫	17. 耕
18. 脂	19. 質	20. 真
21. 微	22. 物	23. 文
24. 歌	25. 月	26. 元
	27. 緝	28. 侵
	29. 葉	30. 談

Rýmové kategorie jsem zanesl do originálního textu dle Chen Guyingovy redakce jako indexy ke každé rýmové stopě. Čtenář tak může snadno zjistit, která slova se v textu mezi sebou rýmovala.

To, že v *Laozi* nacházíme rýmy, neznamená, že by se ve své době jednalo o poezii v pozdějším slova smyslu: rýmované pasáže obsahovaly patrně buď lidová rčení nebo didaktické poučky, které bylo snáze si v této formě vštípit. Myslím, že identifikace lidové vrstvy textu *Laozi* by měla být předmětem dalšího studia a že je klíčová pro pochopení významu tohoto díla i jeho geneze. Dle mých předběžných úvah mohou být rčení v textu identifikována pomocí následujících vodítek:

1. explicitní uvedení signálními formullemi typu 有言曰 *yǒu yán yuē* „existuje rčení, které říká“
2. přítomnost rýmu
3. přítomnost pravidelného (čtyřslabičného) rytmu
4. opakování dané pasáže v samotném textu
5. výskyt dané pasáže v jiných textech⁷⁸
6. výskyt neobvyklých gramatických a lexikálních prostředků v dané pasáži⁷⁹
7. umístění dané pasáže na samotném počátku nebo naopak na konci kapitoly
8. analogie s podobnými rčeními v jiných kulturách

77. Převzato z GUŌ Xīliáng 郭錫良 (2010). *Hànyǔ Gǔyīn Shǒucè* 漢字古音手冊. Běijīng: Shāngwù Yīnshūguǎn, str. 5.

78. Zde máme přirozeně k dispozici dvojí vysvětlení: buď nějaký text cituje *Laozi*, nebo se jak *Laozi* tak dotýčný text obrací k obecně sdílené lidové moudrosti. Mám tendenci přiklánět se ke druhé z těchto možností.

79. Srovnej např. české „Komu se nelení, tomu se zelení.“, kdy forma „zelenit se“ neexistuje nikde jinde než právě v daném rčení.

Ve Komentáři se snažím na některé kandidáty na staročínská přísloví upozorňovat, nejedná se však o nijak důkladnou studii této vrstvy textu. Tímto problémem bych se chtěl do hloubky zabývat někdy v budoucnu.

§ 2. Principy překladu *Laozi*

Kniha *Laozi* je jedním z nejpřekládanějších děl světové filozofie, jen do češtiny byla přeložena více než tucetkrát. Z těchto překladů byly doposud čtyři pořízeny přímo ze staročínského originálu: z r. 1920 je to překlad R. Dvořáka *Lao-tsiova kanonická kniha o Tau a Cnosti (Tao-tek-king)*⁸⁰; v r. 1971 vyšly hned dva překlady: *Tao te Ťing. O Tao a cnosti* od B. Krebsové⁸¹ a překlad O. Krále v antologii *Tao – texty staré Číny*.⁸² V r. 2010 vydal O. Král nový překlad pod názvem *Laozi*.⁸³ Z četných překladů do angličtiny jsem měl k dispozici ty, které se nacházejí v počítačové verzi TLS: překlad D. C. Laua *The Tao Te Ching* z r. 1982⁸⁴ a zejména překlad B. Karlgrena z jeho *Notes on Lao-tse* opublikovaný v r. 1975.⁸⁵ Z poslední doby je možno uvést překlad od R. Amese a D. Halla *Dao De Jing: A Philosophical Translation*.⁸⁶

Podobně tomu, jak se moje jazyková analýza nezakládá na žádném ze stávajících komentářů, stejně tak se můj překlad neřídil žádným z uvedených překladů. Nedělal jsem ani žádné systematické porovnání jednotlivých překladatelských řešení, do ostatních překladů jsem občas nahlédl tak říkáje „z čiré zvědavosti“, abych většinou zjistil, že na opravdu těžkých místech se moji předchůdci potýkali s obdobnými problémy.

Moje interpretace a s ní související překlad jsou založeny na několika výchozích principech:

1) Předpokládám, že kniha *Laozi* vznikla v období Válčících států, proto by měla být jazykově, pojmově i myšlenkově konzistentní s jinými texty tohoto období. 2) Každý staročínský text považuji zároveň za ucelený myšlenkový systém, jehož jednotlivé části spolu tak či onak souvisejí. Je tedy schopen vysvětlovat sám sebe, byť mnohdy nepřímo a nelineárně. 3) Předpokládám, že text byl soudobému čtenáři srozumitelný a že neobsahuje pasáže, které by se vymykaly všeobecné logice. Pokud tu něčemu nerozumíme, nelze to přičíst na vrub textu, ale naší (mojí) nedokonalé znalosti staré čínštiny. (Viz též pozn. 31.) 4)

80. DVOŘÁK R. (1920). *Lao-tsiova kanonická kniha o Tau a cnosti (Tao-tek-king)*. Kladno: nákladem a tiskem Jaroslava Šnajdra.

81. KREBISOVÁ, B. (1971). *Tao te Ťing. O Tao a cnosti*. Praha: Odeon.

82. KRÁL, O. (1971). *Tao – texty staré Číny*. Praha: Československý spisovatel.

83. KRÁL, O. (2010). *Laozi*. Praha: Galerie Zdeněk Sklenář. Tento nový Králův překlad jsem doposud neviděl, neboť se jedná o nákladné bibliofilské vydání.

84. LAU, D. C. (1982). *The Tao Te Ching*. Hong Kong: Chinese U. Press.

85. KARLGREN, B. (1975). *Notes on Lao-tse*. Stockholm: Bulletin MFEA.

86. AMES, R. T., HALL, D. L. (2003). *Dao De Jing: A Philosophical Translation*. New York: Ballantine Books.

Pozdější komentáře byly vždy pořizovány účelově a sloužily nějaké konkrétní filozofické interpretaci, není možno je brát za výraz snahy o „čisté“ přečtení textu. Mým cílem je naopak pokus o přečtení⁸⁷ co nejméně interpretačně zatížené, bez předem daného očekávání toho, „o čem“ by tento text měl pojednávat. Tuto metodu považuji za poměrně konzervativní, neboť se vyhýbám jakémukoli spekulativnímu podsouvání myšlenek autorovi a snažím se přísně z daného textu vycházet.

Pokud jde o jazyk překladu, jsem zastáncem toho názoru, že jsou dovoleny téměř jakékoli výrazové prostředky, abychom význam staročínského textu zprostředkovali dnešnímu českému čtenáři. Cílový jazyk by se neměl zbavovat dobrovolně svých možností, pokud je má k dispozici. Mým jediným omezením v samotném překladu je rámec spisovného českého jazyka.⁸⁸ Uvnitř tohoto rámce se nevyhýbám například internacionalismům, pokud je shledávám významově příléhavými. V překladu se snažím být pokud možno co nejexplicitnější, vybírat z různých možných řešení právě to, které se nejvíc hodí do celkového kontextu díla. Ch. Harbsmeier píše: „... při odstraňování víceznačnosti vět postupujeme od toho, co je z pohledu kontextu přirozenější a běžnější k tomu, co je méně běžné. ... Smysl pro to, co je přirozené a běžné, se získává pouze díky extenzivní zkušenosti.“⁸⁹

Můj překlad je založen na jazykovém rozboru, jehož výsledky jsou obsaženy v modře psaném filologickém komentáři. Opoznámkována jsou všechna gramatická slova v textu, jakož i takřka každé plnovýznamové slovo, pokud se notoricky neopakuje (např. 天下 *tiānxià* znamená buď „svět“ anebo „lidé celého světa“ a nepovažoval jsem za nutné komentovat ho při každém výskytu. Pokud se ale dané slovo vyskytuje sice ve stejném lexikálním významu, ale v jiné syntaktické funkci, je toto v komentáři zachyceno. (Jsou tedy zachyceny všechny *types*, nikoli nutně *tokens* plnovýznamových slov. U gramatických slov jsou okomentovány prakticky všechny *tokens*.) Komentář obsahuje i argumentaci pro jednotlivá překladatelská řešení, intertextové odkazy a odkazy na jiné zdroje (např. TLS nebo *Wang Li Gu Hanyu Zidian* (WGZ)).⁹⁰ Mým účelem bylo učinit svůj překlad co nejtransparentnějším tak, aby každý čtenář mohl z komentáře pochopit, jak pojmám dané místo v textu. Nebylo naopak účelem systematicky jednotlivá řešení různých autorů porovnávat a hodnotit. Pokud tak někdy činím, pak pouze výjimečně.

Překlad spolu s filologickým komentářem tvoří jádro této disertace.

87. „Přečtením“ klasického textu rozumím jeho pochopení v dobovém kontextu; nejde mi o žádné jeho „ohlasy“ ať už v čínském či evropském intelektuálním prostředí pozdějších staletí. Často kladenou otázkou je, zda je něco takového vůbec možné. Aniž bych si na tuto otázku troufal dát jednoznačnou odpověď, dle mého názoru je nutné na tento sinologický úkol nerezignovat.

88. V komentáři rámec spisovného jazyka někdy překračuji. Opravdu se domnívám, že výstižným ekvivalentem slova 妙 *miào* je „být vychytaný“, resp. „vychytávka“. Stylisticky se toto slovo do překladu opravdu nehodí, ale proč je nepoužít pro přiblížení lexikálního významu staročínského 妙 *miào* dnešnímu českému čtenáři?

89. HARBSMEIER, Ch. (1998). *Logic and Language. Science and Civilization in Ancient China* vol. 7. Cambridge: Cambridge University press.

90. WÁNG Lì 王力 ed. (2000). *Wáng Lì Gǔhànyǔ Zìdiǎn* 王力古漢語字典. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú.

3. Filozofické poselství knihy *Laozi*

Původně nebylo mým záměrem jakkoli rozebírat filozofický obsah textu *Laozi*, neboť překlad by měl, dle mého názoru, promlouvat jasným jazykem sám za sebe. Avšak jelikož je *Laozi* známým a závažným filozofickým dílem, chtěl jsem se přesvědčit, zda má interpretace v duchu doby Válčících států dává smysl a rovněž poskytnout čtenáři vodítko, jakým způsobem z překladu „vydestilovat“ filozofické poselství tohoto staročínského myslitele. Principiálně nerozlišuji mezi tzv. „filologickým“ a „filozofickým“ čtením textu, neboť toto rozlišování nezřídka pramení z předsudků těch, kteří staročínské texty berou spíše za inspiraci pro své vlastní filozofické úvahy než za východisko pro poznání samotné staročínské filozofie. Dle mého názoru je takovým intelektuálním cvičením každá interpretace bez poctivého filologického základu, která pak ovšem u každého interpreta nutně vychází vždy jiným způsobem.⁹¹

V úvodu každé kapitoly najde čtenář její krátké filozofické shrnutí včetně možných myšlenkových přesahů mezi různými staročínskými texty. Tyto pasáže přísně vzato nejsou součástí dané práce, ani si nekladou nárok na vyčerpávající filozofický výklad. Jedná se zde čistě o moje vlastní úvahy nad smyslem dané kapitoly, o snahu myšlenkově provázat její často nesourodé části a propojit jednotlivé kapitoly navzájem do ucelenějšího myšlenkového celku.

Pokud bych se měl pokusit filozofii *Laozi* nějak shrnout, pak asi takto:

Laozi, stejně jako mnozí jiní staročínští filozofové, se domníval, že vesmír i lidská společnost se řídí podle jednoho a téhož univerzálního zákona: tímto zákonem bylo 道 *dào*. Toto slovo, které dalo vznik pojmu „taoismus“, nebylo ovšem zdaleka vyhrazeno jen taoistům: jen v Konfuciových *Lunyu* je užito jedenašedesátkrát. Prvotně znamenajíc „cesta“, přeneseně pak „metoda“, došlo ke zúžení jeho významu na „správná cesta“, „správná metoda“. Dalším významovým posunem pak dospíváme k „univerzální správné cestě“, „univerzálnímu přírodnímu zákonu“, kterým se vše na světě řídí – lze je tedy někdy překládat i jako „pravda“ v nejširším slova smyslu. To, co je pro *Laozi* klíčové – a tím se opět neliší od jiných škol – je nutnost tento univerzální přírodní zákon pochopit a zejména v souladu s ním jednat a organizovat lidskou společnost. Konfucius v *Lunyu* praví: 子曰：朝聞道，夕死可矣 „ráno poznat *dao* a večer zemřít by bylo přijatelné“ (*Lunyu*, 4. 8). *Dao*, o němž zde hovoří Konfucius je, dle mého názoru, totožné s *dao* v *Laozi*: univerzální zákon, pravda, a zároveň správná cesta lidského konání – nic menšího zde Konfucius nemohl mít na mysli.

Pro *Laozi* je často užívaným příměrem pro neustálé a všudypřítomné působení přírodního zákona zemská přitažlivost, neboli „magická síla údolí“, která se nikdy neunaví. (Kapitola VI.) Ten, kdo chápe správnou cestu a řídí se jí, je přirovnáván k údolí, do kterého všechno

91. Tím nechci říci, že staročínské (a ostatně nejen staročínské) texty musejí být nutně jednoznačné. Jak říkával Jachontov: „Existuje víc způsobů, jakým je možno text správně přečíst, ale existuje nekonečně mnoho způsobů, jak ho přečíst špatně.“

stéká. „Nejvyšší *de* je jako údolí.” (Kapitola XLI.) Ani tato myšlenka není konfuciánům neznámá. Mencius, který žil v předpokládané době vzniku knihy *Laozi*, užívá s oblibou příměru vody samovolně tekoucí směrem dolů coby analogie vůči lidu, samovolně spějícímu k charismatickému vládci. To je ona záhadná síla 德 *dé*: vlastností přírodního zákona je gravitace, vlastností nanejvýš moudrého muže je charisma (atraktivita). I každá věc, která vznikla v souladu s *dao*, má své správné vlastnosti nebo, chceme-li, „ctnosti”, skrze které působí na jiné věci – má tedy také svoji *de* nebo svoje různé *de*.

Neliší-li se dle mého pojetí *Laozi* v základních předpokladech a pojmech od dobových myslitelů Konfucia a Mencia, liší se od nich bezesporu v tom, v čem by ona správná cesta měla spočívat. Zatímco konfuciáni (a to i v idealistickém Menciově pojetí) hodnotili soudobou situaci poměrně střizlivě a realisticky (Konfuciovi žáci ostatně zastávali nejrozumnější administrativní funkce, Mencius sám byl významným politickým poradcem několika panovníků), politicko-společenský recept *Laozi* byl pro svůj konzervativizmus od samotného počátku neuskutečnitelný. Morální apel na maximální omezení tužeb a spotřeby, spoléhání se na vládcovské charisma *de* a vládnutí skrze nedělaní ničeho 無為 *wú wéi*, příkré odmítání války v období Válčících států, návrat k uzlovému písmu a malým soběstačným lidským komunitám, to vše jsou jistě velmi moudrá a dobře míněná slova, která ovšem nemohla ve své době nabídnout účinné řešení společenské situace. Pokud opět srovnáme *Laozi* a Konfucia, zjistíme, že například proslulý „taoistický“ recept *wu wei*, tedy „nedělat nic” nebyl proti mysli ani Konfuciovi: 無為而治者，其舜也與！夫何為哉？恭己正南面而已矣 „pokud jde o ty, kdo aniž by něco dělali, měli vše v pořádku, takovým byl, u všech všudy, nejspíš *Shun*! Vždyť co on dělal? Dbal, aby se sám choval se skromnou zdvořilostí, otočil se tváří přesně k jihu a to bylo vše“ (*Lunyu*, 15. 5). Pro Konfucia však tento precedent rozhodně nepředstavoval úhelný kámen jeho učení, chápal *Shuna* jako nedostižný ideál nanejvýš moudrého vladaře. Konfucius sice rovněž spatřoval ideál v minulosti, přítomnost však pro něj byla reálnou výzvou, chtěl lidi kultivovat pomocí učení a praktické aplikace naučených znalostí. Kromě toho usiloval o to, aby žáci neztráceli ze zřetele morální rámeček učení: 女為君子儒。無為小人儒 „staň se učencem formátu ušlechtilého muže, nesmíš se stát učencem formátu morálního trpaslíka“ (*Lunyu*, 6. 13).

Laozi je si vědom toho, že správnou cestu nelze nikdy aplikovat na sto procent, neboli „naplnit až po okraj“, ani bychom se o to neměli snažit: „Než se něčeho držet za každou cenu a snažit se o vrchovaté naplnění, je lépe nechat to být.” (Kapitola IX.) Na rozdíl od Konfucia se stavěl k učení a vůbec k verbálním projevům skepticky, prosazoval prvotní prostotu, „nevyhraněnost neotesaného kusu dřeva“. Invenci a novoty považoval za něco vysloveně škodlivého a nežádoucího. Jeho názorům nechybí sociální rozměr, který rovněž nalézáme u Mencia:

„Přirozenou správnou cestou je ubírat tomu, kdo má nadbytek a přidávat tomu, komu schází. Cesta vytvořená lidmi ovšem není taková: ubírá tomu, komu schází a poskytuje to těm, kdo mají nadbytek.“ (Kapitola LXXVII.)

V době Válčicích států však Laoziovy názory nemohly získat podporu vládnoucích vrstev. Svědčí o tom jeho povzdechnutí:

„Má slova jsou tuze snadno pochopitelná, tuze snadno proveditelná.

V podnebesí je nikdo není schopen pochopit, nikdo je není schopen provést.“ (Kapitola LXX.)

Pokud *Laozi* coby tvůrce politického programu hlásající velmi konzervativní názory neuspěl, jeho dílo, plné hlubokých myšlenek a životní moudrosti, našlo odezvu v jiných myšlenkových směrech. Za prvé to byl legismus, který se koncem epochy Válčicích států stal vážným, ba smrtelným ideovým protivníkem konfucianismu. Zatímco kniha *Laozi* a Konfuciovo *Lunyu* vykazují řadu společných myšlenkových rysů, legismus se od konfucianismu programově distancuje a staví se proti němu. Ovšem základní idea legismu, totiž totalita zákona, který působí neustále a nestranně, rezonuje s Laoziho názory o nestranném přírodním zákonu a nestranných vládcích dávnověku:

„Nebesa a země nejsou humánní, přistupují ke všem věcem jako ke slaměným psům.

Nanejvýš moudří mužové nebyli humánní, přistupovali k lidem jako ke slaměným psům.“ (Kapitola V.)

Legistickým ideálem byl, stejně jako u *Laozi*, vládce, který se navenek nijak neprojevuje, působí skrytě, a nenápadně manipuluje svými poddanými, jelikož je si vědom dialektických zákonitostí. *Laozi* podává návod na takovou manipulaci:

„Chceš-li někoho zmáčknout,
musíš mu dát příležitost k rozvoji.

Chceš-li někoho oslabit,
musíš ho posílit.

Chceš-li se někoho zbavit,
musíš ho pozvednout.

Chceš-li od někoho brát,
musíš mu něco dát.

Tomu se říká ‚mít jasno, pokud jde o podstatné detaily‘.“

(Kapitola XXXVI.)

Udržovat lid v nevědomé naivitě, nedovolit chytrákům všeho druhu, aby kladli nepříjemné otázky, odpor vůči prapodivným věcem, které lid jen matou, fyzická likvidace těch, co si počínají extravagantně – všechny tyto představy jsou v plném souznění s legistickými ideology a je jen logické, že *Hanfeizi* použil *Laozi* na podporu svého učení:

„Když se lid nebojí smrti, jak by se dal smrtí zastrašit?

Pokud zařídíme, že se lid bude běžně bát smrti a my budeme mít možnost zatknout a popravit ty, co se chovají nenormálně, kdo by se toho odvážil?“ (Kapitola LXXIV.)

To, že se v textu *Laozi* hojně vyskytují lidová rčení a nejsou v něm žádné odkazy na jinou literaturu, kterou si mezitím většinou „uzurpovali“ konfucíáni, se legistům jako byl *Hanfeizi* také dobře hodilo, neboť se tak mohli odvolávat na „přirozenou“, neortodoxní autoritu, na „zdravý selský rozum lidu“. Samozřejmě, že nelze *Laozi* označit jednoduše za legistického filozofa. Jeho myšlenkový svět byl mnohem bohatší a v jeho díle nalézáme nejen myšlenky blízké Konfuciovi či Menciovi a legistům, nýbrž i takové, které legistickému učení odporují. Například legisté netrpěli žádným sentimentem vůči dávnověkým praktikám jako *Laozi*, jeho důsledný protiválečný patos také nebyl v souladu s běžnou legistickou praxí. Rovněž slovo 法 *fǎ*, „zákon“ – klíčový legistický pojem – se v *Laozi* zmiňuje ve skeptických souvislostech: „Oč budou zákony evidentnější, o to více bude zločinců.“ (Kapitola LVII.)

Podobné úvahy jako v *Laozi*, ovšem bez jeho pacifistického rámce, se vyskytují také ve známém díle mistra Suna *O umění válečném* (孫子兵法), který aplikoval dialektiku vítězství poddajného nad pevným, submisivního nad dominantním, slabého nad silným na účinné taktické poučky při vedení války. Je tedy pravděpodobné, že myšlenky, které *Laozi* zformuloval ve verších, kolovaly v čínském prostředí jako všeobecně sdílená mudrosloví, z nichž každý mohl čerpat dle libosti.

Domnívám se opravdu, že kniha *Laozi* má blízko k samotným kořenům čínského myšlení, je v podstatě oním „nevyhraněným kusem dřeva“, takřka každý v ní může objevovat podněty pro svoji vlastní filozofii. Je tedy důležité toto dílo číst a studovat v jeho celistvosti a nevytrhávat jednotlivé výroky, mít na paměti těsné myšlenové propojení různých staročínských škol, které je, mimochodem, rovněž klíčem k lepšímu pochopení dnešní Číny:

„Pevně se držíme starodávné cesty,
abychom ovládli to, co máme dnes.
Jsme-li s to rozumět starodávným počátkům,
říkám tomu kontinuita cesty.“ (Kapitola XIV.)

Dalším důležitým směrem, který se dodnes odvolává na knihu *Laozi*, byl přirozeně taoismus, reprezentovaný dvěma proudy, které by se daly označit za „individualistický“ a „mystický“. Jestli byl *Laozi* nerealizovatelný jako celospolečenský politický program, pak se naopak mnohé z jeho myšlenek hodilo těm lidem, kteří hledali únik z marasmu tehdejší staročínské společnosti, žili v ústraní a skromnosti, netoužili po politické kariéře, nýbrž po svobodě. Typickým představitelem tohoto svobodomyslného přístupu byl filozof 莊子 *Zhuāngzǐ*. Jak poznamenává O. Král ve své knize *Čínská filozofie*,⁹² až zhuangovské přečtení *Laozi* učinilo tuto knihu součástí taoistické tradice. Taoisté se obraceli především k těm pasážím *Laozi*, ve kterých se snaží charakterizovat *dao* coby přírodní zákon:

92. KRÁL, O. (2005). *Čínská filozofie. Pohled z dějin*. Lásenice: Maxima.

„Člověk se řídí podle země,
země se řídí podle nebes,
nebesa se řídí podle *dao*,
dao (tj. cesta) se řídí podle toho, čím je sama od sebe.“ (Kapitola XXV.)

„Být tím, čím jsme sami od sebe“ 自然 *zì rán*, „nic nedělat“ 無為 *wú wéi*, ztotožnit se, splynout s přírodním zákonem, to byly hodnoty, o něž usiloval *Zhuangzi* a s ním i generace Číňanů, kteří často dokázali být dobrými konfuciány i taoisty zároveň.

„Ucpěme ty průchody, zavřeme ty dveře,
otupujme ta ostří, rozmotávejme ta klubka,
dostaňme se do souladu tím světlem, splývejme s tím prachem.
Tomu říkám ‚záhadné splynutí‘.“ (Kapitola LVI.)

Z této tradice žila v pozdějších staletích Čína básníků, malířů a kaligrafů. Ve snaze o pochopení univerzálního přírodního zákona naráželi na přirozenou hranici lidského poznání, kterou *Laozi* charakterizuje slovem 玄 *xuán*: „temný, záhadný, obskurní“, které se vyskytuje již v závěru první kapitoly:

„Toto obojí má společný původ, ale různě se nazývá,
pospolu jim říkám ‚záhada‘.
Záhadnější než záhada, brána ke všemu, co je do nejmenšího detailu dokonalé.“ (Kapitola I.)

Z původního především politického programu se tak postupně stala kniha, která měla být návodem k dosažení individuální nezávislosti. *Laozi* opravdu vybízí k přemýšlení o dialektice pojmů, relativitě a nedokonalosti jazyka, navracení se ke kořenům. Pozdější filozofové v ní hledají také odpovědi na ontologické otázky a nacházejí je ve formulacích, jako je kupříkladu známá věta 道生一，一生二，二生三，三生萬物.

V mém překladu tato věta zní:

„Správná cesta zrodí první věc,
první věc zrodí druhou věc,
druhá věc zrodí třetí věc,
třetí věc zrodí všechny věci.“ (Kapitola XLII.)

Typicky taoistická interpretace by zněla asi takto:

„*Dao* plodí Jedno,
Jedno plodí Dvoje,
Dvoje plodí Troje,
Troje plodí Myriádu věcí.“

Hned se zde otevírají možnosti pro spekulace, zda *Laozi* měl „Jedním“ na mysli nejzazší horizont 太極 *tàijí*, zda „Dvojím“ myslel principy 陰 *yīn* a 陽 *yáng*, „Trojím“ myslel Nebesa, Člověka a Zemi. Anebo zda spíše „Jedno“ je snad jedna čára v *Knize proměn*, „Dvoje“ je kombinace dvou čar a „Troje“ je kombinace tří čar neboli tzv. „trigram“, které pak dále vytvářejí tzv. „hexagramy“ symbolizující Veškerenstvo. Možných spekulativních vysvětlení lze vymyslet bezpočet. Ve svém překladu se přidržuji jazykově a psychologicky průchozí interpretace v tom smyslu, že pokud se správným způsobem založí první věc (v nejširším slova smyslu, tedy i „záležitost“), umožní to přirozený vznik druhé věci, pak třetí atd.

Mystická odnož taoismu pak hledá v knize *Laozi* recept, jak skrze pochopení přírodního zákona a uvedení se s ním do souladu dosáhnout nesmrtelnosti. Vyvinula množství alchymistických praktik a tělesných cvičení pro udržení dobré kondice. Mimochodem, velkým mystikem toužícím po nesmrtelnosti a zároveň krutým vládcem profitujícím z legistické ideologie byl První císař 秦始皇帝 *Qín Shǐ Huángdì*, který v roce 221 př. n. l. sjednotil Čínu a ukončil tak neutěšené období Válčících států, aniž však byl schopen v Číně nastolit snesitelnější poměry. Svědčí to také o tom, jak komplikované je dědictví tohoto krátkého, leč významného díla mistra *Lao*.

Myslím si, že pokud můj nynější překlad zmírňuje spekulativní a do určité míry i mystický charakter knihy *Laozi* (do určité míry, neboť existence přírodního zákona, gravitace, jakož i správné cesty lidského konání a charismatu vládce pro *Laozi* opravdu *byly* mystériem, ostatně stejně jako pro nás záhadou dosud *jsou*), neztrácí tím *Laozi* na své velikosti. Každý zde bezpochyby nalezne řadu námětů k přemýšlení nejen nad staročínskou filozofií, ale i nad naší současnou společností a v neposlední řadě i sám nad sebou.

4. Slovník

Poslední částí této práce je slovník všech různých slov užitých v textu *Laozi* v jejich konkrétních syntaktických funkcích. I když je tento slovník řazen tradičně podle počtu tahů v jednotlivých znacích, jedná se o slovník typu 詞典 a nikoli 字典. Mým záměrem zde bylo pokusit se dát dohromady materiál rozptýlený v jednotlivých glosách filologického komentáře s důrazem na sledování identity jednotlivých staročínských lexémů.

Identita plnovýznamového staročínského lexému v tomto mém pojetí je dána jeho výslovností a lexikálním významem, kterému odpovídá jeden základní kategoriální význam (slovní druh).⁹³ Od toho se pak mohou odvozovat druhotné kategoriální významy podle toho, v jakých zvláštních syntaktických funkcích je daný lexém užit. Jak bylo již popsáno výše, druhotný kategoriální význam se může lexikalizovat, pokud je i od něj odvozen aspoň jeden další druhotný kategoriální význam.

Ve slovníku je pro lepší orientaci užito barevného odlišení různých hierarchických jazykových jednotek. Tučně a černě je psán čínský znak reprezentující daný lexém spolu s příslušnou výslovností: v TLS grafické a zvukové reprezentaci odpovídá jednotka zvaná LEXEME REPRESENTATION. Pokud se Lexeme Representation spojí s příslušným lexikálním významem⁹⁴ (ve Slovníku červeně), dojde k vytvoření jednotky označené v TLS jako LEXEME. Pokud je od jednoho lexému odvozený další lexém skrze lexikalizaci některého z druhotných kategoriálních významů, je tento jev naznačen červenou šipkou „>“ odkazující k následujícímu červeně označenému lexému. Tuto značku používám i v případech, kdy přenesený význam by se dal považovat za základní význam nového lexému (lexikalizace sémantické transpozice). např: 正 *zhèng* ADJ „být přesně rovný“ > ADJ „být správný“, „být korektní“.⁹⁵

Modře jsou pod každým lexémem uvedeny jednotlivé zaznamenané syntaktické funkce tvořící hnízdo – syntaktické paradigma daného lexému. V TLS by spojení jednotky Lexeme s příslušnou syntaktickou kategorií odpovídala jednotka LEXEME ENTRY (vstupní položka

93. Součástí identity staročínského lexému je i jeho grafická reprezentace. Jakou vlastně jazykovou jednotku každý jednotlivý čínský znak reprezentoval, není dosud jasné. Možná, že se jednalo o nějaký velmi abstraktní „archilexém“, od kterého byly odvozeny povrchové lexémy. Je třeba rovněž mít v patrnosti, že systém písma v době Válčicích států byl jiný než za dynastie *Han*. Někteří badatelé (W. Baxter, I. Galambos) se domnívají, že fonetika čínských znaků reprezentovala inventář staročínských slabik – kořenů slov a že v samotné písmařské praxi nezáleželo na tom, zda a jaká významová složka bude k fonetiku připojena. Rozhodně je chybou snažit se jakkoli jednotlivý čínský znak ztotožňovat s lexémem.

94. V TLS jsou významy lexémů klasifikovány dle taxonomické a mereonomické osy do tzv. SEMANTIC CATEGORIES.

95. Hranici mezi homonymií a polysémií staročínských slov se ještě nikomu nepodařilo spolehlivě určit.

lexému).⁹⁶ Za modře specifikovanou funkcí a jí odpovídajícím kategoriálním významem následuje exemplifikační příklad z textu *Laozi* s číslem kapitoly v kulaté závorce. Toto hnízdo syntaktických funkcí daného lexému je pro každý lexém teoreticky unikátní, avšak hnízda lexémů patřících ke stejnému slovnímu druhu by měla vykazovat významné průniky množin svých syntaktických funkcí. To by u lexémů, které jsou popsány z hlediska různých funkcí kusým způsobem, mělo umožnit doplňovat jejich syntaktická paradigmata a předvídat výskyt dosud nezachycených funkcí,⁹⁷ anebo co je důležitější, syntaktická paradigmata jednotlivých slovních druhů popsat v gramatice a ve slovnících pak uvádět jen lexémy, které jsme na základě těchto paradigmát identifikovali. Takovým způsobem by bylo možno vytvořit plně kompatibilní systém popisu gramatiky i slovní zásoby klasické čínštiny a překonat propast mezi standardními lexikografickými a gramatickými přístupy.⁹⁸

Níže pro ilustraci uvedu jedno z hesel Slovníku:

生 *shēng*

1. Vi „narodit se“, „vzniknout“ >

vi „narodit se“, „zrodit se“ 有物混成，先天地生 (XXV.)

vi v kontinuativním vidu „rodit se neustále“ 萬物恃之以生而不辭 (XXXIV.)

vtřep v kontinuativním vidu, předmět = zdroj: „rodit se z něčeho“, „vznikat z něčeho“ 天下萬物生於有，有生於無 (XL.)

vtřep v kontinuativním vidu, předmět = místo: „rodit se někde“ 天下無道，戎馬生於郊 (XLVI.)

出生 *chūshēng* vpi „narodit se“ 出生入死 (L.)

2. kauzativní Vt „dát někomu život“, „produkovat něco“, „generovat něco“

vt „plodit něco“, „rodit něco“, „vytvářet něco“ 道生一，一生二，二生三，三生萬物 (XLII.)

vi „vyrábět všechno možné“ 生而不有 (LI.)

3. Vi „žít“

vi „žít“ 萬物得一以生 (XXXIX.)

vi v inchoativním vidu „začít žít“, „ožít“ 孰能安以動之徐生 (XV.)

n „život“ 蓋聞善攝生者，陸行不遇兕虎，入軍不被甲兵 (L.)

n specif. „životní podmínky“ 夫唯無以生為者，是賢於貴生 (LXXV.)

vt „žít něčím“, „užívat si něčeho“ 以其生生之厚 (L.)

96. V TLS jsou jednotlivé případy Lexeme Entries zachycené v textech označeny coby LEXEME ENTRY ATTRIBUTION. Lexeme Entry tak odpovídá *type* lexému, Lexeme Entry Attribution je *token* lexému. Můj Slovník shromažďuje všechny *types* lexémů v *Laozi*, nikoli *tokens*.

97. Jedná se dosud o teorii, kterou na vskutku významném souboru dat z klasické čínštiny dosud nikdo neprověřoval. Jak velké a jak dokonalé musejí být průniky množin funkcí, které z nich patří do syntaktických paradigmát každého z lexémů obligatorně a které fakultativně, není dosud známo. Tento Slovník je prvním pokusem o podobný popis staročínské slovní zásoby.

98. Tuto ideu vždy hájila T. N. Nikitinová. Jistým zklamáním v tomto smyslu je nově vydaný slovník T. N. Nikitinové, který dle mého názoru mohl méně vycházet vstříc širokému uživatelskému publiku, a více ztělesnit a zohlednit její vědecké bádání na tomto poli. Viz NIKITINA, T. N., ZAJCEV, V. P. edd. (2009). *Slovar' drevněkitajskich ieroglifov*. Sankt-Petěrburg: Karo.

所生 *suǒshēng* np „životní podmínky“ 無厭其所生 (LXXII.)

4. Vi „růst“

vi „růst“ 師之所處，荊棘生焉 (XXX.)

vi v inchoativním vidu „začít růst“ 草木之生也柔脆，其死也枯槁 (LXXVI.)

vtprep „vyrůstát z nějakého stádia“ 合抱之木，生於毫末 (LXIV.)

Z materiálu excerpovaného z *Laozi* se jeví, že znak 生 ve výslovnosti *shēng* může reprezentovat nejméně 4 různé lexémy: 1. Vi „narodit se“, „vzniknout“; 2. kauzativní Vt „dát někomu život“, „produkovat něco“, „generovat něco“; 3. Vi „žít“ a 4. Vi „růst“.

Lexém 2. je odvozen od lexému 1. jakožto kauzativní Vt od Vi, jelikož je od něj odvozen další druhotný kategoriální význam Vt > vi. Významy lexémů 1., 3. a 4. nelze odvodit jeden od druhého na základě nějakých obecných pravidel,⁹⁹ proto je k reprezentaci 生 *shēng* přiřazují zvlášť. Bude tak mezi nimi postulována pouhá etymologická spojitost, aniž by prozatím byly odhaleny derivační procesy za ní stojící.

Pokud jsou od některého z jednoslabičných lexémů odvozeny víceslabičné lexémy, uvádím na konci každého hnízda jejich reprezentaci a syntaktickou funkci s příslušným významem, jakož i exeplifikační příklad, často i jejich etymologickou strukturu. Ve výše uvedeném hesle jsou to dvouslabičná slova 出生 *chūshēng* vpi „narodit se“, jež považují za odvozené od lexému 生 *shēng* Vi „narodit se“, „vzniknout“ a 所生 *suǒshēng* np „životní podmínky“, které je odvozeno od lexému 生 *shēng* Vi „žít“.

Uvedu příklad na využití analogie ve Slovníku:

V Kapitole XXII. je následující obrat: 聖人執一. Jak interpretovat slovo 一 *yī* v této větě? Po zvážení všech různých možností se domívám, že se muselo jednat o nějaký „jediný faktor“, potažmo „univerzální princip“. Jedná se tedy o substantivum „něco jediného“, „něco univerzálního“ s přidaným sémantickým prvkem „faktor“, „princip“.

Jak již bylo řečeno, substantivní abstrakta se často odvozují od adjektiv. Máme zachyceno třeba typické adjektivum 白 *bái* „být bílý“ ve specifickém substantivním významu „světlá stránka“. Proto předpokládám, že substantivum 一 *yī* „univerzální princip“ bylo odvozeno od adjektiva „být univerzální“, ačkoli takové adjektivum v textu nenacházíme. Podobně nenacházíme v textu adjektivum 文 *wén* „být civilizovaný“, ale vzhledem k existenci abstraktního substantiva „civilizační faktor“ předpokládáme v systému jeho existenci. Analogickým způsobem je možno pojednat velké skupiny staročínských lexémů.

Materiál, který mi poskytl text *Laozi*, není příliš bohatý pro provedení podrobného lexikologického výzkumu klasické čínštiny, některá hesla jsou však přesto poměrně ucelená a

99. Zdálo by se, že „narodit se“ je odvozeno od „žít“ coby jeho inchoativ („začít žít“). V textu *Laozi* je však od „žít“ odvozen jiný inchoativ: „ožít“. Proto nepovažuji vztah mezi lexémy 生 *shēng* Vi „žít“ a 生 *shēng* Vi „narodit se“, „vzniknout“ za derivaci, nýbrž za etymologickou příbuznost.

názorně ukazují, že metoda syntaktických paradigm zkombinovaná s dichotomií *Wortkategorie* vs. *Redetheil* by mohla být jedním z produktivních nástrojů při určování identity lexémů.

Při postulování toho, který kategoriální význam je základní a které významy jsou druhotné, vycházíme, jak jsem již zdůraznil, z ústrojnosti celého systému a analogie. Postupujeme zde v souladu s několika jednoduchými principy: konkrétní > abstraktní, obecné > specifické, primitivnější > komplikovanější, běžnější > méně běžné, pravidelné > nesystémové. Na základě těchto principů si můžeme uvést některé časté případy druhotných významů u jednotlivých slovních druhů.¹⁰⁰

N > vi „chovat se jako N“

N > vi „vykonávat funkci N nebo získat funkci N“

N > vi „použít N pro ně typickým způsobem“

N > vi „vyrobit N“

N > vi „mít N“

N > vt „použít N na činnost vůči substantivu v roli předmětu“

N > vt „použít substantivum v roli předmětu coby N“

N > vt „ovlivnit substantivum v roli předmětu tím, že se vyrobí nebo vytvoří N“

N > vt „vykonávat funkci N ve vztahu k substantivu v roli předmětu“

N > kauzativní vt „způsobit, že substantivum v roli předmětu se stane N“

N > putativní vt „považovat substantivum v roli předmětu za N“

N > postojové vt „chovat se k substantivu v roli předmětu coby k N“

N > adj „disponovat vlastností typickou pro N“

N > adv „jako N“

N > adv „pomocí N“

N > adv „v místě (čase) N“

ADJ > n „abstraktní označení vlastnosti ADJ“

ADJ > n „nositel vlastnosti ADJ“

ADJ > vi (pouze v jiném než obecném vidu) „chovat se přiměřeně vlastnosti ADJ“

ADJ > kauzativní vt „způsobit, že substantivum v roli předmětu bude mít vlastnost ADJ“

ADJ > putativní vt „domnívat se, že substantivum v roli předmětu má vlastnost ADJ“

ADJ > postojové vt „chovat se k substantivu v roli předmětu jakoby mělo vlastnost ADJ“

ADJ > adv „způsobem odpovídajícím vlastnosti ADJ“

100. Neplatí, že by se každý zástupce daného slovního druhu mohl vyskytnout ve všech možných odvozených významech. Mezi plnovýznamovými slovními druhy je možno vyčlenit drobnější subkategorie, pro které jsou typické některé z uvedených odvozených významů, na rozdíl od jiných. Například substantiva s významem titulů nebo příbuzenských termínů budou mít jiné sady odvozených významů než třeba substantiva s významem zvířat. Podrobně viz NIKITINA, T. N. (1985). *Sintaksičeskij stroj drevněkitajskogo jazyka*. Leningrad: Leningradskij gosudarstvennyj universitet (DrSc) a ZÁDRAPA L. (2011). *Word-class Flexibility in Classical Chinese*. Leiden – Boston: Brill.

Vi > n „abstraktní označení činnosti Vi“

Vi > n „subjekt činnosti Vi“

Vi > kauzativní vt „způsobit, že substantivum v roli předmětu bude vykonávat činnost Vi“

Vi > putativní vt „považovat substantivum v roli předmětu za někoho, kdo vykonává činnost Vi“

Vi > postojové vt „chovat se k substantivu v roli předmětu, jako by vykonávalo činnost Vi“

Vi > adv „způsobem odpovídajícím činnosti Vi“

Vt > n „objekt činnosti Vt“

Vt > vi „zabývat se činností Vt vůči všem možným objektům“

Vt > vt.om „zasahovat konkrétní zamlčený objekt činností Vt“¹⁰¹

NUM > n „věci v počtu NUM“

NUM > n „věc v pořadí NUM“

NUM > vi „stát se počtem NUM“

NUM > kauzativní vt „učinit z substantiva v roli předmětu NUM věcí“

NUM > putativní vt „považovat substantivum v roli předmětu za věc v počtu NUM“

NUM > postojové vt „chovat se k substantivu v roli předmětu jako k věci v počtu NUM“

NUM > adv „NUMkrát“

STAT > n „abstraktní označení daného stavu nebo pocitu“

STAT > n „nositel daného stavu nebo pocitu“

STAT > adv „způsobem odpovídajícím stavu (pocitu) STAT“

LOK > n „věc na pozici LOK“

LOK > vi „pohybovat se směrem LOK“

LOK > vi „nacházet se na pozici LOK“

LOK > kauzativní vt „způsobit, že substantivum v roli předmětu se pohybuje směrem LOK nebo se bude nacházet na pozici LOK“

LOK > adj „disponovat vlastností vyplývající z pozice LOK“

LOK > adv „způsobem odpovídajícím pozici LOK nebo směrem LOK“

Na Slovník je nutno nahlížet jako na experiment, který vznikl pečlivým porovnáváním případů užití jednotlivých slov, hledáním analogických jevů v celém systému staročínského slovní zásoby, snahou odlišit pravidelnou derivaci od pouhé etymologické příbuznosti, jakož i zohledněním řady dalších faktorů, počítaje v to i jistou dávku zkušenosti se starou čínštinou. Sám ho chápu sice jako jistý závěr této práce, ale zejména jako první krok v zásadním projektu, jemuž bych se v budoucnu chtěl věnovat, totiž problému *identity staročínských lexémů*.

101. Zde se nejedná o druhotný kategoriální význam, syntaktickou kategorii „vt.om“ uvádím kvůli její důležitosti a nutnosti ji odlišit od Vt > vi.

II. Překlad s filologickým komentářem

Struktura této části práce

1. Každou kapitolu *Laozi* uvádí červeně psané filozofické shrnutí dané kapitoly.
2. Černě je psán originál a překlad. Řádky (verše) originálu a překladu jsou očíslovány tak, aby si vzájemně odpovídaly. Rozdělení na řádky je moje vlastní. V originále jsou v hranatých závorkách uvedeny pasáže, které dle prof. Chen Guyinga do originálu nepatří, které jsem však zahrnul do překladu. Spodním indexem jsou psány staročínské rýmové kategorie na příslušných rýmových stopách.
3. V překladu je užito dvojího druhu závorek: V hranatých závorkách jsou české výrazy vkládané přímo do překladu, které však v originále nemají explicitní vyjádření. V kulatých závorkách jsou výrazy, které překlad dovysvětlují, ale nejsou jeho součástí.
4. Kurzívou jsou psány čínské výrazy a ty české výrazy, které odkazují samy k sobě, např. *nic* jako [slovo] *nic* a nikoli jako „absence čehokoli“. V jednoduchých uvozovkách jsou psány podobné výrazy, které jsou ovšem v *Laozi* explicitně uvedeny výrazy „tomu se říká“ a pod.
4. Modře je psán Komentář. Pro větší přehlednost je původní kapitola vlastního textu v Komentáři rozčleněna na menší úseky. Číselnými spodními indexy jsou označeny opakující se znaky v daném úseku, pokud jsou v Komentáři vysvětlovány různým způsobem. Přepis čínskou fonetickou abecedou uvádím jen bezprostředně u komentovaného slova, ostatní výrazy nechávám většinou pouze ve znakovém zápisu.

Kapitola I.

První kapitolu knihy *Laozi* považují za úvod do Laoziovy terminologie a jeho metody pojmenovávání. Upozorňuje nás, že některá v jazyce běžná slova mohou být užita jako termíny pro specifické věci a jevy. Napřed bylo obyčejné slovo a teprve potom filozofický termín. Otázka pojmenovávání reality byla velkým tématem staročínské filozofie a proto není překvapivé, že ji *Laozi* nastoluje hned v úvodu své knihy.

Podle pravidel staročínské rétoriky jsou první dva verše argumentačně graduující, vychází se ze všeobecně známé situace, která se posléze zobecňuje. Každý zná slovo 道 *dào* „cesta“, stejně tak je každému známo, že když je užito v přeneseném významu jako „všeobecně platný přírodní zákon“, nejedná se již o obyčejnou cestu. Analogicky, když z nějakého slova učiníme termín, nebude se pak již jednat o obyčejné slovo. Toto považují za hlavní poselství této kapitoly.

V Kapitole I. se vyskytuje řada důležitých pojmů, které *Laozi* užívá v celém svém díle: 道 *dào*, 常 *cháng*, 名 *míng*, 無 *wú*, 有 *yǒu*, 天地 *tiāndì*, 始 *shǐ*, 萬物 *wànwù*, 母 *mǔ*, 妙 *miào*, 玄 *xuán*, 門 *mén*. Některé z nich jsou všeobecně rozšířené, jiné jsou specifické pro knihu *Laozi*. Z těchto pojmů bych chtěl upozornit na 無 *wú* „nic“ a 有 *yǒu* „něco“, které zde *Laozi* užívá takovým specifickým způsobem. Zároveň se jedná o takřka nejfrekventovanější slova (常 *cháng míng*) staré čínštiny. Ve verši 3. pojmenovává *Laozi* slovem „nic“ počátek světa, což je jistě velmi zvláštní užití tohoto slova. Zároveň říká, že když má svět svůj počátek v „ničem“, je to něco úžasného, něco velmi subtilního a podstatného, 妙 *miào* (verš 6.). Slovem „něco“ pojmenovává matku všech věcí (verš 4.). „Něco“ ještě není věcí, ale v „něčem“ lze již spatřit kontury toho, z čeho vzniknou budoucí věci (verš 7.). Obojí je něco záhadného, nevysvětlitelného, 玄 *xuán*. Slovo 玄 *xuán* se v posledním verši zároveň klade do přímé souvislosti se slovem 妙 *miào*. Tato nejvyšší záhada (tj. počátek světa a zdroj všech věcí) je branou ke všemu, co je zázračným způsobem dokonalé, tedy nejspíš klíčem k zákonitostem tohoto světa, které se *Laozi* snaží ve svém díle popsat.

1. 道可道_幽, 非常道_幽;
2. 名可名_耕, 非常名_耕。
3. 無, 名天地之始_之;
4. 有, 名萬物之母_之。
5. 故
6. 常無, 欲以觀其妙_青;
7. 常有, 欲以觀其微_青。
8. 此兩者, 同出而異名,
9. 同謂之玄_真。
10. 玄之又玄_真, 眾妙之門_{文(文真)}。

1. Cesta, která se dá považovat za *dao*, není obyčejná cesta;
2. slovo, které se dalo učinit pojmem, není obyčejným slovem.
3. [Slovem] *wu* (= *nic*) označuji počátek nebes a země,

4. [Slovem] *you* (= *něco*) označuji matku všech věcí.
5. Proto
6. obyčejné [slovo] *nic* chci užít, abych ukázal na jeho (počátku nebes a země) úžasnou dokonalost,
7. obyčejné [slovo] *něco* chci užít, abych ukázal na její (matky všech věcí) obrysy.
8. Toto obojí (tj. počátek nebes a země i matka všech věcí) má společný původ, ale různě se nazývá,
9. pospolu jim říkám ‚záhada‘.
10. Záhadnější než záhada, brána ke všemu, co je úžasně dokonalé.

1. 道₁可道₂, 非常道₁;
2. 名₁可名₂, 非常名₁。

道₁ *dào* n „cesta“, často přeneseně „způsob“, „metoda“. Pro pochopení prvního verše je lhostejné, zda 道₁ chápeme v přímém nebo přeneseném významu, sám se přikláním spíše ke druhé možnosti.

可 *kě* adjV modální adjektivum a marker pasivní konstrukce „lze“. V klasické čínštině tvoří 可 pasivní konstrukci: slovo (konstrukci), které následuje za 可, je třeba nutně chápat jako přechodné sloveso resp. konstrukci s přechodným slovesem v pasívu.

道₂ *dào* N specif. „správná cesta“, též „univerzální správná cesta“, „přírodní zákon *dao*“ > putativní vt „považovat něco za správnou cestu“. Pokud je substantivum použito v funkci přechodného slovesa (což v daném případě víme díky předcházejícímu 可), má nejčastěji dva možné gramatické významy: 1) kauzativní „učinit z něčeho N“ a 2) putativní „považovat něco za N“. V daném případě volím druhou možnost: „považovat něco za správnou cestu“, příp. „považovat něco za univerzální správnou cestu *dao*“.

非 *fēi* vt sloveso identifikace „nebýt něčím“

常 *cháng* adj „být běžný“, „být normální“, „být standardní“, zde ve funkci přívlastku

Spojení 常道 je v klasických textech poměrně běžné: 是故治民有常道，而生財有常法 „z toho důvodu pro řízení lidu máme standardní způsoby, a na vytváření statků máme standardní metody“ (*Guanzi*, 30. 1)

Výraz 道可道 chápou jako konstrukci s invertovaným přívlastkem vytvořenou zkrácením konstrukce 道之可道者 vynecháním gramatických slov.

Moje interpretace prvního verše je tedy taková: „Cesta, kterou lze považovat za [univerzální] správnou cestu, není obyčejná cesta.“

名₁ *míng* n „pojmenování [reality]“ neboli „slovo“

名₂ *míng* N „pojmenování reality“ zde spec. „specifické pojmenování reality“, „termín“ > kauzativní vt „učinit z něčeho termín“, v pasívu

常名 „běžné slovo“, „standardní slovo“. Spojení 常名 se, na rozdíl od 常道, v korpusu TLS nikde nevyskytuje. Domnívám se proto, že se nejedná o žádnou filozofickou kategorii, ale o *ad hoc* vytvořené spojení.

Interpretace druhého verše tedy zní: „Slovo, které bylo lze učinit [specifickým] pojmem, není obyčejné slovo“, neboť logicky vzato, slovo nejprve učiníme specifickým pojmem a ono

teprve pak přestane být obyčejným slovem. Tuto logickou posloupnost vyjadřuji změnou času z minulého na přítomný.

Můj překlad těchto dvou veršů se liší od většiny překladatelů *Laozi*. Krebsová podává dnes již klasický překlad:

„Tao, které lze postihnout slovy, není věčné a neměnné tao;
jméno, které lze pojmenovat, není věčné a neměnné jméno.“

Překlad prvního verše je možno akceptovat, neboť 道₂ můžeme interpretovat (a většinou se to tak dělá) jako vt „říkat něco“, „verbalizovat něco“. Slovo 常 lze chápat jako „být běžný“, „být standardní“ i „být stálý“, „být konstantní“, i když v čínském kontextu se mi jeví důraz na to, co je standardní pravděpodobněji než důraz na to, co je věčné a neměnné.

Překlad druhého verše je ovšem problematický z několika důvodů: 1) Jméno se nedá pojmenovat. Pojmenovat se dá věc a toto pojmenování je *slovem*. Jméno (slovo) se dá vyřknout. V klasické čínštině existuje sloveso 名 *mìng* (psáno rovněž znakem 命), které je většinou ditranzitivní (Vtt) a znamená „pojmenovat něco nějak“, nikoli však „vyřknout“. Proto ve své interpretaci považuji 名₂ nikoli za sloveso *mìng*, nýbrž za substantivum *míng* ve funkci kauzativního vt „učinit z něčeho [specifické] pojmenování“.¹⁰²

2) Dále bychom v intencích interpretace Krebsové museli ve filozofickém systému *Laozi* nebo dalších staročínských filozofů předpokládat kategorii „věčného a neměnného jména“. Spojení 常名 se však nikde jinde, než právě na tomto místě nevyskytuje ani v *Laozi* ani v jiných klasických textech obsažených v TLS. Není rovněž úplně jasné, proč by jméno mělo být věčné a neměnné. Pro staročínské filozofy bylo důležité, aby slova byla přesná, 正 *zhèng*: 名不正則言不順 „pokud pojmy nejsou přesné, jsou [veřejná] prohlášení kontroverzní (< nejsou nekontroverzní)“ (*Lunyu*, 13. 3)

Myslím, že interpretace „slovo, které bylo lze učinit pojmem, není obyčejné slovo“ je gramaticky i logicky průchozí. Vrátime-li se od druhého verše k prvnímu a reinterpretuje-li 道₂ analogicky k 名₂ (putativní a kauzativní užití substantiv se mohou v paralelních větách volně střídat), přivede nás to k mému současnému řešení.

Pravidla staročínské rétoriky kladla často v dvoučlenných paralelních výrociích ten relativně zásadnější výrok na druhé místo; pokud se jednalo o tři paralelní výroky, těžiště sdělení spočívalo na posledním z nich. (Viz např. *Lunyu*, 1. 1) Proto druhý verš dané kapitoly považuji za relativně zásadnější než verš první, jako upozornění, že *Laozi* některá slova ve svém textu užívá jako specifické termíny.

102. V současné čínštině existuje sloveso 命名 „pojmenovat něco nějak“, které často vystupuje v konstrukci: 把 A 命名為 B, tedy jako vpttV.prep. V korpusu TLS se 命名 nevyskytuje, je zde ale jeden příklad ze *Shiji*, kde je užito 命名 *mìngmíng* jako dvojslabičné tranzitivní sloveso: 欲更擇令命名之 „[císař] si přál, aby se ještě jednou učinil [vhodný] výběr a přikázal ho (palác) pojmenovat“ (*Shiji*, 6, 38). V knize *Xunzi* je věta: 名固無宜, 約之以命 „pojmenování z podstaty věci nemají [nic, co by předurčovalo jejich] přílehavost. Shodneme se na nich skrze akt pojmenování“ (*Xunzi*, 22. 2). Aktem pojmenování 命名 *míng* tedy vytvoříme pojmenování 名 *míng*. 命名 *mìngmíng* z textu *Shiji* tudíž můžeme co do vnitřní struktury interpretovat jako vt + n {obj} „aktem pojmenování vytvořit jméno“. Pokud bychom právě řečené aplikovali na naši větu z *Laozi* a 名₂ četli jako *míng*, interpretace by byla následující: „jméno (= pojmenování něčeho specifického), které bylo lze vytvořit skrze akt pojmenování, není obyčejným slovem. Význam bude prakticky tentýž, pouze vysvětlení bude o něco krkolomnější.

3. 無, 名天地之始_之;
4. 有, 名萬物之母_候。

無 *wú* npro záporné zájmeno „nic“. Slovo 無 zde v mé interpretaci referuje samo k sobě, mělo by se psát v uvozovkách jako „無“.

名 *mìng* vtt „pojmenovat něco nějak“. Subjektem tohoto slovesa je *Laozi*.

天地 *tiāndì* np „nebesa a země“, „univerzum“

之 *zhī* ps atributivní částice kladená mezi přívlastek a část určovanou

始 *shǐ* n „počátek“, „správný začátek“, „původ“

有 *yǒu* npro neurčité zájmeno „něco“. Stejně jako v případě „無“ odkazuje zde 有 samo k sobě, proto by mělo být psáno v uvozovkách jako „有“.

萬物 *wànwù* np „deset tisíc [druhů] věcí“, „všechny věci v nejširším slova smyslu včetně záležitostí“

母 *mǔ* n „matka“, přeneseně „zdroj“, „původ“

5. 故

6. 常無, 欲以觀其₁妙;
7. 常有, 欲以觀其₂微。

故 *gù* conj „proto“. V *Laozi* často coby signální slovo upozorňující na to, že bude následovat rozvedení úvodní myšlenky.

常無 *cháng wú* opět by se mělo psát jako „常, 無“, „běžné *wu*“. Spojení 常無 je v této větě tématickým podmětem.

欲 *yù* vtV modální sloveso „chtít něco udělat“. Modálním subjektem je *Laozi*.

以 *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící instrumentální předmět „použít něco k nějaké činnosti“. Za prepozičním slovesem je zde standardně vynechán předmět, který koreferuje s tématickým podmětem 常無.

觀 *guān* vt „pozorovat něco zblízka a pozorně“, zde ovšem kauzativně „způsobit, že se něco dá pozorovat“, tedy „dát něco najevo“, „poukázat na něco“. Srov.: 觀之伐齊以弊吳 „ukázal jim, že [by měli] zaútočit na *Qi*, aby tak způsobili úpadek *Wu*“ (*Hanfeizi*, 21)

其₁ *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu, zde referuje k „počátku nebes a země“ zmiňovaném ve verši 3.

妙 *miào* ADJ „být do nejmenších detailů dokonalý“, „být vychytaný“, též „být úžasný“, „být zázračný“ > n „vychytávka“, „úžasná a subtilní dokonalost“, též „pointa“

常有 *cháng yǒu* analogicky vůči 常無, mělo by se psát „常, 有“, „běžné *you*“

其₂ *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu. Zde referuje k „matce všech věcí“ ve verši 4.

微 *jiào* n „hranice“, možná lépe „obrysy“, Karlgren: „outer fringes“. Jedná se o málo frekventované slovo, motivací pro jeho užití je to, že se rýmuje se slovem 妙.

8. 此兩者，同₁出而異名，

9. 同₂謂之玄。

此 *cǐ* npro ukazovací zájmeno „tento“. Ukazuje na relativně blízké hmatatelné věci.

兩 *liǎng* num „oba dva“, „pár“

者 *zhě* npro vztažné zájmeno referující k subjektu činnosti nebo vlastnosti „ten, který ...“

此兩者 „toto dvojí“, „tyto dvě věci“. Myslí se tím „počátek nebes a země“ a „matka všech věcí“, které mají společný původ, ale nazývají se různě: *wu* resp. *you*.

同₁ *tóng* ADJ „být totožný“ > vt „sdílet něco“

出 *chū* Vi „vycházet“ > n „původ“

而 *ér* conj spojka, spojuje predikativní konstrukce, zde v odporovacím významu „ale“

異 *yì* ADJ „být rozdílný“ > vt „lišit se co do něčeho“ (opozitum vůči 同)

同₂ *tóng* adj „být totožný“, zde v adverbiální funkci „shodně“, „pospolu“

謂 *wèi* vtt „nazývat něco nějak“, „říkat něčemu nějak“

玄 *xuán* ADJ „být černo-červený“, přeneseně „být záhadný“, „být tajemný“ > n „záhada“

10. 玄之又玄，眾妙之門。

ADJ 之 又 ADJ „ještě více ADJ než ADJ“, „být na nejvyšší míru ADJ“. První adjektivum se v této konstrukci formálně nominalizuje.

眾 *zhòng* adj „být početný“, zde ve funkci přívlastku jako marker množného čísla, lze ho považovat i za prefix.

妙 *miào* ADJ „být do nejmenších detailů dokonalý“, „být vychytaný“, též „být úžasný“, „být zázračný“ > n „to, co je do nejmenšího detailu dokonalé“, „vychytávka“, též „pointa“

門 *mén* n „dveře“, „brána“, zde přeneseně „brána k pochopení něčeho“

Kapitola II.

Kapitola II. je často chápána jako ukázka Laoziovy dialektiky, jako výklad jednoty protikladů. Při takové interpretaci je ale nesnadno logicky propojit verše 1. – 8. s verši 9. – 16., v nichž se píše o chování nanejvýš moudrých mužů. Pro *Laozi* byl ideálním stavem svět bez protikladů, stav prosté nevyhraněnosti 樸 *pú*. Nanejvýš moudří mužové se snažili tento stav uchovat a proto se chovali tak, aby protiklady potlačovali, působili na ostatní svým příkladem aniž něco vysvětlovali, aniž o něco usilovali, aniž si něco přisvojovali, aniž se na něco spoléhali. Základní metodou je zde slavný pojem 無為 *wú wéi*, doslova „nedělat nic“, který interpretují jako absenci snahy o dosažení nějakého konkrétního cíle nebo výsledku. Z tohoto hlediska jsou verše 1. – 8. kritikou dialektického vymezení pojmů a s nimi souvisejících realit. Verše 1. a 2. je možno chápat jako nějaké dobové mudrosloví, neboť vzhledem k vynechání přísudkového slovesa je zde narušena gramatika, k čemuž ve rčeních často dochází. Všimněme si opět relativně větší závažnosti verše 2. oproti verši 1. Všeobecně známé mudrosloví se pak dále rozvíjí ve verších. Takřka celá Kapitola II. je rýmovaná, možná je zde více různých přísloví zkombinováno do jednoho myšlenkově konzistentního celku.

1. 天下皆知美之為美，斯惡已之；
2. 皆知善之為善，斯不善已之。
3. 有無相生_耕，
4. 難易相成_耕，
5. 長短相形_耕，
6. 高下相盈_耕，
7. 音聲相和_歌，
8. 前後相隨_歌。
9. 是以
10. 聖人處無為之事_之，
11. 行不言之教_{青(之青)}；
12. 萬物作而不為始_之。
13. 生而不有_之，
14. 為而不恃_之，
15. 功成而弗居_魚。
16. 夫唯弗居_魚，是以不去_魚。

1. Když v podnebesí všichni pochopili, že to, co je krásné je krásné, pak [pochopili i] ošklivé.
2. Když všichni pochopili, že to, co je dobré je dobré, pak [pochopili i] špatné.
3. *Něco* a *nic* jedno z druhého vzniká,
4. obtížnější a snazší se vzájemně tvoří,
5. delší a kratší se vzájemně formuje,
6. vyšší a nižší se vzájemně doplňuje,

7. tóny a hlasy vzájemně ladí,
8. *před* a *po* jedno za druhým následují.
9. A tak
10. nanejvýš moudří mužové se zabývali tím, že nic nedělali,
11. vychovávali, aniž kázali.
12. Všechny věci vznikaly, a oni k tomu nedávali počáteční impuls.
13. vytvářeli (statky), aniž by si je přivlastňovali,
14. konali, aniž na tom byli závislí.
15. Výsledků bylo dosčazeno, však oni na nich nelpěli.
16. A právě proto, že na nich nelpěli, ony neodcházely.

1. 天下皆知美₁之為美₂, 斯惡已;
2. 皆知善之為善, 斯不善已。

天下 *tiānxià* np „podnebesí“, „svět“, zde přeneseně „všichni lidé v podnebesí“

皆 *jiē* adv „všichni“

知 *zhī* vt „dobře něčemu rozumět“. Zde v inchoativním (počínavém) vidu jako „začít něčemu dobře rozumět“ neboli „pochopit něco“

美₁ *měi* ADJ „být krásný“ > n „něco krásného“. Adjektiva ve staré čínštině v substantivní funkci označují buď 1) nositele dané vlastnosti „to, co je krásné“ nebo 2) abstraktní označení dané vlastnosti „krása“. V překladu se přidržuji první možnosti, druhá možnost by však byla rovněž přijatelná.

vtADJ sloveso identifikace „být nějakým“, spoluvytváří adjektivní přísudek

美₂ *měi* adj „být krásný“. Je možné, že za sponou 為 je nutno adjektivum chápat jako nominalizované, tj. stejně jako 美₁. Totéž platí o 善 ve verši 2.

斯 *sī* conj „tedy“. V této funkci má stejný význam jako spojka 則 *zé*.

惡 *è* ADJ „být ošklivý“ > n „ošklivost“, příp. „něco ošklivého“

已 *yǐ* pm *k-lv' chápu jako alternativní způsob zápisu slova 矣 *yǐ* *Gv', což je frekventovaná staročínská větná modální částice indukující změnu stavu.

Ve větě následující za spojkou 斯 považuji přísudkové sloveso za vynechané. Z kontextu jednoznačně vyplývá, že vynechaným slovesem je zde 知 z předcházející věty. Karlgren i Krebsová se ve svých překladech přidržují stejné interpretace.

Jiné chápání dvou prvních paralelních vět této kapitoly nabízí Dvořák, který znak 已 čte doslova, tj. jako vi „skončit“. Jeho překlad tedy zní: „Vědí-li všichni pod nebem, že krásné jest krásné, pak je ošklivé v koncích.“

善 *shàn* ADJ „být dobrý“ > n „dobro“, příp. „něco dobrého“

不 *bù* záporný morfém „ne“. 不 + ADJ znamená v klasické čínštině buď absenci dané vlastnosti nebo opak dané vlastnosti. Zde se nabízí druhá možnost vzhledem k tomu, že v prvním verši jsou 美 a 惡 opozita.

不善 *bùshàn* ADJP „být špatný“ > n „zlo“, příp. „to, co je špatné“

3. 有無相生,
4. 難易相成,
5. 長短相形,
6. 高下相盈,
7. 音聲相和,
8. 前後相隨。

相 *xiāng* npro zájmeno vyjadřující vzájemnost „jeden druhého“, „sebe navzájem“

生 *shēng* kauzativní vt „dát někomu život“, „produkovat něco“, „generovat něco“

難 *nán* ADJ „být obtížný“ > n „něco obtížného“

易 *yì* ADJ „být snadný“ > n „něco snadného“

V této pasáži se staví vedle sebe adjektiva s opačným významem: 難 *nán* „být obtížný“, 易 *yì* „být snadný“ atd. V klasické čínštině se takto běžně tvoří dvouslabičná substantiva s významem „abstraktní označení relativní míry dané vlastnosti“, tedy „[relativní] obtížnost“, „[relativní] délka“ atd. Zde ovšem je třeba užití těchto adjektiv chápat analyticky, jejich relativizující význam je tu však zachován. To v překladu vyjadřují komparativem, tedy „to obtížnější“, „to snazší“ apod.

成 *chéng* vt „vytvářet něco“, „zavřšovat něco“, „dovést něco ke zdárnému konci“

長 *cháng* ADJ „být dlouhý“ > n „něco dlouhého“, též „něco delšího“

短 *duǎn* ADJ „být krátký“ > n „něco krátkého“, též „něco kratšího“

形 *xíng* vt „formovat něco“, „tvarovat něco“

高 *gāo* ADJ „být vysoký“ > n „něco vysokého“

下 *xià* ADJ „být nízký“ > n „něco nízkého“, též „něco nižšího“

盈 *yíng* ADJ „být naplněný“ > kauzativní vt „způsobit, že je něco naplněné“

音 *yīn* n „tón“

聲 *shēng* n „zvuk“, „hlas“

音 a 聲 jsou často synonyma ve smyslu „[hudební] tón“, zde však stojí proti sobě. Slovo 聲 může znamenat rovněž jakýkoli zvuk nebo hlas. Je možné, že se zde mají na mysli tóny vyluzované hudebními nástroji a hlasy pěvců, které se vzájemně podmiňují a harmonizují při zpěvu s hudebním doprovodem.

和 *hé* ADJ „být harmonický“ > kauzativní vt „způsobit, že se něco dostane do harmonického souzvuku“, „sladit něco“

前 *qián* LOK „vpředu“, „dříve“ > n „to, co je vpředu“, „to, co bylo dříve“

後 *hòu* LOK „vzadu“, „později“ > n „to, co je vzadu“, „to, co bude později“

隨 *suí* vt „následovat za někým nebo za něčím“

9. 是以

10. 聖人處無為₁之事,

11. 行不言之教;

12. 萬物作而不為₂始,

13. 生而不有,

14. 為₃而不恃,

15. 功成而弗居。

16. 夫唯弗居，是以不去。

是以 *shìyǐ* conjp „tímto“, „a tak“, která v *Laozi* často uvádí závěrečnou pasáž kapitoly. Za spojkou 是以 zde následuje shrnutí výše řečeného a jeho aplikace výše na správnou vládu.

聖人 *shèngrén* np „nanejvýš moudří mužové, kteří vládli v dávnověku coby ideální panovníci“. *Laozi* se, stejně jako jiní staročínské myslitelé obrací k „nanejvýš moudrým mužům“ coby k autoritě. Proto ve svém překladu slovo 聖人 chápu v množném čísle a sloveso, jehož jsou 聖人 subjektem, překládám v minulém čase.

處 *chǔ* vt „řešit něco“, „vypořádávat se s něčím“

處無為之事 chápu jako rozvedený obrat 處事 *chǔ shì* „řešit záležitosti“, „zabývat se záležitostmi“, jako například v 時之處事精矣 „správný čas je při řešení záležitostí to nejdůležitější“ (*Guanzi*, 5. 8)

無 *wú* npro záporné zájmeno „nic“

為₁ *wéi* vt „dělat něco“

Výraz 無為 *wú wéi* je jedním z klíčových pojmů knihy *Laozi*. Pro pochopení našeho překladu se podívejme na následující citát z *Lunyu*:

子曰：無為而治者，其舜也與！夫何為哉？恭己正南面而已矣 „mistr pravil: „Pokud jde o ty, kdo aniž by něco dělali, měli vše v pořádku, takovým byl, u všech všudy, zajisté *Shun*! Vždyť co on dělal? Dbal, aby se sám choval se skromnou zdvořilostí, otočil se tváří přesně k jihu a to bylo vše.“ (*Lunyu*, 15. 5)

Zde je přímý protiklad mezi 何為 a 無為. Pokud je v prvním výrazu 何 předmětem k 為, dá se předpokládat, že i ve druhém výrazu bude 無 předmětem k 為. Překládáme tedy 無為 jako „nedělal nic“ analogicky vůči 何為, které znamená „co dělal?“. Užití slova 無 coby záporného zájmena je v klasických textech běžné, např.: 何見於市? 對曰：無見也 „co jsi viděl na tržišti?“ [Synek] odpověděl zdvořile: „Nic jsem neviděl.“ (*Hanfeizi*, 9. 13) Takové užití slova 無 v pozici před přechodným slovesem interpretujeme jako ekvivalentní s 無所 *wú suǒ* + vt „nebylo nic, co by bylo objektem vt“.

Podobné užití pozorujeme ostatně i u antonyma slova 無, totiž u slova 有. 有 rovněž vytváří výraz analogický s 何為 a 無為, který překládáme rovněž analogicky jako „něco dělat“, „něco udělat“. Doplnuje tak paradigma, v němž se sloveso 為 vyskytuje s tázacím, záporným a neurčitým zájmenem. Např.: 凡人之有為也，非名之，則利之也 „všeobecně, když někdo něco dělá, pokud to není proto, aby mu to přineslo slávu, pak je to proto, aby mu to přineslo zisk“ (*Hanfeizi*, 30. 28)

Výraz 有為 často znamená idiomaticky „udělat něco pozitivního“, „něčeho dosáhnout“, „něco [pozitivního] vykonat“. Opačně tedy 無為 znamená „nedělat nic, co by bylo zaměřeno k dosažení pozitivního výsledku“, lépe možná konativně „nesnažit se o vykonání čehokoli pozitivního“.

無為之事 chápeme tedy jako „záležitosti, spočívající v tom, že neděláme nic [pozitivního]“
處無為之事 „zabývali se záležitostmi, spočívajícími v tom, že nedělali nic [pozitivního]“, eventuálně „řešili záležitosti tak, že se nesnažili dosáhnout něčeho pozitivního“.

V mé interpretaci tedy 無為 rozhodně neznamená „nezasahování“, jak se někdy tento výraz překládá.

行 *xíng* vt „provádět něco“, „realizovat něco“

言 *yán* vi „mluvit nahlas a veřejně“, „kázat“, „řečnit“

教 *jiào* n „instrukce“, „výchova“, též „učení“.

行不言之教 tedy chápu jako „prováděli výchovu, spočívající v absenci veřejných prohlášení nebo projevů“.

作 *zuò* vi v kontinuativním vidu „neustále vznikat“, „povstávat“

為₂ *wèi* vt.om Prepoziční sloveso uvádějící člen, v jehož prospěch se koná daný děj „kvůli“, „v zájmu něčeho“, „pro něco“. Zájmenný předmět je za předložkou standardně vynechán.

始 *shǐ* kauzativní vtprep.om „iniciovat něco“, „dát něčemu počáteční impuls“. Předmět předložky je vynechán.

不為始 Slovesu 始 zde předchází předložka 為 *wèi*, mezi předložku a sloveso je vždy třeba doplnit osobní zájmeno, zpravidla zájmeno třetí osoby. Tedy: „nevystupovali ku prospěchu toho coby iniciátoři“, „nedávali tomu počáteční impuls“.

生 *shēng* vi „vyrábět všechno možné“, „produkovat všechno možné“

有 *yǒu* vt „mít něco“, zde rezultativně „přivlastňovat si něco“. Předmět je za záporkou 不 standardně vynechán.

生 *shēng* je zde v protikladu vůči slovesu 有. V této opozici překládám tedy 生 jako „vyrábět všechno možné“, „produkovat všechno možné“, a logickým objektem slovesa 有 tedy bude produkt, vzniklý v důsledku děje vyjádřeného slovesem 生, tedy „výsledek vyrábění“, „statek“. Předmět slovesa 有 je po záporce 不 standardně vynechán.

為₃ *wéi* vi „konat“, „jednat“, „vyvíjet aktivitu“

恃 *shì* vt „záviset na něčem“, „spoléhat se na něco“.

為而不恃 „vyvíjeli činnost, ale nezáviseli na tom, příp. nespolehali se na to“. Mezi záporkou 不 a přechodným slovesem je předmět slovesa standardně vynechán.

功 *gōng* n „úkol“, „práce plus její [kýžený] výsledek“

成 *chéng* vt v médiu „být dovršen“, „být hotov“

弗 *fú* adv záporka obsahující v sobě zájmeno 3. osoby „ne ... to“, někdy interpretována jako velmi silné „ne“: „v žádném případě“

Podmětem věty následující za spojkou 而 je 聖人 „nanejvýš moudří mužové“.

居 *jū* vt „ulpívat na něčem“, „zakládat si na něčem“

夫唯 *fú wéi* ... 是以 *shìyǐ* ... „vždyť to bylo pouze proto, že ...“, a tak ...“

夫唯 je v *Laozi* frekventovaný výraz, složený z iniciální modální částice 夫 *fú* „vždyť“ a předklasické spony 唯 *wéi* „být“. Tato spona se v klasickém jazyce používá pouze v podřízených konstrukcích ve významu „je to pouze“. Celý výraz v *Laozi* překládáme jako „vždyť to bylo pouze tím, že ...“, „bylo to jen a jen proto, že ...“ a pod.

Ve větě 夫唯弗居，是以不去 je výraz 夫唯 vlastně již lexikalizovanou spojkou užitou v páru se spojkou 是以 „a tak“.

去 *qù* vi „odcházet“, zde možná též jako kauzativní vt „způsobit, že něco odejde“, „vyhnat někoho“, „odmítnout něco“ s vynechaným předmětem po záporce 不.

Podmětem slovesa 居 jsou v první konstrukci 聖人 „nanejvýš moudří mužové“, ve druhé

konstrukci jsou podmětem 功 „[kýžené] výsledky“. Sloveso 去 *qù* tak můžeme chápat v jeho obvyklém významu „odcházet od něčeho nebo odněkud“, „opustit někoho“. Pokud bychom zachovali v obou konstrukcích podmět 聖人, pak by druhá konstrukce musela být interpretována jako „neodmítali je (výsledky, zásluhy)“. Nabízejí se nám tak dvě možné interpretace posledního verše: 1) „vždyť to bylo jen proto, že nanejvýš moudří mužové na výsledcích své práce nelpěli, a tak jim tyto výsledky neunikaly“, nebo 2) „vždyť to bylo jen proto, že nanejvýš moudří mužové na výsledcích své práce nelpěli, a tak se jich nezříkali“. Předmět slovesa 去 je opět po záporce 不 vynechán.

Kapitola III.

Kapitola III. myšlenkově navazuje na předcházející kapitolu. Popisuje, jakým způsobem se stav prosté nevyhraněnosti udržuje působením na lid. Potlačit tužby a ambice, zabezpečit jejich základní životní potřeby, ale nedopustit žádný přepych. V těchto intencích je nutno zamezit různým chytrákům, „inteligentům“, aby na lid měli zhoubný vliv. Tyto názory jsou blízké legistickému pojetí vlády.

Omezení či úplná eliminace soukromých choutek a tužeb byla ovšem vlastní řadě staročínských myslitelů včetně Konfucia, kde nacházíme hezkou paralelu vůči této kapitole: 季康子患盜，問於孔子。孔子對曰：苟子之不欲，雖賞之不竊 „*Ji Kangzi* se trápil kvůli zlodějům a zeptal se na to Konfucia. Mistr zdvořile odpověděl: „Pokud byste byl bez tužeb, pak by nekradli, ani kdybyste je za to odměňoval.““ (*Lunyu*, 12. 18)

1. 不尚賢，使民不爭；
2. 不貴難得之貨，使民不為盜；
3. 不見可欲，使民心不亂。
4. 是以
5. 聖人之治，
6. 虛其心，
7. 實其腹，
8. 弱其志，
9. 強其骨；
10. 常使民無知無欲，
11. 使夫智者不敢為也。
12. 為無為，則無不治。

1. Nevyzdvihujme nadané, aby lid mezi sebou nesoupeřil.
2. Neceňme si zboží, které se těžko získává, aby se z lidu nestávali zloději.
3. Neukazujme to, po čem by se dalo toužit, aby mysli lidu nebyly zmatené.
4. A tak,
5. když vládli nanejvýš moudří mužové,
6. vyprazdňovali jeho mysl,
7. naplňovali jeho břicho,
8. oslabovali jeho ambice,
9. posilovali jeho kosti.
10. Často způsobovali, že lid byl v nevědomosti a bez tužeb,
11. způsobovali, že všelijací chytráci si netroufali vyvíjet činnost, u všech všudy.
12. Konali tak, že nic nedělali, ale nebylo nic, co by nebylo v pořádku.

1. 不尚賢，使民不爭；
2. 不貴難得之貨，使民不為盜；
3. 不見可欲，使民心不亂。

尚 (psáno též 上) *shàng* LOK „nahore“ > ADJ „být nejvyšší“ > putativní vt „považovat někoho za jsoucího nahore“, „klást někoho na nejvyšší místo“

賢 *xián* ADJ „být nadaný a moudrý“ > n zde buď 1) „nadání v kombinaci s moudrostí“ nebo 2) „ten, kdo je talentovaný a moudrý“ (viz výše komentář ke slovu 美 *měi*). Zde se v překladu přidržuji druhé možnosti, ale i první by byla zcela v pořádku.

使 *shǐ* vtpivot kauzativní sloveso řídící teleskopickou konstrukci „způsobit, že někdo bude něco dělat“. Doslovný překlad celé věty by zněl: „Pokud nebudeme klást na nejvyšší místo talentovanost kombinovanou s moudrostí, způsobíme, že lid nebude soupeřit.“

民 *mín* n „lid“

爭 *zhēng* vi „soupeřit“, „soutěžit“

貴 *guì* ADJ „být drahý“, „být vzácný“ > putativní vt „považovat něco za vzácné“, „vážit si něčeho“, „cenit si něčeho“

難 *nán* adjV modální adjektivum a marker pasívní konstrukce „je těžko něco dělat“. Pokud za slovem 難 následuje vt, pak má 難 obdobnou funkci jako modální adjektivum 可 a následující sloveso je třeba chápat v pasívu.

得 *dé* vt „získat něco“

貨 *huò* n „zboží“, „komodita“

難得之貨 „zboží/komodity, které lze těžko získat“

為 *wéi* vt sloveso identifikace v inchoativním vidu „začít být někým nebo něčím“ neboli „stát se někým nebo něčím“

盜 *dào* n „zloděj“, též „zločinec v obecném slova smyslu“

見 (v současném jazyce psáno 現) *xiàn* vt „způsobit, že je něco vidět“ neboli „ukázat něco“, dát něco najevo. Jedná se o lexikalizované kauzativní užití slovesa 見 *jiàn* „vidět něco“.

可欲 *kěyù* np nominalizovaný výraz bez formálního nominalizačního markeru „to, po čem lze toužit“

心 *xīn* „srdce“, přeneseně též „mysl“

亂 *luàn* adj „být v chaosu“, „být zmatený“, „být ve zmatku“

4. 是以

5. 聖人之治₁,

6. 虛其心,

7. 實其腹,

8. 弱其志,

9. 強其骨;

10. 常使民無知無欲,

11. 使夫智者不敢為₁也。

12. 為₂無為, 則無不治₂。

之 *zhī* ps částice kladená mezi podmět a přísudek závislé konstrukce. Pokud je tato konstrukce na začátku věty, jedná se často o konstrukci s časovým významem, jako je tomu i v tomto případě. Za slovesem 治 bychom očekávali ještě částici 也, zde ovšem chybí.

治₁ *zhì* vi v konativním vidu „snažit se udržovat pořádek“ neboli „vládnout správným způsobem“ (Toto vi je svojí konativností podobné na 學 „snažit se něčemu naučit“.)

虛 *xū* ADJ „být prázdný“ > kauzativní vt v konativním vidu „snažit se způsobit, že něco bude prázdné“ neboli „snažit se vyprázdnit něco“

其 *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu, zde odkazuje anaforicky ke slovu 民 *mín* „lid“

心 *xīn* n „mysl“

實 *shí* ADJ „být plný“ > kauzativní vt v konativním vidu „snažit se způsobit, že něco bude plné“ neboli „snažit se naplnit něco“

腹 *fù* n „břicho“. Zde coby opozitum vůči 心 *xīn* „mysl“, a nikoli coby jeho synonymum, jako např. ve výrazu 腹誹心謗 *fù fěi xīn bàng* „v břiše, tj. v hloubi duše pomlouvat a v mysli hanět“

弱 *ruò* ADJ „být slabý“ > kauzativní vt v konativním vidu „snažit se způsobit, že něco bude slabé“ neboli „snažit se oslabit něco“

志 *zhì* n „vyšší záměr“, „ambice“

強 *qiáng* ADJ „být silný“ > kauzativní vt v konativním vidu „snažit se způsobit, že něco bude silné“ neboli „snažit se posílit něco“

骨 *gǔ* n „kosti“, přeneseně „tělesná schránka“, „tělesná konstituce“

常 *cháng* adj „být běžný“, „být normální“, „být standardní“, zde v adverbiální funkci „normálně“, „standardně“, „zpravidla“

知 *zhī* Vt „dobře něčemu rozumět“, „chápat něco“ > n „dobré porozumění“, „vědomosti“. Přijatelnou interpretací je i považovat spojení 無知 za analogické k 無為 a překládat ho jako „ničemu dobře nerozumět“. Čtení 無智 *wú zhì* zde nepovažuji za vhodné, neboť 智 *zhì* „intelligence“ není vlastnost, jejíž přítomnost či absenci lze vnějším působením snadno ovlivnit.

欲 *yù* Vt „silně po něčem toužit“ > n „přání“, „tužba“, „choutka“

無欲 *wú yù* analogicky s 無知 buďto jako „nemít tužby“ nebo „po ničem netoužit“. V překladu volím první řešení.

夫 *fú* npro ukazovací zájmeno „tento [notoricky známý]“, ve funkci přívlastku

智者 *zhìzhě* „chytrák“, „zchytralec“, „inteligent [v pejorativním slova smyslu]“. Zde je vidět, že nanejvýš moudří mužové nemohli zabránit tomu, aby se chytráci nevyskytli, ale účinně eliminovali jejich projevy. I z tohoto důvodu nečtu výše zmíněné 無知 jako 無智.

敢 *gǎn* vtV modální sloveso „troufat si něco dělat“

為₁ *wéi* vi „konat“, „vyvíjet činnost“

也 *yě* pm konečná modální částice s dotvrzující modalitou „u všech všudy“

為₂ *wéi* lze zde chápat jako vtV „zabývat se nějakou činností“ nebo jako stejně jako 為₁: vi „konat“, „vyvíjet činnost“

為無為 buďto „zabývali se tím, že nic [pozitivního] nedělali“ anebo „ve svých aktivitách se nesnažili udělat něco pozitivního“

則 *zé* adv „ovšem“, „nicméně“

治₂ *zhì* adj „být v [dokonalém] pořádku“

無不治 „nebylo nic, co by nebylo v [dokonalém] pořádku“

Kapitola IV.

Tato kapitola je jednou z těch, která popisuje vlastnosti správné cesty *dao*. *Dao* je zákon, kterým se řídí celý svět. Ten zákon musíme pochopit a správně aplikovat. Klíčovým je zde verš 1., který je ovšem překladatelsky obtížný a není jasné, co vlastně chce *Laozi* říci. Naplnění po okraj 盈 *yíng* v jeho pojetí má někdy negativní konotaci. Např. v Kapitole XV. čteme, že „Ti, kdo se drželi této cesty, neusilovali o [její] vrchovaté naplnění.“ Anebo „Než se něčeho držet (za každou cenu) a snažit se o vrchovaté naplnění, je lépe nechat to být.“ (Kapitola IX.)

Je otázka, zda *Laozi* tento verš formuluje jako objektivní vlastnost správné cesty, která, jsouc aplikována, nebývá naplněna vrchovatou měrou, anebo jako upozornění, že by k vrchovatému naplnění její aplikace nemělo dojít a že tedy vládce, užívající správnou cestu, by se občas neměl snažit používat ji do všech důsledků. Jelikož uměřenost, snaha o vyhýbání se extrémům a fanatismu byly tradiční staročínskou hodnotou, dal bych přednost druhé z interpretací.

Verš 3. je rovněž nejasný. „[Správná cesta] způsobuje, že je jí vše nasáklé, ale zdá se, že 1) jen tak tak přežívá nebo 2) je patrně nedotčena, patrně zůstává zachována?“ Možná by se tento verš dal vztáhnout k verši 2. v Kapitole XLI.: „Když se průměrný vzdělaný muž dozví o správné cestě, [připadá mu], jako by tu existovala a tu mizela.“ Tedy správnou cestu lze nalézt ve všem, co nás obklopuje, ale většinou si její přítomnost neuvědomujeme, jen občas se projeví nějakým zábleskem. S touto interpretací jsou v souladu i ty pasáže knihy *Laozi*, kde se *dao* popisuje jako něco mlhavého, rozkolísaného, mihotavého a pod.

V Chen Guyingově redakci je tato kapitola zkrácena o verše, které se opakují v Kapitole LVI. pod číslem 5. – 8.

1. 道沖，而用之或不盈。
2. 淵兮，似萬物之宗；
3. 湛兮，似或存_文。
4. 吾不知誰之子，
5. 象帝之先_文。

1. Správná cesta je vyprázdněná, ale když se aplikuje, patrně se nenaplní vrchovatou měrou.
2. Je hlubokou tůň, ach, podobá se předku všech věcí.
3. [Vším] prosakuje, ach, [však] zdá se, že [jen] nějakým způsobem přežívá.
4. Nevím, koho je potomkem,
5. představuji si ji jako předchůdce Prvního předka.

1. 道沖，而用之或不盈。

沖 *chōng* vt v médiu „být vypláchnutý“, „být vyprázdněný“
用 *yòng* vt „používat něco“, „aplikovat něco“
或 *huò* adv „patrně“, „[velmi] pravděpodobně“, „stává se, že“
盈 *yíng* adj „být naplněný po okraj“, „být vrchovatý“

Smysl tohoto verše není příliš jasný, při interpretaci je možno brát v potaz následující okolnosti:

道 „správná cesta“, kterou můžeme, ale nemusíme 用 „aplikovat“, neboť 用 je sloveso aktivního působení na objekt závislého na vůli subjektu. Subjektem slovesa 用 jsou v mém pojetí „nanejvýš moudří mužové“ nebo „vládce“.

冲 a 盈 jsou opozitní slova „být prázdný“, resp. „být naplněný po okraj“. Viz též Kapitola XLV. Na rozdíl od adjektiva 虚 *xū* „být prázdný“, které je základním slovem v této synonymické skupině, se 冲 asociuje s vyprázdněním, vylitím, vypláchnutím. Tedy „správná cesta spočívá v tom, být vyprázdněný“? Nebo „správná cesta je něco vyprázdněného neboli zbaveného obsahu neboli bezobsažného“?

或 má relativizující význam „nejspíš“, „patrně“, „stává se, že“ a pod. 或不盈 tedy znamená „patrně se nenaplní po okraj“, „stává se, že nedojde k naplnění po okraj“.

盈 „být naplněný po okraj“, „být vrchovatý“ je často v *Laozi* používáno v negativním slova smyslu, jak uvidíme níže.

2. 淵兮, 似₁萬物之宗;

3. 湛兮, 似₂或存。

淵 *yuān* N „hluboká tůň“ > adj „být hluboký jako hluboká tůň“, „být bezedný“

兮 *xī* pm zvolací částice užívaná v poetickém stylu, „ach“

似₁ *sì* vt sloveso identifikace „podobat se něčemu [svým tvarem, vlastnostmi atd]“, „připomínat něco“

宗 *zōng* n „předek“, též přeneseně „původ“, „prapůvod“

湛 *zhàn* zde patrně vi „prosakovat vším možným“ < kauzativní Vt „způsobit, že něco bude nasáklé“ < ADJ „být nasáklý“

似₂ *sì* adv „zdá se“, „jakoby“

或 *huò* adv „nějak“, „nějakým způsobem“ (或 *huò* *g^wuuug je etymologicky příbuzné s 有 *yǒu* *g^wuʔ) TLS: „by some chance“

存 *cún* vi „pokračovat v existenci“, „přežívat“

5. 吾不知誰之子, 象帝之先。

吾 *wú* zájmeno 1. osoby „já“, v podmětu nekontrastivní (na rozdíl od 我 *wǒ*). Rovněž užíváno nereferenčně.

吾不知 „nevím“, anebo „nevíme“, „neví se“

誰 *shuí* npro „kdo“, zde ve funkci přívlastku „čí“

子 *zǐ* n „dítě“, často „syn“

象 *xiàng* vtt představovat si něco jako něco. Kontextuálně bezproblémový předmět s významem objektu je vynechán.

帝 *dì* n „nebeský vládce“, též „První předek“ za dynastie Shang, jehož kult přežíval v zhouských lidových náboženstvích.

先 *xiān* LOK „dříve“ > n „ten, kdo byl dříve“ neboli „předchůdce“, „předek“

Kapitola V.

Kapitola V. je zřejmě míněna jako polemika s jednou z nejvyšších konfuciánských hodnot, humanitou 仁 *rén*. Podle *Laozi* jsou nebesa a země zcela neosobní a pohlíží na produkty svého tvoření jako na něco, co se vyhodí, jakmile to splní svůj účel. Podobně nanejvýš moudří mužové se k lidem chovali neosobně. Všimněme si výrazu 百姓 *bǎixìng*, který překládám jako „lidé“, to slovo patrně znamená „relevantní lidé“, a ne „všichni ostatní“. Jinak bychom zde očekávali slovo 人 *rén*. Představa vládce, který vládne skrze neosobní autoritu zákona je ovšem typicky legistická.

Příkladem takového nestranného mechanismu fungování nebes a země je kovářský měch, dmychadlo. Když jsou nebesa a země v klidu, tak se nezbortí, ale když se dají do pohybu, dochází k atmosférickým jevům, rozdmýchají se plodivé síly nebes a země, ale vše zůstává zcela neosobní.

Poslední verš se mi možná *zdánlivě* paradoxně asociuje s Konfuciovým výrokem 天何言哉！四時行焉，百物生焉，天何言哉！ Co nebesa hlásají? Čtvero ročních období se na nich střídá, všechny věci se z nich rodí. Co nebesa hlásají? (*Lunyu*, 17. 19) Představa, že nebesa nehovoří, ale přesto dávají najevo svoji vůli se objevuje i u *Mengzi* a jiných filozofů, stejně tak v *Knize proměn*.

Laozi zde tedy mluvký staví do kontrastu k mlčenlivým nebesům (a zemi). Mohl mít na mysli dobové konfuciány, rozhodně však ne samotného Konfucia. V závěru verše 5. se obrací k tradiční hodnotě přidržování se středu, čímž se s konfuciány dostává do shody a jako by jim připomínal jejich vlastní učení.

1. 天地不仁，以萬物為芻狗；
2. 聖人不仁，以百姓為芻狗。
3. 天地之間，其猶橐籥乎？
4. 虛而不屈_脂，動而愈出_脂。
5. 多言數窮_冬，不如守中_冬。

1. Nebesa a země nejsou humánní, přistupují ke všem věcem jako ke slaměným psům.
2. Nanejvýš moudří mužové nebyli humánní, přistupovali k lidem jako ke slaměným psům.
3. Což jestli je prostor mezi nebem a zemí jako dmychadlo?
4. Je prázdné, a nezhroutí se; dá se do pohybu a vydává ze sebe víc a víc.
5. Kdo příliš mluví, často se dostane do úzkých. Nejlépe je držet se uprostřed.

1. 天地不仁，以萬物為芻狗；
2. 聖人不仁，以百姓為芻狗。

仁 *rén* adj „být humánní“, „být dobrý k druhým lidem“. Jedná se o klíčovou kategorii konfucianismu.

以A為B konstrukce „považovat A za B“, „učinit z A B“, zde ve významovém odstínu postojovém: „chovat se k A, jakoby A bylo B“

芻狗 *chúgǒu* np „slaměný pes“ (slaměná loutka ve tvaru psa, používaná při obětech, ale po skončení obřadu vyhozená coby bezcenný odpad)

Ve druhém verši překládám standardně vlastnost týkající se nanejvýš moudrých mužů v minulém čase.

百姓 *bǎixìng* np doslova „všechna příjmení“ zde překládám jako „lidé“, na rozdíl od 民 *mín* „lid“. 百姓 často znamená „politicky relevantní obyvatelstvo“, takové, jehož mínění musí brát vládce v potaz. TLS: „the people who count (i.e. primarily the wellborn people)“

3. 天地之間，其猶橐籥乎？

4. 虛而不屈，動而愈出。

之間 *zhījiān* lokp „mezi“ (prostorově i časově). Výraz AB 之間 může, a nemusí zahrnovat AB. Příklady, kdy se AB zahrnuje: 七八月之間 „v období zahrnující sedmý a osmý měsíc“, 齊魯之間 „na území zahrnující státy *Qi* a *Lu*“. Tedy 天地之間 může označovat pouze prostor mezi nebem a zemí, ale může být chápán jako prostor mezi nebem a zemí včetně nebe a země.

qí adv modální adverbium „asi“

其 … 乎 *qí…hū* formuje rétorickou otázku

猶 *yóu* vt sloveso identifikace „být stejný jako“

橐籥 *tuóyuè* np „dmychadlo“

虛 *xū* adj „být prázdný“

屈 *qū* vi v inchoativním vidu „zkřivit se“, „zbortit se“

動 *dòng* vi „hýbat se“, zde inchoativně „začít se hýbat“, „dát se do pohybu“

愈 *yù* adv „víc a víc“, „o to víc“

出 *chū* Vi „vycházet“ > kauzativní Vt „způsobit, že něco vychází“ > vi „vydávat ze sebe všechno možné“

5. 多言數窮，不如守中。

多言 *duōyán* np „ten, kdo hodně něco veřejně prohlašuje“, „mluvka“ < adv + vi

數 *shuò* adv „frekventovaně“, „častokrát“

窮 *qióng* vi v inchoativním vidu „dostat se na dno“, „dostat se do bezvýchodné situace“

不如 *bùrú* vptV „nejlepší ze všeho je V“

守 *shǒu* vt „hájit nějakou pozici“, „[pevně] trvat na něčem“, „jednat v souladu s něčím“

中 *zhōng* LOK „uprostřed“ > n „to, co je uprostřed“, „střed“

Kapitola VI.

Tuto kapitolu považuji za velmi důležitou, neboť se v ní velmi názorným způsobem poprvé setkáváme s metaforickým popisem gravitace coby magické síly údolí. Gravitace zůstává záhadou do dnešní doby, není tedy s podivem, že tato záhadná všudypřítomná síla staročínské filozofy inspirovala. V této kapitole *Laozi* přirovnává údolí k vagině, což je rovněž zdroj často fatální přitažlivé síly. Gravitace dle jeho představy musí někam směřovat, do nějakého nejhlubšího místa na světě, k samotným kořenům nebes a země. Gravitace působí nepetržitě a nemůže se nikdy unavit nebo vyčerpat. V dalších kapitolách je gravitace kladena do souvislosti s charismatickou silou *de*, což nalézáme i u jiných staročínských filozofů, např. u Mencia.

1. 谷神不死^脂, 是謂玄牝^脂。
2. 玄牝之門^文, 是謂天地根^文。
3. 綿綿若存^文, 用之不勤^文。

1. Magická síla údolí je nehynoucí, tomu se říká „tajemná vagina”.
2. Ústí do tajemné vaginy, tomu se říká „kořen nebes a země”.
3. Nepetržitě zůstává nedotčena (hovoří se o magické síle údolí), když ji užíváš, neunaví se.

1. 谷神不死, 是謂玄牝。
2. 玄牝之門, 是謂天地根。
3. 綿綿若存, 用之不勤。

谷 *gǔ* n „údolí“, zde ve funkci přívlastku

神 *shén* n „magická síla“

谷神 dosl. „magická síla údolí“ není v mém pojetí nic jiného než gravitace, tedy všudypřítomná a záhadná síla, díky níž vše směřuje do jednoho bodu uprostřed údolí“

不死 *bùsǐ* adjp „být nesmrtelný“. Srov. 不死之藥 „lék, který způsobí, že se dotyčný stane nesmrtelným“

是謂 A „tomu se říká A“ anebo „tomu říkám A“

牝 *pìn* „vagina“. Slovo 牝 se považuje za etymologicky příbuzné s 妣 *bǐ* „předkyně“ i s 屌 *bǐ* „kunda“. 牝 znamená přeneseně i „samice“, „ženskost“. Všimněme si dále, že slova 死 *sǐ* a 牝 *pìn* se v textu rýmují. O tom svědčí i to, že znaky 死 a 牝 mají stejné fonetikum. Výslovnost odpovídající současnému *pìn* je tudíž pozdější než tato pasáž z textu *Laozi*.

玄牝 „tajemná vagina“

玄牝之門 „vchod do tajemné vaginy“ zní ovšem lépe než event. „vchod do tajemné samice“

根 *gēn* n „kořen“, přeneseně „základ“

天地根 „kořen nebes a země“, „základ vesmíru“, tedy to místo, kde se sbíhají gravitační siločáry

綿綿若 *miánmiánruò* statp v adverbiální funkci: „kontinuálně“, „nepetržitě“. 若 *ruò* je sufix slov stavových, stejně jako např. 然 *rán*. Podmětem je zde opět 谷神 „magická síla údolí“.

存 *cún* vi „zůstat zachován“, „pokračovat v existenci“, „zůstat naživu“

Subjekt slovesa 用 je neosobní „kdokoli“, „my“

之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, zde odkazuje ke slovu 谷神 „magická síla údolí“

勤 *qín* vt v médiu „být unaven“, „vyčerpat se“

Kapitola VII.

Výklad Kapitoly VII. je obtížný, neboť obsahuje několik neznámých. Nebesa a země jsou zde odedávna, neboť nedaly život samy sobě. Otázkou tedy je, kdo nebo co jim dalo život. V Kapitole I. bylo řečeno, že nebesa a země vznikly z „ničeho“. „Nic“ je tedy příčinou toho, že nebesa a země mohou existovat dlouho (trochu se zdráhám použít slovo „věčně“).

Druhou otázkou je, jak propojit verše 1. – 3. se zbytkem kapitoly. Pokud nebesa a země vděčí za svoji dlouhodobou existenci „ničemu“, pak „nic“ je pravděpodobně základem popisovaného chování nanejvýš moudrých mužů. Vskutku, „nedělat nic“ (無為 *wú wéi*) je tím správným postojem, díky němuž je vše v dokonalém pořádku. Verše 5. – 8. tedy chápu jako aplikaci principu 無為 *wú wéi* na chování nanejvýš moudrých mužů, díky němuž se ocitali v popředí, zůstávali naživu a koneckonců dosahovali naplnění svých osobních cílů.

1. 天長地久，
2. 天地所以能長且久者，
3. 以其不自生，故能長生。
4. 是以
5. 聖人後其身而身先；
6. 外其身而身存。
7. 非以其無私邪！
8. 故能成其私。

1. Nebesa trvají dlouho, země je tu odedávna.
2. Nebesa a země tu mohou být dlouho a odedávna,
3. neboť nedaly život samy sobě. Proto jsou schopny žít dlouho.
4. A tak
5. nanejvýš moudří mužové stavěli sami sebe do pozadí, a sami se ocitali v popředí,
6. drželi se mimo [běh událostí] a sami zůstávali naživu.
7. Což to nebylo tím, že neměli žádné osobní cíle?
8. Proto mohli uskutečnit své osobní cíle.

1. 天長地久，
2. 天地所以能長且久者，
3. 以其不自生，故能長生。

長 *cháng* adj „být dlouhý“, zde časově „být dlouhotrvající“

久 *jiǔ* adj „být dlouhotrvající“

所以 ... 者 „to, proč ...“. Zájmeno 者 je zde nereferenční, jako ostatně vždy v kombinaci se 所.

以 *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící předmět s významem příčiny děje

能 *néng* vtV modální sloveso „být schopen něco dělat“, „být schopen být nějakým“

且 *qiě* conj „a k tomu“, „a navíc“

其 *qí* npro osobní zájmeno ve funkci podmětu závislé konstrukce, zde referuje zpět ke slovu 天地

自 *zì* buď zvrtné zájmeno „sám sebe“ nebo adv „sám od sebe“, „samovolně“, „automaticky“

自生 lze chápat dvěma způsoby podle toho, jak chápeme sloveso 生: 1) Buď jako vt „rodit

něco“, „dávat někomu život“, v tom případě bude 自 zvrtné zájmeno ve funkci předmětu: „[nebesa a země] porodila sama sebe“. 2) Nebo jako nepřechodné sloveso „žít“, tak bude 自 adverbium s významem „sám od sebe“, „automaticky“. Tedy „[nebesa a země] žijí sama od sebe“. Není snadné rozhodnout, která z interpretací je lepší, přiklonil jsem se k té první z důvodu popsaného v preambuli.

4. 是以

5. 聖人後其身而身先，

6. 外其身而身存。

7. 非以其無私邪！

8. 故能成其私。

後 hòu LOK „vzadu“ > kauzativní vt „způsobit, že někdo je poslední“, lépe možná putativně „považovat někoho na posledního“

身 shēn n „osoba“, „persona“, „osobnost“, „něčí já“

先 xiān ADJ „být první“ > vi v inchoativním vidu „dostat se na první místo“

外 wài LOK „vně“ > ADJ „být vnější“ > kauzativní vt „způsobit, že něco zůstane vně“

外其身 „způsobovali, že oni sami byli vně“. Těžko říct, co tím *Laozi* myslí. Možná to, že nanejvýš moudří mužové se drželi vně proudu událostí a proto se neocitli v ohrožení života?

存 cún vi „zůstat zachován“, „pokračovat v existenci“, „zůstat naživu“

身存 „oni sami zůstali naživu“ je antonymem frekventovanějšího 身亡 „oni sami zahynuli“

非 … 邪 formuje rétorickou otázku „což to není …?“

私 sī ADJ „být soukromý“ > n „soukromé pohnutky“, „soukromé zájmy“ a pod., (opozitum vůči 公 gōng „veřejná věc“, „veřejný zájem“)

成 chéng vt „vytvářet něco“, „zavřšovat něco“, „dovést něco ke zdárnému konci“

Kapitola VIII.

Kapitola VIII. hovoří jasnou řečí sama od sebe. Voda je něco, co věcem prospívá, přizpůsobuje se, ale zároveň na ně neustále působí. Voda, aniž by se o to sama snažila, odnáší špínu a čistí to, co se lidem hnusí a tím se blíží správné cestě, kterou se při vládě řídí vládce. Každá věc a každá činnost mají jeden určující moment, který opravňuje jejich existenci, vladař není výjimkou. (Viz též Kapitola XXXIX.) Ze snahy o soupeření a o dosahování něčeho na úkor někoho jiného dochází nutně k chybnému a unáhlenému jednání. Tomu se vyhneme, když nebudeme s nikým o nic soupeřit tak, jak to dělá voda.

1. 上善若水。
2. 水善利萬物而不爭，
3. 處眾人之所惡，故幾於道。
4. 居善地，
5. 心善淵_真，
6. 與善仁_真，
7. 言善信_真，
8. 政善治_之，
9. 事善能_{蒸(之蒸)}，
10. 動善時_之。
11. 夫唯不爭，故無尤_之。

1. Na vládci se cení, že připomíná vodu.
2. Na vodě se cení, že prospívá všem věcem, ale nesoupeří s nimi.
3. Vypořádává se s tím, co se to všem lidem hnusí, proto se blíží *dao*.
4. Na bydlení se cení místo,
5. na mysli se cení hloubka,
6. při obdarovávání se cení lidskost,
7. na slovech se cení důvěryhodnost,
8. na vládě se cení pořádek,
9. ve službě se cení schopnosti,
10. na akci se cení vhodná chvíle.
11. Vždyť je to tím, že nesoupeří, a proto [vládce] nikdy nechybuje.

1. 上善若水。

上 *shàng* LOK „nahore“ > n „ten, kdo je nahore“ neboli „vládce“

善 *shàn* ADJ „být dobrý“ > putativní vtV0 „pochvalovat si nějakou činnost nebo vlastnost“, „cenit si nějaké činnosti nebo vlastnosti“. Subjekt je neosobní.

若 *ruò* vt sloveso identifikace „být podobný něčemu“, též „vyrovnat se něčemu co do kvality“

水 *shuǐ* n „voda“

V tomto verši překládám slovo 善 konzistentně se zbytkem celé kapitoly. Větu člením na rozdíl od většiny překladatelů jako 上/善若水 a nikoli 上善/若水

V této kapitole je ve formuli A 善 B logický subjekt neosobní, překládám ji tedy jako „na A se cení B“.

2. 水善利萬物而不爭，
3. 處眾人之所惡，故幾於道。

利 *lì* N „výhoda“ > kauzativní vt „přinést něčemu výhodu“

處 *chǔ* vt „řešit něco“, „vypořádávat se s něčím“

眾 *zhòng* adj „být četný“, zde ve funkci přívlastku jako marker množného čísla

眾人 *zhòngrén* np „lidé“, „většina lidí“

所 *suǒ* npro vztažné zájmeno zastupující předmět „to, co“, „ten, koho“

惡 *wù* putativní vt „ošklivit si něco“ < ADJ 惡 *è* „být ošklivý“

眾人之所惡 „to, co se většině lidí oškliví“

幾於 *jīyú* vpt „blížit se těsně k něčemu“, zde v přeneseném významu „aproximovat k něčemu“

4. 居善地，
5. 心善淵，
6. 與善仁，
7. 言善信，
8. 政善治，
9. 事善能，
10. 動善時。

居 *jū* Vi „bydlet“ > n „bydlení“

善 *shàn* vt0 „pochvalovat si něco“, „cenit si něčeho“. Subjekt je neosobní.

地 *dì* n „místo“

心 *xīn* n „mysl“

淵 *yuān* N „hluboká tůň“ > adj „být hluboký“, „být bezedný“ > n „hloubka“, „hlubina“

與 *yǔ* Vtt „dávati někomu něco“, „obdarovávat někoho něčím“ > n „obdarovávání“

Tentýž znak označuje i homofonní slovo *yǔ* Vt „být spolu s někým“ > n „koexistence“, proto bychom mohli tento verš interpretovat i jako „při soužití se cení lidskost“

仁 *rén* ADJ „být humánní“ > n „humanita“, „lidskost“, „dobrota“

信 *xìn* ADJ „být důvěryhodný“ > n „důvěryhodnost“

政 *zhèng* n „vláda“, „politika“, nejčastěji „konkrétní vládní opatření“

事 *shì* Vt „sloužit někomu“ > n „služba“

能 *néng* ADJ „být schopný“ > n „schopnost“

動 *dòng* Vi „hýbat se“, též inchoativně „dát se do pohybu“ > n „pohyb“, zde „akce“

時 *shí* n „správný čas“, „vhodná chvíle“

11. 夫唯不爭，故無尤。

無 *wú* vtV „nikdy se nestane, že ...“

尤 *yóu* vi „dělat chyby“

Subjektem posledního verše je „vládce“, o kterém se hovoří ve verši prvním.

Kapitola IX.

V této kapitole *Laozi* navazuje myšlenkově na to, co bylo řečeno v předchozí kapitole a co se opakuje i v jiných kapitolách. Každá úporná snaha o dosažení nějakého pozitivního výsledku je předem odsouzena k nezdaru a myslím, že každý z nás se s tím nejednou setkal. Nebesa se chovají tak, že se svými výsledky nekasají a vládce by se měl chovat analogicky.

1. 持而盈之，
2. 不如其已_{之(之幽)}；
3. 揣而銳之，
4. 不可長保_幽。
5. 金玉滿堂，
6. 莫之能守_幽；
7. 富貴而驕，
8. 自遺其咎_幽。
9. 功遂身退，
10. 天之道_幽也。

1. Než se něčeho držet (za každou cenu) a [snažit se] o vrchovaté naplnění,
2. je lépe nechat to být.
3. Naklepávej [ostří] a snaž se učinit ho co nejostřejším –
4. nebude se dát dlouho uchovat.
5. Měj v trůním sále plno bronzových a nefritových obřadních předmětů –
6. nikdo nebude s to je uchránit.
7. Kdo je nadutý kvůli bohatství či urozenosti,
8. sám na sebe sesílá pohromu.
9. Splnit úkol a sám ustoupit do pozadí,
10. [takové] je věru chování nebes.

1. 持而盈之，
2. 不如其已；
3. 揣而銳之，
4. 不可長保。

持 *chí* vt „úporně na něčem trvat“

盈 *yíng* ADJ „být naplněný po okraj“ > kauzativní vt v konativním vidu: „snažit se něco dotáhnout do úplného konce“

之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, často je chápáno jako předmět bezprostředně předcházejícího slovesa i jako předmět slovesa před spojkou 而 *ér*. Zde je jeho reference nejasná, v mé interpretaci odkazuje k nějaké doktríně nebo činnosti, kterou je lépe nechat být, než se jí držet zuby nehty a snažit se ji za každou cenu naplnit.

不如其已 staročínská fráze „nejlepší ze všeho je s tím přestat“, „nejlepší bude nechat to plavat“. Např.: 夫享，所以昭德也。不昭，不如其已也 „Vždyť slavnosti jsou něco, čím se dává najevo charismatická síla *de*. Pokud by se neměla dát najevo, je nejlepší to nechat být.“ (Zuozhuan, 11. 10) Funkce 其 zde není jasná, zdá se, že se takové 其 ve srovnávacích

konstrukcích vyskytuje. Srov. 管仲得君如彼其專也 „*Guanzhong* si získal vládce takovým exkluzivním způsobem“ (*Mengzi*, 3. 1)

揣 *chuāi* podle WGZ *zhuī* vt „tlouci do něčeho“, zde dle kontextu patrně „naklepávat ostří něčeho“
銳 *ruì* ADJ „být ostrý“ > kauzativní vt v konativním vidu „snažit se něco učinit ostrým“
之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, logický objekt kauzativního slovesa 銳, referuje k nějakému ostří nebo zbraní. Tentýž objekt pak má i předcházející sloveso 揣, tedy „naklepávat ostří nebo čepel zbraně“.

可 *kě* adjV modální adjektivum a marker pasivní konstrukce „lze“

長 *cháng* adj „být dlouhotrvající“, zde ve funkci adverbialního určení „dlouho“

保 *bǎo* vt „uchovat něco“, „uchránit něco“

Vzhledem ke kontextu těchto dvou veršů a obecně lidské zkušenosti překládám sloveso 銳 jako „snažit se učinit co nejostřejším“ místo gramaticky regulérního „snažit se naostrit“.

5. 金玉滿堂,

6. 莫之能守;

7. 富貴而驕,

8. 自遺其咎。

金玉 *jīn yù* n + n „bronz a nefrit“, zde specif. bronzové a nefritové předměty coby odznaky moci vládce

滿 *mǎn* ADJ „být plný“ > kauzativní vt „způsobit, že je něco plné“ neboli „naplnit“

堂 *táng* n „hlavní obřadní síň v paláci stojící na terase s otevřeným výhledem na nádvoří“

莫 *mò* npro záporné zájmeno „nikdo“

之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, zde invertováno před přísudek vlivem přítomnosti záporného zájmena 莫

能 *néng* vtV modální sloveso „být schopen něco udělat“

守 *shǒu* vt „bránit něco [se zbraní v ruce]“

Úsloví 金玉滿堂 se v současnosti používá vně tohoto kontextu jako přání brzkého zbohatnutí.

富貴 *fù guì* ADJ+ADJ „být bohatý a urozený“ > n + n „bohatství a urozenost“

而 *ér* conj spojka, zde uvádí hlavní přísudek, výraz před 而 označuje pohnutku pro děj vyjádřený hlavním přísudkem.

驕 *jiāo* adj „být namyšlený“, „být arogantní“

自 *zì* npro zvrtné zájmeno „sám sobě“

遺 *wèi* vtt „přinést někomu něco (ve smyslu českého „to ti přinese neštěstí“), „seslat na někoho něco“

其 *qí* zde asi nejlépe interpretovat jako ukazovací zájmeno „ten náležitý“, „ten vhodný“, „dotyčný“

咎 *jiù* n „[zasloužené] neštěstí“

9. 功遂身退,

10. 天之道也。

功 *gōng* n „úkol“, „práce plus její [kýžený] výsledek“

遂 *suì* vt v médiu „být hotov“, „být úspěšně splněn“

身 *shēn* n „[vlastní] osobnost“, „vlastní *já*“

退 *tùi* vi „ustoupit“, „stáhnout se zpět“

天 *tiān* n „nebesa“, též „příroda“, zde ve funkci přívlastku. Je možné, že na rozdíl od 天道 „přirozená správná cesta“ znamená 天之道 spíše „způsoby nebes“, „chování nebes“. Je ale také možné, že pomocí částice 之 je přívlastek zdůrazněn: „*přirozená* správná cesta“.

Konstrukce 天之道 je zde ve funkci jmenného přísudku, jehož podmíněm je fráze 功遂身退. 也 *yě* ps strukturní částice spoluvytvářející jmenný přísudek, zároveň nese dotvrzující modalitu: „věru“, „u všech všudy“ a pod.

Kapitola X.

Kapitola X. je tvořena sérií otázek, které, zodpovězeny kladně, vyjadřují jakýsi ideální stav. Ne všechny verše jsou snadno pochopitelné. První část verše 1. je víceméně nesrozumitelná, výraz 載營魄抱一 je dle všeho dobovým idiomem. V mé interpretaci by to mohlo znamenat „celou duší se soustředit na univerzální princip“, popřípadě „celou duší se soustředit na jeden určující moment“. Jeden určující moment v tom smyslu, jak o něm byla řeč již v Kapitole VIII.

Druhý verš bývá často interpretován jako zmínka o dechových cvičeních, pravdou je, že nevíme, jak se soustředěním na dech dosahuje poddajnosti srovnatelné s nemluvnětem. Tak či onak, poddajnost je pro *Laozi* kýženou pozitivní vlastností, asociace s nemluvnětem se v knize *Laozi* objevuje na celé řadě míst. Možná, že se zde naráží na to, že nemluvně má dle staročínských představ nejvíc energie, kterou postupně ztrácí, i když je zprvu měkké a poddajné a postupně roste a sílí.

Doslovný překlad verše 3. je snadný, avšak idiomatika výrazu „tajemné zrcadlo“ je předmětem četných spekulací, jimiž čtenáře nechci unavovat. Podle toho, co by „tajemné zrcadlo“ eventuálně znamenalo, je pak třeba rozhodnout, zda bez poskvrnky zůstane zrcadlo anebo ten, kdo ho čistí.

Zato verše 4. – 6. jsou poměrně transparentní, jejich překlad mluví sám za sebe.

Verše 7. – 11. do této kapitoly podle Chen Guyinga nepatří, jde v nich řeč o nanejvýš moudrých mužích, neboť tyto verše se v *Laozi* opakují v jednoznačnějších kontextech. Pokud bychom verše 1. – 6. chápali jako popis souboru vlastností, kterými nanejvýš moudří mužové disponovali, nebyl by důvod zbytek kapitoly vypouštět.

1. 載營魄抱一，能無離^{歌(歌支)}乎？
2. 專氣致柔，能如嬰兒^支乎？
3. 滌除玄鑒，能無疵^支乎？
4. 愛民治國，能無為^{歌(歌支)}乎？
5. 天門開闔，能為雌^支乎？
6. 明白四達，能無知^支乎？
7. [生之，畜之，
8. 生而不有^之；
9. 為而不恃^之；
10. 長而不宰^之，
11. 是謂玄德。]

1. Když, nesouce [v sobě] obě duše *ying* a *po*, se přidržíme univerzálního principu, jsme schopni se [od něj] nikdy neodloučit?
2. Když se soustředíme na dech a dosáhneme poddajnosti, jsme schopni být jako novorozeně?
3. Když čistíme tajemné zrcadlo, můžeme zůstat bez poskvrnky?
4. Když projevujeme láskyplnou péči vůči lidu a spravujeme stát, jsme schopni nedělat nic?
5. Když se nebeské brány (tj. smysly) otvírají a zavírají, jsme schopni být [pasivní, ale vnímaví jako] samička?
6. Když poznání dosáhle všech koutů, jsme schopni nebýt zchytralí?

7. Rodit, žít.
8. vytvářet, ale nepřivlastňovat,
9. konat, ale nezáviset na tom,
10. vést, ale neporoučet,
11. tomu říkám ,záhadná charismatická síla *de*'.

1. 載營魄抱一，能無離乎？

載 *zài* vt „naložit něco“, „nést něco coby břemeno“

營魄 *yíng pò* n + n Zde nezbyvá nic jiného, než věřit komentářům, že se opravdu jedná o dvě duše *ying* a *po*.

Výraz 載營魄 se objevuje i v *Chuci*: 載營魄而登霞兮 „nesa obě duše *ying* a *po*, ach, vystoupil jsem do oblak“ (*Chuci* 5. 1) Jedná se o idiomatický výraz s nejasným významem.

抱 *bào* vt „objímat něco“, zde přeneseně „kultivovat něco, co má zásadní důležitost“, např. 抱法 *bào fǎ* „přidržívat se zákonů a pečovat o ně jako o něco důležitého“

一 *yī* NUM „jeden“ > ADJ „být univerzální“ > n specif. „jediný princip“, „univerzální princip“

抱一 se vyskytuje v *Laozi* ještě v Kapitole XXII. (Wang Biova verze): 是以聖人抱一，為天下式 „Proto se nanejvýš moudří mužové přidržovali univerzálního principu a byli vzorem pro podnebesí“. Zde je tento výraz synonymní s 執一 v naší Chenově verzi.

無 *wú* vtV „nikdy se nestane, že ...“, popř. adv „nikdy“

離 *lí* vt „opustit něco“, „odloučit se od něčeho“, zde s vynechaným předmětem mezi zápornkou a slovesem. Možná též jako sloveso společné činnosti „odloučit se od sebe navzájem“.

乎 *hū* pm modální částice, většinou tázací, ale i zvolací

Tento verš nabízí několik různých interpretací, podle toho, jaký podmět dosadíme do druhé fráze. 1) Buď je to stejný podmět jako v první frázi, tedy neosobní „my“, „dotyčný“ atd. (viz můj překlad), a pak budeme brát sloveso 離 jako přechodné sloveso se zamlčeným předmětem, odkazujícím ke slovu 一 „univerzální princip“. 2) Podmětem ve druhé frázi mohou být i 營魄 „duše *ying* a *po*“, v tom případě budeme brát sloveso 離 jako sloveso společného děje „odloučit se jeden od druhého“ a překlad bude znít: „Pokud, nesouce obě duše *ying* a *po* přidržíme se univerzálního principu, jsou schopny se nikdy vzájemně neodloučit“. Další interpretace vyplývají z různého možného chápání modalit částice 乎 a každou větu tak brát buď jako otázku nebo jako konstatování doprovázené zvoláním.

Osobně preferuji první možnost, i když nevíme, co přesně znamená idiomatický obrat 載營魄. „Nést [ve svém těle] obě duše *ying* a *po*“ je možná významově podobné slovu 專 *zhuān* „soustředit [se]“, které zahajuje druhý paralelní verš. 載營魄 by mohlo tedy znamenat něco jako „tělem i oběma dušemi“, „soustředit se ze všech sil“. Interpretace prvního verše by v takovém případě zněla „Pokud se ze všech sil přidržujeme univerzálního principu, jsme s to se od něj nikdy nevzdálit“. Univerzálním principem je zde možná míněna univerzální správná cesta, a možná nějaký jediný určující moment (viz Kapitola XXXIX.).

2. 專氣致柔，能如嬰兒乎？

專 *zhuān* vt „soustředit něco“, „zkoncentrovat něco“

氣 *qì* n „dech“, možná též „síla“, „energie“

致 *zhì* vt kauzativní sloveso „způsobit, že se něco dostaví“, „přivolat“, „vyvolat kýžený efekt“. Lexikalizované kauzativní užití slovesa 至 *zhì* „dorazit někam“

柔 *róu* ADJ „být měkký“, „být poddajný“ > n „měkkost“, „poddajnost“

如 *rú* vt sloveso identifikace „podobat se něčemu“, „vyrovnat se něčemu [co do kvality]“, „být jako něco“

嬰兒 *yīng'ér* np „kojenec“, „novorozeně“, „nemluvně“

Kromě interpretace uvedené v překladu lze tento verš interpretovat i obezřetněji: „Pokud jde o soustředění *qì* a dosahování poddajnosti, jsme schopni být [stejně dobří] jako nemluvně?“

Zmizí tak příčinná souvislost mezi soustředěním dechu a dosahováním poddajnosti, která v originále nemusí být nutně obsažena.

3. 滌除玄鑒，能無疵乎？

滌除 *dí chú* vpt „čistit něco na všechny způsoby“

鑒 *jiàn* n „zrcadlo“

玄鑒 „tajemné zrcadlo“ at' už se tím myslí cokoli

疵 *cí* (též *cī*) n „defekt“, „skvrna“

Subjekt druhé fráze dosazují stejný jako u fráze první: neosobní „my“. Když něco čistíme, můžeme se sami vyhnout znečištění?

4. 愛民治國，能無為乎？

愛 *ài* vt „projevovat láskyplnou péči vůči někomu“

治 *zhì* (též *chì*) vt „přivádět něco do pořádku“, „řídít něco“

國 *guó* n „stát“

5. 天門開闢，能為雌乎？

天門 *tiānmén* np „nebeské potažmo přírodní brány“, t.j. „smysly“

開闢 *kāi hé* vpi „být v činnosti“ < v + v „zavírat se a otevírat se“

雌 *cí* n „samice“

Když jsou naše smysly v činnosti, jsme schopni být obezřetně pasívní?

6. 明白四達，能無知乎？

明白 *míngbái* np „pochopení“, „porozumění“

四 *sì* NUM „čtyři“ > adv „na všechny čtyři strany“

達 *dá* vt „dosáhnout něčeho“, „dospět někam“. Zde je vynechán předmět vzhledem k přítomnosti adverbialního určení 四, které zaujímá valenci slovesa. Podobně 多藏 místo 藏多 v Kapitole XLIV.

無知 zde čtu na rozdíl od Kapitoly II. jako *wú zhì* (無智) „být bez vychytralosti“. Zde se jedná o působení subjektu na danou vlastnost, subjektem do jisté míry ovlivnitelnou. Opakem „vychytralosti“ 智 je „naivita“ 愚, která je pro *Laozi* kladnou vlastností.

Verše 7. – 11. do této kapitoly podle Chen Guyinga nepatří. V jisté obměně se opakují v *Laozi* ještě v Kapitole LI., viz komentář k dané kapitole.

Kapitola XI.

Klíčovým veršem této kapitoly je poslední verš. Funkčnost „ničeho“ coby počátku světa (Kapitola I.) a coby aplikace správné cesty vládnutí (無為 *wú wéi*). Trochu úsměvná je představa o probourání oken a dveří do hotové hrubé stavby.

1. 三十輻，共一轂，當其無，有車之用。
2. 埴埴以為器，當其無，有器之用。
3. 鑿戶牖以為室，當其無，有室之用。
4. 故有之以為利，無之以為用。

1. Třicet paprsků sdílí jeden náboj, a právě v tom „nic“ je funkčnost vozu.
2. Hnětením hlíny se vytvoří nádoba, a právě v tom „nic“ je funkčnost nádoby.
3. Probouráním dveří a oken se vytvoří dům, a právě v tom „nic“ je funkčnost domu.
4. Proto „něco“ se stává užitečným, „nic“ se stává funkčním.

1. 三十輻，共一轂，當其無，有車之用。

三十 *sānshí* nump ve funkci přívlastku „třicet“
輻 *fú* n „paprsek kola“
共 *gòng* vt „sdílet něco“, „mít něco dohromady“
一 *yī* num ve funkci přívlastku „jeden“
轂 *gǔ* n „náboj kola“
當 *dāng* vt spona v podřízených konstrukcích „je to právě něco“, „spočívá to právě v něčem“
其 *qí* npro ukazovací zájmeno „ten dotyčný“, „relevantní“, „ten správný“
無 *wú* npro záporné zájmeno „nic“
有 *yǒu* vt0 sloveso existence s postverbálním členem existence „být“, „existovat“
車 *chē* n „vůz“, zde ve funkci přívlastku
之 *zhī* ps atributivní částice kladená mezi přívlastek a člen určovaný
用 *yòng* ADJ „být funkční“ > n „užití“, „funkčnost“

2. 埴埴以為器，當其無，有器之用。

埴 *shān* vt „hníst něco“, „míchat něco (typicky hlínu)“
埴 *zhī* n „jíl“, „[keramická] hlína“
以為 *yǐwéi* kauzativní vpt „způsobit, že se něco vyrobí“. Funkce 以 se v těchto konstrukcích blíží ke kauzativním slovesům. Samostatné kauzativní užití slovesa 以 pozorujeme například ve větě 管仲以其君霸 „Guan Zhong způsobil, že se jeho vládce stal hegemone“ (*Mengzi*, 3. 1)

器 *qì* n „nádoba“

3. 鑿戶牖以為室，當其無，有室之用。

鑿 *záo* vt „probourávat něco“, „vrtat do něčeho díru“
戶 *hù* n „dveře“
牖 *yǒu* n „okno“

室 *shì* n „obytná místnost“, „pokoj“, též „dům“

4. 故有之以為利，無之以為用。

之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu. Zde je 之 patrně nejlépe interpretovat jako zájmeno referující zpět k 有 (resp. 無 níže), tedy jako předmět prepozičního slovesa 以 invertovaný do preverbální pozice (sloveso 以 takovou inverzi připouští). Problém je v tom, že takřka ve všech sekvencích 之以為, které se vyskytují v TLS, je 之 předmětem předcházejícího tranzitivního slovesa. Jeho funkce mi zde tedy není úplně jasná.

利 *lì* adj „být užitečný“

用 *yòng* adj „být funkcí“

Kapitola XII.

Kapitola pranýřující lidské tužby. Potlačení tužeb a s nimi souvisejícího ega je v *Laozi* velmi naléhavě formulováno na několika místech. Tato myšlenka je ostatně vlastní celé řadě staročínských filozofů. Vždyť i Konfucius teprve v sedmdesáti letech dokázal své ego eliminovat tak, že při naplňování svých tužeb přestal překračovat hranice. U *Laozi* se však jedná o radikální odmítnutí veškeré „nadstavby“, důležité je jednat v zájmu břicha.

Poslední verš v mé interpretaci znamená, že nanejvýš moudrým mužům byla bližší košile než kabát, preferovali vrabce v hrsti před holubem na střeše. Stejný verš se opakuje i v Kapitole XXXVIII. a LXXII., jedná se zřejmě o frekventované rčení.

1. 五色令人目盲_陽;
2. 五音令人耳聾_{東(東陽)};
3. 五味令人口爽_陽;
4. 馳騁畋獵, 令人心發狂_陽;
5. 難得之貨, 令人行妨_陽。
6. 是以
7. 聖人為腹不為目,
8. 故去彼取此。

1. Barvy všeho druhu oslepují lidské oči,
2. tóny všeho druhu ohlušují lidské uši,
3. chutě všeho druhu otupují lidská ústa,
4. zběsilá jízda a lovy poblázní lidskou mysl,
5. zboží, které se těžko získává, je na překážku lidskému konání.
6. A tak
7. nanejvýš moudří mužové jednali v zájmu břicha, a nikoli v zájmu očí,
8. proto odmítali to, co je tam a brali to, co je tady.

1. 五色令人目盲;
2. 五音令人耳聾;
3. 五味令人口爽;
4. 馳騁畋獵令人心發狂;
5. 難得之貨令人行妨。

五 *wǔ* num ve funkci přívlastku „pět“, často se užívá před druhovými substantivy jako kulatá číslovka „všechny druhy n“

色 *sè* n „barva“, zde specif. „druh barvy“

令 *lìng* vtpivot kauzativní sloveso „způsobit, že někdo něco udělá“ nebo „způsobit, že něco získá nějakou vlastnost“

人 *rén* n „člověk“, zde ve funkci přívlastku

目 *mù* n „oko“

盲 *máng* adj „být slepý“

音 *yīn* n specif. „druh tónu“

耳 *ěr* n „ucho“

聾 *lóng* adj „být hluchý“

味 *wèi* n specif. „druh chuti“

口 *kǒu* n „ústa“

爽 *shuǎng* ADJ „být otupělý“ > vi v inchoativním vidu „otupět“. 愚人無智，便空食鹽。食已口爽 „[ten] hlupák byl prost intelligence, a tak jedl čistou sůl. Když ji snědl, jeho ústa otupěla.“ (*Baiyujing*, 1)

馳騁 *chíchěng* VPt „hnát se tryskem za něčím“ > np „zběsilá jízda“

畋獵 *tiánliè* VPi „lovit na každý způsob“ > np „lovy všeho druhu“

發狂 *fākuáng* vpi v inchoativním vidu „zešílet“, „zbláznit se“

狂 *kuáng* adj „být šílený“, „být divoký“

發狂 „zešílet“, „zbláznit se“

行 *xíng* n „chování“, zde specif. „správné chování“

妨 *fáng* vt v médiu „být vadný“ < vt „vadit něčemu“, „překážet něčemu“

6. 是以

7. 聖人為腹不為目，

8. 故去彼取此。

為 *wèi* vt „jedenat ve prospěch někoho“, „udělat něco pozitivního pro někoho“

去 *qù* Vi „odejít“ > kauzativní vt „způsobit, že něco odejde“, „odmítat něco“

彼 *bǐ* npro „tamto“, ukazovací zájmeno, ukazuje na relativně vzdálené věci

取 *qǔ* vt „brát něco“, „akceptovat něco“ (zde v opozici vůči 去)

此 *cǐ* npro ukazovací zájmeno „tento“ (opozitum vůči 彼, ukazuje na relativně blízké a konkrétní věci)

Kapitola XIII.

Tato kapitola je překladatelsky náročná a umožňuje patrně několik různých čtení. V mém pojetí navazuje myšlenkově na kapitolu předcházející. Protežování a ponižování vyplývá z lidských choutek, lidské choutky jsou zakotveny v egu neboli osobnosti. Ta je zdrojem našeho trápení, které logicky zmizí, jakmile osobnost eliminujeme. Do jisté míry paradoxně vůči zbytku kapitoly vyznívají poslední dva verše. S malou obdobou je nacházíme rovněž v knize *Zhuangzi*, možná, že se jedná opět o dobový okřídlený výraz. Když si je zasadíme do dobového myšlenkového kontextu, který velí při vládě důsledně začínat od sebe samotného, udělat si pořádek napřed sám v sobě, pak v rodině a rodu a tak dál, až se dostane do pořádku podnebesí, nemusí se jednat o žádný paradox. Možná, že cenit si sebe samotného *správným způsobem* legitimizuje vládu nad podnebesím. Naopak, vládnout podnebesí, aniž k sobě samotnému přistupujeme s *tou správnou* láskyplnou péčí, musí vyznívat pokrytecky a nepřesvědčivě.

1. 寵辱若驚，
2. 貴大患若身。
3. 何謂寵辱若驚？
4. 寵為下，得之若驚，失之若驚，
5. 是謂寵辱若驚。
6. 何謂貴大患若身？
7. 吾所以有大患者，為吾有身，
8. 及吾無身，吾有何患？
9. 故
10. 貴以身為天下，若可寄天下；
11. 愛以身為天下，若可託天下。

1. Přízeň i ponížení mají za následek úlek;
2. urozenost přináší velkou újmu tvé osobě.
3. Co mám na mysli tím, že přízeň i ponížení mají za následek úlek?
4. Přízeň je určena podřízeným: dostane-li se jim, uleknu se, přijdou-li o ni, uleknu se.
5. To mám na mysli tím, že přízeň i ponížení má za následek úlek.
6. Co mám na mysli tím, že urozenost přináší velkou újmu tvé osobě?
7. Velkou újmu máme proto, že máme osobnost.
8. Až dosáhneme toho, že nebudeme mít osobnost, jakou újmu bychom mohli mít?
9. Proto
10. pokud někdo zachází s podnebesím tak, že si ho váží jako sebe sama, tak mu lze podnebesí svěřit.
11. Pokud někdo zachází s podnebesím tak, že vůči němu projevuje láskyplnou péči jako vůči sobě samotnému, tak mu lze podnebesí poručit.

1. 寵辱若驚,
2. 貴大患若身。

寵 *chǒng* Vt v médiu „být v přízni“, „být protežován“ > n „přízeň“, „protežování“
 辱 *rǔ* n „ponížení“, „ostuda“. Zde jako opozitum k 寵, tedy spíše „ponížení“.
 若₁ *ruò* je zde poměrně diskutabilní, přidržuji se vysvětlení ze slovníku 詞詮 *Cí quán*:¹⁰³
 „若, 乃也“ (乃 *nǎi* adv „tedy“, „tudíž“, analogické současnému 就) WGZ udává coby ekvivalent 而, který by se na tomto místě rovněž hodil.
 驚 *jīng* vi „polekat se“, „mít šok“
 貴 *guì* ADJ „být urozený“ > n „urozenost“
 大 *dà* adj „velký“ zde ve funkci adverbiálního určení „ve velké míře“, „velmi“
 患 *huàn* N „trápení“, „pohroma“ > vt „přinášet trápení někomu“, „být pohromou pro někoho“, „ohrožovat někoho“
 若₂ *ruò* npro „tvůj“, zde se všeobecnou referencí „náš“
 身 *shēn* n „osoba“, „osobnost“, „něčí já“

Tyto dva verše jsou problematické, řada komentátorů má podezření na porušení původního textu. Kvůli znaku 若 vypadají na první pohled jako paralelní věty, avšak znak 若 zde patrně stojí za dvě zcela odlišná slova. Všechny pokusy o paralelní interpretaci těchto dvou veršů nejsou příliš uspokojujivé.

Moje interpretace je taková: Ocitneme-li se v něčí přízni nebo dostane-li se nám ponížení znamená to, že nás to zaskočí, šokuje.

Urozené postavení škodí našemu „já“, naší osobnosti.

3. 何謂寵辱若驚?
4. 寵為下, 得之若驚, 失之若驚,
5. 是謂寵辱若驚。

何 *hé* npro „co“
 謂 *wèi* vtt0 „říkat o něčem něco“, „myslet něco něčím“ Subjekt je neosobní.
 何謂 S „co se myslí tím, že ...?“
 為 *wèi* vt sloveso identifikace „být určen pro někoho“, „být v zájmu někoho“
 下 *xià* ADJ „být nízký“ > n „ten, kdo je nízký“, „ti nízko postavení“
 得 *dé* vt „získat něco“
 之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, referuje ke slovu 寵
 失 *shī* vt „ztratit něco“ (得 a 失 jsou opozita)
 是 *shì* npro ukazovací zájmeno „to“ (narozdíl od 此 ukazuje často na abstraktní věci)
 是謂 „tomu se říká ...“, „toto se myslí tím, když ...“

Moje interpretace 4. verše je taková: Přízeň je něco, co je určeno těm nízko postaveným, neboť vládce nic takového nemá zapotřebí. Pokud se někomu přízně dostane, znamená to pro něj citový otřes, stejně jako když o tuto přízeň přijde. Přijít o přízeň není sice úplně to samé jako ponížení 辱, ale nemá k tomu daleko a leckdo ztrátu přízně může jako ponížení vnímat. To se tedy myslí tím, když se říká, že přízeň i ponížení má za následek úlek.

103. YÁNG Shùdá 楊樹達 (1928/2007). *Cí Quán* 詞詮. Shànghǎi: Shànghǎi Gǔjí Chūbǎnshè.

6. 何謂貴大患若身?
7. 吾所以有大患者，為吾有身，
8. 及吾無身，吾有何患?

吾 *wú* npro zájmeno 1. osoby „my“, zde nereferenčně „každý“, „kdokoli“

所以 ... 者 *suǒyǐ ... zhě* „to, proč ...“ 者 ve stejné konstrukci se 所 není referenční.

有 *yǒu* vt „mít něco“

大 *dà* adj „být velký“, zde ve funkci přívlastku

患 *huàn* n „starost“, „trápení“, „pohroma“

為 *wéi* vtS sloveso identifikace „být tím, že ...“

身 *shēn* n „[vlastní] osobnost“, „vlastní já“

及 *jí* conj „až věci dospějí do toho stádia, že ...“, „jakmile“

無 *wú* vt „nemít něco“, zde v inchoativním vidu „přestat něco mít“, „přijít o něco“

何 *hé* npro tázací zájmeno ve funkci přívlastku „jaký“

吾有何患 Dle pravidel gramatiky klasické čínštiny bychom očekávali 吾何患之有. 吾有何患 vypadá hodně moderně.

Interpretace veršů 7. a 8.: Příčinou našeho velkého trápení je to, že máme vlastní osobnost. Až tuto osobnost ztratíme, zanikne i veškeré trápení.

9. 故

10. 貴以身為天下，若可寄天下；

11. 愛以身為天下，若可託天下。

貴 *guì* zde paralelně s 愛 v následujícím verši: ADJ „být vzácný“ > putativní vt „považovat něco za vzácné“, „vážit si něčeho“, „cenit si něčeho“, zde s vynechaným předmětem odkazujícím kataforicky ke slovu 天下

以 *yǐ* vt prepoziční sloveso, uvádějící předmět s významem pohnutky „díky něčemu“, „na základě něčeho“, „v souladu s něčím“. Viz 取人以己 „vybírat si [správné] lidi na základě svého vlastního charakteru“ (*Guanzi*, 7).

為 *wéi* vt specif. „řídít něco“, „angažovat se v něčem“. Viz 請學為圃 „poprosil o svolení učit se obdělávat zahradu“ (*Lunyu*, 13, 4).

天下 *tiānxià* np „podnebesí“, „svět“

若 *ruò* adv „takto“. Viz 今言王若易然 „a teď říkáte, že stát se pravým králem je tak snadné“ (*Mengzi*, 3. 1) Hodil by se sem i význam z prvního verše „a tak“, „tudíž“, „to znamená, že“.

寄 *jì* vtt „svěřit někomu něco“, v pasívu

愛 *ài* vt „projevovat láskyplnou péči vůči někomu“ s vynechaným předmětem odkazujícím kataforicky ke slovu 天下

託 *tuō* vtt „svěřit někomu něco“, „poručit někomu něco“, v pasívu. Synonymum k 寄

Tyto dva verše nejsou jednoduché na gramatickou analýzu. První část každého verše člením takto: 貴以身/為天下 „Pokud [dotyčný] zachází s podnebesím s tím, že si ho cení jako sám sebe ...“

Kapitola XIV.

Kromě posledních dvou veršů této kapitoly vlastně nevíme, o čem zde *Laozi* hovoří. Většina badatelů se domnívá, že se zde podává jakýsi popis *dao*, které se zmiňuje právě v posledních dvou verších. Je pravda, že podle *Laozi* musíme správnou cestu poznávat jen podle různých indicií, nepoddává se přímému popisu. Je to něco, nač si nemůžeme „posvítit“, něco, co se nám náhle zjeví a náhle zmizí. I když tomu jdeme rovnou naproti nebo za tím těsně sledujeme, není zaručeno, že to uvidíme. Nemá to žádný tvar, ale existuje to, není to žádná věc, ale je to.

Závěr kapitoly je poměrně jasný, zde *Laozi* nevybočuje ze staročínských myšlenkových schémat. Je třeba pochopit a řídit se cestou nanejvýš moudrých mužů dávnověku, abychom se vypořádali s dneškem. Tato starodávná cesta tu jakýmsi způsobem pořád přežívá a filozofové typu Konfucia či *Laozi* na ni byli schopni odkazovat a navazovat (viz např. *Lunyu*, 19, 22)

1. 視之不見，名曰‘夷’^{脂(脂微)}；
2. 聽之不聞，名曰‘希’^微；
3. 搏之不得，名曰‘微’^微。
4. 此三者不可致詰^{質(質物)}，故混而為一^{質(質物)}。
5. 其上不皦，
6. 其下不昧^物。
7. 繩繩兮不可名，
8. 復歸於無物^物。
9. 是謂無狀之狀^陽，無物之象^陽，
10. 是謂惚恍^陽。
11. 迎之不見其首^幽，
12. 隨之不見其後^侯。
13. 執古之道，以御今之有^之。
14. 能知古始^之，是謂道紀^之。

1. Díváme se na to, a nevidíme: to se nazývá ‚zarovnaným‘.
2. Nasloucháme tomu, a neslyšíme: to se nazývá ‚zředeným‘.
3. Hmatáme po tom, a nenacházíme: to se nazývá ‚nepatrným‘.
4. U těchto tří nelze dospět k [jejich] dokonalému postižení (smysly), proto splývají a bývají považována za jedno jediné.
5. Jeho horní strana se neleskne,
6. jeho spodní strana není potmělá.
7. Je to nezřetelné, ach, nelze to pojmenovat.
8. navrací se to k [původní] bezvěcnosti.
9. Říkám tomu ‚tvar toho, co je beztvaré‘, ‚podoba něčeho, co je bezvěcné‘.
10. říkám tomu ‚zastřenost‘.
11. Jdeme mu naproti, a nevidíme jeho hlavu,
12. jdeme za ním, a nevidíme jeho zadek.
13. Pevně se držíme starodávné cesty, abychom ovládli to, co máme dnes.
14. Jsme-li s to rozumět starodávným počátkům, říkám tomu ‚kontinuita cesty‘.

1. 視之不見，名曰“夷”；
2. 聽之不聞，名曰“希”；
3. 搏之不得，名曰“微”。
4. 此三者不可致詰，故混而為一。

視 *shì* vt „dívat se na něco“

見 *jiàn* vt „vidět něco“. Předmět je za záporkou 不 standardně vynechán.

名曰 *míngyuē* vpt „nazývat se nějak“, „jmenovat se nějak“

夷 *yí* ADJ „být rovný“, „být plochý“ > n „něco rovného“, „něco plochého“ (zde odkazuje slovo 夷 samo k sobě)

聽 *tīng* vt „poslouchat něco“

聞 *wén* vt „slyšet něco“. Předmět je za záporkou 不 standardně vynechán.

希 (psáno též 稀) *xī* ADJ „být řídký“ > n „něco řídkého“ (zde odkazuje slovo 希 samo k sobě)

搏 *tuán* vt „zmačkat něco do kuličky“, zde ovšem v paralelním vztahu se slovesy smyslového vnímání, takže patrně konativně „snažit se něco nahmatat mezi prsty“

得 *dé* vt „nalézt něco“. Předmět je za záporkou 不 standardně vynechán.

微 *wēi* (též *wéi*) ADJ „být nepatrný“, „být mikroskopický“ > n „něco nepatrného“, „něco mikroskopického“ (zde odkazuje slovo 微 samo k sobě)

三 *sān* num „tři“

此三者 „tyto tři věci“

致 *zhì* vtV „způsobit, že se něco bude dít“, „vyvolat kýžený efekt spočívající v nějaké akci“

詰 *jié* vt „prozkoumat něco“, zde pasivně kvůli předcházejícímu 可: „být prozkoumán“, v daném kontextu „být prozkoumán smysly“. Kvůli přítomnosti 可 v konstrukci zde nechápu 詰 nominalizovaně, na rozdíl od např. 柔 v 專氣致柔，能如嬰兒乎 (Kapitola X.).

混 *hùn* kauzativní vt v médiu „být smíchaný dohromady“, „smíchat se“

為 *wéi* putativní vtt „považovat někoho za jsoucího něčím“, zde v pasivu „x je považováno za y“

一 *yī* NUM „jeden“ > n „jedna jediná věc“

5. 其上不皦，

6. 其下不昧。

7. 繩繩兮不可名，

8. 復歸於無物₁。

9. 是謂無狀之狀，無物₂之象，

10. 是謂惚恍。

其 *qí* npro osobní zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu „jeho“, reference je nejasná, možná odkazuje k výše řečenému 一 „jedna jediná věc“

上 *shàng* LOK „nahore“ > n „horní strana“, „vrch“

皦 *jiǎo* adj „být jasný“, „být lesklý“

下 *xià* LOK „dole“ > n „spodní strana“, „spodek“

昧 *mèi* adj „být temný“, „být matný“

繩繩 *shéngshéng* statp slovo stavové vytvořené reduplikací slabiky. Taková slova se většinou špatně překládají, neboť jejich význam nelze odvodit ze znaků, kterými se zapisují, navíc svým významem většinou pouze navozují asociaci s nějakou vlastností, stavem nebo situací.

Toto slovo se někdy překládá jako „být nepřetržitý“, neboť k tomu navádí znak 繩 „provaz“, já zde užívám řešení D.C. Lau „být nezřetelný“, neboť to lépe zapadá do daného kontextu. Takových problematických slov stavových je v *Laozi* celá řada. V podobných popisných pasážích však většinou nebývá jejich význam příliš podstatný.

名 *mìng* vt „pojmenovat něco“, v pasívu

復歸 *fùguī* vptprep „vracet se někam, kam patříme“

於 *yú* prepoziční sloveso, zde za slovesem pohybu uvádí konečný bod

無物₁ *wúwù* np „neexistence věci“, specif. „stav, kdy neexistují věci“, „bezvěcnost“

無狀 *wúhuàng* np ve funkci přívlastku „to, co nemá tvar“, „něco beztvarého“, možná abstraktně „beztvarost“

狀 *zhuàng* n „tvar“, „vzezření“, „forma“

無狀之狀 „tvar něčeho, co nemá tvar“, možná též „tvar spočívající v absenci tvaru“

無物₂ *wúwù* np ve funkci přívlastku „něco, co je bezvěcné“, „něco, co nemá materiální povahu“, možné též stejně jako 無物₁ abstraktně „bezvěcnost“

象 *xiàng* n „podoba“

惚恍 *hūhuǎng* np „zastřenost“ < STATP (slovo stavové) vytvořené částečnou reduplikací slabiky, stejně jako 繩繩 *shéngshéng* s nejasným významem. Obvykle se překládá jako „být nezřetelný“, „být zastřený“, možná by se dalo uvažovat o asociaci s jistou nestabilitou, rozkolísaností.

Ve verších 1. – 8. se dle Jiang Yougaoa rýmují všechny stopy navzájem.

11. 迎之不見其首，

12. 隨之不見其後。

迎 *yíng* vt „jít něčemu naproti“

之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, reference není jasná stejně jako v případě 其 ve verších 5. a 6. a 其 v tomto a následujícím verši, patrně je zde řeč stále o „jedné jediné věci“.

首 *shǒu* n „hlava“

隨 *suí* vt „následovat za něčím“

後 *hòu* LOK „vzadu“ > n „zadní část“, „ zadek“, opozitum vůči 首

13. 執古之道，以御今之有。

14. 能知古始，是謂道紀。

執 *zhí* vt „pevně se něčeho držet (o doktríně)“

古 *gǔ* adj „být starodávný“, zde ve funkci přívlastku

道 *dào* n specif. „správná cesta“, „správná metoda“

以 *yǐ* conj spojka uvádějící účelovou větu „aby“, „a tím“

御 *yù* vt „řídít něco (primárně vůz)“, přeneseně „kontrolovat něco“, „ovládat něco“

今 *jīn* adj „být současný“, opozitum vůči 古, zde ve funkci přívlastku

有 *yǒu* Vt „mít něco“ > n „to, co někdo má“, možná interpretace je též „Vt0 existovat“ > n „existence“

能 *néng* vtV modální sloveso „být schopen něco dělat“

知 *zhī* vt „dobře něčemu rozumět“, „chápat něco“

始 *shǐ* n „počátek“, „správný začátek“, „původ“

道 *dào* n specif. „správná cesta“, zde ve funkci přívlastku: „příslušející správné cestě“

紀 *jì* Vt „pokračovat v něčem“, „navazovat na něco“ > n „pokračování“, „kontinuita“

Kapitola XV.

Kapitola XV. popisuje vlastnosti starodávných 士 *shì* neboli svobodných mužů v úřadě, kteří jednali v souladu se správnou cestou. Z celé kapitoly je patrně nejzajímavější její konec: verš 14. bezpochyby hovoří opět o gravitaci, neboť co jiného způsobí, že se kalná voda usadí? A co způsobí, že se něco klidného dá do pohybu a pomalu ožije? (verš 15.) Zase by to mohla být gravitace, díky níž se něco, co je v klidu, dá samovolně do pohybu. Gravitace se v *Laozi* přirovnává k charismatické síle 德 *dé*, kterou disponovali nanejvýš moudří mužové nebo vynikající úředníci, o kterých je řeč v této kapitole.

Ve verši 16. se objevuje znovu myšlenka, že není dobré za každou cenu usilovat o vrchovaté naplnění byť správného principu. Kdo se snaží o takové vrchovaté naplnění, musí nutně vyvíjet velkou aktivitu a není tedy možné, aby zůstal při své tvůrčí činnosti ve skrytu.

1. 古之善為士者，微妙玄通_東，
2. 深不可識。
3. 夫唯不可識，
4. 故強為之容_東：
5. 豫兮若冬涉川_文；
6. 猶兮若畏四鄰_{真(真文)}；
7. 儼兮其若客_鐸；
8. 渙兮其若釋_鐸；
9. 敦兮其若樸_屋；
10. 曠兮其若谷_屋；
11. 混兮其若濁_屋；
12. [澹兮其若海；
13. 飂兮若無止。]
14. 孰能濁以靜之徐清_耕；
15. 孰能安以動之徐生_耕。
16. 保此道者，不欲盈_耕。
17. 夫唯不盈_耕，
18. 故能蔽而新成_耕。

1. Ti, kteří ve starých dobách uměli být úředníky,
záhadným způsobem dokonale [vše] chápali co do nejjemnějších detailů a point.
2. Šli [natolik] do hloubky, [až] o tom nelze mít ponětí.
3. Právě proto, že o tom nelze mít ponětí,
4. jsem donucen to názorně popsat:
5. Byli obezřetní, ach, jako by v zimě překračovali řeku,
6. byli váhaví, ach, jako by chovali uctivou bázeň vůči sousedům,
7. chovali se formálně, ach, jako hosté,
8. roztávali, ach, jako při oblevě,
9. byli poctiví, ach, jako neotesaný špalek,
10. byli pustí, ach, jako údolí,
11. byli neprůhlední, ach, jako kalná voda,
12. byli klidní, ach, jako moře,

13. byli rozevlátí jako vítr, ach, jako by se nikdy neměli zastavit.
14. Co je schopno způsobit, že se kalná [voda] zklidní a pomalu vyčistí?
15. Co je schopno způsobit, že se něco klidného dá do pohybu a pomalu ožije?
16. Ti, kdo se drželi této cesty, neusilovali o [její] vrchovaté naplnění.
17. Vždyť jedině proto, že nedosahovali vrchovateho naplnění,
18. byli s to zůstat ve skrytu a nově tvořit.

1. 古之善為士者，微妙玄通，
2. 深不可識。
3. 夫唯不可識，
4. 故強為之容：

古 gǔ ADJ „být starodávny“ > n „dávno“ , zde ve funkci přívlastku
 善 shàn adjV modální adjektivum „být dobrý v nějaké činnosti“, „umět něco dobře dělat“
 為 wéi vt sloveso identifikace „být něčím“, zde specif. „zastávat nějakou funkci“
 士 shì n „muž s právem nosit meč a jezdit na voze, vzdělaný a často zastávající nějaký úřad“, „úředník“, „důstojník“
 者 zhě npro vztažné zájmeno referující k subjektu činnosti nebo vlastnosti „ten, který ...“
 微妙 wēimiào adjp „být do všech detailů dokonalý“, „být subtilním způsobem , vychytaný“, zde v adverbiální funkci „co do všech detailů dokonale a vychytaně“
 玄 xuán adj „být černo-červený“, přeneseně „být temný“. „být záhadný“, zde v adverbiální funkci „záhadným způsobem“
 通 tōng vi „rozumět věcem skrz naskrz“
 Konstrukci 微妙玄通 člením takto: 微妙/玄通: příslovečné určení/člen určovaný, 玄/通: příslovečné určení/člen určovaný
 深 shēn adj „být hluboký“, přeneseně „být do hloubky kompetentní“
 識 shí vt „být si vědom něčeho“, „mít o něčem povědomí“
 強 qiǎng adv „z donucení“, „za vlasy přitaženým způsobem“
 為 wéi vtt „vyrobit pro někoho něco“, viz 為之棺槨 „udělat pro ně rakve a sarkofágy“ (Xiaojing, 18. 2)
 之 zhī npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, odkazuje k 古之善為士者
 容 róng n „[charakteristické] vzezření“, též „charakteristika“, „popis“

5. 豫兮若冬涉川；
6. 猶兮若畏四鄰；
7. 儼兮其若客；
8. 渙兮其若釋；
9. 敦兮其若樸；
10. 曠兮其若谷；
11. 混兮其若濁；

豫 yù druhá slabika dvojslabičného stavového slova 猶豫 yóuyù „být váhavý“, v *Laozi* použitá s omezenou samostatností v témže významu.
 若 ruò vadS „jakoby S“
 冬 dōng n „zima“, zde ve funkci určení času „v zimě“
 涉 shè vt „přebrodit se přes něco (typicky přes řeku)“

川 *chuān* n „řeka“

猶 *yóu* první slabika dvojslabičného stavového slova 猶豫 *yóuyù* „být váhavý“, v *Laozi* použitá s omezenou samostatností v témže významu

畏 *wèi* vt „chovat vůči někomu [uctivou] bázeň“

四 *sì* num „čtyři“, zde ve významu kulaté číslovky „všichni“

鄰 *lín* n „soused“ zde „sousední státy“

四鄰 *sì lín* num + n „sousední státy ze všech čtyř světových stran“, „všechny sousední státy“

儼 *yǎn* adj „být formální a seriózní“

其 *qí* npro evidentně referuje anaforicky ke 古之善為士者, jeho syntaktická funkce a tudíž struktura celé konstrukce však není příliš jasná. Musíme ho zde patrně považovat za podmět závislé podmětné konstrukce. V tom případě by adjektivum 儼 bylo invertovaným hlavním přísudkem. Mezi invertovaný adjektivní přísudek a jeho podmět se často klade nějaká modální částice, zde je přítomna částice 今. Věta jako celek má pak emfatickou modalitu. Doslovný překlad by tedy zněl asi takto: „Ach, jak to bylo seriózní, když byli jako hosté“.

客 *kè* n „host“, „cizinec“

渙 *huàn* vi „roztávat“, „rozplývat se“

釋 *shì* Vi „tát ve velké míře (o ledové mase, která všechno svírá)“ > n „obleva“

敦 *dūn* adj „být poctivý“

樸 *pú* n „nepracovaný kus dřeva“, „neotesaný špalek“. Toto slovo je v *Laozi* frekventovaným průměrem pro nerafinovanost, nevyhraněnost, univerzalitu a prostotu.

曠 *kuàng* adj „být prázdný a rozsáhlý“

谷 *gǔ* n „údolí“

混 *hùn* adj „být zakalený“, „být neprůhledný“

濁 *zhuó* ADJ „být kalný (typicky o vodě)“ > n „něco kalného“, „kalná voda“

12. [澹兮其若海;

13. 颺兮若無止。]

Chen Guying tyto dva verše z dané kapitoly vyřazuje, jejich dikce je však stejná jako u veršů 5. – 11.

澹 *dàn* adj „být klidný a mírný“

海 *hǎi* n „moře“

颺 *liú* Vi „vát (o mořském větru)“ > adj „být rozevlátý jako mořský vítr“

無 *wú* vt „nemít něco“

止 *zhǐ* Vi „zastavit se“ > n „místo k zastavení“, „moment, kdy se něco zastaví“

14. 孰能濁以靜之徐清;

15. 孰能安以動之徐生。

孰 *shú* npro tázací zájmeno „kdo z lidí“ nebo „která z věcí“

能 *néng* vtS „být schopen toho, že ...“

濁 *zhuó* adj „být kalný“, zde jako stažená věta „když je něco kalné“ nebo „když je voda kalná“

以 *yǐ* conj „a“, „a potom“, „a tak“ (Toto užití se podobá spojce 而 *ér* v tomtéž významu). Takové užití 以 připomíná funkci spojky 而, viz 彌子矯駕君車以出 „*Mizi* neoprávněně nasedl do vládcova vozu a odjel“ (*Hanfeizi*, 4. 12)

靜 *jìng* ADJ „být klidný“ > kauzativní vt „způsobit, že něco bude v klidu“, „zklidnit něco“. Subjektem je zde *ten*, koho zastupuje zájmeno 孰.

之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, referuje k nevyjádřenému subjektu adjektiva 濁.

徐 *xú* adj „být pomalý“, zde v adverbiální funkci „pomalu“

清 *qīng* adj „být čistý“, „být čirý“. Opozitum vůči 濁. Zde ve funkci vi v inchoativním vidu „vyčistit se“. Subjekt je stejný jako u 濁.

Tento verš je na analýzu zapeklitý kvůli střídání nevyjádřených subjektů. Můj doslovný překlad by zněl: Co je schopno té věci, že když je něco kalné, uvést to do klidu tak, že se to pomalu vyčistí?

安 *ān* adj „být klidný“, zde možná vi „hibernovat“ (opozitum vůči následujícímu 生 *shēng* „ožít“)

動 *dòng* Vi „hýbat se“ > kauzativní vt „uvést něco do pohybu“

生 *shēng* vi v inchoativním vidu „začít žít“, „ožít“

Doslovný překlad tohoto verše je analogický vůči předešlému: Co je schopno té věci, že když je něco v klidu, uvést to do pohybu tak, že to pomalu ožije?

16. 保此道者，不欲盈。

17. 夫唯不盈，

18. 故能蔽而新成。

保 *bǎo* vt „přidržovat se něčeho“

盈 *yíng* ADJ „být naplněný po okraj“ > kauzativní vt „naplnit něco po okraj“. Předmět mezi zápornkou 不 a modálním slovesem 欲 je standardně vynechán. Zde se opět opakuje myšlenka vyjádřená v Kapitolách IV. a IX.: Když se držíme nějaké doktríny, není dobré usilovat fanaticky o její důsledné a vrchovaté naplnění. V tomto bodě se *Laozi* shoduje s konfuciány.

蔽 *bì* vi „být ukrytý“, možná v kontinuativním vidu „zůstávat ve skrytu“

新 *xīn* adj „být nový“, zde v adverbiální funkci „nově“, „novým způsobem“

成 *chéng* vi „přivádět věci k úspěšnému konci“, „tvořit“

Kapitola XVI.

První dva verše této kapitoly by se daly napůl žertem označit za nějakou staročínskou léčebnou proceduru. Kdybychom je měli zasadit do kontextu Laoziovy filozofie, vzpomeňme si na verš 6. Kapitoly III., kde objektem slova 虛 *xū* je slovo 心 *xīn* „mysl“. Je tedy možné, že zde *Laozi* míní dosahování prázdnoty mysli, tedy eliminaci svého ega, jak o tom již byla řeč výše. Verš 2. není problematický, neboť klid je pro *Laozi* důležitou hodnotou.

Verš 4. je nejednoznačný, neboť nevíme, k čemu odkazuje zájmeno vynechané po předložce 以. Může to být praktika popsaná v prvních dvou verších a může to být fakt popsáný ve verši 3. Spíš se přikláním k první možnosti, neboť ve verši 6. se opakuje slovo 靜 *jìng* z verše 2. Cyklický pohyb, navracení se zpět, to je pohyb po správné cestě. (Kapitola XL., verš 1.) Zde si nemohu nevzpomenout na větu z Mencia, který při své debatě s vládcem řekne: 蓋亦反其本矣 „proč se nevrátit ke kořenům (tj. k tomu podstatnému)?“ (*Mengzi*, 1. 7) Debata se tak zklidní a uzavře tím nejpodstatnějším, co by vládce měl dělat dle Menciovy správné cesty. Zbytek kapitoly v mé interpretaci hovoří dosti jasně sám od sebe.

1. 致虛極；
2. 守靜篤^覺。
3. 萬物並作，
4. 吾以觀復^覺。
5. 夫物芸芸^文，各復歸其根^文。
6. 歸根曰靜^耕，
7. 靜曰復命^耕。
8. 復命曰常^陽，
9. 知常曰明^陽。
10. 不知常^陽，妄作凶^{東(東陽)}。
11. 知常容^{東(東陽)}，
12. 容乃公^{東(東陽)}，
13. 公乃全，
14. 全乃天，
15. 天乃道^{幽(幽之)}，
16. 道乃久^之，沒有不殆^之。

1. V dosahování prázdnoty zacházím do krajnosti,
2. v dodržování klidu jsem poctivý.
3. Všechny věci společně vznikají
4. a já takto poukazuji na *navracení se*.
5. Ty věci jsou rozmanité, každá se navrácí ke svým kořenům.
6. Navrátit se ke kořenům znamená zklidnit se.
7. Zklidnit se znamená podat hlášení o [svém] poslání.
8. Podat hlášení o [svém] poslání znamená, že [vše] bylo normální.
9. Rozumět tomu, co je normální, tomu se říká „mít jasno“.
10. Kdo nechápe normální věci, ten v pomýlenosti vytváří neštěstí.
11. Až ten, kdo chápe normální věci, je tolerantní.
12. Až ten, kdo je tolerantní, jedná ve veřejném zájmu.
13. Až ten, kdo jedná ve veřejném zájmu, je perfektní.

14. Až ten, kdo je perfektní, je [v souladu] s přirozeným během.
15. Až ten, kdo je [v souladu s] přirozeným během, je [v souladu se] správnou cestou.
16. Až ten, kdo [je v souladu s] *dao*, přetrvá dlouho a stává se, že do svého zániku nebude vystaven nebezpečí.

1. 致虛極；
2. 守靜篤。

致 *zhì* vt „způsobit, že se něco dostaví“, „přivolat něco“, „vyvolat kýžený efekt spočívající v něčem“

虛 *xū* ADJ „být prázdný“ > n „prázdnota“

極 *jí* N „nejzazší bod“ > vi „zacházet do extrému“, možná lépe v konativním vidu „snažit se zajít do extrému“

Tento verš člením takto: 致虛/極. Subjekt zde není jasný. Může být neosobní, já tento a následující verš překládám v první osobě kvůli přítomnosti zájmeny 吾 ve 4. verši.

守 *shǒu* vt „dodržovat něco“

靜 *jìng* ADJ „být klidný“ > n „klid“

篤 *dǔ* adj „být poctivý“, „být čestný a zásadový“

3. 萬物並作，
4. 吾以觀復。
5. 夫物芸芸，各復歸其根。

並 *bìng* adv „společně“, „ruku v ruce“

作 *zuò* vi v kontinuativním vidu „neustále vznikat“, „povstávat“

以 *yǐ* vt.om prepoziční sloveso uvádějící instumentální předmět „použít něco k nějaké činnosti“ s vynechaným předmětem

觀 *guān* vt „pozorovat něco“. Tento význam by se sem samozřejmě hodil, v mé interpretaci zde však *Laozi* pomocí věcí, které společně vznikají, *poukazuje* na fenomén navracení se, proto volím stejný význam slova 觀 jako v první kapitole „poukazovat na něco“. K této interpretaci mne vede užití slova 復, které nemusí nutně znamenat „návrat ke kořenům“, ale znamená prostě „vracet se“. Navracet se ke kořenům se řekne 歸 nebo 復歸, jak je to formulováno v dalším verši. Proto si myslím, že „všechny věci“ nemusejí být nutně subjektem slovesa 復 ve verši druhém.

復 *fù* Vt „vracet se někam“ > n „navracení se (někam)“

夫 *fú* npro ukazovací zájmeno „tento“, ve funkci přívlastku

芸芸 *yúnyún* statp „být hojný“, „být bezpočetný“

各 *gè* npro ukazovací zájmeno „každý“

復歸 *fùguī* vpt „vracet se někam, kam patříme“

其 *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu, odkazuje ke slovu 物

根 *gēn* n „kořen“, přeneseně „původ“

6. 歸根曰靜，
7. 靜曰復命。
8. 復命曰常₁，
9. 知常₂曰明。

10. 不知常₂, 妄作凶。

歸 *guī* vt „vrátit se tam, kam patříme (typicky domů)“

曰 *yuē* vt0 sloveso identifikace „nazývat se nějak“, „znamenat něco“, zde bez subjektu „to se nazývá nějak“

靜 *jìng* vi v inchoativním vidu „zklidnit se“, „uklidnit se“

復 *fù* vt „podat o něčem zprávu nebo hlášení“

命 *mìng* n „příkaz“, „poslání“

復命 je frekventovaný výraz z vojenské praxe „podat hlášení o splnění rozkazu“

Moje interpretace veršů 6. – 7. je taková: když je něčí poslání u konce, dotyčný se může uklidnit a uvolnit, jako když po splnění rozkazu podá hlášení o své misi.

常₁ *cháng* adj „být běžný“, „být normální“, „být standardní“

Těžko říct, co zde má *Laozi* na mysli, mne napadá pouze to, že pokud podáváme hlášení o splnění rozkazu, často hlásíme, že všechno proběhlo normálně a že během naší služby se nic zvláštního nestalo. To je hlášení, které se v armádě cení ze všeho nejvíc.

常₂ *cháng* ADJ „být normální“ > n „to, co je normální“

明 *míng* vi „dobře vidět“, zde přeneseně „mít ve věcech jasno“

妄 *wàng* adj „být pomýlený“, „být absurdní“, zde v adverbialní funkci „v pomýlenosti“

作 *zuò* Vi „vznikat“ > kauzativní vt „způsobit, že něco vznikne“, „vytvářet něco“

凶 *xiōng* ADJ „být neblahý“, „být špatný“ > n „neblahá věc“, „neštěstí“, „zlo“

11. 知常容,

12. 容乃公,

13. 公乃全,

14. 全乃天,

15. 天乃道,

16. 道乃久, 沒有不殆。

容 *róng* adj „být tolerantní“

V tomto verši považuji za vynechané adverbium 乃, které se vyskytuje v následujících verších. K vynechání došlo kvůli zachování rytmu. Proto považuji 知常 za podmínku vlastnosti 容, tedy „až ten, kdo chápe normální věci, je tolerantní“.

知常 považuji za nemarkovně nominalizovaný výraz „ten, kdo chápe normální věci“

乃 *nǎi* adv „teprve potom“, „v tom případě“, „tedy“ (odpovídá současnému 就 *jiù* nebo 才 *cái*)

公 *gōng* adj „být veřejný“, zde spíše vi „mít na paměti veřejné blaho“, „jednat ve veřejném zájmu“

全 *quán* adj „být kompletní“, „mít všechny správné vlastnosti“, „být perfektní“

天 *tiān* adj „být přirozený“, „mít vlastnosti, které jsou v souladu s přírodou“, možná též vi „chovat se v souladu s přírodou“

道 *dào* adj „být v souladu s *dao*“

久 *jiǔ* adj „být dlouhotrvající“

沒 *mò* vi „zemřít“, „zaniknout“

有 *yǒu* vtV0 „bývá, že ...“, „stává se, že ...“, „přihodí se, že ...“, možná se jedná spíše o adv < vtV0 „někdy“

殆 *dài* vi „být v nebezpečí“, zde inchoativně „ocitnout se v nebezpečí“

V posledním verši upozorňuji na adverbium 有 „někdy“, tento verš tedy bude v překladu znít „[Dotyčný] se někdy až do smrti může neocitnout v nebezpečí“, nebo „Stává se, že [dotyčný] až do smrti nebude v nebezpečí“.

Kapitola XVII.

Do této kapitoly je vkomponováno dobové rčení „Kde se nedostává důvěryhodnosti, tam je nedůvěra.“ O tom, že se jedná o dobový výrok, svědčí následující verš 6. Nedostatek důvěryhodnosti se patrně bude týkat nejnižšího druhu vládců, které poddaní urážejí. Poslední dva verše této kapitoly se naopak týkají nejvyššího typu vládce, o němž poddaní nevědí, že ho mají. Jen tak se mohou domnívat, že úkol splnili sami od sebe, aniž by jim to někdo přikázal. Konec kapitoly se tak vrací k jejímu začátku.

1. 太上，不知有之；
2. 其次，親而譽_魚之；
3. 其次，畏之；
4. 其次，侮_{侯(候魚)}之。
5. 信不足焉_元，有不信焉_元。(tento verš by podle mne měl být v uvozovkách)
6. 悠兮其貴言_元。
7. 功成事遂，
8. 百姓皆謂：“我自然_元。”

1. Nejvyšší [typ] vládce je takový, o němž [poddaní] nevědí, že ho mají.
2. Následující je takový, jehož [poddaní] považují za blízkého a chválí ho.
3. Následující je takový, vůči němuž chovají uctívou bázeň.
4. Následující je takový, jehož urážejí.
5. „Kde se nedostává důvěryhodnosti, tam je nedůvěra.“
6. Ó, jak trvalé je toto vzácné rčení!
7. Když byl úkol splněn a záležitost hotova,
8. lidé si říkali: „To my sami od sebe.“

1. 太上，不知有之；
2. 其次，親而譽之；
3. 其次，畏之；
4. 其次，侮之。

太 *tài* adj „být největší nebo nejvyšší“, „být nejlepší“, „být první v pořadí“, zde ve funkci přívlastku

上 *shàng* LOK „nahore“ > n „ten, kdo je nahore“ neboli „vládce“. Srov. Kapitulu VIII., zde však jako druhové jméno „druh vládce“, neboť je rozdíl mezi „nejvyšším vládcem“ a „nejvyšším druhem vládce“

知 *zhī* vtS „být si vědom nějaké situace“, „chápat, že ...“

有 *yǒu* vt „mít něco“

之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmět, referuje k 太上 coby k tématickému podmětu

其 *qí* npro ukazovací zájmeno „dotyčný“, „relevantní“, „ten správný“

次 *cì* NUM řadová číslovka „druhý v pořadí“, „další v pořadí“

其次 „druhý v tomto pořadí“, „ten následující“

親 *qīn* ADJ „být blízký“ > putativní vt „považovat někoho za blízkého“

Za slovem 親 je vynecháno zájmeno 之, které se vyskytuje až za následujícím slovesem odděleným spojkou 而.

譽 yù vt „chválit někoho“

畏 wèi vt „chovat vůči někomu [uctivou] bázeň“

侮 wǔ vt „hanět někoho“, „urážet někoho“

5. 信不足焉，有不信焉。

6. 悠兮其貴言。

7. 功成事遂，

8. 百姓皆謂：“我自然”。

信 xìn ADJ „být důvěryhodný“ > n „důvěryhodnost“

足 zú adj „být dostatečný“

焉 yān npro zájmeno 3. osoby obsahující předložku 於 „tam“, zde nereferenčně „všude, kde“

焉 … 焉 obdoba současného 哪裡 … 哪裡 …

有 yǒu vt0 sloveso existence s postvebálním členem existence „být“, „existovat“

不信 bùxìn np „nedůvěra“, zde lexikalizovaný výraz složený z morfémů 不 a 信, neboť „nedůvěra“ je něco jiného než „opak důvěryhodnosti“ nebo „absence důvěryhodnosti“

悠 yōu adj „být dlouhotrvající“, „trvat od dávných dob“

其 qí npro ukazovací zájmeno „dotyčný“, „relevantní“, „ten správný“, referuje k celému 5. verši

貴 guì adj „být vzácný“, zde ve funkci přívlastku

言 yán n „rčení“, „příslloví“. Viz 齊人有言曰 … „lidé z Qi mají přísloví, které zní: …“ (Mengzi, 3. 1)

遂 suì vt v médiu „být hotov“, „být úspěšně splněn“

謂 wèi vtS „říkat si: …“

我 wǒ npro zájmeno 1. osoby „my“, v podmětu kontrastivní a přízvučné „my“

自 zì adv „sám od sebe“, „samovolně“, „automaticky“

然 rán adjpro & vpro slovo zástupné pro predikativy „být takový“, „dělat toto“

Kapitola XVIII.

Z prvního verše je zřejmé, že se v této kapitole nejedná o *dao* coby přírodní zákon, nýbrž o správnou cestu vládnutí. Přírodní zákon nemůže upadnout, přestat působit, být opuštěn a pod. Má interpretace prvních dvou veršů je taková, že když byly přirozené a správné společenské poměry opuštěny, vyvstala potřeba popsat a tematizovat takové jevy jako jsou 仁 *rén*, 義 *yì* a pod. Neznamená to, že se objevily tyto jevy samotné, neboť ony musely být nevyhraněnou součástí opuštěné velké správné cesty.

Na příkladu „loajálních ministrů“ z verše 6. je to asi vidět nejlépe, neboť dokud ve státě panuje pořádek, všichni ministři jsou přirozeně loajální a není potřeba tematizovat loajální ministry coby kategorii. Pokud nastane chaos, objeví se tato kategorie, ale neznamená to, že se objevili samotní oddaní ministři, neboť ti zde nutně museli být již dříve.

1. 大道廢,
2. 有仁義;
3. 六親不和;
4. 有孝慈;
5. 國家昏亂,
6. 有忠臣。

1. Když byla veliká správná cesta opuštěna,
2. objevily se [pojmy] *humanita* a *smysl pro správnou věc*.
3. Když se šestero příbuzenských vztahů dostalo do nesouladu,
4. objevily se [pojmy] *synovská oddanost* a *rodičovská laskavost*.
5. Když ve státech došlo k chaosu,
6. objevila se [představa] loajálních ministrů.

1. 大道廢,
2. 有仁義;
3. 六親不和;
4. 有孝慈;
5. 國家昏亂,
6. 有忠臣。

大 *dà* adj „být velký“, zde přeneseně „být důležitý“, „být ten pravý“, ve funkci přívlastku 道 *dào* n „správná cesta“, „správný společenský řád“

廢 *fèi* vt „odhodit něco“, „opustit něco“, zde v pasívu „být opuštěný“

有 *yǒu* vt0 sloveso existence s postverbálním členem existence „být“, zde inchoativně „začít být“, „objevit se“

仁 *rén* ADJ „být humánní“, „být dobrý k ostatním lidem“ > n „humanita“, „lidskost“, „dobrota“

義 *yì* ADJ „být vybavený smyslem pro to, co se sluší a patří“ > n „správnost“, „náležitost“, „smysl pro správnou věc“

Oba výrazy 仁 a 義 zde považuji za odkazující samy k sobě, stejně jako v případě dalších konceptů zmiňovaných níže. V moderní interpunkci by se měly psát v uvozovkách.

Mimochodem, Konfucius nikde nepoužívá spojení 仁義. 仁義 je naopak typické pro Mencia. I to může posloužit coby argument pro relativně pozdní vznik této pasáže.

六 *liù* num „šest“, zde jako druhová číslovka „šestero“

親 *qīn* n „příbuzný“, zde specif. „druh příbuzenského vztahu“

六親 „šestero příbuzenských vztahů“

不和 *bùhé* ADJP „být disharmonický“ > vpi v inchoativním vidu „začít být disharmonický“, „dostat se do nesouladu“

孝 *xiào* ADJ „být synovsky oddaný“ > n „synovská oddanost“

慈 *cí* ADJ „být rodičovsky láskyplný“ > n „rodičovská láska“

Slova 孝 a 慈 zde stejně jako 仁 a 義 odkazují samy k sobě coby k pojmům a neukazují k jevům samotným

國家 *guójiā* np „státní útvary všeho druhu“

昏亂 *hūnlùn* vpi v inchoativním vidu „ocitnout se ve stavu chaosu“

忠 *zhōng* adj „být loajální (vůči státu reprezentovanému oltáři 社稷 *shèjì*, ne nutně vůči osobě panovníka)“, „být věrný“, zde ve funkci přívlastku

臣 *chén* n „ministr“

忠臣 „oddaní ministři“. Toto spojení též referuje samo k sobě coby k termínu.

Kapitola XIX.

V souvislosti s touto kapitolou mně přirozeně napadá Konfuciův výrok 巧言令色鮮矣仁 „vyumělkované formulace a hezký výraz tváře jsou málokdy opravdu dobré“ (*Lunyu*, 1. 3) Jak *Laozi* tak Konfucius nahlíželi s podezřením na sofistikovanou logickou argumentaci, dokonce i Mencius se brání, když mu jeho žák říká, že se o Menciovi hovoří jako o někom, kdo má zálibu v logických disputacích. Je možné, že takový odpor patřil v jistých intelektuálních kruzích k dobrému tónu. U *Laozi* se stejná myšlenka opakuje ještě v prvních dvou verších poslední kapitoly. Odpor ke vší vyumělkovanosti, vynalézavosti, zchytralosti a přetvářce je organickou součástí Laoziovy konzervativní filozofie, která se snaží prosadit prvotní nevyhraněnou prostotu. A vládce by měl jít osobním příkladem, to je opět myšlenka vlastní staročínské civilizaci jako celku.

1. 絕智棄辯,¹⁰⁴民利百倍之;
2. 絕偽棄詐, 民復孝慈之;
3. 絕巧棄利, 盜賊無有之;
4. 此三者以為文, 不足_屋。
5. 故令有所屬_屋:
6. 見素抱樸_屋,
7. 少私寡欲_屋。

1. Skoncijme se zchytralostí, vzdejme se logické argumentace a užitek pro lid se zestonásobí.
2. Skoncijme s přetvářkou, vzdejme se podvodů a lid se navrátí k synovské oddanosti a rodičovské laskavosti.
3. Skoncijme s vynalézavostí, vzdejme se zisku a zločinci se nikdy nevyskytnou.
4. Toto trojí nestačí na to, aby se stalo civilizačním faktorem,
5. proto zařídme, aby se [lid] měl ke komu [s důvěrou] přimknout:
6. [je třeba] ukazovat nerafinovanost nebarveného hedvábí a udržovat si nevyhraněnost neotesaného špaluku,
7. ubrat na sobectví a omezit tužby.

1. 絕智棄辯, 民利百倍;
2. 絕偽棄詐, 民復孝慈;
3. 絕巧棄利, 盜賊無有;

絕 *jué* vt „skoncovat se něčím“, „přestat s něčím“

智 *zhì* ADJ „být inteligentní“, zde „být příliš inteligentní“, „být vychytralý“ > n „vychytralost“

棄 *qì* vt „odhodit něco“, „odmítnout něco nebo někoho“, „zatrátit někoho“

辯 *biàn* Vi „[logicky] argumentovat“ > n „[logická] argumentace“

民 *mín* n „lid“, zde ve funkci přívlastku

利 *lì* ADJ „být výhodný“, „být užitečný“ > n „užitek“

104. Ve Wang Biově verzi zní tento verš 絕聖棄智 „skoncijme s nejvyšší moudrostí a vzdejme se vyšší inteligence?/vychytralosti?“. *Chen Guying* ho změnil podle textu z lokality *Guodian* s poukazem na to, že by takový verš byl v rozporu s celkovým vyzněním učení *Laozi*. K takovým „interpretačním“ redaktorským zásahům musíme přistupovat obezřetně.

民利 „užitek, který kyne lidu“

百 *bǎi* num „sto“, zde v adverbiální funkci „stokrát“

倍 *bèi* vi „znásobit se“

偽 *wěi* ADJ „být umělý“, „být falešný“ > n „faleš“, „přetvářka“

詐 *zhà* Vt „podvádět někoho“ > n „podvod“

復 *fù* vt „vrátit se k něčemu“, „obnovit něco“

孝 *xiào* ADJ „být synovsky oddaný“ > n „synovská oddanost“. Zde neodkazuje k sobě jako ke konceptu, ale označuje daný jev.

慈 *cí* ADJ „být rodičovsky láskyplný“ > n „rodičovská láska“. Zde neodkazuje k sobě jako ke konceptu, ale označuje daný jev.

巧 *qiǎo* ADJ „být zručný“, „být vynalézavý“ > n „zručnost“, „vynalézavost“

利 *lì* ADJ „být výhodný“ > n „to, co je výhodné“, „zisk“

盜賊 *dàozéi* np „zločinci všeho druhu“. Ve staré čínštině se generická substantiva vytvářejí mimo jiné spojením synonymních morfémů.

無 *wú* adv „nikdy“

有 *yǒu* vi v inchoativním vidu „objevit se“, „vzniknout“

4. 此三者以為文，不足。

此三者 „tyto tři věci“, syntakticky se jedná o tématický podmět. Referuje k opatřením popsaným ve verších 1. – 3., možná přesněji ke třem výsledkům těchto opatření: 1) zestonásobení užitku pro lid, 2) návrat lidu k principům *xiao* a *ci*, 3) zamezení vzniku zločinnosti. Tyto tři věci jsou důležité, ale samy o sobě nestačí k tomu, aby vznikla civilizovaná společnost.

以為 „udělat z něčeho něco“, též „považovat něco za něco“. Mezi 以 a 為 je vynecháno zájmeno 3. osoby, referující k tématickému podmětu 此三者.

文 *wén* ADJ „být civilizovaný“ > n specif. „to, co způsobuje, že něco bude civilizované“, „civilizační faktor“

足 *zú* adj „být dostatečný“

Doslovný překlad tohoto verše by zněl: „Pokud jde o tyto tři věci, nejsou dostatečné k tomu, aby z nich byl učiněn civilizační faktor“. Konstrukce 此三者以為文 je zde podmětem k adjektivnímu přísudku 不足.

5. 故令有所屬：

6. 見素抱樸，

7. 少私寡欲。

令 *lìng* vtpivot.om kauzativní sloveso „způsobit, že někdo něco udělá“. Subjektem je zde nejspíše vládce nebo nanejvýš moudří mužové, podmět může být i neosobní „my“. Zde vynechaným objektem kauzativního slovesa 令 a zároveň subjektem následující konstrukce 有所屬 je patrně lid.

有 *yǒu* vt „mít něco“

所 *suǒ* npro vztažné zájmeno zastupující předmět

屬 *shǔ* vt „patřit někam“, „uchylovat se k někomu“, „přimykát [s důvěrou] k někomu“

所屬 „to, k čemu se dotýčný uchyluje“, „to, k čemu dotýčný přimyká“

見 (v současném jazyce psáno 現) *xiàn* vt „ukázat něco“, „dát něco najevo“

素 *sù* N „nebarvené hedvábí“ > ADJ „být prostý [jako nebarvené hedvábí]“, „být nerafinovaný“ > n „nerafinovanost“, „prostota“

抱 *bào* vt „objímat něco“ zde „kultivovat něco, co má zásadní důležitost“ (viz Kapitola X.)

樸 *pú* N „kus neopracovaného dřeva“ > ADJ „být neotesaný a nevyhraněný jako kus dřeva“ > n „prostota, neotesanost a nevyhraněnost“

Spojení 樸素 je užíváno dnes jako dvouslabičné adjektivum „být prostý“.

少 *shǎo* ADJ „být nepočetný“, „být málo“ > kauzativní vt „minimalizovat něco“

私 *sī* ADJ „být sobecký“ > n „sobeckost“, „sobecké choutky“, též „soukromé zájmy“

寡 *guǎ* ADJ „být nepočetný“, „být málo“ > kauzativní vt „způsobit, že něčeho bude méně“, „zredukovat počet něčeho“, „minimalizovat něco“

少 a 寡 jsou synonyma.

欲 *yù* Vt „silně po něčem toužit“ > n „přání“, „tužba“, „choutka“

Kapitola XX.

První verš této kapitoly navazuje na kapitolu předcházející a tvoří podle mne užší významový celek s verši 2. – 4. Tím, že se napodobujeme druhé a potažmo se tedy od nich učíme, učíme se jistým stereotypům ve vnímání toho, co se sluší a patří, čeho si vážit a čeho se bát. Toto je v protikladu s Menciovou teorií, že cit pro to, co je správné a co špatné, máme vrozený. Svoji kritikou učení a napodobování se zde nicméně *Laozi* nedostává na Menciovu pozici, jelikož na rozdíl od Mencia se staví k vyhraněným eticko-filozofickým kategoriím převážně skepticky. Domnívá se, že jsou zdrojem trápení a problémů, neboť takto musíme neustále své konkrétní skutky poměřovat s tím, co jsme se naučili.

Zbytek kapitoly je osobní výpověď o tom, čím se *Laozi* liší od ostatních běžných lidí, které se on ve svém vlastním chování nesnaží napodobovat, ba distancuje se od nich.

1. 絕學無憂。
2. 唯之與阿，相去幾何？
3. 善之與惡，相去若何？
4. 人之所畏，不可不畏。
5. 荒兮，其未央哉！
6. 眾人熙熙，如享太牢，如春登臺。
7. 我獨泊兮，其未兆，如嬰兒之未孩；
8. 儼儼兮，若無所歸。
9. 眾人皆有餘，而我獨若遺。我愚人之心也哉！沌沌兮！（já mám vykřičník jen za 兮）
10. 俗人昭昭，我獨昏昏；
11. 俗人察察，我獨悶悶。
12. 澹兮其若海；颺兮若無止。
13. 眾人皆有以，而我獨頑且鄙。
14. 我獨異於人，而貴食母。

1. Přestaňme s učením (tj. napodobováním jiných vzorů) a bude po trápení.
2. Jak daleko jsou od sebe *fajn* a *fuj*?
3. Jak daleko jsou od sebe dobro a zlo?
4. Nelze nechovat bázeň vůči tomu, čeho se obávají ostatní.
5. Ach, jak je [vše] zpustlé, že to nemá konce!
6. Všichni jsou rozradostnění, jako když se účastní oběti *tai lao*, jako když zjara vystoupí na obětní terasu,
7. jen já jsem pevně ukotven, ach, ty příznaky se ještě neprojevují, jako u novorozence, který se ještě nestal batoletem.
8. Vyčerpán, ach, jako bezdomovec.
9. Všichni mají nadbytek a jen já jako bych se něčeho zbavoval. Má mysl naivního hlupáka – u všech všudy – je celá zastřená, ach!
10. Prostí lidé mají jasno, jen já bloudím v temnotách.
11. Prostí lidé zkoumají všechno do detailu, jen já jsem netečný.
12. Klidný, ach, jako moře, rozevlátý jako vítr, ach, jakobych se neměl kde zastavit.
13. Všichni mají své [dobré] důvody, jen já jsem zatvrzelý a neuhlažený.
14. Jen já se liším od ostatních, vážím si matky, která mne živí.

1. 絕學無憂。

絕 *jué* vt „skoncovat se něčím“, „přestat s něčím“

學 *xué* Vi „zabývat se učením“, „učit se“ > n „učení“, „studium“. Slovo 學 v klasické čínštině mělo významovou konotaci „napodobovat někoho“, viz současné 學 *xiào*.

無 *wú* vt0 „neexistovat“, zde v inchoativním vidu „přestat existovat“

憂 *yōu* Vi „být znepokojený“, „trápit se“, „mít problémy“ > n „trápení“, „problém“

V mé interpretaci označuje slovo 憂 subjektivní trápení a nikoli objektivní nesnáze nebo potíže“.

2. 唯之₁與阿，相去幾何？

3. 善之₁與惡，相去若何？

4. 人之₂所畏₁，不可不畏₂。

唯 *wěi* pm přitakávací částice „ano“

之₁ *zhī* ps částice s tematizující funkcí vytvářející obrat A 之與B: „pokud jde o A a B“

與 *yǔ* conj „a“

阿 (psáno též 呵) *hē* pm citoslovce odmítnutí nebo odsouzení „fuj“. V následujícím verši jsou paralelní 善 a 惡 v opozici, proto předpokládáme analogickou opozici i mezi 唯 a 阿. Slovo 唯 se v Pan Wuyunově rekonstrukci vyslovovalo jako *k-lul', slovo 阿 jako *qhlaal, jejich výslovnost vykazuje jisté podobné rysy. Proto při překladu volím též aliteraci „fajn“, resp. „fuj“.

相 *xiāng* npro zájmeno vyjadřující vzájemnost „jeden druhého“, „sebe navzájem“, referuje ke slovům 唯 a 阿

去 *qù* vt „vzdálit se od něčeho“, zde v médiu „být vzdálený od něčeho“

幾何 *jǐhé* numppro tázací slovo zastupující kvantitu „nakolik“

善 *shàn* ADJ „být dobrý“ > n „dobro“

惡 *è* ADJ „být zlý“ > n „zlo“

若何 *ruòhé* vpipro tázací slovo zastupující kvalitu „jak“, „čím“

人 *rén* npro „ostatní“, „druzí“

之₂ *zhī* ps fakultativní částice kladená mezi podmět a přísudek závislé konstrukce se 所
所畏₁ „to, vůči čemu chová dotyčný uctívou bázeň“

畏₂ *wèi* vt „chovat vůči někomu nebo něčemu [uctívou] bázeň“, v pasívu

不可不畏 „nelze nechovat posvátnou bázeň a úctu“. Konstrukce se dvěma zápornkami má kladný význam.

5. 荒兮，其未₁央哉！

6. 眾人熙熙，如享太牢，如春登臺。

7. 我獨泊兮，其未₂兆，如嬰兒之未₂孩；

荒 *huāng* adj „být zanedbaný“, „být zpustlý“

其 *qí* npro osobní zájmeno, reference není jasná

未₁ *wèi* adv zápornka „naprosto ne“, „věru ne“. Zde zápornku 未 chápu v modálním a nikoli časovém významu. Srov. 見牛未見羊也 „viděl jste [tu] krávu, ale věru jste neviděl [tu] ovci“ (*Mengzi*, 1. 7.).

央 *yāng* vi „skončit“, „dospět do konce“

未央 „neskončilo to“, „není tomu konec“. Viz 夜未央 „noc ještě neskončila“ (zde ovšem zápornka 未 v časovém významu „ještě ne“) (*Shijing*, 181. 1).

哉 *zāi* pm modální zvolací částice

熙熙 *xīxī* statp „být veselý“, „být radostný“

如 *rú* adv „jakoby“

享 *xiǎng* vt „účastnit se obřadní slavnosti na počest něčeho“

太牢 *tàiláo* np „oběť *tailao* (při které se obětovala kráva, prase a ovce)“

春 *chūn* n „jaro“, zde jako určení času „na jaře“

登 *dēng* vt „vystoupit na něco (typicky na horu)“

臺 *tái* n „obřadní terasa“

我 *wǒ* npro „já“, v podmětu kontrastivní „já na rozdíl od ostatních“

獨 *dú* adv „pouze“, „sám“

泊 *bó* adj „být zakotvený“, „být pevně usazený“ < Vi „přistát s lodí“

其 *qí* npro, reference není jasná

未₂ *wèi* adv zápornka „ještě ne“

兆 *zhào* N „znamení“, „symptom“ > inchoativní vi „ukázat znamení“, „symptomaticky se projevit“

Výraz 其未兆 se opakuje ještě v Kapitole LXIV.: 其未兆易謀 „dokud nedostavily příznaky, lze snadno nalézt řešení.“

嬰兒 *yīng'ér* np „kojenec“, „novorozeně“, „nemluvně“

之 *zhī* ps částice kladená mezi podmět a přísudek závislé konstrukce

孩 *hái* N „[odrostlejší] dítě“ > vi v inchoativním vidu „vyrůst v dítě odrostlejší než novorozenec“. Všechny překlady zde vycházejí z definice ve slovníku 說文解字, kde se uvádí znak 咳 ve významu „dětský smích“ a překládají poslední pasáž takto: „jako novorozeně, které se ještě neusmálo“. Problém je v tom, že není žádný jiný textový doklad o užití tohoto znaku ve významu „dětský smích“ (znak 咳 *ké* běžně znamená „kašlat“). Proto volím spíše interpretaci v tom smyslu, že u novorozence není na první pohled často poznat, jestli je to chlapeček nebo holčička. Až dítě odroste, získá rysy typické pro to či ono pohlaví. Tato interpretace se mi lépe hodí do kontextu, kde je řeč o symptomech, které se ještě neprojevily; hodí se též k časté myšlence *Laozi* ohledně žádoucí nevyhraněnosti.

8. 儻儻兮，若無所歸。

9. 眾人皆有餘，而我獨若遺。我愚人之心也哉沌沌兮！

儻儻 *lèilèi* statp „být nesmírně unavený“

若 *ruò* vt sloveso identifikace „být podobný něčemu“, též „vyrovnat se něčemu co do kvality“

無所歸 *wúsuǒguī* „nemít, kam se vrátit“ > np „ten, kdo nemá, kam by se vrátil“, „bezdomovec“

餘 *yú* n „nadbytek“

而 *ér* conj „ale“

遺 *yí* Vt „zbavovat se něčeho“ > vi „zbavovat se všeho možného“

Zde je v opozici 有餘 „mít přebytek“ a 遺 „zaznamenat ztrátu“

人 *rén* sufix substantiv s významem osob

愚人 *yúrén* np „hlupák“, „naivka“

也哉 *yězāi* pps tematizující částice oddělující réma od rématu

沌沌 *dùndùn* statp „být celý zmatený“, „být zastřený“ (o mysli), „být nevědoucí“ (WGZ)

10. 俗人昭昭，我獨昏昏；
11. 俗人察察，我獨悶悶。

俗 *sú* adj „být obyčejný“, „být prostý“

俗人 *sú rén* np „prostáček“

昭昭 *zhāozhāo* statp „být jasný“, zde patrně „mít jasno“, opozitum vůči následujícímu 昏昏 *hūnhūn* statp „být potemnělý“, „bloudit v temnotách“

察察 *cháchá* statp „být hnidopišský“, „zkoumat všechno do všech detailů“

悶悶 (psáno též jako 惛惛) *hūnhūn* statp „být apatický vůči detailům“. Opozitum vůči 察察.

12. 澹兮其若海；颺兮若無止。

Tento verš se opakuje v Kapitole XV., viz tam.

13. 眾人皆有以，而我獨頑且鄙。
14. 我獨異於人，而貴食母。

以 *yǐ* n „důvod“

頑 *wán* adj „být zatvrzelý“, „být zabeďněný“

且 *qiě* conj „a k tomu“, „a navíc“

鄙 *bǐ* adj „být sprostý“, „být buranský“

異 *yì* vtprep „lišit se od“

人 *rén* npro „ostatní“, „druzí“

貴 *guì* ADJ „být vzácný“ > putativní vt „považovat něco za vzácné“, „vážit si něčeho“, „cenit si něčeho“

食母 *shímǔ* np „matka-živitelka“. Všimněme si komplikovaného logického vztahu mezi určujícím a určovaným morfémem: „matka, která způsobuje, že někdo, kdo je s ní v přirozeném vztahu (tj. její dítě), má obživu“, srov: 食指 „ukazovák“ < „prst, pomocí nějž jeho majitel jí“ Matka a dítě, stejně jako ukazovák a jeho majitel jsou ve vztahu nezcizitelné trvalé příslušnosti.

Kapitola XXI.

První verš považuji za důležitý, neboť explicitně vysvětluje, že charisma *de* je funkcí správné cesty *dao*. Jinými slovy, pokud se někdo řídí výlučně správnou cestou, vyvěrá z něj charismatická síla 德 *dé*, díky níž si dotyčný získává (得 *dé*) ostatní.

Dao je ovšem něco obtížně definovatelného, poznáváme ho nepřímo prostřednictvím symbolů, ale i materiálních důkazů. Už od dávných dob se toto slovo užívá, aniž *dao* ztratilo něco na své vitalitě a důvěryhodnosti. Správný vládce, který je otcem lidu, se pozná podle toho, že jedná v souladu s *dao* a vyzařuje sílu *de*.

1. 孔德之容，惟道是從。
2. 道之為物，惟恍惟惚。
3. 惚兮恍兮，其中有象。
4. 恍兮惚兮，其中有物。
5. 窈兮冥兮，其中有精。
6. 冥兮窈兮，其中有信。¹⁰⁵
7. 自古及今，其名不去，以閱眾甫。
8. 吾何以知眾甫之狀哉？
9. 以此。

1. Obrovské charisma *de* vypadá tak, že [dotyčný] následuje výlučně správnou cestou *dao*.
2. *Dao* je taková věc: je zastřená a nezřetelná.
3. Je nezřetelná a zastřená, ach, [však] má v sobě symboly.
4. Je zastřená a nezřetelná, ach, [však] má v sobě věci.
5. Je obskurní a temná, ach, [však] má v sobě životodárnou sílu,
6. Je temná a obskurní, ach, [však] má v sobě důvěryhodnost.
7. Od dávných dob až po dnešek se to slovo neztratilo; jeho pomocí čtu otce lidu.
8. Jak znám [správnou] podobu otce lidu?
9. Takto.

1. 孔德之容，惟道是從。

孔 *kǒng* adj archaicky „být obrovský“, zde ve funkci přívlastku

德 *dé* n „charismatická síla *de*“, též „[správná] vlastnost“, též „dobrý skutek“. Slovo 德 je etymologicky příbuzné se slovem 得 „získat něco“, tedy „něco, čím si získáváme druhé“, ať už se jedná o správnou vlastnost, dobrý skutek nebo v nejabstraktnější formě o charisma. Síla *de* je v *Laozi* a jiných staročínských textech často přirovnávaná ke gravitaci, je to síla, díky níž vládce strhává lid na svoji stranu. Viz např. *Lunyu*: 子曰：為政以德，譬如北辰。居其所而眾星共之 „mistr pravil: ‚Pokud se vládní opatření prosazují pomocí charismatické síly *de*, pak je dotyčný jako Polárka. Sedí na svém správném místě a ostatní hvězdy se jí klanějí.‘ (Lunyu, 2. 1) Zde chápu slovo 德 v prvním z uvedených významů.

容 *róng* n „[charakteristické] vzezření“, též „charakteristika“, „popis“

惟 ... 是 *wéi* ... *shì* konstukce, pomocí níž se invertuje předmět před přísudkové sloveso. Děje

105. Ve Wang Biově verzi je tento verš formulován takto: 其精甚真，其中有信 „tato životodárná síla je tuze ryzí, v ní je důvěryhodnost. Reference zájmeně 其 by zde byly najednou zcela jiné než ve verších 3. – 5. Přikláním se k Chenově znění v příloze jeho knihy.

se tak v důsledku nutnosti změnit aktuální větné členění. 惟道是從 tedy vzniklo z původní konstrukce 從道 „následovat správnou cestu“ a znamená „je to jenom správná cesta, kterou následuje“.

從 *cóng* vt „následovat něco“, „řídít se něčím“. Subjektem je zde nositel charismatické síly *de*, nikoli slovo 容 „vzezření“.

Charismatická síla *de* vyvěrá ze správné cesty *dao*. Vládce má charisma potud, pokud vládne v souladu se správnou cestou.

2. 道之為物，惟恍惟惚。
3. 惚兮恍兮，其中有象。
4. 恍兮惚兮，其中有物。
5. 窈兮冥兮，其中有精。
6. 冥兮窈兮，其中有信。

A之為物(也) zdůrazňovací konstrukce „pokud jde o A, je to taková věc, že ...“

物 *wù* n „věc“, též „druh věci“, zde spíše „záležitost“, „věc v nejabstraktnějším slova smyslu“

惟 *wéi* vt identifikace „být“, spona typická pro předklasickou čínštinu

恍惚 *huǎnghū* statp „být zastřený“, „být nezřetelný“, „být zamotaný“ Jedná se o stavové slovo vytvořené reduplikací iniciál. *Laozi* zde uměle roztrhává slabiky takového stavového slova a prokládá je částicemi, mění jejich pořadí, aby dosáhl poetického efektu. Srovnej české „cimprcamp“, které se za normálních okolností nemůže roztrhnout, ale lze si představit obraty jako: „na cimpr na camp“, „cimpr a camp, camp a cimpr“ a pod.

其 *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu, odkazuje ke slovu 道

其中 „v něm“, „v sobě [coby svoji součástí]“

象 *xiàng* n „podoba“, též „symbol“

窈 *yǎo* adj „být temný“, „být obskurní“

冥 *míng* adj „být temný“, „být obskurní“

精 *jīng* n „životodárná síla“, „vitalita“

信 *xìn* ADJ „být důvěryhodný“ > n „důvěryhodnost“

Správná cesta je zamotaná, nejasná a obskurní věc, promlouvá k nám skrze symboly, má v sobě vitalitu a je na ní něco důvěryhodného. Jaké v sobě má věci či záležitosti, není jasné. Někdy lze slovo *dao* překládat i jako „pravda“. Pravda je též často zamotaná a nezřetelná, ale dá se poznat pomocí symbolů a materiálních důkazů. To by mohly být ony „věci“. A má v sobě rovněž vitalitu a důvěryhodnost.

7. 自古及今，其名不去，以閱眾甫。
8. 吾何以知眾甫之狀哉？
9. 以此。

自 *zì* prepoziční sloveso „od“

古 *gǔ* ADJ „být starodávny“ > n „dávnověk“

及 *jí* vt prepoziční sloveso „do“

今 *jīn* ADJ „být současný“ > n „současná doba“

其 *qí* npro ukazovací zájmeno „ten dotyčný“, „relevantní“, „ten správný“

名 *míng* n „slovo“, viz Kapitola I.

去 *qù* vi „odejít“, „ztratit se“

以 *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící instrumentální předmět „použít něco k nějaké činnosti“ s vynechaným předmětem

閱 *yuè* vt „číst něco znak po znaku“, „něco pečlivě zkoumat“ (srov. české „mít někoho přečteného“)

眾 *zhòng* n „množství lidí“ též „masa“, „lid“

甫 *fǔ* (psáno též 父) n „otec“

眾甫 doslova „otec [všeho] lidu“. Význam tohoto spojení je problematický. Slovo 眾 (nebo 有眾) se ve staré čínštině již v nápisech na kostech často používalo ve významu „lid“, „masa“ (srov. současné 民眾). „Otec lidu“ mi připomíná Menciov výraz 民父母 „rodič lidu“, což byla metafora pro dobrého vládce. Dobrý vládce přirozeně jedná v souladu se správnou cestou. Ostatně, to, že se vládce přirovnává k otci, není ve staročínské filozofii nic překvapivého.

Všimněme si též rozdílné funkce morfému 眾 ve spojení 眾甫 a 眾人. V prvním případě se jedná o syntaktickou vazbu dvou substantiv „otec lidu“, ve druhém je 眾 prefixem množného čísla s odstínem „obyčejný“: „všichni [obyčejní] lidé“.

Většina komentátorů ztotožňuje výraz 眾甫 s výrazem 萬物之母 z Kapitoly I. Nedomnívám se, že pro to existuje jediný dobrý důvod.

何 *hé* npro tázací zájmeno „co“, ve funkci předmětu se invertuje regulérně před sloveso.

何以 „pomocí čeho“, „jak“

狀 *zhuàng* n „tvar“, „vzezření“, „forma“

哉 *zāi* pm modální zvolací částice

以此 „pomocí tohoto“, „takto“, tvoří kladnou odpověď na otázku 何以. Zájmeno 此 zde možná odkazuje anaforicky k verši 7., je ale rovněž možné, že odkazuje kataforicky k textu následující kapitoly. Jak známo, rozdělení knihy *Laozi* na kapitoly je druhotné.

Kapitola XXII.

Text této kapitoly přímo navazuje na předcházející kapitolu, v níž se hovoří o tom, podle čeho lze pochopit, jak vypadá otec všech.

Kapitola XXII. začíná opět příslovím (že se jedná o přísloví je zřejmé z veršů 14. – 16.). Co přesně toto přísloví vyjadřuje, je vzhledem k jeho lakoničnosti těžko říct. Opět se zde ale staví do opozice komplementární pojmy, které mají smysl právě pouze v opozici vůči sobě navzájem a narušující tak jednotnou nevyhraněnost 樸 *pú*.

Podle *Laozi* se nicméně nanejvýš moudří mužové dávnověku přidržovali jediného univerzálního principu, možná též jednoty nebo sjednocení — *yī* a dosahovali opravdové dokonalosti. Jejich opravdová dokonalost způsobovala, že k nim všichni inklinovali. V zásadě se zde opakuje myšlenka vyjádřená již v Kapitole II.

1. “曲則全，
2. 枉則直，
3. 窪則盈，
4. 敝則新，
5. 少則得，
6. 多則惑。” (Verše 1. – 6. byly do uvozovek dány mnou.)
7. 是以聖人執一為天下式。
8. 不自見，故明；
9. 不自是，故彰；
10. 不自伐，故有功；
11. 不自矜，故長；
12. 夫唯不爭，
13. 故天下莫能與之爭。
14. 古之所謂：
15. “曲則全”者
16. 豈虛言哉！
17. 誠全而歸之。

1. „Vadný, pak celistvý;
2. křivý, pak rovný;
3. vydutý, pak naplněný;
4. omšelý, pak nový;
5. chybí [mu], pak získá;
6. přebývá [mu], pak zbloudí.“
7. Proto se svrchovaně moudří mužové drželi univerzálního principu a byli vzorem pro podnebesí.
8. Sami se nezviditelňovali, takže byli dobře vidět,
9. nemysleli si o sobě, že mají pravdu, takže [ta pravda] byla zřejmá,
10. sami se nechvástali, takže měli výsledky,
11. sami se nechválili, takže byli nejlepší.
12. Vždyť to bylo proto, že nesoupeřili,
13. nebyl v podnebesí nikdo, kdo by s nimi byl schopen soupeřit.

14. Když se ve starých dobách říkávalo:

15. „Vadný, pak celistvý ...“,

16. cožpak to bylo prázdné úsloví?

17. Je-li někdo vskutku celistvý (= perfektní), pak se k němu uchylujeme.

1. “曲則全，

2. 枉則直，

3. 窪則盈，

4. 敝則新，

5. 少則得，

6. 多則惑。”

曲 *qū* adj „být neúplný“, „být defektní“, též přeneseně „mít defektní charakter“

則 *zé* conj A 則 B: pokud A, tak B

全 *quán* adj „být kompletní“, „mít všechny správné vlastnosti“, „být perfektní“, snad též vi v inchoativním vidu „začít být perfektním“ a pod. Zde je 全 v opozici vůči 曲, proto 曲 chápu jako něco nedokonalého, poškozeného a pod.

Verše 1. – 6. jsou staročínským příslovím, je velmi těžko říct, co se tímto má přesně na mysli, zda je mezi 曲 a 全 vztah podmínkový nebo jiný, kdo má být subjektem a pod. Někteří překladatelé chápou slovo následující za spojkou 則 dynamicky, tj. jako ADJ > vi v inchoativním vidu, neboť se zde možná jedná o přechod z jednoho stavu do druhého zkrze působení správné cesty. Je to ale jen spekulace.

枉 *wǎng* adj „být křivý“, též morálně

直 *zhí* adj „být rovný“, též přeneseně „být morálně rovný“, možná též vi v inchoativním vidu „narovnat se“

窪 *wā* adj „být vydutý“, „být konkávní“, možná se zde myslí „prázdný“ kvůli opozici s 盈 *yíng*

盈 *yíng* adj „být naplněný po okraj“, „být vrchovatý“, možná též vi v inchoativním vidu „naplnit se“

敝 *bì* adj „být obnošený“, „být omšelý“

新 *xīn* adj „být nový“, možná též vi v inchoativním vidu „začít být nový“, „obnovit se“

少 *shǎo* vt.om „chybět“, „mít něčeho málo“, nerefrenční předmět je zde zamlčen

得 *dé* vi „získávat všechno možné“

多 *duō* vi „mít všeho možného hodně“, též „mít všeho možného víc než dost“

惑 *huò* adj „být zmatený“, „být pomýlený“, možná též vi v inchoativním vidu „začít být pomýlený“, „zbloudit (ze správné cesty)“

7. 是以聖人執一為天下式。

執 *zhí* vt „pevně se něčeho držet (typicky o doktríně)“. Ve Wang Biově verzi je zde místo 執 synonymní sloveso 抱 *bào* vt „objímat něco“, zde „kultivovat něco, co má zásadní důležitost“

一 *yī* NUM „jeden“ > ADJ „být univerzální“ > n specif. „univerzální princip“

為 *wéi* vt sloveso identifikace „být něčím“

式 *shì* n „vzor“, „model“

天下式 přívlastek – slovo určované „vzor pro podnebesí“

8. 不自見，故明；
9. 不自是，故彰；
10. 不自伐，故有功；
11. 不自矜，故長；

見 (v současném jazyce psáno 現) *xiàn* vt „ukázat něco“

自見 „ukazovat se“

明 *míng* adj „být jasný“, „být dobře viditelný“

是 *shì* adj „být pravdivý“ > putativní vt „považovat něco za pravdivé“

彰 *zhāng* adj „být jasný“, „být evidentní“, „být zřetelný“. Podle mne evidentní byli nikoli nanejvýš moudří mužové, ale evidentní bylo, že měli pravdu.

自伐 *zìfá* „chválit se“, „vychloubat se“. 自 zde nelze vysvětlit jako objekt, neboť 伐之 by mělo úplně jiný význam: „zaútočit na někoho“. Proto zde беру 自 jako prefix zvrtných sloves. Viz též komentář k 自矜.

功 *gōng* n „práce plus její [kýžený] výsledek“, „zásluha“

自矜 *zìjīn* vpi „vychloubat se“. Zde nemůžeme 自 vysvětlit jako objekt, neboť patrně nelze říct 矜之 ve významu „chválit někoho“, pouze ve významu „chlubit se něčím“ (např. 矜其善 „chlubit se svojí dobrotou“). 自 chápu jako prefix zvrtných sloves a 自矜 má tedy stejný význam jako 矜, dalo by se stejně dobře říci 自矜其善.

長 *cháng* adj „být nejlepší“, „být vynikající“

12. 夫唯不爭₁,
13. 故天下莫能與之爭₂。

爭₁ *zhēng* vi „soupeřit“, „chovat se konkurenčním způsobem“

莫 *mò* npro záporné zájmeno „nikdo“. N 莫 V „Mezi N není nikdo, kdo by dělal V“

與 *yǔ* vt prepoziční sloveso „s někým“

爭₂ *zhēng* vtprep „soupeřit s někým“

14. 古之所謂：
15. “曲則全”者
16. 豈虛言哉！
17. 誠全而歸之。

古 *gǔ* ADJ „být starodávny“ > n „dávnověk“

古之所謂 „to, co se ve starých dobách říkávalo“ 所 zde kataforicky odkazuje k následujícímu textu.

者 *zhě* ps částice, zde uzavírá citovanou pasáž. Jedná se o neúplný citát z přísloví ve verších 1. – 6.

豈 *qǐ* adv tázací adverbium „cožpak“. Tvoří rétorickou otázku.

虛 *xū* adj „být prázdný“, zde ve funkci přívlastku

言 *yán* n „rčení“, „přísluví“

誠 *chéng* adj „být čestný“, „být upřímný“, zde v adverbialní funkci „čestně“, „opravdu“

歸 *guī* vt „uchylovat se k někomu“, „přimknout se k někomu“, „dát se na něčí [správnou] stranu“.

Subjektem 全 je patrně vládce, subjektem slovesa 歸 je lid, který se k vladaři uchyluje.
Zájmeno 之 referuje k zamlčenému subjektu adjektiva 全.

Kapitola XXIII.

První verš této kapitoly je opět kandidátem na nějaké existující rčení, jehož význam se dále vysvětluje ve verších 2. – 5. Tak jako příroda nevydrží dlouho se bouřlivě projevovat, i člověk by měl šetřit svými vyjádřeními. Vzpomeňme si na závěrečný verš Kapitoly V.: „Kdo příliš mluví, často se dostane do úzkých. Nejlépe je držet se uprostřed.“ Zlatá střední cesta byla ve staré Číně vždy považována za správnou cestu, se kterou je třeba se ztotožnit. Pokud se vládce ztotožní se správnou cestou, bude mít dostatek síly *de* a ostatní se s takovým vládcem mohou rovněž ztotožnit a jít spolu s ním po správné cestě. Pokud vládce jedná chybně, naopak hrozí, že strhne špatným směrem i ostatní.

1. 希言自然。
2. 故飄風不終朝，
3. 驟雨不終日。
4. 孰為此者？天地。
5. 天地尚不能久，而況於人乎？
6. 故從事於道者，同於道；
7. 德者，同於德；
8. 失者，同於失。
9. 同於德者，道亦德之；
10. 同於失者，道亦失之；
11. [信不足焉，有不信焉。] (rčení, které by patřilo do uvozovek)

1. Zřídka se [veřejně] vyjadřovat je přirozené.
2. Proto nárazový vítr nevydrží po celé ráno,
3. prudký déšť nevydrží po celý den.
4. Kdo dělá tyto věci? Nebesa a země.
5. Když ani nebesa a země s tím nevydrží dlouho, což teprve člověk?
6. Proto ten, kdo o jedná v souladu se správnou cestou *dao*, ztotožňuje se s *dao*.
7. Ten, kdo [jedná prostřednictvím] charismatické síly *de*, ztotožňuje se s *de*.
8. Ten, kdo [jedná v důsledku] omylu, ztotožňuje se s omylem.
9. Kdo se ztotožnil s charismatickou silou *de*, správná cesta ho zajisté našla.
10. Kdo se ztotožnil s omylem, správná cesta ho zajisté minula.
11. „Kde chybí důvěryhodnost, tam je nedůvěra.“

1. 希言自然。
2. 故飄風不終朝，
3. 驟雨不終日。
4. 孰為此者？天地。
5. 天地尚不能久，而況於人乎？

希 *xī* adj „být zřídka“, zde v adverbialní funkci „málokdy“, „zřídka“

言 *yán* vi „mluvit nahlas a veřejně“, „kázat“, „řečit“

自然 *zìrán* adjp „být přirozený“ Jedná se o dvouslabičný lexikalizovaný výraz na rozdíl od syntaktické vazby 自然 „dělat něco nebo být nějakým sám od sebe“

飄 *piāo* adj „být prudký a nárazový(o větru)“, ve funkci přívlastku

風 *fēng* n „vítr“

終朝 *zhōngzhāo* vpi „vydržet do konce rána“

驟 *zhòu* adj „být prudký (o dešti)“, „být spěšný“, ve funkci přívlastku

雨 *yǔ* n „déšť“

終日 *zhōngrì* vpi „vydržet celý den“

為此者 „ten, kdo dělá toto“ Tato konstrukce je jmenným přísudkem k podmětu vyjádřenému zájmenem 孰.

尚 *shàng* adv „dokonce“, v záporných větách „ani“

久 *jiǔ* kauzativní vt „způsobit, aby něco bylo dlouhotrvající“. Předmět je po záporce 不 standardně vynechán.

況於 *kuàngyú* ppm částice tvořící rétorickou otázku „a což teprve“

6. 故從事於道者，同於道；

7. 德者同於德；

8. 失者同於失。

從事 *cóngshì* vptprep „pracovat na něčem“, „zabývat se něčím“. 從事於道者 Karlgren překládá shodně jako „the one who acts in accordance with Tao“.

同 *tóng* vtprep „ztotožňovat se s něčím“, možná též konativně „snažit se být stejný jako něco“

德者 považují za zkrácenou formu místo 從事於德者

失 *shī* n „selhání“, „chyba“, „omyl“

失者 považují za zkrácenou formu místo 從事於失者

9. 同於德₁者，道亦德₂之；

10. 同於失₁者，道亦失₂之；

11. [信不足焉，有不信焉。]

亦 *yì* adv „zajisté“, „určitě“

德₂ *dé* (zde psáno místo homofonního 得) „najít něco“, též „získat (si) něco“, neboť stojí v opozici vůči 失₂. Podobnou situaci 德 vs. 得 máme i v Kapitole XXXVIII.

失₁ *shī* n „selhání“, „chyba“, „omyl“

失₂ *shī* vt „minout se s někým“

Verš 11. podle Chen Guyinga nepatří do této kapitoly, viz komentář v Kapitole XVII.

Kapitola XXIV.

Tato kapitola říká jinými slovy totéž, co Kapitola XXII. Mít obézní tělo z přebytku jídla je jistě důsledek neuměřenosti a nestřídmosti, které jsou v protikladu se zlatou střední cestou.

1. 企者不立；
2. 跨者不行_陽；
3. 自見者不明_陽；
4. 自是者不彰_陽；
5. 自伐者無功_{東(東陽)}；
6. 自矜者不長_陽。
7. 其在道也，曰：餘食贅形_{耕(耕陽)}。
8. 物或惡_鐸之，
9. 故有道者不處_{魚(魚鐸)}。

1. Kdo si stoupá na špičky, nestojí pevně.
2. Kdo dělá velké kroky, nedojde [daleko].
3. Kdo se sám zviditelňuje, není dobře vidět,
4. Když si někdo sám o sobě myslí, že má pravdu, [ta pravda] nebude zřejmá.
5. Kdo se sám chvástá, nemá výsledky,
6. kdo se sám chlubí, není nejlepší.
7. Z hlediska správné cesty se tomu říká ‚obézní tělo z nadbytku jídla‘.
8. Některé věci se nám hnusí,
9. a proto ten, kdo má správnou cestu, si takto nepočíná.

1. 企者不立；
2. 跨者不行；

企 *qǐ* vi „stát na špičkách (abychom co nejdále viděli)“

立 *lì* vi „stát“, spec. „stát správným způsobem“

跨 *kuà* vi „dělat velké a vysoké kroky (jako bychom např. překračovali práh)“

行 *xíng* vi „jít“, zde možná spíše „pochodovat (na nějaké vzdálené místo)“

3. 自見者不明；
4. 自是者不彰；
5. 自伐者無功；
6. 自矜者不長。

Verše 3. – 6. jsou obdobou veršů 8. – 11. z Kapitoly XXII.

7. 其在道也曰：餘食贅形。
8. 物或惡之，
9. 故有道者不處。

其 *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu, referuje k situaci popsané ve verších 3. – 6.

在 zài vt „nacházet se někde“, „spočívat v něčem“ Vazbu 其在 X 也 zde považuji za obdobu zdůrazňovací konstrukce 其於 X 也 „pokud jde o vztah mezi tímto a X“, „toto se k X má tak, že ...“

餘 yú n „nadbytek“

食 shí (též sì) n „jídlo“

贅 zhuì adj „být opuchlý“, z kontextu pravděpodobně „být obézní“, zde ve funkci přívlastku

形 xíng n „tělo“

或 huò npro neurčité zájmeno „některý“ N 或 V: „některých z N se týká V“

惡 wù putativní Vt „ošklivit si něco“, odvozeno od adjektiva 惡 è „být ošklivý“. Změna funkce na putativní sloveso je doprovázena změnou výslovnosti a tedy vytvořením nového slova.

之 zhī npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmět, referuje anaforicky k slovu 物 coby k tematickému podmětu konstrukce.

有道者 „ten, kdo disponuje správnou cestou“

處 chǔ vt „soustavně se zabývat nějakou činností“, „zakládat si na něčem“. Předmět je za zápornkou 不 standardně vynechán.

Kapitola XXV.

Tato kapitola popisuje *dao* ve smyslu univerzálního přírodního zákona. Přírodní zákon, kterému podléhá jak kosmos tak lidská společnost se zrodil dříve než nebesa a země. To je logické, neboť zde musel být nejdřív přírodní zákon a podle něj pak mohlo vzniknout vše ostatní. Proto je ten zákon nezávislý na dalších věcech (獨立 *dú lì*) a nijak se nevylepšuje, je od počátku takový, jaký je. (verš 20.) Cyklický pohyb, který vychází z tohoto přírodního zákona (a v této souvislosti nám opět nemůže nevytanout na mysl gravitace, i když pochybuji, že *Laozi* tušil, že pohybu nebeských těles a střídání ročních období vděčíme právě jí), je vyjádřen ve verších 9. – 11.: když je něco obrovské, zdá se, jako by to mizelo v nenávratnu (viz Kapitola XLI., verš 14. „velký čtverec nemá rohy“), co mizí jakoby v nenávratnu, se vzdaluje, a paradoxně v konečném důsledku vrací.

1. 有物混成_耕, 先天地生_耕。
2. 寂兮寥兮,
3. 獨立不改_之,
4. 周行而不殆_之,
5. 可以為天下母_之。
6. 吾不知其名,
7. 強字之曰道_{幽(幽之)},
8. 強為之名曰大_月。
9. 大曰逝_月,
10. 逝曰遠_元,
11. 遠曰反_元。
12. 故道大,
13. 天大,
14. 地大,
15. 人亦大。
16. 域中有四大, 而人居其一焉。
17. 人法地,
18. 地法天,
19. 天法道,
20. 道法自然。

1. Je věc, která se vytvořila z chaosu, zrodila se dříve než nebesa a země.
2. Ó jak odlehlá, jak rozsáhlá,
3. stojí osamoceně a nemění se k lepšímu.
4. Pohybuje se v kruhu a nepolevuje,
5. dá se považovat za matku podnebesí.
6. Neznám její jméno,
7. z donucení jsem jí dal dospělé jméno *dao* a
8. z donucení pro ni vytvořil rodné jméno Veliké.
9. Veliké, tedy odcházející do nenávratna,
10. odcházející do nenávratna, tedy vzdalující se,
11. vzdalující se, tedy vracějící se.

12. Proto *dao* je veliká,
13. nebesa jsou veliká,
14. země je veliká,
15. člověk je též veliký.
16. V prostoru jsou čtyři veliké věci, a člověk je jednou z nich.
17. Člověk se řídí podle země,
18. země se řídí podle nebes,
19. nebesa se řídí podle *dao*,
20. *dao* se řídí podle toho, čím je sama od sebe.

1. 有物混成，先天地生。
2. 寂兮寥兮，
3. 獨立不改，
4. 周行而不殆，
5. 可以為天下母。

有 *yǒu* vt0pivot sloveso existence s postverbálním členem existence, zde vytváří teleskopickou konstrukci: „existuje X, které ...“

混 *hùn* N „chaos“ > adv „z chaosu“

成 *chéng* vi „vzniknout“, „vytvořit se“

先 *xiān* LOK „před“ > vt + n + v prepoziční sloveso „dříve než něco“

生 *shēng* vi „narodit se“, „zrodit se“

寂 *jì* adj „být rozsáhlý a tichý kvůli své odlehlosti“

寥 *liáo* adj „být rozsáhlý a opuštěný“

獨 *dú* ADJ „být osamocený“, zde v adverbiální funkci „osamoceně“, „nezávisle“

立 *lì* vi „stát“

Spojení 獨立 se v pozdější čínštině užívá jako adjektivum ve významu „být nezávislý“

改 *gǎi* vi „měnit se k lepšímu“, „zlepšovat se“, „proměňovat se v něco kvalitativně lepšího“

周 *zhōu* n „kruh“, „cyklus“, zde v adverbiální funkci „kruhem“, „v kruhu“

行 *xíng* vi „pohybovat se“, „plynout (např. o vodě)“

殆 *dài* vi „polevit v úsilí“

以為 „považovat něco za něco“. Mezi 以 a 為 je vynecháno zájmeno 3. osoby, odkazující ke slovu 物 z prvního verše.

6. 吾不知其名，
7. 強字之曰道，
8. 強為之名曰大。

名 *míng* n „jméno“

強 *qiǎng* Vt „nutit někoho“ > adv „z donucení“, „za vlasy přitaženým způsobem“

字 *zì* N „dospělé jméno“ > vttV „dát někomu dospělé jméno, které zní X“

曰₁ *yuē* vt.postvt sloveso identifikace „nazývat se nějak“ (následuje za slovesem nazývání s předmětem)

為 *wéi* vttV „vyrobit pro někoho něco, čemu se říká tak a tak“

曰₂ *yuē* vt.postvt sloveso identifikace „nazývat se nějak“ (následuje za slovesem s dvěma předměty)

9. 大曰逝,
10. 逝曰遠,
11. 遠曰反。

曰 *yuē* vt0 sloveso identifikace „nazývat se nějak“, „být něčím“, zde bez subjektu „to jest“, „to znamená“

逝 *shì* vi „odejít daleko“, „odejít do nenávratna“

遠 *yuǎn* ADJ „být vzdálený“ > vi „vzdálit se“. V tomto významu možno číst též *yuàn*.

反 *fǎn* vi „jít nazpět“, „vracet se“

12. 故道大₁,
13. 天大₁,
14. 地大₁,
15. 人亦大₁。
16. 域中有四大₂, 而人居其一焉。

道 *dào* n specif. „univerzální přírodní zákon *dao*“

大₁ *dà* adj „být veliký“, „být zásadní“

人 *rén* n „člověk“

亦 *yì* adv „také“

域 *yù* n „území“, „oblast“, zde přeneseně „prostor“, „svět“

四 *sì* num ve funkci přívlastku „čtyři“

大₂ *dà* ADJ „být velký“ > „být důležitý a zásadní“ > n „velká věc“, „něco zásadního“

居 *jū* vttrep „zaujímat někde nějakou pozici“, „být někým na nějakém místě“

其 *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu, referuje anaforicky k 道, 天, 地 a 人.

其一 „jeden z nich“

焉 *yān* npro zájmeno 3. osoby obsahující předložku 於 „tam“, zde odkazuje ke slovu 域.

人居其一焉 „člověk tam zaujímá pozici jednoho z nich“

17. 人法地,
18. 地法天,
19. 天法道,
20. 道法自然。

法 *fǎ* vt „řídít se podle něčeho“, „mít něco za vzor“

自然 *zìrán* np „to, čím je [dotyčný] sám od sebe < adv + adjpro „být takovým sám od sebe“

Kapitola XXVI.

To, co je těžší a tedy i závažnější je důležitější než to, co je méně závažné. Proto je neustále nutno dobře zvažovat priority. Pokud se někdo mylně domnívá, že on sám je důležitější než celé podnebesí (byť by byl mocný a bohatý), ztratí pevnou půdu pod nohama, začne být neklidný a v důsledku toho přijde o své vůdčí postavení.

1. 重為輕根_文,
2. 靜為躁君_文。
3. 是以君子終日行_陽不離輜重_{東(陽東)}。(輜 je patrně chyba¹⁰⁶ místo 輕)
4. 雖有榮觀_元, 燕處超然_元。(moje čtení zde nemá tečku, jen čárku)
5. 奈何萬乘之主_侯而以身輕天下_{魚(魚侯)?}
6. 輕則失根_文, 躁則失君_文。

1. Těžší je kořenem lehčího,
2. klid je vládcem nepokoje.
3. A tak ušlechtilý muž se po celý den ve svém chování neobejde bez [pečlivého] zvažování.
4. Ač by měl důstojné vzezření, dlel v klidu nade vším,
5. jak se stavět k tomu, že vládce státu o desetitisíci bojových vozech na základě své vlastní osoby znevažuje podnebesí?
6. Znevažuje-li, ztratí kořeny, stane-li se nepokojným, ztratí pozici vládce.

1. 重為輕根,
2. 靜為躁君。

重 *zhòng* ADJ „být těžký“ > n „těžší“. Zde abstraktní pojmenování dané vlastnosti s tím, že 重 je zde v opozici vůči 輕. V takové opozici se jedná o relativní vlastnosti.

輕 *qīng* ADJ „být lehký“ > n „lehčí“, ve funkci přívlastku. Viz komentář k 重.

根 *gēn* n „kořen“, přeneseně „základ“

靜 *jìng* ADJ „být klidný“ > n „klid“

躁 *zào* ADJ „být neklidný“, „být uspěchaný“ > n „neklid“, zde ve funkci přívlastku

君 *jūn* n „vládce“, zde přeneseně „nadřazená vlastnost“

3. 是以君子終日行不離輜重。

君子 *jūnzǐ* np „ušlechtilý muž“, „gentleman“ < n + n „princ“. V konfuciánském paradigmatu nedostižený ideál dokonalosti. Zatímco 聖人 odkazuje většinou k zidealizovaným vládcům

106. Pokud na místo znaku 輜 patří skutečně znak 輕, jedná se o chybu v pravém slova smyslu, totiž o chybný zápis v důsledku podobnosti forem obou znaků (形近而誤). Jinak je třeba si uvědomit, že pojmy jako „normativní znak“ (正字) vs. „variantní znak“ (異體字), „chybné znaky“ (錯別字) či „původní znak“ (本字) vs. „vypůjčený znak“ (假借字) a pod., se kterými s oblibou pracují redaktori starých textů, jsou pozdními koncepty, které nevystihují reálné fungování čínského znakového písma v období Letopisů a Válčících států. Není bez zajímavosti, že tehdejší písarská praxe se principiálně nelišila od současného způsobu psaní vzkazů na čínských internetových sociálních sítích: ve chvíli, kdy příjemce zprávy správně identifikuje zapsaná slova, je komunikačnímu účelu učiněno zadost a pojmy jako „správně“ a „chybně“ zde postrádají jakýkoli význam.

dávnověku, kteří byli historickými nebo legendárními postavami, slovo 君子 se neváže k žádné konkrétní postavě.

終日 „po celý den“, „od rána do večera“

行 *xíng* vi „chovat se“, „jednat“

離 *lí* vt „vyhnout se něčemu“, „distancovat se od něčeho“, „obejít se bez něčeho“

輜 zde chyba místo znaku 輕

輕重 *qīngzhòng* np „zvažování (toho, co je důležitější a co méně důležité)“ < Vpi „zvažovat“, „porovnávat, co je lehčí a co těžší“

Doslovný překlad tohoto verše by zněl: „A tak se ušlechtilý muž v tom, jak se celý den chová, neobejde bez toho, aniž by zvažoval [co je důležitější a co méně důležité].“ Tato myšlenka konvenuje s pasáží z Mencia: 權，然後知輕重，度，然後知長短。物皆然，心為甚。王請度之 „až teprve vážením poznáme hmotnost, až teprve měřením poznáme délku. Se všemi věcmi se to má takto, avšak o mysli to platí nejvíc. Prosím Vás, Veličenstvo, abyste to zvážil.“ (Mengzi, 1. 7)

4. 雖有榮觀，燕處超然。

5. 奈何萬乘之主而以身輕₁天下？

6. 輕₂則失根，躁則失君。

雖 *suī* conj přípustková spojka etymologicky příbuzná se sponou 唯 *wéi* „byť by“

榮 *róng* n „sláva“, „respekt“, „důstojnost“ zde ve funkci přívlastku

觀 *guān* n „vzhled“

燕 (psáno též 宴) *yàn* N „hostina“ > adv „jako na hostině“, „v klidu“, „uvolněně“

處 *chǔ* vi „usadit se“, „dlít“

超然 *chāorán* statp.postV slovo stavové „čnit nad všemi“, „být ze všech nejvýš“, zde jako postverbální určení způsobu

奈何 *nàihé* adsp tázací slovo řídící větu „co si myslet o tom, že..“, „jak to vypadá s tím, že..“

萬 *wàn* num ve funkci přívlastku „deset tisíc“

乘 *shèng* n „bojový vůz tažený čtyřspřežím“

主 *zhǔ* n „vládce“

萬乘之主 „vládce nad desetitisícem vozů“, „vládce státu, který disponuje desetitisícem bojových vozů“

以身 „na základě sebe sama“, „s tím, co je on sám“, „podle toho, jaký je on sám“

輕₁ *qīng* ADJ „být lehký“ > putativní vt „zlehčovat něco“, „znevažovat něco“

輕₂ *qīng* patrně ve stejném významu jako 輕₁, pouze s vynechaným předmětem a vyjadřující opakující se habituální děj „zlehčovat (dnes a denně)“. Dalo by se uvažovat i o významu „mít malou autoritu“.

失 *shī* vt „ztratit něco“

躁 *zào* adj „být v neklidu“, „být uspěchaný“

君 *jūn* n „vládce“, spec. „pozice vládce“

Kapitola XXVII.

Prvních pět veršů by se dalo považovat rovněž za mudrosloví. Dělat něco správným způsobem znamená počínat si šetrně a s velkou virtuozitou.

Nanejvýš moudří mužové si počínali se stejnou bravurou při poskytování pomoci ostatním, proto my bychom aspoň neměli nikoho a nic odmítat. Někdo je lepší, někdo horší, ale oba mají svoji cenu. To je klíčová pointa.

1. 善行無轍跡_錫;
2. 善言無瑕謫_錫;
3. 善數不用籌策_錫;
4. 善閉無關楗而不可開;
5. 善結無繩約而不可解_錫。
6. 是以聖人常善救人，故無棄人;
7. 常善救物，故無棄物。
8. 是謂襲明。
9. 故善人者，不善人之師_脂;
10. 不善人者，善人之資_脂。
11. 不貴其師_脂，不愛其資_脂，雖智大迷_脂，
12. 是謂要妙。

1. Umět cestovat znamená nedělat stopy,
2. umět řečnit znamená nedělat chyby,
3. umět počítat znamená nepoužívat počítadlo,
4. umět zavírat znamená nemít závoru, a nepůjde to otevřít,
5. umět svazovat znamená nemít provaz, a nepůjde to rozvázat.
6. A tak nanejvýš moudří mužové vždy vynikali v zachraňování lidí, proto nesmíme odmítat lidi.
7. Vždy vynikali v zachraňování tvorů, proto nesmíme odmítat tvory.
8. Tomu se říká ‚řídít se tím, co je jasné‘.
9. Proto ti, kdo jsou vynikajícími lidmi, jsou učiteli lidí nevynikajících,
10. ti, již nejsou vynikajícími lidmi, jsou materiálem pro lidi vynikající.
11. Kdo si necení svého učitele, kdo nepečuje o svůj materiál, ač by byl chytrý, velice zbloudí.
12. Tomu se říká ‚klíčová pointa‘.

1. 善行無轍跡;
2. 善言無瑕謫;
3. 善數不用籌策;
4. 善閉無關楗而不可開;
5. 善結無繩約而不可解。

善 shàn adjV modální adjektivum „být dobrý v nějaké činnosti“, „umět něco dobře dělat“

行 xíng v, „jít“, zde nejspíš „putovat pěšky či na voze“

轍跡 zhéjì np „stopy všeho druhu“. Dvojslabičné slovo složené ze synonymních morfémů 轍 „stopa zanechávaná koly vozu“ a 跡 „jakákoli stopa, často otisk lidské či zvířecí nohy“.

Spojením synonymních morfémů se ve staré čínštině vytvářejí substantiva se všeobecným významem, přesahujícím pouhý součet významů oněch morfémů. Např. 山丘 znamená mnohem spíše „hory všeho druhu“ než „hory a pahorky“ atd.

Doslovný překlad prvního verše by tedy zněl „umět cestovat znamená absenci stop“

言 *yán* vi „mluvit nahlas a veřejně“, „kázat“, „řečnit“

瑕謫 *xiázhé* np „chyby všeho druhu“ < n + n „defekty v nefritu a chyby v řeči“

數 *shǔ* vi „počítat“

籌策 *chóucè* np „počítadla všeho druhu“ < n + n „delší a kratší počítací tyčinky“

閉 *bì* vi „zavírat“, „zabývat se zavíráním“

關鍵 *guānjiàn* np „zámký všeho druhu“ < n + n „závary a zámky“

開 *kāi* vt „otevřít něco“. Nevyjádřeným pasívním podmětem konstrukce 不可開 je to, co se zavírá, tedy nejspíš dveře.

結 *jié* vi „svazovat“, „zabývat se svazováním“

繩約 *shéngyuē* np „provazy všeho druhu“ < n + n „provazy a lanka“ (GSR¹⁰⁷ „cord“)

解 *jiě* vt „rozvázat něco“, v pasívu. Nevyjádřeným pasívním podmětem konstrukce 不可解 je to, co se svazuje, ať je to cokoli.

6. 是以聖人常善救人，故無棄人；

7. 常善救物，故無棄物。

8. 是謂襲明。

常 *cháng* adv „vždy“

救 *jiù* vt „zachránit někoho nebo něco“

人 *rén* n „člověk“, zde v opozici vůči 物 v následujícím verši.

無 *wú* adv prohibitivní zápornka „nemělo by se ...“, „ne ...!“

棄 *qì* vt „odhodit něco“, „odmítnout něco nebo někoho“, „ztratit někoho“

物 *wù* n „věc“, zde nejspíš „bytost“, „tvor“, srov. například 百物 „všechny druhy [živých] tvorů“

襲 *xí* vt „důsledně se něčím řídit“

明 *míng* ADJ „být jasný“ > n „to, co je jasné“, zde v přeneseném smyslu „to, co je zřejmé“

9. 故善人者，不善人之師；

10. 不善人者，善人之資。

11. 不貴其師，不愛其資，雖智大迷，

12. 是謂要妙。

善 *shàn* adj „být dobrý“, „být v něčem vynikající“ zde ve funkci přívlastku. Z kontextu zde vyplývá, že výrazy 善人 a zejména 不善人 zde musíme chápat analyticky. Pokud by zde 不善人 znamenalo „zloduch“, nedivili bychom se, že si svého učitele necení. Proto v překladu volím slova „vynikající“ vs. „nevynikající“ raději než „dobří lidé“ vs. „zloduš“

善人者 „ti, kdo jsou vynikajícími lidmi“, zájmeno 者 zde koreferuje se 善人

師 *shī* n „učitel“

資 *zī* n „hmotné zdroje“ > „materiál“ Je nutno vzít v úvahu i možný význam odvozený od lexému Vt „pomáhat někomu“ > n „pomocník“

107. Zkratka pro *Grammata Serica Recensa*.

貴 *guì* ADJ „být vzácný“ > putativní vt „považovat něco za vzácné“, „vážit si něčeho“, „cenit si něčeho“

其₁ *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu, referuje ke slovu 資

愛 *ài* vt „projevovat láskyplnou péči vůči někomu“

其₂ *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu, referuje ke slovu 師

雖 *suī* conj přípustková spojka etymologicky příbuzná se sponou 唯 *wéi* „byť by“

智 *zhì* adj „být inteligentní“

大 *dà* adj „být velký“, zde ve funkci adverbiálního určení „ve velké míře“, „velkým způsobem“

迷 *mí* vi „zabloudit“, přeneseně „být mimo“

要 *yào* adj „být důležitý“, „být podstatný“, „být klíčový“, zde ve funkci přívlastku

妙 *miào* ADJ „být do nejmenších detailů dokonalý“, „být vychytaný“ > n „to, co je do nejmenšího detailu dokonalé“, „vychytávka“, též „pointa“

Kapitola XXVIII.

Toto je jedna z důležitých kapitol, ve které se dává do přímé souvislosti metafora údolí a charisma *de*. Údolím podnebesí, do nějž všechno spěje, se může stát jen někdo, kdo rozumí všem rozmanitým a často protikladným stránkám své osobnosti (viz Kapitola XXXIII., verše 1. – 2. „Kdo rozumí ostatním, je inteligentní, kdo rozumí sám sobě, má jasno.“) Stav nevyhraněnosti, stav bez extrémů (interpretace připouští i stav bez omezení) je pro *Laozi* ideálem, který srovnává se stádiem novorozence. Novorozenec je rovněž nevyhraněný (všechna miminka vypadají stejně) a podle představ starých Číňanů má největší vitální sílu (viz např. Kapitola LV.). Když vznikne užitný specializovaný nástroj, nevyhraněnost se rozptýlí. Z kontextu předcházející kapitoly vyplývá, že nanejvýš moudří mužové si ve všem počínali bravurně a citlivě, proto obrazně řečeno při přetváření nevyhraněného kusu dřeva na nástroj neřezali proti přirozenosti. Takový nástroj byl pak vytvořen v souladu s *dao*, měl tudíž ty správné vlastnosti *de* a mezi obdobnými nástroji vynikal.

1. 知其雄，守其雌_支，為天下谿_支。
2. 為天下谿_支，常德不離_{歌(歌支)}，
3. 復歸於嬰兒_支。
4. 知其白，[守其黑_職，為天下式_職。
5. 為天下式_職，常德不忒_職，
6. 復歸於無極_職。
7. 知其榮，] 守其辱_屋，為天下谷_屋。
8. 為天下谷_屋，常德乃足_屋，
9. 復歸於樸_屋。
10. 樸散則為器，
11. 聖人用之，則為官長。
12. 故大制不割。

1. Dobře rozumět své mužské stránce, zachovávat si svou ženskou stránku, stát se údolím podnebesí.
2. Kdo se stane údolím podnebesí, pravá charismatická síla *de* se od něj neodloučí,
3. navrací se do stavu novorozence.
4. Dobře rozumět svým bílým stránkám, zachovávat si své černé stránky, stát se vzorem pro podnebesí.
7. Kdo se stane vzorem pro podnebesí, pravá charismarická síla *de* se [od něj] neodchýlí,
9. navrací se do stavu bez krajností.
10. Dobře rozumět své slávě, pevně si stát za svou ostudou, stát se dolinou podnebesí.
11. Kdo se stane dolinou podnebesí, ten má pravé charismatické síly *de* dostatek, navrací se do stavu nevyhraněnosti.
12. Pokud se stav nevyhraněnosti rozmělní, pak (ze špalku) vznikne užitný nástroj.
13. Pokud jej použili nanejvýš moudří mužové, stal se vrchním úředníkem.
14. Proto veliký tvůrce neřeže [silou].

1. 知其雄，守其雌，為天下谿。
2. 為天下谿，常德不離，
3. 復歸於嬰兒。

知 *zhī* vt „dobře něčemu rozumět“, „chápat něco“. Subjekt je nereferenční nebo aspoň neidentifikovatelný, proto výjimečně používám v překladu infinitiv. Dalo by se však uvažovat i o subjektu 聖人. V tom případě by překlad zněl: „Rozuměli svým mužským stránkám ... atd.“

其 *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu, odkazuje k nereferenčnímu subjektu

雄 *xióng* n „samec“, zde spec. „samčí princip“, „mužská stránka osobnosti“

守 *shǒu* vt „hájit nějakou pozici“, „[pevně] trvat na něčem“, „jednat v souladu s něčím“

雌 *cí* n „samice“, zde spec. „samičí princip“, „ženská stránka osobnosti“

為 *wéi* vt sloveso identifikace v inchoativním vidu „začít být někým nebo něčím“ neboli „stát se někým nebo něčím“

谿 *xī* n „rokle“, „údolí (typicky s potokem)“, přeneseně „opravdový vládce“

常德 „regulérní charismatická síla“. Je velmi těžko říct, jak by se toto spojení mělo interpretovat. Většina překladatelů zde volí překlad „constant virtue“, ale pokud je něco konstantního, nemůže se to odnikud vypařit. Myslím si tedy, že je zde opět 常 ve významu „standardní“, tedy „přesně takový, jak má být“, pro překlad volím slovo „pravá“.

離 *lí* vt „opustit něco“, „odloučit se od něčeho“, zde s vynechaným zájmenem 3. osoby po záporce 不

復歸 *fùguī* vptprep „vracet se někam, kam patříme“

嬰兒 *yīng'ér* np „novorozenec“, zde spec. „stádium novorozence“, „stav novorozence“

4. 知其白，[守其黑，為天下式。
5. 為天下式，常德不忒，
6. 復歸於無極。

白 *bái* ADJ „být bílý“ > n „něco bílého“, zde patrně vzhledem ke kontextu spec. „bílá stránka“, „světlá stránka“

黑 *hēi* ADJ „být černý“ > n „něco černého“, zde patrně vzhledem ke kontextu spec. „černá stránka osobnosti“

式 *shì* n „vzor“, „model“

忒 *tè* vi „odchýlit se od normy nebo od zákona“

無極 *wújí* np „absence krajností“, zde specif. „stav bez krajností“, popř. „stav bez omezení“ Srov. 無物 Kapitola XIV.

7. 知其榮，[守其辱，為天下谷。
8. 為天下谷，常德乃足，
9. 復歸於樸。

榮 *róng* n „sláva“, „reputace“, zde spec. „slavný moment“

辱 *rǔ* n „ponížení“, „ostuda“, zde spec. „neslavný moment“

谷 *gǔ* n „údolí“

乃 *nǎi* adv „v tom případě“, „tedy“ (odpovídá současnému 就 *jiù*)

足 *zú* adj „být dostatečný“

樸 *pú* N „neotesaný kus dřeva“ > ADJ „být neotesaný a nevyhraněný jako kus dřeva“ > n „nevyhraněnost“, zde spec. „stav nevyhraněnosti“

10. 樸散則為₁器,

11. 聖人用之, 則為₂官長。

12. 故大制不割。

樸 *pú* N „neotesaný kus dřeva“ > ADJ „být neotesaný a nevyhraněný jako kus dřeva“ > n „nevyhraněnost“, zde spec. „stav nevyhraněnosti“

散 *sàn* vi „rozplynout se“

為₁ *wéi* vt0 „vyrábět něco“. Subjekt je nereferenční, proto překládám „vyrobí se něco“.

器 *qì* n „užitný specializovaný předmět“, též „orgán“, i přeneseně podobně jako v češtině „státní orgán“ a pod. (Srov. současné 器官.) Zde je opozice mezi 樸 a 器, tedy stav nevyhraněnosti a specializovaný užitný předmět. To podporuje právě moji interpretaci slova 樸 ve smyslu „nevyhraněnost“, „univerzálnost spočívající v nevyhraněnosti, jednoduchosti a prostotě“. Laozi zde konvenuje s Konfuciovým výrokem 君子不器 „ušlechtilý muž se nechová jako orgán“ (*Lunyu*, 2. 12).

之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, referuje anaforicky ke slovu 器

為₂ *wéi* vt sloveso identifikace v inchoativním vidu „začít být někým nebo něčím“ neboli „stát se někým nebo něčím“. Dělam zde rozdíl mezi 為₁ a 為₂, neboť užitné předměty se zpravidla vyrábějí z materiálu, který není vyhraněný a mohou se z něj vyrobit různé předměty.

官長 *guānzhǎng* np „představený úředníků“, „vrchní úředník“

Srovnej opět *Lunyu*: 君子...其使人也, 器之。小人...其使人也, 求備焉 „ušlechtilý muž ... když zaměstnává ostatní, chová se k nim jako k užitným nástrojům. Malý člověk ... když zaměstnává ostatní, vyžaduje od nich, aby byli komplexní“ (*Lunyu*, 13. 25) V tomto pojetí je správné, když je úředník zaměstnáván jako specialista. Vyžadovat od něj, aby uměl všechno, je chyba. Ušlechtilý muž se naopak jako specialista nechová.

大 *dà* adj „být velký“, „být důležitý“, zde ve funkci přívlastku „veliký“, „ten pravý“

制 *zhì* (psáno též 製) Vt „vyrábět něco (původně oděv)“, „tvořit něco“ > n „tvůrce“

割 *gē* vi.act „řezat“, „zabývat se řezáním“ (srov. české „řezník řeže“) 割 s negativní konotací se objevuje v *Zhuangzi*: 良庖歲更刀, 割也 „vynikající kuchař ročně vyměňuje nůž, to proto, že řeže“ (*Zhuangzi*, 3. 2. 5) V tomto kontextu řezání není úplně špatně, ale přesto není v souladu se správnou cestou *dao*. Proto v překladu dodávám „řezat silou“ pro větší srozumitelnost.

Kapitola XXIX.

Mencius cituje Konfucia: 君哉舜也！巍巍乎有天下而不與焉 „ó, opravdovým vládcem byl *Shun*! Jak majestátní byl v tom, že měl podnebesí, ale zůstával v něm nezúčastněn“ (*Mengzi*, 3. 4) Tato myšlenka je zcela v souladu s verši 1. – 4. této kapitoly. (Verše 3. – 4. považuji za dobové mudrosloví.) Správnou cestou, jak řídit podnebesí je 無為 *wú wéi*. Přílišnost, přepych a arogance vyplývají ze snahy něčeho dosáhnout, neboli 有為 *yǒu wéi*; mají za následek znásilňování a ne opravdové vítězství. Můžeme se zde opět odvolat na Mencia: 不仁而得天下者，未之有也 „takový, který by byl nehumánní a získal podnebesí, se ještě nevyskytl“ (*Mengzi*, 7. 13)

1. 將欲取天下而為之，吾見其不得已。
2. 天下神器，不可為也，[不可執也]，
3. 為者敗之，
4. 執者失之。¹⁰⁸
5. 故物或行或隨_歌；
6. 或歔或吹_歌；
7. 或強或羸_歌；
8. 或培或墮_{物(物歌)。}
9. 是以聖人去甚，去奢，去泰。

1. Pokud někdo touží po tom, přivlastnit si podnebesí a něco s ním dělat, já vidím, že si nebude vědět rady.
2. Podnebesí je magický nástroj, nelze se s ním u všech všudy nic dělat, nelze se ho zmocnit.
3. Kdo něco dělá, pokazí to,
4. kdo se snaží něčeho se zmocnit, ztratí to.
5. Proto některé věci jdou [samy] a některé [jen] následují,
6. některé dýchají zlehka a jiné těžce oddychují,
7. některé jsou silné a jiné neduživé,
8. některé se vrší a jiné se hroutí.
9. Proto nanejvýš moudří mužové odmítali přílišnost, odmítali přepych, odmítali aroganci.

1. 將欲取天下而為₁之，吾見其不得已。
2. 天下神器，不可為₂也，[不可執₁也]，
3. 為₃者敗之，
4. 執₂者失之。

將欲 *jiāngyù* vptV modální sloveso „velice chtít něco udělat“

取 *qǔ* vt „anektovat něco (typicky stát)“

為₁ *wéi* vt specif. „řídit něco“, „zabývat se něčím“, „angažovat se v něčem“. 為國 „řídit stát“, 為天下 tedy analogicky „řídit podnebesí“. V překladu volím obecnější „dělat něco s podnebesím“, abych zachoval koherenci s 為₂. Verše 3. a 4. považuji za obecně platné

108. *Chen Guying* má v konečné redakci textu *Laozi* na str. 454 své knihy za tímto veršem ještě dva další verše, které jsou shodné s verši v Kapitole LXIV., z které je naopak navrhuje vypustit : 是以聖人無為，故無敗；無執，故無失。 Kdybychom je přesto chtěli zakomponovat do dané kapitoly, jejich překlad by zněl: „A tak nanejvýš moudří mužové nic nedělali, proto nic nezkazili. Ničeho se nesnažili zmocnit, proto nic neztratili.“

přísluví, které se vyskytuje ještě v Kapitole XIV. a které je zde použito ke zdůvodnění tvrzení z veršů 1. a 2.

見 *jiàn* vtV „vidět, že ... (nějakou situaci vyjádřenou predikativní konstrukcí)“, zde v přeneseném významu „vědět, že ...“, „cítit, že ...“

其 *qí* npro osobní zájmeno ve funkci podmětu závislé konstrukce

不得已 *bù dé yǐ* idiomatická vazba „nemít na vybranou“, „volky nevolky“, „nevědět si rady“.

Odpovídá současnému 沒辦法.

神 *shén* adj „být magický“, zde ve funkci přívlastku

器 *qì* n „užitný předmět“, zde se zevšeobecňujícím významem „věc“

神器 je jmenný přísudek k 天下, je zde vynechána částice 也.

為₂ *wéi* vt specif. „řídit něco“, „angažovat se v něčem“, v pasívu

執₁ *zhí* vt „pevně něco držet v ruce“, zde v inchoativním vidu „uchopit něco“, „zmocnit se něčeho“, v pasívu „být uchopen“

Podle Chen Guyinga slova 不可執也 do této kapitoly nepatří.

為₃ *wéi* vt.om „dělat to“, zde s vynechaným nereferenčním předmětem. O tom, že se zde jedná o vt s vynechaným předmětem a nikoli o vi napovídá výskyt zájmena 之 za slovem 敗.

敗 *bài* vt „pokazit něco“, „zhatit něco“

執₂ *zhí* vt.om 執₂ můžeme přeložit stejně jako 執₁, pouze v konativním významu „snažit se to uchopit“. Vzhledem k tomu, že se podle mého názoru jedná o obecné přísloví, jako stejně vhodný se mi zde jeví přenesený význam „pevně se toho držet“, „trvat na něčem“, neboť se zde jedná o hru se slovy. V přeneseném slova smyslu překládám toto přísloví v Kapitole LXIV. Stejně jako v případě 為₂ je zde za přechodným slovesem vynechán nereferenční předmět.

失 *shī* vt „ztratit něco“

5. 故物或行或隨；

6. 或歔或吹；

7. 或強或羸；

8. 或培或墮。

或 *huò* npro neurčité zájmeno „některý“, „něco“ N或V: „některé z N dělají V“

行 *xíng* vi „jít“, zde v opozici vůči 隨, proto v překladu dodávám „jdou samy“

隨 *suí* vi „následovat“, „jít za tím, kdo je vpředu“, „být ve vleku“

歔 *xū* vi „dýchat zlehka“

吹 *chuī* vi „dýchat“, „vydechovat“, zde v opozici vůči 歔, proto v překladu dodávám „dýchat ztěžka“

強 *qiáng* adj „být silný“

羸 *léi* adj „být vychrtlý a zesláblý“ (typicky v důsledku nemoci nebo hladomoru), „být neduživý“

培 *péi* N „zed“, „hliněný val“ > vi (vt v médiu?) „vršit se jako hliněný val“ (Zatímco zed' se může hroutit samovolně, vršit ji musí někdo jiný.)

墮 (psáno též 隳) *huī* vi „hroutit se (o zdi)“

9. 是以聖人去甚，去奢，去泰。

去 *qù* Vi „odejít“ > kauzativní vt „způsobit, že něco odejde“, „odmítat něco“

甚 *shèn* ADJ „být přílišný“, „mít velkou míru dané vlastnosti“ > n „přílišnost“
奢 *shē* ADJ „být rozhazovačný“ > n „rozhazovačnost“, „přepych“
泰 *tài* ADJ „být pyšný“, „být arogantní“ > n „pýcha“, „arogance“

Kapitola XXX.

Tato kapitola navazuje myšlenkově na kapitolu předcházející, rovněž se zde opakují myšlenky z Kapitol XXII. a XXIV. Řeč je zde ovšem o tom, kdo vládci asistuje. Verše 4., 5. a 13. považuji za dobová přísloví.

1. 以道佐人主者_魚,
2. 不以兵強天下_魚。
3. 其事好還_元。
4. 師之所處，荊棘生焉_元。
5. [大軍之後必有凶年_{真(真元)}。]
6. 善有果而已，
7. 不以取強。
8. 果而勿矜。
9. 果而勿伐，
10. 果而勿驕，
11. 果而不得已，
12. 果而勿強。
13. 物壯則老，是謂不道，
14. 不道早已。

1. Kdo pomocí správné cesty pomáhá vládci,
2. neznásilňuje podnebesí pomocí zbraní.
3. Tyto věci se rády obrací [proti tomu, kdo si s nimi začal].
4. Kde pobývala armáda, roste [jen] trní.
5. Po velké válce bude bezpochyby hladový rok.
6. Vyniká v tom, že věci dotáhne do konce a to je vše.
7. neznásilňuje, aby něco uchvátil.
8. [Dotáhne věci do] konce, ale v žádném případě se nechlubí,
9. [dotáhne věci do] konce, ale v žádném případě se nechvástá,
10. [dotáhne věci do] konce, ale v žádném případě není namyšlený,
11. [dotáhne věci do] konce s tím, že nemá na vybranou,
12. [dotáhne věci do] konce, ale v žádném případě neznásilňuje.
13. Když jsou věci v nejlepším věku, ale jsou zchátralé, říká se tomu ,nebýt v souladu s *dao* (= trpět předčasnou sešlostí)‘.
14. Kdo trpí předčasnou sešlostí, brzy skončí.

1. 以道佐人主者，
2. 不以兵強天下。
3. 其事好還。
4. 師之所處，荊棘生焉。
5. [大軍之後必有凶年。]

以 *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící instrumentální předmět „použít něco k nějaké činnosti“
道 *dào* n specif. „správná cesta“. V této kapitole je tento význam hezky zřejmý.

佐 *zuǒ* vt „pomáhat někomu“

人主 *rénzhǔ* np „vládce nad lidmi“, „vládce ostatních“

者 *zhě* npro vztažné zájmeno referující k subjektu činnosti nebo vlastnosti „ten, který ...“. Vztahuje se k celé predikativní konstrukci 以道佐人主.

兵 *bīng* n „zbraň“, též „vojenská síla“

強 *qiǎng* vt „znásilňovat někoho“

其 *qí* npro ukazovací zájmeno „ten dotyčný“, „relevantní“, „ten správný“

事 *shì* n „věc“, „záležitost“

好 *hào* adv „s oblibou“ < vtV „libovat si v nějaké činnosti“. Zde řeším 好 jako adverbium vzhledem k neživotnému subjektu.

還 *huán* vi „vracet se“

Domnívám se, že verš 3. je idiomatický obrat ve smyslu „Kdo s čím zachází, s tím také schází.“

師 *shī* n „armáda“

之 *zhī* ps částice mezi podmětem a přísudkem konstrukce se 所

所 *suǒ* npro vztažné zájmeno zastupující předmět, zde se jedná o lokativní předmět slovesa 處

處 *chǔ* vt „přebývat někde“, „sídlit někde“, „zaujímat místo někde“

荊棘 *jīngjí* np „trní“

生 *shēng* vi „růst“

焉 *yān* npro zájmeno 3. osoby obsahující předložku 於. Zde zastupuje tematický podmět 師之所處.

Verš 4. považuji rovněž za idiomatické rčení ve smyslu „Kudy projde armáda, deset let tráva neroste.“ Stejně tak verš 5.

軍 *jūn* n „armáda“ zde přeneseně „válka“

大軍 „velká válka“

後 *hòu* lok ve funkci záložky „po“, „za“

必 *bì* adv „nutně“, „nezbytně“, „nevyhnutelně“

凶年 *xiōngnián* np „neúroda“, „hladomor“

Podle Chen Guyinga verš 5. do této kapitoly nepatří.

6. 善有果而已，

7. 不以取強。

善 *shàn* adjV modální adjektivum „být dobrý v nějaké činnosti“, „umět něco dobře dělat“
Podmětem je zde 以道佐人主者 z 1. verše.

果 *guǒ* n „plod“ přeneseně „výsledek“

有果 dosl „mít výsledky“, neboli „přivádět věci ke kýženému výsledku“

而已 *éryǐ* pp „a to je vše“, „a basta“, „a nic víc“

以 *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící předmět s významem příčiny děje „z důvodu něčeho“

取 *qǔ* Vt „vzít si něco“, též „anektovat něco (typicky stát)“ > n „uchvácení něčeho“, „anexe“

強 *qiǎng* vi „znásilňovat kde koho“

8. 果而勿矜。
9. 果而勿伐，
10. 果而勿驕，
11. 果而不得已，
12. 果而勿強。

果 *guǒ* N „výsledek“ > vi „mít výsledky“, „dopracovat se výsledku“

勿 *wù* vtV zde záporné modální sloveso „vyvarovat se nějaké činnosti“, „dbát, abychom nedělali V“

jīn vi „chvástat se“, „vychloubat se“

伐 *fá* vi „chválit se“, „vychloubat se“

驕 *jiāo* adj „být namyšlený“

不得已 *bù dé yǐ* idiomatická vazba „nemít na vybranou“, „volky nevolky“, „nevědět si rady“ (odpovídá současnému 沒辦法)

強 *qiǎng* vi „znásilňovat kde koho“

13. 物壯則老，是謂不道₁，

14. 不道₂早已。

壯 *zhuàng* adj „být v rozkvětu sil“, „být v nejlepším věku“

則 *zé* adv „ovšem“, „nicméně“

老 *lǎo* vi „být zchátralý“ (srov. spojení 衰老)

不道₁ *bùdào* np „předčasná zchátralost“ < „nebýt v souladu se správnou cestou“ Srov. 不仁 „lepra“.

不道₂ *bùdào* np „ten, kdo trpí diagnózou *budao*“, „ten, kdo je předčasně zchátralý“

早 *zǎo* adj „být včasný“, „být brzký“, zde ve funkci adverbiálního určení „brzy“

已 *yǐ* vi „skončit“

Tyto verše se opakují v Kapitole LV.

Kapitola XXXI.

Jedna z protiválečně laděných kapitol *Laozi*. Válka je něco hnusného a není v souladu se správnou cestou (verš 2.). Dokonce i když válku vyhraje, není to důvod k jáso, ale měli bychom se chovat jako na pohřbu (verš 16.).

1. 夫兵者，不祥之器，
2. 物或惡之，故有道者不處。
3. 君子居則貴左，
4. 用兵則貴右。
5. 兵者不祥之器，非君子之器，
6. 不得已而用之，恬淡為上。
7. 勝而不美，
8. 而美之者，是樂殺人。
9. 夫樂殺人者，則不可得志於天下矣。
10. 吉事尚左，
11. 凶事尚右。
12. 偏將軍居左，
13. 上將軍居右。
14. 言以喪禮處之。
15. 殺人之眾，以悲哀泣之，
16. 戰勝以喪禮處之。

1. Vždyť zbraně jsou neblahými nástroji.
2. Některé věci si hnusíme, proto ten, kdo má správnou cestu, je nedělá.
3. Pokud ušlechtilý muž zůstává v klidu, ctí levou stranu,
4. pokud užívá zbraně, ctí pravou stranu.
5. Zbraně jsou neblahými nástroji, nejsou to nástroje ušlechtilého muže.
6. Pokud nemá na vybranou než je použit, tím nejvyšším způsobem je [způsob] mírný.
7. Zvítězí-li, pak to nepovažuje za nic pěkného.
8. Však kdyby to považoval za něco pěkného, znamenalo by to, že nalézá radost v zabíjení druhých.
9. Vždyť ten, kdo nalézá zalíbení v zabíjení druhých, naopak nebude moci naplnit své ambice v podnebesí.
10. U příznivých záležitostí vyzdvihujeme levou stranu,
11. u neblahých záležitostí vyzdvihujeme pravou.
12. Pomocný generál zaujímá místo na levé straně,
13. nejvyšší generál zaujímá místo na pravé straně.
14. Tím je míněno, že se to (tj. válečné záležitosti) řeší po vzoru smutečních obřadů.
15. Když je zabítých lidí hodně, pláčeme nad nimi s hlubokým zármutkem.
16. [Přesto, že] je válka vyhrána, chováme se podle smutečních obřadů.

1. 夫兵者，不祥之器，
2. 物或惡之，故有道者不處。
3. 君子居則貴左，
4. 用兵則貴右。

兵 *bīng* n „zbraň“

者 *zhě* ps částice markující hranici mezi jmenným podmětem a jmenným přísudkem

不祥 *bùxiáng* adjp „být nepříznivý“, „být neblahý“ ve funkci přívlastku < 不 + ADJ

器 *qì* n „užitný nástroj“

不祥之器: jmenný přísudek s vynechanou částicí 也.

惡 *wù* putativní vt „ošklivit si něco“

之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, zde odkazuje anaforicky k tematickému podmětu 物: 物或惡之: „Pokud jde o věci, některé z nich si ošklívíme.“

者 *zhě* npro vztažné zájmeno, zastupuje subjekt konstrukce 有道. 有道者 „ten, kdo disponuje správnou cestou“

處 *chǔ* vt „soustavně se zabývat nějakou činností“, „zakládat si na něčem“. Předmět je za zápornou 不 standardně vynechán.

Verš 2. se opakuje v Kapitole XXIV.

君子 *jūnzǐ* np „ušlechtilý muž“, „gentleman“ < n + n „princ“. V konfuciánském paradigmatu nedostižný ideál dokonalosti. Zatímco 聖人 odkazuje většinou k zidealizovaným vládcům dávnověku, kteří byli historickými nebo legendárními postavami, slovo 君子 se neváže k žádné konkrétní postavě.

居 *jū* vi „zůstat doma“, „být v klidu“

則 *zé* conj A 則 B: Pokud A, tak B

貴 *guì* ADJ „být vzácný“ > putativní vt „považovat něco za vzácné“, „vážit si něčeho“, „cenit si něčeho“

左 *zuǒ* LOK „vlevo“ > n levá strana

用兵 „válčit“, „vést válku“, dosl. „používat zbraně“

右 *yòu* LOK „vpravo“ > n pravá strana

5. 兵者不祥之器，非君子之器，
6. 不得已而用之，恬淡為上。
7. 勝而不美，
8. 而美之者，是樂殺人。
9. 夫樂殺人者，則不可得志於天下矣。

君子 *jūnzǐ* np „ušlechtilý muž“ < n + n „princ“, ve funkci přívlastku. Nedostižný ideál dokonalého člověka v konfuciánském paradigmatu.

恬淡 *tiándàn* ADJP „být mdlé chuti“, v přeneseném významu „být mírný“, „být nevýrazný“ > np spec. „mírný princip“, „zdrženlivý způsob“

上 *shàng* LOK „nahore“ > ADJ „být vysoko položený“, v konstrukci se sponou 為 tvoří adjektivum nominalizovaný superlativ: „být tím nejvyšším“, „být tou nejpreferovanější věcí“. Srov. *Mengzi*: 不孝有三，無後為大 „jsou tři způsoby, jak nebýt synovsky oddaným. Nemít potomky je tím nejzávažnějším.“ (*Mengzi*, 4. 1)

勝 *shèng* vi „zvítězit“

美 *měi* ADJ „být krásný“ > putativní vt „považovat něco za krásné“. Předmět je za zápornou

不 standardně vynechán. Srov. 美之 v následujícím verši.

者 *zhě* ps částice uzavírající vedlejší větu v podmínkovém souvětí „pokud by došlo k tomu, že ...“ Toto užití 者 je často těžko odlišit od pronominálního 者.

是 *shì* npro ukazovací zájmeno „to“, zde ho chápou jako součást velmi běžné konstrukce 是 ... 也 s vynechanou částicí 也, která se standardně překládá jako „to znamená, že ...“ nebo „to by znamenalo, že ...“

樂 *lè* vtV „nalézat radost v nějaké činnosti“

殺 *shā* vt „zabít někoho“

人 *rén* npro „ostatní“, „druzí“

則 *zé* adv „ovšem“, „nicméně“

可 *kě* vtV modální sloveso „moci něco udělat“. Zde se jedná o jeden z občasných případů, kdy 可 s následujícím slovesem nemarkuje pasívní konstrukci a odpovídá tak dvojslabičnému 可以.

得志 idiomatický výraz znamenající „naplnit ambice“, srov. 得意 „naplnit své cíle“, „popást se na něčem“

於 *yú* prepoziční sloveso „ve vztahu k něčemu“

Ve verších 8. a 9. připomínají známý dialog z Mencia: 孰能一之? 對曰: 不嗜殺人者能一之 [král se zeptal:] „Kdo je schopen je (podnebesí) sjednotit?“ [Já] jsem zdvořile odpověděl: „Ten, kdo nenalézá potěšení v zabíjení ostatních, je schopen je sjednotit“ (*Mengzi*, 1. 6)

10. 吉事尚左,

11. 凶事尚右。

12. 偏將軍居左,

13. 上將軍居右。

吉 *jí* ajd „být příznivý“, též vi0 „ono je příznivo“, zde ve funkci přívlastku „příznivý“

吉事 „příznivá záležitost“, typicky svatba nebo narození syna

尚 (psáno též 上) *shàng* putativní vt „klást něco na nejvyšší místo“, „preferovat něco“

凶 *xiōng* adj „být neblahý“, ve funkci přívlastku „neblahý“

凶事 „neblahá záležitost“, typicky pohřeb

偏 *piān* adj „být vychýlený“ (většinou v opozici vůči 正 „být rovný“), zde specificky v opozici vůči 上 „nejvyšší“, „vrchní“ ve funkci přívlastku „nižší“, „pomocný“

將軍 *jiāngjūn* np „generál“

上 *shàng* LOK „nahore“ > adj „být nejvyšší“, zde ve funkci přívlastku

14. 言以₁喪禮處之₁。

15. 殺人之₂眾, 以₂悲哀泣之₃,

16. 戰勝以₁喪禮處之₁。

言 *yán* vtS0 „tím je řečeno, že ...“, „tím se myslí, že ...“

以₁ *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící instumentální předmět „použít něco k nějaké činnosti“

喪 *sāng* n „smutek za zemřelého“, též „pohřeb“, zde ve funkci přívlastku

禮 *lǐ* n „obřady“, „rituály“

處 *chǔ* vt „řešit něco“, „vypořádávat se s něčím“. Podmět tohoto slovesa má všeobecnou referenci, popř. referuje k ušlechtilému muži z verše 3.

之₁ *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu s nepříliš jasnou referencí, odkazuje

nejspíš k válečným záležitostem, které se zde přirovnávají k pohřebním rituálům. (Možná ale odkazuje jednou kataforicky a podruhé anaforicky k 殺人: „nakládáme s nimi (= zabitými) dle pohřebních rituálů“.)

殺 *shā* vt „zabít někoho“, zde atypicky ve funkci přívlastku „zabitý“

殺人 „zabití lidé“, zkrácená formule od 所殺之人 s vynechanými gramatickými slovy

之₂ *zhī* ps částice kladená mezi podmět a přísudek závislé konstrukce. Pokud se jedná o podmětnou konstrukci, překládáme ji většinou jako větu časovou „Když ...“ nebo větu podmínkovou „Pokud ...“

眾 *zhòng* adj „být početný“

以₂ *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící předmět, kterým disponuje činitel děje v okamžik jeho uskutečnění

悲哀 *bēi'āi* np „hluboký zármutek“, „žal“

泣 *qì* vt „plakat pro někoho“, „upřímně někoho oplakávat“ (na rozdíl od 哭 *kū* „hořekovat nahlas a veřejně pro publikum“)

之₃ *zhī* npro odkazuje k 殺人

戰 *zhàn* n „bitva“, „válka“

勝 *shèng* vt „vyhrát něco (typicky bitvu nebo válku, ale i třeba disputaci)“, zde coby sloveso aktivního působení na objekt s pasívním podmětem (který se rovná logickému objektu činnosti) v nemarkované pasívní konstrukci.

Kapitola XXXII.

Dle mého soudu jedna z klíčových kapitol, v níž se *Laozi* staví kriticky k tomu, že došlo k narušení původní společenské nevyhraněnosti a prostoty. Zároveň zde reaguje na to, co Konfucius vyjádřil slovy 君君，臣臣，父父，子子 „necht' vládce je vládcem, poddaný poddaným, otec otcem, syn synem“ (*Lunyu*, 12. 11) Že je v této kapitole řeč právě o tomto vymezení kompetencí, je patrné z verše 2.: Pokud existuje stav nevyhraněnosti 樸 *pú*, nelze nikoho udělat poddaným, byť by byl sebevýznamnější. Za takového vztahu je autorita a charisma něco zcela přirozeného, nevynuceného a nevynutitelného. Lid se tak sám od sebe udržuje ve vzájemné rovnosti, neboť pro vznik nerovnosti není důvod.

Ve chvíli, kdy se začaly vznikat rozdíly mezi lidmi a vytýčovat jejich různé kompetence, práva a povinnosti, muselo dojít k vytvoření příslušných pojmů, aby bylo jasné, kde jedny kompetence začínají a jiné končí. Kdo kompetence překročil, ocitl se v nebezpečí. Nebezpečí se můžeme vyhnout, pokud víme, kde se v našich kompetencích zastavit.

Poslední dva verše nesouvisí těsně s významem celé kapitoly, ale jsou tak obecné, že by se daly použít na jakémkoli jiném místě.

1. 道常無名^{耕(耕真)}，樸。(Chen zde dělá obrácenou čárku、)
2. 雖小，天下莫能臣^真。
3. 侯王若能守之，
4. 萬物將自賓^真。
5. 天地相合，以降甘露，
6. 民莫之令而自均^真。
7. 始制有名^{耕(耕真)}，
8. 名亦既有之，夫亦將知止^之，
9. 知止可以不殆^之。
10. 譬道之在天下，
11. 猶川谷之於江海^之。

1. Pro správnou cestu *dao* byla běžná absence pojmů, [vše] bylo nevyhraněné jako neotesaný kus dřeva.
2. Byť by [dotyčný] byl bezvýznamný, v podnebesí jej nikdo nemohl udělat [svým] poddaným.
3. Pokud by vládcové všeho druhu byli s to se tím řídit,
4. všechny věci by se samy podřizovaly na způsob hostů.
5. Nebesa a země spolu obcovaly a sesílaly sladkou rosou;
6. lidu nikdo nepřikazoval, a on sám sebe udržoval v rovnováze.
7. Až když se začalo s vymezováním [kompetencí], objevilo se názvosloví.
8. A když už máme názvosloví, musíme přece dobře vědět, kde se zastavit, (abychom nepřekračovali kompetence).
9. Pokud dobře víme, kde se zastavit, můžeme zůstat mimo nebezpečí.
10. Kdybych měl k něčemu přirovnat jak *dao* funguje v podnebesí,
11. je to stejné, jako když údolí s řekou spějí k velkým vodstvům.

1. 道常無名，樸。

常 *cháng* adjV „normální bylo, když ...“

Tento verš interpretuji komplikovaněji, než jak by se zprvu nabízel: „*Dao* je vždy bezejmenné.“ Dle mé interpretace byl pro ideální společenské poměry typický stav, kdy neexistovaly termíny. Tato interpretace vychází z kontextu této kapitoly, zejména v souvislosti s veršem 7.

樸 *pú* adj0 „být nevyhraněný“, subjekt je nereferenční: „věci“, „všechno“ a pod.

2. 雖小，天下莫能臣。

3. 侯王若能守之，

4. 萬物將自賓。

小 *xiǎo* adj „být malý“, přeneseně „být bezvýznamný“. Subjekt je nereferenční, jedná se o někoho, kdo jedná dle správné cesty, a tak z něj nelze učinit poddaného.

莫 *mò* npro záporné zájmeno „nikdo“. n 莫 v: „mezi N není nikdo, kdo by dělal V“

臣 *chén* N „poddaný“ > kauzativní vt „učinit z někoho poddaného“, též postojově „chovat se k někomu jako k poddanému“. Po záporce 莫 bychom dle pravidel očekávali zájmeno 3. osoby 之, které je zde však vynecháno.

侯王 *hóuwáng* np „vládcové všeho druhu“

若 *ruò* conj spojka v adverbiální pozici „pokud by“

守 *shǒu* vt „hájit nějakou pozici“, „[pevně] trvat na něčem“, „jednat v souladu s něčím“

之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, zde odkazuje patrně k *dao* z verše 1. nebo k celkové situaci popsané v prvním verši

將 *jiāng* adv zde „marker podmíněné budoucnosti vztažené k předcházejícímu ději“

自 *zì* adv „sám od sebe“, „samovolně“, „automaticky“

賓 *bīn* N „host“ > vi „chovat se jako host“, „podřídít se jako host“

5. 天地相合，以降甘露，

6. 民莫之令而自均。

相 *xiāng* npro zájmeno vyjadřující vzájemnost „jeden druhého“, „sebe navzájem“

合 *hé* vt „spojit se s něčím“

以 *yǐ* conj „a“, „a potom“, „a tak“ (Toto užití se podobá spojce 而 *ér* v tomtéž významu)

降 *jiàng* vt „seslat něco“, „způsobit, že se něco spustí dolů“ < 降 *xiáng* vi „spustit se dolů“

甘 *gān* adj „být sladký“, zde ve funkci přívlastku

露 *lù* n „rosa“

令 *lìng* vt „dávati někomu příkazy“

民莫之令: všimněme si rozdílu mezi touto konstrukcí a konstrukcí 天下莫 (之) 能臣. V dané konstrukci je 民 tematickým podmětem, se kterým koreferuje zájmeno 之. Tedy „pokud jde o lid, nikdo mu nepřikazoval“. V konstrukci 天下莫 (之) 能臣 je 天下 elementem, na jehož podmnožinu ukazuje zájmeno 莫. Zájmeno 之 zde referuje k objektu, a nikoli k tematickému podmětu.

均 *jūn* ADJ „být rovnoměrný“, „být v rovnováze“ > vi v kontinuativním vidu „udržovat rovnováhu“, „vyrovnávat se (možná pokud jde o distribuci bohatství?)“, anebo inchoativně „nastolovat rovnostářské poměry“?

7. 始制有名，
8. 名亦既有，夫亦將知止，
9. 知止可以不殆。

始 *shǐ* vtV „teprve, až se začalo něco dělat“, „teprve, když se něco poprvé stalo“
 制 *zhì* N „norma“, „mez“ > vi „vytvářet normy“, „vymezovat správné hranice“
 有 *yǒu* vt0 sloveso existence s postverbálním členem existence „být“, zde inchoativně „objevit se“
 名 *míng* n „slovo“, „termín“

Moje interpretace tohoto verše je taková: Ve verši 1. se píše, že pro ideální společenské poměry byla typická absence pojmů, svět byl nevyhraněný a nespecializovaný jako kus neopracovaného dřeva. Pojmy se objevily, až když se v nevyhraněné skutečnosti začaly dělat hranice a vytvářet normy. Podle mne se zde jedná především o vymezení kompetencí, o kterých hovoří např. Konfucius ve svém výroku o standardizaci pojmů (正名): 君君，臣臣，父父，子子 „vládce by měl být vládcem, poddaný poddaným, otec otcem, syn synem“ (*Lunyu*, 12. 11) Tyto pojmy vyjadřují společenské kompetence, mezi nimiž by dle Konfucia měla být jasná hranice. Proč se domnívám, že se jedná o vymezení společenských úloh a s nimi souvisejících kompetencí? Určujícím je zde kontext daný následujícími verši 8. a 9.

亦既 *yìjì* conjp „když už“, „jakmile“. Srov. příklad ze *Shijingu* 亦既見止，亦既覯止，我心則說 „jakmile jsem ho uviděla, jakmile jsem se s ním setkala, moje srdce se zaradovalo“ (*Shijing*, 14)

夫 *fú* pm modální částice „vždyt“, „přece“
 亦將 *yìjiāng* vptV modální sloveso „měli bychom určitě něco udělat“
 止 *zhǐ* vi „zastavit se“, „přestat“

知止 je rozšířené slovní spojení „vědět, kdy máme dost“, „chápat, kde je třeba se zastavit“
 Např.: 貪物而不知止者，雖有天下，不富矣 „pokud někdo baží po věcech a neví, kdy má dost, byť by měl podnebesí, nebude bohatý“ (*Hanshi Waizhuan*, 5. 26)

殆 *dài* vi „být v nebezpečí“, zde inchoativně „ocitnout se v nebezpečí“

Obdobná fráze se vyskytuje v Kapitole XVI., všimněme si tam relativizujícího 有, stejně tak jako relativizujícího 可以 v této kapitole. *Laozi* tím chce asi říci, že není zaručeno, že se člověk neocitne v nebezpečí, ale jsou tu jisté šance.

Moje interpretace veršů 8. a 9. je taková: Když už tedy máme takové pojmy jako „vládce“, „poddaný“ atd, musíme vědět, kde začínají a končí naše kompetence. Pokud si toto dobře uvědomujeme, můžeme se vyhnout nebezpečí. (Viz známá příhoda z *Hanfeizi* o úředníku, v jehož kompetenci byla čapka a úředníku, v jehož kompetenci bylo vládce přikrývat.)

10. 譬道之在天下，
11. 猶川谷之於江海。

譬 *pì* vtt „přirovnat něco k něčemu“
 之 *zhī* ps částice kladená mezi podmět a přísudek závislé konstrukce
 在 *zài* vt „nacházet se někde“, zde „fungovat někde“, „aktivně být někde přítomen“
 猶 *yóu* vtV sloveso identifikace „být stejný jako když ...“
 川谷 *chuāngǔ* np „říční údolí“, „hluboké říční koryto“, „kaňon s řekou“
 於 *yú* vt „jít někam“, „směřovat někam“. Viz např. 吳王不聽，使子胥於齊 „král státu *Wu*

neuposlechl a poslal Zixuho, aby se vydal do *Qi*. (*Shiji*, 66)

江 *Jiāng* n „Dlouhá řeka“

海 *hǎi* n „moře“

江海 *jiānghǎi* np „vodstva“

V těchto dvou verších chápu slova 在 a 於 jako plnovýznamová slovesa. Pokud bychom je chápali jako prepoziční slovesa, jednalo by se o konstrukci, vyjadřující vztah něčeho k něčemu, tedy „vztah *dao* vůči podnebesí je stejný jako vztah údolí s řekou vůči velkému vodstvu“. Tento poměr však vychází obráceně, než by podle mne měl být: *dao* se by se zde přirovnávalo k něčemu závislému. Pokud chápeme slova 在 a 於 plnovýznamově, tento rozpor zmizí.

Kapitola XXXIII.

Smysl této kapitoly je zřejmý. Nejtěžší je poznání sebe sama a překonání sebe sama. Potlačování choutek a ambicí je důležitým prvkem Laoziova učení. Důležité je najít si ve společnosti správné místo, člověk pak získá potřebnou stabilitu. Pokud se po smrti plody jeho práce neztratí, dosáhne opravdové dlouhověkosti. Tedy žádná kouzla a elixíry!

1. 知人者智，
2. 自知者明_陽。
3. 勝人者有力，
4. 自勝者強_陽。
5. 知足者富_職。
6. 強行者有志_{之(之職)}。
7. 不失其所者久_{之(之幽)}。
8. 死而不亡者壽_幽。

1. Kdo rozumí ostatním, je inteligentní,
2. kdo rozumí sám sobě, má jasno.
3. Kdo vítězí nad ostatními, má [tělesnou] sílu,
4. kdo vítězí sám nad sebou, je [opravdu] silný.
5. Kdo ví, kdy má dost, je bohatý.
6. Kdo jedná s [příliš velkým] úsilím, má ambice.
7. Kdo se nemínul svým místem, vydrží dlouho.
8. Kdo zemřel, ale nezmizel, je dlouhověký.

1. 知人者智，
2. 自知者明。

知 *zhī* vt vt „dobře něčemu rozumět“, „chápat něco“
人 *rén* npro „ostatní“, „druzí“
智 *zhì* adj „být inteligentní“
自 *zì* npro zvrtné zájmeno „sebe samotného“
明 *míng* vi „mít ve věcech jasno“

3. 勝人者有力，
4. 自勝者強。

勝 *shèng* vt „zvítězit nad někým“, „porazit někoho“
力 *lì* n „síla“, často „tělesná síla“
強 *qiáng* adj „být silný“, zde v opozici vůči 有力, tedy „být silnou osobností“

5. 知足者富。
6. 強行者有志。

足 *zú* ADJ „být dostatečný“ > n „dostatek“, též spec. „stav, kdy panuje dostatek“
富 *fù* adj „být bohatý“

強 *qiǎng* adv „násilným způsobem“, „příliš usilovným způsobem“, „tak, že se věci lámou přes koleno“

行 *xíng* vi „chovat se“, „jednat“

志 *zhì* n „vyšší záměr“, „ambice“

7. 不失其所者久。

8. 死而不亡者壽。

失 *shī* vt „minout se s něčím“, „propást něco“, „netrefit se do něčeho“

所 *suǒ* n „místo“, „správné místo“

久 *jiǔ* ADJ „být dlouhotrvající“ > inchoativní vi „stát se dlouhotrvajícím“

死 *sǐ* vi „zemřít“

而 *ér* conj „ale“

亡 *wáng* „zaniknout“, „ztratit se“, „zmizet“

壽 *shòu* adj „být dlouhověký“

Všimněme si rétorické výstavby této kapitoly: verše 1. – 4. jsou řazeny tak, že lichý znamená něco negativního (nebo nedokonalého), a sudý něco pozitivního (dokonalého). Verše 5. a 6. jsou řazeny opačně, zatímco verše 7. a 8. znamenají něco pozitivního oba.

Kapitola XXXIV.

Tato kapitola je opět o nanejvýš moudrých vládciích, myšlenky v ní obsažené se v jistých obměnách opakují v Kapitolách II., LI. a LXXVII. V Kapitolách XXXIX. a XLII. se píše o tom, že vládcové sami sebe nazývají „nehodnými“, „nedůležitými“, lze je ovšem i označit za „velké“. Záleží na perspektivě, jak co nazveme. Avšak opravdové velikosti vládcové dosahovali potud, pokud sami sebe za veliké nepovažovali.

1. 大道汜兮，其可左右_之。
2. 萬物恃之以生而不辭_之，
3. 功成而不有_之。
4. 衣養萬物而不為主，可名於小。
5. 萬物歸焉而不為主，可名為大。
6. 以其終不自為大，故能成其大。

1. Když se velká *dao* rozlévala jako povodeň, ach, takovým [vládcům] bylo možno být pomocníkem.
2. Všechny věci v závislosti na nich vznikaly a oni je neodmítali,
3. výsledku bylo dosaženo, a oni si je nepřivlastňovali.
4. Šatili a živili všechny věci, ale nestávali se pány, dali se označit za bezvýznamné.
5. Všechny věci se k nim uchýlovali, ale nestávali se pány, dali se označit za veliké.
6. Že se sami nikdy nepovažovali za veliké, proto byli schopni dostat své velikosti.

1. 大道汜兮，其可左右。
2. 萬物恃之以生而不辭，
3. 功成而不有。

汜 *fàn* vi „rozlít se jako povodeň“, „vše zaplavit“

其 *qí* npro referuje k nanejvýš moudrému vládci, za jehož vlády správná cesta zaplaví podnebesí jako povodeň, zde ve funkci pasivního podmětu. K této interpretaci mne opravňuje Kapitola II., v níž se obdobnými slovy hovoří explicitně o nanejvýš moudrých mužích.

可 *kě* adjV modální adjektivum, marker pasivní konstrukce „lze“ a zároveň marker toho, že následující slovo je třeba chápat jako přechodné sloveso.

左右 *zuǒyòu* lok + lok „nalevo a napravo“ > NP „ti, co jsou nalevo a napravo, tj. pomocníci, rádčové“ > vt „být někomu pomocníkem“. Viz 以左右民 „... a tak pomáhat lidu“ (*Yijing, Tai*). Viz také Kapitola XXX.

恃 *shì* vt „spoléhat se na něco“, „záviset na něčem“

以 *yǐ* conj „a“, „a potom“, „a tak“ (Toto užití se podobá spojce 而 *ér* v tomtéž významu)

生 *shēng* vi v kontinuativním vidu „rodit se neustále“

辭 *cí* vt „odmítat něco“, „s díky se vymluvit a odmítnout něco“. Předmět je za zápornou 不 standardně vynechán.

Zde je možno vzít v úvahu i jiný význam znaku 辭: vi „vytříbeně hovořit“, „formulovat“ v konativním vidu. Překlad by tedy zněl: „Všechny věci v závislosti na něm vznikají, a on se to nijak nesnaží vytříbeně zformulovat.“ Vzhledem k možné opozici k následujícímu 有 *yǒu* se mi zdá význam „odmítat něco“ lepší.

功 *gōng* n „úkol“, „práce plus její [kýžený] výsledek“

成 *chéng* vt v médiu „být dovršen“, „být hotov“

名 *mìng* vtt „pojmenovat něco nějak“, „označit něco nějak“. Předmět s významem objektu je za záporkou 不 vynechán.

有 *yǒu* vt „mít něco“, zde rezultativně „přivlastnit si něco“. Předmět je za záporkou 不 standardně vynechán.

4. 衣養萬物而不為₁主，可名於小。

5. 萬物歸焉而不為₁主，可名為₂大。

6. 以其終不自為₃大，故能成其大。

衣 *yì* vt „šatit někoho“

養 *yǎng* vt „živit někoho“

為₁ *wéi* vtt „být někomu někým“, zde možná inchoativně „stát se někomu někým“. Zájmeno 3. osoby zastupující nepřímý předmět je vynecháno za záporkou 不.

主 *zhǔ* n „pán“, „majitel“, „vládce“

名 *mìng* vtprep „pojmenovat něco nebo někoho nějak“, v pasívu

於 *yú* prepoziční sloveso uvádějící předmět slovesa nazývání s významem názvu, zde ve stejném významu jako 為₂ v následujícím verši. Toto užití 於 je neobvyklé.

小 *xiǎo* adj „být malý“, „být nepodstatný“, „být nedůležitý“, zde referuje samo k sobě: „(slovo) *xiao* = malý“

歸 *guī* vtprep „uchylovat se k někomu“, „přimknout se k někomu správnému“

焉 *yān* npro zájmeno 3. osoby obsahující předložku 於, zde odkazuje k nanejvýš moudrým vládcům

為₂ *wéi* vt prepoziční sloveso odvozené od slovesa identifikace „být někým“, uvádějící předmět slovesa nazývání s významem názvu

以 *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící předmět s významem příčiny děje

其 *qí* npro, referuje k nanejvýš moudrým vládcům

以其 … 故 je častá konstrukce, která tvoří příčinná souvětí. Viz též Kapitola VII.

終不 *zhōngbù* advp „nikdy“

自 *zì* npro zvrtné zájmeno „sám sebe“

為₃ *wéi* putativní vtt „považovat někoho za jsoucího nějakým“

成 *chéng* vt „dostát něčemu (typicky jménu, pověsti a pod.)“ (TLS: „give full expression to“) srov. 成名 „dostát svému jménu“

Kapitola XXXV.

Není příliš jasné, co se zde myslí důležitými symboly. V Kapitole XLI. se píše, že důležitý symbol nemá tvar. Nejedná se tedy o žádnou materiální věc typu trojnožky Velkého Yu, nýbrž patrně o samotnou ideu jednotného a uspořádaného podnebesí. Takový správný symbol má svoji atraktivitu, svoji *de*, která přitahuje kolemjdoucí. Symboly i slova mohou vyjadřovat správnou cestu, ale symboly mají často větší vypovídající hodnotu. Slova se mohou někdy zdát mdlá a nezajímavá, někdy původní ideu dokonce rozměňují. To důležité je ale správná cesta samotná. Pokud ji používáš, nedá se s tím přestat. Verš č. 3. připomíná dobové rčení.

1. 執大象^陽，天下往^陽。
2. 往而不害^月，安平泰^月。
3. 樂與餌^之，過客止^之。
4. 道之出口，淡乎其無味^物。
5. 視之不足見^{元(元物)}，
6. 聽之不足聞，
7. 用之不足既^物。

1. Kdo se pevně drží důležitých symbolů, podnebesí se k němu vydá.
2. Vydá se k němu a nebude se cítit poškozeno, najde spokojenost, mír a jistotu.
3. Hudba a lahůdky – projíždějící cizinec se zastaví.
4. Když správná cesta *dao* (tj. slova, která jsou v souladu s *dao*) vychází z úst, je tak mdlá a bez chuti!
5. Když na ni hledíš, nestojíš za pohled,
6. když ji posloucháš, nestojíš za poslech,
7. když ji užíváš, nedá se s tím přestat.

1. 執大象，天下往。
2. 往而不害，安平泰。

執 *zhí* vt „pevně se něčeho držet (typicky o doktríně)“

大 *dà* adj „být veliký“, „být důležitý“, „být zásadní“, zde ve funkci přívlastku

象 *xiàng* n „symbol“

往 *wǎng* vt.om „vydat se na dotyčné místo nebo k dotyčnému“. Lokativní předmět bývá často vynechán, pokud se jedná například o vládce.

害 *hài* ADJ „být škodlivý“ > N „škoda“, „újma“ > putativní vt „považovat něco za újmu“. Předmět je po záporce 不 standardně vynechán.

安 *ān* adj „být pokojný“, též „být spokojený“

平 *píng* adj „být vyrovnaný“, „být v klidu a míru“

泰 *tài* adj „být sebejistý a v té souvislosti svobodný“ (TLS)

3. 樂與餌，過客止。

樂 *yuè* n „hudba“

與 *yǔ* conj „a“

餌 *ěr* n „lahodný pokrm“

過 *guò* vi „projíždět kolem“, zde ve funkci přívlastku
客 *kè* n „host“, „cizinec“
止 *zhǐ* vi „zastavit se“

4. 道之₁出口，淡乎其無味。
5. 視之₂不足₁見，
6. 聽之₂不足₁聞，
7. 用之₂不足₂既。

道 *dào* ADJ „být v souladu s *dao*“ > n „to, co je v souladu s *dao*“, zde evidentně „slova, která jsou v souladu s *dao*“

之₁ *zhī* ps částice kladená mezi podmět a přísudek závislé konstrukce

出 *chū* vt „vycházet odněkud“

口 *kǒu* n „ústa“

淡 *dàn* adj „být mdlý“, „být neslaný nemastný“

乎 *hū* pm modální částice kladená za invertovaný adjektivní přísudek

其 *qí* npro zájmeno ve funkci podmětu závislé konstrukce, referuje ke slovu 道

味 *wèi* n „chuť“

視 *shì* vt „dívat se na něco“

之₂ *zhī* zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, odkazuje ke slovu 道

足₁ *zú* adjV modální adjektivum „být hoden něčeho“. Podobně jako 可 „lze“ je markerem pasívní konstrukce.

見 *jiàn* vt „vidět něco“, v pasívu. Objektem je slovo 道, ke kterému odkazuje 之₂.

視之不足見 by tedy doslova přeloženo bylo: „Když se na ni díváme, není hodna toho, aby byla uviděna.“

聽 *tīng* vt „poslouchat něco“

聞 *wén* vt „slyšet něco“, v pasívu

用 *yòng* vt „používat něco“

足₂ *zú* adjV modální adjektivum, zde se významově blíží 可 „lze“

既 *jì* vtV „přestat s nějakou činností“ (zde v pasívu), možná též vt v médiu „vyčerpat se“. Do úvahy je možno vzít oba významy.

Kapitola XXXVI.

Tato kapitola je ukázkou legistických „triků“ 術 *shù* sloužících k účinné manipulaci obyvatelstvem. Tyto triky pochopitelně nelze nikomu ukazovat, jinak by ztratily svoji účinnost. Podobné taktiky používali i čínští vojenští stratégové.

1. 將欲歛之，必固張之；
2. 將欲弱之，必固強之；
3. 將欲廢之，必固舉之；
4. 將欲取之，必固與之，
5. 是謂微明_陽。
6. 柔弱勝剛強_陽。
7. 魚不可脫於淵_真，
8. 國之利器不可以示人_真。

1. Chceš-li někoho zmáčknout, musíš mu dát příležitost k rozvoji.
2. Chceš-li někoho oslabit, musíš ho posílit.
3. Chceš-li se někoho zbavit, musíš ho pozvednout.
4. Chceš-li od někoho brát, musíš mu něco dát.
5. Tomu se říká ‚mít jasno pokud jde o podstatné detaily‘.
6. Měkké a slabé vítězí nad tvrdým a silným.
7. Rybu nelze vytrhnout z hluboké tůně a
8. pokud jde o nástroje užitečné pro stát, nelze je ukazovat ostatním.

1. 將欲歛之，必固張之；
2. 將欲弱之，必固強之；
3. 將欲廢之，必固舉之；
4. 將欲取之，必固與之，
5. 是謂微明。

將欲 *jiāngyù* vptV modální sloveso „velice chtít něco udělat“

歛 *shě* psáno též znakem 攝 vt „omezit někoho“, „skřípnout někoho“

之 *zhī* npro nereferenční zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, marker tranzitivního užití předcházejícího slovesa

必固 *bìgù* advp „zcela určitě“, „nade vší pochybnost“

張 *zhāng* Vi „roztáhnout se“, „expandovat“ > kauzativní vt „nechat někoho, aby se roztáhl“, „nechat někoho, aby expandoval“

弱 *ruò* ADJ „být slabý“ > kauzativní vt „oslabit někoho“

強 *qiáng* ADJ „být silný“ > kauzativní vt „posílit někoho“

廢 *fěi* vt „odhodit něco“, „zbavit se někoho“

舉 *jǔ* vt „povýšit někoho“, „pozvednout někoho do funkce“

取 *qǔ* vtt „vzít si od někoho něco“, zde je jeden z předmětů vynechán, v mé interpretaci se jedná o předmět s významem objektu

與 *yǔ* vtt „dát někomu něco“, zde je jeden z předmětů vynechán, v mé interpretaci se jedná o předmět s významem objektu

微 *wēi* (též *wéi*) ADJ „být do nejmenšího detailu dokonalý“, „být vypointovaný“, zde v

adverbiální funkci „z hlediska podstatných detailů“, „co do všech point“
明 *míng* vi „dobře vidět“, zde přeneseně „mít ve věcech jasno“

6. 柔弱勝剛強。
7. 魚不可脫於淵，
8. 國之利器不可以示人。

柔弱 *róuruò* ADJP „být slabý a zároveň měkký“ > np „něco slabého a měkkého“

勝 *shèng* vt „zvítězit nad něčím“

剛強 *gāngqiáng* ADJP „být silný a zároveň tvrdý“ > np „něco silného a tvrdého“

魚 *yú* n „ryba“

可 *kě* adjV modální adjektivum a marker pasivní konstrukce „lze“

脫 *tuō* kauzativní vttprep „vytrhnout někoho odněkud“ < „způsobit, že se někdo od někud vymaní“, v pasívu. Objektem slovesa 脫 je pasivní podmět 魚, slabě podřízený lokativní předmět je uveden předložkou 於.

淵 *yuān* n „hluboká tůň“

國 *guó* n „stát“, zde ve funkci přívlastku „vztahující se ke státu“

利 *lì* adj „být výhodný“, „být užitečný“, zde ve funkci přívlastku

器 *qì* n „užitný nástroj“, zde přeneseně „instrument“

以 *yǐ* vt.om prepoziční sloveso uvádějící předmět s významem objektu. Zájmeno 3. osoby je mezi prepozičním slovesem a přísudkovým slovesem standardně vynecháno. Vynechané zájmeno zde „dubluje“ tematický podmět 國之利器.

示 *shì* vtt „ukázat někomu něco“

人 *rén* npro „ostatní“, „druzí“

Kapitola XXXVII.

Zde je opět vyzdvihován princip 無為 *wú wéi* coby princip vycházející ze správné cesty. Tato kapitola je podobná Kapitole XXXII. I tady se hovoří o stavu nevyhraněné neotesanosti, kdy neexistují kompetenční pojmy typu 君 *jūn* a 臣 *chén*. V takovém stavu nemohou existovat tužby, neboť není nic, po čem by se dalo toužit. Tím je lid v klidu a v podnebesí sám od sebe nastane kýžený pořádek. Obdobnou myšlenku nacházíme v Kapitole LVII.

1. 道常無為^歌而無不為^歌。
2. 侯王若能守之，
3. 萬物將自化^歌。
4. 化而欲作，
5. 吾將鎮之以無名之樸^屋。
6. 無名之樸^屋，夫亦將無欲^屋。
7. 不欲以靜^耕，天下將自正^耕。

1. Správnou cestou bylo běžně nic nedělat a nebylo nic, co by bylo neuděláno.
2. Pokud by se toho vládcové byli schopni držet,
3. všechny věci by se samy zcivilizovaly.
4. Pokud jsou zcivilizované a objeví se tužby,
5. potlačíme je pomocí nevyhraněné neotesanosti, spočívající v absenci pojmů.
6. Nevyhraněná neotesanost, spočívající v absenci pojmů, přece jistě povede k absenci tužeb.
7. Pokud [lidé] nebudou po ničem toužit a tak se zklidní, podnebesí se samo od sebe zkoriguje.

1. 道常無為而無不為。
2. 侯王若能守之，
3. 萬物將自化。

Podobné téma se pojednává v Kapitole XXXII.

常 *cháng* adjV „normální bylo, když ...“

無不為 konstrukce s dvojitým záporom: „nic, co by nebylo uděláno“

侯王 *hóuwáng* np „vládcové všeho druhu“

若 *ruò* conj spojka v adverbiální pozici „pokud by“

守 *shǒu* vt „hájit nějakou pozici“, „[pevně] trvat na něčem“, „jednat v souladu s něčím“

之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, zde odkazuje patrně k *dao* z verše 1. nebo k celkové situaci popsané v prvním verši

將 *jiāng* adv zde „marker podmíněné budoucnosti vztažené k předcházejícímu ději“

自 *zì* adv „sám od sebe“, „samovolně“, „automaticky“

化 *huà* vi „proměnit se v něco kvalitativně jiného“, též „zcivilizovat se“

4. 化而欲₁作，
5. 吾將鎮之以₁無名之樸。
6. 無名之樸，夫亦將無欲₁。
7. 不欲₂以₂靜，天下將自正。

化 *huà* vt v médiu „být zcivilizovaný“

欲₁ *yù* Vt „silně po něčem toužit“ > n „přání“, „tužba“, „choutka“

作 *zuò* vi v inchoativním vidu „vzniknout“, „objevit se“

吾 *wú* npro zájmeno 1. osoby „my“

鎮 *zhèn* vt „potlačit něco“, „dostat něco pod kontrolu“

以₁ *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící instrumentální předmět „použít něco k nějaké činnosti“.

Zde je instrumentální předmět v postverbální pozici.

無名之樸 viz Kapitola XXXII: „stav nevyhraněnosti, pro který je charakteristická absence pojmů typu ‚vládce‘, ‚poddaný‘ apod.“

Pokud nastolíme takový stav, lidé nebudou mít ambice a nebudou toužit po kariéře a uklidní se.

夫 *fú* pm modální částice „vždyt“, „přece“

亦將 *yìjiāng* advp „zajisté“, „určitě“

欲₂ *yù* vi „toužit po všem možném“

以₂ *yǐ* conj „a“, „a tak“. V tomto významu se blíží spojce 而.

靜 *jìng* vi v inchoativním vidu „zklidnit se“, „uklidnit se“

自 *zì* adv „sám od sebe“, „samovolně“, „automaticky“

正 *zhèng* ADJ „být správný“, „být korektní“ > vi v inchoativním vidu „začít být korektní“, „zkorigovat se“, „napravit se“ (Ve Wang Biho verzi je místo 正 slovo 定 *dìng*: ADJ „být stabilní“ > vi v inchoativním vidu „stabilizovat se“)

Kapitola XXXVIII.

Kapitola XXXVIII. je považována za 1. kapitulu druhého dílu knihy *Dao De Jing*, tzv. *De Jing*, neboli Kniha o *de*. Podle archeologicky získaných textů z *Mawangdui* tento díl dokonce předcházela Kniha o *dao*, neboli *Dao Jing*. Není proto překvapivé, že i tento díl začíná slovní hříčkou, kdy je jeden písemný znak použit pro zápis několika různých slov.

Nejlepší vlastnost se projeví tím, že se nesnažíme ničeho dosáhnout. To v mém pojetí odpovídá principu 無為 *wú wéi*, principu, vycházejícího ze správné cesty (viz předcházející kapitola). Ze správné cesty vyvěrá charismatická síla *de*. Naopak, pokud se někdo snaží nepropást žádnou příležitost k tomu, aby něco získal, charismatickou sílu mít nebude.

Laozi zde rovněž podává hierarchii pojmů 道 *dào*, 德 *dé*, 仁 *rén*, 義 *yì* a 禮 *lǐ*, které jsou zároveň důležitými konfuciánskými kategoriemi. Posledním v této hierarchii je podle něho 禮 *lǐ*, k jehož eventuální ztrátě dochází teprve až když se vytratí vše ostatní. Dodržování etikety a obřadů je tedy to nejjednodušší: jedná se o „květ“ správné cesty, nikoli o podstatu. Formální dodržování rituálů bez jejich zakotvení ve správné cestě nezachrání svět od chaosu.

Je zajímavé, že u Konfucia nalézáme podobnou hierarchii těchto pojmů:

子曰：人而不仁，如禮何 „mistr pravil: „Pokud je někdo nehumánní, k čemu jsou obřady““ (*Lunyu*, 3. 3)

Zde je kategorie 仁 *rén* jednoznačně vyšší než 禮 *lǐ*. Na jiném místě v *Lunyu* čteme:

子曰：何事於仁？必也聖乎！堯舜其猶病諸 „mistr pravil: „Nač usilovat o humanitu? Ó, jak nezbytná je nejvyšší moudrost! Dokonce i *Yao* a *Shun* v ní patrně měli nedostatky““ (*Lunyu*, 6. 30)

Nejvyšší moudrosti může dosáhnout přirozeně jen ten, kdo pozná správnou cestu: 子曰：朝聞道，夕死可矣 „mistr pravil: „Kdybych ráno poznal správnou cestu a večer zemřel, bylo by to přijatelné““ (*Lunyu*, 4. 8)

Tyto Konfuciovy výroky svědčí o tom, že v jeho mysli byla totožná posloupnost těchto kategorií: 道 *dào*, 仁 *rén*, 禮 *lǐ*.

Poslední verš se opakuje v Kapitolách XII. a LXXII., jedná se patrně o dobové rčení ve smyslu „bližší košile nežli kabát“.

1. 上德不德，是以有德。
2. 下德不失德，是以無德。
3. 上德無為而無以為；
4. 上仁為之而無以為；
5. 上義為之而有以為。
6. 上禮為之而莫之以應，則攘臂而扔之。
7. 故失道而後德，
8. 失德而後仁，
9. 失仁而後義，
10. 失義而後禮。
11. 夫禮者，忠信之薄，而亂之首。
12. 前識者，道之華，而愚之始。
13. 是以大丈夫處其厚，不居其薄；
14. 處其實，不居其華。
15. 故去彼取此。

1. Tou nejvyšší vlastností je nezískávat, tak je tu *de*.
2. Tou nejnižší vlastností je získávat za každých okolností, tak tu není *de*.
3. Nejvyšší *de* je nic nedělat a nemít důvod něco dělat.
4. Nejvyšší humanita znamená něco dělat a nemít důvod to dělat.
5. Nejvyšší smysl pro správné znamená něco dělat a mít důvod to dělat.
6. nejvyšší etiketa znamená něco dělat, a když nikdo patřičně nezareaguje, napřáhnout paže a na někoho se vrhnout.
7. Proto ztratíme-li správnou cestu *dao*, až potom [ztratíme] *de*,
8. ztratíme-li *de*, až potom [ztratíme] humanitu,
9. ztratíme-li humanitu, až potom [ztratíme] smysl pro správné,
10. ztratíme-li smysl pro správné, až potom [ztratíme] etiketu.
11. Vždyť etiketa, to je projev chabé loajality a důvěryhodnosti, je to počátek chaosu.
12. Být o něčem dopředu přesvědčen, to je [pouhý] květ správné cesty, je to počátek hlouposti.
13. Proto veliký muž si zakládá na hojném, a ne na chabém,
14. zakládá si na plodech, a ne na květech.
15. Proto odmítá co je tam a bere to, co je tady.

1. 上德₁不德₂, 是以有德₃。
2. 下德₁不失德₂, 是以無德₃。

上 *shàng* LOK „nahore“ > adj „být nejvyšší“, zde ve funkci přívlastku

德₁ *dé* n „vlastnost“

德₂ *dé* (zde psáno místo homofonního 得) vi „získávat všechno možné“. Podobnou situaci 德 vs. 得 máme i v Kapitole XXIII.

德₃ *dé* n charismatická síla *de*

下 *xià* adj „být nejnižší“, zde ve funkci přívlastku

失 *shī* vtV „propást příležitost něco udělat“

不失德 (= 得) „nepropást příležitost něco získat“, „získávat za každou cenu“

3. 上德無為而無以₁為；
4. 上仁為之₁而無以₁為；
5. 上義為之₁而有以₁為。
6. 上禮為之₁而莫之₂以₂應，則攘臂而扔之₃。

以 *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící předmět s významem příčiny děje

無以 „nemít důvod k něčemu“

之₁ *zhī* npro nereferenční zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, marker tranzitivního užití předcházejícího slovesa. Odkazuje k jakémukoli objektu. Všimněme si pěkné opozice mezi 無為 a 為之.

有以 „mít proč“

禮 *lǐ* ADJ „být zdvořilý“ > n „zdvořilost“, „etiketa“. Z kontextu této věty je jasné, že se nejedná o žádné rituály, neboť ty vylučují jakoukoli diskusi.

莫 *mò* npro záporné zájmeno „nikdo“

之₂ *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, referuje k subjektu slovesa 為, adresátu slovesa 應 „odpovědět někomu“

以₂ yǐ vt prepoziční sloveso, uvádějící předmět s významem pohnutky „díky něčemu“, „na základě něčeho“, „v souladu s něčím“. Za prepozičním slovesem je vynechán předmět referující k tomu, co dotyčný udělal, tedy: nejvyšší zdvořilost obnáší něco udělat a když dotyčnému nikdo na základě toho, co udělal, neodpoví, pak napřáhne paže, na někoho se vrhne a přinutí ho, aby se choval podle jeho představ.

應 yìng vt „odpovědět někomu“, „zareagovat na něco“

攘 ráng vt „máchnout něčím (pažemi)“, „vyrazit prudce něčím (rukama) dopředu“

臂 bì n „paže“

扔 rēng vt „hodit něco“, zde patrně ve významu „vrhnout se na někoho“. V klasické čínštině se nejedná o frekventované slovo.

V knize *Hanfeizi* se tato slova vyskytují v trochu jiné podobě: 攘臂而仍之 „máchně pažemi (tak, aby mu nepřekážely dlouhé rukávy) a pokračuje v dané činnosti.“ (*Hanfeizi*, 20) Čili by se zde nabízela jiná interpretace: Nejvyšší zdvořilost obnáší něco udělat a když dotyčnému na základě toho, co udělal, nikdo neodpoví, pak si vyhrne rukávy a pokračuje v tom, co dělal.

7. 故失道而後德，

8. 失德而後仁，

9. 失仁而後義，

10. 失義而後禮。

失 shī vt „ztratit něco“

而後 érhòu conjp „až teprve potom“

Za spojkou 而後 zde následují substantivní výrazy 德, 仁, 義 a 禮, je zde tedy vynechané přísudkové sloveso. Někteří autoři se na základě textu *Hanfeizi* domnívají, že je zde vynecháno sloveso 失 a v jejich pojetí tedy překlad zní: „Ztratíme-li *dao*, až potom ztratíme *de* ... atd“. Po jistém váhání jsem se k této interpretaci rovněž přiklonil.

11. 夫禮者，忠信之薄，而亂之首。

12. 前識者，道之華，而愚之始。

13. 是以大丈夫處其厚，不居其薄；

14. 處其實，不居其華。

15. 故去彼取此。

者 zhě ps částice markující hranici mezi jmenným podmětem a jmenným přísudkem

忠 zhōng ADJ „být loajální“ > n „loajalita“

信 xìn ADJ „být důvěryhodný“ > n „důvěryhodnost“

薄 bó ADJ „být tenký“, přeneseně „být chabý“ > n „chabost“

Konstrukce 忠信之薄 je jmenným přísudkem s vynechanou částicí 也.

亂 luàn n „chaos“

首 shǒu n „počátek“

前 qián LOK „vpředu“ > adv „předem“

識 shí vi „mít povědomost o věcech“

前識 „mít předem jasno“, „mít předsudky“. V *Hanfeizi* se nalézají definice tohoto idiomu: 前識者，無緣而妄意度也 „mít dopředu ve věcech jasno, to znamená naslepo uvažovat bez dobrého důvodu“ (*Hanfeizi*, 20)

者 *zhě* npro vztažné zájmeno odkazující k faktu popsanému v konstrukci předcházející zájmenu 者

華 *huā* psáno též znakem 花, n „květ“, zde v opozici vůči 實 „plod“, tedy zde přeneseně označující něco méně podstatného a hodnotného, „pouhou ozdobu“

愚 *yú* ADJ „být hloupý“ > n „hloupost“, zde zjevně v negativní konotaci

始 *shǐ* n „počátek“, „správný začátek“, „původ“

丈夫 *zhàngfū* np „dospělý muž“, „chlap“

大丈夫 *dàzhàngfū* np „chlapák“, „kabrňák“

處 *chǔ* vt „soustavně se zabývat nějakou činností“, „zakládat si na něčem“

其 *qí* npro nereferenční zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu

厚 *hòu* ADJ „být tlustý“, přeneseně „být hojný“, „být mohutný“ > n „hojnost“, „mohutnost“.

Opozitum vůči 薄.

居 *jū* vt „zakládat si na něčem“

實 *shí* n „plod“

去 *qù* kauzativní vt „způsobit, že něco odejde“, „odmítat něco“

彼 *bǐ* npro „tamto“, ukazovací zájmeno, ukazuje na relativně vzdálené věci

取 *qǔ* vt „brát něco“, „akceptovat něco“ (zde v opozici vůči 去)

此 *cǐ* npro „toto“, ukazovací zájmeno, opozitum vůči 彼, ukazuje na relativně blízké a konkrétní věci

Stejný verš se opakuje i v Kapitole XII.

Kapitola XXXIX.

Jediná určující vlastnost je ta, kterou věci dostávají do vínku, pokud vznikají v souladu se správnou cestou. Pokud tuto vlastnost ztratí, pokud se od správné cesty odchýlí, je třeba se obávat jejich zániku.

Verše 15. – 19. jsou k začátku kapitoly připojeny volně. Nejzazší reputace znamená nemít reputaci: proto se vládcové verbálně ponižují, avšak na jejich opravdové reputaci to ničeho neubírá.

1. 昔之得一者：
2. 天得一以清_耕；
3. 地得一以寧_耕；
4. 神得一以靈_耕；
5. 谷得一以盈_耕；
6. 萬物得一以生_耕；
7. 侯王得一以為天下正_耕。
8. 其致之也，
9. 謂天無以清，將恐裂_月；
10. 地無以寧，將恐廢_月；
11. 神無以靈，將恐歇_月；
12. 谷無以盈，將恐竭_月；
13. 萬物無以生，將恐滅_月；
14. 侯王無以正，將恐蹶_月。
15. 故貴以賤為本，高以下為基。
16. 是以侯王自稱孤、寡、不穀。
17. 此非以賤為本邪_魚？非乎_魚？
18. 故至譽無譽_魚。
19. 是故不欲琬琰_屋如玉_屋，珞珞_鐸如石_鐸。

1. Ti, kteří kdysi získali jedinou [určující] vlastnost:
2. Nebesa získala jedinou [určující] vlastnost, a tak jsou čistá,
3. země získala jedinou [určující] vlastnost, a tak je klidná,
4. nadpřirozené bytosti získaly jedinou [určující] vlastnost, a tak jsou nadány magickým účinkem,
5. údolí získala jedinou [určující] vlastnost, a tak se plní po okraj,
6. všechny bytosti získaly jedinou [určující] vlastnost, a tak jsou živoucí,
7. vladaři získali jedinou [určující] vlastnost, a tak jsou těmi, kdo je normou pro podnebesí.
8. Když na to přijde,
9. pak bez toho, co nebesa činí čistými, by mohla puknout,
10. bez toho, co zemi činí klidnou, by se mohla propadnout,
11. bez toho, co nadpřirození bytosti činí magickými, by [jejich působení] mohlo ustát,
12. bez toho, co údolí činí naplněnými po okraj, by mohla vyschnout,
13. bez toho, co všechny bytosti činí živoucími, by mohly zaniknout,
14. bez toho, co z vladařů činí správnou normu, by mohli zakopnout.
15. Proto urozenost má kořeny v prostotě, vysoké se zakládá na nízkém.
16. Z té příčiny vladaři sami sebe nazývají *sirotky, osamělými, nehodnými*.

17. Což to není tím, že mají kořeny v prostotě? Ne?
18. Nejzazší reputace je nemít reputaci.
19. Z toho důvodu nechci být skvělý jako neftit, tvrdý jako kámen.

1. 昔之得一者：
2. 天得一以清；
3. 地得一以寧；
4. 神得一以靈；
5. 谷得一以盈；
6. 萬物得一以生；
7. 侯王得一以為天下正。

昔 *xī* n „minulost“, „v minulosti“, může to být včera i v hluboké minulosti

得 *dé* vt „získat něco“, zde specif. „dostat něco do vínku“

一 *yī* NUM „jeden“ > n „jedna věc“, zde patrně spec. „jediná zásadní vlastnost“. Příklad unáhlené interpretace, kterou od sebe všichni navzájem opisují, podává *Chen Guying*: 得一：即得道 (四十一章：“道生一”). Pokud *dao* generuje cokoli, NENÍ to totožné s *dao*. Mezi 道 a 一 nelze položit takto jednoduše rovnítko.

者 *zhě* npro vztažné zájmeno referující k subjektu činnosti „ten, který“. Uzavírá celou konstrukci 昔之得一. 昔之得一者 je zde izolovanou nominální frází, za níž se v moderní interpunkci dělá dvojtečka.

以 *yǐ* conj „a“, „a potom“, „a tak“ (Toto užití se podobá spojce 而 *ér* v tomtéž významu)

清 *qīng* adj „být čistý“

寧 *níng* adj „být klidný“

神 *shén* n „nadpřirozená bytost“, „duch“

靈 *líng* vi „magickým způsobem fungovat a projevovat se (o nadpřirozených bytostech)“

谷 *gǔ* n „údolí“

盈 *yíng* vi v kontinuativním vidu „plnit se neustále po okraj“

Opět narážka na gravitaci.

生 *shēng* vi „žít“, možná ovšem i vi v kontinuativním vidu „rodit se“, „vznikat“, uvažíme-li, že ne všechny věci jsou životné

為 *wéi* vt sloveso identifikace „být něčím“, zde nejspíš inchoativně „stát se něčím“

正 *zhèng* ADJ „být správný“, „být korektní“ > n „to, co je správné“, „norma“

8. 其致之也，
9. 謂天無以清，將恐裂；
10. 地無以寧，將恐廢；
11. 神無以靈，將恐歇；
12. 谷無以盈，將恐竭；
13. 萬物無以生，將恐滅；
14. 侯王無以正，將恐蹶。

其 *qí* npro nereferenční zájmeno 3. osoby pro podmět závislé konstrukce

致 *zhì* kauzativní „způsobit, že se něco dostaví“, „přivolat něco“, „vyvolat kýžený efekt spočívající v něčem“

其致之也 idiomatická fráze, doslova „když to necháme přijít“, znamená něco ve smyslu „když to dovedeme do důsledků“. V překladu volím obrat „když na to přijde“, abych se

přiblížil k doslovnému významu.

謂 wèi vt0S „myslí se tím, že ...“

無以 „nemít jak“, „nemít nic, čím“

將恐 jiāngkǒng vptS modální sloveso „měl bych obavu, že ...“, „byla by tu obava, že ...“

裂 liè vi „puknout“, „explodovat“

廢 fèi vi „zhroutit se“, „zkolabovat“ a tedy být na vyhození

歇 xiē vi „ustat“, „přestat se projevovat“

竭 jié vi „vyčerpat se“, „vyschnout“

滅 miè vi „zaniknout“, event. vt v médiu „být zničen“

正 zhèng ADJ „být správný“, „být korektní“ > N „norma“, „standard“ > vi „fungovat jakožto standard“

蹶 jué vi „zakopnout“, „upadnout“

15. 故貴以賤為本，高以下為基。

16. 是以侯王自稱孤、寡、不穀。

17. 此非以賤為本邪？非乎？

18. 至譽無譽。

19. 是故不欲碌碌如玉，珞珞如石。

貴 guì ADJ „být urozený“ > n „urozenost“

賤 jiàn ADJ „být nízký“ > n „neurozenost“, „prostota“. Opozitum k 貴.

本 běn n „kořen“, přeneseně „základ“

高 gāo ADJ „být vysoký“ > n „něco vysokého“

下 xià ADJ „být nízký“ > n „něco nízkého“

基 jī n „základ“, „fundament“

自 zì npro zvrtné zájmeno „sám sebe“

稱 chēng vtt „nazývat něco nějak“

孤 gū n „sirotek“, zde odkazuje slovo 孤 samo k sobě

寡 guǎ ADJ „být osamělý“ > n „ten, kdo je osamělý“. Zde odkazuje slovo 寡 samo k sobě.

不穀 bùgǔ ADJP „být nehodný“ > np „ten, kdo je nehodný“. Zde odkazuje slovo 不穀 samo k sobě.

此非 ... 邪? „Cožpak to neznamena, že ...?“

邪 (psáno též 耶) yé pm větná tázací částice

至 zhì adj „být maximální“, zde ve funkci přívlastku

譽 yù n „reputace“

是故 shìgù conjp „z toho důvodu“, „proto“

Tento verš bychom mohli přeložit i jako „maximální reputace je žádná reputace.“

欲 yù vtV modální sloveso „chtít něco udělat“

碌碌 lùlù statp „být vzácný (o nefritu)“ (Karlgren), „být nádherný“ (Chen Guying)

如 rú vt sloveso identifikace „podobat se něčemu“, „vyrovnat se něčemu [co do kvality]“, „být jako něco“

玉 yù n „nefrit“

珞珞 luòluò statp „být tvrdý“ (Chen Guying, Pulleyblank)

碌碌 i 珞珞 jsou slova stavová tvořená reduplikací, proto je jejich význam těžce uchopitelný.

石 shí n „kámen“

Někteří badatelé překládají poslední verš takto: Z toho důvodu nechci být skvělý jako nefrit, ale [chci být] tvrdý jako kámen. Vzhledem k tomu, že tvrdost není z hlediska *Laozi* žádoucí vlastností, se k tomuto řešení nepřikláním.

Kapitola XL.

Správná cesta se vyznačuje tím, že se po ní pohybujeme v cyklech (Kapitola XXV.). Je vždy správné vrátit se na začátek, abychom nezašli příliš daleko. Myšlenka, že slabé vítězí nad silným se v *Laozi* opakuje častokrát.

V první kapitole se píše, že „něčím“ se nazývá matka všech věcí, „ničím“ se nazývá počátek nebes a země. Zde je tedy jinými slovy řečeno totéž.

1. 反者道之動,
2. 弱者道之用。
3. 天下萬物生於有,
4. 有生於無。

1. Vracení se je pohyb po správné cestě,
2. ve slabosti je funkčnost správné cesty.
3. Všechny věci v podnebesí se rodí z něčeho,
4. něco se rodí z ničeho.

1. 反者道之動,
2. 弱者道之用。
3. 天下萬物生於有,
4. 有生於無。

反 *fǎn* Vi „vracet se“ > n „vracení se“

者 *zhě* ps částice markující hranici mezi jmenným podmětem a jmenným přísudkem

動 *dòng* Vi „hýbat se“ > n „pohyb“

道之動 „pohyb po správné cestě“. Tato fráze je jmenným přísudkem s vynechanou částicí 也.

Zde se nabízí asociace s Menciem, který v rozhovoru s králem Xuanem ze státu *Qi* říká: 蓋亦反其本矣 „proč se nevrátit k základům toho?“ (*Mengzi*, 1. 7) Vrátit se k základům, snažit se přijít věcem na kloub, to je zajisté pohyb v souladu se správnou cestou.

弱 *ruò* ADJ „být slabý“ > n „slabost“

用 *yòng* ADJ „být funkční“ > n „funkčnost“, možná též „[správná] aplikace“

生 *shēng* vtprep v kontinuativním vidu „rodit se z něčeho“, „vznikat z něčeho“

有 *yǒu* npro neurčité zájmeno „něco“

無 *wú* npro záporné zájmeno „nic“

Kapitola XLI.

Správná cesta je zřejmá jen těm nejlepším. Ti průměrní ji vnímají mlhavě a ti nejhorší se jí vysmívají. To, že se jí ti nejhorší vysmívají, jen svědčí o tom, že je to správná cesta. Následuje celá řada zdánlivě paradoxních veršovaných výroků ilustrujících časté nepochopení toho, co je správné a dobré.

Důležitý symbol nemá tvar: totéž se praví v Kapitole XXXV. v souvislosti s někým, za kým se vydá podnebesí. Jedná se tedy asi o nemateriální symbol, o ideu jednotného světa.

Velmi zajímavý je poslední verš: umět poskytovat úvěry tak, aby přispěly k dovedení věcí ke zdárnému konci a ne k fatální zadluženosti, je jistě součástí správné cesty dobrého vládce.

1. 上士聞道，勤而行之_陽；
2. 中士聞道，若存若亡_陽；
3. 下士聞道，大笑_宵之。
4. 不笑不足以為道_{幽(幽宵)}。
5. 故建言有之：
6. 明道若昧_物；
7. 進道若退_物；
8. 夷道若類_物；
9. 上德若谷_屋；
10. 大白若辱_屋；
11. 廣德若不足_屋；
12. 建德若偷_侯；
13. 質真若渝_侯；
14. 大方無隅_侯；
15. 大器晚成_耕；
16. 大音希聲_耕；
17. 大象無形_耕；
18. 道隱無名_耕。
19. 夫唯道善貸且成_耕。

1. Když se nejlepší vzdělaný muž dozví o správné cestě, usilovně podle ní jedná.
2. Když se průměrný vzdělaný muž dozví o správné cestě, [připadá mu], jako by tu existovala, tu mizela.
3. Když se nejhorší vzdělaný muž dozví o správné cestě, tuze se jí vysměje.
4. Kdyby se jí nevysmál, nebyla by hodna toho, aby byla správnou cestou.
5. Proto to máme v postulátech:
6. Jasná správná cesta je jakoby zatemnělá,
7. postupujeme-li správnou cestou vpřed, jako bychom ustupovali,
8. rovná správná cesta je jakoby zauzlená.
9. Nejvyšší *de* je jako údolí,
10. velká čistota je jakoby pošpiněná,
11. široká *de* je jakoby nedostatečná,
12. solidní *de* je jakoby lehkoživná,
13. kdo je ryzí svými kvalitami je jakoby zkažený .
14. Velký čtverec nemá rohy,

15. velká nádoba je zhotovena nejpozději,
16. silný tón zřídka zazní,
17. důležitý symbol nemá tvar,
18. správnou cestou je být ve skrytu a bez věhlasu.
19. Vždyť je to jen správnou cestou *dao*, umíme-li půjčovat na dluh a přitom přivádět [věci] ke zdárnému konci.

1. 上士聞道，勤而行之；
2. 中士聞道，若存若亡；
3. 下士聞道，大笑之。
4. 不笑不足以為道。

上 *shàng* LOK „nahore“ > adj „být nejvyšší“, zde ve funkci přívlastku
 士 *shì* n „muž s právem nosit meč a jezdit na voze, vzdělaný a často zastávající nějaký úřad“, „úředník“, „důstojník“
 聞 *wén* vt „doslechnout se o něčem“, „dozvědět se o něčem“
 勤 *qín* adj „být usilovný“
 行 *xíng* vt „provádět něco“, „realizovat něco“
 中 *zhōng* LOK „uprostřed“ > adj „být prostřední“, zde ve funkci přívlastku
 若 *ruò* adv „jakoby“
 存 *cún* vi „pokračovat v existenci“, „přežívat“
 亡 *wáng* vi „zaniknout“, „ztratit se“, „zmizet“
 下 *xià* LOK „dole“ > adj „být nejnižší“, zde ve funkci přívlastku
 大 *dà* adj „být velký“, zde ve funkci adverbialního určení „tuze“, „velmi“
 笑 *xiào* vt „vysmát se někomu“
 足以 *zúyǐ* vptV modální sloveso „být hoden něco dělat“. 以 je zde sufix některých modálních sloves, např. 可以.
 為 *wéi* vt sloveso identifikace „být něčím“

5. 故建言有之：
6. 明道若昧；
7. 進道若退；
8. 夷道若類；
9. 上德若谷；
10. 大白若辱；
11. 廣德若不足；
12. 建德若偷；
13. 質真若渝；

建言 *jiànyán* np „postulát“ < vt + n „etablovaná závazná slova“
 有 *yǒu* vt0 sloveso existence s postverbálním členem existence „být“, „existovat“
 之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, zde odkazuje kataforicky k následujícímu textu
 明 *míng* adj „být jasný“, „být zřejmý“, zde ve funkci přívlastku
 昧 *mèi* adj „být temný“, zde přeneseně „být nejasný“. Opozitum vůči 明.
 進 *jìn* vt „jít někudy vpřed“, též „dělat pokroky v něčem“

進道 možná též „cesta vedoucí kupředu“?

退 *tuì* vi „ustupovat vzad“, opozitum vůči 進

夷 *yí* adj „být rovný“, „být plochý“, zde ve funkci přívlastku

纒 *lèi* N „uzel na niti“ > adj „být zauzlený“

白 *bái* ADJ „být bílý“, též „být morálně čistý a neposkvrněný“ > n „bělost“, „čistota“

辱 *rǔ* ADJ „být černý“ > kauzativní vt v médiu, přeneseně „být očerněný“

廣 *guǎng* adj „být široký“, zde ve funkci přívlastku

不足 *bùzú* adjp „být nedostatečný“, „být defektní“

建德 „dobře etablovaná *de*“, „solidní *de*“

偷 *tōu* vi „žít nesolidním a příživnickým způsobem“

質 *zhì* n „kvalita“, zde ve funkci člene zřetelově vymezovacího. Kvalita vyjadřuje trvalou nezczitelnou příslušnost subjektu. Subjekt je zde nevyjádřený.

真 *zhēn* adj „být opravdový“, „být ryzí“

渝 *yú* adj „být úchylný“, „být zkažený“

14. 大方無隅;

15. 大器晚成₁;

16. 大音希聲;

17. 大象無形;

18. 道隱無名。

19. 夫唯道善貸且成₂。

方 *fāng* n „čtverec“

大方 „velký čtverec“, možná též „pravý čtverec“

隅 *yú* n „roh“, „kout“

Toto je jeden z mála opravdu paradoxních výroků v *Laozi*, nevím, jak by se dal tento paradox vyřešit.

器 *qì* n „nádoba“, zde patrně „bronzová nádoba“

晚 *wǎn* ADJ „být pozdní“ > adv „pozdě“, „nejpozději“

成₁ *chéng* vt v médiu „být dovršen“, „být hotov“

音 *yīn* n „tón“

大音 dosl. „velký tón“, zde se patrně jedná o hudební termín

希 (psáno též 稀) *xī* adj „být zřídka“, „být vzácný“, zde ve funkci adverbiálního určení „zřídka“

聲 *shēng* vi „vydávat zvuk“, „znít“

象 *xiàng* n „symbol“

大象 „důležitý symbol“, „pravý symbol“, viz také Kapitola XXXV.

形 *xíng* n „tvar“, „forma“

隱 *yǐn* vi „být ve skrytu“, „odejít do ústraní“

名 *míng* n „sláva“, „věhlas“

名 zde překládám jako „věhlas“ a nikoli „jméno“, neboť tento význam koresponduje se slovesem 隱. Do ústraní odcházeli vzdělanci, kteří rezignovali na společenskou kariéru a s ní spojený věhlas. Většina autorů se ale přidržuje prvoplánového „správná cesta je skryta a nemá jméno“.

善 *shàn* adjV modální adjektivum „být dobrý v nějaké činnosti“, „umět něco dobře dělat“

貸 *dài* vi „půjčovat peníze na dluh“, „poskytovat úvěr“

且 *qiě* conjp „a k tomu“, „a navíc“

成₂ *chéng* vi „přivádět věci k úspěšnému konci“, „tvořit“

Tento verš považuju za velmi důležitý, odráží podstatný fenomén v každé době. Je opravdu velmi důležité umět půjčit někomu na dluh tak, aby to dotyčnému pomohlo něco dotáhnout do konce a aby ho to nezruinovalo. Vzpomeňme si též na příhodu o spálených dlužních úpisech ze *Shiji*, jistě se tehdy jednalo o palčivý společenský problém.

Kapitola XLII.

Jedna ze slavných pasáží knihy *Laozi* v mé interpretaci není ontologickou spekulací, nýbrž psychologicky přijatelnou tezí o tom, že jedna věc přirozeně vyplývá ze druhé, pokud je první věc správně založena.

Verše 7. – 10. na začátek kapitoly nenavazují, možná, že byly původně součástí jiné kapitoly.

1. 道生一，
2. 一生二，
3. 二生三，
4. 三生萬物。
5. 萬物負陰而抱陽，
6. 沖氣以為和。
7. [人之所惡，唯孤、寡、不穀，而王公以為稱。
8. 故物或損之而益，或益之而損。
9. 人之所教，我亦教之。
10. 強梁者不得其死，吾將以為教父。]

1. Správná cesta zrodí první věc,
2. první věc zrodí druhou věc,
3. druhá věc zrodí třetí věc,
4. třetí věc zrodí všechny věci.
5. Všechny věci se obracejí zády ke stínu a objímají výsluní,
6. koupou se ve vzduchu, a tak nastává soulad.
7. To, co lidi považují za odporné, je osiření, osamocení, nehodnost, avšak vládcové se tak sami nazývají.
8. Proto, někdy věci, když z nich ubereme, tak nabudou, a jiné, když jim přidáme, tak ubudou.
9. Čemu mne naučili jiní, já též budu vyučovat.
10. Násilníci nezemrou jak se sluší a patří: toto budu považovat za základ [svého] učení.

1. 道生一，
2. 一生二，
3. 二生三，
4. 三生萬物。

生 *shēng* kauzativní vt „dát někomu život“, „produkovat něco“, „generovat něco“ < „způsobit, že se něco zrodí“

一 *yī* NUM „jeden“, též „první“ > n „první věc“

二 *èr* NUM „dvě“, též „druhý“ > n „druhá věc“

三 *sān* NUM „tři“, též „třetí“ > n „něco třetího“, „třetí věc“

Tyto čtyři verše jsou slavnou pasáží knihy *Laozi* a bývají uváděny jako příklad staročínského ontologického myšlení. — zde bývá překládáno jako „Jedno“ a spekuluje se, zda „Jedno“ znamená „Nejzazší horizont“ 太極 či něco jiného. V mé interpretaci takové spekulace nejsou zapotřebí: pokud je správným způsobem založena první věc, tato první věc přirozeně

vygeneruje druhou věc atd. Myslím, že se nejedná o méně hodnotnou úvahu než kosmologické spekulace.

5. 萬物負陰而抱陽,

6. 沖氣以為和。

負 *fù* vt „otočit se zády k někomu“

陰 *yīn* n „severní úbočí hory nebo jižní břeh řeky“, přeneseně „stinné místo“, „stín“

抱 *bào* vt „objímat něco“

陽 *yáng* n „jižní úbočí hory nebo severní břeh řeky“, přeneseně „slunné místo“, „výsluní“

沖 *chōng* vt „vystavovat se vířící vodě nebo vzduchu“, „koupat se v něčem (typicky ve vířící vodě, sprchovat se a pod.)“

氣 *qì* n „vzduch“

以 *yǐ* conj „a“, „a potom“, „a tak“ (Toto užití se podobá spojce 而 *ér* v tomtéž významu)

為 *wéi* vt0 „vyrobí se něco“, „vznikne něco“

和 *hé* ADJ „být harmonický“ > n „harmonie“, „soulad“

7. [人之所惡，唯孤、寡、不穀，而王公以為稱。

8. 故物或損₁之而益₁，或益₂之而損₂。

9. 人之所教₁，我亦教₂之。

10. 強梁者不得其死，吾將以為教₃父。]

Podle Chen Guyinga tyto verše do Kapitoly XLII. nepatří.

惡 *wù* putativní vt „ošklivit si něco“, odvozeno od adjektiva 惡 *è* „být ošklivý“

唯 *wéi* vt sloveso identifikace (spona) „být“, byla rozšířená v předklasické čínštině

孤 *gū* N „sirotek“ > adj „být osiřelý“ > n „osiřelost“

寡 *guǎ* ADJ „být osamělý“ > n „osamělost“

不穀 *bùgǔ* ADJP „být nehodný“ > np „nehodnost“

王公 *wánggōng* np „vládcové všeho druhu“

以為 „dělat z něčeho něco“. Po prepozičním slovesu 以 je vynecháno zájmeno 3. osoby.

稱 *chēng* Vtt „nazývat něco nebo někoho nějak“ > n „přízvisko“, „oslovení“

損₁ *sǔn* Vi „ubývat“ > kauzativní vt „způsobit, že něčeho ubude“, zredukovat něco“

益₁ *yì* vi „přibývat“, opozitum vůči 損

益₂ *yì* Vi „přibývat“ > kauzativní vt „způsobit, že něco přibývá“, „rozмноžovat“

損₂ *sǔn* vi „ubývat“

Tento verš logicky navazuje na předcházející tak, že vládcové sami sebe ponižují takovými sebeoslovením, ale dělá je to o to většími.

人 *rén* npro „ostatní“, „druzí“. Zde je 人 v opozici vůči 我.

教₁ *jiào* (v současné výslovnosti *jiāo*) vtt „učit někoho něčemu“. 人之所教: „to, čemu mne naučili ostatní“. 所 zde zastupuje obsah učení, druhý předmět (zájmeno 我) je vynechán.

我 *wǒ* npro zájmeno 1. osoby „já“, ve funkci podmětu kontrastivní

亦 *yì* adv „také“

教₂ *jiào* (v současné výslovnosti *jiāo*) vtt „učit někoho něčemu“. Objektem je podmět 人之所教, adresátem zájmeno 之 odkazující anaforicky ke slovu 人.

之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, zde odkazuje anaforicky ke slovu 人. Ve spojení 教之 většinou zájmeno 之 odkazuje k adresátu učení a ne k obsahu, proto volím

danou interpretaci. (Všimněme si logiky: i když 之 odkazuje anaforicky k 人, nejedná se o tytéž lidi.) Nicméně by se tento verš dal přeložit i takto: „To, čemu vyučují ostatní, já též budu vyučovat.“ V tom případě by reference zájmenem 之 byla stejná se zájmenem 所.

強梁 *qiángliáng* np dosl. „silný trám“, zde přeneseně ve významu „silný a arogantní chlap“, „gorila“

者 *zhě* tematizující zájmeno anaforicky odkazující ke jmennému podmětu „takový“, „tento“, „jistý“ a pod.

得 *dé* vt „nalézt něco“, „dosáhnout něčeho“

其 *qí* npro ukazovací zájmeno „ten dotýčný“, „relevantní“, „ten správný“

死 *sǐ* n „smrt“

吾 *wú* npro zájmeno 1. osoby „já“, na rozdíl od 我 ve funkci podmětu nekontrastivní.

將 *jiāng* vtV modální sloveso „hodlat něco udělat“

以為 „dělat z něčeho něco“. Po prepozičním slovesu 以 je vynecháno zájmeno 3. osoby.

教₃ *jiào* n „učení“

父 *fǔ* (psáno též 甫) n „předek“, zde přeneseně ve významu „základ“, „archetyp“

Kapitola XLIII.

Zde je klíčovým veršem verš 2. Metodou 無為 *wú wéi* dosáhneme i tam, kam bychom při vší snaze nikdy neprošli.

1. 天下之至柔，馳騁天下之至堅。
2. 無有入無間，吾是以知無為之有益。
3. 不言之教，無為之益，天下希及之。

1. To nejpoddajnější v podnebesí převálcuje to, co je v podnebesí nejpevnější.
2. Když neexistuje nic (dosl. absence něčeho), pronikne to [i tam], kde není žádná mezera a takto chápeme, jak přínosné je nic nedělat.
3. Vychovávat bez kázání, přínos nedělání ničeho, toho se v podnebesí zřídka dosahuje.

1. 天下之至柔，馳騁天下之至堅。

至 *zhì* adv „maximálním způsobem“ (marker superlativu) < ADJ „být maximální“
至柔 *zhìróu* np „to, co je nejpoddajnější“ < adv + adj „být maximálně poddajný“
馳騁 *chíchěng* vpt „hnát se tryskem za něčím“, zde patrně „přejet někoho“, přeneseně „převálcovat někoho“
堅 *jiān* adj „být pevný“
至堅 *zhìjiān* np „to, co je nejpevnější“ < adv + adj „být maximálně pevný“

2. 無有入無間，吾是以知無為之有益。

無有 *wúyǒu* np nemarkovaná nominalizace „absence něčeho“ < vt + npro
入 *rù* vt „vstoupit někam“, „dostat se někam“, „proniknout někam“
間 *jiān* n „škvíra“, „skulina“
無間 *wújiān* np nominalizovaná fráze „absence skuliny“
吾 *wú* npro zájmeno 1. osoby „my“, zde nereferenčně „každý“, „kdokoli“
知 *zhī* vtS „být si vědom nějaké situace“, „chápat, že ...“
無為 *wúwéi* np „nedělání ničeho“, „absence snahy něco pozitivního udělat“ < npro (obj) + v
之 *zhī* ps částice kladená mezi podmět a přísudek závislé konstrukce
益 *yì* ADJ „být užitečný“ > n „užitek“

3. 不言之教，無為之益，天下希及之。

言 *yán* vi „mluvit nahlas a veřejně“, „kázat“, „řečnit“
教 *jiào* n „instrukce“, „výchova“, též „učení“
益 *yì* ADJ „být užitečný“ > n „užitek“
希 *xī* (psáno též 稀) adj „být zřídka“, „být vzácný“, zde ve funkci adverbiálního určení „zřídka“
及 *jí* vt „dospět do nějakého stádia“, „dosáhnout něčeho“

之₂ *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, odkazuje anaforicky k tematickému
podmětu 不言之教，無為之益

Kapitola XLIV.

Spojení 知止 *zhī zhǐ* ve verši 7. se vyskytlo již v Kapitole XXXII. v souvislosti s tím, že musíme vědět, kde naše kompetence začínají a končí. Proto ho zde interpretuji stejným způsobem.

1. 名與身孰親^真?
2. 身與貨孰多^歌?
3. 得與亡孰病^陽?
4. 甚愛^物必大費^物;
5. 多藏^陽必厚亡^陽。
6. 故知足^屋不辱^屋,
7. 知止不殆^之, 可以長久^之。

1. Co je bližší: pověst, nebo osobnost?
2. Co je víc: osobnost, nebo hmotné statky?
3. Zisk, nebo ztráta: co je větší utrpení?
4. Kdo je příliš lakomý, nutně bude mít velké výdaje,
5. kdo něčeho mnoho skladuje, nutně bude mít těžké ztráty.
6. Proto chápeme-li, kdy máme dost, nebudeme mít ostudu.
7. Chápeme-li, kdy se máme zastavit (pokud jde o naše kompetence), neocitneme se v nebezpečí a můžeme vydržet dlouho.

1. 名與身孰親?
2. 身與貨孰多?
3. 得與亡孰病?

名 *míng* n „sláva“, možná spíše „pověst“. Srov. 名譽.

與 *yǔ* conj „a“

身 *shēn* n „osobnost“, „vlastní já“

孰 *shú* npro tázací zájmeno „která z věcí“

親 *qīn* adj „být blízký“, zde v komparativu „být bližší“

貨 *huò* n „zboží“, „komodity“

多 *duō* adj „být početný“ zde v komparativu, přeneseně „mít větší váhu“, srov. české „Co je víc?“

得 *dé* Vt „získat něco“ > n „zisk“, též Vt „nalézt něco“ > „nález“

亡 *wáng* Vt „ztratit něco“ > n „ztráta“

病 *bìng* adj „být bolestivý“ (Karlgren „painful“), zde v komparativu „být bolestivější“

4. 甚愛必大費;
5. 多藏必厚亡。

甚 *shèn* adj „být přílišný“, „mít velkou míru dané vlastnosti“, zde ve funkci adverbialního určení „příliš“

愛 *ài* adj „být lakomý“

必 *bì* adv „nutně“, „nezbytně“, „nevyhnutelně“

大 *dà* adj „být velký“, zde ve funkci adverbiálního určení „ve velké míře“, „velmi“
費 *fèi* vi „utrácet“, „mít výdaje“

Doslovný překlad tohoto verše by zněl: „Pokud je někdo příliš lakomý, nutně toho hodně utratí.“ Šetrnost bezpochyby něco stojí, že?

多 *duō* adj „být početný“, zde ve funkci adverbiálního určení „hodně“

藏 *cáng* vt „skladovat něco“, zde s vynechaným předmětem vzhledem k přirovnosti kvantitativního adverbia. Očekávali bychom vlastně 藏多, ale říká se 多藏. Obdobně 四達 „dosáhnout na všechny strany“ (viz Kapitola X.)

厚 *hòu* adj „být hojný“, zde ve funkci adverbiálního určení „v hojné míře“

亡 *wáng* vi „zaznamenat ztrátu“

6. 故知足不辱,

7. 知止不殆, 可以長久。

足 *zú* ADJ „být dostatečný“ > n „dostatek“, též specif. „stav, kdy panuje dostatek“

辱 *rǔ* kauzativní vt v médiu „být očerněný“, „mít ostudu“

止 *zhǐ* vi „zastavit se“, „přestat“

知止 je rozšířené slovní spojení „vědět, kdy máme dost“, „chápat, kde je třeba se zastavit“ (viz Kapitola XXXII.)

殆 *dài* vi „být v nebezpečí“, zde inchoativně „ocitnout se v nebezpečí“

可以 *kěyǐ* vptV modální sloveso „moci něco dělat“

長久 *chángjiǔ* adjp „být trvalý“, „být velmi dlouhodobý“

Tady se ukazuje, že 長久 neznamena nutně „být věčný“, ale prostě jen „být dlouhotrvající“. Všimněme si opět relativizujícího 可以, vyjadřujícího pouhou možnost dlouhodobé existence za těchto podmínek.

Kapitola XLV.

Jen na dokreslení možných konotací dodávám, že spojení 大成 *dà chéng* se v čínské kultuře asociuje s Konfuciem: 孔子之謂集大成 „Konfucius je nazýván tím, kdo shromáždil největší dokonalost.“ (Mengzi, 5. 2) Posmrtný Konfuciův titul zní 大成至聖文宣王 „Nejvyšší dokonalý a nanejvyšší míru moudrý král, šířitel civilizace“. Jinak tato kapitola připomíná svoji řadou zdánlivě paradoxních výroků Kapitulu XLII.

1. 大成若缺^月, 其用不弊^月。
2. 大盈若冲^冬, 其用不窮^冬。
3. 大直若屈^物,
4. 大巧若拙^物,
5. 大辯若訥^物。
6. 躁勝寒, 靜勝熱^{覺(覺物)}。
7. 清靜^耕為天下正^耕。

1. Pokud velké dokonalosti něco jakoby chybí, její funkčnost neupadá.
2. Pokud je velké naplnění jakoby vyprázdněné, jeho funkčnost je nevyčerpatelná.
3. Velká přímost je jakoby křivá,
4. velká zručnost je jakoby nemotorná,
5. velká argumentační schopnost je jakoby zajímavá.
6. Prudkým pohybem přemůžeme chlad, klidem přemůžeme horko.
7. Čisté a klidné je v podnebesí správnou normou.

1. 大成若缺, 其用不弊。
2. 大盈若冲, 其用不窮。
3. 大直若屈,
4. 大巧若拙,
5. 大辯若訥。

成 *chéng* Vt v médiu „být dovršen“, „být hotov“ > n „završenost“, „dokonalost“

若 *ruò* adv „jakoby“

缺 *quē* adj „být defektní“, „být neúplný“

用 *yòng* ADJ „být funkční“ > n „funkčnost“

弊 *bì* adj „být bezcenný“, též vi „upadat“

盈 *yíng* ADJ „být naplněný po okraj“ > n „naplnění“, „naplněnost“

冲 *chōng* vt v médiu „být vypláchnutý“, „být vyprázdněný“

窮 *qióng* kauzativní vt v médiu „být [do úplného konce] vyčerpaný“. Možná ovšem, že 不窮 je adjp „být nevyčerpatelný“ podobně jako 不死 je adjp „být nesmrtelný“.

Možná, že logičtější překlad prvních dvou veršů by byl „Pokud velké dokonalosti něco chybí, její funkčnost není poškozena. Pokud je velké naplnění vyprázdněné, jeho funkčnost je nevyčerpatelná.“ V tom případě bychom 若 museli považovat za spojku „pokud“. Otázkou ovšem je, jak by se tento překlad skloubil s verši 3. – 5., kde 若 je opravdu nejspíš adverbem „jakoby“.

直 *zhí* ADJ „být rovný“, „být přímý“ > n „přímost“

屈 *qū* adj „být křivý“

Slova 直 a 屈 se používají i v morálním slova smyslu, podobně jako česká slova „rovný“ a „křivý“.

巧 *qiǎo* ADJ „být zručný“ > n „zručnost“

拙 *zhuó* adj „být nemotorný“, „být tupý“

辯 *biàn* Vi „[logicky] argumentovat“ > n spec. „argumentační schopnosti“

訥 *nà* adj „být zajímavý“, „být koktavý“

6. 躁勝寒，靜₁勝熱。

7. 清靜₂為天下正。

躁 *zào* Vi „prudce se pohybovat“, „dělat prudké pohyby (asi jako při rozcvičce)“ > n „prudký pohyb“

勝 *shèng* vt „zvítězit nad něčím“

寒 *hán* ADJ „být chladný“ > n „chlad“

靜₁ *jìng* ADJ „být klidný“ > n „klid“

熱 *rè* ADJ „být horký“ > n „horko“

清 *qīng* ADJ „být čistý“ > n „čistota“, též „to, co je čisté“

靜₂ *jìng* ADJ „být klidný“ > n „klid“ anebo „to, co je klidné“

靜₁ je evidentně „klid“, zatímco 靜₂ není jednoznačné, neboť zde může znamenat jak abstraktní označení vlastnosti tak nositele této vlastnosti.

為 *wéi* vt sloveso identifikace „být něčím“

正 *zhèng* ADJ „být správný“, „být korektní“ > n „[správná] norma“, standard

Kapitola XLVI.

Srovnejme verš 3. této kapitoly s veršem 2. z Kapitoly XXXVIII.: 下德不失德，是以無德 „tou nejnižší vlastností je získávat za každých okolností, a tak tu není *de*“.

1. 天下有道，卻走馬以糞。
2. 天下無道，戎馬生於郊。
3. 咎莫大於欲得。
4. 禍莫大於不知足。
5. 故知足之足，常足矣。

1. Když je v podnebesí správná cesta, vrací to běhající koně k hnojení [půdy].
2. Když v podnebesí není správná cesta, váleční koně se rodí na okrajích měst.
3. Žádná neblahá věc není větší než touha po zisku,
4. žádná pohroma není větší než nevědět, kdy máme dost.
5. Proto takový dostatek, kdy chápeme, že máme dostatek, je trvalým dostatkem.

1. 天下有道，卻走馬以糞。
2. 天下無道，戎馬生於郊。

有 *yǒu* vt0 sloveso existence s postverbálním členem existence „být“, „existovat“

天下有道 „v podnebesí je správná cesta“, „v podnebesí panuje správná cesta“

Na těchto dvou verších je názorně vidět, že 道 zde neznamena „univerzální, věčný a všudypřítomný princip“, neboť takový princip nemůže jednou existovat a jednou neexistovat“. Podobné výroky nacházíme v jiných textech velmi často, např. 子謂南容：邦有道不廢，邦無道，免於刑戮 „mistr řekl o Nan Rongovi: „Když ve státě panovala správná cesta, nebyl odmítnut. Když ve státě nepanovala správná cesta, vyhnul se trestu““ (*Lunyu*, 5. 2)

卻 *què* Vi „ustoupit“ > kauzativní vt „způsobit, že někdo ustoupí“, „vrátit někoho“

走 *zǒu* vi „běžet“, zde ve funkci přívlastku „běhající“, možná „jsoucí v akci“. Nejedná se o koně, kteří by běželi v nějaký daný moment, nýbrž jsou nuceni běhat, když táhnou válečné vozy.

馬 *mǎ* n „kůň“

以 *yǐ* conj „a“, „a potom“, „a tak“ (Toto užití se podobá spojce 而 *ér* v tomtéž významu.)

糞 *fèn* N „hnůj“ > vi „hnojit (typicky půdu)“, možná též „produkovat hnůj“

Koně se ve staré Číně nepoužívali k zemědělským pracem, proto je třeba tuto větu možná interpretovat takto: „Pokud v podnebesí panují správné společenské poměry, způsobí to, že se koně, kteří běhají na válečném poli, vrací do stájí, kde vyrábějí hnůj, což je jediný užitek, který z nich lidé v době míru mají.“

戎 *róng* n „válka“, zde ve funkci přívlastku „válečný“, „bojový“

生 *shēng* vtprep v kontinuativním vidu „rodit se někde“

郊 *jiāo* n „předměstí“ (území kolem města za vnější hradbou 郭 *guō*)

3. 咎莫大於欲得。
4. 禍莫大於不知足。
5. 故知足之足，常足矣。

咎 *jiù* n „[zasloužené] neštěstí“, „neblahá věštba“, „neblahá věc“

n1 莫 *mò* adj 於 n2 „žádné z n1 není více adj než n2“

大 *dà* adjprep v komparativu „být větší než ...“

欲得 *yùdé* np „touha po zisku“ < v + n {V}

禍 *huò* n „neštěstí“, „pohroma“

足 *zú* ADJ „být dostatečný“ > n „dostatek“, též specif. „stav, kdy panuje dostatek“

不知足 nominalizovaný výraz „nechápat, že máme dost“

知足之足 „dostatek charakterizovaný tím, že chápeme, že máme dostatek“

常 *cháng* adj „být trvalý“, zde ve funkci přívlastku „trvalý“

矣 *yǐ* pm větná modální částice indikující změnu stavu nebo potenciální možnost, že k této změně dojde

Kapitola XLVII.

Verše 1. a 2. se v různých obměnách vyskytují i v jiných staročínských textech, jedná se patrně o dobové rčení. Cestu je třeba hledat v sobě a k tomu nepotřebujeme nikam chodit. Jakmile správnou cestu pochopíme, bude nám jasný chod celého světa.

1. 不出戶_魚，知天下_魚；
2. 不闕牖_幽，見天道_幽。
3. 其出彌遠，其知彌少。
4. 是以聖人不行而知，
5. 不見而明，
6. 不為而成。

1. Aniž vyjdeme ze dveří, pochopíme podnebesí.
2. Aniž vyhlédneme z okna, spatříme přirozenou správnou cestu.
3. Čím dále vyjdeme z domu, tím méně toho budeme chápat.
4. A tak nanejvýš moudří mužové neputovali, ale dobře chápali,
5. měli jasno, aniž viděli,
6. nekonali, ale uspívali.

1. 不出戶，知天下；
2. 不闕牖，見天道。
3. 其₁出彌遠，其₂知彌少。

出 *chū* vt „vyjít odněkud“

戶 *hù* n „dveře“

知 *zhī* vt „dobře něčemu rozumět“, „chápat něco“, zde inchoativně „pochopit něco“

闕 *kuī* vt „dívat se skrz něco (typicky skrz nějakou škvíru)“

牖 *yǒu* n „okno“

見 *jiàn* vt „vidět něco“

天 *tiān* n „příroda“, zde ve funkci přívlastku „přirozený“

其₁ *qí* npro osobní zájmeno 3. osoby ve funkci podmětu závislé konstrukce, 其₂ 出 se všeobecnou referencí „dotyčný“

出 *chū* vi „vyjít (typicky z domu)“

彌 … 彌 *mí* … *mí* konstrukce „čím dál … tím víc“

遠 *yuǎn* adj „být daleký“, zde v komparativu „dále“

其₂ *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu

知 *zhī* Vt „chápat něco“, též „vědět něco“ > n „dobré porozumění“, „vědomosti“, „znalosti“

少 *shǎo* adj „být nepočetný“, zde v komparativu „být méně“

4. 是以聖人不行而知，
5. 不見而明，
6. 不為而成。

行 *xíng* vi „putovat“

知 *zhī* vi „dobře rozumět věcem“, „chápat všechno možné“

見 *jiàn* vi „vidět všechno možné“

明 *míng* vi „mít ve věcech jasno“

為 *wéi* vi „vyvíjet činnost“

成 *chéng* vi „přivádět věci k úspěšnému konci“, „tvořit“

Kapitola XLVIII.

V této kapitole se přímo proti sobě klade „učení“ 學 *xué* a „správná cesta“ 道 *dào*. Ve staročínském pojetí znamenalo „učení se“ především napodobování příkladu učitele. Učení se je jedním z úhelných kamenů konfuciánské doktríny, proti níž se zde *Laozi* vymezuje. Správnou cestu je třeba hledat především v sobě, kultivovat ji v sobě a věci se nám začnou dařit samy od sebe. Tou nejzazší lidskou metou je dosažení nejvyšší moudrosti a nanejvýš moudrý muž má takové charisma *de*, že získá vládu nad světem tak lehce, jakoby si s ním pohrával v dlaních (Mencius).

1. 為學日益。
2. 為道日損。
3. 損之又損，以至於無為。
4. 無為而無不為。
5. 取天下常以無事，
6. 及其有事，不足以取天下。

1. Zabývejme se učením a každý den toho budeme mít víc a víc (toho, co je třeba se naučit).
2. Zabývejme se správnou cestou a každý den toho budeme mít míň a míň.
3. Míň a míň, až se dostaneme [do stádia, že] nebudeme dělat nic.
4. Nebudeme dělat nic, a nebude nic, co by nebylo uděláno.
5. Podnebesí se získává zpravidla bez úsilí.
6. Jakmile někdo začne vyvíjet úsilí, není hoden získat podnebesí.

1. 為₁學日益。
2. 為₁道日損。
3. 損之又損，以至於無為₂。
4. 無為₂而無不為₃。

為₁ *wéi* vt „dělat něco“, „zabývat se něčím“. Srov. české „dělat politiku“ a pod.

學 *xué* Vi „učit se (skrze napodobování učitele)“ > n „učení“, „studium“

日 *rì* N „den“ > adv „denně“

益 *yì* vi „přibývat“

Subjektem slovesa je vzhledem k celkovému kontextu kapitoly buď předmět studia anebo všeobecně „práce“. Verš 1. by se dal tedy přeložit i takto: „Budeme-li se zabývat studiem, budeme toho mít na práci každý den víc a víc.“

損 *sǔn* vi „ubývat“. Opozitum vůči 益.

損之又損 „bude toho ubývat a ubývat“. Obdobná konstrukce jako 玄之又玄 (Kapitola I.) s tím rozdílem, že 損 je sloveso, a 玄 adjektivum.

以 *yǐ* conj „a“, „a tak“, zde „až“

至於 *zhìyú* vpt „dospět do nějakého stádia“. Spojení těchto dvou morfémů je tak běžné, že je považuji za jedno slovo, i když připouštím, že je to sporné.

為₂ *wéi* vt v konativním vidu „snažit se něco udělat“

為₃ *wéi* vt v médiu „být udělaný“, „být hotový“

5. 取天下常以無事，
6. 及其有事，不足以取天下。

取 *qǔ* vt „anektovat něco (typicky stát)“

常 *cháng* adj „být běžný“, „být normální“, „být standardní“, zde ve funkci adverbiálního určení „normálně“, „standardně“, „zpravidla“

以 *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící instrumentální předmět „použít něco k nějaké činnosti“

事 *shì* n „snaha“, „úsilí“, TLS: „strategic effort“

無事 *wúshì* np „absence snahy“ < vt + n

及 *jí* conj „až věci dospějí do toho stádia, že ...“, jakmile

其 *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci podmětu závislé konstrukce s neurčitou referencí „dotyčný“

有 *yǒu* vt „mít něco“, zde inchoativně „začít něco mít“, „začít něco projevovat“

足以 *zúyǐ* vptV modální sloveso „být hoden něco udělat“

Kapitola XLIX.

Tato kapitola je o tom, že dobrý vládce přistupuje k lidu jako k dětem. Nanejvýš moudrý muž dokáže vnímat mysl a nálady lidu a vycházet jim vstříc. Podobnou úvahu má i Mencius. Náklonnost lidu získáme tak, že ke každému přistupujeme a priori tak, jakoby byl dobrý a důvěryhodný. Vlastní úmysly je třeba před lidmi skrývat. Je to lepší pro vládce i pro lid samotný, stejně jako pro děti je lepší, když jim rodiče neříkají všechno.

1. 聖人常無心，以百姓心為心。
2. 善者，吾善之；不善者，吾亦善之；德善。(Mé čtení má před 德 čárku, nikoli středník.)
3. 信者，吾信之；不信者，吾亦信之；德信。(dtto.)
4. 聖人在天下，歛歛焉，為天下渾其心，
5. 百姓皆注其耳目，聖人皆孩之。

1. Nanejvýš moudří mužové zpravidla neměli [vlastní] úmysly, [svými] úmysly činili úmysly [vlivných] lidí.
2. Když se k těm dobrým budeme chovat dobře a k těm špatným se budeme rovněž chovat dobře, dostane se nám dobře.
3. Když budeme důvěryhodným důvěřovat a nedůvěryhodným budeme rovněž důvěřovat, dostane se nám důvěryhodnosti.
4. Když nanejvýš moudří mužové zaujíмали pozice v podnebesí, byli zdrženliví a ve prospěch podnebesí zastírali své úmysly.
5. Lidé bystřili své smysly (aby něco pochytili), a nanejvýš moudří mužové se k nim všem chovali jako k dětem.

1. 聖人常無心，以百姓心為心。

心 *xīn* n „úmysl“ (TLS: „basic intentions“, „basic plan“)

以 ... 為 „udělat něco něčím“

百姓 *bǎixìng* np „lidé“, zde ve funkci přívlastku. Slovo 百姓 může být bezpříznakovým a takto označovat prostě „obyvatelstvo“, ale může označovat i „relevantní obyvatelstvo“, „vlivní lidé“, „gentry“. Není jasné, jaký význam zde brát v potaz, přikláním se spíše ke druhé možnosti. Svým užitím slovo 百姓 připomíná ve staré čínštině často výraz 國人 *guórén* „obyvatelé hlavního města“, kteří měli nezanedbatelný vliv na rozhodování vládce.

2. 善₁者，吾善₂之；不善者，吾亦善₂之；德善₃。
3. 信₁者，吾信₂之；不信者，吾亦信₂之；德信₃。

善₁ *shàn* adj „být dobrý (morálně)“

善者 „ten, kdo je dobrý“

吾 *wú* npro zájmeno 1. osoby „my“, zde nereferenčně „každý“, „kdokoli“

善₂ ADJ „být dobrý“ > putativní vt „považovat někoho za dobrého“ nebo vt vyjadřující postoj k někomu „přistupovat k někomu jako k dobrému“

之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu odkazující anaforicky k tematickému podmětu

不善 *bùshàn* adjp „být špatný“

亦 *yì* adv „také“

德 *dé* (psáno místo 得) vt „získat něco“

善₃ *shàn* ADJ „být dobrý“ > n „dobro“

信₁ *xìn* adj „být důvěryhodný“

信₂ *xìn* ADJ „být důvěryhodný“ > putativní vt „považovat někoho za důvěryhodného“ nebo možná též vt vyjadřující postoj k někomu „přístupovat k někomu jako k důvěryhodnému“

不信 *bùxìn* adv + adj „být nedůvěryhodný“

信₃ *xìn* ADJ „být důvěryhodný“ > n „důvěryhodnost“

4. 聖人在天下，歛歛焉，為天下渾其₁心，

5. 百姓皆₁注其₂耳目，聖人皆₂孩之。

在 *zài* vt „zaujímat pozici někde“, „zastávat post někde“

歛歛焉 *shèshèyān* statp „být zdrženlivý vůči někomu“, „být rezervovaný“. Slovo stavové vytvořené reduplikací a sufixem 焉 *yān* s nejasným významem. Karlgren: „self-restrained“.

焉 *yān* sufix stavových slov

為 *wèi* vt prepoziční sloveso uvádějící člen, v jehož prospěch se koná daný děj „kvůli“, „v zájmu něčeho“, „pro něco“

渾 *hùn* ADJ „být zamlžený“, „být zakalený“, přeneseně „být netransparentní“ > kauzativní vt „zastírat něco“, „mlžit pokud jde o něco“

其₁ *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu, odkazuje anaforicky ke slovu 聖人

皆₁ *jiē* adv „všichni“, vztahuje se k subjektu

注 *zhù* vt „nasměrovat něco správným směrem“, přeneseně kontinuálně „mít něco (oči a uši) nastražené“

其₂ *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu, odkazuje anaforicky ke slovu 百姓

耳目 *ěrmù* np „smysly“ < n + n „uši a oči“

皆₂ *jiē* adv „všechny“, vztahuje se k objektu

孩 *hái* N „dítě“ > postojové vt „přístupovat k někomu jako k dítěti“, „chovat se k někomu jako k dítěti“

Moje interpretace veršů 4. a 5. je taková: „Nanejvýš moudří mužové se snažili své úmysly v zájmu lidu zastírat, lid se snažil něco z jejich úmyslů pochytit a měl oči a uši na stopkách, ale nanejvýš moudří mužové se k nim chovali jako k dětem, kterým je často lepší neříkat celou pravdu. Tato myšlenka je opět typicky legistickou úvahou.“

Kapitola L.

Třicet procent lidí bude žít za každých okolností, třicet procent za každých okolností zemře. Dalších třicet procent by mohlo žít, ale protože nejsou spokojeni, chtějí si užívat, nechají se strhnout k různým neřestem, které je nakonec zahubí. Zbývajících deset procent lidí umí nakládat se životem tak, že se nevystavuje nebezpečným situacím, a tak je žádné nebezpečí nemůže potkat.

1. 出生入死。
2. 生之徒，十有三；
3. 死之徒，十有三；
4. 人之生生，動之於死地，亦十有三。
5. 夫何故？
6. 以其生生之厚。
7. 蓋聞善攝生者，陸行不遇兕虎，入軍不被甲兵；
8. 兕無所投其角，
9. 虎無所用其爪，
10. 兵無所容其刃。
11. 夫何故？
12. 以其無死地。

1. Rodíme se a umíráme.
2. Těch, kteří jsou spjati se životem (kterým je souzeno žít), jsou tři desetiny;
3. těch, kteří jsou spjati se smrtí (kterým je souzeno zemřít), jsou tři desetiny.
4. Když si někteří užívají života, a někdo je strhne do situace (dosl. do místa), v níž se umírá, takových budou rovněž tři desetiny.
5. Proč je tomu tak?
6. Protože [si chtějí] život intenzivně užít.
7. Slyšel jsem, že ti, kteří vynikají v pečování o svůj život, při putování po souši nepotkají nosorožce ani tygra, když jdou do války, nenesou výstroj ani výzbroj.
8. Nosorožec nemá, kam by zabodl svůj roh,
9. tygr nemá, jak by použil své drápy,
10. zbraň nemá, kam by se vešlo její ostří.
11. Proč je tomu tak?
12. Neboť pro ně neexistuje situace, v níž se umírá.

1. 出生入死。

出生 *chūshēng* vpi „narodit se”

入死 *rùsǐ* vpi „zemřít“. Opozitum vůči 出生.

2. 生₁之徒，十有三。
3. 死之徒，十有三。
4. 人之₁生₂ [生₁], 動之₂於死地，亦十有三。
5. 夫何故？
6. 以其生生之厚。

生₁ *shēng* n „život“
 徒 *tú* n „následovník“, „přivrželec“
 生之徒 dosl. „následovník života“, „ten, kdo propadl životu“, „ten, jemuž je souzeno žít“
 十有三 „tři desetiny“
 死 *sǐ* n „smrt“, zde ve funkci přívlastku
 死之徒 dosl. „následovník smrti“, „syn smrti“, „ten, jemuž je souzeno zemřít“
 人 *rén* npro „někdo“, „někteří“
 之₁ *zhī* ps částice kladená mezi podmět a přísudek závislé konstrukce
 生₂ *shēng* vt „žít něčím“, „užívat si něčeho“
 生生 „užívat si života“. Ve Wang Biově verzi druhé 生 není.
 動 *dòng* kauzativní vtprep „pohnout někoho nějakým směrem“, „strhnout někoho někam“
 之₂ *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, odkazuje ke slovu 人
 死地 „místo smrti“, zde v přeneseném významu „podmínky, za nichž se umírá“, „situace, za níž se umírá“ TLS: synonym group SITUATION „condition“, „state“
 亦 *yì* adv „také“
 夫 *fú* npro ukazovací zájmeno „toto“
 何 *hé* npro tázací zájmeno ve funkci přívlastku „jaký“
 故 *gù* n „příčina“
 何故 zde pojímám jako jmenný přísudek k zájmenu 夫 v podmětu.
 以 *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící předmět s významem příčiny děje „nebot“
 其 *qí* npro osobní zájmeno ve funkci podmětu závislé konstrukce
 之 *zhī* ps částice markující transformaci adverbialního určení vyjádřeného adjektivem do přísudku. Původní konstrukce by byla 厚生生.
 厚 *hòu* adj „být intenzivní“
 Moje interpretace těchto veršů je taková: Třem desetinám lidí je souzeno žít za všech okolností, třem desetinám je tak jako tak souzeno zemřít. Třetina lidí si užívá života a snadno se nechá strhnout do situace, která se jim stane osudnou. O poslední jedné desetině lidí jde řeč v následujících verších.

7. 蓋聞善攝生者，陸行不遇兕虎，入軍不被甲兵；
8. 兕無所投其₁角，
9. 虎無所用其₁爪，
10. 兵無所容其₁刃。
11. 夫何故？
12. 以其₂無死地。

蓋聞 *gàiwén* vptS frekventovaný obrat „mám dojem, že jsem slyšel, že ...“
 善 *shàn* adjV modální adjektivum „být dobrý v nějaké činnosti“, „umět něco dobře dělat“
 攝 *shè* vt „mít něco pod kontrolou“, „ošéfovat si něco“
 生 *shēng* n „život“
 者 *zhě* npro vztahné zájmeno referující k subjektu činnosti „ten, který ...“, vztahuje se ke konstrukci 善攝生.
 陸 *lù* N „souš“ > adv „po souši“
 行 *xíng* v „putovat“
 遇 *yù* vt „potkat se s něčím“, „natrefit na něco“

兕 *sì* n „nosorožec“, není ovšem úplně jasné, zda se jedná opravdu o nosorožce. Možná je to ve skutečnosti „divoký tur“.

虎 *hǔ* n „tygr“

兕虎 *sìhǔ* np „divoká a nebezpečná zvířata všeho druhu“ < n + n

入 *rù* vt „vstoupit někam“

軍 *jūn* n „armáda“, často též „válka“

被 (psáno též jako 披) *pī* vt „přehodit přes sebe něco“, „nosit něco“

甲兵 *jiǎbīng* np „výzbroj a výstroj všeho druhu“ < n + n

投 *tóu* vtt „strčit něco někam“, zde „zabodnout něco někam“. Lokativní předmět je zastoupen zájmenem 所.

角 *jiǎo* n „roh“

用 *yòng* vtt „aplikovat něco na něco“. Druhý předmět je zastoupen zájmenem 所.

爪 *zhǎo* (též *zhuǎ*) n „dráp“

容 *róng* Vt „obsahovat něco“ > kauzativní vtt „způsobit, že něco bude někde obsaženo“, „způsobit, že se něco někam vejde“. Lokativní předmět je zastoupen zájmenem 所.

刃 *rèn* n „ostří“, „čepel“

其₂ *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci podmětu závislé konstrukce, odkazuje anaforicky k 善攝生者.

Kapitola LI.

Jedna z interpretačně nesnadných kapitol, neboť o referenci zájmeno 之 se můžeme pouze dohadovat. Podle mne zde vodítkem může sloužit spojka 故 *gù* ve verši 7., před ní podle mne ukazuje zájmeno 之 *zhī* na nanejvýš moudré muže, za ní pak ukazuje k věcem obecně. Jinak bychom její přítomnost špatně vysvětlovali.

Výraz 玄德 *xuán dé* „záhadná *de*“ v závěru kapitoly rovněž napovídá, že se zde jedná o nanejvýš moudré muže.

1. 道生_耕之，
2. 德畜_之，
3. 物形_耕之，
4. 勢成_耕之。
5. 是以萬物莫不尊道而貴德。
6. 道之尊，德之貴，夫莫之命而常自然。
7. 故道生之，
8. 德畜_覺之；
9. 長之育_覺之；
10. 亭之毒_覺之；
11. 養之覆_覺之。
12. 生而不有_之，
13. 為而不恃_之，
14. 長而不宰_之，
15. 是謂“玄德_{職(職之)}”。

1. *Dao* je (nanejvýš moudré muže) zplodila,
2. *de* je vyživila,
3. věci je zformovaly,
4. okolnosti je dotvořily.
5. A tak mezi všemi věcmi není žádná, která by si nevážila *dao* a necenila si *de*.
6. *Dao* je vážená a *de* je ceněná, to přece nikdo nenařídil, a je to tak běžně samo od sebe.
7. Proto oni v souladu s *dao* něco zplodili,
8. [pomocí] *de* něco vyživilí,
9. vedli a vychovávali,
10. tišili a léčili,
11. krmili a přikrývali.
12. Vyráběli, ale nepřivlastňovali si,
13. vyvíjeli činnost, ale nebyli na tom závislí,
14. vedli, ale neovládali.
15. Tomu říkám „záhadná *de*“.

1. 道生之,
2. 德畜之,
3. 物形之,
4. 勢成之。

道 *dào* n specif. „univerzální správná cesta“, „přírodní zákon *dao*“

生 *shēng* kauzativní vt „dát někomu život“, „produkovat něco“, „generovat něco“

之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu. K čemu zde odkazuje zájmeno 之 je velká otázka. Pro mne zde byly vodítkem verše 12. a 13., jejichž obdoba se vyskytuje v Kapitole II. a kde jde řeč o nanejvýš moudrých mužích.

畜 *xù* vt „živit někoho“, „starat se o někoho“

形 *xíng* vt „dát něčemu tvar“, „zformovat něco“

勢 *shì* n „okolnosti“, „situace“, „konstelace“

成 *chéng* vt „vytvářet něco“, „završovat něco“, „dovést něco ke zdárnému konci“

5. 是以萬物莫不尊₁道而貴₁德。

6. 道之₁尊₂, 德之₁貴₂, 夫莫之₂命而常自然。

莫 *mò* npro záporné zájmeno „nic“, „žádný“

尊₁ *zūn* ADJ „být vážený“ > putativní vt „považovat něco za vážený“, „vážit si něčeho“

貴₁ *guì* ADJ „být vzácný“ > putativní vt „považovat něco za vzácné“, „vážit si něčeho“, „cenit si něčeho“

之 *zhī* ps částice kladená mezi podmět a přísudek závislé konstrukce

尊₂ *zūn* adj „být vážený“

貴₂ *guì* ADJ „být vzácný“ > putativní vt „považovat něco za vzácné“, „vážit si něčeho“, „cenit si něčeho“ > vt v pasívu „být někým ceněný“

Všimněme si, že mezi 尊₂ a 貴₂ není gramaticky paralelní vztah, neboť 尊 ve svém základním významu znamená „být vážený“, což automaticky předpokládá subjekt, který si něčeho váží a tudíž není nutno odvozovat pasívní sloveso. U adjektiva 貴 „být vzácný“ se takový subjekt automaticky nepředpokládá.

夫 *fú* pm modální částice „vždyt“, „přece“

之₂ *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, zde invertováno před sloveso kvůli přítomnosti záporného zájmena 莫. Referuje anaforicky k situaci 道之尊, 德之貴.

命 *mìng* vtt.om „přikázat něco kontextuálně definované osobě“

常 *cháng* adj „být běžný“, „být normální“, „být standardní“, zde ve funkci adverbiálního určení „normálně“, „standardně“, „zpravidla“

自 *zì* adv „sám od sebe“, „samovolně“, „automaticky“

然 *rán* adjpro & vpro slovo zástupné pro predikativy „být takový“, „dělat toto“

7. 故道生之,
8. 德畜之;
9. 長之育之;
10. 亭之毒之;
11. 養之覆之。

故 *gù* conj „proto“

Za touto spojkou by podle mne mělo dojít ke změně subjektu, jinak by bylo nelogické, aby se po spojce „proto“ opakovala stejná pasáž. Vzhledem k následujícímu kontextu zde za subjekt považuji nanejvýš moudré muže.

道 *dào* N „univerzální správná cesta“ > ADJ „být v souladu s *dao*“ > adv „v souladu s *dao*“

之 *zhī* npro nereferenční zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, marker tranzitivního užití předcházejícího slovesa, odkazuje k jakémukoli objektu.

德 *dé* N „charismatická síla *de*“, zde v adverbialní funkci „za použití charismatické síly *de*“

長 *zhǎng* N „staršina“ > vt „chovat se jako staršina vůči někomu“, „vést někoho (jako starší mladšího)“

育 *yù* vt „vychovávat někoho“

亭 *tíng* vt Význam tohoto znaku je nejasný, Karlgren: „settles them“, nejjednodušší bude místo něj substituovat znak 停 *tíng* vt „zklidnit někoho“, „utišit někoho“.

毒 *dú* Rovněž není příliš jasné, co zde znak 毒 znamená. Moje řešení se zase snaží být co nejjednodušší: slovo 藥 *yào* mohlo znamenat ve staré čínštině „lék“ i „jed“, tedy je možné, že slovo 毒 mohlo znamenat „otrávit někoho“, ale i „aplikovat na někoho lék“, tj. „léčit někoho“. Jiné komentáře nejsou o mnoho moudřejší.

養 *yǎng* vt „živit někoho“

覆 *fù* vt „přikrývat někoho“, též přeneseně „ochraňovat někoho“, „držet nad někým ochrannou ruku“

12. 生而不有,

13. 為而不恃,

14. 長而不宰,

15. 是謂玄德

生 *shēng* vi „vyrábět všechno možné“

有 *yǒu* vt „mít něco“, zde rezultativně „přivlastnit si něco“. Předmět je za záporkou 不 standardně vynechán.

為 *wéi* vi „konat“, „jednat“, „vyvíjet činnost“

恃 *shì* vt „spoléhat se na něco“, „záviset na něčem“. Předmět je za záporkou 不 standardně vynechán.

長 *zhǎng* N „staršina“ > vi „chovat se jako staršina“, „být v čele“

宰 *zǎi* vi „chovat se jako majordomus“, „šéfovat“

玄 *xuán* adj „být záhadný“, zde ve funkci přívlastku

Kapitola LII.

Lze pouze spekulovat, co stálo na počátku podnebesí. Je pravděpodobné, že *Laozi* zde má na mysli univerzální zákon *dao* (viz Kapitola XXV.) Pokud *dao* nalezneme, pochopíme podnebesí a jednotlivé jevy nám začnou dávat smysl. Poté, co jsme našli *dao* a pochopili podnebesí, nesmíme jednat svévolně, ale vždy v souladu se správnou cestou. Jen tak se nedostaneme do nebezpečí.

Verše 4. – 9. se dají chápat jako návod, jak jednat v souladu se správnou cestou a čeho se naopak vystríhat.

1. 天下有始_之，以為天下母_之。
2. 既得其母_之，以知其子_之；
3. 既知其子_之，復守其母_之，沒身不殆_之。
4. 塞其兌，閉其門_文，終身不勤_文。
5. 開其兌，濟其事_之，終身不救_{幽(之幽)}。
6. 見小曰明_陽，
7. 守柔曰強_陽。
8. 用其光_陽，復歸其明_陽，無遺身殃_陽；
9. 是為習常_陽。

1. Podnebesí mělo počátek, považujeme ho za matku podnebesí.
2. Jakmile nalezneme tu matku, tak pochopíme její dítě.
3. Jakmile pochopíme její dítě a znovu se budeme držet té matky, do smrti nebudeme v nebezpečí.
4. Ucpěme ty průchody, pozavírejme ty dveře a do konce života se nevyčerpáme.
5. Otevřeme ty průchody, pusťme se do těch záležitostí a do konce života nám nebude pomoci.
6. Dát najevo malost znamená mít jasno,
7. zachovávat submisivitu znamená být silným.
8. Užijme toho světla, vraťme se zpět k jasnému vnímání a nikdy na sebe neuvalíme pohromu.
9. To je praktikování toho, co je normální.

1. 天下有始，以為天下母。
2. 既得其₁母，以知其₂子；
3. 既知其₂子，復守其₁母，沒身不殆。

有 *yǒu* vt „mít něco“

始 *shǐ* n „počátek“, „správný začátek“, „původ“

以為 „považovat něco za něco“. Mezi 以 a 為 je vynecháno zájmeno 3. osoby, referující ke slovu 始.

既 *jì* conj „jakmile“

得 *dé* vt „získat správné ponětí o něčem“, „pochopit něco“. Zde synonymum k 知 *zhī* „pochopit něco“.

其₁ qí npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu, zde odkazuje anaforicky ke slovu 天下. Upozorňuji, že zde je řeč o 天下, což je slovo asociující se s lidskou společností, na rozdíl od 天地.

以 yǐ conj „a“, „a tak“

知 zhī vt „dobře něčemu rozumět“, „chápat něco“, zde inchoativně „pochopit něco“

其₂ qí npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu, zde odkazuje anaforicky ke slovu 母.

子 zǐ n „dítě“

復 fù adv „opět“

守 shǒu vt „hájit nějakou pozici“, „trvat na něčem“, „přidržovat se něčeho“

沒身 mòshēn advp „až do smrti“

殆 dài vi „být v nebezpečí“, zde inchoativně „ocitnout se v nebezpečí“

4. 塞其兌，閉其門，終身不勤。

5. 開其兌，濟其事，終身不救。

塞 sè vt „ucpat něco“

其 qí npro ukazovací zájmeno „ten dotýčný“, „relevantní“, „ten správný“

兌 duì n „průduch“, „otvor“ (patrně ve významu dnešního 竅 qiào „tělesný otvor“)

閉 bì vt „zavřít něco (typicky dveře)“

門 mén n „dveře“, „brána“, zde patrně přeneseně ve významu „smysly“, viz 天門 v Kapitole X.

終身 zhōngshēn advp „do konce života“

勤 qín vt v médiu „být unaven“, „vyčerpat se“

開 kāi vt „otevřít něco“

濟 jì inchoativní vt „ujmout se něčeho“, možná též konativně „snažit se něco zachránit“

事 shì n „věc“, „záležitost“

救 jiù vt „zachránit někoho“, zde v pasívním významu „být zachráněn“

6. 見小曰明，

7. 守柔曰強。

見 (v současném jazyce psáno 現) xiàn vt „ukázat něco“, „dát něco najevo“

小 xiǎo ADJ „být malý“ > n spec. „malost“, „malá stránka“

曰 yuē vt0 sloveso identifikace „nazývat se nějak“, zde bez subjektu „to znamená něco“

明 míng vi „mít ve věcech jasno“

Tento verš nepřekládám tak, jak by se na první pohled nabízelo: „vidět příslušné detaily se nazývá dobře vidět“, neboť ho chápu paralelně k následujícímu verši a v *Laozi* se několikrát hovoří o tom, že je třeba chápat kladné i záporné stránky své osobnosti, nestydět se za své slabiny.

柔 róu ADJ „být měkký“, „být poddajný“ > n „měkkost“, „poddajnost“, „submisivita“

強 qiáng adj „být silný“

8. 用其光，復歸其明，無遺身殃；

9. 是為習常。

用 yòng vt „používat něco“

其 *qí* npro Reference zájmene 其 zde není jasná, v tomto případě volím jeho interpretaci ve smyslu ukazovacího zájmene „ten dotyčný“, „relevantní“, „ten správný“.

光 *guāng* n „světlo“, „záře“, „jas“

復歸 *fùguī* vpt „vracet se někam, kam patříme“

明 *míng*: Zde máme slovo 明 v kontextu se slovem 光. Musíme si posvítit, abychom dobře viděli (přirozeně v přeneseném slova smyslu). Proto zde slovo 明 interpretuji jako Vi „dobře vidět“ > n „dobré vidění“

無 *wú* vtV „nikdy se nestane, že ...“

遺 *wèi* vtt „přinést někomu něco (ve smyslu českého „to ti přinese neštěstí“), „seslat na někoho něco“. Předmět s významem adresáta je slovo 身, předmět s významem objektu je slovo 殃.

殃 *yāng* n „velké neštěstí“

是 *shì* npro ukazovací zájmeno „to“

為 *wéi* vtV sloveso identifikace „být nějakým jevem nebo činností“

習 *xí* vt „praktikovat něco“, „opakovaně něco uplatňovat v praxi“

常 *cháng* ADJ „být normální“ > n „to, co je normální“

Kapitola LIII.

Tato kapitola se dá chápat jako myšlenkově navazující na kapitolu předchozí. K pochopení správné cesty nám stačí jen špetka inteligence. Bohužel, lidé chodí cestičkami, místo toho, aby kráčeli po velké a rovné správné cestě. Verše 3. – 5. popisují důsledky takového jednání, které je explicitně označeno jako něco, co není v souladu s *dao* (verš 6.).

1. 使我介然有知，行於大道，唯施是畏。
2. 大道甚夷，而人好徑。
3. 朝甚除，田甚蕪，倉甚虛。
4. 服文綵，帶利劍，厭飲食，財貨有餘；
5. 是謂盜夸。
6. 非道也哉！

1. Kdybychom měli špetku inteligence, jednali podle velké správné cesty, bylo by to pouze [její] působení, vůči čemu bychom pociťovali uctívou bázeň.
2. Velká cesta je tuze rovná, ale lidé si libují v cestičkách.
3. Dvůr je tuze uklizený, a pole jsou značně zaplevelená, sýpky jsou zcela prázdné.
4. [Nícméně vládci] se odívají do zdobného a pestrého [oděvu], nosí na opascích ostré meče, jsou nasyceni jídlem a pitím, mají nadbytek statků.
5. Říkám tomu, že zloději se chvástají [tím, co ukradli].
6. To věru není v souladu se správnou cestou!

1. 使我介然有知，行於大道₁，唯施是畏。
2. 大道₂甚夷，而人好徑。

使 *shǐ* conj „kdyby“ < kauzativní vtpivot „kdyby se způsobilo, že ...“

我 *wǒ* npro zájmeno 1. osoby „my“, zde se všeobecnou referencí „každý“, „kdokoli“

介然 *jièrán* advp „trošičku“, „v nepatrném množství“

知 *zhī* (psáno též 智) ADJ „být inteligentní“ > n „inteligence“

行 *xíng* vtprep „kráčet po něčem“, zde v přeneseném významu „jednat v souladu s něčím“

大道₁ „velká správná cesta“

唯 ... 是 konstrukce, pomocí níž se invertuje předmět před přísudkové sloveso

施 *shī* Vt „působit na někoho“ > n „působení“, „vliv“

畏 *wèi* vt „chovat vůči někomu [uctívou] bázeň“

大道 „velká cesta“. Výraz 大道 ve verši 1. chápu v přeneseném významu, ve verši 2. je zřejmé, jak jsou přenesený a přímý význam těsně spjaty.

甚 *shèn* adj „mít velkou míru dané vlastnosti“, zde ve funkci adverbialního určení „velmi“

夷 *yí* adj „být rovný“, „být plochý“

而 *ér* conj „ale“

好 *hào* vt „libovat si v něčem“, „mít zalíbení v něčem“

徑 *jìng* n „pěšina“

3. 朝甚除，田甚蕪，倉甚虛。
4. 服文綵，帶利劍，厭飲食，財貨有餘；
5. 是謂盜夸。
6. 非道也哉。

朝 *cháo* n „[královský] dvůr”

除 *chú* vt v médiu „být dobře uklizený“

田 *tián* n „pole“

蕪 *wú* adj „být zaplevelený“

倉 *cāng* n „sýpka“

虛 *xū* adj „být prázdný“

服 *fú* N „oděv“ > vt „použít něco coby oděv“, „oblékat si něco“

文 *wén* adj „být zdobný“, „být vyšperkovaný“, ve funkci přívlastku

綵 *cǎi* n „pestrobarevné hedvábí“

帶 *dài* N „opasek“ > vt „nosit něco na opasku“

利 *lì* adj „být ostrý“, zde ve funkci přívlastku

劍 *jiàn* n „meč“

厭 *yàn* (psáno též znakem 饜) vt „být něčím nasycen“, „mít něčeho dostatek“

飲食 *yǐnshí* np „jídlo a pití všeho druhu“ < n + n „pití a jídlo“

財貨 *cáihuò* np „statky všeho druhu“, „bohatství všeho druhu“

餘 *yú* n „nadbytek“

財貨有餘 „pokud jde o bohatství, mají nadbytek“

盜 *dào* n „zloděj“, též „zločinec v obecném slova smyslu“

夸 *kuā* (psáno též znakem 誇) vi „chvástat se“, „vychloubat se“

非 *fēi* vt sloveso identifikace „nebýt v souladu s něčím“, „neodpovídat něčemu“

也哉 *yězāi* ppm konečná emfatická afirmativní částice vyjadřující subjektivní přesvědčení mluvčího o jeho pravdě

Kapitola LIV.

První tři verše popisují situaci, kdy je něco správným způsobem založeno; jsou obdobné jako prvních pět veršů Kapitoly XXVII. Dělat něco správně znamená počínat si v souladu se správnou cestou. Tato interpretace prvních tří veršů nám umožní pochopit verše 4. – 8., neboť v návaznosti na verše 1. – 3. si za zájmeno 之 *zhī* ve výrazu 修之 *xiū zhī* můžeme dosadit právě slovo 道 *dào*. Každý může správnou cestu kultivovat tam, kde je ve společnosti jeho místo, začít však musí vždy sám u sebe. Tato metoda postupné kultivace správné cesty byla typická pro konfuciánské učení. V posledním verši nám *Laozi* sděluje, že on chápe, jak to v podnebesí chodí a že tedy dosáhl nejvyššího stupně kultivace popisovaného ve verších 8. a 13.

1. 善建者不拔_月,
2. 善抱者不脫_月,
3. 子孫以祭祀不輟_月。
4. 修之於身_真, 其德乃真_真;
5. 修之於家_魚, 其德乃餘_魚;
6. 修之於鄉_陽, 其德乃長_陽;
7. 修之於邦_東, 其德乃豐_東;
8. 修之於天下_魚, 其德乃普_魚。
9. 故以身觀身,
10. 以家觀家,
11. 以鄉觀鄉,
12. 以邦觀邦,
13. 以天下觀天下。
14. 吾何以知天下然哉? 以此。

1. Dobře postavené se nevytrhne,
2. co je pevně objímáno se nevymaní,
3. potomstvo se díky obětem nepřeruší.
4. Kdo ji (správnou cestu) kultivuje v sobě, má charismatickou sílu *de* ryzí,
5. kdo ji kultivuje v rodu, má *de* nadbytek,
6. kdo ji kultivuje v obci, má *de* trvalou,
7. kdo ji kultivuje ve státě, má *de* bohatou,
8. kdo ji kultivuje v podnebesí, má *de* všeobjímající.
9. Proto z hlediska sebe nahlížíme na sebe,
10. z hlediska rodu nahlížíme na rod,
11. z hlediska obce nahlížíme na obec,
12. z hlediska státu nahlížíme na stát,
13. z hlediska podnebesí nahlížíme na podnebesí.
14. Jak vím, že to v podnebesí tak chodí? Takto.

1. 善建者不拔,
2. 善抱者不脫,
3. 子孫以祭祀不輟。

善 *shàn* adj „být dobrý“, zde ve funkci adverbialního určení „dobře“

建 *jiàn* vt v médiu „být etablovaný“, „být pevně postavený“

拔 *bá* vt „vytrhnout něco“, zde v pasívním významu „být vytržen“, „vytrhnout se“

抱 *bào* vt „objímat něco“, zde v pasívu „být obejmut“

脫 *tuō* vi „vymanit se“, „vyvléci se“, „uniknout“

子孫 *zǐsūn* np „potomstvo“

以 *yǐ* vt prepoziční sloveso, uvádějící předmět s významem pohnutky „díky něčemu“, „na základě něčeho“

祭祀 *jìsì* np „oběti všeho druhu“, „obětování“ < VPi „vykonávat oběti všeho druhu“

輟 *chuò* vi „ustat“, „přerušit se“

4. 修之於身，其德乃真；
5. 修之於家，其德乃餘；
6. 修之於鄉，其德乃長；
7. 修之於邦，其德乃豐；
8. 修之於天下，其德乃普。

修 *xiū* vttprep „pěstovat něco někde“, „rozvíjet něco ve vztahu k něčemu“

之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, jeho reference je nejasná. Jako první řešení se nabízí kataforická reference ke slovu 德, ovšem v mém pojetí je charismatická síla *de* funkcí správné cesty: pěstujeme-li správnou cestu, vyplývá z toho naše charisma. Proto dosazuji za zájmeno 之 správnou cestu. Výraz 修道 je ve staročínských textech frekventovaný.

身 *shēn* n „[vlastní] osobnost“, „vlastní já“

修之於身 nemarkovaná nominalizace „ten, kdo správnou cestu kultivuje v sobě“, zde ve funkci tematického podmětu. Analogicky ve verších 5. – 8.

其 *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu „jeho“, odkazuje k tematickému podmětu.

乃 *nǎi* adv „v tom případě“, „tedy“ (odpovídá současnému 就)

真 *zhēn* adj „být opravdový“, „být ryzí“, „být autentický“

家 *jiā* n „rod“

餘 *yú* adj „být více než dostatečný“

鄉 *xiāng* n „obec“

長 *cháng* adj „být dlouhotrvající“. Tento znak je nutno zde přechíst v tónu 平 *píng* jako *cháng*, neboť se rýmuje se slovem 鄉 *xiāng*.

邦 *bāng* n „stát“

豐 *fēng* adj „být bohatý“, „být hojný“

普 *pǔ* adj „být všeobecný“, „být univerzální“

9. 故以身觀身，
10. 以家觀家，
11. 以鄉觀鄉，
12. 以邦觀邦，

13. 以天下觀天下。

14. 吾何以知天下然哉？以此。

以 *yǐ* vt prepoziční sloveso, uvádějící předmět s významem pohnutky „díky něčemu“, „na základě něčeho“, „v souladu s něčím“. (TLS: „in accordance with”)

觀 *guān* vt „pozorovat něco“, „zkoumat něco“, „nahlížet na něco“

何以 „pomocí čeho“, „jak“

然 *rán* adjpro & vpro slovo zástupné pro predikativy „být takový“, „dělat toto“. Mezi slovy 天下 a 然 bychom očekávali částici 之.

以此 „pomocí tohoto“, „takto“

Kapitola LV.

Zde se opět objevuje paralela s novorozencem (viz např. Kapitola XXVIII.), který má podle staročínských představ nejsilnější energii, i když je na první pohled slabý a poddajný. Stejně, jako nebezpečná zvířata neublíží dítěti, tak se charismatickému člověku vyhnou pohromy (viz Kapitola L.). Spojení 知和 *zhī hé* z verše 6. nacházíme i *Lunyu* ve smyslu „být si dobře vědom [důležitosti] mezilidského souznění“. V tomto duchu chápou tento výraz i zde. V podání Konfuciova žáka Youzia však nestačí pouhé uvědomění si důležitosti souznění, pokud mezilidské vztahy nevymežíme pomocí pravidel etikety 禮 *lǐ*. (Viz *Lunyu*, 1. 12)

Myšlenku vyjádřenou ve verši 9. má rozvedenu Mencius: 夫志，至焉；氣，次焉。故曰，持其志，無暴其氣 „vždyť záměr je zde to nejdůležitější, *qi* je zde to druhořadé. Proto se říká: ‚Ovládej své záměry a nedovol *qi*, aby se dostalo na povrch‘“ (*Mengzi*, 3. 2)

Verše 10. a 11. se vyskytly již v Kapitole XXX., považují je za dobové rčení nebo za zlidovělou lékařskou diagnózu. Zde je zasazeno do kontextu s děckem, které je na tom z hlediska *dao* nejlépe.

1. 含德之厚，比於赤子。
2. 蜂蠆虺蛇不螫，攫鳥猛獸不搏。
3. 骨弱筋柔而握固魚(魚鐸)。
4. 未知牝牡之合而媵作鐸，精之至也。
5. 終日號而不嗷魚(魚鐸)，和之至也。
6. 知和曰常陽，
7. 知常曰明陽。
8. 益生曰祥陽。
9. 心使氣曰強陽。
10. 物壯則老幽，謂之不道幽，
11. 不道早已之(之幽)。

1. Ten, kdo v sobě má hojnou charismatickou sílu *de*, dá se srovnat s nahým děckem.
2. Jedovatí živočichové ho neuštknou, draví ptáci a divoká zvířata ho neuchvátí.
3. Jeho kosti jsou slabé, svaly měkké, ale stisk má pevný.
4. Dosud nechápe, že mužské a ženské pohlaví se spojuje, avšak penis se mu ztopoří.
To proto, že jeho vitální síly jsou věru na vrcholu.
5. Celý den křičí, ale neoněmí. To věru proto, že dosahuje nejvyšší míry souznění.
6. Chápat dobře [důležitost] souznění znamená být normální;
7. chápat, co je normální, znamená mít jasno.
8. Rozmnožovat život znamená mít příznivé vyhlídky,
9. když mysl ovládá dech, znamená to být silný.
10. Když jsou věci v nejlepším věku, ale jsou zchátralé, říká se tomu ‚nebýt v souladu s *dao* (= trpět předčasnou sešlostí)‘.
11. Kdo trpí předčasnou sešlostí, brzy skončí.

1. 含德之厚，比於赤子。

含 *hán* vt „obsahovat něco“, „mít v sobě něco“

之 *zhī* ps částice markující transformaci adverbiálního určení vyjádřeného adjektivem do

přísudku. Původní konstrukce by byla 厚含德.

含德之厚 nemarkovaná nominalizace „ten, kdo v sobě obsahuje charismatickou sílu v hojné míře“

比於 *bìyú* (v běžné výslovnosti *bǐyú*) vpt „být srovnatelný s něčím“

赤子 *chìzǐ* np „novorozeně“, „nahé děcko“

2. 蜂虿虺蛇不螫，攫鳥猛獸不搏。

3. 骨弱筋柔而握固。

4. 未知牝牡之合而媵作，精之至也。

5. 終日號而不嗄，和之至也。

蜂虿虺蛇 *fēngchàihuǐshé* np „jedovatá zvířata všeho druhu“

螫 *zhē* vt „štípnout někoho (o hmyzu)“, popř. „uštknout někoho (o hadech)“. Předmět je po záporce 不 standardně vynechán

攫鳥 *juéniǎo* np „dravec“ < adj + n

猛獸 *měngshòu* np „divoké zvíře“, „šelma“ < adj + n

搏 *tuán* vt specif. „vzít něco do pařátů“, „uchvátit něco (o dravých ptácích a zvířatech)“.

Předmět je po záporce 不 standardně vynechán.

骨 *gǔ* n „kosti“

弱 *ruò* adj „být slabý“

筋 *jīn* n „svaly“

柔 *róu* adj „být měkký“

握 *wò* Vt „uchopit něco“ > n „stisk“, „úchop“

固 *gù* adj „být pevný“

未 *wèi* adv zápornka „ještě ne..“

知 *zhī* vtS „být si vědom nějaké situace“, „chápat, že ...“

牝 *pìn* n „vagina“

牡 *mǔ* n „penis“

合 *hé* vi „spojit se“

媵 *zuī* n „dětský penis“, „pindík“ (WGZ)

作 *zuò* vi v inchoativním vidu „zaktivizovat se“, „začít fungovat“, zde specif. „ztopořit se“

精 *jīng* n „životodárná síla“, „vitalita“

至 *zhì* ADJ „být maximální“ > n „maximum“, „nejvyšší stupeň“

也 *yě* pm konečná větná částice s vysvětlující modalitou vyjadřující intelektuální převahu mluvčího „to je u všech všudy proto, že ...“

終日 *zhōng rì* advp „po celý den“, „od rána do večera“

號 *háo* vi „křičet“, „plakat“, „ječet“

嗄 *shà* ADJ „být němý“ > inchoativní vi „oněmět“

和 *hé* n „souzvuk“, „souznění“

6. 知和曰常₁,

7. 知常₂曰明。

8. 益生曰祥。

9. 心使氣曰強。

曰 *yūē* vt0 sloveso identifikace „nazývat se nějak“, zde bez subjektu „to znamená něco“

常₁ *cháng* adj „být normální“

常₂ *cháng* ADJ „být normální“ > n „to, co je normální“

明 *míng* vi „mít ve věcech jasno“

益 *yì* Vi „přibývat“ > kauativní vt „způsobit, že něco přibývá“, „rozmnožovat“

生 *shēng* n „život“

祥 *xiáng* ADJ „být příznivý (typicky o osudu či věštbě)“ > n „přízeň osudu“. (Opravdu nechápu, jak komentátoři dospěli k úplně opačné interpretaci tohoto verše: „Žít nad poměry je něco neblahého.“ Krebsová: „Zvyšovat nadměrně svůj život znamená zhoubu???)

心 *xīn* n „mysl“

使 *shǐ* vt „ovládat něco“

氣 *qì* n „dech“, možná též „síla“, „energie“

強 *qiáng* adj „být silný“

10. 物壯則老，謂之不道₁，

11. 不道₂早已。

壯 *zhuàng* adj „být v rozkvětu sil“, „být v nejlepším věku“

則 *zé* adv „ovšem“, „nicméně“

老 *lǎo* vi „být zchátralý“ (srov. spojení 衰老)

不道₁ *bùdào* np „předčasná zchátralost“ < „nebýt v souladu se správnou cestou“. Srov. 不仁 „lepra“.

不道₂ *bùdào* np „ten, kdo trpí diagnózou *budao*“, „ten, kdo je předčasně zchátralý“

早 *zǎo* adj „být včasný“, „být brzký“, zde ve funkci adverbiálního určení „brzy“

已 *yǐ* vi „skončit“

Tyto verše se opakují v Kapitole XXX.

Kapitola LVI.

První dva verše opět připomínají všeobecně platné mudrosloví. K tomu, abychom pochopili správnou cestu, toho nepotřebujeme hodně vidět a slyšet, nemusíme nikam chodit ani nic hlásat do světa. V Kapitole LII. se již podobné verše vyskytly. Zde je místo 用其光 řečeno 和其光, tedy „dostaňme se do souladu se světlem, které vyzařuje ze správné cesty”. Co se myslí „splnutí s tím prachem” není jasné, snad „s prachem, ležícím na velké a rovné správné cestě”? Tomu by napovídalo užití spojení 玄同 „záhadné splnutí“ ve verši 9.

Takový člověk pak stojí sám o sobě, nikdo a nic mu nemůže prospět ani uškodit. Odvozuje totiž svoji legitimitu z pochopení správné cesty a z toho vyplývajícího charismatu 德.

1. 知者不言，
2. 言者不知。
3. 塞其兌_月，
4. 閉其門_文，
5. 挫其銳_月，
6. 解其紛_文，
7. 和其光，
8. 同其塵_文，
9. 是謂玄同。
10. 故不可得而親，
11. 不可得而疏；
12. 不可得而利，
13. 不可得而害；
14. 不可得而貴，
15. 不可得而賤。
16. 故為天下貴。

1. Kdo něčemu rozumí, to nehlásá,
2. a kdo něco hlásá, tomu nerozumí.
3. Ucpěme ty průchody,
4. zavřeme ty dveře,
5. otupujme ta ostří,
6. rozmotávejme ta klubka,
7. dostaňme se do souladu tím světlem,
8. splyňme s tím prachem.
9. Tomu říkám „záhadné splnutí“.
10. Proto se nelze dostat do intimní blízkosti [někoho takového]
11. ani se od něj nelze vzdálit,
12. nelze mu prospět
13. a nelze mu uškodit,
14. nelze ho vysoko ocenit
15. a nelze ho ponížit.
16. Proto je v podnebesí vážen.

1. 知₁者不言₁,
2. 言₂者不知₂。

知₁ *zhī* vt.om „chápat nějaký kontextuálně definovaný objekt“, „dobře rozumět nějaké kontextuálně definované věci“. Zde chápu 知 jako vt.om s vynechaným nereferečním předmětem, a nikoli jako vi „dobře rozumět všem možným věcem“, neboť se jedná o nějakou danou věc, kterou dotyčný nehlasá, pokud jí dobře rozumí.

言₁ *yán* vt.om „hlásat to“, „nahlas a veřejně to prohlašovat“. Předmět je po záporce 不 standardně vynechán.

言₂ *yán* vt.om „hlásat něco kontextuálně definovaného“, „něco kontextuálně definovaného nahlas a veřejně prohlašovat“. Zde chápu 言 jako vt.om s vynechaným nereferečním předmětem, a nikoli jako vi „hlásat všechno možné“, neboť se jedná o nějakou danou věc, kterou dotyčný hlásá, ačkoli jí dobře rozumí.

知₂ *zhī* vt.om „chápat to“. Předmět je po záporce 不 standardně vynechán.

Tyto dva verše by mohly být interpretovány i ve smyslu „Kdo je chytrý, nevyjadřuje se veřejně, kdo se veřejně vyjadřuje, není chytrý.“ V tom případě bychom znak 知 četli jako *zhì* adj „být chytrý“.

3. 塞其兌,
4. 閉其門,
5. 挫其銳,
6. 解其紛,
7. 和其光,
8. 同₁其塵,
9. 是謂玄同₂。

Verše 3. a 4. se opakují v Kapitole LII., kde jsou formulovány jako podmínka pro život mimo nebezpečí. Proto i v této kapitole je překládám jako jakousi radu či návod.

塞 *sè* vt „ucpat něco“

其 *qí* npro ukazovací zájmeno „dotyčný“, „relevantní“, „ten správný“

兌 *duì* n „průduch“, „otvor“ (patrně ve významu dnešního 竅 *qiào* „tělesný otvor“)

閉 *bì* vt „zavřít něco (typicky dveře)“

門 *mén* n „dveře“, „brána“, zde patrně přeneseně ve významu „smysly“

挫 *cuò* vt „otupit něco (typicky ostří)“

銳 *ruì* ADJ „být ostrý“ > n „ostří“

解 *jiě* vt „rozvázat něco“, „rozmotat něco“

紛 *fēn* ADJ „být zamotaný (o niti)“, přeneseně „být chaotický“ > n „něco chaotického a nepřehledného“, „klubko“

和 *hé* vt „být v souladu s něčím“, zde možná inchoativně „dostat se do souladu s něčím“

光 *guāng* n „světlo“, „záře“, „jas“

同₁ *tóng* ADJ „být totožný s něčím“ > inchoativní vt „začít být totožný s něčím“, „splynout s něčím“

塵 *chén* n „prach“

同₂ *tóng* ADJ „být totožný s něčím“ > n „ztotožnění se“, „jednota“, „splnutí“

10. 故不可得而親,
11. 不可得而疏;
12. 不可得而利,
13. 不可得而害;
14. 不可得而貴₁,
15. 不可得而賤。
16. 故為天下貴₂。

Za subjekt následujících veršů považuji někoho, kdo dosáhne „záhadného splnutí“, tedy kdo se dokáže řídit dle návodu z veršů 3. – 8.

得而 *dé'ér* vptV modální sloveso „získat příležitost něco udělat“

親 *qīn* ADJ „být blízký“, „být intimní“ > kauzativní vt „udělat z někoho blízkého člověka“. Slovo 親 musíme považovat za vt v pasívu vzhledem k přítomnosti modálního adjektiva 可.

不可得而親 dosl.: „nelze získat příležitost k tomu, učinit z dotyčného blízkého člověka“

疏 *shū* ADJ „být vzdálený“ > kauzativní vt „způsobit, aby se někdo stal vzdáleným“. Opozitum vůči 親.

利 *lì* N „zisk“, „výhoda“ > kauzativní vt „přinést někomu výhodu“, „prospěvat někomu“, zde v pasívu

害 *hài* ADJ „být škodlivý“ > vt „škodit někomu“ Opozitum vůči 利.

貴₁ *guì* ADJ „být vzácný“ > putativní vt „považovat něco za vzácné“, „vážit si něčeho“, „cenit si něčeho“, kladným způsobem někoho oceňovat“

賤 *jiàn* ADJ „být nízký“ > kauzativní vt „považovat někoho za nízkého“, „pohrdat někým“, též „ponížit někoho“

為 *wéi* vt {prep} + n {subj}.adv.pas prepoziční sloveso, marker pasíva, uvádí subjekt děje

貴₂ *guì* ADJ „být vzácný“ > putativní vt „považovat něco za vzácné“, „vážit si něčeho“, „cenit si něčeho“, zde v pasívu „být ceněn“

Kapitola LVII.

Povšimněme si postupné myšlenkové gradace ve verších 1. – 3. Taková gradace je v souladu s pravidly staročínské rétoriky. Myšlenka, že podnebesí se získává beze snahy se objevuje již v Kapitolách XXIX. a XLVIII., je to též myšlenka blízká Menciovu pojetí správné vlády. Verše 5. – 8. vyjadřují Laoziovu nedůvěru vůči všem novotám a vynálezům, které jen narušují ideální stav společenské nevyhraněnosti a nestrukturovanosti. Konec kapitoly je obdobný jako v Kapitole XXXVII.: nic nedělat, o nic se nesnažit a po ničem netoužit, toť správná cesta nanejvýš moudrého muže!

1. 以正治國，
2. 以奇用兵，
3. 以無事取天下。
4. 吾何以知其然哉？以此：
5. 天下多忌諱，而民彌貧_文（畔）。
6. 民多利器，國家滋昏_文。
7. 人多伎巧，奇物滋起_之。
8. 法令滋彰，盜賊多有_之。
9. 故聖人云：
10. “我無為_歌而民自化_歌；
11. 我好靜_耕而民自正_耕；
12. 我無事_之而民自富_{職（之職）}；
13. 我無欲_屋而民自樸_屋。”

1. Korektními způsoby se řídí stát,
2. úchylnými způsoby se vede válka,
3. beze snahy se získává podnebesí.
4. Odkud víme, že je tomu tak? Takto:
5. Oč více bude v podnebesí záporů, o to častěji je lid bude porušovat.
6. Oč více bude mezi lidem užitečných nástrojů, o to více bude ve státech hlouposti.
7. Oč budou lidé vynalézavější a zručnější, o to více se bude objevovat prapodivných věcí.
8. Oč budou zákony evidentnější, o to více bude zločinců.
9. Proto nanejvýš moudří mužové říkali:
10. „My nic neděláme, a lid se sám od sebe civilizuje.
11. My máme zálibu v klidu, a lid se sám od sebe přizpůsobuje normám.
12. My se o nic nesnažíme, a lid sám od sebe bohatne.
13. My nemáme tužeb, a lid je sám od sebe nevyhraněně neotesaný.“

1. 以正治國，
2. 以奇用兵，
3. 以無事取天下。
4. 吾何以知其然哉？以此：

正 zhèng ADJ „být správný“, „být korektní“ > n specif. „korektní způsoby“
治 zhì (též chí) vt „přivádět něco do pořádku“, „řídít něco“

奇 *qí* ADJ „být nekorektní“, „být úchylný“ > n specif. „nekorektní způsoby“. Opozitum vůči 正.

用兵 „válčit“, „vést válku“, dosl. „používat zbraně“

無事 *wúshì* np „absence snahy“ < vt + n

取 *qǔ* vt „anektovat něco (typicky stát)“

其 *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci podmětu závislé konstrukce, odkazuje k situaci popsané ve verších 1. – 3.

此 *cǐ* npro ukazovací zájmeno, odkazuje kataforicky k následujícímu textu „to, co bude následovat“

5. 天下多₁忌諱，而民彌₁貧（畔）。

6. 民多₁利器，國家滋₁昏。

7. 人多₁伎巧，奇物滋₁起。

8. 法令滋₂彰，盜賊多₂有。

多₁ *duō* ADJ „být početný“ > vt0 sloveso existence s postverbálním členem existence „být něčeho hodně“, zde v konstrukci s adverbium 彌 „tím více“, takže v komparativu „být něčeho víc“

忌諱 *jìhuì* np „tabu všeho druhu“, „zápovědi všeho druhu“

彌 *mí* adv „tím více“

貧 (zde údajně psáno místo 畔) *pàn* vi „porušovat všechno možné“

利 *lì* adj „být užitečný“, zde ve funkci přívlastku „užitečný“

器 *qì* n „užitný předmět“, „věc“

國家 *guójiā* np „státní útvary všeho druhu“

滋₁ *zī* adv „tím více“

昏 *hūn* adj „být temný“, zde přeneseně „být tmářský“, „být hloupý“

伎巧 *jìqiǎo* (psáno též 技巧) ADJP „být zručný“ > np „zručnost“ nebo „ten, kdo je zručný“

奇 *qí* adj „být zvláštní“, „být podivný“, zde ve funkci přívlastku

起 *qǐ* vi „povstávat“, „vznikat“

法令 *fǎlìng* np „zákony všeho druhu“

滋₂ *zī* adv „čím více“

彰 *zhāng* adj „být jasný“, „být evidentní“, „být zřetelný“

盜賊 *dàozéi* np „zločinci všeho druhu“

多₂ *duō* adv „tím více“, „tím častěji“

有 *yǒu* vi v inchoativním vidu „objevit se“, „vzniknout“

Tyto verše ilustrují konzervativní povahu Laoziových společenských receptů.

9. 故聖人云：

10. “我無為而民自化；

11. 我好靜而民自正；

12. 我無事而民自富；

13. 我無欲而民自樸。”

云 *yún* vtS „říkat, že ...“, „pravít takto.“ Uvádí přímou řeč, kterou je většinou nějaký citát. Někdy se považuje za staženou formu 曰然.

我 *wǒ* npro zájmeno 1. osoby „my“, zde kontrastivně vůči slovu 民

自 *zì* adv „sám od sebe“, „samovolně“, „automaticky“. Zde nepovažuji 自 za zvrtné zájmeno, proto ani následující sloveso nepovažuji za tranzitivní.

化 *huà* vi „proměnit se v něco kvalitativně jiného“, též „zcivilizovat se“

好 *hào* vt „libovat si v něčem“, „mít zalíbení v něčem“

靜 *jìng* ADJ „být klidný“ > n „klid“

正 *zhèng* ADJ „být správný“, „být korektní“ > vi „korigovat se“, „normalizovat se“

富 *fù* ADJ „být bohatý“ > vi v kontinuativním vidu „bohatnout“

樸 *pú* ADJ „být nevyhraněný“ > vi v kontinuativním vidu „udržovat se ve stavu nevyhraněnosti“

Tyto verše mají názorově blízko k liberální představě o co nejmenší regulaci společenských poměrů a spontánní dobré aktivitě lidu.

Kapitola LVIII.

Jak verše 1. a 2., tak verše 3. a 4. jsou možnými dobovými rčeními. Vskutku, čím detailnější jsou administrativní procedury, tím protřelejší jsou způsoby, jak je obcházet.

Verše 6. a 7. vyjadřují Laoziovu zhrzenost dobovými poměry, kdy korektnost je považována za něco úchylného. Podobné povzdechnutí nacházíme i u Konfucia: 子曰：事君盡禮，人以為諂也 „mistr pravil: „Když při službě vládci dám plný průchod pravidlům etikety, ostatní to považují za pochlebování““ (Lunyu, 3. 18)

Verše 8. – 9. se vracejí na začátek kapitoly, k charakteristice správné vlády, která má mít jasné kontury (方 *fāng*), ale nesmí řezat násilím jako řezník, který musí každoročně měnit nůž. (Viz Zhuangzi, 3. 2. 5, též Laozi, Kapitola XXVIII.)

1. 其政悶悶^文，其民淳淳^文。
2. 其政察察^月，其民缺缺^月。
3. 禍^歌兮，福之所倚^歌。
4. 福^職兮，禍之所伏^職。
5. 孰知其極^職？其無正。
6. 正復為奇，善復為妖。
7. 人之迷，其日固久。
8. 是以聖人方而不割，
9. 廉而不剝，
10. 直而不肆，
11. 光而不耀。

1. Pokud jsou vládní opatření zastřená, lid je čistý.
2. Pokud jsou vládní opatření detailní, lid je protřelý.
3. Pohroma, ach, je to, oč se opírá štěstí.
4. Štěstí, ach, je to, kde číhá pohroma.
5. Kdo chápe ty krajnosti? Nejspíš tu není přesná norma.
6. Norma se naopak stává odchylkou, dobro se naopak stává zřůdností.
7. Lidé bloudí beztak už dlouhý čas.
8. A tak nanejvýš moudří mužové měli hrany, ale neřezali,
9. byli břitcí, ale nezraňovali,
10. byli přímočaří, ale ne neomalení,
11. zářili, ale neoslňovali.

1. 其政悶悶，其民淳淳。
2. 其政察察，其民缺缺。

其 *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu „jeho“ s oslabenou referencí, odkazuje nejspíš k tomu či onomu vládci

政 *zhèng* n „vláda“, „politika“, nejčastěji „konkréttní vládní opatření“

悶悶 (psáno též 惛惛) *hūnhūn* statp „být apatický vůči detailům“. Opozitum vůči 察察 v následujícím verši. Stavové slovo vzniklé reduplikací, proto je jeho význam nejasný.

淳淳 *chúnychún* (psáno též jako 純純 nebo 醇醇) statp „být čistý“, „být bez poskvrnky“

察察 *cháchá* statp „být hnidopišský“, „zkoumat všechno do všech detailů“

缺缺 *quēquē* statp „být protřelý“, „být lstivý“ (*Chen*)

3. 禍兮，福之所倚。

4. 福兮，禍之所伏。¹⁰⁹

5. 孰知其₁極？其₂無正。

禍 *huò* n „neštěstí“, „pohroma“

福 *fú* n „štěstí“

倚 *yǐ* vt „opírat se o něco“, „zakládat se na něčem“

禍 *huò* n „neštěstí“, „pohroma“

伏 *fú* vt „číhat někde“

孰 *shú* npro tazací zájmeno „kdo z lidí“

其₁ *qí* npro ukazovací zájmeno „dotyčný“, „relevantní“, „ten správný“

極 *jí* n „hřebenová vaznice“ přeneseně „nejzazší bod“, „extrém“, „limit“, „meta“ apod.

其₂ *qí* adv modální adverbium „patrně“, „nejspíš“

無 *wú* vt0 sloveso existence s postverbálním členem existence „nebýt“, „neexistovat“

正 *zhèng* ADJ „být správný“ > n „norma“, „standard“

6. 正復為奇，善復為妖。

7. 人之迷，其日固久。

正 *zhèng* ADJ „být správný“, „být korektní“ > n „norma“, „standard“

復 *fù* adv „opět“

為 *wéi* vt sloveso identifikace v inchoativním vidu „začít být někým nebo něčím“ neboli „stát se někým nebo něčím“

奇 *qí* ADJ „být nekorektní“, „být úchylný“ > n „úchylka“, „odchylka od normy“

善 *shàn* ADJ „být dobrý“ > n „dobro“, též „něco dobrého“

妖 *yāo* ADJ „být zruďný“ > n „zruďnost“, též „něco zruďného“

之 *zhī* ps částice kladená mezi podmět a přísudek závislé konstrukce

迷 *mí* vi „bloudit“, přeneseně „být mimo“

其 *qí* npro ukazovací zájmeno „ten dotyčný“, „relevantní“, „ten správný“

日 *rì* n „den“, též přeneseně „doba“

固 *gù* adv „beztak“, „tak jako tak“, „z podstaty věci“, odpovídá současnému 本來就
久 *jiǔ* adj „být dlouhotrvající“

8. 是以聖人方而不割，

9. 廉而不劘，

10. 直而不肆，

11. 光而不耀。

方 *fāng* adj „být hranatý“, „mít ostré rohy“ < N „čtverec“

割 *gē* vi.stat „řezat“ (srov. české „nůž řeže“)

廉 *lián* (psáno též znakem 鑣) adj „být ostrý“, zde přeneseně „být ostrý ve vyjadřování“, „být břitký“

劘 *guì* vi „píchat“, též přeneseně „vyjadřovat se zraňujícím způsobem“

109. V některých verzích je zde před slovy 福 a 禍 po čárce ještě přívlastek 尚 *shàng* „nejvyšší“.

直 *zhí* adj „být přímý“, „být přímočarý“

肆 *sì* adj „být neomalený“, „být drzý“

光 *guāng* vi „zářit“, přeneseně „skvět se“

耀 *yào* (psáno též jako 耀) adj „být oslepující“, „být oslnivý“

Kapitola LIX.

Tato kapitola pojednává o šetrnosti coby všečínské morální hodnotě a kterou zdůrazňuje často i Konfucius. Výraz 積德 *jī dé* „akumulovaná charismatická síla *de*“ je zaznamenán již v *Knize dokumentů* v oddíle *Pangeng*, jedná se o poměrně frekventovaný výraz v klasických textech. Panovalo přesvědčení, že charisma lze akumulovat skrze konání správných skutků. Šetrnost a z ní vyplývající včasná připravenost na neúrodu či jiné katastrofy k takovým skutkům patřila. Charismatický člověk nemá žádné limity a žádné nepřátele, viz rovněž Mencius. Matkou státu se zde patrně myslí totéž jako matkou podnebesí v Kapitole XXV. a LII., totiž *dao*. V Kapitole LII. se píše, že kdo pochopí dítě té matky a opět jedná v přísném souladu s tou matkou, může se až do smrti vyhnout nebezpečí. Zde se říká jinými slovy totéž.

1. 治人事天，莫若嗇。職。
2. 夫唯嗇職，是謂早服職；
3. 早服謂之重積德職；
4. 重積德職則無不克職。
5. 無不克職則莫知其極職；
6. 莫知其極職，可以有國職。
7. 有國之母之(之職)，可以長久之(之職)。
8. 是謂深根固柢，
9. 長生久視之道幽(幽職)。

1. Při řízení lidí a službě nebesům je nejlepší ze všeho šetrnost.
2. Vždyť je to šetrnost, která znamená včasnou připravenost.
3. Včasná připravenost znamená klást důraz na akumulaci charismatické síly *de* (popř. na akumulaci dobrých skutků).
4. Kdo klade důraz na akumulaci *de* (popř. dobrých skutků), nemá nic, co by nepřemohl.
5. Pokud nemá nic, co by nepřemohl, pak nikdo nepochopí jeho nejvyšší mety.
6. Když nikdo nepochopí jeho nejvyšší mety, může [dotyčný] získat stát.
7. Pokud získá matku státu, může vytrvat dlouho.
8. Tomu říkám „hluboké a pevné kořeny,
9. cesta k tomu, jak dlouho žít a k tomu, aby nám stále sloužil zrak“.

1. 治人事天，莫若嗇。
2. 夫唯嗇，是謂早服；
3. 早服謂之重積德；
4. 重積德則無不克。
5. 無不克則莫知其極；
6. 莫知其極，可以有國。
7. 有國之母，可以長久。

Tyto verše na sebe navazují tak, že poslední výraz v jednom se stává prvním výrazem v následujícím.

治 *zhì* (též *chí*) vt „přivádět něco do pořádku“, „řídít něco“
事 *shì* vt „sloužit někomu“

事天 „sloužit nebesům“, patrně se mají na mysli obřady

莫若 X „nejlepší ze všeho je X“

嗇 sè ADJ „být lakomý“ > n „lakota“, zde neutrálně „šetřnost“, „spořivost“

Je možné, že tento verš argumentuje proti vysokým výdajům při administrativě a obřadech.

早服 (備) zǎobèi np „včasná připravenost“ < adv + adj

A謂之 B „A je nazýváno B“, též „pod A myslíme B“ Zájmeno 之 referuje anaforicky k A.

重 zhòng ADJ „být závažný“ > putativní vtV „považovat nějakou činnost za závažnou“, „klást důraz na nějakou činnost“

積 jī vt „koncentrovat něco“, „akumulovat něco“

德 dé n zde snad ve významu „dobrý skutek“? Viz Kapitola LX.

重積德 Karlgren má zajímavé řešení „zdvojnásobit akumulovanou de“. V tom případě budeme znak 重 číst jako chóng vt „zdvojnásobit něco“.

克 kè vt „přemoci někoho“, „vypořádat se s něčím nebo s někým“

無不克 konstrukce se dvěma záporkami „není nic, co by nepřemohl“

其 qí npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu, odkazuje k subjektu 無不克

極 jí n „hřebenová vaznice“, přeneseně „nejzazší bod“, „extrém“, „limit“, „meta“ apod.

可以 kěyǐ vptV modální sloveso „moci něco udělat“

有 yǒu vt specif. „držet něco“, „ovládat něco“, možná též rezultativně „získat něco pod kontrolu“

長久 chángjiǔ adjp „být trvalý“, „být velmi dlouhodobý“

8. 是謂深根固柢,

9. 長生久視之道。

深 shēn adj „být hluboký“, zde ve funkci přívlastku

根 gēn n „kořen“

固 gù adj „být pevný“, zde ve funkci přívlastku

柢 dǐ n „hlavní kořen“, „základ“

長 cháng adj „být dlouhý“, „být dlouhotrvající“ zde ve funkci přívlastku

生 shēng n „život“

久 jiǔ adj „být dlouhotrvající“, zde ve funkci přívlastku

視 shì V „dívat se“ > n „zrak“

長生久視 se vyskytuje i v jiných klasických textech (*Hanfeizi*, *Lüshi Chunqiu*), jedná se tedy o dobový ustálený výraz. Myslím si, že dlouho sloužící zrak je téměř tak důležitý jako dlouhý život, z čehož vychází můj překlad.

Kapitola LX.

Verš 1. stojí izolován na počátku kapitoly, možná že se jedná o dobové rčení vyjadřující rozšířenou myšlenku, že řídit stát není nic těžkého pro toho, kdo je nadán příslušnou schopností. Mencius přirovnává tuto schopnost ke schopnosti ulomit větev pro staršího člověka, aby se tento o ni mohl opírat.

Správná cesta je tou schopností a nutným předpokladem. Dle staročínských představ duše předků, pokud byly spokojeny, zůstávaly v záhrobí a navenek se nijak neprojevovaly, stejně tak jiné nadpřirozené bytosti neměly potřebu nikomu škodit.

Nanejvýš moudří mužové tutíž rovněž neměli potřebu tyto nadpřirozené bytosti jakkoli potírat. Takto si nanejvýš moudří mužové i nadpřirozené bytosti zachovávali své kompetence, vzájemně si neškodili, a proto lid mohl připisovat dobré skutky tu jednomu a tu druhému.

1. 治大國若烹小鮮。
2. 以道莅天下，其鬼不神；
3. 非其鬼不神，其神不傷人；
4. 非其神不傷人，聖人亦不傷人。
5. 夫兩不相傷，故德交歸焉。

1. Řídit velký stát je jako vařit malou rybku.
2. Kdo na základě správné cesty panoval v podnebesí, duše jeho předků neprojevovaly magickou sílu.
3. Nebyly to jen duše jeho předků, kdo neprojevoval magickou sílu, ale ani [jiné] relevantní nadpřirozené bytosti neškodily lidem.
4. Nebyly to jen [jiné] relevantní nadpřirozené bytosti, kdo neškodil lidem, ale ani nanejvýš moudří mužové nikomu neškodili.
5. Vždyť jedni i druzí si vzájemně neškodili, proto se dobré skutky připisovaly tu jednomu, tu druhému.

1. 治大國若烹小鮮。

治 *zhì* (též *chí*) vt „přivádět něco do pořádku“, „řídit něco“

若 *ruò* vtV sloveso identifikace „být podobný nějaké situaci“, „vyrovnat se nějaké situaci co do podstaty“

烹 *pēng* vt „vařit něco“

鮮 *xiān* n „ryba“, „mořský živočich“

2. 以道莅天下，其₁鬼不神₁；
3. 非其₁鬼不神₁，其₂神₂不傷人₁；
4. 非其₂神₂不傷人，聖人亦不傷人₂。
5. 夫兩不相傷，故德交歸焉。

以 *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící předmět, kterým disponuje činitel děje v okamžik jeho uskutečnění

莅 *lì* vt „stát v čele něčeho“, „panovat někde“

其₁ qí npro osobní zájmeno 3. osoby v ve funkci genitivu „jeho“, odkazuje k subjektu slovesa 莅

鬼 guǐ n „duše zemřelého předka“

神₁ shén N „nadpřirozená bytost“ > vi „projevovat se jako nadpřirozená bytost“

Kdo spravuje podnebesí pomocí správné cesty, duše jeho předků jsou v klidu a neprojevují se, což je žádoucí věc.

非 fēi vtS toto slovo ve funkci vtS se standardně překládá jako „v žádném případě to nebylo tak, že by ...“, což se zde ovšem příliš nehodí, jelikož pak nejde logicky propojit verš 3. s veršem 4. a rovněž vnitřní logika ve verši 4. by byla nejasná. Poněvadž víme, že 非 vzniklo stažením 不 a 唯, používám ve svém překladu takové řešení, jako by zde bylo analyticky 不唯.

其₂ qí npro ukazovací zájmeno „dotyčný“, „relevantní“, „ten správný“

神₂ shén n „nadpřirozená bytost“, „duch“

傷 shāng vt „škodit někomu“

人₁ rén n „člověk“, „lidská bytost“. Zde v kontrastu vůči 神.

亦 yì adv „také“, v záporné větě „ani“

人₂ rén npro „ostatní“, „druzí“. Zde v kontrastu vůči 聖人. Ve spojení 傷人 snad mohlo být, stejně jako v současné čínštině slovo 人 zcela desémantizováno a mohlo odkazovat nejen k lidem, ale úplně ke komukoli, zde tedy k lidem i nadpřirozeným bytostem. Jinak by se velmi špatně vysvětlovalo užití vzájemnostního zájmeny 相 v následujícím verši.

夫 fú npro ukazovací zájmeno „tento“, ve funkci přívlastku

兩 liǎng NUM „oba dva“, „pár“ > n „obě dvě věci“

相 xiāng npro zájmeno vyjadřující vzájemnost „jeden druhého“, „sebe navzájem“

德 dé n „dobrý skutek“, jako například ve výrazech 陰德 „dobrý skutek vykonaný v tajnosti“ nebo 報德 „oplatit dobrý skutek“

交 jiāo adv „ve vzájemné interakci“, „jeden druhému“, „napřeskáčku“

歸 guī vtprep v pasívu „být připsán někomu na vrub“, např.: 功歸於強秦 „zásluhy budou připsány silným Qinům“ (Hanfeizi, 2. 1). Poslední verš interpretuji takto: protože si nadpřirozené bytosti a nanejvýš moudří mužové takřikajíc „nelezi do zelí“, byly dobré skutky připsovány na vrub jedněch i druhých, podle toho, kdo se o ně zasloužil.

Kapitola LXI.

Tato kapitola v mé interpretaci hovoří o tom, že zaujmout nižší pozici je pro velký stát strategicky výhodnější. Nechá tak pusobit svoji vlastní gravitaci, kterou si připojuje ostatní menší státy. Připomeňme si, že metafora vagíny se v souvislosti s gravitací vyskytla již v Kapitole VI. Samice zaujímá klidnou a strategickou, submisivní polohu a samec netouží po ničem jiném než aby se s ní spojil. Převaha submisivity nad silou, nižší pozice nad vyšší se u *Laozi* objevuje na celé řadě míst, *Laozi* tu ostatně vychází ze všeobecně sdílené staročínské představy, kterou rozvíjeli i konfuciáni.

1. 大邦者下流，天下之牝，天下之交也。
2. 牝常以靜勝牡，以靜為下。
3. 故大邦以下小邦，則取小邦；
4. 小邦以下大邦，則取大邦。
5. 故或下以取，或下而取。
6. 大邦不過欲兼畜人，
7. 小邦不過欲入事人。
8. 夫兩者各得所欲，大者宜為下。

1. Takový velký stát je dolním tokem řeky. Je vaginou podnebesí, je to akt kopulace v podnebesí.
2. Vagina běžně pomocí klidu vítězí nad penisem, s klidem bývá níže (než penis).
3. Proto větší stát, pokud se sníží před menším státem, připojí si menší stát.
4. Menší stát, pokud poníží větší stát, připojí se k většímu státu.
5. Proto jeden se snižuje, a tak připojuje, jeden poníží a připojuje se.
6. Větší stát netouží po ničem jiném, než pečovat o všechny lidi,
7. menší stát netouží po ničem jiném, než vstoupit a sloužit ostatním.
8. Vždyť aby každý z nich našel to, po čem touží, ten větší by měl být níž.

1. 大邦者下₁流，天下之牝，天下之交也。
2. 牝常以₁靜勝牡，以₂靜為下₂。

邦 *bāng* n „stát“

者 *zhě* npro tematizující zájmeno anaforicky odkazující ke jmennému podmětu „takový“, „tento“, „jistý“ a pod.

下₁ *xià* lok „dole“, zde ve funkci přívlastku „dolní“

流 *liú* Vi „téci (typicky o řece)“ > n „tok“

V moderní interpunkci by zde měly být obyčejné čárky nahrazeny kapkovitými čárkami oddělujícími několikanásobný jmenný přísudek zakončený částicí 也.

牝 *pìn* n „vagina“, viz Kapitola VI.

交 *jiāo* Vi „kopulovat“ > n „kopulace“, zde spec. „akt kopulace“, „soulož“

Myslím, že v kontextu se slovy 牝 a 牡 je význam znaku 交 jasně dán.

也 *yě* ps gramatická částice spoluvytvářející jmenný přísudek

常 *cháng* adj „být běžný“, „být normální“, „být standardní“, zde ve funkci adverbiálního určení „normálně“, „standardně“, „zpravidla“

以₁ *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící instumentální předmět „použít něco k nějaké činnosti“

靜 *jìng* ADJ „být klidný“ > n „klid“

牡 *mǔ* n „penis“

以 *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící předmět, kterým disponuje činitel děje v okamžik jeho uskutečnění

為 *wéi* vtADJ sloveso identifikace „být nějakým“, spoluvytváří adjektivní přísudek např. 為大 a pod.

下₂ *xià* LOK „dole“ > adj „být nízko“, „být níže“

3. 故大邦以下₁小邦, 則取₁小邦;

4. 小邦以下₂大邦, 則取₂大邦。

5. 故或下₃以取₃, 或下₄而取₄。

大邦 zde v kontrastu vůči 小邦, proto adjektiva 大 a 小 překládám v komparativu.

下₁ *xià* LOK „dole“ > vt „snížit se před někým“, viz např. 下人 „snížovat se před ostatními“

取₁ *qǔ* vt „anektovat něco (typicky stát)“

下₂ *xià* ADJ „být nízký“ > putativní vt „považovat někoho za nízkého“, viz např.: 此吾之所下也 „to je to, co považuji za nízké“ (*Hanfeizi*, 4)

取₂ (zde psáno místo 聚) *jù* vt „připojit se k někomu“, „přidat se k někomu“ (*Chen*)

下₃ *xià* LOK „dole“ > vi „snížovat se před leckým“

取₃ stejné jako 取₁, pouze jako vi „anektovat všechno možné“

下₄ *xià* ADJ „být nízký“ > putativní Vt „považovat někoho za nízkého“ > vi „považovat leckoho za nízkého“

取₄ stejné jako 取₂, pouze jako vi „připojovat se“

或 *huò* npro neurčité zájmeno „někdo“, „některý“

Tato pasáž je těžká, neboť zde znaky 下 a 取 reprezentují dvě různá, byť etymologicky příbuzná slova, která mají opačný význam. Rozdíl mezi nimi se ve staré čínštině projevoval ve výslovnosti, což se vlivem znakového písma stírá. Zde je vidět, jak nezbytné je při čtení starých textů se od znaků odpoutat a vidět za nimi slova živého jazyka. Klíčem k pochopení těchto vztahů mezi slovy je jednak gramatika a jednak správné pochopení významu slova 交 a z něho vyplývající metafory.

6. 大邦不過欲兼畜人,

7. 小邦不過欲入事人。

8. 夫兩者各得所欲, 大者宜為下。

不過 *bùguò* advp „nic než“, odpovídá současnému 只不過

欲 *yù* vtV modální sloveso „chtít něco udělat“

兼 *jiān* adv „všechny bez výjimky“, „kompletně“. Vztahuje se ke slovu 人 v předmětu.

畜 *xù* vt „živit někoho“, „starat se o někoho“

入 *rù* vi „vstoupit“, „ocitnout se uvnitř“ (nezapomeňme, že tato kapitola začíná metaforou kopulace“

事 *shì* vt „sloužit někomu“

各 *gè* npro ukazovací zájmeno „každý“

得 *dé* vt „získat něco“, „nalézt něco“

所欲 „to, po čem touží“

大者 „ten, který je větší“

宜 yí adjV modální adjektivum „bylo by patřičné, aby“, „slušelo by se, aby“, „mít morální povinnost něco udělat“

Kapitola LXII.

Myšlenka, že lidé jsou lepší či horší, ale obojí mají svoji cenu, byla v knize *Laozi* vyřčena již v Kapitole XXVII. V Kapitole LXXXI. se říká, že krásná slova nejsou důvěryhodná. Avšak mohou aspoň posloužit k tomu, aby se jimi člověk uplatnil na „trhu práce“. Stejně tak vznešené chování, které může být strojené, může zároveň někoho pozitivně ovlivnit. Proto není třeba nikoho předem zatracovat. Takto chápu význam veršů 3. – 5.

Příkladem takového vznešeného a strojeného chování jsou obřady při korunovaci syna nebes nebo při dosazování vysokých úředníků. Lepší než všechny nákladné dary je v klidu přednést správnou cestu opravdového vládce, neboť ona je tím nejlepším pomocníkem a útočištěm.

1. 道者萬物之奧^{覺(覺幽)}。
2. 善人之寶^幽，不善人之所保^幽。
3. 美言可以市，
4. 尊行可以加人。
5. 人之不善，何棄之有？
6. 故立天子，置三公，
7. 雖有拱璧以先駟馬，
8. 不如坐進此道。
9. 古之所以貴此道者何？
10. 不曰：求以得，有罪以免邪？(rčení by mělo být v uvozovkách)
11. 故為天下貴。

1. Správná cesta *dao* je útočištěm všech věcí.
2. Je pokladem dobrých lidí, je něčím, co ochraňuje [i] špatní lidé.
3. Krásnými slovy lze obchodovat,
4. důstojným chováním je možno ovlivnit ostatní:
5. když jsou lidé špatní, co je na nich k zavržení?
6. Proto při ustanovení syna nebes na trůn, při dosazení tří vévodů,
7. můžeme sice držice kotouč *bi* kráčet před čtyřspřežím,
8. nejlépe je však vsedě prezentovat tuto správnou cestu.
9. Čím to je, že si ve starých dobách cenili této správné cesty?
10. Cožpak se neříká: „Najdeš s její pomocí, co hledáš a proviníš-li se, pak s její pomocí unikneš trestu“?
11. Proto byla v podnebesí ceněna.

1. 道者萬物之奧。
2. 善人之寶，不善人之所保。

者 *zhě* ps částice markující hranici mezi jmenným odmětem a jmenným přísudkem
奧 *ào* n „jihozápadní kout místnosti, který byl čestným místem“, zde snad něco jako „útočiště“?

善人 *shànrén* np „dobrák“

寶 *bǎo* ADJ „být vzácný“ > n „vzácnost“, „poklad“

不善人 *bùshànrén* np „špatný člověk“, „zloduch“

保 *bǎo* vt „chránit něco“, „bránit něco“

不善人之所保 V řadě překladů je tato pasáž překládána jako „Je tím, co ochraňuje špatné lidi.“ Tento překlad dává smysl, avšak gramaticky bychom v tom případě očekávali 不善人之所以保. *Chen Guying* má „不善的人也要保持的“, což se blíží mému pojetí.

3. 美言可以市,
4. 尊行可以加人。
5. 人之₁不善, 何棄之₂有?

美 *měi* adj „být krásný“, zde ve funkci přívlastku
市 *shì* N „trh“ > vt „směňovat něco na trhu“, „obchodovat něčím“
尊 *zūn* adj „být vážený“, „být důstojný“, zde ve funkci přívlastku
行 *xíng* n „chování“, „způsoby“
加 *jiā* vt „působit na někoho“, „ovlivnit někoho“

Verš 3. je třeba patrně chápat negativně, verš 4. asi pozitivně, ale je to pouze domněnka.

之₁ *zhī* ps částice kladená mezi podmět a přísudek závislé konstrukce

何 *hé* npro tázací zájmeno ve funkci přívlastku „jaký“

棄 *qì* vt „odhodit něco“, „odmítnout něco nebo někoho“, „ztratit někoho“

之₂ *zhī* ps částice markující inverzi předmětu slovesa 有 určeného zájmenem 何

何棄之有 gramatický rozbor této konstrukce není příliš jasný. Evidentně se jedná o analogickou konstrukci s např. 何罪之有, ale není zřejmé, zda zde dochází k nominalizaci slovesa 棄 anebo zda si 棄 svoji slovesnou povahu v této konstrukci zachovává. 何罪之有 můžeme považovat za odvozenou konstrukci z 有罪, zatímco 何棄之有 nelze považovat za odvozené od 有棄.

6. 故立天子, 置三公,
7. 雖有拱璧以先駟馬,
8. 不如坐進此道。

立 *lì* Vi „stát“ > kauzativní vt „ustanovit do nějaké funkce (typicky do funkce syna nebes)“
天子 *tiānzǐ* np „císař“, označení vládce celého světa. Tradiční interpretace slova 天子 ve smyslu „syn nebes“ je pochybná, spíše se jedná o titul podobně jako v 孔子 atd.

置 *zhì* vt „obsadit nějakou funkci“

三 *sān* num ve funkci přívlastku „tři“

三公 *sān gōng* num + n „tři vysocí dvorní hodnostáři“ (TLS: „the senior three ministers“)

雖 *suī* conj přípustková spojka etymologicky příbuzná se sponou 唯 *wéi* „byť by“

有 *yǒu* vtV0 „bývá to tak, že ...“, „přihodí se, že ...“

拱 *gǒng* vt „držet něco oběma rukama (typicky když to dáváme jako dar)“

璧 *bì* n „vzácný nefritový kotouč s otvorem uprostřed“

以 *yǐ* conj „a“, „a potom“, „a tak“ (Toto užití se podobá spojce 而 *ér* v tomtéž významu)

先 *xiān* LOK „vpředu“ > vt „pohybovat se před něčím“

駟馬 *sìmǎ* np „koňské čtyřspřeží“

不如 *bùrú* vptV „nejlepší ze všeho je V“

坐 *zuò* Vi „sedět“ > adv „vsedě“

進 *jìn* vt „prezentovat něco“, „sdělit něco“

9. 古之所以貴₁此道者何?

10. 不曰: 求以得, 有罪以免邪?

11. 故為天下貴₂。

所以 „to, proč“

貴₁ *guì* ADJ „být vzácný“ > putativní vt „považovat něco za vzácné“, „vážit si něčeho“, „cenit si něčeho“

者 *zhě* npro nereferenční zájmeno, uzavírá konstrukci se 所

何 *hé* npro tázací zájmeno „co“, transformované do přísudku zdůrazňovací konstrukce. Původní konstrukce by byla 何以貴此道.

不 ... 邪 konstrukce tvořící rétorickou otázku

曰 *yuē* vtS0 „říkat něco“ (uvádí přímou řeč), zde bez subjektu „říká se, že ...“

求 *qiú* vi „hledat všechno možné“

以 *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící instrumentální předmět „použít něco k nějaké činnosti“. Předmět je po předložce vynechán.

得 *dé* vi „najít to, co dotyčný hledal“

有罪 *yǒuzuì* np nemarkovaná nominalizace „provinilec“ < vt + n

免 *miǎn* vi „vyhnout se“, „uniknout (typicky trestu nebo smrti)“

為 *wéi* vt {prep} + n {subj}.adv.pas prepoziční sloveso, marker pasíva, uvádí subjekt děje

貴 *guì* ADJ „být vzácný“ > putativní vt „cenit si něčeho“, zde v pasívu „být někým ceněný“

Kapitola LXIII.

Počátek této kapitoly je zcela v duchu Laoziova minimalistického přístupu k běžným životním záležitostem. Zajímavý je zde verš 10., ve kterém se říká, že nanejvýš moudří mužové nepodceňovali ani tu zdánlivě nejbezvýznamnější maličkost. Ke všem věcem přistupovali jako k něčemu obtížnému, a proto se nesetkávali s těžkostmi, které vyplývají ze zanedbání a podcenění věcí. Verše 8. a 9. jsou možná dobovým rčením.

1. 為無事，事無事，味無味。
2. 大小多少，[報怨以德。]
3. 圖難於其易，
4. 為大於其細；
5. 天下難事，必作於易，
6. 天下大事，必作於細。
7. 是以聖人終不為大，故能成其大。
8. 夫輕諾必寡信，
9. 多易必多難。
10. 是以聖人猶難之，故終無難矣。

1. Když něco děláš, o nic se nesnaž, když sloužíš, o nic se nesnaž, považuj za chutné to, co je bez chuti.
2. Považuj menší za větší, považuj méně za více; oplácej za zlo dobrými skutky.
3. Plánuj obtížné věci dokud jsou snadné,
4. dělej velké věci, dokud jsou bezvýznamné.
5. Obtížné věci v podnebesí nutně vznikají z jednoduchých,
6. velké věci v podnebesí nutně vznikají z bezvýznamných.
7. A tak nanejvýš moudří mužové se nikdy nezabývali velkými věcmi, proto mohli dostát své velikosti.
8. Vždyť lehkomyslné sliby jsou nutně málokdy důvěryhodné,
9. četná snadnost nutně [přinese] četné nesnáze.
10. A tak i nanejvýš moudří mužové považovali věci za obtížné, proto nikdy neměli nesnáze.

1. 為無₁事₁，事₂無₁事₁，味₁無₂味₂。
2. 大小多少，

為 wéi vi „konat“, „jednat“, „vyvíjet činnost“

無₁ wú npro záporné zájmeno „nic“

事₁ shì vt „snažit se o něco“

事₂ shì vi „být ve službě“, „sloužit“

味₁ wèi N „chut“ > putativní vt „považovat něco za chutné“ TLS: “appreciate the eating of”

無₂ wú vt „nemít něco“

味₂ wèi n „chut“

無味 wúwèi np nemarkovaná nominalizace „to, co je bez chuti“

大 dà ADJ „být velký“ > putativní vt „považovat něco za větší“

小 *xiǎo* ADJ „být malý“ > n „něco malého“
 多 *duō* ADJ „být početný“ > putativní vt „považovat něco za početné“
 少 *shǎo* ADJ „být nepočetný“ > n „něco, čeho je málo“
 報 *bào* vt „oplatit za něco“
 怨 *yuàn* Vt „chovat vůči někomu zášť“ > n „věc, která vzbuzuje zášť“, „zlo“
 以 *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící instument
 德 *dé* n „dobrý skutek“, „dobro“, zde v opozici vůči 怨
 Obrat 報怨以德 podle Chen Guyinga do této kapitoly nepatří, vkládá ho Kapitoly LXXIX.
 Viz.

3. 圖難於其易,
4. 為大於其細;

圖 *tú* vttVprep „plánovat něco v nějakém stádiu“, „rozmyslet si něco, dokud ...“
 Bezpředložkový předmět je zde jmenný, předložkový je vyjádřen závislou konstrukcí 其易.
 難 *nán* ADJ „být obtížný“ > n „něco obtížného“
 於 *yú* prepoziční sloveso „když“. TLS: „when it comes to the time of N“, zde ovšem „when it comes to the time of V“.
 其 *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci podmětu závislé konstrukce, odkazuje anaforicky je slovu 難.
 易 *yì* adj „být snadný“
 為 *wéi* vttVprep „dělat něco v nějakém stádiu“, „zabývat se něčím, dokud ...“
 大 *dà* ADJ „být velký“, „být důležitý“ > n „něco velkého“, „něco důležitého“
 細 *xì* adj „být zanedbatelný“, „být nepodstatný“. Zde v opozici vůči 大.

5. 天下難事，必作於易，
6. 天下大事，必作於細。
7. 是以聖人終不為大₂，故能成其大₃。

難 *nán* adj „být obtížný“, zde ve funkci přívlastku
 事 *shì* n „věc“, „záležitost“
 必 *bì* adv „nutně“, „nezbytně“, „nevyhnutelně“
 作 *zuò* vtprep v inchoaticním vidu „povstat z něčeho“, „začít odněkud“
 易 *yì* ADJ „být snadný“ > n spec. „stádium, kdy je něco snadné“
 大₁ *dà* adj „být velký“, „být důležitý“, zde ve funkci přívlastku
 細 *xì* ADJ „být zanedbatelný“, „být nepodstatný“ > n spec. „stádium, kdy je něco zanedbatelné“
 終不 *zhōngbù* advp „nikdy“
 為 *wéi* vt „dělat něco“, „zabývat se něčím“
 大₂ *dà* ADJ „být velký“ > n „něco velkého“
 成 *chéng* vt „dostát něčemu (typicky jménu, pověsti a pod.)“ (TLS: „give full expression to“)
 其 *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu, odkazuje anaforicky ke slovu 聖人.
 大₃ *dà* ADJ „být velký“ > n „velikost“

8. 夫輕諾必寡信,
9. 多易必多難₁。
10. 是以聖人猶難₂之, 故終無難₁矣。

輕 *qīng* adj „být lehkovážný“, zde ve funkci přívlastku

諾 *nuò* n „slib“

必 *bì* vt „nutně něco obnášet“, „mít něco nutně za následek“

寡 *guǎ* adj „být nepočetný“, zde ve funkci přívlastku „málo“

信 *xìn* ADJ „být důvěryhodný“ > n „důvěryhodnost“

多 *duō* adj „být početný“, zde ve funkci přívlastku

易 *yì* ADJ „být snadný“ > n „jednoduchost“ (opak „nesnáze“)

難₁ *nàn* n „těžkost“, „potíž“, „nesnáz“

猶 *yóu* adv „stejně“, „tak jako tak“. Zde se nejspíš vztahuje k subjektu: „dokonce i“.

難₂ *nán* ADJ „být obtížný“ > putativní vt „považovat něco za obtížné“, též postojově „přistupovat k něčemu jako k něčemu obtížnému“

之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, odkazuje k různým záležitostem, ke kterým nanejvýš moudří mužové přistupovali jako k těžkým věcem.

無 *wú* vt „nemít něco“

Kapitola LXIV.

Počátek této kapitoly je myšlenkově podobný předcházející kapitole. Verš 7. je patrně příslovím, které se vyskytlo již v Kapitole XXIX. a jehož obměnu nacházíme v různých kulturách. V češtině toto přísloví zní: „Kdo nic nedělá, nic nepokazí.“ My ho používáme spíše jako pobídku k nějaké pozitivní akci, avčak u *Laozi* je myšleno vážně a doslova.

Verše 10. a 11. obsahují další všeobecnou moudrost: nikdy si nesmíme myslet, že už máme vyhráno. Musíme si na konci dávat stejný pozor jako na začátku našeho konání, abychom na poslední chvíli neprohráli. Ostatně, výraz 慎終 „být opatrný ve finále“ se vyskytuje i v *Lunyu*, kde však nemá tak dobrý kontext a proto ho klasičtí komentátoři interpretují naprosto svévolně. 曾子曰：慎終，追遠，民德歸厚矣 „Zengzi pravil: „Pokud jsme starostliví co se týče smrti rodičů a pokud vzpomínáme vzdálených předků, cnost lidu bude spět k hojnosti““ (*Lunyu*, 1. 9). Dáme-li si ale oba texty do souvislosti, bude interpretace *Lunyu* zcela jednoznačná: „Zengzi pravil: „Pokud budeme opatrní na konci [stejně jako na začátku] a budeme domýšlet vzálené důsledky [svého jednání], budou vlastnosti lidu inklinovat k velkorysosti.““ Je překvapivé, že si této intertextuální souvislosti nikdo nevšiml.

Konec kapitoly opět opakuje starý Laoziho recept na dobrou vládu: omezení tužeb a luxusu, nenapodobovat cizí vzory, působení na lidi, kteří by se snad takových chyb dopouštěli a udržování přirozeného stavu věcí. Klíčovým je zde verš 16. Podle Chena je ovšem tato kapitola kratší o verše 7. – 9. a 12 – 16.

1. 其安易持之，其未兆易謀之。
2. 其脆易泮^元，其微易散^元。
3. 為之於未有，治之於未亂^元。
4. 合抱之木，生於毫末^{月(月元)}；
5. 九層之臺，起於累土^魚；
6. 千里之行，始於足下^魚。
7. 為者敗之，執者失之。
8. 是以聖人無為故無敗；
9. 無執故無失。
10. 民之從事，常於幾成而敗之。
11. 慎終如始，則無敗事。
12. 是以聖人欲不欲，
13. 不貴難得之貨^歌。
14. 學不學，
15. 復眾人之所過^歌，
16. 以輔萬物之自然而不敢為^歌。

1. Co je v klidu, snadno se udržuje, dokud nedostavily příznaky, je snadno nalézt řešení.
2. Co je křehké, snadno se rozbije, co je drobné, snadno se rozptýlí.
3. Zabývej se tím, dokud to není, udržuj pořádek, dokud není chaos.
4. Strom, který se dá obejmut, vyrostl z malého chmýří,
5. terasa o devíti stupních vznikla z hromady hlíny.
6. Pout' dlouhá tisíc mil začíná pod nohama.
7. Kdo něco dělá, pokazí to; kdo na něčem trvá, ztratí to.
8. A tak se nanejvýš moudří mužové nic nedělali, a proto nic nepokazili,

9. na ničem netrvali, a proto nic neztratili.
10. Když lid pracuje, často to pokazí těsně před dokončením.
11. Buď opatrný na konci jako na začátku a nikdy nic nepokazíš.
12. A tak nanejvýš moudří mužové toužili po tom nemít tužeb,
13. necenili si zboží, které se těžko získává,
14. učili se nenapodobovat,
15. napravovali to, v čem všichni ostatní chybovali.
16. Aby pomáhali všem věcem být takové, jaké jsou samy od sebe, neodvažovali se vyvíjet činnost.

1. 其安易持，其未兆易謀。
2. 其脆易泮，其微易散。
3. 為之於未有，治之於未亂。

其 *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci podmětu závislé konstrukce, zde nereferenční, odkazuje k jakémukoli subjektu.

安 *ān* adj „být klidný“

易 *yì* adjV modální adjektivum a marker pasívní konstrukce „je snadno něco udělat“ (podobně jako 可 *kě* „lze“ je markerem pasívní konstrukce)

持 *chí* vt „třít něco“, „pevně něco držet“, zde v kontinuativním vidu „udržet si něco“

Doslovný překlad této pasáže by zněl: „Dokud je něco v klidu, je lehké si to udržet.“

未 *wèi* adv zápornka „ještě ne“

兆 *zhào* N „znamení“, „symptom“ > inchoativní vi „ukázat znamení“, „symptomaticky se projevit“

Výraz 其未兆 se vyskytuje i v Kapitole XX.

謀 *móu* vt „plánovat něco“, „radit se o něčem“, „nacházet dobré řešení pro něco“ v pasívu

脆 *cuì* adj „být křehký“

泮 (psáno místo 判) *pàn* vt „rozbít něco“ v pasívu či v médiu

微 *wēi* (též *wéi*) adj „být nepatrný“, „být mikroskopický“

散 *sàn* kauzativní vt „způsobit, že se něco rozsype“, v pasívu či v médiu

為 *wéi* vtVprep „dělat něco v nějakém stádiu“, „zabývat se něčím, dokud ...“

之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, zde nereferenční, odkazuje k jakémukoli objektu

有 *yǒu* vi v inchoativním vidu „objevit se“, „vzniknout“

治 *zhì* (též *chí*) vt „přivádět něco do pořádku“, „řídít něco“, zde možná v kontinuativním vidu „udržovat něco v pořádku“

亂 *luàn* ADJ „být v chaosu“ > vi v inchoativním vidu „začít být v chaosu“, „upadnout do zmatku“

4. 合抱之木，生於毫末；

5. 九層之臺，起於累土；

6. 千里之行，始於足下。

合 *hé* vi „spojit se“ > adv „tak, že se něco spojí (typicky ruce)“

抱 *bào* vt „obejmout něco“

木 *mù* n „strom“

合抱之木 idiomatický výraz „strom, který se dá obejmout se spojenýma rukama“, „dospělý velký strom“

生 *shēng* vtprep „vyrůst z nějakého stádia“

毫末 *háomò* np dosl. „špička vlasu“, idiomatický výraz pro něco titěrně nepatrného

九 *jiǔ* num ve funkci přívlastku „devět“

層 *céng* n „patro“

臺 *tái* n „obřadní terasa“

起 *qǐ* vtprep „začít od nějakého stádia“, „povstat z něčeho“

累 *lěi* vt v médiu „být navršený“, zde ve funkci přívlastku „navršený“

土 *tǔ* n „hlína“, „půda“

千 *qiān* num ve funkci přívlastku „tisíc“

里 *lǐ* n „čínská míle“

行 *xíng* Vi „jít“, „putovat“ > n „chůze“, „putování“, možno číst též *háng* n „cesta“, „silnice“

始 *shǐ* vtprep „začínat s nějakého stádia“, „začít odněkud“

足 *zú* n „noha“

下 *xià* lok ve funkci záložky „pod“

7. 為者敗之₁, 執者失之₁。

8. 是以聖人無₁為故無₁敗;

9. 無₁執故無₁失。

10. 民之₂從事, 常於幾成而敗之₁。

11. 慎終如始, 則無₂敗事。

Verš 7. se vyskytuje také v Kapitole XXIX. Myslím, že se jedná o dobové přísloví, které se dalo používat v různých kontextech. Na obou místech ho překládám v souladu s daným kontextem různým způsobem, bohužel za cenu toho, že není na první pohled poznat, že se jedná o jedno a totéž rčení.

無₁ *wú* npro záporné zájmeno „nic“. Zde je evidentní opozice mezi 無 a 之.

之₂ *zhī* ps částice kladená mezi podmět a přísudek závislé konstrukce

從事 *cóngshì* vpi „pracovat“ < vt + n

常 *cháng* adj „být běžný“, „být normální“, „být standardní“, zde ve funkci adverbiálního určení „normálně“, „standardně“, „zpravidla“

於 *yú* prepoziční sloveso „když“. TLS: „when it comes to the time of N“, zde ovšem „when it comes to the time of V“.

幾 *jī* vtV „dostat se těsně k nějaké situaci“, „takřka nějak dopadnout“

成 *chéng* vt „vytvářet něco“, „završovat něco“, „dovést něco ke zdárnému konci“

幾成 nemarkovaná nominalizace „těsně před dovršením“, „těsně před úspěšným koncem“

而 *ér* conj spojka kladená mezi předložkovou vazbu a hlavní přísudek

慎 *shèn* vt „dávati si pozor na něco“, „být opatrný ve vztahu k něčemu“

終 *zhōng* n „konec“, zde „konečná fáze“

如 *rú* adv „jako“ za 如 je vynecháno sloveso 慎, aby se neopakovalo

始 *shǐ* n „začátek“, „počáteční fáze“

無 *wú* vtV „nikdy se nestane, že ...“

12. 是以聖人欲₁不欲₂,
13. 不貴難得之貨。
14. 學₁不學₂,
15. 復眾人之所過,
16. 以輔萬物之自然而不敢為。

欲₁ yù vtV modální sloveso „chtít něco udělat“

欲₂ yù vi „být plný přání“, „toužit po všem možném“

欲不欲 Tento výraz se dá chápat dvěma způsoby: 1) buďto „přáli si, aby [sami] nebyli plni přání“ 2) anebo „přáli si, aby si aby [ostatní] nebyli plni přání.“ V překladu se přiklání k první možnosti z toho důvodu, že v paralelním 學不學 je subjektem obou sloves „nanejvýš moudří mužové“. Karlgren: „Therefore the Sage wishes to have no desires.“

Dalo by se uvažovat i o jiné interpretaci: „toužili, aniž toužili“, která mi ovšem přijde zbytečně paradoxní.

Verš 13. se opakuje v Kapitole III., viz tam.

學₁ xué vtV „učit se něco dělat“

學₂ (xué, též xiáo) vi „napodobovat“, „imitovat“

學不學 I tento verš je možno chápat dvěma způsoby: 1) „učili se nenapodobovat“ anebo 2) „pokud se učili, tak nenapodobovali“

復 fù vt „napravit něco“, „obnovit původní stav něčeho“. TLS: „amend“

過 guò vt „chybovat v něčem“

所過 „to v čem [lidé] chybuji“

以 yǐ conj spojka uvádějící účelovou větu „aby“ (TLS: „in order to“)

輔 fǔ vtS „napománat k tomu, aby někdo něco dělal“. Konstrukci, kterou zde řídí sloveso 輔 nepovažuji za teleskopickou vzhledem k výskytu částice 之 mezi podmětem a přísudkem závislé konstrukce.

之 zhī ps částice mezi podmětem a přísudkem závislé konstrukce

而 ér conj spojka kladená mezi předložkovou vazbu a hlavní přísudkové sloveso

敢 gǎn vtV modální sloveso „troufat si něco dělat“

為 wéi vi „konat“, „jednat“, „vyvíjet činnost“

Kapitola LXV.

Naivní hloupost byla ve staré Číně považována za pozitivní vlastnost, v *Laozi* se s ní setkáváme např. v Kapitole XX. Jejím opakem byla lstivá vychytralost, která podle *Laozi* šla ruku v ruce s šířením vědomostí, vynalézavostí a všeobecným pozitivismem. Řídit stát pomocí této vlastnosti je neštěstí.

Záhadné charisma má ten, kdo se obrací ke starým osvědčeným vzorům nanejvýš moudrých mužů. Ten, kdo má toto charisma, jedná často proti mainstreamu, který si na vychytralosti, vynalézavosti a pozitivismu zakládá. Ale až svoji silou *de* tento mainstream překoná, nastane opravdový velký soulad.

1. 古之善為道者，非以明民，將以愚之。
2. 民之難治，以其智多。
3. 故以智治國^歌，國之賊^歌；
4. 不以智治國^歌，國之福^歌。
5. 知此兩者亦稽式^歌。
6. 常知稽式^歌，是謂“玄德^歌”。
7. 玄德深矣，遠^元矣，與物反^元矣，
8. 然後乃至大順。

1. Pokud v dávnověku vynikali v jednání správnou cestou, nebylo to tak, že by pomocí ní lidu přinášeli poznání, ale chtěli z něj tak dělat naivní hlupáky.
2. Lid se těžko udržuje v pořádku proto, že je v něm mnoho chytráků.
3. Proto řídit stát chytrostí je mrzačením státu.
4. Neřídit stát chytrostí je blahem pro stát.
5. Kdo dobře rozumí oběma těmito věcem, určitě prozkoumal [osvědčené] vzory.
6. Vždy umět zkoumat [osvědčené] vzory, tomu říkám ‚záhadná charismatická síla *de*‘.
7. Záhadná *de* je hluboká, dalekosáhlá, vymezuje se vůči [ostatním] věcem.
8. Teprve až poté dosahuje velkého souladu [se všemi věcmi].

1. 古之善為道者，非以明民，將以愚之。

善 *shàn* adjV modální adjektivum „být dobrý v nějaké činnosti“, „umět něco dobře dělat“

為 *wéi* vt „dělat něco“, „praktikovat něco“, „zabývat se něčím“

非 *fēi* vtV „nebylo to tak, že by...“

以 *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící instrumentální předmět „pomocí něčeho“. Předmět předložky odkazující ke slovu 道 je vynechán.

明 *míng* Vi „mít jasno“ > kauzativní vt „způsobit, že někdo bude mít jasno“, „přinést někomu poznání a osvícení“

將 *jiāng* vtV modální sloveso „hodlat něco udělat“

愚 *yú* ADJ „být hloupý“, též „být naivní“ > kauzativní vt „způsobit, že někdo bude hloupý resp. naivní“

之 *zhī* zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu odkazující anaforicky ke slovu 民

2. 民之難治，以其智多。
3. 故以智治國，國之賊；
4. 不以智治國，國之福。

難 *nán* adjV modální adjektivum a marker pasivní konstrukce „je těžko něco dělat“

治 *zhì* (též *chì*) vt „přivádět něco do pořádku“, „řídít něco“

以₁ *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící předmět s významem příčiny děje

其 *qí* zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu, odkazuje anaforicky ke slovu 民

智₁ *zhì* ADJ „být inteligentní“, zde „být [příliš] chytrý“, „být vychytraly“ > n „zchytralec“, „chytrák“

Verš 2. bychom mohli interpretovat i takto: „lid se těžko udržuje v pořádku proto, že je mezi ním příliš mnoho vychytralosti“.

多 *duō* adj „být početný“

以₂ *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící instrumentální předmět „použít něco k nějaké činnosti“, nebo možná též „na základě něčeho“

智₂ *zhì* ADJ „být inteligentní“, „být [příliš] chytrý“ > n specif. „chytré metody“

賊 *zéi* Vt „mrzačit něco“ > n „mrzačení“

福 *fú* n „štěstí“

5. 知此兩者亦稽式。
6. 常知稽式，是謂玄德。
7. 玄德深矣，遠矣，與物反矣！
8. 然後乃至大順。

者 *zhě* npro vztažné zájmeno referující k subjektu „ten, který ...“. Zde se vztahuje k celé konstrukci 知此兩

亦 *yì* adv „zajisté“, „určitě“

稽 *jī* vt „prověřovat něco“, „zkoumat něco“

式 *shì* n „vzor“, „model“, , zde specif. „správný vzor“

常 *cháng* adv „vždy“

知 *zhī* vtV „umět něco dělat“, „rozumět nějaké činnosti“

深 *shēn* adj „být hluboký“

遠 *yuǎn* adj „být dalekosáhlý“

反 *fǎn* adj „být opačný“

與物反 „být opačný než [obyčejné] věci“, „vymezit se oproti [ostatním] věcem“

然後 *ránhòu* conjp „až teprve potom“

乃 *nǎi* adv „teprve potom“, „v tom případě“, „tedy“ (odpovídá současnému 才 *cái*)

至 *zhì* vt „dorazit někam“, zde „dospět do nějakého stádia“

順 *shùn* ADJ „být v souladu“ > n „soulad“

Subjektem v posledním verši je nositel záhadné *de*, který až poté, co se vymezí vůči ostatním věcem, dostává se s nimi do velkého souladu.

Kapitola LXVI.

V této kapitole se opakuje a rozvíjí myšlenka z Kapitoly LXI. Strategická a správná poloha je vespod raději než nahoře, vzadu raději než vpředu. Pak se nikdo nebude cítit ponížen nebo upozadněn.

Nanejvýš moudří mužové o nic nesoupeřili, nikam se netlačili. I tato představa má blízko ke konfuciánskému pojetí ušlechtilého muže: 子曰：君子無所爭。必也射乎！揖讓而升，下而飲。其爭也君子 „mistr pravil: „Ušlechtilý muž nemá oč soupeřit. Hle, jak nezbytná je lukostřelba! [Střelci] se uctivě klanějí, dávají si navzájem přednost a vystupují na terasu. Pak sestoupí a připíjejí si. Oni soupeří o to, jak být ušlechtilým mužem.““ (Lunyu, 3. 7)

1. 江海之所以能為百谷王者，以其善下之，
2. 故能為百谷王。
3. 是以聖人欲上民，必以言下之；
4. 欲先民，必以身後之。
5. 是以聖人處上而民不重，
6. 處前而民不害。
7. 是以天下樂推而不厭。
8. 以其不爭，故天下莫能與之爭。

1. Velká vodstva jsou schopna být vládci všech údolí, neboť se před nimi umějí snížit.
2. Proto se mohly stát vládci všech údolí.
3. A tak, pokud nanejvýš moudří mužové chtěli převyšovat lid, nutně se [svými] slovními projevy před ním snižovali.
4. Pokud chtěli vést lid, nutně se svým já kladli za něj.
5. A tak nanejvýš moudří mužové spočívali nahoře, ale lidu to nepřišlo zatěžko,
6. měli místo vpředu, ale lid se tím necítil poškozen.
7. A tak podnebesí je s radostí protlačovalo vpřed, aniž jich mělo dost.
8. Tím, že nesoupeřili, proto v podnebesí s nimi nikdo nemohl soupeřit.

1. 江海之所以能為百谷王者，以其善下之，
2. 故能為百谷王。

江海 jiānghǎi np „vodstva“

所以 „to, proč“

百谷 „všechna údolí“, ve funkci přívlastku

以 yǐ vt prepoziční sloveso uvádějící předmět s významem příčiny děje „protože“

其 qí npro zájmeno 3. osoby ve funkci podmětu závislé konstrukce, odkazuje anaforicky k 江海

善 shàn adjV modální adjektivum „být dobrý v nějaké činnosti“, „umět něco dobře dělat“

下 xià LOK „dole“ > vt „snižovat se před někým“, „stavět se níže než někdo“

之 zhī zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, odkazuje anaforicky k 百谷

3. 是以聖人欲上民，必以言下之；
4. 欲先民，必以身後之。

上 *shàng* LOK „nahore“ > vt „vyvyšovat se nad někoho“, „vyčnívat nad někým“
以 *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící instrumentální předmět „pomocí něčeho“
言 *yán* n „veřejná prohlášení“, zde možná „sliby“
先 *xiān* LOK „vpředu“ > vt přeneseně „vést někoho“
身 *shēn* n „osobnost“, „vlastní já“
後 *hòu* LOK „vzadu“ > vt „následovat za někým“, „držet se vzadu za někým“

5. 是以聖人處上而民不重，
6. 處前而民不害。

處 *chǔ* vt „přebývat někde“, „sídlit někde“, „zaujímat místo někde“
上 *shàng* lok „nahore“
重 *zhòng* ADJ „být těžký“ > putativní vt „považovat něco za těžké“. Předmět je po záporce
不 standardně vynechán
前 *qián* lok „vpředu“
害 *hài* vt „škodit někomu“, zde pasívně „být poškozen“, „cítit se poškozen“

7. 是以天下樂推而不厭。
8. 以其不爭，故天下莫能與之爭。

樂 *lè* Vi „radovat se“ > adv „s radostí“
推 *tuī* vt „protlačovat někoho“, „prosazovat někoho“, „tlačit někoho dopředu“. Předmět je gramaticky nepodmíněně vynechán.
厭 *yàn* vt „být něčím přesycen“, „mít něčeho nebo někoho plné zuby“. Předmět je po záporce
不 standardně vynechán.
Verš 8. se s mírnou obměnou opakuje v Kapitole XXII., viz tam.

Kapitola LXVII.

První tři verše dle Chen Guyinga do této kapitoly nepatří, neboť se špatně váží se zbytkem kapitoly. Jejich poselství je jasné: Správná cesta se zdá být něco hloupého, ale právě proto je tak veliká. Neboť kdyby byla na první pohled atraktivní, již dávno by se jí byli zmocnili různí chytráci a přivedli ji k bezvýznamnosti.

Ve zbytku kapitoly hovoří *Laozi* o třech „pokladech“, klíčových prvcích správné vlády: laskavosti, šetrnosti a zdrženlivosti. O zdrženlivosti byla řeč v předchozí kapitole, o šetrnosti se hovořilo v Kapitole LIX. Jen díky laskavosti můžeme být opravdu stateční. I zde se *Laozi* dostává blízko ke Konfuciovi, který řekl: 仁者，必有勇；勇者，不必有仁 „kdo je humánní, je nutně i statečný. Kdo je statečný, není nutně humánní“ (*Lunyu*, 14. 4) Mencius říkal: 一人衡行於天下，武王恥之，此武王之勇也。而武王亦一怒而安天下之民 „pokud se jediný člověk choval zvrhlým způsobem v podnebesí, král *Wu* se za to styděl. To byla statečnost krále *Wu*. Ale král *Wu* se též jedinkrát rozhněval a nastolil mír mezi lidem v podnebesí.“ (*Mengzi*, 2. 3)

V tomto duchu tedy chápu verše 12. a 13. Laskavost (v konfuciánském pojetí lidskost) zaručí statečnému přízeň nebes v jeho chrabrých skutečích.

1. [天下皆謂我：“道大，似不肖。”]
2. 夫唯大，故似不肖。
3. 若肖，久矣其細也夫！]
4. 我有三寶，持而保之。
5. 一曰慈，二曰儉，三曰不敢為天下先。
6. 慈故能勇^{東(東陽)}；
7. 儉故能廣^陽；
8. 不敢為天下先，故能成器長^陽。
9. 今舍慈且勇；（místo středníku bych psal 、）
10. 舍儉且廣；（dtto）
11. 舍後且先；死矣！（místo středníku bych psal obyčejnou čárku）
12. 夫慈，以戰則勝，以守則固。
13. 天將救之，以慈衛之。

1. Celé podnebesí mi říká: „Správná cesta je důležitá, ale zdá se být k ničemu.“
2. Vždyť jen proto, že je důležitá, zdá se být k ničemu.
3. Kdyby byla k něčemu, již dávno by byla bezvýznamná, na mou věru!
4. Já mám tři poklady, držím se jich a chráním si je.
5. Ten první se nazývá ‚laskavost‘, druhý se nazývá ‚uskrovněnost‘, třetí se nazývá ‚netroufám si být v popředí podnebesí‘.
6. Jsme laskaví, proto můžeme být stateční,
7. jsme uskrovnění, proto můžeme být velkorysí,
8. Netroufáme si být v popředí podnebesí, proto se můžeme stát vůdčím nástrojem.
9. Pokud bychom se zřekli laskavosti a s ní i statečnosti,
10. zřekli se uskrovněnosti a s ní i velkorysosti,
11. zřekli se posledního a s ním i předního postavení, byla by to naše smrt!
12. Vždyť pokud jde o laskavost, kdo pomoci ní válčí, tak zvítězí, kdo se pomoci ní brání, je [jeho obrana] pevná;

13. Nebesa ho zachrání a díky [jeho] laskavosti ho budou střežit.

1. [天下皆謂我：“道大，似不肖。”
2. 夫唯大，故似不肖。
3. 若肖，久矣其細也夫！]

皆 *jiē* adv „všichni“, zde se vztahuje k subjektu: „všichni lidé v podnebesí“

謂 *wèi* vtS „oslovit někoho s tím, že ...“, „říkat někomu, že ...“

似 *sì* adv „zdá se, jakoby“

不肖 *bùxiào* adjp „být nehodný“, „být bez nadání a morálních kvalit“, „nestát za nic“

Většinou v opozici vůči 賢.

若 *ruò* conj „pokud by“

肖 *xiào* adj „být hodný“, „stát za něco“ (odpovídá současnému 像話)

矣 *yǐ* pm modální částice markující inverzi adjektivního přísudku. Tato celá konstrukce je výsledkem dvojí transformace: z původní konstrukce 久細 vzniklo nejprve 其細久 a potom 久矣其細.

其 *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci podmětu závislé konstrukce

細 *xì* adj „být zanedbatelný“, „být nepodstatný“. Zde v opozici vůči 大.

也夫 *yěfū* ppm konečná emfatická afirmativní částice „ach, u všech všudy“

Podle Chen Guyinga verše 1. – 3. do této kapitoly nepatří.

4. 我有三寶，持而保之。
5. 一曰慈，二曰儉，三曰不敢為天下先。

寶 *bǎo* ADJ „být vzácný“ > n „vzácnost“, „poklad“

持 *chí* vt „třít něco“, „pevně se něčeho držet“. Předmět 之 je sdílený v konstrukci s přechodným slovesem za spojkou 而.

保 *bǎo* vt „chránit něco“

一 *yī* NUM „jeden“, též „první“ > n „první věc“

曰 *yuē* vt0 sloveso identifikace „být něčím“, „nazývat se nějak“, zde bez subjektu „to se nazývá nějak“

慈 *cí* ADJ „být [rodičovsky] láskyplný“ > n „laskavost“

儉 *jiǎn* ADJ „být uskrovněný“, „být šetrný“ > n „uskrovněnost“, „šetrnost“

為 *wéi* vt sloveso identifikace „být něčím“

先 *xiān* LOK „vpředu“ > n „ten, kdo je vpředu“, „lídr“

6. 慈故能勇；
7. 儉故能廣；
8. 不敢為天下先，故能成器長。

慈 *cí* adj „být [rodičovsky] láskyplný“

勇 *yǒng* adj „být udatný“

儉 *jiǎn* adj „být uskrovněný“, „být šetrný“

廣 *guǎng* adj „být široký“, zde nejspíš přeneseně „mít široké srdce“, „být velkorysý“

成 *chéng* vt „stát se něčím“

器 *qì* n přeneseně „specializovaný orgán státní správy“, „úředník“

器長 *qìzhǎng* np dosl. „vůdčí orgán“, patrně „první mezi ministry“ a pod.

9. 今舍慈且勇;

10. 舍儉且廣;

11. 舍後且先; 死矣!

今 *jīn* conj spojka uvádějící hypotézu „dejme tomu, že...“, „kdyby se teď stalo, že...“

舍 *shě* (psáno též jako 捨) vt „odhodit něco“, „rezignovat na něco“

勇 *yǒng* ADJ „být udatný“ > n „udatnost“

且 *qiě* conj „a k tomu“, „a navíc“

儉 *jiǎn* ADJ „být uskrovněný“, „být šetrný“ > n „uskrovněnost“, „šetrnost“

後 *hòu* LOK „vzadu“ > n „poslední postavení“

先 *xiān* ADJ „být první“ > n specif. „první postavení“, „čelní pozice“

死 *sǐ* vi „zemřít“

矣 *yǐ* pm modální částice indukující změnu stavu nebo potenciální možnost, že k této změně dojde. Viz např.: 國威矣 „stát by se ocitl v krizi“.

12. 夫慈，以戰則勝，以₁守則固。

13. 天將救之，以₂慈衛之。

以₁ *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící instrumentální předmět „použít něco k nějaké činnosti“.

Zájmeno 3. osoby, které by odkazovalo anaforiky ke slovu 慈 je zde po předložce vynecháno.

戰 *zhàn* vi „svádět bitvy“, „válčit“

勝 *shèng* vi „vítězit“

守 *shǒu* vi „zaujímat obranné postavení“, „být v obraně“

固 *gù* adj „být pevný“

將 *jiāng* adv „marker blízké budoucnosti hraničící s jistotou“

救 *jiù* vt „zachránit někoho“

以₂ *yǐ* vt prepoziční sloveso, uvádějící předmět s významem pohnutky „díky něčemu“, „na základě něčeho“. Všimněme si komplikovaných logických vztahů v této konstrukci: „nebesa někoho ochraňují s tím, že dotyčný disponuje nějakou vlastností“.

衛 *wèi* vt „bránit někoho“, „chránit někoho“

Kapitola LXVIII.

Tato kapitola je jistou parafrází kapitoly předcházející a Kapitoly LXVI. Zdrženlivostí, ústupčivostí, nesoupeřením dosáhneme toho, že se staneme partnery nebesům, k nimž doléhá vůně naší *de*.

1. 善為士者，不武_魚；
2. 善戰者，不怒_魚；
3. 善勝敵者，不與_魚；
4. 善用人者，為之下_魚。
5. 是謂不爭之德_職，
6. 是謂用人，
7. 是謂配天，古之極_職也。

1. Kdo umí být vojákem, není bojovný,
2. kdo umí válčit, není vztekly,
3. kdo umí vítězit nad soupeři, se jim nestaví,
4. kdo umí zaměstnávat ostatní, snižuje se před nimi.
5. Tomu se říká ‚charismatická síla *de*, která nesoupeří‘,
6. tomu se říká ‚[správným způsobem] zaměstnávat ostatní‘,
7. tomu se říká ‚být partnerem nebesům‘, starodávná nejvyšší meta.

1. 善為₁士者，不武；
2. 善戰者，不怒；
3. 善勝敵者，不與；
4. 善用人者，為₂之下。

為₁ *wéi* vt sloveso identifikace ‚být někým‘, zde specif. ‚zastávat nějakou funkci‘

士 *shì* n zde v souvislosti se slovem 武 ‚vojenský úředník‘, ‚důstojník‘

武 *wǔ* adj ‚být bojovný‘, ‚mít bojovného ducha‘

戰 *zhàn* vi ‚svádět bitvy‘, ‚válčit‘

怒 *nù* vi ‚rozčilovat se‘, ‚vztekat se‘

勝 *shèng* vt ‚zvítězit nad někým‘

敵 *dí* n ‚soupeř‘, ‚nepřítel‘

與 *yǔ* vt ‚postavit se někomu (coby soupeři)‘ Např.: 以此與天下，可兼而有也 ‚pokud se pomocí tohoto postavíme podnebesí, lze ho celé získat‘ (*Hanfeizi*, 1) Též ‚srovnávat se s někým‘. Předmět je po záporce 不 standardně vynechán.

用人 ‚zaměstnávat ostatní‘

為₂ *wèi* vt prepoziční sloveso uvádějící člen, v jehož prospěch se koná daný děj ‚kvůli‘, ‚v zájmu něčeho‘, ‚pro něco‘

之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, anaforicky odkazuje ke slovu 人

下 *xià* LOK ‚dole‘ > vtprep ‚snižovat se kvůli někomu‘

5. 是謂不爭之德，
6. 是謂用人，
7. 是謂配天，古之極也。

爭 *zhēng* vi „soupeřit“, „soutěžit“

不爭之德 „charismatická síla *de* vyplývající z toho, že dotyčný nesoupeří“

用人 zde specificky „správným způsobem zaměstnávat ostatní“. Srov. české „Tomu se říká *zaměstnávat ostatní*.“

配 *pèi* vt „tvořit pár s někým“, „doprovázet někoho v páru“, „být partnerem někomu“

極 *jí* n „hřebenová vaznice“, přeneseně „nejzazší bod“, „extrém“, „limit“, „meta“ apod.

Kapitola LXIX.

Vojenské rčení obsažené ve verších 2. – 3. odpovídá tomu, co bylo řečeno v předcházejících kapitolách: submisivita a ústupčivost jsou klíčem k opravdovému vítězství posvěcenému nebesy. Jak interpretovat verše 4. – 7. je problém, pravděpodobně se jedná o idiomatické výrazy, k nimž nemáme dostatečný kontext. Poněkud připomínají verše 1. – 5. z Kapitoly XXVII., ale zda mají kladou nebo zápornou konotaci není jisté. Sám se přikláním je konotaci kladné.

Podle toho, co bylo řečeno v Kapitole LXIII., nelze podceňovat vůbec nic, natož nepřítele. Je otázka, zda oněmi poklady, o které tak můžeme přijít, se myslí stejné poklady jako v Kapitole LXVII., nebo něco hmatatelnějšího.

Verš 10. je v souladu s Kapitolou LXIII.: Projevením účasti (která je odvozena od laskavosti) strhneme vítězství na svou stranu, neboť budeme mít na své straně nebesa.

1. 用兵有言:
2. “吾不敢為主，而為客^鐸;
3. 不敢進寸，而退尺^鐸。”
4. 是謂行無行^陽;
5. 攘無臂^錫;
6. 扔無敵^錫;
7. 執無兵^陽。
8. 禍莫大於輕敵，
9. 輕敵幾喪吾寶。
10. 故抗兵相若，哀者勝矣。

1. Ve vojenství je úsloví:
2. „Netroufám si být aktivním, nýbrž budu pasivním.
3. Netroufnám si postoupit o palec, nýbrž ustoupím o stopu.“
4. Tomu se říká: „putovat bez cesty,
5. napřahovat se bez paží,
6. vrhnout se do boje bez nepřítele,
7. třímat a nemít zbraň.“
8. Žádné neštěstí není větší než podcenit nepřítele.
9. Když podceníme nepřítele, jsme na pokraji ztráty svých pokladů.
10. Proto jsou-li soupeřící vojska rovnocenná, kdo projeví náležitou účast, zvítězí.

1. 用兵有言:
2. “吾不敢為主，而為客;
3. 不敢進寸，而退尺。”

用兵 yòngbīng np „vojenské umění“, „vojenství“ < vt + n „používat zbraně“, „válčit“
言 yán n „rčení“, „přísluví“
為 wéi vt sloveso identifikace „být někým“, též inchoativně „stát se někým“
主 zhǔ n specif. „ten iniciativní“, „ten aktivní“ (srov. současné 主動)
客 kè n „host“, zde specif. „pasivní strana ve válečném střetnutí“. Opozitum vůči 主.
進 jìn vt „postoupit vpřed o nějakou vzdálenost“

寸 *cùn* n „čínský palec“

退 *tuì* vt „ustoupit vzad o nějakou vzdálenost“

尺 *chǐ* n „čínská stopa“

4. 是謂行₁無行₂;

5. 攘無臂;

6. 扔無敵;

7. 執無兵。

行₁ *xíng* vi „putovat“

無 *wú* vt „nemít něco“, zde v konstrukci se dvěma slovesy „bez něčeho“

行₂ *háng* n „cesta“, „silnice“

攘 *ráng* vi „rozmáchnout se“ (viz Kapitola XXXVIII.), možná konativně „snažit se rozmáchnout se“

臂 *bì* n „paže“

扔 *rēng* vi „vrhnout se (v kontextu se slovem 敵 nejspíše do boje)“, možná konativně „snažit se vrhnout se do boje“

敵 *dí* n „nepřítel“, „soupeř“

執 *zhí* vi „držet“, možná konativně „snažit se chytit do rukou“

U těchto tří sloves je zde těžko rozhodnout, zda se jedná o vi nebo vt s vynechaným předmětem.

8. 禍莫大於輕敵,

9. 輕敵幾喪吾寶。

10. 故抗兵相若, 哀者勝矣。

禍 *huò* n „neštěstí“, „pohroma“

輕 *qīng* ADJ „být lehký“ > putativní vt „zlehčovat někoho“, „podceňovat někoho“

幾 *jī* vtV „dostat se těsně k nějaké situaci“, „takřka nějak dopadnout“

喪 *sàng* vt „ztratit něco“

抗 *kàng* vt „oponovat něčemu“, „protivit se něčemu“, zde ve funkci přívlastku „vzájemně si oponující“, „soupeřící“

兵 *bīng* n „zbraň“, zde „vojenská síla“, „vojsko“

相 *xiāng* npro zájmeno vyjadřující vzájemnost „jeden druhého“, „sebe navzájem“

若 *ruò* vt sloveso identifikace „být podobný něčemu“, též „vyrovnat se něčemu co do kvality“

哀 *āi* vi „projevovat [opravdový] smutek“, „projevovat účast“. TLS: „feel deep concern for“.

勝 *shèng* vi „zvítězit“

Kapitola LXX.

Laoziovy recepty ve své době neměly naději na úspěch, o čemž svědčí toto jeho povzdechnutí. Přirovnává se ve verši 6. k nanejvýš moudrým mužům, kteří na první pohled vypadali sprostě, ale pod hrubým šatem skrývali pravý poklad.

1. 吾言甚易知，甚易行。
2. 天下莫能知，莫能行。
3. 言有宗，事有君。
4. 夫唯無知，是以不我知。
5. 知我者希，則我者貴。
6. 是以聖人被褐懷玉。

1. Má slova jsou tuze snadno pochopitelná, tuze snadno proveditelná.
2. V podnebesí je nikdo není schopen pochopit, nikdo je není schopen provést.
3. Výrok má hlavní význam, událost má hlavní příčinu.
4. Vždyť je to jen tím, že jsou bez inteligence, a tak mne nechápou.
5. Těch, kteří mne chápou, je málo; ti, kteří si mne berou za příklad, jsou vzácní.
6. A tak nanejvýš moudří mužové, [ač] se halili do hrubých tkanin, na hrudi svírali nefrit.

1. 吾言甚易知₁，甚易行₁。
2. 天下莫能知₂，莫能行₂。

吾 wú npro zájmeno 1. osoby ve funkci přívlastku „můj“

言 yán n „teorie“

甚 shèn adj „mít velkou míru nějaké vlastnosti“, zde ve funkci adverbiálního určení „velmi“

易 yì adjV modální adjektivum a marker pasivní konstrukce „je snadno něco udělat“ (podobně jako 可 kě „lze“ je markerem pasivní konstrukce)

知₁ zhī vt „chápat něco“, v pasívu

行₁ xíng vt „provádět něco“, „realizovat něco“, v pasívu

知₂ zhī vt „chápat něco“

行₂ xíng vt „provádět něco“, „realizovat něco“

Ve verši 2. bychom za zájmenem 莫 očekávali standardně předmět vyjádřený zájmenem 之: 天下莫之能知，莫之能行. Patrně z rytmičických důvodů je zde zájmeno 之 vynecháno.

3. 言有宗，事有君。

宗 zōng n „předek“, zde specif. „hlavní význam“ (TLS: „the main point made by a text or a person“) Srov. též současné 宗coby numerativ: 一宗事.

君 jūn n „vládce“, zde přeneseně patrně ve smyslu „hlavní pohnutka“, „příčina“. Soudím tak vzhledem ke kontextu následujícího verše.

Tento verš je možná jedno z četných přísloví, které se v *Laozi* vyskytují.

4. 夫唯無知₁，是以不我知₂。
5. 知我者希，則我者貴。
6. 是以聖人被褐懷玉。

知₁ zhì (psáno též 智) ADJ „být inteligentní“ > n „intelligence“. Čtu tento verš v souvislosti s veršem 1. v Kapitole LIII.

希 (psáno též 稀) xī adj „být zřídka se vyskytující“, „být vzácný“

則 zé N „model“, „vzor“ > putativní vt „považovat někoho za vzor“

被 pī (psáno též jako 披) vt „přehodit přes sebe něco“, „nosit něco“

褐 hè n „hrubá, často konopná látka“, též „oděv z hrubé látky“

懷 huái vt „držet něco na prsou“, též přeneseně „mít něco ve svém nitru“

Kapitola LXXI.

Zde se nabízí ihned srovnání s Konfuciovým slavným výrokem: 子曰：由！誨女知之乎！知之為知之，不知為不知，是知也 „mistr pravil: „Youe! Učil jsem tě dobře rozumět věcem? Rozumět budiž rozumět, nerozumět budiž nerozumět. To znamená dobře rozumět.““ (*Lunyu*, 2. 17)

Kdo chápe obtíže od samotného počátku, vyvaruje se těžkostí (Kapitola LXIII.), kdo si uvědomí, že chyba je chybou, vyvaruje se chyb. 子曰：過而不改，是謂過矣 „když uděláme chybu a nenapravíme ji, tomu se teprve říká udělat chybu“ (*Lunyu*, 15. 30)

1. 知不知，尚矣；
2. 不知知，病也。
3. 聖人不病，以其病病。
4. 夫唯病病，是以不病。

1. Chápat, že něco nechápeme, je to nejvyšší.
2. Nechápat, že něco chápeme, je hrubá chyba.
3. Nanejvýš moudří mužové nechybovali, neboť považovali chyby za chyby.
4. Vždyť jen proto, že považovali chyby za chyby, tak nechybovali.

1. 知₁不知₂，尚矣；
2. 不知₁知₃，病₁也。
3. 聖人不病₂，以其病₃病₁。
4. 夫唯病₃病₁，是以不病₂。

知₁ zhī vtV „chápat nějakou situaci“

知₂ zhī vt „dobře něčemu rozumět“, „chápat něco“. Předmět je po záporce 不 standardně vynechán.

尚 (psáno též 上) shàng LOK „nahore“ > adj „být nejvyšší“, přeneseně „být nejpreferovanější“

知₃ zhī vt „chápat něco“, zde s gramaticky nepodmíněně vynechaným předmětem, patrně z důvodu zachování rytmu.

病₁ bìng n „chyba“, „vada“, „vážný nedostatek“ (Srov. současné 毛病.)

Všimněme si pěkného kontrastu mezi částicí 矣 po adjektivním přísudku a částicí 也 po jmenném přísudku.

病₂ bìng vi „vykazovat nedostatky“, „chybovat“

病₃ bìng N „chyba“, „vada“, „vážný nedostatek“ > putativní vt „považovat něco za chybu“

Kapitola LXXII.

První verš je opět kandidátem na všeobecně platnou moudrost, která je známa v různých kulturách; je to něco ve smyslu „Na každého jednou dojde“ nebo „Kdo se směje naposled, směje se nejlépe.“

Následující tři verše jsou praktickou radou vládci, aby si při vládě počínal laskavě.

Verš 5. je analogický s veršem 2. Kapitoly XXXIII.: „Kdo rozumí sám sobě, má jasno.“ Rozuměli sami sobě, ale neprezentovali se; správným způsobem o sebe dbali, ale nemysleli si, že jsou něco „extra“. Nestavěli vzdušné zámky, nýbrž drželi se při zemi. Verš 7. se opakuje v kapitolách XII. a XXXVIII.; myšlenka, že nanejvýš moudrým mužům byl milejší vrabec v hrsti nežli holub na střeše je u *Laozi* velmi silná.

1. 民不畏威，則大威至。
2. 無狎其所居，
3. 無厭其所生。
4. 夫唯不厭，是以不厭。
5. 是以聖人自知不自見；
6. 自愛不自貴。
7. 故去彼取此。

1. Pokud lid nechová uctivou bázeň k autoritám, přijde velká autorita.
2. Nezužujeme mu místo k bydlení,
3. neutlačujeme jeho živobytí.
4. Vždyť právě proto, že [lid] nebudeme utlačovat, nebude [se cítit] utlačen.
5. A tak nanejvýš moudří mužové chápali sami sebe, ale neukazovali se,
6. sami o sebe pečovali, ale nepovažovali se za vzácné.
7. Proto odmítali to, co je tam, a brali, co je tady.

1. 民不畏威，則大威至。

畏 *wèi* vt „chovat vůči něčemu [uctivou] bázeň“

威 *wēi* n „autorita“

則 *zé* conj A 則 B: „Pokud A, tak B“

至 *zhì* vi „přijít“, „dostavit se“, „nastat“

2. 無狎其所居，
3. 無厭其所生。
4. 夫唯不厭₁，是以不厭₂。

無 *wú* adv prohibitivní záporka „nemělo by se ...“, „ne ...!“

狎 *xiá* (zde psáno místo 狹) ADJ „úzký“ > kauzativní vt „způsobit, že něco bude úzké“, „zužovat něco“

其 *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu, odkazuje anaforicky ke slovu 民

居 *jū* vt „bydlet někde“

所居 „tam, kde dotyčný bydlí“, „bydliště“

厭₁ *yā* (psáno též jako 壓) vt „utlačovat někoho“, „vystavovat někoho nebo něco tlaku“ (viz

současné 壓迫). U 厭₁ ve verši 4. je po záporce 不 standardně vynechán předmět.

所生 *suǒshēng* Slovo 所 v preverbální pozici může u některých sloves znamenat „místo“, tedy totéž, jakoby bylo v postverbální pozici. Např. 文王之所辟風雨也 „to je tam, kde se král *Wen* ukryl před bouří“ (*Zuozhuan*, 5, 32) 所生 tedy chápu jako „místo, kde žijí“, nebo spíše abstraktněji „životní podmínky“, „živobytí“

厭₂ *yā* vt v médiu „být pod tlakem“, „cítit se utlačován“

5. 是以聖人自知不自見；

6. 自愛不自貴。

7. 故去彼取此。

自 *zì* npro zvrtné zájmeno „sám sebe“

自知 se dá chápat dvěma způsoby: 1) „chápali sami sebe“ a 2) „chápali věci sami od sebe“, „byli si věcí sami dobře vědomi“

見 (v současném jazyce psáno 現) *xiàn* vt „ukazovat něco“

愛 *ài* vt „projevovat láskyplnou péči vůči někomu“, „pečlivě dbát na něco“

貴 *guì* ADJ „být vzácný“ > putativní vt „považovat něco za vzácné“, „vážit si něčeho“, „cenit si něčeho“

Verš 7. se opakuje i v Kapitolách XII. a XXXVIII., viz tam.

Kapitola LXXIII.

Zde se *Laozi* vrací opět ke kategorii 勇 *yǒng* neboli statečnosti, která musí podle něj vyvěrat z laskavosti (Kapitola LXVII.). Tou pravou odvahou je na něco si netroufnout, neboť musíme přemoci společenské konvence, které od nás očekávají, že si troufneme. Bezhlavé statečnosti svého žáka Zi Lua se vysmíval často Konfucius.

Jak poznáme, když se nebesům něco protiví? Bezhlavá statečnost předpokládá soupeření za každou cenu, kdežto v Kapitole LXVIII. čteme, že ten, kdo umí vítězit nad soupeři, se jim nestaví. Jedná tedy podle způsobu nebes (verš 5.).

Verše 6. – 8. ilustrují další projevy chování nebes, neboť nebesa neřeční, nepočínají si komplikovaně, ale všechno funguje tak, jak má; viz Konfuciův výrok citovaný v preambuli ke Kapitole V.

Nebesům nikdo a nic neunikne a pokud se jim někdo protiví, dají to dříve či později najevo a dotyčný bude zabit (verš 1.).

1. 勇於敢則殺_月,
2. 勇於不敢則活_月。
3. 此兩者，或利或害_月。
4. 天之所惡_鐸，孰知其故_{魚(魚鐸)?}
5. 天之道，不爭而善勝_蒸，
6. 不言而善應_蒸，
7. 不召而自來_之，
8. 繹然而善謀_之。
9. 天網恢恢，疏而不失。

1. Ten, jehož chrabrost se projevuje v troufalosti, bude zabit.
2. Ten, jehož chrabrost se projevuje v tom, že si na něco netroufne, bude žít.
3. Z těchto dvou věcí je jedna užitečná, jedna škodlivá.
4. Když se nebesům někdo oškliví, kdo chápe tu pravou příčinu?
5. Chování nebes [spočívá v tom, že nebesa] umí vítězit bez soupeření,
6. [v tom, že] umí správně reagovat bez řečnění,
7. [v tom, že] [lid] sám přijde bez zavolání,
8. [v tom, že] umí nalézat řešení s lehkostí.
9. Nebeská síť je rozsáhlá, má [oka] daleko od sebe, ale nic nepropustí.

1. 勇於敢則殺，
2. 勇於不敢則活。
3. 此兩者，或利或害。
4. 天之所惡，孰知其故？

勇 *yǒng* vtprep „projevovat chrabrost v nějakém ohledu“, „být statečný v nějakém ohledu“

敢 *gǎn* Vi „troufat si“ > n „troufání si“, „troufalost“

殺 *shā* vt „zabít někoho“, zde v pasívu „být zabit“

不敢 nemarkovaná nominalizace „netroufání si“ nebo spíše „netroufnutí si“

活 *huó* vi „přežít“

Proto, abychom si přiznali, že si na něco netroufáme, je bezesporu občas zapotřebí odvahy.

或 *huò* npro neurčité zájmeno „některý“, „něco“

利 *lì* vi „přinášet užitek věcem“, „být každému k užitku“

害 *hài* adj „být škodlivý“, „být na škodu“

Je otázka, jak tento verš interpretovat. Řekl bych, že přežít je pozitivní a být zabit je negativní, proto k užitku bývá umět projevit zbabělost v pravou chvíli.

惡 *wù* putativní vt „ošklivit si něco“ < ADJ è „být ošklivý“

天之所惡 zájmeno 所 bývá někdy nereferenční a celá konstrukce se používá jako vedlejší věta: „Když se nebesům někdo hnusí, ...“

孰 *shú* npro tázací zájmeno „kdo z lidí“, „kdo z nás“

其 *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu, odkazuje k situaci popsané slovy 天之所惡 故 *gù* n „příčina“, zde spec. „pravá příčina“

5. 天之道，不爭而善勝，

6. 不言而善應，

7. 不召而自來，

8. 渾然而善謀。

9. 天網恢恢，疏而不失。

天之道 „cesta nebes“, „způsoby nebes“, „chování nebes“

爭 *zhēng* vi „soupeřit“, „soutěžit“

善 *shàn* adjV modální adjektivum „být dobrý v nějaké činnosti“, „umět něco dobře dělat“

勝 *shèng* vi „vítězit“

言 *yán* vi „mluvit nahlas a veřejně“, „kázat“, „řečnit“

應 *yìng* vi „odpovídat“, „reagovat“, „projevit odezvu“

召 *zhào* vi „povolávat k sobě“

自 *zì* adv „sám od sebe“, „samovolně“, „automaticky“

來 *lái* vi „přijít“. Subjektem tohoto slovesa nejsou nebesa, nýbrž ten, koho k sobě nevolají.

渾然 *chǎnrán* statp „být uvolněný“, „být v klidu“, „být relaxovaný“

謀 *móu* vi „udílet dobré rady“, „nacházet dobrá řešení“. Zde se patrně mají na mysli rady coby reakce na věštby k nebesům.

網 *wǎng* n „sít“

恢恢 *huīhuī* statp „být rozlehlý“, „být velice rozsáhlý“

疏 *shū* adj „být řídký“, „být daleko od sebe“. Subjektem zde není samotná síť, ale oka, z nichž se skládá.

而 *ér* conj „ale“

失 *shī* vi „selhat“, „nechat si věci uniknout“

Kapitola LXXIV.

Tuto kapitolu interpretuji v legistickém duchu: je třeba účinně odstrašovat lid pomocí smrti, aby se neodvážil chovat se v rozporu se standardy. Takového účinku se dosáhne systematickým zatýkáním a popravováním. Popravy ovšem musí vykonávat k tomu kompetentní osoby. Pokud kompetence ve státě nebudou jasně rozděleny, nepovede to k ničemu dobrému a vládci se to vymstí.

1. 民不畏死，奈何以死懼之？
2. 若使民常畏死，而為奇者，吾得執而殺之，孰敢？
3. 常有司殺者殺。
4. 夫代司殺者殺，是謂代大匠斲。
5. 夫代大匠斲者，希有不傷其手矣。

1. Když se lid nebojí smrti, jak by se dal smrtí zastrašit?
2. Pokud zařídíme, že se lid bude běžně bát smrti, a my budeme mít možnost zatknout a popravit ty, co se chovají nenormálně, kdo by se toho odvážil?
3. Běžně to byli kati, kteří popravovali.
4. Vždyť popravovat místo kata, to znamená sekat místo mistra tesaře.
5. Vždyť kdo seká místo mistra tesaře, málokdy si nezraní ruku.

1. 民不畏死，奈何以死懼之？
2. 若使民常畏死，而為奇者，吾得執而殺之，孰敢？

畏 *wèi* vt „chovat vůči něčemu [uctivou] bázeň“

死 *sǐ* n „smrt“

奈何 *nàihé* advp tázací adverbium „jak?“, „jakým způsobem?“

以 *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící instrumentální předmět „použít něco k nějaké činnosti“

懼 *jù* Vi „bát se“ > kauzativní vt „způsobit, že se někdo bude bát“, „zastrašit někoho“

若使 *ruòshǐ* conjp spojka „pokud“, „pokud by (v protikladu k faktické situaci)“

常 *cháng* adj „být běžný“, „být normální“, „být standardní“, zde ve funkci adverbiálního určení „normálně“, „standardně“, „zpravidla“

而 *ér* conj „a“

為 *wéi* vt „dělat něco“, „praktikovat něco“

奇 *qí* ADJ „být nenormální“, „být úchylný“ > n „něco nenormálního“, „něco úchylného“. 奇 je opozitum vůči 正 „norma“, jak již víme z Kapitoly LVII.

為奇者 „ten, kdo dělá nenormální věci“, „ten, kdo se chová v rozporu s kýženým standardem“. Tato konstrukce je zde tematickým podmětem.

吾 *wú* npro zájmeno 1. osoby „my“

得 *dé* vtV modální sloveso „získat příležitost něco udělat“

執 *zhí* vt v inchoativním vidu „zadržet někoho“, „zatknout někoho“. Předmět 之 je sdílený se slovesem 殺.

殺 *shā* vt „zabít někoho“, zde nejspíš specificky „popravit někoho“

之 *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, odkazuje anaforicky k tematickému podmětu 為奇者

孰 *shú* npro tázací zájmeno „kdo z lidí“

敢 *gǎn* vtV.om modální sloveso „troufat si to dělat“. Slovesný předmět je zde vynechán, z kontextu je jasné, že *Laozi* má na mysli 孰敢為奇.

3. 常有₁司殺者殺。

4. 夫代司殺者殺，是謂代大匠斲。

5. 夫代大匠斲者，希有₂不傷其手矣。

有₁ *yǒu* vt0pivot sloveso existence „být“, „existovat“, zde vytváří teleskopickou konstrukci: „existovalo X, které ...“

司殺者 *sīshāzhě* np „kat“ < „ten, kdo má na starosti popravování“

殺 *shā* vi specif. „zabývat se popravováním“, „popravovat“

代 *dài* vttV „zastupovat někoho při nějaké činnosti“, „místo někoho něco dělat“

大匠 *dàjiàng* np „mistr tesař“ < adj + n „velký tesař“

斲 *zhuó* vi „tesat“

希 (psáno též 稀) *xī* adj „být zřídka“, „být vzácný“, zde ve funkci adverbiálního určení „zřídka“

有₂ *yǒu* vtV0 „bývá to tak, že ...“, „stává se, že ...“, „přihodí se, že ...“

傷 *shāng* vt „poranit si něco“

手 *shǒu* n „ruka“

Kapitola LXXV.

První verš hovoří jasnou řečí. Ve druhém se říká, že lid se těžko spravuje, neboť vrchnost se chová přesně opačně než podle principu 無為 *wú wéi*, totiž 有為 *yǒu wéi*: snaží se něco pozitivního dělat. Třetí verš navazuje na to, co bylo řečeno v předchozí kapitole: je třeba zařídit, aby lid choval uctivou bázeň vůči smrti. Ale lid smrti pohrdá, vztaženo k verši 1. proto, že vrchnost si žije na vysoké noze, vybírá mnoho daní, lid hladoví a je mu všechno jedno, včetně smrti.

Je rovněž možné, že vrchnost patří o oněm třiceti procentům lidí, kteří si užívají života, pěstují nebezpečné záliby a hazardují se smrtí (viz Kapitola L., v obou kapitolách nalézáme podobné obraty: 生生之厚 „užívají si života intenzivně“ a 求生之厚 „touží po intenzivních zážitcích“), dávajíce tak lidu špatný příklad.

V posledním verši je možné, že slovo 生 *shēng* je nutno zde chápat spíš jako „životní podmínky“ než „život jako takový“.

1. 民之饑，以其上食稅之多，是以饑。
2. 民之難治，以其上之有為，是以難治。
3. 民之輕死，以其上求生之厚，是以輕死。
4. 夫唯無以生為者，是賢於貴生。

1. Lid hladoví kvůli proto, že jeho vrchnost [vybírá] mnoho daní pro vlastní obživu.
A tak hladoví.
2. Lid se těžko přivádí k pořádku proto, že jeho vrchnost něco dělá.
A tak se těžko přivádí k pořádku.
3. Lid pohrdá smrtí proto, že se jeho vrchnost snaží si užívat. A tak pohrdá smrtí.
4. Vždyť pouze když si z života nic neděláme, to je moudřejší, než si života cenit.

1. 民之饑，以其上食稅之多，是以饑。
2. 民之難治，以其上之有為，是以難治。
3. 民之輕死，以其上求生之厚，是以輕死。

之 *zhī* ps částice mezi podmětem a přísudkem závislé konstrukce. V této kapitole jsou taková všechna užití znaku 之.

饑 *jī* vi „hladově“, „trpět chronickou podvýživou“

以 *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící předmět s významem příčiny děje. Zde řídí závislou konstrukci.

其 *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu „jeho“, zde odkazuje anaforicky ke slovu 民
上 *shàng* LOK „nahore“ > n „ten, kdo je nahore“, „vrchnost“, často též „vládce“

食稅 *shíshuì* np „daně určené pro obživu vrchnosti“. Srov. třeba 食邑 „město určené k obživě toho, komu je přiděleno“. Slovo 食 *shí* v přívlastku je v obou těchto případech n „obživa“ < Vi „jíst všechno možné“, „živit se“ < Vt „jíst něco“.

多 *duō* adj „být početný“

難 *nán* adjV modální adjektivum a marker pasivní konstrukce „je těžko něco dělat“

治 *zhì* (též *chì*) vt „přivádět něco do pořádku“, „řídít něco“

有為 „dělat něco [pozitivního]“, též konativně „snažit se něco pozitivního udělat“, „snažit se o zásluhy a výsledky“

輕 *qīng* ADJ „být lehký“ > postojové vt „stavět se k něčemu jakoby to bylo lehké“

求 *qiú* vtS „snažit se dosáhnout toho, aby ...“

之 *zhī* ps částice kladená mezi podmět a přísudek závislé předmětné konstrukce

厚 *hòu* adj „být intenzivní“

求生之厚 Tato konstrukce má dvě možná čtení: 1) „intenzivně se snaží zůstat naživu“, neboť 求生 je idiomatický výraz s významem „snažit se uniknout smrti“, „doufat, že zůstaneme naživu“. Viz např. 無求生以害仁 „nesnaž se zůstat naživu tak, aby to bylo na škodu lidskosti“ (*Lunyu*, 15. 9)

2) 求/生之厚 „snažit se dosáhnout toho, aby život byl intenzivní“, „snažit se hodně si užívat“. Na druhé čtení mne upozornil Lukáš Zádřepa a ve svém překladu s k němu přikláním.

4. 夫唯無以生為者，是賢於貴生。

無以生為 „nic si ze života nedělat“ rozebírám takto: 無(以生)為 „praktikovat *wuwei* kvůli životu“

者 *zhě* npro vztažné zájmeno odkazující k faktu popsanému v konstrukci předcházející zájmenu 者. Vztahuje se ke konstrukci 無以生為.

生 *shēng* n „život“, též spec. „životní podmínky“. Viz např. *Zuozhuan* 民生在勤 „životní podmínky lidu závisí na pílí“ (*Zuozhuan*, 7, 12) TLS: nab „life, way of life, conditions of life“

是 *shì* npro ukazovací zájmeno „to“, zde odkazuje anaforicky k 無以生為者.

賢 *xián* adjprepV v komparativu „být moudřejší, než když ...“

貴 *guì* ADJ „být vzácný“ > putativní vt „považovat něco za vzácné“, „vážit si něčeho“, „cenit si něčeho“

Kapitola LXXVI.

V této kapitole se opakuje Laoziova myšlenka, vyvěrající ze všeobecně staročínské představy o vitalitě poddajnosti a měkkosti, o síle submisivity.

1. 人之生也柔弱，其死也堅強。
2. 草木之生也柔脆，其死也枯槁。
3. 故堅強者死之徒，柔弱者生之徒。
4. 是以兵強則滅，木強則折。
5. 強大處下，柔弱處上。

1. Když se člověk narodí, je měkký a slabý, když umře, je tvrdý a tuhý.
2. Když rostlina vzklíčí, je slabá a křehká, když odumře, je seschlá a ztvrdlá.
3. Proto pevné a tuhé je spjato se smrtí, měkké a slabé je spjato se životem.
4. A tak když někdo vojensky zesílí, bývá zničen; když strom ztuhne, zlomí se.
5. Silné a velké zaujímá místo vespod, měkké a slabé zaujímá místo nahoře.

1. 人之生₁也柔弱，其死₁也堅強。
2. 草木之生₂也柔脆，其死₁也枯槁。
3. 故堅強者死₂之徒，柔弱者生₃之徒。

生₁ shēng vi „narodit se“

也 yě ps tematizující částice oddělující téma od rématu

柔弱 róuruò adjp „být měkký a zároveň slabý“

其 qí npro zájmeno 3. osoby ve funkci podmětu závislé konstrukce, odkazuje anaforicky ke slovu 人

死 sǐ vi „zemřít“, v následujícím verši též „odumřít“

堅強 jiānqiáng adjp „být pevný a zároveň tuhý“. Zde je jasné, že 堅強 nečteme jiānqiáng, neboť když je člověk mrtvý, není silný, ale je tuhý. (Viz komentář v Kapitole LXXVIII.)

草木 cǎomù np „rostliny všeho druhu“, „rostlina“ < n + n „byliny a dřeviny“

生₂ shēng vi „růst“, možná též inchoativně „začít růst“

柔脆 róucùi adjp „být měkký a zároveň křehký“

枯槁 kūgǎo adjp „být uschlý a zvadlý zároveň (typicky o rostlinách)“ < adj + adj „být uschlý a zvadlý“

死₂ sǐ n „smrt“

徒 tú n „následovník“, „přívrženec“

生₃ shēng n „život“

4. 是以兵強₁則滅，木強₂則折。
5. 強大處下，柔弱處上。

兵 bīng n „zbraň“, též „vojenská síla“

強₁ qiáng ADJ „být silný“ > vi v inchoativním vidu „posílit“, „zesílit“

滅 miè pasivní vt „být zničen“, na rozdíl od 滅 v Kapitole XXXIX. zde musí být implicitní činitel děje.

兵強則滅 vztahy v této konstrukci jsou takové: „Pokud někdo, pokud jde o vojenskou sílu

zesílí, bývá zničen.“ Slovo 兵 zde není subjekt, nýbrž člen zřetelově vymezovací.
強₂ *jiàng* ADJ „být tuhý“ > vi v inchoativním vidu „ztuhnout“
折 *zhé* vt v médiu „zlomit se“
強大 *qiángdà* ADJP „být silný a zároveň velký“ > np „něco silného a velkého“
處 *chǔ* vt „přebývat někde“, „sídlit někde“, „zaujímat místo někde“
下 *xià* lok „dole“, též „níže“
柔弱 *róuruò* ADJP „být měkký a zároveň slabý“ > np „něco měkkého a slabého“
上 *shàng* lok „nahore“, možná lépe „výš“

Kapitola LXXVII.

Zde se staví do protikladu způsoby nebes a běžné způsoby lidí. Nebesa mají tendenci vyrovnávat a nivelizovat rozdíly, kdežto lidé mají tendenci brát chudákům a přidávat bohatým. Pouze ten, kdo má správnou cestu, je schopen rozdělit se se zbytkem podnebesí o to, co mu přebývá.

Verše 8. a 9. se opakují v Kapitole II. a Kapitole X. Nanejvýš moudří mužové, pokud jednali, nebyli závislí na výsledku svého jednání a když se výsledek dostavil, nijak na něm nelpěli, neboť neměli zapotřebí ukazovat, jak jsou dobří. Viz též např. Kapitola XXII, verš 10.: „Sami se nechvástali, takže měli výsledky.“

1. 天之道，其猶張弓與？
2. 高者抑之，下者舉之；
3. 有餘者損之，不足者補之。
4. 天之道，損有餘而補不足。
4. 人之道，則不然，
5. 損不足以奉有餘。
6. 孰能有餘以奉天下，
7. 唯有道者。
8. 是以聖人為而不恃，
9. 功成而不處，
10. 其不欲見賢。

1. Se způsoby nebes to bude asi stejné jako s napínáním luku:
2. horní konec to stlačí dolů, spodní konec to zvedne nahoru;
3. z nadbytku se ubere, k nedostatku se přidá.
4. Způsobem nebes je ubírat tomu, kdo má nadbytek a přidávat tomu, komu schází.
5. Způsoby lidí ovšem nejsou takové: ubírá se těm, komu schází a naděluje se těm, kdo mají nadbytek.
6. Kdo je s to mít nadbytek a nadělit ho [lidu v] podnebesí?
7. Je to jen ten, kdo má správnou cestu.
8. A tak nanejvýš moudří mužové konali, aniž na tom byli závislí,
9. výsledků bylo dosaženo, a oni na nich nelpěli.
10. Asi nechtěli ukazovat své nadání.

1. 天之道，其猶張弓與？
2. 高者抑之，下者舉之；
3. 有餘者損之，不足者補之。

天之道 „způsoby nebes“, „chování nebes“

其 *qí* adv modální adverbium „patrně“, „nejspíš“

猶 *yóu* vtV sloveso identifikace „být stejný jako když ...“

張 *zhāng* vt „napnout něco (typicky luk)“

弓 *gōng* n „luk“

與 *yú* (psáno též 歟) pm větná částice, formuje rétorickou otázku. Je považována za staženou formu 也乎.

高 *gāo* adj „být vysoký“, též „být vysoko“, zde v komparativu „být výš“
高者 „to, co je výš“, „horní část“. Tato konstrukce je zde tematickým podmětem.

抑 *yì* vt „stlačit něco směrem dolů“

下 *xià* adj „být nízko“, zde v komparativu „být níž“

舉 *jǔ* vt „zvednout něco“

餘 *yú* n „nadbytek“

有餘者 „to, co vykazuje nadbytek“. Stále jsme v rámci metafory luku, takže se zde nejspíš nejedná o osoby.

損 *sǔn* Vi „ubývat“ > kauzativní vt „způsobit, že něčeho ubude“, zredukovat něco“

不足者 „to, kde schází“, „tam, kde něco chybí“

補 *bǔ* vt „doplňovat něco“, „dotovat někoho“

4. 人之道，則不然，

5. 損不足以奉有餘₁。

6. 孰能有餘₂以奉天下，

7. 唯有道者。

人之道 „způsoby lidí“, „chování lidí“ v kontrastu vůči 天之道

則 *zé* adv „ovšem“, „nicméně“

不然 *bùrán* adjp „být jiný“

不足 *bùzú* np „ten, kdo trpí nedostatkem“

以 *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící předmět s významem objektu u sloves dávání. Předmět je za předložkou vynechán.

奉 *fèng* vtt „poskytnout někomu něco“, „věnovat někomu něco“, „nadělit někomu něco“

有餘₁ *yǒuyú* np „ten, kdo má nadbytek“

有餘₂ je slovesná fráze „mít nadbytek“. V tomto verši je za předložkou 以 vynechán předmět odkazující je slovu 餘.

Ve verši 6. by měl stát otazník. Verš 7. je odpovědí na tuto otázku.

唯 *wéi* vt sloveso identifikace (spona) „je to pouze ...“

有道者 „ten, kdo ovládá správnou cestu“, „ten, kdo disponuje správnou cestou“

8. 是以聖人為而不恃，

9. 功成而不處，

10. 其不欲見賢。

Verše 8. a 9. se s malou obměnou opakují v Kapitole II.

其 *qí* adv modální adverbium „patrně“, „nejspíš“

見 (v současném jazyce psáno 現) *xiàn* vt „ukazovat něco“, „dávat něco najevo“

賢 *xián* ADJ „být moudrý a nadaný“ > n „moudrost v kombinaci s nadáním“

Kapitola LXXVIII.

První tři verše znovu opakují myšlenku vítězství slabého a poddajného nad silným a pevným, tentokrát na příkladu vody. Voda je na světě to nejslabší. Proto, když se do něčeho pustí, nemá důvod situaci podceňovat a proto ji nic na světě nepřemůže. Vzpomeneme si na Kapitulu LXIII., kde se píše, že nanejvýš moudří mužové ke všemu přistupovali, jakoby to bylo něco obtížného a proto neměli těžkosti. Chovali se tedy podobným způsobem jako voda.

I když se jedná o tak názornou věc, že jí musí každý rozumět, nikdo ji není schopen provést.

V Kapitole VIII. *Laozi* píše: „Na vládci se cení, že připomíná vodu. Na vodě se cení, že prospívá všem věcem, ale nesoupeří s nimi. Vypořádává se s tím, co se to všem lidem hnusí, proto se blíží *dao*.” Takový člověk, který je schopen podobně jako voda se vypořádat s veškerou špínou a neštěstím, je tím pravým vládcem, neboť, podobně jako voda, jedná v souladu se správnou cestou.

Poslední verš je třeba chápat v souvislosti s tím, co bylo řešeno v Kapitole XLIII.: „Norma se naopak stává odchylkou, dobro se naopak stává zřůdností.“ To, co je správné a normální vyznívá podivně a zvráceně. Možná, že se jedná o dobové rčení.

1. 天下莫柔弱於水，
2. 而攻堅強者莫之能勝，
3. 以其無以易之。
4. 弱之勝強_陽，柔之勝剛_陽，天下莫不知，莫能行_陽。
5. 是以聖人云：
6. “受國之垢_侯，是謂社稷主_侯；
7. 受國不祥_陽，是為天下王_陽。”
8. 正言若反。

1. V podnebesí není nic měkčího a slabšího než voda,
2. ale když se pustí do něčeho pevného a tuhého, nic ji nemůže přemoci,
3. protože ona nemá důvod považovat to za snadné.
4. Že slabé vítězí nad silným, měkké vítězí nad tvrdým, v podnebesí každý chápe, a nikdo není schopen [tak] jednat.
5. A tak nanejvýš moudří mužové říkali:
6. „Vzít na sebe špínu státu – takovému se říká ‚vládce oltářů země a obilí‘.
7. Vzít na sebe neblahé vyhlídky státu – takový se stane pravým králem podnebesí.“
8. Správné výroky jsou jakoby naruby obrácené (= vyznívají absurdně).

1. 天下莫柔弱於水，
2. 而攻堅強者莫之能勝，
3. 以其無以易之₁₀。
4. 弱之勝強，柔之勝剛，天下莫不知，莫能行。

柔弱 *róuruò* adjpprep v komparativu „být měkčí a zároveň slabší než něco“, „být poddajnější než něco“

攻 *gōng* vt „pustit se do něčeho s vervou“, též „útočit na někoho“, zde nejspíš inchoativně.

堅強 *jiānjiàng* adjp „být pevný a zároveň tuhý“. Je otázka, zda toto slovo číst *jiānjiàng* „být pevný a zároveň tuhý“ anebo *jiānqiáng* „být pevný a zároveň silný“ (viz ovšem Kapitola LXXVI.)

勝 *shèng* vt „zvítězit nad něčím“. Předmět 之 je invertován do preverbální pozice.

以 *yǐ* vt prepoziční sloveso uvádějící předmět s významem příčiny

其 *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci podmětu závislé konstrukce, odkazuje anaforicky ke slovu 水.

無以 „nemít důvod k něčemu“

易 *yì* ADJ „být snadný“ > putativní vt „považovat něco za snadné“

之₁ *zhī* npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, odkazuje anaforicky k situaci popsané slovy 攻堅強者.

Tento verš většina překladatelů překládá podobně jako Karlgren „since there is nothing that can replace it“. Myslím, že logicky je argument, že voda vítězí nad pevným, neboť ji nic nemůže zastoupit, slabý. Reference zájmena 其 je při této interpretaci rovněž nejasná. Krebsová je ve svém překladu logičtější: „Proto ji nic nemůže zastoupit“, gramaticky je ovšem toto čtení nepodložené. Moje interpretace vychází z kontextu daného závěrem Kapitoly LXIII. Pro vodu, která je tou nejpoddajnější věcí na světě, je přirozeně obtížné pustit se do něčeho tvrdého, ale protože situaci nepodceňuje, nakonec zvítězí.

柔 *róu* ADJ „být měkký“, „být slabý“ > n „něco měkkého“, „něco slabého“

剛 *gāng* ADJ „být tvrdý“ > n „něco tvrdého“

5. 是以聖人云：

6. “受國之垢，是謂社稷主；

7. 受國不祥，是為天下王。”

8. 正言若反。

云 *yún* vtS „říkat, že ...“ Uvádí přímou řeč, většinou nějaký citát.

受 *shòu* vt „přijmout něco“, „vzít na sebe něco“

垢 *gòu* n „prach“, „špína“

社稷 *shèjì* np „oltáře půdy a obilí“, výraz užívaný ve významu „trůn“ či „stát“, zde ve funkci přívlastku

主 *zhǔ* n „pán“, „vládce“, zde spec. „opravdový vládce“

不祥 *bùxiáng* np „nepříznivá vyhlídka“, „nepříznivá věštba“ < ADJP

王 *wáng* n „král“, zde spec. „opravdový král“

正 *zhèng* adj „být správný“, „být korektní“, zde ve funkci přívlastku

言 *yán* n „prohlášení“, „výrok“

若 *ruò* adv „jakoby“

反 *fǎn* adj „být obrácený naruby“, „být zvrácený“, „být paradoxní“. Opozitum vůči 正.

Kapitola LXXIX.

Poselství této kapitoly není příliš jasné. První verš je možná dobovým rčením, které říká, že i po usmíření dvou nepřátel zbude pachů po tomto nepřátelství, jakási zbytková zášť. Nejlépe je tedy asi hned od začátku nepřipustit, aby taková zášť vůbec vznikla.

V Kapitole XLI. verš 19. se píše: „Vždyť je to jen správnou cestou *dao*, umíme-li poskytovat úvěry a přitom přivádět [věci] k úspěšnému konci.“ Správné poskytování úvěrů a eventuální nevymáhání půjček je podle Laoziho součástí správné cesty. Proto ten, kdo měl *de*, si bral za své poskytování individuálních úvěrů proti písemným smlouvám, zatímco ten, kdo neměl *de*, zaváděl plošné daně pro své vlastní obohacení. Že těžké daně plodí mezi lidem zášť, není nutno zdůrazňovat.

Poslední verš staví do kontrastu neosobní mechanismus přírodního zákona *dao*, který je morálně indiferentní a lidské chování, pro které je být na straně dobrých lidí přece jen něco normálního. Proto je normální, dáme-li se na stranu dobrého člověka, který od nás nevymáhá dluhy.

1. 和大怨_元, 必有餘怨_元;
2. 安可以為善_元?
3. 是以聖人執左契, 而不責於人。
4. 有德司契_月,
5. 無德司徹_月。
6. 天道無親_真, 常與善人_真。

1. Usmíří-li se velká zášť, nezbytně po té zášti něco zbude.
2. Jak bychom to mohli považovat za něco dobrého?
3. A tak nanejvýš moudří mužové si podrželi levou část dlužního úpisu, ale nic od lidí nevymáhali.
4. Kdo měl charismatickou sílu *de*, staral se o dlužní úpisy,
5. kdo neměl charismatickou sílu *de*, staral se o vybírání daní.
6. Přirozená správná cesta nikomu nestraní, normální je přidat se k dobrým lidem.

1. 和大怨, 必有餘怨;
2. 安可以為善?¹¹⁰

和 *hé* ADJ „být harmonický“ > kauzativní vt „způsobit, že něco bude harmonické“, „usmířit něco“, „uhladit něco“

怨 *yuàn* n „zášť“

餘 *yú* n „přebytek“, „to, co zbude navíc“, zde ve funkci přívlastku „zbytkový“

安 *ān* vipro tázací slovo zástupné „jak?“

以為 „považovat něco za něco“, objekt je po předložce 以 vynechán

善 *shàn* ADJ „být dobrý“ > n „dobrá věc“, „něco dobrého“

110. *Chen Guying* na začátek druhého verše klade ještě obrat 報怨以德 z Kapitoly LXIII., tedy: „pokud budeme za zlo oplácet dobrými skutky, jak by se to dalo považovat za něco dobrého?“ Je nutno připomenout, že ani Konfucius nespatořoval nic dobrého v oplácení zla dobrem: 或曰：以德報怨，何如？子曰：何以報德？以直報怨，以德報德 „kdosi se zeptal: ‚Jak se stavíte k tomu, oplácet zlo dobrem?‘ Mistr pravil: ‚Čím bychom opláceli dobro? Morální přímočarostí oplácet zlo a dobrem oplácet dobro“ (*Lunyu*, 14, 34)

3. 是以聖人執左契，而不責於人。
4. 有德司契，
5. 無德司徹。

執 *zhí* vt „držet něco v ruce“, „ponechat si něco u sebe“

左契 *zuǒqì* np „levá část vrubovky (smlouva napsaná na destičku a rozlomená na pravou a levou část)“

責 *zé* vtpprep „vymáhat něco od někoho (typicky dluhy či jiné povinnosti)“, předmět s významem objektu je po záporce 不 standardně vynechán.

有德 *yǒudé* np nemarkovaná nominalizace „ten, kdo má charismatickou sílu *de*“ < vt + n

司 *sī* vt „mít něco na starost“, „být kompetentní k něčemu“, „řídít něco“, zde možná inchoativně „vzít si něco na starost“

無德 *wúdé* np nemarkovaná nominalizace „ten, kdo nemá charismatickou sílu *de*“

徹 *chè* n „vybírání daní“, možná též „zavádění desátku“ < Vi „vybírat daně“ < N „daň“, „desátek“. V mém pojetí se zde jedná o označení procesu vybírání daně a nikoli o daň jako takovou.

6. 天道無親，常與善人。

天道 „přirozená správná cesta“

無 *wú* npro záporné zájmeno „nic“, „nikdo“

親 *qīn* ADJ „být blízký“ > putativní vt „považovat někoho za blízkého“, „stranit někomu“, „favorizovat někoho“

Tento verš se dá chápat i jinak: 親 n „blízký příbuzný“, spec. „příbuzenský vztah“ Tedy: „Přirozené správné cestě nejsou vlastní příbuzenské vztahy, normální je přidat se na stranu dobrých lidí (bez ohledu na to, zda to jsou naši příbuzní nebo ne.)“

常 *cháng* adjV „normální je, když“

與 *yù* vt „přidat se k někomu“, „být na něčí straně“

善人 *shànrén* np „dobrák“

Kapitola LXXX.

Předposlední kapitola knihy *Laozi* je jeho slavnou vizí ideální společnosti. Tato vize je konzervativní snahou o návrat k primitivní společnosti s minimální mírou společenské stratifikace, která se jako červená nit táhne celou knihou *Laozi*. Podobnou představu sdílela staročínská škola zemědělců 農家 *nóngjiā*, kterou kritizuje ve svém díle Mencius a podle níž měl vládce obdělávat půdu spolu s lidem. Není divu, že taková anachronická představa neměla ve své době naději na úspěch.

1. 小國寡民。
2. 使有什伯之器而不用；
3. 使民重死而不遠徙。
4. 雖有舟輿，無所乘之；
5. 雖有甲兵，無所陳之。
6. 使民復結繩而用之。
7. 甘其食，
8. 美其服，
9. 安其君，
10. 樂其俗。
11. 鄰國相望，雞犬之聲相聞，
12. 民至老死，不相往來。

1. Zmenšit státy a snížit počet obyvatel.
2. Zařídit, aby [lidé] měli zbraně pro jednotky o desíti nebo sto [mužích], ale nepoužívali je.
3. Zařídit, aby lid přikládal váhu smrti a aby se daleko nestěhoval.
4. Byť by měl loď a povozy, neměl proč na ně nasednout,
5. byť by měl armádu, neměl by proč ji rozmístit.
6. Zařídit, aby se lid opět vrátil k užívání uzlového písma.
7. [Lid] bude považovat svoji stravu za chutnou,
8. svoje oblečení za krásné,
9. bude spokojen se svým vládcem,
10. bude nalézat radost ve svých zvycích.
11. Ze sousedních států na sebe [lidé] dohlédnou, psi štěkot a kohoutí kokrhání bude slyšet z jednoho [státu] do druhého,
12. ale jejich lid se až do stáří a smrti nebude vzájemně stýkat.

1. 小國寡民。

小 *xiǎo* ADJ „být malý“ > kauzativní vt „způsobit, že něco bude malé“, „zmenšit“
寡 *guǎ* ADJ „být nepočtený“ > kauzativní vt „způsobit, že něčeho bude méně“, „zredukovat počet něčeho“, „minimalizovat něco“

2. 使有什伯之器而不用；
3. 使民重死而不遠徙。

使 *shǐ* vtpivot.om kauzativní sloveso řídící teleskopickou konstrukci „způsobit, že někdo bude

něco dělat“. Společný větný člen je ve verši 2. vynechán, z kontextu verše 3. víme, že by jím mělo být slovo 民.

什 *shí* n „vojenská jednotka o desítce mužů“

伯 *bǎi* (psáno též 佰) n „vojenská jednotka o stovce mužů“, „setnina“

器 *qì* n „užitný nástroj“, zde „zbraň“

用 *yòng* vt „používat něco“, předmět je po záporce 不 standardně vynechán

Tento verš se překládá různými způsoby, zajímavé řešení má Karlgren: „supposing that there exist men with the capacity of ten or a hundred men, they should not be employed [in office]“ *Chen Guying*: “即使有十倍百倍人工的器械卻並不使用。” Moje řešení vychází z toho, že slovo 使 v této kapitole chápu ve všech případech jako kauzativní sloveso a ne jednou jako přípustkovou spojku a jindy jako kauzativní sloveso. Tedy: „Zaříd'me, aby v těchto malých státech byly malé vojenské oddíly, ale nenacházely by uplatnění.“

重 *zhòng* ADJ „být závažný“ > putativní vt „považovat něco za závažné“, „přikládat něčemu váhu“

遠 *yuǎn* adj „být daleký“, „být vzdálený“, zde ve funkci adverbialního určení „do daleka“

徙 *xǐ* vi „stěhovat se“

4. 雖有舟輿，無所乘之；

5. 雖有甲兵，無所陳之。

6. 使民復結繩而用之。

雖 *suī* conj přípustková spojka etymologicky příbuzná se sponou 唯 *wéi* „byť by“

舟輿 *zhōuyú* np „dopravní prostředky všeho druhu“

無所 *wúsuǒ* vptV „nemít důvod něco dělat“. TLS: „have no reason to V“.

乘 *chéng* vt „nasednout do něčeho (typicky do vozu nebo lodi)“

甲兵 *jiǎbīng* np „vojsko“ < n + n

陳 *chén* vt „rozmístit něco (typicky armádu)“, „dislokovat něco“

復 *fù* vt „vrátit se k něčemu“, „obnovit něco“

結繩 *jiéshéng* np „vázání provázků“, dle čínské mytologie jeden z prvních druhů písma < vt + n

7. 甘其食，

8. 美其服，

9. 安其君，

10. 樂其俗。

甘 *gān* ADJ „být chutný“ > putativní vt „považovat něco za chutné“

其 *qí* npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu, odkazuje anaforicky ke slovu 民

美 *měi* ADJ „být krásný“ > putativní vt „považovat něco za krásné“

服 *fú* n „oděv“

安 *ān* vt „být spokojený s něčím“

君 *jūn* n „vládce“

Chen Guying tento verš uvádí ve dvou variantách: 安其君 a 安其居. Ve svém překladu volím první variantu, překlad druhé varianty by zněl: „budou považovat svá bydliště za bezpečná“.

樂 *lè* vt „nalézat radost v něčem“

俗 *sú* n „zvyk“, „obyčej“

11. 鄰國相望，雞犬之聲相聞，
12. 民至老死，不相往來。

鄰 *lín* n „soused“, zde ve funkci přívlastku „sousední“

相 *xiāng* npro zájmeno vyjadřující vzájemnost „jeden druhého“, „sebe navzájem“

望 *wàng* vt v médiu „být viditelný z dálky“

雞犬 *jī quǎn* n + n „kohouti a psi“, zde ve funkci přívlastku. 雞犬 by event. mohlo znamenat i np „domácí zvířata všeho druhu“, nicméně zde se mají patrně na mysli právě kohouti a psi pro jejich výrazný hlasový projev.

聲 *shēng* n „hlas“

聞 *wén* vt v médiu „být slyšitelný“

至 *zhì* vt „dospět do nějakého stádia“ > prepoziční sloveso „až do ...“

老 *lǎo* ADJ „být starý“ > n „stáří“

死 *sǐ* n „smrt“

往來 *wǎnglái* vpt „komunikovat s někým“, „stýkat se s někým“ < v + v odcházet a přicházet

Kapitola LXXXI.

První tři verše poslední kapitoly vyjadřují Laoziovu známou skepsi ke krásnému vyjadřování, logické argumentaci a možnostem lidského chápání.

Opakuje se zde rovněž myšlenka z Kapitoly LXXVII., ve které se říká, že kdo má správnou cestu, nenechává si nic pro sebe.

Poslední verš je velmi zajímavý, možná, že je to opravdové poselství celého díla. Myšlenka nesoupeření je u *Laozi* velmi frekventovaná, v knize se vyskytuje na různých místech osmkrát. Ze soupeření, ze snahy vyniknout nad ostatní a z tendence vidět v každém svého soka při honbě za svými tužbami pramení, jak známo, jednak „pokrok“ a jednak civilizační neřády, proti kterým *Laozi* staví svou správnou cestu *dao* a charismatickou sílu *de*.

1. 信言不美，美言不信。
2. 善者不辯，辯者不善。
3. 知者不博，博者不知。
4. 聖人不積，
5. 既以為人已愈有，
6. 既以與人已愈多。
7. 天之道，利而不害；
8. 人之道，為而不爭。

1. Důvěryhodná slova nejsou krásná, krásná slova nejsou důvěryhodná.
2. Kdo je dobrý, neargumentuje logicky, kdo logicky argumentuje, není dobrý.
3. Kdo něčemu dobře rozumí, nemá široký záběr, kdo má široký záběr, nerozumí věcem dobře.
4. Nanejvýš moudří mužové nic neshromažďovali.
5. Jakmile něco udělali pro druhé, sami měli o to víc,
6. jakmile něco dali ostatním, sami byli o to bohatší.
7. Nebesa se chovají tak, že přinášejí užitek a neškodí,
8. lidé by se měli chovat tak, že při svém konání nebudou soupeřit.

1. 信₁言不美₁，美₂言不信₂。
2. 善者不辯，辯者不善。
3. 知者不博，博者不知。

信₁ *xìn* adj „být důvěryhodný“, zde ve funkci přívlastku

美₁ *měi* adj „být krásný“

美₂ *měi* adj „být krásný“, zde ve funkci přívlastku

信₂ *xìn* adj „být důvěryhodný“

善者 „ten, kdo je dobrý“

辯 *biàn* vi „logicky argumentovat“

辯者 „ten, kdo je zdatný v logické argumentaci“

知者 „ten, kdo něčemu dobře rozumí“

博 *bó* adj „být rozsáhlý (o vědomostech a pod.)“, zde „mít široký záběr“

知 *zhī* vi „dobře rozumět věcem“, „chápat všechno možné“

4. 聖人不積，
5. 既以為人已愈有，
6. 既以與人已愈多。

積 *jī* vi „akumulovat všechno možné“, „zabývat se akumulováním“

既以 *jìyǐ* conjp „jakmile“

為 *wèi* vt „jednat ve prospěch někoho“, „udělat něco pozitivního pro někoho“

已 *jǐ* npro osobní zájmeno „sám“, odkazuje k subjektu hlavní věty, zde ke slovu 聖人

愈 *yù* adv „víc a víc“, „o to víc“

與 *yǔ* vt „obdařovat někoho vším možným“, „dávat někomu všechno možné“

多 *duō* vi „mít všeho možného hodně“

7. 天之道，利而不害；

8. 人之道，為而不爭。

天之道 „chování nebes“, „způsoby nebes“

利 *lì* vi „přinášet užitek věcem“, „být každému k užitku“

害 *hài* adj „být škodlivý“, „být na škodu“

人之道 „chování lidí“, „způsoby lidí“ zde v kontrastu vůči 天之道

為 *wéi* vi „konat“, „jednat“, „vyvíjet činnost“

爭 *zhēng* vi „soupeřit“, „soutěžit“

Poslední verš překládám podmiňovacím způsobem, neboť reálné chování lidí vypadá jinak.

III. Slovník

Struktura slovníku

1. Slovník je řazen podle počtu tahů záhlavních znaků. Počet tahů u jednotlivých znaků byl převzat z elektronického slovníku 文林 *Wén lín*.¹¹¹ Znaký se stejným počtem tahů jsou řazeny za sebou *ad hoc*.
2. Tučně a černě je psána tzv. „reprezentace lexému“, tj. jeho grafická reprezentace a příslušná současná výslovnost.
3. Červeně je psán základní lexikální a kategoriální význam lexému. Základnímu kategoriálnímu významu lexému odpovídá jeho slovnědruhové zařazení, které je psáno velkými písmeny. U reprezentace lexému, která má pouze platnost slabiky bez relevantního významu, červený zápis chybí.
4. Modře jsou psány ty syntaktické funkce daného lexému s odpovídajícími kategoriálními významy, které byly zachyceny v textu *Laozi*. Ty se mohou, ale též nemusejí shodovat se základním kategoriálním významem. Syntaktické funkce jsou psány malými písmeny. Modře je rovněž psáno užití daného lexému ve specifickém či jinak posunutém významu tak, jak tento význam zapadá do daného kontextu.
5. Exemplifikační věty jsou psány černě, v kulaté závorce je římskou číslicí označena příslušná kapitola v *Laozi*. Pokud příklad obsahuje více homografních lexémů, popisovaný lexém je zvýrazněn podtržením.
6. V závorkách se uvádí rovněž doplňková informace k danému parametru popisovaného lexému.
7. U dvoj- a víceslabičných lexémů se uvádí černě (již nikoli tučně) jejich reprezentace a exemplifikační věta. Modře se zapisuje jejich syntaktická funkce a význam. Červený zápis je zde pouze v těch nemnoha případech, kdy pozorujeme užití takového dvojslabičného lexému v několika kategoriálních významech.
8. U dvoj- a víceslabičných lexémů se tam, kde to považuji za vhodné, udává i jejich vnitřní struktura jednoduchou formulí „< x + y“.
8. Značkou > naznačuji lexikalizaci syntaktické funkce nebo lexikalizaci sémantické transpozice.
9. Značkou < označuji jakýkoli derivační nebo etymologický vztah

111. 文林 *Wén lín* Software for Learning Chinese, Wenlin Institute, Inc., Version 3.4.1., 2007.

1 tah

一 yī

1. NUM „jeden“, též „první“ >

num ve funkci přívlastku „jeden“ 三十輻，共一轂，當其無，有車之用 (XI.)

n „jedna věc“ 此三者不可致詰，故混而為一 (XIV.)

n „první věc“ 道生一，一生二 (XLII.)

n specif. „jedna zásadní vlastnost“ 天得一以清；地得一以寧 (XXXIX.)

2. ADJ „být univerzální“

n specif. „univerzální princip“ 是以聖人執一為天下式 (XXII.)

2 tahy

入 rù

Vi „vstoupit“, „ocitnout se uvnitř“

vi „vstoupit“, „ocitnout se uvnitř“ 小邦不過欲入事人 (LXI.)

vt „vstoupit někam“, „dostat se někam“, „proniknout někam“ 無有入無間，吾是以知無為之有益 (XLIII.)

入死 rùsǐ vpí „zemřít“ (opozitum vůči 出生) 出生入死 (L.)

九 jiǔ

NUM „devět“

num ve funkci přívlastku „devět“ 九層之臺，起於累土 (LXIV.)

又 yòu

ADV „ještě“

adv „ještě“, „více“ 玄之又玄，眾妙之門 (I.)

人 *rén*

1. N „člověk“

n „člověk“ 故道大，天大，地大，人亦大 (XXV.)

n „člověk“, ve funkci přívlastku 五色令人目盲 (XII.)

眾人 *zhòng rén* np „lidé“, „všichni lidé“, „většina lidí“ 處眾人之所惡，故幾於道 (VIII.)

人主 *rénzhǔ* np „vládce nad lidmi“, „vládce ostatních“ 以道佐人主者，不以兵強天下 (XXX.)

2. NPRO „ostatní“, „druzí“, „někteří“

npro „ostatní“, „druzí“ 人之所教，我亦教之 (XLII.)

npro „někdo“, „někteří“ 人之生生，動之於死地，亦十有三 (L.)

3. sufix některých substantiv s významem osob odvozených od adjektiv

善人 *shànrén* np „dobrák“ 天道無親，常與善人 (LXXIX.)

不善人 *bùshànrén* np „špatný člověk“, „zloduch“ 善人之寶，不善人之所保 (LXII.)

愚人 *yúrén* np „hlupák“, „naivka“ 我愚人之心也哉沌沌兮 (XX.)

俗人 *súrén* np „prostáček“ 俗人察察，我獨悶悶 (XX.)

聖人 *shèngrén* np „nanejvýš moudří mužové, kteří vládli v dávnověku coby ideální panovníci“ 聖人處無為之事 (II.)

十 (psáno též 什) *shí*

NUM „deset“

num „deset“ 生之徒，十有三 (L.)

n specif. „vojenská jednotka o deseti mužích“ 使有什伯之器而不用 (LXXX.)

三十 *sānshí* nump ve funkci přívlastku „třicet“ 三十輻，共一轂，當其無，有車之用 (XI.)

乃 *nǎi*

ADV „teprve potom“, „v tom případě“, „tedy“ (odpovídá současnému 就 *jiù* nebo 才 *cái*)

adv „v tom případě“, „tedy“ (odpovídá současnému 就) 為天下谷，常德乃足 (XXVIII.)

adv „teprve potom“, „v tom případě“, „tedy“ (odpovídá současnému 才) 然後乃至大順 (LXV.)

二 *èr*

NUM „dvě“, též „druhý“

n „druhá věc“ 道生一，一生二，二生三，三生萬物 (XLII.)

3 tahy

之 *zhī*

1. NPRO osobní zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu

npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu 持而盈之，不如其已 (IX.)

npro nereferenční zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, marker tranzitivního užití předcházejícího slovesa 將欲歛之，必固張之 (XXXVI.)

npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu odkazující anaforicky k tematickému podmětu 善者，吾善之；不善者，吾亦善之；德善 (XLIX.)

npro zájmeno 3. osoby ve funkci předmětu, odkazuje kataforicky k následujícímu textu 故建言有之：明道若昧；進道若退 (XLI.)

2. Ps

ps atributivní částice kladená mezi přívlastek a část určovanou 無，名天地之始；有，名萬物之母 (I.)

ps částice kladená mezi podmět a přísudek závislé konstrukce 聖人之治，虛其心，實其腹 (III.)

ps fakultativní částice kladená mezi podmět a přísudek závislé konstrukce se 所 人之所畏，不可不畏 (XX.)

ps částice s tematizující funkcí vytvářející obrat A 之與B: „pokud jde o A a B“ 唯之與阿，相去幾何 (XX.)

ps částice s tematizující funkcí vytvářející zdůrazňovací konstrukci A之為物(也) „pokud jde o A, je to taková věc, že ...“ 道之為物，惟恍惟惚 (XXI.)

ps částice markující transformaci adverbialního určení vyjádřeného adjektivem do přísudku 含德之厚，比於赤子 (LV.)

ps částice markující kvazi-inverzi předmětu slovesa 有 určeného zájmenem 何 (viz Komentář) 人之不善，何棄之有 (LXII.)

下 *xià*

1. LOK „dole“ >

lok „dole“, též „níže“ 強大處下，柔弱處上 (LXXVI.)

lok ve funkci záložky „pod“ 千里之行，始於足下 (LXIV.)

lok ve funkci přívlastku „dolní“ 大邦者下流，天下之牝，天下之交也 (LXI.)

n „spodní strana“, „spodek“ 其上不皦，其下不昧 (XIV.)

天下 *tiānxià*

np „podnebesí“, „svět“ 貴以身為天下，若可寄天下 (XIII.)

np přeneseně „všichni lidé v podnebesí“ 天下皆知美之為美，斯惡已 (II.)

2. Vt „snížit se před někým“, „stavět se níže než někdo“

vt „snížit se před někým“, „stavět se níže než někdo“ 故大邦以下小邦，則取小邦 (LXI.)

vtprep „snižovat se kvůli někomu“ 善用人者，為之下 (LXVIII.)

vi „snižovat se před leckým“ 故或下以取，或下而取 (LXI.)

3. ADJ „být nízký“, „být níže“, „být nejnižší“ >

adj „být nízký“, „být níže“ 牝常以靜勝牡，以靜為下 (LXI.)

adj „být nejnižší“, ve funkci přívlastku 下德₁不失德₂, 是以無德 (XXXVIII)
n „něco nízkého“, též „něco nižšího“ 高下相盈 (II.)
n „ten, kdo je nízký“, „ti nízko postavení“ 寵為下, 得之若驚, 失之若驚 (XIII.)
4. putativní Vt „považovat někoho za nízkého“
putativní vt „považovat někoho za nízkého“ 小邦以下大邦, 則取大邦 (LXI.)
vi „považovat leckoho za nízkého“ 故或下以取, 或下而取 (LXI.)

已 yǐ

1. Vi „skončit“, „přestat“

vi „skončit“ 不道早已 (XXX.)

不得已 bù dé yǐ idiomatická vazba „nemít na vybranou“, „volky nevolky“, „nevědět si rady“ (odpovídá současnému 沒辦法) 兵者不祥之器, 非君子之器, 不得已而用之, 恬淡為上 (XXXI.)

而已 éryǐ pp „a to je vše“, „a basta“, „a nic víc“ 善有果而已 (XXX.)

2. viz 矣

也 yě

1. Pm modální afirmativní částice vyplňující důraznou pauzu nebo nesoucí modalitu subjektivního předvědění mluvčího o jeho pravdě (podrobněji viz SEHNAL, D. (2005). „Původ a modalita částice *ye* ve staré čínštině“. In: *Studia Orientalia Slovaca* 2005. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 239 – 246.)

pm konečná modální částice s dotvrzující modalitou „u všech všudy“ 常使民無知無欲, 使夫智者不敢為也 (III.)

pm konečná větná částice s vysvětlující modalitou vyjadřující intelektuální převahu mluvčího „to je u všech všudy proto, že ...“ 未知牝牡之合而媵作, 精之至也 (LV.)

ps tematizující částice oddělující téma od rématu 人之生也柔弱, 其死也堅強 (LXXVI.)

也夫 yěfú ppm konečná emfatická afirmativní částice „ach, u všech všudy“ 若肖, 久矣其細也夫 (LXVII.)

也哉 yězāi

ppm konečná emfatická afirmativní částice vyjadřující subjektivní přesvědčení mluvčího o jeho pravdě 非道也哉 (LIII.)

pps tematizující částice oddělující réma od rématu 我愚人之心也哉沌沌兮 (XX.)

2. Ps gramatická částice spoluvytvářející jmenný přísudek

ps gramatická částice spoluvytvářející jmenný přísudek 大邦者下流, 天下之牝, 天下之交也 (LXI.)

子 zǐ

N „dítě“, často „syn“, někdy i „dcera“, též „potomek“

n „dítě“ 既得其母, 以知其子 (LII.)

n „potomek“ 吾不知誰之子, 象帝之先 (IV.)

子孫 zǐsūn np „potomstvo“ 子孫以祭祀不輟 (LIV.)

赤子 chīzǐ np „novorozeně“, „nahé děcko“ 含德之厚, 比於赤子 (LV.)

君子 jūnzǐ NP „ušlechtilý muž“, „gentleman“

np „ušlechtilý muž“, „gentleman“ < n + n „princ“ (v konfuciánském paradigmatu nedostižný ideál dokonalosti) 是以君子終日行不離輜 (= 輕) 重 (XXVI.)

np „ušlechtilý muž“, ve funkci přívlastku 兵者不祥之器，非君子之器 (XXXI.)

天子 *tiānzǐ* np „císař“, označení vládce celého světa 故立天子，置三公，雖有拱璧以先駟馬，不如坐進此道 (LXII.)

久 *jiǔ*

ADJ „být dlouhotrvající“

adj „být dlouhotrvající“ 人之迷，其日固久 (LVIII.)

adj „být dlouhotrvající“, ve funkci přívlastku 是謂深根固柢，長生久視之道 (LIX.)

vi v inchoativním vidu „stát se dlouhotrvajícím“ 不失其所者久 (XXXIII.)

kauzativní vt.om „způsobit, aby to bylo dlouhotrvající“ 天地尚不能久，而況於人乎 (XXIII.)

長久 *chángjiǔ* adjp „být trvalý“, „být velmi dlouhodobý“ 有國之母，可以長久 (LIX.)

上 *shàng*

1. LOK „nahore“ >

lok „nahore“ 是以聖人處上而民不重 (LXVI.)

n „horní strana“, „vrch“ 其上不皦，其下不昧 (XIV.)

n „ten, kdo je nahore“, „vrchnost“, často též „vládce“ 民之饑，以其上食稅之多，是以饑 (LXXV.)

n specif. „druh vládce“ 太上，不知有之 (XVII.)

vt „vyvyšovat se nad někoho“, „vyčínat nad někým“ 是以聖人欲上民，必以言下之 (LXVI.)

2. (psáno též 尚)

ADJ „být vysoko položený“, též „být nejvýše položený“

adj „být nejvyšší“, přeneseně „být nejpreferovanější“ 知不知，尚矣 (LXXI.)

adj přeneseně „být nejpreferovanější“, ve funkci přívlastku 上德不德，是以有德 (XXXVIII.)

putativní vt „považovat někoho za jsoucího nahore“, „klást někoho na nejvyšší místo“, preferovat něco“ 吉事尚左，凶事尚右 (XXXI.)

n „nejvyšší věc“, přeneseně „nejpreferovanější věc“ 不得已而用之，恬淡為上 (XXXI.)

三 *sān*

NUM „tři“, též „třetí“

num „tři“ 此三者不可致詰，故混而為一 (XIV.)

n „něco třetího“, „třetí věc“ 二生三，三生萬物 (XLII.)

三十 *sānshí* nump ve funkci přívlastku „třicet“ 三十輻，共一轂，當其無，有車之用 (XI.)

三公 *sān gōng* num + n „tři vysocí dvorní hodnostáři“ (TLS: „the senior three ministers“) 故立天子，置三公，雖有拱璧以先駟馬，不如坐進此道 (LXII.)

口 *kǒu*

N „ústa“

n „ústa“ 道之出口，淡乎其無味 (XXXV.)

大 *dà*

ADJ „být velký“, často též přeneseně „být zásadní“, „být důležitý“, „být ten pravý“

adj „být veliký“, „být zásadní“ 故道大，天大，地大，人亦大 (XXV.)

adjprep v komparativu „být větší než ...“ 咎莫大於欲得。禍莫大於不知足 (XLVI.)

adj „být velký“, ve funkci přívlastku 吾所以有大患者，為吾有身 (XIII.)

adj „být zásadní“, „být důležitý“ ve funkci přívlastku 執大象，天下往 (XXXV.)

n „velká věc“, „něco zásadního“ 是以聖人終不為太，故能成其大 (LXIII.)

n „velikost“ 是以聖人終不為大，故能成其大 (LXIII.)

adv „ve velké míře“, „velkým způsobem“ 不貴其師，不愛其資，雖智大迷 (XXVII.)

putativní vt „považovat něco za větší“ 大小多少 (LXIII.)

大匠 *dàjiàng* np „mistr tesař“ < adj + n „velký tesař“ 夫代司殺者殺，是謂代大匠斲 (LXXIV.)

大丈夫 *dàzhàngfū* np „kabrňák“ 是以大丈夫處其厚，不居其薄 (XXXVIII.)

強大 *qiángdà* np „něco silného a velkého“ < ADJP „být silný a zároveň velký“ 強大處下，柔弱處上 (LXXVI.)

及 *jí*

1. Vt „dostihnout někoho“ > přeneseně Vt „dospět do nějakého stádia“, „dosáhnout něčeho“ (často bez subjektu) >

vt „dospět do nějakého stádia“, „dosáhnout něčeho“ 不言之教，無為之益，天下希及之 (XLIII.)

2. Vt prepoziční sloveso „do“

vt prepoziční sloveso „do“ 自古及今，其名不去，以閱眾甫 (XXI.)

3. CONJ „jakmile“ < „až věci dospějí do toho stádia, že ...“

conj „jakmile“ 及其有事，不足以取天下 (XLVIII.)

士 *shì*

N „muž s právem nosit meč a jezdit na voze, vzdělaný a často zastávající nějaký úřad“, „úředník“, „důstojník“

n „úředník“ 古之善為士者，微妙玄通，深不可識 (XV.)

n „vojenský úředník“, „důstojník“ 善為士者，不武 (LXVIII.)

川 *chuān*

N „řeka“

n „řeka“ 豫兮若冬涉川 (XV.)

川谷 *chuāngǔ* np „říční údolí“, „hluboké říční koryto“, „kaňon s řekou“ 譬道之在天下，猶川谷之於江海 (XXXII.)

亡 wáng

1. Vi „zaniknout“, „ztratit se“, „zmizet“ (etymologicky příbuzné se slovem 無 wú „neexistovat“)

vi „zaniknout“, „ztratit se“, „zmizet“ 死而不亡者壽 (XXXIII.)

2. N „ztráta“ < Vt „ztratit něco“

n „ztráta“ 得與亡孰病 (XLIV.)

vi „zaznamenat ztrátu“ 多藏必厚亡 (XLIV.)

丈 zhàng

N „sáh“

大丈夫 dàzhàngfū np „chlapák“, „kabrňák“ 是以大丈夫處其厚，不居其薄 (XXXVIII.)

刃 rèn

N „ostří“, „čepel“

n „ostří“, „čepel“ 兵無所容其刃 (L.)

土 tǔ

N „hlína“, „půda“

n „hlína“, „půda“ 九層之臺，起於累土 (LXIV.)

千 qiān

NUM „tisíc“

num ve funkci přívlastku „tisíc“ 千里之行，始於足下 (LXIV.)

弓 gōng

N „luk“

n „luk“ 天之道，其猶張弓與 (LXXVII.)

己 jǐ

NPRO „sám“

npro osobní zájmeno „sám“, odkazuje k subjektu hlavní věty 既以為人已愈有 (LXXXI.)

4 tahy

以 yǐ

1. Vt „použít něco“

vt prepoziční sloveso uvádějící instumentální předmět „použít něco k nějaké činnosti“ 以道佐人主者，不以兵強天下 (XXX.)

vt.om prepoziční sloveso uvádějící instumentální předmět „použít to k nějaké činnosti“ 常無，欲以觀其妙 (I.)

vt prepoziční sloveso uvádějící instumentální předmět „použít něco k nějaké činnosti“, v postverbální pozici 化而欲作，吾將鎮之以無名之樸 (XXXVII.)

vt prepoziční sloveso uvádějící předmět, kterým disponuje činitel děje v okamžik jeho uskutečnění 殺人之眾，以悲哀泣之 (XXXI.)

vt prepoziční sloveso, uvádějící předmět s významem pohnutky „díky něčemu“, „na základě něčeho“ 子孫以祭祀不輟 (LIV.)

vt.om prepoziční sloveso, uvádějící zamlčený předmět s významem pohnutky „díky tomu“, „na základě toho“, v souladu s tím“ 上禮為之而莫之以應，則攘臂而扔之 (XXXVIII.)

vt.om prepoziční sloveso uvádějící zamlčený předmět s významem objektu u sloves dávání 孰能有餘以奉天下 (LXXVII.)

vt prepoziční sloveso uvádějící předmět s významem objektu v konstrukci se slovesem 為 wéi 聖人常無心，以百姓心為心 (XLIX.)

vt.om prepoziční sloveso uvádějící zamlčený předmět s významem objektu v konstrukci se slovesem 為 wéi 此三者以為文，不足 (XIX.)

vt.om prepoziční sloveso uvádějící zamlčený předmět z významem objektu, který „dubluje“ tematický podmět 國之利器不可以示人 (XXXVI.)

2. N „důvod“, „příčina“

n „důvod“ 眾人皆有以，而我獨頑且鄙 (XX.)

vt prepoziční sloveso uvádějící předmět s významem příčiny děje (možná odvozeno od kauzativního Vt „učinit něco příčinou“) 民之難治，以其智多 (LXV.)

3. CONJ

conj „a“, „a potom“, „a tak“ (toto užití se podobá spojce 而 ér v tomtéž významu) 天地相合，以降甘露 (XXXII.)

conj spojka uvádějící účelovou větu „aby“, „a tím“ 以輔萬物之自然而不敢為 (LXIV.)

4. sufix některých modálních sloves a spojek

可以 kěyǐ vptV modální sloveso „moci něco dělat“, „smět něco dělat“ 國之利器不可以示人 (XXXVI.)

足以 zúyǐ vptV modální sloveso „být hoden něco udělat“ 不笑不足以為道 (XLI.)

既以 jǐyǐ conj „jakmile“ 既以為人已愈有，既以與人已愈多 (LXXXI.)

是以 shìyǐ conj „tímto“, „a tak“ 是以聖人處無為之事，行不言之教 (II.)

不 *bù*

1. ADV obecná zápornka „ne“

adv zápornka „ne“ 知者不言，言者不知 (LVI.)

不得已 *bù dé yǐ* idiomatická vazba „nemít na vybranou“, „volky nevolky“, „nevědět si rady“ (odpovídá současnému 沒辦法)

不敢 *bùgǎn* np „netroufání si“ nebo spíše „netroufnutí si“ 勇於不敢則活 (LXXIII.)

不過 *bùguò* advp „nic než“ (odpovídá současnému 只不過) 大邦不過欲兼畜人，小邦不過欲入事人 (LXI.)

不如 *bùrú* vptV „nejlepší ze všeho je V“ 故立天子，置三公，雖有拱璧以先駟馬，不如坐進此道 (LXII.)

終不 *zhōngbù* advp „nikdy“ 以其終不自為大，故能成其大 (XXXIV.)

2. prefix dvojslabičných adjektiv, často označující opak dané vlastnosti (srov. současné 好 *hǎo* „být dobrý“ vs. 不好 *bùhǎo* „být špatný“)

不道 *bùdào* ADJP „být předčasně schátralý“

np „předčasná zchátralost“ 物壯則老，是謂不道 (XXX.)

np „ten, kdo trpí diagnózou *budao*“, „ten, kdo je předčasně zchátralý“ 不道早已 (XXX.)

不穀 *bùgǔ* ADJP „být nehodný“

np „nehodnost“ 人之所惡，唯孤、寡、不穀，而王公以為稱 (XLII.)

np „ten, kdo je nehodný“ 是以侯王自稱孤、寡、不穀 (XXXIX.)

不善 *bùshàn* ADJP „být špatný“

adjp „být špatný“ 善者，吾善之；不善者，吾亦善之；德善 (XLIX.)

n „zlo“ 皆知善之為善，斯不善已 (II.)

不善人 *bùshànrén* np „špatný člověk“, „zloduch“ 善人之寶，不善人之所保 (LXII.)

不和 *bùhé* ADJP „být disharmonický“

vpi v inchoativním vidu „začít být disharmonický“, „dostat se do nesouladu“ 六親不和；有孝慈 (XVIII.)

不足 *bùzú* ADJP „být nedostatečný“, „být defektní“

adjp „být nedostatečný“, „být defektní“ 廣德若不足 (XLI.)

np „ten, kdo trpí nedostatkem“ 損不足以奉有餘 (LXXVII.)

不然 *bùrán* adjp „být jiný“ 人之道，則不然 (LXXVII.)

不死 *bùsǐ* adjp „být nesmrtelný“ 谷神不死，是謂玄牝 (VI.)

不肖 *bùxiào* adjp „být nehodný“, „být bez nadání a morálních kvalit“, „nestát za nic“ 天下皆謂我：“道大，似不肖 (LXVII.)

不信 *bùxìn* np „nedůvěra“ < adv + vi „nedůvěřovat“ (toto slovo vzniklo jiným mechanismem než výše uvedené lexémy) 信不足焉，有不信焉 (XVII.)

心 *xīn*

N „srdce“, často též „mysl“, „úmysl“, „pocit“, „cit“ a pod.

n „mysl“ 虛其心，實其腹 (III.)

n „úmysl“ (TLS: „basic intentions“, „basic plan“) 聖人常無心，以百姓心為心 (XLIX.)

夫

1. *fú*

1. NPRO ukazovací zájmeno „tento [notoricky známý]“, „toto“

npro ukazovací zájmeno „toto“ 夫何故 (L.)

npro ukazovací zájmeno „tento“, ve funkci přívlastku 常使民無知無欲，使夫智者不敢為也 (III.)

2. Pm modální částice sdělující, že se jedná o notoricky známý fakt „vždyt“, „přece“

pm modální částice „vždyt“, „přece“ 名亦既有，夫亦將知止 (XXXII.)

也夫 *yěfū* ppm konečná emfatická afirmativní částice „ach, u všech všudy“ 若肖，久矣其細也夫 (LXVII.)

2. *fū*

N „muž“, „chlap“

大丈夫 *dàzhàngfū* np „chlapák“, „kabrňák“ 是以大丈夫處其厚，不居其薄 (XXXVIII.)

兮 *xī*

Pm zvolací částice užívaná v poetickém stylu „ach“

pm zvolací částice „ach“ 禍兮，福之所倚 (LVIII.)

仁 *rén*

ADJ „být humánní“, „být dobrý k druhým lidem“ (jedná se o klíčovou kategorii konfucianismu)

adj „být humánní“, „být dobrý k druhým lidem“ 天地不仁，以萬物為芻狗 (V.)

n „humanita“, „lidskost“, „dobrota“ 大道廢，有仁義 (XVIII.)

中 *zhōng*

1. LOK „uprostřed“, „v“, „uvnitř“ >

lok „v“, „uvnitř“ 惚兮恍兮，其中有象 (XXI.)

n „to, co je uprostřed“, „střed“ 多言數窮，不如守中 (V.)

2. ADJ „být prostřední“

adj „být prostřední“, ve funkci přívlastku 中士聞道，若存若亡 (XLI.)

水 *shuǐ*

N „voda“

n „voda“ 水善利萬物而不爭 (VIII.)

尤 *yóu*

Vi „dělat chyby“

vi „dělat chyby“ 夫唯不爭，故無尤 (VIII.)

戶 *hù*

N „dveře“

n „dveře“ 鑿戶牖以為室，當其無，有室之用 (XI.)

五 *wǔ* NUM „pět“

num ve funkci přívlastku „patero“, též „všechny“ 五色令人目盲 (XII.)

曰 *yuē*

1. Vt sloveso identifikace „nazývat se nějak“, „znamenat něco“, „být něčím“ (často bez subjektu: „to se nazývá nějak“, „to znamená něco“, „to jest něco“)

vt0 sloveso identifikace „nazývat se nějak“, „znamenat něco“ 見小曰明，守柔曰強 (LII.)

vt.postvt sloveso identifikace „nazývat se nějak“ (následuje za slovesem nazývání s předmětem) 強字之曰道 (XXV.)

vt.postvtt sloveso identifikace „nazývat se nějak“ (následuje za slovesem se dvěma předměty) 強為之名曰大 (XXV.)

名曰 *míngyuē* vpt „nazývat se nějak“, „jmenovat se nějak“ 視之不見，名曰“夷“ (XIV.)

2. VtS „říkat něco“ (uvádí přímou, někdy i nepřímou řeč)

vtS0 „říká se, že ...“ 不曰：“求以得，有罪以免”邪？ (LXII.)

今 *jīn*

1. ADJ „být současný“ (opozitum vůči 古 *gǔ* „být starodávny“)

n „současná doba“, ve funkci přívlastku 執古之道，以御今之有 (XIV.)

n „současná doba“ 自古及今，其名不去，以閱眾甫 (XXI.)

2. CONJ spojka uvádějící hypotézu

conj „dejme tomu, že...“, „kdyby se teď stalo, že...“ 今舍慈且勇；舍儉且廣；舍後且先；死矣 (LXVII.)

止 *zhǐ*

Vi „zastavit se“, též „přestat“

vi „zastavit se“ 樂與餌，過客止 (XXXV.)

n specif. „místo k zastavení“, „moment, kdy se něco zastaví“ 颺兮若無止 (XV.)

凶 *xiōng*

ADJ „být neblahý“, „být špatný“ (opozitum vůči 吉 *jí* „být příznivý“)

adj „být neblahý“, ve funkci přívlastku 吉事尚左，凶事尚右 (XXXI.)

n „neblahá věc“, „neštěstí“, „zlo“ 不知常，妄作凶 (XVI.)

凶年 *xiōngnián* np „neúroda“, „hladomor“ 大軍之後必有凶年 (XXX.)

公 gōng

1. ADJ „být veřejný“ > Vi „mít na paměti veřejné blaho“, „jednat ve veřejném zájmu“ (opozitum vůči 私 sī „být soukromý“, „být sobecký“)

vi „mít na paměti veřejné blaho“, „jednat ve veřejném zájmu“ 容乃公，公乃全 (XVI.)

2. N „vévoda“, nejvyšší lenní titul za dyn. Zhou, též „vysoký hodnostář“ (možná odvozeno od ADJ „být veřejný“ > „veřejný činitel“)

三公 sān gōng num + n „tři vysocí dvorní hodnostáři“ (TLS: „the senior three ministers“) 故立天子，置三公，雖有拱璧以先駟馬，不如坐進此道 (LXII.)

王公 wánggōng np „vládcové všeho druhu“ 人之所惡，唯孤、寡、不穀，而王公以為稱 (XLII.)

太 tài

ADJ „být největší nebo nejvyšší“, „být nejlepší“, „být první v pořadí“

adj „být největší nebo nejvyšší“, „být nejlepší“, „být první v pořadí“, ve funkci přívlastku 太上，不知有之 (XVII.)

太牢 tàiláo np „oběť tailao (při které se obětovala kráva, prase a ovce)“

文 wén

1. ADJ „být zdobný“, „být vyšperkovaný“ >

adj „být zdobný“, „být vyšperkovaný“, ve funkci přívlastku 服文綵 (LIII.)

2. ADJ „být civilizovaný“

n specif. „to, co způsobuje, že něco bude civilizované“, „civilizační faktor“ 此三者以為文，不足 (XIX.)

少 shǎo

1. ADJ „být nepočetný“, „být málo“

adj „být nepočetný“, v komparativu „být méně“ 其₁出彌遠，其₂知彌少 (XLVII.)

n „něco, čeho je málo“ 大小多少 (LXIII.)

kauzativní vt „minimalizovat něco“ 少私寡欲 (XIX.)

2. Vt „mít něčeho málo“, též existenční Vt0 s postverbálním členem existence „chybět“, „být málo“ (srov. současné 這兒少一個字)

vt.om „chybět“, „mít toho málo“ 少則得 (XXII.)

孔 kǒng

ADJ archaicky „být obrovský“

adj „být obrovský“, ve funkci přívlastku 孔德之容，惟道是從 (XXI.)

日 rì

N „den“

n „den“ též přeneseně „doba“ 人之迷，其日固久 (LVIII.)

adv „denně“ 為學日益。為道日損 (XLVIII.)

終日 *zhōngrì* vpi „vydržet celý den“ 故飄風不終朝，驟雨不終日 (XXIII.)

終日 *zhōngrì* advp „po celý den“, „od rána do večera“ 是以君子終日行不離輜重 (XXVI.)

反 *fǎn*

1. Vi „jít nazpět“, „vracet se“

vi „jít nazpět“, „vracet se“ 遠曰反 (XXV.)

n „vracení se“ 反者道之動，弱者道之用 (XL.)

2. ADJ „být opačný“, též „být zvrácený“, „být paradoxní“ (opozitum vůči 正 *zhèng* „být korektní“, „být normální“

adj „být obrácený naruby“, „být zvrácený“, „být paradoxní“ 正言若反 (LXXVIII.)

勿 *wù*

VtV záporné modální sloveso „dbát, abychom nedělali V“

vtV „vyvarovat se nějaké činnosti“, „dbát, abychom nedělali V“ 果而勿矜 (XXX.)

王 *wáng*

N „král“ (titul zhouských panovníků)

n specif. „opravdový král“ 受國不祥，是為天下王 (LXXVIII.)

侯王 *hóuwáng* np „vládcové všeho druhu“ 侯王若能守之，萬物將自賓 (XXXII.)

王公 *wánggōng* np „vládcové všeho druhu“ 人之所惡，唯孤、寡、不穀，而王公以為稱 (XLII.)

化 *huà*

Vi „proměnit se v něco kvalitativně jiného“ > Vi „zcivilizovat se“

vi „zcivilizovat se“ 萬物將自化 (XXXVII.)

vt v médiu „být zcivilizovaný“ 化而欲作，吾將鎮之以無名之樸 (XXXVII.)

六 *liù*

NUM „šest“

num „šest“, jako druhová číslovka „šestero“, ve funkci přívlastku 六親不和；有孝慈 (XVIII.)

方 *fāng*

1. N „čtverec“ >

n „čtverec“ 大方無隅 (XLI.)

2. ADJ „mít vlastnosti čtverce“

adj „být hranatý“, „mít ostré rohy“ 是以聖人方而不割 (LVIII.)

1. 父 (psáno též 甫) *fǔ*

N „předek“

n přeneseně „základ“, „archetyp“ 強梁者不得其死，吾將以為教父 (XLII.)

2. 甫 (psáno též 父) *fù*

N „otec“

n „otec“ 自古及今，其名不去，以閱眾甫 (XXI.)

爪 *zhǎo* (též *zhuǎ*)

N „dráp“

n „dráp“ 虎無所用其爪 (L.)

介 *jiè*

N „zrnko“ (etymologicky příbuzné se slovem 芥 *jiè* „hořčičné semínko“, pokud se nejedná o totéž slovo)

介然 *jièrán* advp „trošičku“, „v nepatrném množství“ 使我介然有知，行於大道，唯施是畏 (LIII.)

比 *bǐ* (v současné výslovnosti *bǐ*)

Vtt „srovnávat něco s něčím“

比於 *bǐyú* (v současné výslovnosti *bǐyú*) vpt „být srovnatelný s něčím“ 含德之厚，比於赤子 (LV.)

末 *mò*

N „koneček“, „špička“

毫末 *háomò* np dosl. „špička vlasu“, idiomatický výraz pro něco titěrně nepatrného 合抱之木，生於毫末 (LXIV.)

什 viz 十

犬 *quǎn*

N „pes“

雞犬 *jī quǎn* n + n ve funkci přívlastku „kohoutí a psí“ 雞犬之聲相聞 (LXXX.)

天 *tiān*

1. N „nebesa“, též „příroda“ >

n „nebesa“ 治人事天，莫若嗇 (LIX.)

n „nebesa“, ve funkci přívlastku 天之道，利而不害；人之道，為而不爭 (LXXXI.)

n „příroda“, ve funkci přívlastku 不闕牖，見天道 (XLVII.)

天地 *tiāndì* np „nebesa a země“, „univerzum“ 無，名天地之始 (I.)

天門 *tiānmén* np „nebeské potažmo přírodní brány“, t.j. „smysly“ 天門開闔，能為雌乎 (X.)

天下 *tiānxià*

np „podnebesí“, „svět“ 貴以身為天下，若可寄天下 (XIII.)

np přeneseně „všichni lidé v podnebesí“ 天下皆知美之為美，斯惡已 (II.)

天子 *tiānzǐ* np „císař“, „označení vládce celého světa“ 故立天子，置三公，雖有拱璧以先駟馬，不如坐進此道 (LXII.)

2. ADJ „být přirozený“, „mít vlastnosti, které jsou v souladu s přírodou“, možná též Vi „chovat se v souladu s přírodou“

adj „být přirozený“, „mít vlastnosti, které jsou v souladu s přírodou“, možná též vi „chovat se v souladu s přírodou“ 全乃天，天乃道 (XVI.)

5 tahů

出 *chū*

1. Vi „vycházet“ >

vi „vyjít (typicky z domu)“ 其出彌遠，其知彌少 (XLVII.)

vt „vycházet odněkud“ 道之出口，淡乎其無味 (XXXV.)

n „původ“ 此兩者，同出而異名 (I.)

2. kauzativní Vt „způsobit, že něco vychází“

vi „vydávat ze sebe všechno možné“ 虛而不屈，動而愈出 (V.)

玄 *xuán*

ADJ „být černo-červený“, přeneseně „být záhadný“, „být tajemný“

adj „být záhadný“, „být záhadnější“ 玄之又玄，眾妙之門 (I.)

adj „být záhadný“, ve funkci přívlastku 是謂玄德 (LI.)

adv „záhadným způsobem“ 古之善為士者，微妙玄通 (XV.)

n „záhada“ 此兩者，同出而異名，同謂之玄 (I.)

生 *shēng*

1. Vi „narodit se“, „vzniknout“ >

vi „narodit se“, „zrodit se“ 有物混成，先天地生 (XXV.)

vi v kontinuativním vidu „rodit se neustále“ 萬物恃之以生而不辭 (XXXIV.)

vtřep v kontinuativním vidu, předmět = zdroj: „rodit se z něčeho“, „vznikat z něčeho“ 天下

萬物生於有，有生於無 (XL.)

vtprep v kontinuatívnm vidu, předmět = místo: „rodit se někde“ 天下無道，戎馬生於郊 (XLVI.)

出生 *chūshēng* vpi „narodit se“ 出生入死 (L.)

2. kauzativní Vt „dát někomu život“, „produkovat něco“, „generovat něco“

vt „plodit něco“, „rodit něco“, „vytvářet něco“ 道生一，一生二，二生三，三生萬物 (XLII.)

vi „vyrábět všechno možné“ 生而不有 (LI.)

3. Vi „žít“

vi „žít“ 萬物得一以生 (XXXIX.)

vi v inchoativním vidu „začít žít“, „ožít“ 孰能安以動之徐生 (XV.)

n „život“ 蓋聞善攝生者，陸行不遇兕虎，入軍不被甲兵 (L.)

n specif. „životní podmínky“ 夫唯無以生為者，是賢於貴生 (LXXV.)

vt „žít něčím“, „užívat si něčeho“ 以其生生之厚 (L.)

所生 *suǒshēng* np „životní podmínky“ 無厭其所生 (LXXII.)

4. Vi „růst“

vi „růst“ 師之所處，荊棘生焉 (XXX.)

vi v inchoativním vidu „začít růst“ 草木之生也柔脆，其死也枯槁 (LXXVI.)

vtprep „vyrůstat z nějakého stádia“ 合抱之木，生於毫末 (LXIV.)

功 *gōng*

N „úkol“, „práce plus její [kýžený] výsledek“, též „zásluha“

n „úkol“, „práce plus její [kýžený] výsledek“ 功成而弗居 (II.)

弗 *fú*

ADV zápornka obsahující v sobě zájmeno 3. osoby „ne...to“, někdy interpretována jako velmi silné „ne“: „v žádném případě“

adv zápornka „ne“ + zájmeno 3. osoby 功成而弗居 (II.)

去 *qù*

1. Vi „odejít“, „ztratit se“

vi „odejít“, „ztratit se“ 自古及今，其名不去，以閱眾甫 (XXI.)

kauzativní vt „způsobit, že něco odejde“, „odmítat něco“ 故去彼取此 (XII.)

2. Vt „odejít odněkud“, též „vzdálit se od něčeho“

vt v médiu „být vzdálený od něčeho“ 善之與惡，相去若何 (XX.)

民 *mín*

N „lid“

n „lid“ 愛民治國，能無為乎 (X.)

n „lid“, ve funkci přívlastku 絕智棄辯，民利百倍 (XIX.)

用 yòng

1. Vt „používat něco“, „aplikovat něco“, též „zaměstnávat někoho“

vt „používat něco“, „aplikovat něco“ 道冲，而用之或不盈 (IV.)

vt.om „používat to“ 使有什伯之器而不用 (LXXX.)

vtt „aplikovat něco na něco“ 虎無所用其爪 (L.)

用兵 yòngbīng np „vojenské umění“, „vojenství“ < vt + n „používat zbraně“, „válčit“ 用兵有言 (LXIX.)

2. ADJ „být funkční“

adj „být funkční“ 故有之以為利，無之以為用 (XI.)

n „užití“, „funkčnost“ 三十輻，共一轂，當其無，有車之用 (XI.)

乎 hū

Pm modální částice

pm modální větná částice, většinou tázací, ale i zvolací 明白四達，能無知乎 (X.)

pm modální částice kladená za invertovaný adjektivní přísudek 道之出口，淡乎其無味 (XXXV.)

且 qiě

CONJ spojka spojující predikativní větné členy „a k tomu“, „a navíc“

conj „a k tomu“, „a navíc“ 眾人皆有以，而我獨頑且鄙 (XX.)

外 wài

LOK „vně“ > ADJ „být vnější“

kauzativní vt „způsobit, že něco bude vnější“, „způsobit, že něco zůstane vně“ 外其身而身存 (VII.)

玉 yù

N „nephrit“

n „nephrit“ 是故不欲琬琰如玉，珞珞如石 (XXXIX.)

金玉 jīn yù n + n specif. „bronzové a nefritové předměty coby odznaky moci vládce“ 金玉滿堂，莫之能守 (IX.)

白 bái

ADJ „být bílý“, též přeneseně „být morálně čistý a neposkvrněný“

n „bělost“, „čistota“ 大白若辱 (XLI.)

n specif. „bílá stránka“, „světlá stránka“ 知其白，守其黑，為天下式 (XXVIII.)

明白 míngbái np „pochopení“, „porozumění“ < VPi „všechno dokonale chápat“ 明白四達，能無知乎 (X.)

四 sì

NUM „čtyři“

num ve funkci přívlastku „čtyři“ 域中有四大，而人居其一焉 (XXV.)

num ve funkci přívlastku „čtvero“, též „všichni“ 猶兮若畏四鄰 (XV.)

adv „na všechny čtyři strany“ 明白四達，能無知乎 (X.)

令 lìng

1. Vtt „přikazovat někomu něco“

vt „dávati někomu příkazy“ 民莫之令而自均 (XXXII.)

法令 fǎlìng np „zákony všeho druhu“ 法令滋彰，盜賊多有 (LVII.)

2. VTPIVOT kauzativní sloveso „způsobit, že někdo něco udělá“ nebo „způsobit, že něco získá nějakou vlastnost“

vtpivot „způsobit, že někdo něco udělá“ nebo „způsobit, že něco získá nějakou vlastnost“ 五色令人目盲 (XII.)

vtpivot.om „způsobit, že dotyčný něco udělá“ 故令有所屬 (XIX.)

目 mù

N „oko“

n „oko“ 五色令人目盲 (XII.)

耳目 ěrmù np „smysly“ < n + n „uši a oči“ 百姓皆注其耳目，聖人皆孩之 (XLIX.)

盲 máng

ADJ „být slepý“

vi v inchoativním vidu „oslepnout“ 五色令人目盲 (XII.)

失 shī

1. Vt „ztratit něco“ (opozitum vůči 得 dé „najít něco“)

vt „ztratit něco“ 寵為下，得之若驚，失之若驚 (XIII.)

2. Vt „minout se s něčím“, „propást něco“, „netrefit se do něčeho“ >

vt „minout se s někým“ 同於失者，道亦失之 (XXIII.)

vtV „propást příležitost něco udělat“ 下德不失德 (= 得)，是以無德 (XXXVIII.)

3. Vi „selhat“, „nechat si věci uniknout“

vi „selhat“, „nechat si věci uniknout“ 天網恢恢，疏而不失 (LXXIII.)

n „selhání“, „chyba“, „omyl“ 同於失者，道亦失之 (XXIII.)

古 gǔ

ADJ „být starodávný“ (opozitum vůči 今 jīn „být současný“)

adj „být starodávný“, ve funkci přívlastku 能知古始，是謂道紀 (XIV.)

n „dávno“, „dávno“, „dávno“ 自古及今，其名不去，以閱眾甫 (XXI.)

n „dávno“, „dávno“, „dávno“ 執古之道，以御今之有 (XIV.)

冬 *dōng*

N „zima“

n ve funkci určení času „v zimě“ 豫兮若冬涉川 (XV.)

巧 *qiǎo*

ADJ „být zručný“, „být vynalézavý“

n „zručnost“, „vynalézavost“ 絕巧棄利，盜賊無有 (XIX.)

伎巧 (psáno též 技巧) *jìqiǎo* np „zručnost“, též „ten, kdo je zručný“ < ADJP „být zručný“ 人多伎巧，奇物滋起 (LVII.)

未 *wèi*

ADV zápornka

1. „naprosto ne“, „věru ne“ 荒兮，其未央哉 (XX.)

2. „ještě ne“ 為之於未有，治之於未亂 (LXIV.)

央 *yāng*

Vi „skončit“, „dospět do konce“

vi „skončit“, „dospět do konce“ 荒兮，其未央哉 (XX.)

立 *lì*

Vi „stát“

vi „stát“ 獨立不改 (XXV.)

vi specif. „stát správným způsobem“ 企者不立 (XXIV.)

kauzativní vt „ustanovit do nějaké funkce (typicky do funkce syna nebes)“ 故立天子，置三公，雖有拱璧以先駟馬，不如坐進此道 (LXII.)

主 *zhǔ*

ADJ „být hlavní“ > N „ten hlavní, (tj. pán, majitel, vládce, hostitel a pod.)“

n „pán“, „majitel“, „vládce“ 衣養萬物而不為主，可名於小 (XXXIV.)

n specif. „opravdový vládce“ 受國之垢，是謂社稷主 (LXXVIII.)

n specif. „ten iniciativní“, „ten aktivní“ (srov. současné 主動) 吾不敢為主，而為客 (LXIX.)

人主 *rénzhǔ* np „vládce nad lidmi“, „vládce ostatních“ 以道佐人主者，不以兵強天下 (XXX.)

必 *bì*

ADJ „být nevyhnutelný“

adv „nutně“, „nezbytně“, „nevyhnutelně“ (zdůrazňuje objektivní nevyhnutelnost) 大軍之後必有凶年 (XXX.)

vt „nutně něco obnášet“, „mít něco nutně za následek“ 夫輕諾必寡信，多易必多難 (LXIII.)

必固 *bìgù* advp „zcela určitě“, „nade vši pochybnost“ 將欲歛之，必固張之 (XXXVI.)

左 *zuǒ*

LOK „vlevo“

n levá strana 偏將軍居左，上將軍居右 (XXXI.)

左契 *zuǒqì* np „levá část vrubovky (smlouva napsaná na destičku a rozlomená na pravou a levou část)“ 是以聖人執左契，而不責於人 (LXXIX.)

左右 *zuǒyòu* vpt „být někomu pomocníkem“ v pasívu < NP „ti, co jsou nalevo a napravo, tj. pomocníci, rádcové“ < lok + lok „nalevo a napravo“ 大道汜兮，其可左右 (XXXIV.)

右 *yòu*

LOK „vpravo“

n pravá strana 偏將軍居左，上將軍居右 (XXXI.)

左右 *zuǒyòu* vpt „být někomu pomocníkem“ v pasívu < NP „ti, co jsou nalevo a napravo, tj. pomocníci, rádcové“ < lok + lok „nalevo a napravo“ 大道汜兮，其可左右 (XXXIV.)

甘 *gān*

1. ADJ „být sladký“ >

adj „být sladký“, ve funkci přívlastku 天地相合，以降甘露 (XXXII.)

2. přeneseně ADJ „být chutný“

putativní vt „považovat něco za chutné“ 甘其食 (LXXX.)

汜 *fàn*

Vi „rozlít se jako povodeň“, „vše zaplavit“

vi „rozlít se jako povodeň“, „vše zaplavit“ 大道汜兮，其可左右 (XXXIV.)

平 *píng*

ADJ „být rovný“ > přeneseně ADJ „být vyrovnaný“, „být v klidu a míru“

adj „být vyrovnaný“, „být v klidu a míru“ 往而不害，安平泰 (XXXV.)

示 *shì*

Vtt „ukázat někomu něco“

vtt „ukázat někomu něco“ 國之利器不可以示人 (XXXVI.)

扔 *rēng*

Vt „hodit něco“ > „vrhnout se na někoho“

vt „vrhnout se na někoho“ 上禮為之而莫之以應，則攘臂而扔之 (XXXVIII.)

vi „vrhnout se (do boje)“, možná konativně „snažit se vrhnout se do boje“ 扔無敵 (LXIX.)

正 zhèng

1. ADJ „být přesně rovný“ > ADJ „být správný“, „být korektní“ >

adj „být správný“, „být korektní“, ve funkci přívlastku 正言若反 (LXXVIII.)

vi v inchoativním vidu „korigovat se“, „normalizovat se“, „napravit se“ 我好靜而民自正 (LVII.)

2. N „to, co je správné“, „norma“, „standard“

n „to, co je správné“, „norma“, standard 清靜為天下正 (XLV.)

n specif. „korektní způsoby“ 以正治國，以奇用兵 (LVII.)

vi „fungovat jakožto standard“ 侯王無以正，將恐蹶 (XXXIX.)

本 běn

N „kořen“, „kořen i s kmenem“

n „přeneseně „základ“ 故貴以賤為本 (XXXIX.)

石 shí

N „kámen“

n „kámen“ 是故不欲碌碌如玉，珞珞如石 (XXXIX.)

甲 jiǎ

N „krunýř“, „brnění“

甲兵 jiǎbīng np „výzbroj a výstroj všeho druhu“ 入軍不被甲兵 (L.)

甲兵 jiǎbīng np „vojsko“ 雖有甲兵，無所陳之 (LXXX.)

田 tián

N „pole“

n „pole“ 田甚蕪 (LIII.)

市 shì

N „trh“

vt „směňovat něco na trhu“, „obchodovat něčím“ 美言可以市 (LXII.)

加 jiā

Vtt „přidat něco někam“, přeneseně „naložit něco na někoho“, „aplikovat něco na někoho“ >

Vt „působit na někoho“

vt „působit na někoho“, „ovlivnit někoho“ 尊行可以加人 (LXII.)

召 zhào

Vt „povolat někoho k sobě“

vi „povolávat k sobě“ 不召而自來 (LXXIII.)

司 sī

Vt „mít něco na starost“, „být kompetentní k něčemu“, „řídít něco“

vt „mít něco na starosti“, možná inchoativně „vzít si něco na starost“ 有德司契，無德司徹 (LXXIX.)

司殺者 sīshāzhě np „kat“ < „ten, kdo má na starosti popravování“ 夫代司殺者殺，是謂代大匠斲 (LXXIV.)

代 dài

Vt „zastupovat někoho“

vttV „zastupovat někoho při nějaké činnosti“, „místo někoho něco dělat“ 夫代司殺者殺，是謂代大匠斲 (LXXIV.)

可 kě

1. ADJ „být přijatelný“

adjV modální adjektivum a marker pasívní konstrukce „lze“ 道可道，非常道；名可名，非常名 (I.)

可以 kěyǐ vptV modální sloveso „moci něco dělat“, „smět něco dělat“ 國之利器不可以示人 (XXXVI.)

可欲 kěyù np „to, po čem lze toužit“ 不見可欲，使民心不亂 (III.)

2. VtV „moci něco udělat“ (relativně vzácné, odpovídá dvojslabičnému 可以 kěyǐ)

vtV modální sloveso „moci něco udělat“ 夫樂殺人者，則不可得志於天下矣 (XXXI.)

母 mǔ

N „matka“, též přeneseně „zdroj“, „původ“

n přeneseně „zdroj“, „původ“ 有，名萬物之母 (I.)

食母 shímǔ np „matka-živitelka“ 我獨異於人，而貴食母 (XX.)

6 tahů

而 ér

CONJ spojka spojující predikativní konstrukce: „a“, „ale“ a pod.

conj „a“ 若使民常畏死，而為奇者，吾得執而殺之，孰敢 (LXXIV.)

conj „ale“ 眾人皆有餘，而我獨若遺 (XX.)

conj spojka kladená mezi předložkovou vazbu a hlavní přísudek 民之從事，常於幾成而敗之 (LXIV.)

conj spojka uvádějící hlavní přísudek a výraz před 而 označuje pohnutku pro děj vyjádřený hlavním přísudkem 富貴而驕，自遺其咎 (IX.)

而已 éryǐ pp „a to je vše“, „a basta“, „a nic víc“ 善有果而已 (XXX.)

而後 érhòu conjp „až teprve potom“ 故失道而後德 (XXXVIII.)

得而 dé'ér vptV modální sloveso „získat příležitost něco udělat“ 故不可得而親，不可得而疏 (LVI.)

成 chéng

1. Vt „vytvářet něco“, „završovat něco“, „dovést něco ke zdárnému konci“

vt „vytvářet něco“, „završovat něco“, „dovést něco ke zdárnému konci“ 難易相成 (II.)

vt v médiu „být dovršen“, „být hotov“ 功成而弗居 (II.)

vi „přivádět věci k úspěšnému konci“, „tvořit všechno možné“ 夫唯道善貸且成 (XLI.)

n „završenost“, „dokonalost“ (patrně odvozeno od vt v médiu) 大成若缺，其用不弊 (XLV.)

2. Vi „vzniknout“, „vytvořit se“

vi „vzniknout“, „vytvořit se“ 有物混成，先天地生 (XXV.)

3. Vt „stát se něčím“

vt „stát se něčím“ 不敢為天下先，故能成器長 (LXVII.)

4. Vt „dostát něčemu (typicky jménu, pověsti a pod.)“ (TLS: „give full expression to“)

vt „dostát něčemu“ 以其終不自為大，故能成其大 (XXXIV.)

行

1. háng N „cesta“, „silnice“

n „cesta“, „silnice“ 是謂行無行 (LXIX.)

2. xíng

1. Vi „jít“, „jet“, „cestovat“, „putovat (pěšky či na voze)“, též „plynout“ (o vodě)“ a pod.

vi „jít“ 夫物或行或隨 (XXIX.)

vi „putovat pěšky či na voze“ 善行無轍跡 (XXVII.)

vi „pohybovat se“, „plynout“ 周行而不殆 (XXV.)

n „chůze“, „putování“ 千里之行，始於足下 (LXIV.)

2. Vi „chovat se“, „jednat“ (lexémy 1. a 2. se často významově prolínají)

vi „chovat se“, „jednat“ 是以君子終日行不離輜重 (XXVI.)

vtrep „jednat v souladu s něčím“ < „kráčet po něčem“ 使我介然有知，行於大道₁，唯施是畏 (LIII.)

3. Vt „provádět něco“, „realizovat něco“ < „způsobit, aby něco chodilo“

vt „provádět něco“, „realizovat něco“ 聖人處無為之事，行不言之教 (II.)

vt.om „provádět to“, „realizovat to“ 天下莫能知₂，莫能行 (LXX.)

vt „provádět něco“, „realizovat něco“, v pasívu 吾言甚易知，甚易行 (LXX.)

3. xìng N „chování“, „způsoby“ < xíng vi „chovat se“

n „chování“, „způsoby“ 尊行可以加入 (LXII.)

n specif. „správné chování“ 難得之貨令人行妨 (XII.)

似 *sì*

Vt sloveso identifikace „podobat se něčemu (svým tvarem, vlastnostmi atd)“, „připomínat něco“

vt sloveso identifikace „podobat se něčemu“, „připomínat něco“ 淵兮，似萬物之宗 (IV.)

adv „zdá se, jakoby“ 天下皆謂我：道大，似不肖 (LXVII.)

存 *cún*

Vi „přežívat“, „pokračovat v existenci“, též „zůstat zachován“, „zůstat naživu“ a pod.

vi „zůstat nedotčen“, „pokračovat v existenci“, „zůstat naživu“ 外其身而身存 (VII.)

先 *xiān*

1. LOK „vpředu (prostorově)“, „před (časově)“ >

n „ten, kdo je vpředu“, „lídr“ 一曰慈，二曰儉，三曰不敢為天下先 (LXVII.)

n „ten, kdo byl dříve“, „předchůdce“, „předek“ 吾不知誰之子，象帝之先 (IV.)

vt „pohybovat se před něčím“ 雖有拱璧以先駟馬，不如坐進此道 (LXII.)

vt přeneseně „vést někoho“ 欲先民，必以身後之 (LXVI.)

vt + n + v prepoziční sloveso „dříve než něco“ 有物混成，先天地生 (XXV.)

2. ADJ „být první“

n specif. „první postavení“, „čelní pozice“ 舍後且先；死矣 (LXVII.)

vi v inchoativním vidu „dostat se na první místo“ 聖人後其身而身先 (VII.)

多 *duō*

1. ADJ „být početný“

adj „být početný“ 民之難治，以其智多 (LXV.)

adj v komparativu, přeneseně „být víc“, „mít větší váhu“ 身與貨孰多 (XLIV.)

adj „být početný“, ve funkci přívlastku 多易必多難 (LXIII.)

adv „hodně“ 多藏必厚亡 (XLIV.)

putativní vt „považovat něco za početné“ 大小多少 (LXIII.)

多言 *duōyán* np „ten, kdo hodně něco veřejně prohlašuje“, „mluvka“ < adv + vi 多言數窮，不如守中 (V.)

2. Vt0 existence s postverbálním členem existence „být něčeho hodně“

vt0 existence v komparativu „být něčeho více“ 天下多忌諱，而民彌貧 (= 畔) (LVII.)

3. Vt „mít něčeho hodně“, „mít něčeho víc než dost“

vi „mít všeho možného hodně“ 既以與人已愈多 (LXXXI.)

4. ADV „tím více“, „tím častěji“

adv „tím více“ 法令滋彰，盜賊多有 (LVII.)

如 *rú*

1. Vt sloveso identifikace „podobat se něčemu“, „vyrovnat se něčemu co do kvality“, „být jako něco“

vt sloveso identifikace „podobat se něčemu“, „vyrovnat se něčemu [co do kvality]“, „být jako

něco“ 專氣致柔，能如嬰兒乎 (X)

不如 *bùrú* vptV „nejlepší ze všeho je V“ 雖有拱壁以先駟馬，不如坐進此道 (LXII.)

2. ADV „jako“, „jakoby“

adv „jako“ (viz Komentář) 慎終如始，則無敗事 (LXIV.)

adv „jakoby“ 眾人熙熙，如享太牢，如春登臺 (XX.)

守 *shǒu*

Vt „bránit něco (často se zbraní v ruce)“, přeneseně též „hájit nějakou pozici“, „pevně na něčem trvat“, „dodržovat něco“, „jednat v souladu s něčím“

vt „bránit něco [se zbraní v ruce]“ 金玉滿堂，莫之能守 (IX.)

vt přeneseně „dodržovat něco“ 致虛極；守靜篤 (XVI.)

vt přeneseně „hájit nějakou pozici“, „[pevně] trvat na něčem“, „jednat v souladu s něčím“ 侯王若能守之，萬物將自賓 (XXXII.)

vi „zaujímat obranné postavení“, „být v obraně“ 夫慈，以戰則勝，以守則固 (LXVII.)

死 *sǐ*

Vi „zemřít“, „zahynout“, „odumřít“

vi „zemřít“ 死而不亡者壽 (XXXIII.)

vi „zemřít“, ve funkci přívlastku 以其無死地 (L.)

n „smrt“ 強梁者不得其死，吾將以為教父 (XLII.)

不死 *bùsǐ* adjp „být nesmrtelný“ 谷神不死，是謂玄牝 (VI.)

入死 *rùsǐ* vpi „zemřít“, „umírat“ (opozitum vůči 出生) 出生入死 (L.)

牝 *pìn*

N „vagína“, též přeneseně „samice“, „ženskost“ (považuje se za etymologicky příbuzné s 妣 *bǐ* „předkyně“ i s 屮 *bǐ* „kunda“)

n „vagína“ 未知牝牡之合而媾作，精之至也 (LV.)

自 *zì*

1. NPRO zvrtné zájmeno „sám sebe“, „sám sobě“

npro zvrtné zájmeno „sám sebe“ 是以侯王自稱孤、寡、不穀 (XXXIX.)

npro zvrtné zájmeno „sám sobě“ 富貴而驕，自遺其咎 (IX.)

2. ADV „sám od sebe“, „samovolně“, „automaticky“

adv „sám od sebe“, „samovolně“, „automaticky“ 侯王若能守之，萬物將自賓 (XXXII.)

自然 *zìrán*

adjp „být přirozený“ 希言自然 (XXIII.)

np „to, čím je [dotyčný] sám od sebe < adv + adjpro „být takovým sám od sebe“ 道法自然 (XXV.)

3. Vt + n + v prepoziční sloveso „od“

prepoziční sloveso „od“ 自古及今，其名不去，以閱眾甫 (XXI.)

4. prefix zvrtných sloves (viz Komentář)

自伐 zìfá vpi „chválit se“, „vychloubat se“ 不自伐故有功 (XXII.)
自矜 zìjīn vpi „vychloubat se“ 不自矜故長 (XXII.)

邪 (psáno též 耶) yé

Pm větná tázací částice

pm větná tázací částice 非以其無私邪 (VII.)

共 gòng

Vt „sdílet něco“, „mít něco dohromady“

vt „sdílet něco“, „mít něco dohromady“ 三十輻，共一轂，當其無，有車之用 (XI.)

色 sè

N „barva“

n specif. „druh barvy“ 五色令人目盲 (XII.)

耳 ěr

N „ucho“

n „ucho“ 五音令人耳聾 (XII.)

耳目 ěrmù np „smysly“ < n + n „uši a oči“ 百姓皆注其耳目，聖人皆孩之 (XLIX.)

夷 yí

ADJ „být rovný“, „být plochý“

adj „být rovný“, „být plochý“ 大道甚夷，而人好徑 (LIII.)

adj „být rovný“, „být plochý“, ve funkci přívlastku 夷道若額 (XLI.)

n „něco rovného“, „něco plochého“ 視之不見，名曰“夷“ (XIV.)

安 ān

1. ADJ „být pokojný“, též „být spokojený“

adj „být klidný“ 其安易持，其未兆易謀 (LXIV.)

vt „být spokojený s něčím“ 安其君，樂其俗 (LXXX.)

2. ViPRO tázací slovo zástupné „jak?“

vipro „jak“ 安可以為善 (LXXIX.)

各 gè

NPRO ukazovací zájmeno „každý“

npro ukazovací zájmeno „každý“ 夫兩者各得所欲，大者宜為下 (LXI.)

妄 wàng

ADJ „být pomýlený“, „být absurdní“

adv „v pomýlenosti“ 不知常，妄作凶 (XVI.)

全 quán

ADJ „být kompletní“, „mít všechny správné vlastnosti“, „být perfektní“

adj „být kompletní“, „mít všechny správné vlastnosti“, „být perfektní“ 誠全而歸之 (XXII.)

vi v inchoativním vidu „začít být perfektním“, „spravit se do dokonalosti“ 曲則全 (XXII.)

次 cì

NUM řadová číslovka „druhý v pořadí“, „další v pořadí“

num „druhý v pořadí“ 其次，親而譽之 (XVII.)

百 (psáno též 伯, 佰) bǎi (též bó)

NUM „sto“, též přeneseně „všichni“

num ve funkci přívlastku přeneseně „všichni“ 故能為百谷王 (LXVI.)

adv „stokrát“ 民利百倍 (XIX.)

(psáno též 伯, 佰) n „setnina“, „vojenská jednotka o stovce mužů“ 使有什伯之器而不用 (LXXX.)

百姓 bǎixìng np „lidé“, „obyvatelstvo“, též „vlivní lidé“, „gentry“ 百姓皆注其耳目 (XLIX.)

百姓 bǎixìng np „lidé“, „obyvatelstvo“, též „vlivní lidé“, „gentry“, ve funkci přívlastku 以百姓心為心 (XLIX.)

兆 zhào N „znamení“, „symptom“

vi v inchoativním vidu „ukázat znamení“, „symptomaticky se projevit“ 我獨泊兮，其未兆，如嬰兒之未孩 (XX.)

曲 qū

ADJ „být neúplný“, „být defektní“, též přeneseně „mít defektní charakter“

adj „být neúplný“, „být defektní“ 曲則全 (XXII.)

式 shì

N „vzor“, „model“

n „vzor“, „model“ 知其白，守其黑，為天下式 (XXVIII.)

n. specif. „správný vzor“ 知此兩者亦稽式 (LXV.)

伐 fá

Vi „chválit se“, „vychloubat se“

vi „chválit se“, „vychloubat se“ 果而勿伐 (XXX.)

自伐 *zìfá* vpi „chválit se“, „vychloubat se“ (viz Komentář) 不自伐故有功 (XXII.)

亦 *yì*

1. ADV „také“

亦 *yì* adv „také“ 故道大，天大，地大，人亦大 (XXV.)

亦 *yì* adv „také“, v záporné větě „ani“ 非其神不傷人，聖人亦不傷人 (LX.)

2. ADV „zajisté“, „určitě“

adv „zajisté“, „určitě“ (srov. české „A tak to také bude!“) 知此兩者亦稽式 (LXV.)

亦既 *yìjì* conjp „když už“, „jakmile“ 名亦既有，夫亦將知止 (XXXII.)

亦將 *yìjiāng* vptV modální sloveso „měli bychom určitě něco udělat“ 名亦既有，夫亦將知止 (XXXII.)

亦將 *yìjiāng* advp „zajisté“, „určitě“ 無名之樸，夫亦將無欲 (XXXVII.)

企 *qǐ*

Vi „stát na špičkách (abychom co nejdále viděli)“

vi „stát na špičkách“ 企者不立 (XXIV.)

字 *zì*

N „dospělé jméno“

vttV „dát někomu dospělé jméno, které zní X“ 強字之曰道 (XXV.)

好 *hào*

Vt „mít v něčem zalíbení“ < *hǎo* ADJ „být dobrý“

vt „libovat si v něčem“, „mít zalíbení v něčem“ 大道甚夷，而人好徑 (LIII.)

adv „s oblibou“ < vtV „libovat si v nějaké činnosti“ 其事好還 (XXX.)

年 *nián*

N „úroda“ (od toho odvozeno N „rok“)

凶年 *xiōngnián* np „neúroda“, „hladomor“ 大軍之後必有凶年 (XXX.)

果 *guǒ*

N „plod“ > přeneseně N „výsledek“

n „výsledek“ 善有果而已 (XXX.)

vi „mít výsledky“, „dopracovat se výsledku“ 果而勿矜 (XXX.)

早 *zǎo*

ADJ „být brzký“, „být včasný“

adv „brzy“ 不道早已 (XXX.)

早服 (備) *zǎobèi* np „včasná připravenost“ < adv + adj 夫唯嗇，是謂早服 (LIX.)

吉 *jí*

ADJ „být příznivý (typicky o osudu nebo věštbě)“

ajd „být příznivý“, „být šťastný“ ve funkci přívlastku 吉事尚左，凶事尚右 (XXXI.)

臣 *chén*

1. N „poddaný“ >

kauzativní vt.om „učinit z něj poddaného“, též možná postojové „chovat se k němu jako k poddanému“ 雖小，天下莫能臣也 (XXXII.)

2. N „ministr“

n ministr 國家昏亂，有忠臣 (XVIII.)

合 *hé* Vi „spojit se“

vi „spojit se“ 未知牝牡之合而駿作 (LV.)

vt „spojit se s něčím“ 天地相合，以降甘露 (XXXII.)

adv „tak, že se něco spojí (typicky ruce)“ 合抱之木，生於毫末 (LXIV.)

衣

1. *yī* N „oděv“ >

2. *yì* Vt „šatit někoho“

vt „šatit někoho“ 衣養萬物而不為主，可名於小 (XXXIV.)

至 *zhì*

1. Vt „dorazit někam“, též „dospět do nějakého stádia“

vt „dospět do nějakého stádia“ 然後乃至大順 (LXV.)

prepoziční sloveso „až do ...“ < vt „dospět do nějakého stádia“ 民至老死，不相往來 (LXXX.)

vi „přijít“, „dostavit se“, „nastat“ 民不畏威，則大威至 (LXXII.)

至於 *zhìyú* vpt „dospět do nějakého stádia“ 損之又損，以至於無為 (XLVIII.)

2. ADJ „být maximální“

adj „být maximální“, ve funkci přívlastku 至譽無譽 (XXXIX.)

n „maximum“, „nejvyšší stupeň“ 終日號而不嗷，和之至也 (LV.)

adv „maximálním způsobem (marker superlativu)“

至堅 *zhìjiān* np „to, co je nejpevnější“ < adv + adj „být maximálně pevný“ 天下之至柔，馳騁天下之至堅 (XLIII.)

至柔 *zhìróu* np „to, co je nejpoddajnější“ < adv + adj „být maximálně poddajný“ 天下之至柔，馳騁天下之至堅 (XLIII.)

戎 *róng*

N „ozbrojená síla“, „válka“

n „válka“, ve funkci přívlastku „válečný“, „bojový“ 天下無道，戎馬生於郊 (XLVI.)

光 *guāng*

N „světlo“, „záře“, „jas“

n „světlo“, „záře“, „jas“ 用其光 (LII.)

vi „zářit“, přeneseně „skvět se“ 光而不耀 (LVIII.)

夸 (psáno též 誇) *kuā*

Vi „chvástat se“, vychloubat se“

vi „chvástat se“, vychloubat se“ 是謂盜夸 (LIII.)

邦 *bāng*

N „stát“

n „stát“ 修之於邦，其德乃豐 (LIV.)

伎 *jì*

N „artista“, též „prostitutka“

伎巧 (psáno též 技巧) *jìqiǎo* np „zručnost“, též „ten, kdo je zručný“ < ADJP „být zručný“ 人多伎巧，奇物滋起 (LVII.)

伏 *fú*

Vi „ležet na břiše“ > Vi „číhat“

vt „číhat někde“ 福兮，禍之所伏 (LVIII.)

交 *jiāo*

Vi „křížit se“, od toho též „kopulovat“

n „kopulace“, specif. též „akt kopulace“, „soulož“ 大邦者下流，天下之牝，天下之交也 (LXI.)

adv „ve vzájemné interakci“, „jeden druhému“, „napřeskáčku“ 夫兩不相傷，故德交歸焉 (LX.)

匠 *jiàng*

N „tesař“

大匠 *dàjiàng* np „mistr tesař“ < adj + n „velký tesař“ 夫代司殺者殺，是謂代大匠斲 (LXXIV.)

舟 *zhōu*

N „lod“

舟輿 *zhōuyú* np „dopravní prostředky všeho druhu“ 雖有舟輿，無所乘之 (LXXX.)

名

1. *míng*

1. N „pojmenování [reality]“, „slovo“, též „termín“

n „pojmenování [reality]“, „slovo“ 名可名，非常名 (I.)

n specif. „jméno“ 強為之名曰大 (XXV.)

kauzativní vt „učinit z něčeho termín“, v pasívu 名可名，非常名 (I.)

名曰 *míngyuē* vpt „nazývat se nějak“, „jmenovat se nějak“ 視之不見，名曰“夷“ (XIV.)

2. N „sláva“, „věhlas“, též „pověst“

n „sláva“, „věhlas“ 道隱無名 (XLI.)

2. *mìng*

Vtt „pojmenovat něco nějak“

vtt „pojmenovat něco nějak“ 無，名天地之始；有，名萬物之母 (I.)

vtt.om „pojmenovat to nějak“, „označit to nějak“ 功成而不名有 (XXXIV.)

vt „pojmenovat něco“, v pasívu 繩繩兮不可名 (XIV.)

vtprep „pojmenovat něco nebo někoho nějak“, v pasívu 衣養萬物而不為主，可名於小 (XXXIV.)

地 *dì*

N „země“, též „místo“

n „místo“ 居善地 (VIII.)

n přeneseně „podmínky“, „situace“ (TLS: synonym group SITUATION „condition“, „state“)

人之生 [生]，動之於死地，亦十有三 (L.)

天地 *tiāndì* np „nebesa a země“, „univerzum“ 無，名天地之始 (I.)

有 *yǒu*

1. Vt0 sloveso existence s postverbálním členem existence „být“, „existovat“

vt0 sloveso existence s postverbálním členem existence „být“, „existovat“ 天下有道，卻走馬以糞 (XLVI.)

vt0 sloveso existence s postverbálním členem existence „být“ v inchoativním vidu „začít být“, „objevit se“ 大道廢，有仁義 (XVIII.)

vt0pivot sloveso existence „být“, „existovat“, vytváří teleskopickou konstrukci: „existovalo X, které ...“ 常有司殺者殺 (LXXIV.)

vtV0 „bývá to tak, že ...“, „stává se, že ...“, „přihodí se, že ...“ 夫代大匠斲者，希有不傷其手矣 (LXXIV.)

adv „někdy“ < vtV0 道乃久，沒有不殆 (XIV.)

vi v inchoativním vidu „objevit se“, „vzniknout“ 為之於未有，治之於未亂 (LXIV.)

npro neurčité zájmeno „něco“ 天下萬物生於有，有生於無 (XL.)

無有 *wúyǒu* np „absence něčeho“ < vt + npro 無有入無間，吾是以知無為之有益 (XLIII.)

2. Vt „mít něco“

vt „mít něco“ 吾所以有大患者，為吾有身 (XIII.)

vt specif. „držet něco“, „ovládat něco“, možná též rezultativně „získat něco pod kontrolu“ 莫知其極，可以有國 (LIX.)

vt.om v rezultativním vidu „přivlastňovat si to“ 生而不有 (LI.)

vi v inchoativním vidu „začít něco mít“, „začít něco projevovat“ 及其有事，不足以取天下 (XLVIII.)

n „to, co někdo má“ 執古之道，以御今之有 (XIV.)

有餘 yǒuyú np „ten, kdo má nadbytek“ < vt + n 損不足以奉有餘 (LXXVII.)

有德 yǒudé np „ten, kdo má charismatickou sílu de“ < vt + n 有德司契，無德司徹 (LXXIX.)

有罪 yǒuzui np „provinilec“ < vt + n 不曰：求以得，有罪以免邪 (LXII.)

此 cǐ

NPRO ukazovací zájmeno „tento“ (ukazuje na relativně blízké a konkrétní věci, často opozitum vůči 彼 bǐ „onen“)

npro ukazovací zájmeno „tento“ 此兩者，同出而異名 (I.)

npro ukazovací zájmeno, odkazuje kataforicky k následujícímu textu „to, co bude následovat“ 吾何以知其然哉？以此 (LVII.)

同 tóng

1. ADJ „být totožný s něčím“

vt v inchoativním vidu „začít být totožný s něčím“, „splynout s něčím“ 同其塵 (LVI.)

adv „shodně“, „pospolu“ 同謂之玄 (I.)

vtprep „ztotožňovat se s něčím“, možná též konativně „snažit se být stejný jako něco“ 故從事於道者，同於道 (XXIII.)

n „ztotožnění se“, „jednota“, „splnutí“ 是謂玄同 (LVI.)

2. Vt „mít něco společného“, „sdílet něco“

vt „mít něco společného“, „sdílet něco“ 此兩者，同出而異名 (I.)

7 tahů

妙 miào

ADJ „být do nejmenších detailů dokonalý“, „být ,vychytaný“, též „být úžasný“, „být zázračný“

n „vychytávka“, „úžasná a subtilní dokonalost“, též „pointa“ 不貴其師，不愛其資，雖智大迷，是謂要妙 (XXVII.)

微妙 wēimiào advp „co do všech detailů dokonale a vychytaně“ < ADJP „být do všech detailů dokonalý“, „být subtilním způsobem ,vychytaný“ 古之善為士者，微妙玄通 (XV.)

形 *xíng*

N „tělo“, též „tvar“, „forma“

n „tělo“ 其在道也曰：餘食贅形 (XXIV.)

n „tvar“, „forma“ 大象無形 (XLI.)

vt „dávat něčemu tvar“, „formovat něco“ 長短相形 (II.)

言 *yán*

1. Vt „hlásat něco“, „něco nahlas a veřejně prohlašovat“, též „závazně něco slíbit“

vt.om „hlásat to“, „nahlas a veřejně to prohlašovat“ 知者不言，言者不知 (LVI.)

vi „mluvit nahlas a veřejně“, „kázat“, „řečnit“ 天之道，不爭而善勝，不言而善應 (LXXIII.)

vtSO „tím je řečeno, že ...“, „tím se myslí, že ...“ 言以喪禮處之 (XXXI.)

多言 *duōyán* np „ten, kdo hodně něco veřejně prohlašuje“, „mluvka“ < adv + vi 多言數窮，不如守中 (V.)

2. N „závazná prohlášení“, „platná slova“, konkrétně „sliby“, „teorie“, „výroky“, „příslloví“ a pod.

n „prohlášení“, „výrok“ 正言若反 (LXXVIII.)

n „rčení“, „příslloví“ 古之所謂：「曲則全者」豈虛言哉 (XXII.)

n „teorie“ 吾言甚易知，甚易行 (LXX.)

n „sliby“? 是以聖人欲上民，必以言下之 (LXVI.)

建言 *jiànyán* np „postulát“ < vt + n „etablovaná závazná slova“ 故建言有之 (XLI.)

作 *zuò*

1. Vi „vzniknout“, „povstat“, „objevit se“

vi v inchoativním vidu „vzniknout“, „objevit se“ 化而欲作，吾將鎮之以無名之樸 (XXXVII.)

vi v kontinuativním vidu „neustále vznikat“, „povstávat“ 萬物作而不為始 (II.)

vtprep v inchoativním vidu „povstat z něčeho“, „začít odněkud“ 天下難事，必作於易，天下大事，必作於細 (LXIII.)

kauzativní vt „způsobit, že něco vznikne“, „vytvářet něco“ 不知常，妄作凶 (XVI.)

2. Vi „zaktivizovat se“, „začít fungovat“

vi specif. v inchoativním vidu „ztopořit se“ 未知牝牡之合而媾作，精之至也 (LV.)

見

1. *jiàn* Vt „vidět něco“, někdy též obecně „vnímat něco“

vt „vidět něco“ 不闚牖，見天道 (XLVII.)

vt.om „vidět to“ 視之不見，名曰“夷“ (XIV.)

vt „uvidět něco“, v pasívu 視之不足見 (XXXV.)

vi „vidět všechno možné“ 是以聖人不行而知，不見而明 (XLVII.)

vtV „vidět, že ... (nějakou situaci vyjádřenou predikativní konstrukcí)“, přeneseně „vědět, že ...“, „cítit, že ...“ 將欲取天下而為之，吾見其不得已 (XXIX.)

2. (v současném jazyce psáno 現) *xiàn* Vt „způsobit, že je něco vidět“, „ukázat něco“, „dát něco najevo“ (jedná se o lexikalizované kauzativní užití slovesa 見 *jiàn* „vidět něco“)

vt „ukázat něco“, „dát něco najevo“ 見其小曰明 (LII.)

志 *zhì*

N „vyšší záměr“, „ambice“

n „vyšší záměr“, „ambice“ 強行者有志 (XXXIII.)

得志 *dé zhì* vt + n idiomatický výraz „naplnit ambice“ 夫樂殺人者，則不可得志於天下矣 (XXXI.)

沖 *chōng*

1. Vt „vypláchnout něco (typicky vodou)“, „vyprázdnit něco“

vt v médiu „být vypláchnutý“, „být vyprázdněný“ 道沖，而用之或不盈 (IV.)

2. Vt „vystavovat se vířící vodě nebo vzduchu“, „koupat se v něčem (typicky ve vířící vodě)“

vt „koupat se v něčem“ 萬物負陰而抱陽，沖氣以為和 (XLII.)

吾 *wú*

NPRO zájmeno první osoby „já“, „my“, v podmětu nekontrastivní (na rozdíl od 我 *wǒ*). Rovněž často užíváno se všeobecnou referencí.

npro zájmeno 1. osoby „já“ 強梁者不得其死，吾將以為教父 (XLII.)

npro zájmeno 1. osoby „my“ 化而欲作，吾將鎮之以無名之樸 (XXXVII.)

npro zájmeno 1. osoby ve funkci přívlastku „můj“ 吾言甚易知，甚易行 (LXX.)

npro zájmeno 1. osoby „my“, se všeobecnou referencí „každý“, „kdokoli“ 吾所以有大患者，為吾有身 (XIII.)

谷 *gǔ*

N „údolí“

n „údolí“ 谷得一以盈 (XXXIX.)

n „údolí“, ve funkci přívlastku 谷神不死，是謂玄牝 (VI.)

川谷 *chuāngǔ* np „říční údolí“, „hluboké říční koryto“, „kaňon s řekou“ 譬道之在天下，猶川谷之於江海 (XXXII.)

身 *shēn*

N „osoba“, „persona“, „osobnost“, „něčí já“, často vztaženo k subjektu „vlastní osobnost“, „vlastní já“ (toto slovo se notoricky mylně překládá jako „tělo“, ačkoli je často desémantizováno, až se blíží NPRO „sám“)

n „osobnost“, „něčí já“ 聖人後其身而身先 (VII.)

沒身 *mòshēn* advp „až do smrti“ 既知其子，復守其母，沒身不殆 (LII.)

終身 *zhōngshēn* advp „do konce života“ 塞其兌，閉其門，終身不勤 (LII.)

私 *sī*

ADJ „být soukromý“, též „být sobecký“ (opozitum vůči 公 *gōng* „být veřejný“)
n „sobeckost“, „sobecké choutky“ 少私寡欲 (XIX.)

利 *lì*

1. ADJ „být výhodný“, „být užitečný“ >

adj „být užitečný“ 故有之以為利，無之以為用 (XI.)

adj „být výhodný“, „být užitečný“, ve funkci přívlastku 國之利器不可以示人 (XXXVI.)

2. N „to, co je výhodné“, „výhoda“, „užitek“, „zisk“ >

n „to, co je výhodné“, „zisk“ 絕巧棄利，盜賊無有 (XIX.)

3. kauzativní Vt „způsobit, že někdo bude mít zisk“, „prospívat někomu“, „přinášet někomu výhodu“

kauzativní vt „způsobit, že někdo bude mít zisk“, „prospívat někomu“, „přinášet někomu výhodu“ 水善利萬物而不爭 (VIII.)

kauzativní vt „způsobit, že někdo bude mít zisk“, „prospívat někomu“, „přinášet někomu výhodu“, v pasívu 不可得而利 (LVI.)

vi „přinášet užitek věcem“, „být každému k užitku“ 天之道，利而不害 (LXXXI.)

4. ADJ „být ostrý“

adj „být ostrý“, ve funkci přívlastku 帶利劍 (LIII.)

車 *chē*

N „vůz“

n „vůz“, ve funkci přívlastku 三十輜，共一轂，當其無，有車之用 (XI.)

狂 *kuáng*

ADJ „být šílený“, „být divoký“

發狂 *fākuáng* vpi v inchoativním vidu „zešílet“, „zbláznit se“ 馳騁畋獵令人心發狂 (XII.)

妨 *fáng*

Vt „vadit něčemu“, „překážet něčemu“

vt v médiu „být zablokovaný“, „být jakoby dotyčným někdo házel klacky pod nohy“ 難得之貨令人妨 (XII.)

何 *hé*

NPRO tázací zájmeno pro ne-osoby „co“, „jaký“, „jak“, „proč“ a pod.

npro tázací zájmeno „co“ 何謂寵辱若驚 (XIII.)

npro tázací zájmeno „jaký“ 夫何故 (L.)

奈何 *nàihé* advp tázací adverbium „jak?“, „jakým způsobem?“ 民不畏死，奈何以死懼之 (LXXIV.)

奈何 *nàihé* adsp tázací slovo řídící větu „co si myslet o tom, že..“, „jak to vypadá s tím, že..“

奈何萬乘之主而以身輕天下 (XXVI.)

幾何 *jǐhé* numppro *tázací slovo* zastupující kvantitu „nakolik“ 唯之與阿，相去幾何 (XX.)

若何 *ruòhé* vpiro *tázací slovo* zastupující kvalitu „jak“, „čím“ 善之與惡，相去若何 (XX.)

失 *shī*

1. Vt „ztratit něco“ (opozitum vůči 得 *dé* „najít něco“)

vt „ztratit něco“ 寵為下，得之若驚，失之若驚 (XIII.)

2. Vt „minout se s něčím“, „propást něco“, „netrefit se do něčeho“ >

vt „minout se s někým“ 同於失者，道亦失之 (XXIII.)

vtV „propást příležitost něco udělat“ 下德不失德 (= 得)，是以無德 (XXXVIII.)

3. Vi „selhat“, „nechat si věci uniknout“

vi „selhat“, „nechat si věci uniknout“ 天網恢恢，疏而不失 (LXXIII.)

n „selhání“, „chyba“, „omyl“ 同於失者，道亦失之 (XXIII.)

希 (psáno též 稀) *xī*

1. ADJ „být řídký“ >

n „něco řídkého“ 聽之不聞，名曰“希“ (XIV.)

2. přeneseně ADJ „být zřídka“, „být vzácný“

adj „být zřídka se vyskytující“, „být vzácný“ 知我者希，則我者貴 (LXX.)

adv „málokdy“, „zřídka“ 夫代大匠斲者，希有不傷其手矣 (LXXIV.)

迎 *yíng* Vt „jít něčemu naproti“

vt „jít něčemu naproti“ 迎之不見其首 (XIV.)

芸 *yún*

芸芸 *yúnyún* statp „být hojný“, „být bezpočetný“ 夫物芸芸，各復歸其根 (XVI.)

沒 *mò* Vi „zemřít“, „zaniknout“

vi „zemřít“, „zaniknout“ 道乃久，沒有不殆 (XVI.)

沒身 *mòshēn* advp „až do smrti“ 既知其子，復守其母，沒身不殆 (LII.)

足 *zú*

1. N „noha“

n „noha“ 千里之行，始於足下 (LXIV.)

2. ADJ „být dostatečný“

adj „být dostatečný“ 此三者以為文，不足 (XIX.)

n „dostatek“, též specif. „stav, kdy panuje dostatek“ 故知足之足，常足矣 (XLVI.)

adjV modální adjektivum a marker pasívní konstrukce „být dostatečný k nějaké činnosti“, „být hoden něčeho“ 視之不足見 (XXXV.)

adjV modální adjektivum a marker pasívní konstrukce, významově se blíží 可 *kě* „lze“ 用之不足既 (XXXV.)

不足 *bùzú* adjp „být nedostatečný“, „být defektní“ 廣德若不足 (XLI.)

不足 *bùzú* np „ten, kdo trpí nedostatkem“ 損不足以奉有餘 (LXXVII.)

足以 *zúyǐ* vptV modální sloveso „být hoden něco udělat“ 及其有事，不足以取天下 (XLVIII.)

孝 *xiào*

ADJ „být synovsky oddaný“

n „synovská oddanost“ 六親不和；有孝慈 (XVIII.)

私 *sī*

ADJ „být sobecký“ (opozitum vůči 公 *gōng* „být veřejný“)

n „sobeckost“, „sobecké choutky“, „soukromé zájmy“ 少私寡欲 (XIX.)

阿 (psáno též 呵) *hē*

Pm citoslovce odmítnutí nebo odsouzení

pm citoslovce odmítnutí nebo odsouzení „fuj“ 唯之與阿，相去幾何 (XX.)

牢 *láo*

N „druh skotu speciálně šlechtěný pro obětování“

太牢 *tàiláo* np „oběť *tailao* (při které se obětovala kráva, prase a ovce)“ 眾人熙熙，如享太牢，如春登臺 (XX.)

沌 *dùn*

沌沌 *dùndùn* statp „být celý zmatený“, „být zastřený“ (o mysli), „být nevědoucí“ (WGZ) 我愚人之心也哉沌沌兮 (XX.)

甫 viz 父

改 *gǎi*

Vi „měnit se k lepšímu“, „zlepšovat se“, „proměňovat se v něco kvalitativně lepšího“

vi „měnit se k lepšímu“, „zlepšovat se“, „proměňovat se v něco kvalitativně lepšího“ 獨立不改 (XXV.)

君 jūn

N „vládce“

n „vládce“ 安其君，樂其俗 (LXXX.)

n specif. „pozice vládce“ 輕則失根，躁則失君 (XXVI.)

n „vládce“, přeneseně „nadřazená vlastnost“ 重為輕根，靜為躁君 (XXVI.)

n „vládce“, přeneseně patrně „hlavní pohnutka“, „příčina“ 言有宗，事有君 (LXX.)

君子 jūnzǐ np „ušlechtilý muž“ < n + n „princ“, nedostižný ideál dokonalého člověka v konfuciánském paradigmatu 君子居則貴左，用兵則貴右 (XXXI.)

君子 jūnzǐ np ve funkci přívlastku „vztahující se k ušlechtilému muži“ 兵者不祥之器，非君子之器 (XXXI.)

忒 tè

Vi „odchýlit se (typicky od normy nebo od zákona)“

vi „odchýlit se“ 為天下式，常德不忒 (XXVIII.)

吹 chuī

Vi „dýchat“, „vydechovat“, „oddechovat“

vi „ztěžka oddechovat“ (v opozici vůči 歔 xū vi „dýchat zlehka“) 或歔或吹 (XXIX.)

佐 zuǒ

Vt „pomáhat někomu“

vt „pomáhat někomu“ 以道佐人主者，不以兵強天下 (XXX.)

兵 bīng

N „zbraň“ > přeneseně N „vojenská síla“ (oba významy bývá nesnadno odlišit)

n „zbraň“ 夫兵者，不祥之器 (XXXI.)

n „vojenská síla“ 是以兵強則滅，木強則折 (LXXVI.)

甲兵 jiǎbīng np „výzbroj a výstroj všeho druhu“ 入軍不被甲兵 (L.)

甲兵 jiǎbīng np „vojsko“ 雖有甲兵，無所陳之 (LXXX.)

用兵 yòngbīng np „vojenské umění“, „vojenství“ < vt + n „používat zbraně“, „válčit“ 用兵有言 (LXIX.)

壯 zhuàng

ADJ „být v rozkvětu sil“, „být v nejlepším věku“

adj „být v rozkvětu sil“, „být v nejlepším věku“ 物壯則老，是謂不道 (XXX.)

均 jūn

ADJ „být rovnoměrný“, „být v rovnováze“

vi v kontinuativním vidu „udržovat rovnováhu“, „vyrovnávat se (možná pokud jde o

distribuci bohatství?)”, „nastolovat rovnostářské poměry”? 民莫之令而自均 (XXXII.)

走 zǒu

Vi „běžet“

vi „běhat“, ve funkci přívlastku „běhající“, možná „jsoucí v akci (o koních)“ 天下有道，卻走馬以糞 (XLVI.)

兕 sì

N „nosorožec“ (není ovšem úplně jasné, zda se jedná opravdu o nosorožce, možná je to ve skutečnosti „divoký tur“)

兕 sì n „nosorožec“ 兕無所投其角 (L.)

兕虎 sìhǔ np „divoká a nebezpečná zvířata všeho druhu“ 陸行不遇兕虎 (L.)

投 tóu

Vt „hodit něčím“ > Vtt „strčit něco někam“, též „zabodnout něco někam“

vtt „zabodnout něco někam“ 兕無所投其角 (L.)

角 jiǎo

N „roh“

n „roh“ 兕無所投其角 (L.)

兌 duì

N „průduch“, „otvor“

n „průduch“, „otvor“ (patrně ve významu dnešního 竅 qiào „tělesný otvor“) 開其兌 (LII.)

祀 sì

Vi „vykonávat každoroční oběti za pokračování státu vůči zemřelým vládcům“ (TLS)

祭祀 jìsì np „oběti všeho druhu“, „obětování“ < VPi „vykonávat oběti všeho druhu“ 子孫以祭祀不輟 (LIV.)

含 hán

Vt „držet něco v ústech“ > Vt „obsahovat něco“, „mít v sobě něco“

vt „obsahovat něco“, „mít v sobě něco“ 含德之厚，比於赤子 (LV.)

赤 chì

ADJ „být červený“, přeneseně ADJ „být nahý“

赤子 chìzǐ np „novorozeně“, „naháček“ < ADJ + N 含德之厚，比於赤子 (LV.)

牡 *mǔ*

N „penis“

n „penis“ 未知牝牡之合而媵作，精之至也 (LV.)

忌 *jì*

Vt „vyhýbat se něčemu (typicky tomu, co je zakázáno)“

忌諱 *jìhuì* np „tabu všeho druhu“, „zákovědi všeho druhu“ 天下多忌諱，而民彌貧(畔) (LVII.)

妖 *yāo*

ADJ „být zřůdný“

n „zřůdnost“, též „něco zřůdného“ 正復為奇，善復為妖 (LVIII.)

克 *kè*

Vt „přemoci někoho“, „vypořádat se s někým nebo něčím“

vt „přemoci někoho“, „vypořádat se s někým nebo něčím“ 重積德則無不克 (LIX.)

坐 *zuò*

Vi „sedět“

adv „vsedě“ 雖有拱壁以先駟馬，不如坐進此道 (LXII.)

求 *qiú*

Vt „hledat něco“, „snažit se něčeho dosáhnout“ (téměř vždy konativní)

vtS „snažit se dosáhnout toho, aby ...“ 民之輕死，以其上求生之厚，是以輕死 (LXXV.)

vi „hledat všechno možné“ 不曰：求以得，有罪以免邪？ (LXII.)

免 *miǎn*

Vt „vyhnout se něčemu“, „uniknout něčemu“

vi „vyhnout se“, „uniknout (typicky trestu nebo smrti)“ 不曰：求以得，有罪以免邪 (LXII.)

里 *lǐ*

N „čínská míle“

n „čínská míle“ 千里之行，始於足下 (LXIV.)

肖 *xiào*

ADJ „být hodný“, „stát za něco“

adj „být hodný“, „stát za něco“, (odpovídá současnému 像話) 若肖，久矣其細也夫 (LXVII.)

不肖 *bùxiào* adjp „být nehodný“, „být bez nadání a morálních kvalit“, „nestát za nic“ (často v opozici vůči 賢 *xián* „být moudrý a zároveň nadaný“) 天下皆謂我：“道大，似不肖 (LXVII.)

折 *zhé*

Vt „zlomit něco“

vt v médiu „zlomit se“ 木強則折 (LXXVI.)

抑 *yì*

Vt „stlačit něco směrem dolů“

vt „stlačit něco směrem dolů“ 高者抑之，下者舉之 (LXXVII.)

攻 *gōng*

Vt „pustit se do něčeho s vervou“, též „útočit na někoho“

vt inch. „pustit se do něčeho s vervou“ 天下莫柔弱於水，而攻堅強者莫之能勝 (LXXVIII.)

社 *shè*

N „oltář pudy“

社稷 *shèjì* np „trůn“, „stát“, ve funkci přívlastku < N + N „oltáře pudy a obilí“ 受國之垢，是謂社稷主 (LXXVIII.)

伯 viz 百

矣 (psáno též 已) *yǐ*

1. Pm větná modální částice indikující změnu stavu nebo potenciální možnost, že k této změně dojde

pm větná modální částice

舍後且先；死矣 (LXVII.)

2. Pm/Ps modální a strukturní částice markující inverzi adjektivního přísudku

pm/ps modální a strukturní částice

若肖，久矣其細也夫 (LXVII.)

8 tahů

始 *shǐ*

1. N „počátek“, „správný začátek“, „původ“

n „počátek“, „správný začátek“, „původ“ 無，名天地之始 (I.)

kauzativní vtprep.om „iniciovat to“, „dát tomu počáteční impuls“ 萬物作而不為始 (II.)

2. Vi „začínat“ (< brát svůj počátek)

vtprep „začínat s nějakého stádia“, „začít odněkud“ 千里之行，始於足下 (LXIV.)

vtV „teprve, až se začalo něco dělat“, „teprve, když se něco poprvé stalo“ 始制有名 (XXXII.)

n „začátek“, „počáteční fáze“ 慎終如始，則無敗事 (LXIV.)

物 *wù*

N „věc“, „tvor“, též „druh věci“, též „záležitost (srov. české „věc“)

n „věc“, též „druh věci“, příp. „záležitost“, „věc v nejabstraktnějším slova smyslu“ 恍兮惚兮，其中有物 (XXI.)

n „bytost“, „tvor“ 是以聖人常善救人，故無棄人；常善救物，故無棄物 (XXVII.)

萬物 *wànwù* np „deset tisíc [druhů] věcí“, „všechny věci v nejširším slova smyslu včetně záležitostí“ 侯王若能守之，萬物將自賓 (XXXII.)

無物 *wúwù*

np „neexistence věcí“, specif. „stav, kdy neexistují věci“, „bezvěcnost“ 復歸於無物 (XIV.)

np ve funkci přívlastku „něco, co je bezvěcné“, „něco, co nemá materiální povahu“, ale možná též abstraktně „bezvěcnost“ 無物之象 (XIV.)

其 *qí*

1. NPRO npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu „jeho“, „její“ a pod.

npro zájmeno 3. osoby ve funkci genitivu 夫物芸芸，各復歸其根 (XVI.)

2. NPRO npro osobní zájmeno 3. osoby ve funkci podmětu závislé konstrukce

npro osobní zájmeno 3. osoby ve funkci podmětu závislé konstrukce 以其生生之厚 (L.)

npro nereferenční zájmeno ve funkci podmětu závislé konstrukce 其安易持，其未兆易謀 (LXIV.)

3. NPRO ukazovací zájmeno „dotyčný“, „relevantní“, „ten správný“

npro ukazovací zájmeno „ten dotyčný“, „relevantní“, „ten správný“ 三十輻，共一轂，當其無，有車之用 (XI.)

4. ADV modální adverbium „patrně“, „nejspíš“

adv modální adverbium „patrně“, „nejspíš“ 功成而不處，其不欲見賢 (LXXVII.)

兩 *liǎng* NUM „oba dva“, „pár“

num „oba dva“, „pár“ 此兩者，同出而異名 (I.)

n „obě dvě věci“ 夫兩不相傷，故德交歸焉 (LX.)

者 *zhě*

1. NPRO vztažné zájmeno referující nejčastěji k subjektu činnosti nebo vlastnosti „ten, který ...“

npro vztažné zájmeno referující k subjektu činnosti nebo vlastnosti „ten, který ...“ 此兩者，同出而異名 (I.)

npro vztažné zájmeno odkazující k faktu popsanému v konstrukci předcházející zájmenu 者 前識者，道之華，而愚之始 (XXXVIII.)

npro tematizující zájmeno anaforicky odkazující ke jmennému podmětu „takový“, „tento“, „jistý“ a pod. 大邦者下流，天下之牝，天下之交也 (LXI.)

npro nereferenční zájmeno, uzavírá konstrukci se 所 古之所以貴此道者何 (LXII.)

2. Ps strukturní částice

ps částice markující hranici mezi jmenným podmětem a jmenným přísudkem 夫禮者，忠信之薄，而亂之首 (XXXVIII.)

ps částice uzavírající citovanou pasáž 古之所謂：「曲則全者」豈虛言哉 (XXII.)

ps částice uzavírající vedlejší větu v podmínkovém souvětí „pokud by došlo k tomu, že ...“ 勝而不美，而美之者，是樂殺人 (XXXI.)

司殺者 *sīshāzhě* np „kat“ < „ten, kdo má na starosti popravování“ 常有司殺者殺 (LXXIV.)

門 *mén*

N „dveře“, „brána“, „vchod“, též přeneseně „smysly“

n „vchod“, „ústí“ 玄牝之門，是謂天地根 (VI.)

n přeneseně „brána k pochopení něčeho“ 玄之又玄，眾妙之門 (I.)

n přeneseně „smysly“ 塞其兌，閉其門，終身不勤 (LII.)

天門 *tiānmén* np „nebeské potažmo přírodní brány“, t.j. „smysly“ 天門開闔，能為雌乎 (X.)

知

1. *zhī*

Vt „dobře něčemu rozumět“, „chápat něco“

vt „dobře něčemu rozumět“, „chápat něco“ 能知古始，是謂道紀 (XIV.)

vt v inchoativním vidu „začít něčemu dobře rozumět“, „pochopit něco“ 天下皆知美之為美，斯惡已 (II.)

vt.om „chápat to“ 知不知，尚矣 (LXXI.)

vtV „chápat nějakou situaci“ 知不知，尚矣 (LXXI.)

vtV modální sloveso „umět něco dělat“, „rozumět nějaké činnosti“ 常知稽式，是謂玄德 (LXV.)

vtS „být si vědom nějaké situace“, „chápat, že ...“ 太上，不知有之 (XVII.)

vi „dobře rozumět věcem“, „chápat všechno možné“ 是以聖人不行而知 (XLVII.)

n „dobré porozumění“, „vědomosti“ 常使民無知無欲，使夫智者不敢為也 (III.)

2. *zhì* viz 智

易 yì

ADJ „být snadný“

adj „být snadný“ 圖難於其易 (LXIII.)

n „něco snadného“ 難易相成 (II.)

n „jednoduchost“ (opak „nesnáze“) 多易必多難 (LXIII.)

n specif. „stádium, kdy je něco jednoduché“ 天下難事，必作於易 (LXIII.)

putativní vt „považovat něco za snadné“ 天下莫柔弱於水，而攻堅強者莫之能勝，以其無以易之 (LXXVIII.)

adjV modální adjektivum a marker pasivní konstrukce „je snadno něco udělat“ 吾言甚易知，甚易行 (LXX.)

長

1. **cháng** ADJ „být dlouhý“ (prostorově), „být dlouhotrvající“ (časově), též přeneseně „být vynikající“

adj „být dlouhotrvající“ 天長地久 (VII.)

adj „být dlouhotrvající“ ve funkci přívlastku 長生久視之道 (LIX.)

adj přeneseně „být nejlepší“, „být vynikající“ 不自矜故長 (XXII.)

n „něco dlouhého“, též „něco delšího“ 長短相形 (II.)

adv „dlouho“ 揣而銳之，不可長保 (IX.)

長久 *chángjiǔ* adjp „být trvalý“, „být velmi dlouhodobý“ 有國之母，可以長久 (LIX.)

2. **zhǎng** N „staršina“, „vedoucí“ < ADJ „být starší“

n „staršina“, „vedoucí“

官長 *guānzhǎng* np „představený úředníků“, „vrchní úředník“ 聖人用之，則為₂官長 (XXVIII.)

器長 *qìzhǎng* np dosl. „hlavní orgán“, patrně „první mezi ministry“ a pod. 不敢為天下先，故能成器長 (LXVII.)

vi „chovat se jako staršina“, „být v čele“ 長而不宰 (LI.)

vt „chovat se jako staršina vůči někomu“, „vést někoho (jako starší mladšího)“ 長之育之 (LI.)

和 hé

1. ADJ „být harmonický“ (muzikálně, přeneseně i společensky)

n „souzvuk“, „souznění“ 終日號而不嗟，和之至也 (LV.)

n „harmonie“, „soulad“ 萬物負陰而抱陽，沖氣以為和 (XLII.)

kauzativní vt „způsobit, že se něco dostane do harmonického souzvuku“, „sladit něco“ 音聲相和 (II.)

kauzativní vt „způsobit, že něco bude harmonické“, „usmířit něco“, „uhladit něco“ 和大怨，必有餘怨 (LXXIX.)

不和 *bùhé* vi v inchoativním vidu „začít být disharmonický“, „dostat se do nesouladu“ < ADJP „být disharmonický“

2. Vt „ladit s něčím“, „být v souladu s něčím“

vt v inchoativním vidu „dostat se do souladu s něčím“ 和其光 (LVI.)

事 shì

1. N „věc“, „záležitost“

n „věc“, „záležitost“ 天下難事，必作於易 (LXIII.)

處事 chǔ shì vt + n „řešit záležitosti“, „zabývat se záležitostmi“ 聖人處無為之事 (II.)

從事 cóngshì vpi „pracovat“ < vt + n 民之從事，常於幾成而敗之 (LXIV.)

從事 cóngshì vptprep „pracovat na něčem“, „zabývat se něčím“ 故從事於道者，同於道 (XXIII.)

2. Vt „sloužit někomu“ >

vt „sloužit někomu“ 治人事天，莫若嗇 (LIX.)

3. Vi „být ve službě“, „sloužit“

vi „být ve službě“, „sloužit“ 為無事，事無事，味無味 (LXIII.)

n „služba“ 事善能 (VIII.)

4. Vt „snažit se o něco“

vt „snažit se o něco“ 為無事，事無事，味無味 (LXIII.)

n „snaha“, „úsilí“ (TLS: „strategic effort“)

無事 wúshì np „absence snahy“ < vt + n 以無事取天下 (LVII.)

居 jū

1. Vt „bydlet někde“, též přeneseně „setrvávat někde“, „ulpívat na něčem“, „zakládat si na něčem“ (srov. české hovorové „jet v něčem“) >

vt „bydlet někde“ 無狎其所居 (LXXII.)

vt přeneseně „zakládat si na něčem“ 是以大丈夫處其厚，不居其薄 (XXXVIII.)

vptprep přeneseně „zaujímat někde nějakou pozici“, „být něčím na nějakém místě“ 域中有四大，而人居其一焉 (XXV.)

2. Vi „bydlet“

n „bydlení“ 居善地 (VIII.)

3. Vi „zůstávat doma“, „být v klidu“, též „sedět“

vi „zůstávat doma“, „být v klidu“ 君子居則貴左 (XXXI.)

尚 shàng

1. viz 上

2. ADV „dokonce“, v záporných větách „ani“

adv „ani“ 天地尚不能久，而況於人乎 (XXIII.)

使 shǐ

1. Vt „používat něco“, „ovládat něco“

vt „ovládat něco“ 心使氣曰強 (LV.)

2. Vtpivot kauzativní sloveso řídící teleskopickou konstrukci „způsobit, že někdo bude něco dělat“

vtpivot kauzativní sloveso „způsobit, že někdo něco udělá“ 不尚賢，使民不爭 (III.)

vtpivot.om „způsobit, že dotyčný něco udělá“ 使有什伯之器而不用 (LXXX.)

3. CONJ spojka uvádějící hypotézu „kdyby“ < kauzativní vtpivot „kdyby se způsobilo, že ...“

conj „kdyby“ 使我介然有知，行於大道，唯施是畏 (LIII.)

若使 *ruòshǐ* conjp „pokud“, „pokud by (v protikladu k faktické situaci)“ 若使民常畏死，而為奇者，吾得執而殺之，孰敢 (LXXIV.)

爭 *zhēng*

Vt sloveso společné činnosti „soupeřit s někým“, „soutěžit s někým“

vtprep „soupeřit s někým“ 故天下莫能與之爭 (XXII.)

vi „soupeřit“, „soutěžit“, „chovat se konkurenčním způsobem“ 天之道，不爭而善勝 (LXXIII.)

治

1. *zhì* ADJ „být v [dokonalém] pořádku“, „být uspořádaný“ (opozitum vůči 亂 *luàn* „být v chaosu“) >

adj „být v [dokonalém] pořádku“ 為無為，則無不治 (III.)

vi v konativním vidu „snažit se udržovat pořádek“, „snažit se vládnout správným způsobem“ 是以聖人之治，虛其心，實其腹，弱其志，強其骨 (III.)

2. *zhì* (též *chí*) kauzativní Vt „přivádět něco do pořádku“, „řídit něco“, „spravovat něco (typicky stát)“

vt „přivádět něco do pořádku“, „řídit něco“ 愛民治國，能無為乎 (X.)

虛 *xū*

ADJ „být prázdný“ (opozitum vůči 實 *shí* „být plný“)

adj „být prázdný“ 朝甚除，田甚蕪，倉甚虛 (LIII.)

adj „být prázdný“, ve funkci přívlastku 古之所謂：「曲則全者」豈虛言哉 (XXII.)

kauzativní vt v konativním vidu „snažit se způsobit, že něco bude prázdné“, „snažit se vyprázdnit něco“ 虛其心，實其腹 (III.)

n „prázdnota“ 致虛極；守靜篤 (XVI.)

或 *huò*

1. ADV „patrně“, „[velmi] pravděpodobně“, „stává se, že“ (etymologicky příbuzné se slovem 有 *yǒu* „být“, „bývá, že“)

adv „patrně“, „[velmi] pravděpodobně“, „stává se, že“ 道沖，而用之或不盈 (IV.)

2. ADV „nějak“, „nějakým způsobem“ (etymologicky příbuzné se slovem 有 *yǒu* „být“, „něco“)

adv „nějak“, „nějakým způsobem“ 湛兮，似或存 (IV.)

3. NPRO neurčité zájmeno „někdo“, „některý“, „něco“ (etymologicky příbuzné se slovem 有 *yǒu* „být“, „něco“)

npro neurčité zájmeno „některý“ 夫物或行或隨 (XXIX.)

宗 zōng

N „předek“, též přeneseně „původ“, „prapůvod“

n „předek“, též přeneseně „původ“, „prapůvod“ 淵兮，似萬物之宗 (IV.)

n specif. „hlavní význam“ (TLS: „the main point made by a text or a person“). Srov. též současné 宗 coby numerativ: 一宗事) 言有宗，事有君 (LXX.)

屈 qū

ADJ „být křivý“ (opozitum vůči 直 zhí „být rovný“, „být přímý“), též přeneseně „být křivý svým charakterem“

adj „být křivý“ 大直若屈 (XLV.)

vi v inchoativním vidu „zkřivit se“, „zbortit se“ 虛而不屈，動而愈出 (V.)

若 ruò

1. NPRO osobní zájmeno „ty“, „tvůj“

npro „tvůj“, se všeobecnou referencí „náš“ 貴大患若身 (XIII.)

2. Vt sloveso identifikace „být podobný něčemu“, též „vyrovnat se něčemu co do kvality“

vt sloveso identifikace „být podobný něčemu“, též „vyrovnat se něčemu co do kvality“ 上善若水 (VIII.)

vtV sloveso identifikace „být podobný nějaké situaci“, „vyrovnat se nějaké situaci co do podstaty“ 治大國若烹小鮮 (LX.)

若何 ruòhé vipro tázací slovo zastupující kvalitu „jak“, „čím“ 善之與惡，相去若何 (XX.)

3. ADV „jakoby“

adv „jakoby“ 中士聞道，若存若亡 (XLI.)

adS „jakoby S“ 豫兮若冬涉川 (XV.)

4. ADV „a tak“, „a tudíž“, „takto“ (analogické současnému 就)

adv „takto“ 愛以身為天下，若可託天下 (XIII.)

5. CONJ „pokud by“ (často zaujímá pozici mezi podmětem a přísudkem typickou pro adverbialní určení a vyjadřuje nenaplněnou podmínku)

conj „pokud by“ 侯王若能守之，萬物將自賓 (XXXII.)

若使 ruòshǐ conj „pokud“, „pokud by (v protikladu k faktické situaci)“ 若使民常畏死，而為奇者，吾得執而殺之，孰敢 (LXXIV.)

6. sufix některých slov stavových

綿綿若 miánmiánruò statp v adverbialní funkci „být kontinuální“, „být nepřetržitý“

非 fēi

1. Vt (stažená forma zápornky 不 bù a předklasické spony 唯 wéi)

vt sloveso identifikace „nebýt něčím“

vt sloveso identifikace „nebýt v souladu s něčím“, „neodpovídat něčemu“

vtV „nebylo to tak, že by ...“

vtS = 不 + 唯 „nejen, že ...“

2. ADJ „být nesprávný“ (antonymum 是 shì)

所 *suǒ*

1. N „místo“

n specif. „správné místo“ 不失其所者久 (XXXIII.)

2. NPRO vztažné zájmeno zastupující předmět a zároveň vytvářející jmennou konstrukci „to, co“, „ten, koho“

npro vztažné zájmeno zastupující předmět „to, co“, „ten, koho“ 處眾人之所惡，故幾於道 (VIII.)

npro vztažné zájmeno s kataforickou referencí zastupující předmět 古之所謂：「曲則全者」豈虛言哉 (XXII.)

無所 *wúsuǒ* vptV „nemít důvod něco dělat“ TLS: „have no reason to V“ 雖有舟輿，無所乘之 (LXXX.)

無所歸 *wúsuǒguī* np „ten, kdo nemá, kam by se vrátil“, „bezdomovec“ 僂僂兮，若無所歸 (XX.)

於 *yú*

1. Vt „jít někam“, „směřovat někam“

vt „směřovat někam“ 譬道之在天下，猶川谷之於江海 (XXXII.)

2. univerzální prepoziční sloveso uvádějící různé druhy předmětů

„když“ 圖難於其易，為大於其細 (LXIII.)

za slovesem pohybu uvádí konečný bod pohybu 復歸於無物 (XIV.)

„ve vztahu k něčemu“ 夫樂殺人者，則不可得志於天下矣 (XXXI.)

uvádí předmět slovesa nazývání s významem názvu 衣養萬物而不為主，可名於小 (XXXIV.)

uvádí objekt srovnání v konstrukci s adjektivem v komparativu 咎莫大於欲得 (XLVI.)

比於 *bìyú* (v běžné výslovnosti *bǐyú*) vpt „být srovnatelný s něčím“ 含德之厚，比於赤子 (LV.)

幾於 *jīyú* vtp „blížit se těsně k něčemu“, přeneseně „aproximovat k něčemu“ 處眾人之所惡，故幾於道 (VIII.)

況於 *kuàngyú* ppm částice tvořící rétorickou otázku „a což teprve“ 天地尚不能久，而況於人乎 (XXIII.)

至於 *zhìyú* vpt „dospět do nějakého bodu“, „dojít do nějakého stádia“ 損之又損，以至於無為 (XLVIII.)

金 *jīn*

N „kov“, často „bronz“ nebo jiný prestižní kov

金玉 *jīn yù* n + n specif. „bronzové a nefritové předměty coby odznaky moci vládce“ 金玉滿堂，莫之能守 (IX.)

咎 *jiù*

N „[zasloužené] neštěstí“, „neblahá věštba“, „neblahá věc“

n „[zasloužené] neštěstí“ 咎莫大於欲得 (XLVI.)

抱 *bào*

1. Vt „objímat něco“ >

vt „objímat něco“ 萬物負陰而抱陽 (XLII.)

vt „objímat něco“, v pasívu 善抱者不脫 (LIV.)

2. Vt „přidržovat se něčeho“, „kultivovat něco, co má zásadní důležitost“

vt „kultivovat něco, co má zásadní důležitost“ 載營魄抱一，能無離乎 (X.)

兒 *ér*

N „syn“

嬰兒 *yīng'ér*

np „kojenec“, „novorozeně“, „nemluvně“ 專氣致柔，能如嬰兒乎 (X.)

np specif. „stádium novorozence“, „stav novorozence“ 復歸於嬰兒 (XXVIII.)

明 *míng*

1. ADJ „být jasný“, též přeneseně „být zřejmý“, „být dobře viditelný“

adj „být jasný“, „být dobře viditelný“ 不自見故明 (XXII.)

adj „být jasný“, „být zřejmý“, ve funkci přívlastku 明道若昧 (XLI.)

n „to, co je jasné“, „to, co je zřejmé“ 是謂襲明 (XXVII.)

2. Vi „dobře vidět“, též přeneseně „dobře chápat“, „mít ve věcech jasno“

vi „mít ve věcech jasno“ 自知者明 (XXXIII.)

n „dobré vidění“ 用其光，復歸其明，無遺身殃 (LII.)

kauzativní vt „způsobit, že někdo bude mít jasno“, „přinést někomu poznání a osvícení“ 古之善為道者，非以明民，將以愚之 (LXV.)

明白 *míngbái* np „pochopení“, „porozumění“ < VPi „všechno dokonale chápat“ 明白四達，能無知乎 (X.)

味 *wèi*

N „chut“

n „chut“ 道之出口，淡乎其無味 (XXXV.)

n specif. „druh chuti“ 五味令人口爽 (XII.)

putativní vt „považovat něco za chutné“ 為無事，事無事，味無味 (LXIII.)

無味 *wúwèi* np „to, co je bez chuti“ 為無事，事無事，味無味 (LXIII.)

彼 *bǐ*

NPRO „tamto“, ukazovací zájmeno, ukazuje na relativně vzdálené věci

npro „tamto“ 故去彼取此 (XXXVIII.)

1. 取

1. qǔ

Vt „brát něco“, „akceptovat něco“, „vzít si něco“ též „anektovat něco (typicky stát)“

vt „akceptovat něco“, „brát něco“ 故去彼取此 (XXXVIII.)

vt „anektovat něco (typicky stát)“ 以無事取天下 (LVII.)

vtt.om „vzít si to od někoho“ 將欲取之，必固與之 (XXXVI.)

vi „anektovat všechno možné“ 故或下以取，或下而取 (LXI.)

n „uchvácení něčeho“, „anexe“ 不以取強 (XXX.)

2. jù (psáno místo 聚 (Chen))

Vt „připojit se k někomu“, „přidat se k někomu“

vt „připojit se k někomu“, „přidat se k někomu“ 小邦以下大邦，則取大邦 (LXI.)

vi „připojovat se“ 故或下以取，或下而取 (LXI.)

狀 zhuàng

N „tvar“, „vzezření“, „forma“

n „tvar“, „vzezření“, „forma“ 吾何以知眾甫之狀哉 (XXI.)

無狀 wúzhàng np ve funkci přívlastku „to, co nemá tvar“, „něco beztvarého“ 是謂無狀之狀 (XIV.)

並 bìng

Vt „spojit něco dobromady“

adv „společně“, „ruku v ruce“ 萬物並作，吾以觀復 (XVI.)

命 mìng

Vtt „přikázat někomu něco“

vtt.om „přikázat něco kontextuálně definované osobě“ 道之尊，德之貴，夫莫之命而常自然 (LI.)

n „příkaz“, „poslání“ 靜曰復命 (XVI.)

姓 xìng

N „rodové jméno“, „příjmení“

百姓 bǎixìng np „lidé“, „vlivní lidé“, „gentry“ 百姓皆注其耳目 (XLIX.)

百姓 bǎixìng np „lidé“, „vlivní lidé“, „gentry“, ve funkci přívlastku 以百姓心為心 (XLIX.)

我 wǒ

NPRO „zájmeno 1. osoby“, ve funkci podmětu bývá kontrastivní

npro zájmeno 1. osoby „já“ 我獨泊兮，其未₂兆，如嬰兒之未₂孩 (XX.)

npro zájmeno 1. osoby „já“, „my“ 我無事而民自富 (LVII.)

npro osobní zájmeno 1. osoby „my“ se všeobecnou referencí „každý“, „kdokoli“ 使我介然有知，行於大道₁，唯施是畏 (LIII.)

享 *xiǎng*

Vt „přijmout něco (typicky obětinu)“ (o božstvech) > Vt „účastnit se obřadní slavnosti na počest něčeho“ (o lidech)

vt „účastnit se obřadní slavnosti na počest něčeho“ 眾人熙熙，如享太牢，如春登臺 (XX.)

泊 *bó*

Vi „přistát s lodí“ > ADJ „být zakotvený“, „být pevně usazený“

adj „být zakotvený“, „být pevně usazený“ 我獨泊兮，其未兆，如嬰兒之未孩 (XX.)

昏 *hūn*

ADJ „být temný“, přeneseně „být tmářský“, „být hloupý“

adj „být tmářský“, „být hloupý“ 民多利器，國家滋昏 (LVII.)

昏昏 *hūnhūn* statp „mít zatemnělou mysl“, „bloudit v temnotách“ 俗人昭昭，我獨昏昏 (XX.)

昏亂 *hūnluàn* vpi v inchoativním vidu „ocitnout se ve stavu chaosu“ 國家昏亂，有忠臣 (XVIII.)

枉 *wǎng*

ADJ „být křivý“, též přeneseně „být morálně křivý“

adj „být křivý“ 枉則直 (XXII.)

直 *zhí*

ADJ „být rovný“, být přímý“, též přeneseně „být morálně rovný“, „být přímočarý ve vyjadřování“

adj „být rovný“, „být přímočarý“ 直而不肆 (LVIII.)

n „přímost“ 大直若屈 (XLV.)

雨 *yǔ*

N „déšť“

n „déšť“ 故飄風不終朝，驟雨不終日 (XXIII.)

況 *kuàng*

Pm částice tvořící rétorickou otázku „a což teprve“

況於 *kuàngyú* ppm částice tvořící rétorickou otázku „a což teprve“ 天地尚不能久，而況於人乎 (XXIII.)

周 *zhōu*

N „kruh“, „cyklus“

adv „kruhem“, „v kruhu“ 周行而不殆 (XXV.)

法 *fǎ*

Vt „řídít se podle něčeho“, „mít něco za vzor“ (od toho odvozeno N „zákon“ < „to, podle čeho se řídíme“)

vt „řídít se podle něčeho“, „mít něco za vzor“ 人法地 (XXV.)

法令 *fǎlìng* np „zákony všeho druhu“ 法令滋彰，盜賊多有 (LVII.)

奈 *nài*

奈何 *nàihé* adsp otázkové slovo řídící větu „co si myslet o tom, že..“, „jak to vypadá s tím, že..“ 奈何萬乘之主而以身輕天下 (XXVI.)

奈何 *nàihé* advp tázací adverbium „jak?“, „jakým způsobem?“ 民不畏死，奈何以死懼之 (LXXIV.)

官 *guān*

N „úředník“, „specializovaný administrativní orgán“

官長 *guānzhǎng* „představený úředníků“, „vrchní úředník“ 聖人用之，則為官長 (XXVIII.)

1. 制 (psáno též 製) *zhì*

Vt „vyrábět něco (původně oděv)“, „tvořit něco“

n „tvůrce“ 故大制不割 (XXVIII.)

2. 制 *zhì*

Vt „vymezovat něco“, „ohraničovat něco“

vi „vytvářet normy“, „vymezovat správné hranice“

果 *guǒ*

N „plod“ > přeneseně N „výsledek“

n „výsledek“ 善有果而已 (XXX.)

vi „mít výsledky“, „dopracovat se výsledku“ 果而勿矜 (XXX.)

泣 *qì*

Vi „upřímně plakat“ (na rozdíl od 哭 *kū* „hořekovat nahlas a veřejně pro publikum“)

vt „plakat pro někoho“ 殺人之眾，以悲哀泣之 (XXXI.)

降 *jiàng*

Vt „seslat něco“, „způsobit, že se něco spustí dolů“ < 降 *xiáng* Vi „spustit se dolů“

vt „seslat něco“, „způsobit, že se něco spustí dolů“ 天地相合，以降甘露 (XXXII.)

往 wǎng

Vt „vydat se na dotyčné místo nebo k někomu“

vt.om „vydat se k němu (typicky k vládci)“ 執大象，天下往 (XXXV.)

往來 wǎnglái vpt „komunikovat s někým“, „stýkat se s někým“ 民至老死，不相往來 (LXXX.)

固 gù

1. ADJ „být pevný“

adj „být pevný“ 骨弱筋柔而握固 (LV.)

adj „být pevný“ ve funkci přívlastku 是謂深根固柢 (LIX.)

2. ADV „beztať“, „tak jako tak“ (odpovídá současnému 本來就)

adv „beztať“, „tak jako tak“, „z podstaty věci“ 人之迷，其日固久 (LVIII.)

必固 bìgù advp „zcela určitě“, „nade vši pochybnost“ 將欲歛之，必固張之 (XXXVI.)

定 dìng (nachází se ve Wang Biho verzi)

ADJ „být stabilní“

vi v inchoativním vidu „začít být stabilní“, „stabilizovat se“ 不欲以靜，天下將自定 (XXXVII.)

忠 zhōng

ADJ „být loajální (vůči státu reprezentovanému oltáři 社稷 shèjì, ne nutně vůči osobě panovníka)“, „být věrný“

adj „být loajální“, „být věrný“ ve funkci přívlastku 國家昏亂，有忠臣 (XVIII.)

n „loajalita“ 夫禮者，忠信之薄，而亂之首 (XXXVIII.)

昔 xī

N „minulost (může to být včera i v hluboké minulosti)“

n „minulost“ coby určení času „v minulosti“ 昔之得一者 (XXXIX.)

孤 gū

1. N „sirotek“ >

n „sirotek“ 是以侯王自稱孤、寡、不穀 (XXXIX.)

2. ADJ „být osiřelý“

n „osiřelost“ 人之所惡，唯孤、寡、不穀 (XLII.)

建 jiàn

Vt „postavit něco [správným způsobem]“, „pevně něco ustanovit“

vt v médiu „být etablovaný“, „být pevně postavený“ 善建者不拔 (LIV.)

vt v médiu ve funkci přívlastku „být etablovaný“, „být pevně postavený“ 建德若偷 (XLI.)

建言 jiànyán np „postulát“ < vt + n 故建言有之 (XLI.)

拙 zhuó

ADJ „být nemotorný“, „být tupý“

adj „být nemotorný“, „být tupý“ 大巧若拙 (XLV.)

郊 jiāo

N „předměstí“ (území kolem města za vnější hradbou 郭 guō)

n „předměstí“ 天下無道，戎馬生於郊 (XLVI.)

注 zhù

Vt „vést něco (vodu správným korytem)“ > Vt „nasměrovat něco správným směrem

vt přeneseně v kontinuativním vidu „mít něco (oči a uši) nastražené“ 百姓皆注其耳目，聖人皆孩之 (XLIX.)

虎 hǔ

N „tygr“

n „tygr“ 虎無所用其爪 (L.)

兕虎 sìhǔ np „divoká a nebezpečná zvířata všeho druhu“ 陸行不遇兕虎 (L.)

育 yù

Vt „vychovat někoho“ < Vt „porodit někoho“

vt „vychovávat někoho“ 長之育之 (LI.)

1. 服 fú

N „oděv“

n „oděv“ 美其服 (LXXX.)

vt „použít něco coby oděv“, „oblékat si něco“ 服文綵 (LIII.)

2. 服 (Chen: chyba místo 備) bèi

ADJ „být dokonale nachystaný“ (viz angl. „ready“)

早服 zǎobèi np „včasná připravenost“ < adv + adj 夫唯齋，是謂早服 (LIX.)

拔 bá

Vt „vytrhnout něco“

vt „být vytržen“, „vytrhnout se“ v pasívu 善建者不拔 (LIV.)

奇 *qí*

1. ADJ „být podivný“ >

adj „být podivný“, „být zvláštní“, ve funkci přívlastku 人多伎巧, 奇物沚起 (LVII.)

2. ADJ „být nenormální“, „být nekorektní“, „být úchylný“ (opozitum vůči 正)

n „něco úchylného“ 若使民常畏死, 而為奇者, 吾得執而殺之, 孰敢 (LXXIV.)

n „úchylný“, odchylka od normy“ 正復為奇, 善復為妖 (LVIII.)

n specif. „nekorektní způsoby“ 以正治國, 以奇用兵 (LVII.)

宜 *yí*

ADJ „být patřičný“, „být náležitý“

adjV modální adjektivum „bylo by patřičné, aby“, „slušelo by se, aby“, „mít morální povinnost něco udělat“ 夫兩者各得所欲, 大者宜為下 (LXI.)

泮 (psáno místo 判) *pàn*

Vt „rozpůlit něco“, též „rozbít něco“, „rozlousknout něco“

vt „rozbít něco“ v pasívu nebo v médiu 其脆易泮 (LXIV.)

來 *lái*

Vi přijít (na místo, kde se nachází mluvčí)

vi „přijít“ 不召而自來 (LXXIII.)

往來 *wǎnglái* vpt „komunikovat s někým“, „stýkat se s někým“ < v + v odcházet a přicházet
民至老死, 不相往來 (LXXX.)

奉 *fèng*

Vtt „poskytnout někomu něco“, „věnovat někomu něco“

vtt.om „poskytnout mu to“, „věnovat mu to“ 孰能有餘以奉天下 (LXXVII.)

受 *shòu*

Vt „přijmout něco“, „vzít na sebe něco“, „akceptovat něco“

vt „vzít na sebe něco“ 受國之垢, 是謂社稷主 (LXXVIII.)

狎 (psáno místo 狹) *xiá*

ADJ „úzký“

kauzativní vt „způsobit, že něco bude úzké“, „zužovat něco“ 無狎其所居 (LXXII.)

狗 gǒu

N „pes“, dle některých badatelů „stěně“

鬻狗 chùgǒu np „slaměný pes“ (slaměná loutka ve tvaru psa, používaná při obětech, ale po skončení obřadu vyhozená coby bezcenný odpad) 天地不仁，以萬物為芻狗 (V.)

9 tahů

故 gù

1. N „příčina“ >

n „příčina“ 夫何故 (L.)

n specif. „pravá příčina“ 天之所惡，孰知其故 (LXXIII.)

2. CONJ „proto“

conj „proto“ 故常無，欲以觀其妙；常有，欲以觀其微 (I.)

是故 shìgù conjp „z toho důvodu“, „proto“ 是故不欲碌碌如玉，珞珞如石 (XXXIX.)

皆 jiē

ADV „všichni“, „všechny“

adv „všichni“, vztahuje se k subjektu 百姓皆注其耳目，聖人皆孩之 (XLIX.)

adv „všechny“, vztahuje se k objektu 百姓皆注其耳目，聖人皆孩之 (XLIX.)

美 měi

ADJ „být krásný“

adj „být krásný“ 信言不美，美言不信 (LXXXI.)

adj „být krásný“, ve funkci přívlastku 美言可以市 (LXII.)

n „něco krásného“ 天下皆知美之為美，斯惡已 (II.)

putativní vt „považovat něco za krásné“ 美其服 (LXXX.)

為

1. wéi

1. Vt sloveso identifikace „být něčím nebo nějakým“

vt sloveso identifikace „být něčím nebo někým“ 是以聖人執一為天下式 (XXII.)

vt sloveso identifikace v inchoativním vidu „začít být někým nebo něčím“ neboli „stát se někým nebo něčím“ 不貴難得之貨，使民不為盜 (III.)

vt sloveso identifikace, specif. „zastávat nějakou funkci“ 古之善為士者，微妙玄通 (XV.)

vt prepoziční sloveso odvozené od slovesa identifikace „být někým“, uvádějící předmět slovesa nazývání s významem názvu 萬物歸焉而不為主，可名為大 (XXXIV.)

vtADJ sloveso identifikace „být nějakým“, spoluvytváří adjektivní přísudek 天下皆知美之為美，斯惡已 (II.)

vt.om sloveso identifikace „být mu někým“, popř. „stát se mu někým“ 衣養萬物而不為主，可名於小 (XXXIV.)

putativní vtt „považovat někoho za jsoucího nějakým“ 以其終不自為大，故能成其大 (XXXIV.)

vtV sloveso identifikace „být nějakým jevem nebo činností“ 是為習常 (LII.)

vtS sloveso identifikace „být tím, že ...“ 吾所以有大患者，為吾有身 (XIII.)

2. Vt prepoziční sloveso, marker pasíva uvádějící subjekt děje

vt + n{subj}.advtpas 故為天下貴 (LVI.)

3. Vt „dělat něco“, „zabývat se něčím“, „praktikovat něco“

vt „dělat něco“ 若使民常畏死，而為奇者，吾得執而殺之，孰敢 (LXXIV.)

vt v konativním vidu „snažit se něco udělat“ 無為而無不為 (XLVIII.)

vt specif. „angažovat se v něčem“, též „řídít něco“ 將欲取天下而為之，吾見其不得已 (XXIX.)

vt specif. „řídít něco“, „angažovat se v něčem“, v pasívu 天下神器，不可為也 (XXIX.)

vt.om „dělat to“ 為者敗之，執者失之 (XXIX.)

vi „konat“, „jednat“, „vyvíjet aktivitu“ 生而不有，為而不恃 (II.)

vtV „zabývat se nějakou činností“ 為無為，則無不治 (III.)

vttV „vyrobit pro někoho něco, čemu se říká tak a tak“ 強為之名曰大 (XXV.)

vttVprep „dělat něco v nějakém stádiu“, „zabývat se něčím, dokud ...“ 為之於未有，治之於未亂 (LXIV.)

無為 wúwéi np „absence snahy něco pozitivního udělat“ < npro (obj) + vt 無有入無間，吾是以知無為之有益 (XLIII.)

4. Vt „vyrábět něco“, „vytvářet něco“

vt0 „vyrobí se něco“ 樸散則為器 (XXVIII.)

vtt „vyrobit pro někoho něco“ 故強為之容 (XV.)

vt v médiu „být udělaný“, „být hotový“ 無為而無不為 (XLVIII.)

以為 yǐwéi kauzativní vpt „způsobit, že se něco vyrobí“ 埴埴以為器，當其無，有器之用 (XI.)

2. wèi

Vt „jednat ve prospěch někoho“, „udělat něco pozitivního pro někoho“

vt „jednat ve prospěch někoho“, „udělat něco pozitivního pro někoho“ 是以聖人為腹不為目 (XII.)

vt sloveso identifikace „být určen pro někoho“, „být v zájmu někoho“ 寵為下，得之若驚，失之若驚 (XIII.)

vt prepoziční sloveso uvádějící člen, v jehož prospěch se koná daný děj „kvůli“, „v zájmu něčeho“, „pro něco“ 善用人者，為之下 (LXVIII.)

vt.om prepoziční sloveso uvádějící zamlčený člen, v jehož prospěch se koná daný děj „kvůli tomu“, „v zájmu toho“, „pro to“ 萬物作而不為始 (II.)

相 xiāng

NPRO zájmeno vyjadřující vzájemnost „jeden druhého“, „sebe navzájem“

npro zájmeno vyjadřující vzájemnost „jeden druhého“, „sebe navzájem“ 前後相隨 (II.)

盈 yíng

ADJ „být naplněný po okraj“, „být vrchovatý“, též přeneseně „být vrchovatou měrou dotažený do konce“

adj „být naplněný po okraj“, „být vrchovatý“ 道冲，而用之或不盈 (IV.)

vi v inchoativním vidu „naplnit se“ 窪則盈 (XXII.)

n „naplnění“, „naplněnost“ 大盈若冲，其用不穷 (XLV.)

kauzativní vt „způsobit, že je něco naplněné“ 高下相盈 (II.)

kauzativní vt.om „naplnit to po okraj“ 保此道者，不欲盈 (XV.)

kauzativní vt v konativním vidu: „snažit se něco dotáhnout do úplného konce“ 持而盈之，不如其已 (IX.)

vi v kontinuativním vidu „plnit se neustále po okraj“ 谷得一以盈 (XXXIX.)

音 yīn

N „tón“

n „tón“ 音聲相和 (II.)

n specif. „druh tónu“ 五音令人耳聾 (XII.)

前 qián

LOK „vpředu“ (prostorově), „dříve (časově)“

lok „vpředu“ 處前而民不害 (LXVI.)

n „to, co je vpředu“, „to, co bylo dříve“ 前後相隨 (II.)

adv „předem“ 前識者，道之華，而愚之始 (XXXVIII.)

後 hòu

1. LOK „vzadu“ (prostorově), „po“ (časově) >

lok ve funkci záložky „po“, „za“ 大軍之後必有凶年 (XXX.)

vt „následovat za někým“, „držet se vzadu za někým“ 欲先民，必以身後之 (LXVI.)

n „to, co je vzadu“, též „to, co bude později“ (opozitum vůči 前 qián „to, co je vpředu“, „to, co bylo dříve“) 前後相隨 (II.)

n „zadní část“, „ zadek“ (opozitum vůči 首 shǒu „hlava“) 迎之不見其首，隨之不見其後 (XIV.)

而後 érhòu conjp „až teprve potom“ 故失道而後德 (XXXVIII.)

然後 ránhòu conjp „až teprve potom“ 然後乃至大順 (LXV.)

2. ADJ „být poslední“

n specif. „poslední postavení“ 舍後且先；死矣 (LXVII.)

kauzativní vt „způsobit, že někdo je poslední“, též možná putativní vt „považovat někoho na posledního“ 聖人後其身而身先 (VII.)

是 shì

1. NPRO ukazovací zájmeno „to“ (narozdíl od 此 cǐ ukazuje často na abstraktní věci)

npro ukazovací zájmeno „to“ 是為習常 (LII.)

2. ADJ „být pravdivý“

putativní vt „považovat něco za pravdivé“ 不自是故彰 (XXII.)

是以 shìyǐ conjp „tímto“, „a tak“ 是以聖人常善救人，故無棄人 (XXVII.)

是故 shìgù conjp „z toho důvodu“, „proto“ 是故不欲碌碌如玉，珞珞如石 (XXXIX.)

恃 shì

Vt „spoléhat se na něco“, „záviset na něčem“

vt „spoléhat se na něco“, „záviset na něčem“ 萬物恃之以生而不辭 (XXXIV.)

vt.om „spoléhat se na to“, „záviset na tom“ 為而不恃 (LI.)

則 zé

1. N „model“, „vzor“

putativní vt „považovat někoho za vzor“ 知我者希，則我者貴 (LXX.)

2. ADV „ovšem“, „nicméně“, „oproti všemu očekávání“

adv „ovšem“, „nicméně“ 為無為，則無不治 (III.)

3. CONJ spojka užívaná v podmínkových souvětích

conj A 則 B: Pokud A, tak B 君子居則貴左 (XXXI.)

帝 dī

N „nebeský vládce“, též „První předek“ za dynastie *Shang*, jehož kult přežíval v zhouských lidových náboženstvích

n „První předek“ 吾不知誰之子，象帝之先 (IV.)

神 shén

1. N „nadpřirozená bytost“, „duch“ >

n „nadpřirozená bytost“, „duch“ 神得一以靈 (XXXIX.)

vi „projevovat se jako nadpřirozená bytost“, „chovat se jako nadpřirozená bytost“ 以道莅天下，其鬼不神 (LX.)

2. ADJ „mít vlastnosti nadpřirozené bytosti“, „být magický“

adj „být magický“, ve funkci přívlastku 天下神器，不可為也，不可執也 (XXIX.)

n „magická síla“ 谷神不死，是謂玄牝 (VI.)

信 xìn

ADJ „být důvěryhodný“

adj „být důvěryhodný“ 信言不美，美言不信 (LXXXI.)

adj „být důvěryhodný“, ve funkci přívlastku 信言不美，美言不信 (LXXXI.)

n „důvěryhodnost“ 信者，吾信之；不信者，吾亦信之；德 (= 得) 信 (XLIX.)

putativní vt „považovat někoho za důvěryhodného“ možno též postojové vt „přístupovat k někomu jako k někomu důvěryhodnému“ 信者，吾信之；不信者，吾亦信之；德 (= 得) 信 (XLIX.)

不信 *bùxìn* np „nedůvěra“ 信不足焉，有不信焉 (XVII.)

政 *zhèng*

N „vláda“, „politika“, nejčastěji „konkrétní vládní opatření“

n „vláda“, „politika“, též „konkrétní vládní opatření“ 其政悶悶，其民淳淳。其政察察，其民缺缺 (LVIII.)

持 *chí*

Vt „třímát něco“, „pevně se něčeho držet“, též přeneseně „úporně na něčem trvat“

vt kontinuativním vidu „udržet si něco“ 其安易持，其未兆易謀 (LXIV.)

vt „úporně na něčem trvat“ 持而盈之，不如其已 (IX.)

保 *bǎo* Vt „uchovávat něco“, „chránit něco“, též „hýčkat si něco“, „přidržovat se něčeho“

vt „uchovávat něco“, „chránit něco“ 我有三寶，持而保之 (LXVII.)

vt „přidržovat se něčeho“ 保此道者，不欲盈 (XV.)

退 *tuì* Vi „ustoupit“, „stáhnout se zpět“ (opozitum vůči 進 *jìn* „jít vpřed“)

vi „ustoupit“, „stáhnout se zpět“ 功遂身退，天之道 (IX.)

vt „ustoupit vzad o nějakou vzdálenost“ 不敢進寸，而退尺 (LXIX.)

柔 *róu*

ADJ „být měkký“, „být poddajný“, „být slabý“

adj „být měkký“ 骨弱筋柔而握固 (LV.)

n „měkkost“, „poddajnost“, „submisivita“ 守柔曰強 (LII.)

n „něco měkkého“, „něco slabého“ 弱之勝強，柔之勝剛，天下莫不知，莫能行 (LXXVIII.)

柔脆 *róucuì* adjp „být měkký a zároveň křehký“ 草木之生也柔脆，其死也枯槁 (LXXVI.)

柔弱 *róuruò*

adjp „být měkký a zároveň slabý“ 人之生也柔弱，其死也堅強 (LXXVI.)

adjpprep v komparativu „být měkčí a zároveň slabší než něco“, „být poddajnější než něco“ 天下莫柔弱於水 (LXXVIII.)

np „něco měkkého a slabého“ < ADJP „být měkký a zároveň slabý“ 柔弱勝剛強 (XXXVI.)

至柔 *zhìróu* np „to, co je nejpoddajnější“ < adv + adj „být maximálně poddajný“ 天下之至柔，馳騁天下之至堅 (XLIII.)

埏 *shān*

Vt „hníst něco“, „míchat něco (typicky hlínu)“

vt „hníst něco“, „míchat něco (typicky hlínu)“ 埏埴以為器，當其無，有器之用 (XI.)

室 *shì*

N „obytná budova“, „pokoj“, též „dům“

n „dům“ 鑿戶牖以為室，當其無，有室之用 (XI.)

n „dům“ ve funkci přívlastku 鑿戶牖以為室，當其無，有室之用 (XI.)

畋 *tián*

Vi „zabývat se lovem“, „lovit“

畋獵 *tiánliè* np „lovy všeho druhu“ < VPi „lovit na každý způsob“ 馳騁畋獵令人心發狂 (XII.)

昧 *mèi*

ADJ „být temný“, „být matný“, též přeneseně „být nejasný“

adj „být temný“ 其上不皦，其下不昧 (XIV.)

adj „být nejasný“ 明道若昧 (XLI.)

恍 *huǎng*

恍惚 *huǎnghū* statp „být zastřený“, „být nezřetelný“, „být rozkolísaný“ 道之為物，惟恍惟惚 (XXI.)

惚恍 *hūhuǎng* np „zastřenost“, „rozkolísanost“ < STATP „být zastřený“, „být nezřetelný“, „být rozkolísaný“ 是謂惚恍 (XIV.)

首 *shǒu*

1. N „hlava“ >

n „hlava“ 迎之不見其首 (XIV.)

2. přeneseně N „počátek“

n „počátek“ 夫禮者，忠信之薄，而亂之首 (XXXVIII.)

紀 *jì*

Vt „pokračovat v něčem“, „navazovat na něco“

n „pokračování“, „kontinuita“ 能知古始，是謂道紀 (XIV.)

畏 *wèi*

Vt „chovat vůči někomu nebo něčemu [uctivou] bázeň“

vt „chovat vůči někomu [uctivou] bázeň“ 猶兮若畏四鄰 (XV.)

vt „chovat vůči někomu nebo něčemu [uctivou] bázeň“, v pasívu 人之所畏，不可不畏 (XX.)

客 kè

N „host“, „cizinec“

n „host“, „cizinec“ 儼兮其若客 (XV.)

n specif. „pasívní strana ve válečném střetnutí“ 吾不敢為主，而為客 (LXIX.)

殆 dài

1. Vi „být v nebezpečí“

vi „být v nebezpečí“, inchoativně „ocitnout se v nebezpečí“ 知止可以不殆 (XXXII.)

2. Vi „polevit v úsilí“

vi „polevit v úsilí“ 周行而不殆 (XXV.)

侮 wǔ

Vt „hanět někoho“, „urážet někoho“

vt „hanět někoho“, „urážet někoho“ 其次，侮之 (XVII.)

荒 huāng

ADJ „být zanedbaný“, „být zpustlý (typicky o půdě)“, „být neobděláný (o stepi)“

adj „být zanedbaný“, „být zpustlý“ 荒兮，其未央哉 (XX.)

哉 zāi

Pm modální zvolací částice

pm modální zvolací částice 吾何以知眾甫之狀哉 (XXI.)

也哉 yězāi pps tematizující částice oddělující réma od rématu 我愚人之心也哉沌沌兮 (XX.)

也哉 yězāi ppm konečná emfatická částice vyjadřující subjektivní přesvědčení mluvčího o své pravdě 非道也哉 (LIII.)

春 chūn

N „jaro“

n ve funkci určení času „na jaře“ 眾人熙熙，如享太牢，如春登臺 (XX.)

孩 hái

N „[odrostlejší] dítě“

vi v inchoativním vidu „vyrůst v dítě odrostlejší než novorozenec“ 我獨泊兮，其未兆，如嬰兒之未孩 (XX.)

postojové vt „přistupovat k někomu jako k dítěti“, „chovat se k někomu jako k dítěti“ 百姓皆

注其耳目，聖人皆孩之 (XLIX.)

俗 *sú*

1. ADJ „být obyčejný“, „být prostý (ve smyslu někoho, kdo nevybočuje z mainstreamu)“ >

俗人 *súrén* np „prostřáček“ 俗人察察，我獨悶悶 (XX.)

2. N „zvyk“, „obyčej“

n „zvyk“, „obyčej“ 樂其俗 (LXXX.)

昭 *zhāo* ADJ „být jasný“

昭昭 *zhāozhāo* statp „být nad slunce jasný“, též „mít absolutně jasno“ (opozitum vůči 昏昏 *hūnhūn* „bloudit v temnotách“) 俗人昭昭，我獨昏昏 (XX.)

食 *shí*

1. Vt „jíst něco“ > Vi „jíst“, „živit se“ > N „obživa“

食母 *shímǔ* np „matka-živitelka“ 我獨異於人，而貴食母 (XX.)

食稅 *shíshuì* np „daně určené pro obživu vrchnosti“ 民之饑，以其上食稅之多，是以饑 (LXXV.)

2. (možno vyslovit i jako *sì*) N „jídlo“

n „jídlo“ 其在道也曰：餘食贅形 (XXIV.)

飲食 *yǐnshí* np „jídlo a pití všeho druhu“ < n + n „pití a jídlo“ 厭飲食 (LIIL.)

矜 *jīn*

Vi „chvástat se“, „vychloubat se“

vi „chvástat se“, „vychloubat se“ 果而勿矜 (XXX.)

自矜 *zìjīn* vpi „vychloubat se“ (viz Komentář) 不自矜故長 (XXII.)

風 *fēng*

N „vítr“

n „vítr“ 故飄風不終朝，驟雨不終日 (XXIII.)

重 *zhòng*

ADJ „být těžký“, též přeneseně „být závažný“

n „těžší“ (abstraktní pojmenování dané vlastnosti) < ADJ „být těžší“ 重為輕根，靜為躁君 (XXVI.)

putativní vt.om „považovat to za těžké“ 是以聖人處上而民不重 (LXVI.)

putativní vt „považovat něco za závažné“, „přikládat něčemu váhu“ 使民重死而不遠徙 (LXXX.)

putativní vtV „považovat nějakou činnost za závažnou“, „klást důraz na nějakou činnost“ 早服謂之重積德 (LIX.)

輕重 *qīngzhòng* np „zvažování (toho, co je důležitější a co méně důležité)“ < Vpi „zvažovat“, „porovnávat, co je lehčí a co těžší“ 是以君子終日行不離輜 (輕) 重 (XXVI.)

約 *yuē*

N „lanko“ (GSR „cord“)

繩約 *shéngyuē* np „provazy všeho druhu“ < n + n 善結無繩約而不可解 (XXVII.)

迷 *mí*

Vi „zabloudit“

vi „bloudit“, přeneseně „být mimo“ 不貴其師，不愛其資，雖智大迷 (XXVII.)

要 *yào*

ADJ „být důležitý“, „být podstatný“, „být klíčový“

adj „být důležitý“, „být podstatný“, „být klíčový“, ve funkci přívlastku 是謂要妙 (XXVII.)

甚 *shèn*

ADJ „být přílišný“, „mít velkou míru dané vlastnosti“

n „přílišnost“ 是以聖人去甚，去奢，去泰 (XXIX.)

adv „příliš“ 甚愛必大費 (XLIV.)

adv „velmi“ 大道甚夷，而人好徑 (LIII.)

軍 *jūn*

N „armáda“ > přeneseně N „válka“ (tyto významy se často těžko rozlišují)

n „válka“ 大軍之後必有凶年 (XXX.)

將軍 *jiāngjūn* np „generál“ < vt + n 偏將軍居左，上將軍居右 (XXXI.)

恬 *tián*

ADJ „být mírný“

恬淡 *tiándàn* np specif. „mírný princip“, „zdrženlivý způsob“ < ADJP „být mdlé chuti“, přeneseně „být mírný“, „být nevýrazný“ 不得已而用之，恬淡為上 (XXXI.)

哀 *āi*

Vi „projevovat smutek“, „cítit žal“

vi „projevovat [opravdový] smutek“, „projevovat účast“ (TLS: „feel deep concern for“) 故抗兵相若，哀者勝矣 (LXIX.)

悲哀 *bēi'āi* np „hluboký zármutek“, „žal“ < VPi „pociťovat hluboký zármutek“ 殺人之眾，以悲哀泣之 (XXXI.)

侯 *hóu*

N „vévoda“ (titul zkouských lenních knížat)

侯王 *hóuwáng* np „vládcové všeho druhu“ 侯王若能守之，萬物將自賓 (XXXII.)

既 jì

1. Vt „ukončit něco“

vtV „přestat s nějakou činností“, v pasívu 用之不足既 (XXXV.)

2. CONJ „jakmile“

既知其子，復守其母，沒身不殆 (LII.)

既以 jìyǐ conjp „jakmile“ 既以與人已愈多 (LXXXI.)

亦既 yìjì conjp „když už“, „jakmile“ 名亦既有，夫亦將知止 (XXXII.)

厚 hòu

1. ADJ „být tlustý (o vrstvě)“ > přeneseně ADJ „být hojný“, „být mohutný“ (v obou významech opozitum vůči 薄) >

adv „v hojné míře“ 多藏必厚亡 (XLIV.)

n „hojnost“, „mohutnost“ 是以大丈夫處其厚，不居其薄 (XXXVIII.)

2. ADJ „být intenzivní“

adj „být intenzivní“ 以其生生之厚 (L.)

負 fù

Vt „otočit se zády k někomu“

vt „otočit se zády k někomu“ 萬物負陰而抱陽 (XLII.)

卻 què

Vi „ustoupit“

kauzativní vt „způsobit, že někdo ustoupí“, „vrátit někoho“ 天下有道，卻走馬以糞 (XLVI.)

亭 (patrně místo 停) tíng

Vi „zastavit se“, „zklidnit se“

kauzativní vt „zklidnit někoho“, „utišit někoho“ 亭之毒之 (LI.)

毒 dú

N „jed“, možná i „lék“?

vt „léčit někoho“ 亭之毒之 (LI.)

殃 yāng

N „velké neštěstí“

n „velké neštěstí“ 用其光，復歸其明，無遺身殃 (LII.)

施 shī

Vt „působit na někoho“

n „působení“, „vliv“ 使我介然有知，行於大道，唯施是畏 (LIII.)

修 xiū

Vt „pěstovat něco“, „kultivovat něco“

vttprep „pěstovat něco někde“, „rozvíjet něco ve vztahu k něčemu“ 修之於鄉，其德乃長 (LIV.)

虺 huǐ

N „malý a často jedovatý had“, též „had všeobecně“ (TLS)

蜂虺虺蛇 fēngchàihuǐshé np „jedovatá zvířata všeho druhu“ 蜂虺虺蛇不螫 (LV.)

柢 dī

N „hlavní kořen“

n „hlavní kořen“, „základ“ 是謂深根固柢 (LIX.)

鬼 guǐ

N „duše zemřelého předka“, též obecně „zlý duch“, „démon“

n „duše zemřelého předka“ 以道莅天下，其鬼不神 (LX.)

拱 gǒng

Vt „držet něco oběma rukama (typicky když to dáváme jako dar)“

vt „držet něco oběma rukama“ 雖有拱璧以先駟馬，不如坐進此道 (LXII.)

勇 yǒng

ADJ „být udatný“

adj „být udatný“ 慈故能勇 (LXVII.)

vtprep „projevovat chrabrost v nějakém ohledu“, „být statečný v nějakém ohledu“ 勇於敢則殺 (LXXIII.)

n „udatnost“ 今舍慈且勇 (LXVII.)

活 huó

Vi „přežít“

vi „přežít“ 勇於不敢則活 (LXXIII.)

恢 *huī*

恢恢 *huīhuī* statp „být rozlehlý“, „být velice rozsáhlý“ 天網恢恢，疏而不失 (LXXIII.)

枯 *kū*

ADJ „být uschlý“

枯槁 *kūgǎo* adjp „být uschlý a zvadlý (typicky o rostlinách)“ 草木之生也柔脆，其死也枯槁 (LXXVI.)

垢 *gòu*

N „prach“, „špína“

n „prach“, „špína“ 受國之垢，是謂社稷主 (LXXVIII.)

怨 *yuàn* Vt „chovat zášť vůči někomu“

n „zášť“ 和大怨，必有餘怨 (LXXIX.)

n „věc, která vzbuzuje zášť“, „zlo“ 報怨以德 (LXIII.)

契 *qì*

N „smlouva“, „úpis“, „vrubovka (smlouva napsaná na destičku a rozlomená na pravou a levou část)“

n „vrubovka“ 有德司契 (LXXIX.)

左契 *zuǒqì* np „levá část vrubovky“ 是以聖人執左契，而不責於人 (LXXIX.)

10 tahů

高 *gāo*

ADJ „být vysoký“, též „být vysoko“

adj v komparativu „být výš“ 高者抑之，下者舉之 (LXXVII.)

n „něco vysokého“ 故貴以賤為本，高以下為基 (XXXIX.)

弱 *ruò*

ADJ „být slabý“

adj „být slabý“ 骨弱筋柔而握固 (LV.)

kauzativní vt v konativním vidu „snažit se způsobit, že něco bude slabé“, „snažit se oslabit něco“ 弱其志，強其骨 (III.)

n „slabost“ 弱者道之用 (XL.)

柔弱 *róuruò*

adjp „být měkký a zároveň slabý“ 人之生也柔弱，其死也堅強 (LXXVI.)

adjpprep v komparativu „být měkčí a zároveň slabší než něco“, „být poddajnější než něco“ 天下莫柔弱於水 (LXXVIII.)

np „něco měkkého a slabého“ < ADJP „být měkký a zároveň slabý“ 柔弱勝剛強 (XXXVI.)

芻 *chú*

N „sláma“

芻狗 *chúgǒu* np „slaměný pes“ (slaměná loutka ve tvaru psa, používaná při obětech, ale po skončení obřadu vyhozená coby bezcenný odpad) 天地不仁，以萬物為芻狗 (V.)

根 *gēn*

N „kořen“, přeneseně „základ“, „původ“

n „kořen“ 是謂深根固柢，長生久視之道 (LIX.)

n „kořen“, přeneseně „původ“ 夫物芸芸，各復歸其根 (XVI.)

n „kořen“, přeneseně „základ“ 重為輕根 (XXVI.)

能 *néng*

1. VtV modální sloveso „být schopen něco dělat“, „být s to něčím být“ a pod.

vtV modální sloveso „být schopen něco dělat“ 以其不自生，故能長生 (VII.)

vtS „být schopen toho, že ...“ 孰能濁以靜之徐清；孰能安以動之徐生 (XV.)

2. ADJ „být schopný“

n „schopnost“ 事善能 (VIII.)

時 *shí*

N „správný čas“, „vhodná chvíle“ (velmi zřídka se používá v obecném významu „čas“)

n „správný čas“, „vhodná chvíle“ 動善時 (VIII.)

莫 *mò*

NPRO záporné zájmeno „nikdo“, „nic“, „žádný“

npro záporné zájmeno „nikdo“ 金玉滿堂，莫之能守 (IX.)

npro záporné zájmeno „nic“, „žádný“ 是以萬物莫不尊道而貴德 (LI.)

氣 *qì*

N „vzduch“, též „dech“, též „síla“, „energie“

n „dech“, též „síla“, „energie“ 專氣致柔，能如嬰兒乎 (X.)

n „vzduch“ 萬物負陰而抱陽，沖氣以為和 (XLII.)

致 zhì

Vt „způsobit, že se něco dostaví“, „přivolat něco“, „vyvolat kýžený efekt spočívající v něčem“ (odvozeno od kauzativního užití slovesa 至 zhì „dorazit někam“)

vt „způsobit, že se něco dostaví“, „přivolat něco“, „vyvolat kýžený efekt spočívající v něčem“ 專氣致柔，能如嬰兒乎 (X.)

vtV „způsobit, že se něco bude dít“, „vyvolat kýžený efekt spočívající v nějaké akci“ 此三者不可致詰，故混而為一 (XIV.)

除 chú

Vt „uklidit něco“ (snad odvozeno od N „schody“ > „zamést něco jako se zametají schody“?)

vt v médiu „být dobře uklizený“ 朝甚除，田甚蕪，倉甚虛 (LIII.)

滌除 díchú vpt „čistit něco na všechny způsoby“ 滌除玄鑒，能無疵乎 (X.)

辱 rǔ

ADJ „být černý“, častěji přeneseně jako kauzativní Vt „očernit někoho“

kauzativní vt v médiu „být očerněný“ 大白若辱 (XLI.)

n „ponížení“, „ostuda“ 寵辱若驚，貴大患若身 (XIII.)

n specif. „neslavný moment“ 知其榮，守其辱，為天下谷 (XXVIII.)

託 tuō

Vtt „svěřit někomu něco“, „poručit někomu něco“ (synonymum vůči 寄 jì)

vtt „svěřit někomu něco“, v pasívu 愛以身為天下，若可託天下 (XIII.)

通 tōng

Vt „pronikat něčím“ > přeneseně Vt „rozumět něčemu skrz naskrz“

vi „rozumět věcem skrz naskrz“ 古之善為士者，微妙玄通，深不可識 (XV.)

容 róng

1. N „[charakteristické] vzezření“, též „charakteristika“, „popis“

n „[charakteristické] vzezření“, „charakteristika“, „popis“ 夫唯不可識，故強為之容 (XV.)

2. Vt „obsahovat něco“ >

kauzativní vtt „způsobit, že něco bude někde obsaženo“, „způsobit, že se něco někam vejde“ 兵無所容其刃 (L.)

3. ADJ „být tolerantní“

adj „být tolerantní“ 知常容，容乃公 (XVI.)

涉 shè

Vt „přebrodit se přes něco (typicky přes řeku)“

vt „přebrodit se přes něco“ 豫兮若冬涉川 (XV.)

海 *hǎi*

N „moře“

n „moře“ 澹兮其若海 (XV.)

江海 *jiānghǎi* np „vodstva“ 江海之所以能為百谷王者，以其善下之 (LXVI.)

徐 *xú*

ADJ „být pomalý“

adv „pomalu“ 孰能濁以靜之徐清 (XV.)

倍 *bèi*

Vi „znásobit se“

vi „znásobit se“ 絕智棄辯，民利百倍 (XIX.)

素 *sù*

N „nebarvené hedvábí“ > ADJ „být prostý [jako nebarvené hedvábí]“, „být nerafinovaný“

n „nerafinovanost“, „prostota“ 見素抱樸 (XIX.)

窈 *yǎo*

ADJ „být temný“, „být obskurní“

adj „být temný“, „být obskurní“ 窈兮冥兮，其中有精 (XXI.)

冥 *míng*

ADJ „být temný“, „být obskurní“

adj „být temný“, „být obskurní“ 冥兮窈兮，其中有信 (XXI.)

豈 *qǐ*

ADV tázací adverbium „cožpak“. Tvoří rétorickou otázku.

adv „cožpak“ 「曲則全者」 豈虛言哉 (XXII.)

逝 *shì*

Vi „odejít daleko“, „odejít do nenávratna“

vi „odejít daleko“, „odejít do nenávratna“ 大曰逝，逝曰遠 (XXV.)

乘

1. *shèng*

N „bojový vůz tažený čtyřspřežím“

n „bojový vůz tažený čtyřspřežím“ 奈何萬乘之主而以身輕天下 (XXVI.)

2. *chéng*

Vt „nasednout do něčeho (typicky do vozu nebo lodi)“

vt „nasednout do něčeho“ 雖有舟輿，無所乘之 (LXXX.)

師 *shī*

1. N „učitel“

n „učitel“ 故善人者，不善人之師 (XXVII.)

2. N „armáda“

n „armáda“ 師之所處，荊棘生焉 (XXX.)

泰 *tài*

1. ADJ „být pyšný“, „být arogantní“

n „pýcha“, „arogance“ 是以聖人去甚，去奢，去泰 (XXIX.)

2. ADJ „být sebejistý a svobodný“ (TLS)

adj „být sebejistý a svobodný“ 往而不害，安平泰 (XXXV.)

祥 *xiáng* ADJ „být příznivý (typicky o osudu či věštbě)“

n „přízeň osudu“ 益生曰祥 (LV.)

不祥 *bùxiáng* adjp „být nepříznivý“, „být neblahý“ ve funkci přívlastku < 不 + ADJ 夫兵者，不祥之器 (XXXI.)

不祥 *bùxiáng* np „nepříznivá vyhlídka“, „nepříznivá věštba“ < ADJP 受國不祥，是為天下王 (LXXVIII.)

殺 *shā*

Vt „zabít někoho“

vt „zabít někoho“ 勝而不美，而美之者，是樂殺人 (XXXI.)

vt specif. „popravit někoho“ 若使民常畏死，而為奇者，吾得執而殺之，孰敢 (LXXIV.)

vt „zabít někoho“ v pasívu 勇於敢則殺 (LXXIII.)

vt „zabít někoho“, atypicky ve funkci přívlastku „zabitý“ 殺人之眾，以悲哀泣之 (XXXI.)

vi specif. „zabývat se popravováním“, „popravovat“ 常有司殺者殺 (LXXIV.)

司殺者 *sīshāzhě* np „kat“ < „ten, kdo má na starosti popravování“ 常有司殺者殺 (LXXIV.)

害 *hài*

1. ADJ „být škodlivý“, „být na škodu“ >

adj „být škodlivý“, „být na škodu“ 此兩者，或利或害 (XXIII.)

2. N „škoda“, „újma“

putativní vt.om „považovat to za újmu“ 往而不害，安平泰 (XXXV.)

3. Vt „škodit někomu“ < „způsobit někomu újmu“

vt „škodit někomu“ pasívně „být poškozen“, „cítit se poškozen“ 處前而民不害 (LXVI.)

家 jiā

N „rod“, „klan“

國家 guójiā np „státní útvary všeho druhu“ 國家昏亂，有忠臣 (XVIII.)

華 (psáno též 花) huā

N „květ“, přeneseně „něco nevýznamného“, „pouhá ozdoba“

n „květ“, přeneseně „pouhá ozdoba“ 前識者，道之華，而愚之始 (XXXVIII.)

恐 kǒng

Vt „děsit se něčeho“, „mít z něčeho hrůzu“

將恐 jiāngkǒng vptS modální sloveso „měl bych obavu, že...“, „byla by tu obava, že...“ 謂天無以清，將恐裂 (XXXIX.)

珞 luò

珞珞 luòluò statp „být tvrdý“ (Chen, Pulleyblank) 是故不欲珞珞如玉，珞珞如石 (XXXIX.)

笑 xiào

Vt „vysmát se někomu“

vt „vysmát se někomu“ 下士聞道，大笑之 (XLI.)

真 zhēn

ADJ „být opravdový“, „být ryzí“

adj „být opravdový“, „být ryzí“ 質真若渝 (XLI.)

陰 yīn

N „severní úbočí hory nebo jižní břeh řeky“ > přeneseně „stinné místo“, „stín“

n „stinné místo“, „stín“ 萬物負陰而抱陽 (XLII.)

益 yì

1. Vi „přibývat“ (opozitum vůči 損)

vi „přibývat“ 故物或損，之而益 (XLII.)

kauzativní vt „způsobit, že něco přibývá“, „rozmnožovat“ 益生曰祥 (LV.)

2. ADJ „být užitečný“

n „užitek“ 不言之教，無為之益，天下希及之 (XLIIL.)

病 *bìng*

1. ADJ „být těžce nemocný“ > ADJ „být bolestivý“

adj „být bolestivý“ (Karlgrén „painful“), v komparativu „být bolestivější“ 得與亡孰病 (XLIV.)

2. Vi „vykazovat vážné nedostatky“, „dělat vážné chyby“ >

vi „vykazovat nedostatky“, „chybovat“ 聖人不病，以其病病 (LXXI.)

3. N „chyba“, „vada“, „vážný nedostatek“

n „chyba“, „vada“, „vážný nedostatek“ 聖人不病，以其病病 (LXXI.)

putativní vt „považovat něco za chybu“ 聖人不病，以其病病 (LXXI.)

缺 *quē*

ADJ „být defektní“, „být neúplný“

adj „být defektní“, „být neúplný“ 大成若缺，其用不弊 (XLV.)

缺缺 *quēquē* statp „být protřelý“, „být lstivý“ (Chen) 其政察察，其民缺缺 (LVIII.)

馬 *mǎ*

N „kůň“

n „kůň“ 天下有道，卻走馬以糞 (XLVI.)

駟馬 *sìmǎ* np „koňské čtyřspřeží“ 雖有拱璧以先駟馬，不如坐進此道 (LXII.)

徒 *tú*

Vi „jít pěšky“ > N „následovník“, „přívrženec“

n „následovník“, „přívrženec“ 故堅強者死之徒，柔弱生之徒 (LXXVI.)

陸 *lù*

N „souš“

adv „po souši“ 陸行不遇兕虎 (L.)

被 (psáno též jako 披) *pī*

Vt „přehodit přes sebe něco“, „nosit něco (typicky oblečení nebo zbraně)“

vt „přehodit přes sebe něco“, „nosit něco“ 入軍不被甲兵 (L.)

畜 *xù*

Vt „chovat něco (typicky dobytek)“ > Vt „živit někoho“, „starat se o někoho“

vt „živit někoho“, „starat se o někoho“ 大邦不過欲兼畜人 (LXI.)

宰 *zǎi*

N „majordomus“, „ministr“

vi „chovat se jako majordomus“, „šéfovat“ 長而不宰 (LI.)

徑 *jìng*

N „pěšina“

n „pěšina“ 大道甚夷，而人好徑 (LIII.)

倉 *cāng*

N „sýpka“

n „sýpka“ 倉甚虛 (LIII.)

財 *cái*

N „bohatství“

財貨 *cáihuò* np „statky všeho druhu“, „bohatství všeho druhu“ 財貨有餘 (LIII.)

孫 *sūn*

N „vnuk“

子孫 *zǐsūn* np „potomstvo“ 子孫以祭祀不輟 (LIV.)

挫 *cuò*

Vt „otupit něco (typicky ostří)“

vt „otupit něco 挫其銳 (LVI.)

紛 *fēn*

ADJ „být zamotaný (o niti)“ přeneseně „být chaotický“

n „něco chaotického a nepřehledného“, „klubko“ 解其紛 (LVI.)

起 *qǐ*

Vi „vstát“ > Vi „povstat“, „vzniknout“

vi „povstávat“, „vznikat“ 人多伎巧，奇物滋起 (LVII.)

vtrep „začít od nějakého stádia“, „povstat z něčeho“ 九層之臺，起於累土 (LXIV.)

倚 *yǐ*

Vt „opírat se o něco“

vt přeneseně „zakládat se na něčem“ 禍兮，福之所倚 (LVIII.)

莅 (psáno též 蒞) *lì*

Vi „stát v čele“, „panovat“ (etymologicky příbuzné se slovem 立 „státi“)

vt „stát v čele něčeho“, „panovat někde“ 以道莅天下，其鬼不神 (LX.)

流 *liú*

Vi „téci (typicky o řece)“

n „tok“ 大邦者下流，天下之牝，天下之交也 (LXI.)

兼 *jiān*

Vt „zahrnovat něco v úplnosti“, „současně se stejnou měrou týkat něčeho“

adv „všechny bez výjimky“, „kompletně“ 大邦不過欲兼畜人 (LXI.)

脆 *cùi*

ADJ „být křehký“

adj „být křehký“ 其脆易泮 (LXIV.)

柔脆 *róucùi* adjp „být měkký a zároveň křehký“ 草木之生也柔脆 (LXXVI.)

剛 *gāng*

ADJ „být tvrdý“

n „něco tvrdého“ 柔之勝剛 (LXXVIII.)

剛強 *gāngqiáng* np „něco tvrdého a silného“ < ADJP „být tvrdý a zároveň silný“ 柔弱勝剛強 (XXXVI.)

陳 *chén*

Vt „rozmístit něco ve správném pořadí (typicky armádu nebo obřadní nádoby)“, „dislokovat něco“

vt „rozmístit něco (armádu)“ 雖有甲兵，無所陳之 (LXXX.)

11 tahů

常 *cháng*

1. ADJ „být obvyklý“, „být regulérní“, „být standardní“, „být normální“

adj „být běžný“, „být normální“, „být standardní“ 復命曰常 (XVI.)

adj „být běžný“, „být normální“, „být standardní“, ve funkci přívlastku 道可道，非常道；名可名，非常名 (I.)

adjV „normální bylo, když ...“ 道常無為而無不為 (XXXVII.)

adv „normálně“, „standardně“, „zpravidla“ 常使民無知無欲，使夫智者不敢為也 (III.)

n „to, co je normální“ 知常曰明。不知常，妄作凶 (XVI.)

2. ADJ „být trvalý“

adj „být trvalý“, ve funkci přívlastku 故知足之足，常足矣 (XLVI.)

adv „vždy“ 是以聖人常善救人，故無棄人 (XXVII.)

欲 yù

Vt „silně po něčem toužit“, „velmi si něco přát“

vtV modální sloveso „chtít něco udělat“ 是故不欲碌碌如玉，珞珞如石 (XXXIX.)

vi „být plný přání“, „toužit po všem možném“ 不欲以靜，天下將自正 (XXXVII.)

n „přání“, „tužba“, „choutka“ 常使民無知無欲 (III.)

可欲 kěyù np „to, po čem lze toužit“ 不見可欲，使民心不亂 (III.)

將欲 jiāngyù vptV modální sloveso „velice chtít něco udělat“ 將欲取天下而為之，吾見其不得已 (XXIX.)

欲得 yùdé np „touha po zisku“ < v + n(V) 咎莫大於欲得 (XLVI.)

異 yì

Vt „lišit se co do něčeho“ < ADJ „být rozdílný“ (opozitum vůči 同 tóng „být totožný“)

vt „lišit se co do něčeho“ 此兩者，同出而異名 (I.)

vtprep „lišit se od“ 我獨異於人，而貴食母 (XX.)

眾 zhòng

ADJ „být početný“

adj „být početný“ 殺人之眾，以悲哀泣之 (XXXI.)

adj „být početný“, ve funkci přívlastku gramatikalizováno na prefix – marker množného čísla 玄之又玄，眾妙之門 (I.)

n specif. „množství lidí“, „všichni lidé“, „masa“, „lid“ 自古及今，其名不去，以閱眾甫 (XXI.)

處 chǔ

1. Vt „řešit něco“, „vypořádávat se s něčím“

vt „řešit něco“, „vypořádávat se s něčím“ 戰勝以喪禮處之 (XXXI.)

處事 chǔ shì vt + n „řešit záležitosti“, „zabývat se záležitostmi“ 聖人處無為之事 (II.)

2. Vt „soustavně se zabývat nějakou činností“, „zakládat si na něčem“ (synonymum vůči 居 jū „zakládat si na něčem“, srovnej české hovorové „jet v něčem“)

vt „soustavně se zabývat nějakou činností“, „zakládat si na něčem“ 是以大丈夫處其厚，不居其薄 (XXXVIII.)

vt.om „soustavně se zabývat danou činností“, „zakládat si na tom“ 故有道者不處 (XXIV.)

3. Vt „přebývat někde“, „sídlit někde“, „zaujímat místo někde“ (odvozeno od 處 chù „místo“)

vt „přebývat někde“, „sídlit někde“, „zaujímat místo někde“ 是以聖人處上而民不重，處前而民不害 (LXVI.)

vi „usadit se“, „dlít“ 雖有榮觀，燕處超然，奈何萬乘之主而以身輕天下 (XXVI.)

教 *jiào* (v současném jazyce *jiāo* coby sloveso a *jiào* coby substantivum)

Vt „vychovávat někoho“, „trénovat někoho“, často též „učit někoho“

vtt „učit někoho něčemu“ 人之所教，我亦教之 (XLII.)

vtt.om „učit někoho tomu“ 人之所教，我亦教之 (XLII.)

n „instrukce“, „výchova“, též „učení“ 聖人處無為之事，行不言之教 (II.)

得 *dé*

Vt rezultativní sloveso vyjadřující dosažení kýženého výsledku „získat něco“, „nalézt něco“, „dosáhnout něčeho“, „chytit něco“ a pod. (opozitum vůči 求 *qiú* „hledat něco“, „pídit se po něčem“)

vt „získat něco“, „nalézt něco“ 夫兩者各得所欲，大者宜為下 (LXI.)

vt specif. „dostat něco do vínku“ 天得一以清 (XXXIX.)

vt přeneseně „získat správné ponětí o něčem“, „pochopit něco“ (synonymum k 知 *zhī* „pochopit něco“) 既得其母，以知其子 (LII.)

vt.om „nalézt to“ 搏之不得，名曰“微“ (XIV.)

vi „získávat všechno možné“ 少則得 (XXII.)

vi „najít to, co dotyčný hledal“ 不曰：求以得，有罪以免邪 (LXII.)

vtV modální sloveso „získat příležitost něco udělat“ 若使民常畏死，而為奇者，吾得執而殺之，孰敢 (LXXIV.)

n „zisk“ 得與亡孰病 (XLIV.)

不得已 *bù dé yǐ* idiomatická vazba „nemít na vybranou“, „volky nevolky“, „nevědět si rady“ (odpovídá současnému 沒辦法) 將欲取天下而為之，吾見其不得已 (XXIX.)

得志 *dé zhì* idiomatický výraz „naplnit ambice“ 夫樂殺人者，則不可得志於天下矣 (XXXI.)

欲得 *yù dé* np „touha po zisku“ < v + n(V) 咎莫大於欲得 (XLVI.)

得而 *dé'ér* vptV modální sloveso „získat příležitost něco udělat“ 故不可得而親 (LVI.)

貨 *huò*

N „zboží“, „komodita“

n „zboží“, „komodita“ 不貴難得之貨 (LXIV.)

財貨 *cáihuò* np „statky všeho druhu“, „bohatství všeho druhu“ 財貨有餘 (LIIL.)

強 (psáno též 彊)

1. *qiáng*

ADJ „být silný“

adj „být silný“ 守柔曰強 (LII.)

adj specif. „být silnou osobností“ 勝人者有力，自勝者強 (XXXIII.)

kauzativní vt v konativním vidu „snažit se způsobit, že něco bude silné“, „snažit se posílit něco“ 弱其志，強其骨 (III.)

vi v inchoativním vidu „posílit“, „zesílit“ 是以兵強則滅，木強則折 (LXXVI.)

強大 *qiángdà* np „něco silného a velkého“ < ADJP „být silný a zároveň velký“ 強大處下，柔弱處上 (LXXVI.)

剛強 *gāngqiáng* np „něco tvrdého a silného“ < ADJP „být tvrdý a zároveň silný“ 柔弱勝剛強 (XXXVI.)

強梁 *qiángliáng* np dosl. „silný trám“, přeneseně „silný a arogantní chlap“, „gorila“ 強梁者不得其死，吾將以為教父 (XLII.)

2. jiàng

ADJ „být tuhý“

vi v inchoativním vidu „ztuhnout“ 是以兵強則滅，木強則折 (LXXVI.)

堅強 *jiānjiàng* adjp „být pevný a zároveň tuhý“ 人之生也柔弱，其死也堅強 (LXXVI.)

3. qiǎng

1. Vt „znásilňovat někoho“

vt „znásilňovat někoho“ 以道佐人主者，不以兵強天下 (XXX.)

vi „znásilňovat kde koho“ 不以取強 (XXX.)

adv „násilným způsobem“ 強行者有志 (XXXIII.)

2. VtV „nutit někoho něco dělat“

adv „z donucení“, „za vlasy přitaženým způsobem“ 強字之曰道，強為之名曰大 (XXV.)

敢 gǎn

1. VtV modální sloveso „troufat si něco dělat“

vtV modální sloveso „troufat si něco dělat“ 以輔萬物之自然而不敢為 (LXIV.)

vtV.om modální sloveso „troufat si to dělat“ 若使民常畏死，而為奇者，吾得執而殺之，孰敢 (LXXIV.)

不敢 *bùgǎn* np „netroufání si“ nebo spíše „netroufnutí si“ 勇於不敢則活 (LXXIII.)

2. ADJ „být troufalý“

n „troufalost“ 勇於敢則殺 (LXXIII.)

象 xiàng

Vt „zobrazovat něco“, též „představovat něco“, „symbolizovat něco“

vtt.om představovat si to jako něco 吾不知誰之子，象帝之先 (IV.)

n „podoba“, též „symbol“ 惚兮恍兮，其中有象 (XXI.)

動 dòng

Vi „hýbat se“

vi v inchoativním vidu „začít se hýbat“, „dát se do pohybu“ 虛而不屈，動而愈出 (V.)

kauzativní vt „uvést něco do pohybu“ 孰能安以動之徐生 (XV.)

kauzativní vttrep „pohnout někoho nějakým směrem“, „strhnout někoho někam“ 人之生，動之於死地，亦十有三 (L.)

n „pohyb“ 反者道之動 (XL.)

n „akce“ (možná odvozeno od inchoativního vidu tohoto slovesa) 動善時 (VIII.)

唯

1. wěi

Pm „přítakávací částice „ano“

pm přítakávací částice „ano“ 唯之與阿，相去幾何 (XX.)

2. wéi

Vt sloveso identifikace „být něčím“ rozšířené zejména v předklasické čínštině. V klasickém jazyce se používá hlavně ve vedlejších větách ve významu „je to pouze ...“. Etymologicky příbuzné se slovy 非 *fēi* „nebýt něčím“, 雖 *suī* „byť by ...“ a 微 *wēi* „kdyby nebylo ...“

vt sloveso identifikace „být“ 人之所惡，唯孤、寡、不穀，而王公以為稱 (XLII.)

vt sloveso identifikace „je to pouze ...“ 孰能有餘以奉天下，唯有道者 (LXXVII.)

堂 táng

N „hlavní obřadní síň v paláci stojící na terase s otevřeným výhledem na nádvoří“

n „obřadní síň“ 金玉滿堂，莫之能守 (IX.)

專 zhuān

Vt „soustředit něco“, „zkonzentrovat něco“

vt „soustředit něco“, „zkonzentrovat něco“ 專氣致柔，能如嬰兒乎 (X.)

疵 cǐ (též cǐ)

N „defekt“, „skvrna“

n „defekt“, „skvrna“ 滌除玄鑒，能無疵乎 (X.)

國 guó

N „stát“

n „stát“ 愛民治國，能無為乎 (X.)

n „stát“, ve funkci přívlastku 國之利器不可以示人 (XXXVI.)

國家 *guójiā* np „státní útvary všeho druhu“ 國家昏亂，有忠臣 (XVIII.)

埴 zhí

N „jíl“, „[keramická] hlína“

n „jíl“, „[keramická] hlína“ 埴埴以為器，當其無，有器之用 (XI.)

爽 shuǎng

ADJ „být otupělý“, „být poškozený“

vi v inchoativním vidu „otupět“ 五味令人口爽 (XII.)

患 huàn

Vi „trápit se“ > N „starost“, „trápení“, „pohroma“

n „starost“, „trápení“, „pohroma“ 及吾無身，吾有何患 (XIII.)

vt „přinášet trápení někomu“, „být pohromou pro někoho“, „ohrožovat někoho“ 貴大患若身 (XIII.)

寄 jì

Vtt „svěřit někomu něco“, „poručit někomu něco“ (synonymum 託 tuō)

vtt „svěřit někomu něco“ 貴以身為天下，若可寄天下 (XIII.)

視 shì

1. Vt „dívat se na něco“ >

vt „dívat se na něco“ 視之不見，名曰“夷“ (XIV.)

2. N „zrak“ < Vi „dívat se“?

n „zrak“ 長生久視之道 (LIX.)

混 hùn

1. ADJ „být zakalený“, „být chaotický“, „být smíchaný a neprůhledný“ >

adj „být zakalený“, „být neprůhledný“ 混兮其若濁 (XV.)

kauzativní vt v médiu „být smíchaný dohromady“, „smíchat se“ 此三者不可致詰，故混而為一 (XIV.)

2. N „chaos“

adv „z chaosu“ 有物混成，先天地生 (XXV.)

惚 hū

惚恍 hūhuǎng np „zastřenost“, „rozkolísanost“ < STATP „být zastřený“, „být nezřetelný“, „být rozkolísaný“ 是謂惚恍 (XIV.)

恍惚 huǎnghū statp „být zastřený“, „být nezřetelný“, „být rozkolísaný“ 道之為物，惟恍惟惚 (XXI.)

執 zhí

1. Vt „pevně něco držet v ruce“ >

vt „držet něco v ruce“, „ponechat si něco u sebe“ 是以聖人執左契，而不責於人 (LXXIX.)

vt v inchoativním vidu „zmocnit se někoho“, „zatknout někoho“ 若使民常畏死，而為奇者，吾得執而殺之，孰敢 (LXXIV.)

vt v inchoativním vidu „zmocnit se něčeho“, v pasívu 天下神器，不可為也，不可執也 (XXIX.)

vt.om v konativním vidu „snažit se zmocnit se toho“ 為者敗之，執者失之 (XXIX.)

vi „držet“ 執無兵 (LXIX.)

2. přeneseně Vt „pevně se něčeho držet (typicky o doktríně)“
vt „pevně se něčeho držet“ 執古之道，以御今之有 (XIV.)

深 shēn

ADJ „být hluboký“, též přeneseně „být do hloubky kompetentní“

adj „být hluboký“ 玄德深矣，遠矣，與物反矣 (LXV.)

adj „být do hloubky kompetentní“ 古之善為士者，微妙玄通，深不可識 (XV.)

adj „být hluboký“, ve funkci přívlastku 是謂深根固柢 (LIX.)

孰 shú

NPRO tázací zájmeno „kdo z lidí“ nebo „která z věcí“

npro „která z věcí“ 名與身孰親 (XLIV.)

npro „kdo z lidí“ 孰知其極？其₂無正 (LVIII.)

清 qīng ADJ „být čistý“

adj „být čistý“ 天得一以清 (XXXIX.)

vi v inchoativním vidu „vyčistit se“ 孰能濁以靜之徐清 (XV.)

n „čistota“, též „to, co je čisté“ 清靜為天下正 (XLV.)

焉 yān

1. NPRO zájmeno 3. osoby obsahující předložku 於

npro zájmeno 3. osoby obsahující předložku 於 „tam“ 域中有四大，而人居其一焉 (XXV.)

npro zájmeno 3. osoby obsahující předložku 於 „tam“, nereferenčně „všude, kde“ 信不足焉，有不信焉 (XVII.)

npro zájmeno 3. osoby obsahující předložku 於 „k němu“ 萬物歸焉而不為主，可名為大 (XXXIV.)

npro zájmeno 3. osoby obsahující předložku 於, dubluje tematický podmět 師之所處，荊棘生焉 (XXX.)

2. sufix stavových slov, podobně jako 然 nebo 若

歛歛焉 shèshèyān statp „být zdrženlivý vůči někomu“, „být rezervovaný“ (Karlgren: „self-restrained“) 聖人在天下，歛歛焉，為天下渾其₁心 (XLIX.)

悠 yōu

ADJ „být dlouhotrvající“, „trvat od dávných dob“

adj „být dlouhotrvající“, „trvat od dávných dob“ 悠兮其貴言 (XVII.)

偽 wěi

ADJ „být umělý“, „být falešný“

n „faleš“, „přetvářka“ 絕偽棄詐，民復孝慈 (XIX.)

從 *cóng*

Vt „následovat něco“, též přeneseně „řídít se něčím“

vt „následovat něco“, „řídít se něčím“ 孔德之容，惟道是從 (XXI.)

從事 *cóngshì* vpi „pracovat“ < vt + n 民之從事，常於幾成而敗之 (LXIV.)

從事 *cóngshì* vptprep „pracovat na něčem“, „zabývat se něčím“ 故從事於道者，同於道 (XXIII.)

敝 *bì*

ADJ „být obnošený“

adj „být obnošený“ 敝則新 (XXII.)

終 *zhōng*

Vi „skončit“ > N „konec“

n „konec“, „konečná fáze“ 慎終如始，則無敗事 (LXIV.)

終不 *zhōngbù* advp „nikdy“ 以其終不自為大，故能成其大 (XXXIV.)

終日 *zhōngrì* vpi „vydržet celý den“ 故飄風不終朝，驟雨不終日 (XXIII.)

終日 *zhōngrì* advp „po celý den“, „od rána do večera“ 是以君子終日行不離輜重 (XXVI.)

終身 *zhōngshēn* advp „do konce života“ 開其兌，濟其事，終身不救 (LII.)

終朝 *zhōngzhāo* vpi „vydržet do konce rána“ 故飄風不終朝，驟雨不終日 (XXIII.)

寂 *jì*

ADJ „být rozsáhlý a tichý kvůli své odlehlosti“

adj „být rozsáhlý a tichý kvůli své odlehlosti“ 寂兮寥兮，獨立不改 (XXV.)

域 *yù*

N „území“, „oblast“, též přeneseně „prostor“, „svět“

n „prostor“, „svět“ 域中有四大，而人居其一焉 (XXV.)

閉 *bì*

Vt „zavřít něco (typicky dveře)“

vt „zavřít něco“ 塞其兌，閉其門，終身不勤 (LII.)

vi „zavírat všechno možné“, „zabývat se zavíráním“ 善閉無關楗而不可開 (XXVII.)

救 *jiù*

Vt „zachránit někoho nebo něco“

vt „zachránit někoho nebo něco“ 是以聖人常善救人，故無棄人 (XXVII.)

vt „zachránit někoho“ v pasívu „být zachráněn“ 開其兌，濟其事，終身不救 (LII.)

將 *jiāng*

1. VtV modální sloveso „hodlat něco udělat“

vtV „hodlat něco udělat“ 古之善為道者，非以明民，將以愚之 (LXV.)

adv „marker blízké budoucnosti hraničící s jistotou“ 天將救之，以慈衛之 (LXVII.)

adv „marker podmíněné budoucnosti vztažené k předcházejícímu ději“ 侯王若能守之，萬物將自化 (XXXVII.)

將欲 *jiāngyù* vptV modální sloveso „velice chtít něco udělat“ 將欲取天下而為之，吾見其不得已 (XXIX.)

將恐 *jiāngkǒng* vptS modální sloveso „měl bych obavu, že...“, „byla by tu obava, že...“ 謂天無以清，將恐裂 (XXXIX.)

亦將 *yìjiāng* vptV modální sloveso „měli bychom určitě něco udělat“ 名亦既有，夫亦將知止 (XXXII.)

亦將 *yìjiāng* advp „zajisté“, „určitě“ 無名之樸，夫亦將無欲 (XXXVII.)

2. Vt „vést někoho“, „velet někomu“

將軍 *jiāngjūn* np „generál“ < vt + n 偏將軍居左，上將軍居右 (XXXI.)

敗 *bài*

Vt „pokazit něco“, „zhatit něco“

vt „pokazit něco“, „zhatit něco“ 為者敗之 (XXIX.)

培 *péi*

N „zed“, „hliněný val“

vi (vt. med?) „vršit se jako hliněný val“ 或培或墮 (XXIX.)

奢 *shē*

ADJ „být rozhazovačný“

n „rozhazovačnost“, „přepych“ 是以聖人去甚，去奢，去泰 (XXIX.)

淡 *dàn*

ADJ „být mdlý“, „být neslaný nemastný“

adj „být mdlý“, přeneseně „být nevýrazný“ 道之出口，淡乎其無味 (XXXV.)

恬淡 *tiándàn* np specif. „mírný princip“, „zdrženlivý způsob“ < ADJP „být mdlé chuti“, přeneseně „být mírný“, „být nevýrazný“ 不得已而用之，恬淡為上 (XXXI.)

偏 *piān*

ADJ „být vychýlený“ (většinou v opozici vůči 正 *zhèng* „být rovný“)

adj specif. „nižší“, „pomocný“ ve funkci přívlastku (v opozici vůči 上 *shàng* „nejvyšší“, „vrchní“) 偏將軍居左，上將軍居右 (XXXI.)

過 guò

1. Vt „překročit něco“ > přeneseně Vt „přestoupit něco“, „chybovat v něčem“

vt „chybovat v něčem“ 復眾人之所過 (LXIV.)

不過 bùguò advp „nic než“ (odpovídá současnému 只不過) 大邦不過欲兼畜人 (LXI.)

2. Vi „procházet nebo projíždět kolem“

vi „projíždět kolem“, ve funkci přívlastku 樂與餌，過客止 (XXXV.)

張 zhāng

1. Vt „napnout něco (typicky luk)“ >

張 zhāng vt „napnout něco (typicky luk)“ 天之道，其猶張弓與 (LXXVII.)

2. Vi „roztáhnout se“, „expandovat“

kauzativní vt „nechat někoho, aby se roztáhl“, „nechat někoho, aby expandoval“ 將欲歛之，必固張之 (XXXVI.)

魚 yú

N „ryba“

n „ryba“ 魚不可脫於淵 (XXXVI.)

脫 tuō

Vi „vymanit se“, „vyvléci se“, „uniknout“

vi „vymanit se“, „vyvléci se“, „uniknout“ 善抱者不脫 (LIV.)

kauzativní vttrep „vytrhnout někoho odněkud“ < „způsobit, že se někdo od někud vymaní“, v pasívu 魚不可脫於淵 (XXXVI.)

基 jī

N „základ“, „fundament“

n „základ“, „fundament“ 高以下為基 (XXXIX.)

進 jìn

1. Vi „jít kupředu“ >

vt „jít někudy vpřed“, též přeneseně „dělat pokroky v něčem“ 進道若退 (XLI.)

vt „postoupit vpřed o nějakou vzdálenost“ 不敢進寸，而退尺 (LXIX.)

2. Vt „prezentovat něco“ < „způsobit, aby se něco dostalo kupředu“

vt „prezentovat něco“, „sdělit něco“ 不如坐進此道 (LXII.)

偷 tōu

Vi „žít nesolidním a příživnickým způsobem“ (od toho pak odvozeno „krást“)

vi „žít nesolidním a příživnickým způsobem“ 建德若偷 (XLI.)

隅 *yú*

N „roh“, „kout“

n „roh“, „kout“ 大方無隅 (XLI.)

晚 *wǎn*

ADJ „být pozdní“

adv „pozdě“, „nejpozději“ 大器晚成 (XLI.)

陽

yáng

N „jižní úbočí hory nebo severní břeh řeky“ > přeneseně N „slunné místo“, „výsluní“

n „slunné místo“, „výsluní“ 萬物負陰而抱陽 (XLII.)

梁 *liáng*

N „trám“

強梁 *qiángliáng* np dosl. „silný trám“, přeneseně ve významu „silný a arogantní chlap“, „gorila“ 強梁者不得其死，吾將以為教父 (XLII.)

堅 *jiān*

ADJ „být pevný“

至堅 *zhìjiān* np „to, co je nejpevnější“ < adv + adj „být maximálně pevný“ 天下之至柔，馳騁天下之至堅 (XLIII.)

堅強 *jiānjiàng* adjp „být pevný a zároveň tuhý“ 人之生也柔弱，其死也堅強 (LXXVI.)

訥 *nà*

Vi „zajíkat se“, „koktat“

adj „být zajíkový“, „být koktavý“ 大辯若訥 (XLV.)

習 *xí*

Vt „praktikovat něco“, „opakovaně něco uplatňovat v praxi“

vt „praktikovat něco“, „opakovaně něco uplatňovat v praxi“ 是為習常 (LII.)

帶 *dài*

N „opasek“

vt „nosit něco na opasku“ 帶利劍 (LIII.)

祭 jì

Vt „obětovat někomu (typicky božstvům Země) víno, obilí či maso“ (TLS)

祭祀 jìsì np „oběti všeho druhu“, „obětování“ < VPi „vykonávat oběti všeho druhu“ 子孫以祭祀不輟 (LIV.)

鄉 xiāng

N „obec“

n „obec“ 修之於鄉，其德乃長 (LIV.)

蛇 shé

N „had“

蜂螫虺蛇 fēngchàihuǐshé np „jedovatá zvířata všeho druhu“ 蜂螫虺蛇不螫 (LV.)

鳥 diǎo (dnes kvůli tabuizované výslovnosti *niǎo*)

N „pták“

攫鳥 juéniǎo np „dravec“ < adj + n 攫鳥猛獸不搏 (LV.)

猛 měng

ADJ „být divoký“, „být lýtý“

猛獸 měngshòu np „divoké zvíře“, „šelma“ < adj + n 攫鳥猛獸不搏 (LV.)

脰 zǒu

N „dětský penis“, „pindík“

n „dětský penis“, „pindík“ 未知牝牡之合而脰作，精之至也 (LV.)

貧 (chyba místo 畔) pàn

Vt „porušit něco“, „protivit se něčemu“

vi „porušovat všechno možné“ 天下多忌諱，而民彌貧(畔) (LVII.)

淳 chún

ADJ „být čistý“, „být ryzí“

淳淳 (psáno též jako 純純 nebo 醇醇) chúnchún statp „být čistý“, „být bez poskvrnky“ 其政悶悶，其民淳淳 (LVIII.)

烹 pēng

Vt „vařit něco“

vt „vařit něco“ 治大國若烹小鮮 (LX.)

細 xì

ADJ „být tenký“ > ADJ „být zanedbatelný“, „být nepodstatný“

adj „být zanedbatelný“, „být nepodstatný“ 若肖，久矣其細也夫 (LXVII.)

n specif. „stádium, kdy je něco zanedbatelné“ 天下大事，必作於細 (LXIII.)

毫 háo

N „vlas“, „chlup“, „chmýří“

毫末 háomò np dosl. „špička vlasu“, idiomatický výraz pro něco titěrně nepatrného 合抱之木，生於毫末 (LXIV.)

累 lěi

Vt „navršit něco“, „nakupit něco“

vt v médiu „být navršený“, ve funkci přívlastku „navršený“ 九層之臺，起於累土 (LXIV.)

推 tuī

Vt „tlačit něco před sebou“

vt.om přeneseně „protlačovat ho“, „prosazovat ho“, „tlačit ho dopředu“ 是以天下樂推而不厭 (LXVI.)

責 zé

Vtt „vyžadovat něco po někom“

vttprep.om „vymáhat to od někoho (typicky dluhy či jiné povinnosti)“ 是以聖人執左契，而不責於人 (LXXIX.)

徙 xǐ

Vi „stěhovat se“

vi „stěhovat se“ 使民重死而不遠徙 (LXXX.)

望 wàng

Vt „hledět do dálky na něco nebo na někoho“

vt v médiu „být viditelný z dálky“ 鄰國相望 (LXXX.)

12 tahů

道 dào

1. N „cesta“, často přeneseně „způsob“, „metoda“ >

n „cesta“ 大道甚夷，而人好徑 (LIII.)

n přeneseně „způsob“, „metoda“ 人之道，則不然 (LXXVII.)

n specif. „správná cesta“, „správná metoda“ 執古之道，以御今之有 (XIV.)

n specif. „správná cesta“, „správná metoda“, ve funkci přívlastku 能知古始，是謂道紀 (XIV.)

n specif. „univerzální správná cesta“, „přírodní zákon *dao*“ 故道大，天大，地大，人亦大 (XXV.)

putativní vt „považovat něco za správnou cestu“, v pasívu 道可道，非常道 (I.)

2. ADJ „být v souladu se správnou cestou“, též „být v souladu s *dao*“

adj „být v souladu s *dao*“ 天乃道，道乃久，沒有不殆 (XVI.)

adv „v souladu *dao*“ 故道生之，德畜之；長之育之；亭之毒之；養之覆之 (LI.)

n „to, co je v souladu s *dao*“ 道之出口，淡乎其無味 (XXXV.)

不道 *bùdào* ADJP „být předčasně zchátralý“

np „předčasná zchátralost“ 物壯則老，是謂不道 (XXX.)

np „ten, kdo trpí diagnózou *budao*“, „ten, kdo je předčasně zchátralý“ 不道早已 (XXX.)

無 wú

1. Vt0 sloveso existence s postverbálním členem existence „nebýt“, „neexistovat“ >

vt0 sloveso existence s postverbálním členem existence „nebýt“, „neexistovat“ 孰知其極？其無正 (LVIII.)

vt0 v inchoativním vidu „zmizet“, „přestat existovat“ 絕學無憂 (XX.)

vtV0 „nikdy se nestane, že ...“, možná se jedná o adv < vtV „nikdy“ 慎終如始，則無敗事 (LXIV.)

npro záporné zájmeno „nic“, „nikdo“ 天下萬物生於有，有生於無 (XL.)

2. prefix abstraktních substantiv vyjadřující absenci něčeho

無極 *wújí* np „absence krajností“, specif. „stav bez krajností“, popř. „stav bez omezení“ < vt + n 復歸於無極 (XXVIII.)

無間 *wújiān* np „absence skuliny“, „bezskuliní“ < vt + n 無有入無間，吾是以知無為之有益 (XLIII.)

無事 *wúshì* np „absence snahy“ < vt + n 以無事取天下 (LVII.)

無為 *wúwéi* np „absence snahy něco pozitivního udělat“ < npro (obj) + vt 無有入無間，吾是以知無為之有益 (XLIII.)

無味 *wúwèi* np „to, co je bez chuti“ < vt + n 為無事，事無事，味無味 (LXIII.)

無物 *wúwù*

np „neexistence věcí“, specif. „stav, kdy neexistují věci“, „bezvěcnost“ < vt + n 復歸於無物 (XIV.)

np ve funkci přívlastku „něco, co je bezvěcné“, „něco, co nemá materiální povahu“, ale možná též absstraktně „bezvěcnost“ 無物之象 (XIV.)

無有 wúyǒu np „absence něčeho“ < vt + npro 無有入無間，吾是以知無為之有益 (XLIII.)
無狀 wúzuàng np ve funkci přívlastku „to, co nemá tvar“, „něco beztvareho“, možná abstraktně „beztvarost“ 是謂無狀之狀 (XIV.)

3. Vt „nemít něco“

vt „nemít něco“, v inchoativním vidu „přestat něco mít“, „přijít o něco“ 及吾無身，吾有何患 (XIII.)

vt „nemít něco“, v konstrukci se dvěma slovesy „bez něčeho“ 是謂行無行；攘無臂；扔無敵；執無兵 (LXIX.)

無德 wúdé np „ten, kdo nemá charismatickou sílu de“ 有德司契，無德司徹 (LXXIX.)

無所 wúsuǒ vptV „nemít důvod něco dělat“ TLS: „have no reason to V“ 雖有舟輿，無所乘之 (LXXX.)

無所歸 wúsuǒguī np „ten, kdo nemá, kam by se vrátil“, „bezdomovec“ 儻儻兮，若無所歸 (XX.)

4. ADV prohibitivní záporka „nemělo by se ...“, „ne ...!“

adv prohibitivní záporka „nemělo by se ...“, „ne ...!“ 無狎其所居，無厭其所生 (LXXII.)

萬 wàn

NUM „deset tisíc“

num ve funkci přívlastku „deset tisíc“ 奈何萬乘之主而以身輕天下 (XXVI.)

萬物 wànwù np „deset tisíc [druhů] věcí“, „všechny věci v nejširším slova smyslu včetně záležitostí“ 侯王若能守之，萬物將自賓 (XXXII.)

斯 sī

CONJ spojka kladená před hlavní větu podmínkového souvětí „tedy“

conj „tedy“ 天下皆知美之為美，斯惡已 (II.)

惡

1. è

ADJ „být ošklivý“, též „být zlý“

n „ošklivost“, příp. „něco ošklivého“ 天下皆知美之為美，斯惡已 (II.)

n „zlo“ 善之與惡，相去若何 (XX.)

2. wù

putativní Vt „ošklivit si něco“

vt „ošklivit si něco“ 物或惡之，故有道者不處 (XXIV.)

善 shàn

1. ADJ „být dobrý“ (často v morálním ohledu)

adj „být dobrý (morálně)“ 善者，吾善之；不善者，吾亦善之；德善 (XLIX.)

adj „být dobrý“, ve funkci přívlastku (viz Komentář) 故善人者，不善人之師；不善人者，善人之資 (XXVII.)

adjV modální adjektivum „být dobrý v nějaké činnosti“, „umět něco dobře dělat“ 古之善為士者，微妙玄通 (XV.)

adv „dobře“ 善建者不拔，善抱者不脫 (LIV.)
 n „dobro“ 善者，吾善之；不善者，吾亦善之；德善 (XLIX.)
 n „dobrá věc“, „něco dobrého“ 和大怨，必有餘怨；安可以為善 (LXXIX.)
 putativní vt „považovat někoho za dobrého“, příp. postojové vt „přistupovat k někomu jako k dobrému“ 善者，吾善之；不善者，吾亦善之；德善 (XLIX.)
 putativní vt0 „pochvalovat si něco“, „cenit si něčeho“ 居善地，心善淵 (VIII.)
 putativní vtV0 „pochvalovat si nějakou činnost nebo vlastnost“, „cenit si nějaké činnosti nebo vlastnosti“ 上善若水 (VIII.)
 不善 *bùshàn* adjp „být špatný“ 善者，吾善之；不善者，吾亦善之；德善 (XLIX.)
 善人 *shànrén* np „dobrák“ 天道無親，常與善人 (LXXIX.)
 不善人 *bùshànrén* np „špatný člověk“, „zloduch“ 道者萬物之奧。善人之寶，不善人之所保 (LXII.)

短 *duǎn*

ADJ „být krátký“

n „něco krátkého“, též „něco kratšího“ 長短相形 (II.)

貴 *guì*

ADJ „být drahý“, „být vzácný“, též „být urozený“

adj „být vzácný“, ve funkci přívlastku 悠兮其貴言 (XVII.)

n „urozenost“ 貴大患若身 (XIII.)

putativní vt „považovat něco za vzácné“, „vážit si něčeho“, „cenit si něčeho“ 我獨異於人，而貴食母 (XX.)

putativní vt.om „považovat to za vzácné“, „vážit si toho“, „cenit si toho“ 貴以身為天下，若可寄天下 (XIII.)

putativní vt v pasívu „být někým ceněný“ 道之尊，德之貴，夫莫之命而常自然 (LI.)

盜 *dào*

N „zloděj“, též „zločinec v obecném slova smyslu“

n „zloděj“ 是謂盜夸 (LIII.)

盜賊 *dàozéi* np „zločinci všeho druhu“ 法令滋彰，盜賊多有 (LVII.)

虛 *xū*

ADJ „být prázdný“ (opozitum vůči 實 *shí* „být plný“)

adj „být prázdný“ 朝甚除，田甚蕪，倉甚虛 (LIII.)

adj „být prázdný“, ve funkci přívlastku 古之所謂：「曲則全者」 豈虛言哉 (XXII.)

kauzativní vt „způsobit, že něco bude prázdné“, „vyprázdnit něco“ 虛其心，實其腹 (III.)

n „prázdnota“ 致虛極；守靜篤 (XVI.)

智 (psáno též 知) *zhì*

ADJ „být inteligentní (o lidech i o zvířatech)“, často používáno s negativním odstínem „být příliš inteligentní, ale nikoli moudrý“, „být vychytralý“

adj „být inteligentní“ 不貴其師，不愛其資，雖智大迷 (XXVII.)

n „intelligence“ 使我介然有知，行於大道，唯施是畏 (LIII.)

n „vychytralost“ 絕智棄辯，民利百倍 (XIX.)

n „zchytralec“, „chytrák“ 民之難治，以其智多 (LXV.)

n specif. „chytré metody“ 故以智治國，國之賊 (LXV.)

智者 *zhìzhě* „chytrák“, „zchytralec“, „inteligent [v pejorativním slova smyslu]“ 常使民無知無欲，使夫智者不敢為也 (III.)

淵 *yuān*

1. N „hluboká tůň“ >

n „hluboká tůň“ 魚不可脫於淵 (XXXVI.)

2. ADJ „mít vlastnosti jako hluboká tůň“, „být hluboký“, „být bezedný“

adj „být hluboký jako hluboká tůň“ 淵兮，似萬物之宗 (IV.)

n „hloubka“, „hlubina“ 心善淵 (VIII.)

湛 *zhàn*

ADJ „být nasáklý“ > kauzativní Vt „způsobit, že něco bude nasáklé“

vi „prosakovat vším možným“ 湛兮，似或存 (IV.)

間 *jiān*

N „škvíra“, „skulina“

無間 *wújiān* np „absence skuliny“, „bezskuliní“ 無有入無間，吾是以知無為之有益 (XLI.)

之間 *zhījiān* lokp „mezi“ (prostorově i časově) Výraz AB 之間 může, a nemusí zahrnovat AB. 天地之間，其猶橐籥乎 (V.)

猶 *yóu*

1. Vt sloveso identifikace: „být stejný jako někdo nebo něco“

vt sloveso identifikace „být stejný jako něco“ 天地之間，其猶橐籥乎 (V.)

vtV sloveso identifikace „být stejný jako když ...“ 譬道之在天下，猶川谷之於江海 (XXXII.)

2. ADV „dokonce i“ (vztahuje se k subjektu)

adv „dokonce i“ 是以聖人猶難之，故終無難矣 (LXIII.)

3. ADV „stejně“, „tak jako tak“ (vztahuje se ke slovesnému ději)

4.

první slabika dvojslabičného stavového slova 猶豫 *yóuyù* „být váhavý“, v *Laozi* použita s omezenou samostatností v témže významu 豫兮若冬涉川；猶兮若畏四鄰 (XV.)

幾

1. jī

Vt „přiblížit se těsně k něčemu”

vtV „dostat se těsně k nějaké situaci”, „takřka nějak dopadnout” 輕敵幾喪吾寶 (LXIX.)

幾於 jīyú vtp „blížit se těsně k něčemu”, přeneseně „aproximovat k něčemu” 處眾人之所惡，故幾於道 (VIII.)

2. jǐ

NUMPRO tázací slovo zastupující číslovky „kolik”

幾何 jǐhé numpro tázací slovo zastupující kvantitu „nakolik” 唯之與阿，相去幾何 (XX.)

揣 zhuī

Vt „tlouci do něčeho” (WGZ)

vt vzhledem ke kontextu patrně „naklepávat ostří něčeho” 揣而銳之，不可長保 (IX.)

富 fù

ADJ „být bohatý”

adj „být bohatý” 知足者富 (XXXIII.)

vi v kontinuativním vidu „bohatnout” 我無事而民自富 (LVII.)

n „bohatství” 富貴而驕，自遺其咎 (IX.)

遂 suì

Vt „splnit něco”, „dovést něco do úspěšného konce”

vt v médiu „být hotov”, „být úspěšně splněn” 功遂身退，天之道 (IX.)

開 kāi

Vt „otevřít něco”

vt „otevřít něco” 開其兌，濟其事，終身不救 (LII.)

vt „otevřít něco”, v pasívu 善閉無關楗而不可開 (XXVII.)

開闔 kāihé vpi „být v činnosti” < v + v „zavírat se a otevírat se” 天門開闔，能為雌乎 (X.)

達 dá

Vt „dosáhnout něčeho”, „dospět někam”

vt.om (viz Komentář) „dosáhnout”, „dospět” 明白四達，能無知乎 (X.)

發 fā

Vt „rozvinout něco”, „vyvolat něco”

發狂 fākuáng vpi v inchoativním vidu „zešílet”, „zbláznit se” 馳騁畋獵令人心發狂 (XII.)

復 fù

1. Vt „vrátit se někam“, též přeneseně „vrátit se k něčemu“, „obnovit něco“

vt „vrátit se k něčemu“, „obnovit něco“ 絕偽棄詐，民復孝慈 (XIX.)

n „navracení se (někam)“ 萬物並作，吾以觀復 (XVI.)

復歸 fùguī vpt „vracet se někam, kam patříme“ 夫物芸芸，各復歸其根 (XVI.)

復歸 fùguī vptprep „vracet se někam, kam patříme“ 繩繩兮不可名，復歸於無物 (XIV.)

2. Vt „podat o něčem zprávu nebo hlášení (typicky vládci o splnění rozkazu)“

vt „podat o něčem zprávu nebo hlášení“ 靜曰復命 (XVI.)

3. Vt „napravit něco“, „obnovit původní stav něčeho“

vt „napravit něco“ 復眾人之所過 (LXIV.)

4. ADV „opět“

adv „opět“ 既知其子，復守其母，沒身不殆 (LII.)

御 yù

Vt „řídít něco (primárně vůz)“, též přeneseně „kontrolovat něco“, „ovládat něco“

vt „kontrolovat něco“, „ovládat něco“ 執古之道，以御今之有 (XIV.)

渙 huàn

Vi „tát (typicky o ledu)“, též přeneseně „rozplývat se“

vi „tát“, „rozplývat se“ 渙兮其若釋 (XV.)

敦 dūn

ADJ „být poctivý“

adj „být poctivý“ 敦兮其若樸 (XV.)

極 jí

N „hřebenová vaznice“ > přeneseně N „nejzazší bod“, „extrém“, „limit“, „meta“ apod.

n „nejzazší bod“, „extrém“, „limit“, „meta“ 孰知其極？其無正 (LVIII.)

vi „zacházet do extrému“, možná v konativním vidu „snažit se zajít do extrému“ 致虛極；守靜篤 (XVI.)

無極 wújí np „absence krajností“, specif. „stav bez krajností“, popř. „stav bez omezení“ 復歸於無極 (XXVIII.)

絕 jué

Vt „skoncovat se něčím“, „přestat s něčím“

vt „skoncovat se něčím“, „přestat s něčím“ 絕智棄辯，民利百倍 (XIX.)

棄 qì

Vt „odhodit něco“, „odmítnout něco nebo někoho“, „zatrátit někoho“

vt „odhodit něco“, „odmítnout něco nebo někoho“, „zatrátit někoho“ 絕智棄辯，民利百倍 (XIX.)

詐 zhà

Vt „podvádět někoho“ > Vi „zabývat se podváděním“

n „podvod“ 絕偽棄詐，民復孝慈 (XIX.)

登 dēng

Vt „vystoupit na něco (typicky na horu)“

vt „vystoupit na něco“ 眾人熙熙，如享太牢，如春登臺 (XX.)

悶 hūn

悶悶 (psáno též 惛惛) hūnhūn statp „být apatický vůči detailům“ (opozitum vůči 察察 *cháchá*) 其政悶悶，其民淳淳 (LVIII.)

惑 huò

ADJ „být zmatený“, „být pomýlený“

adj „být zmatený“, „být pomýlený“ 多則惑 (XXII.)

朝

1. zhāo

N „ráno“

終朝 zhōngzhāo vpi „vydržet do konce rána“ 故飄風不終朝，驟雨不終日 (XXIII.)

2. cháo

N „[královský] dvůr“

n „dvůr“ 朝甚除，田甚蕪，倉甚虛 (LIII.)

超 chāo

Vt „předčit někoho“

超然 chāorán statp.postV „čnit nad všemi“, „být ze všech nejvýš“, zde jako postverbální určení způsobu 燕處超然 (XXVI.)

策 cè

N „počítací tyčinka“ (kratší než 籌 *chóu*)

籌策 chóucè np „počítadla všeho druhu“ < n + n 善數不用籌策 (XXVII.)

鍵 jiàn

N „zámek“

關鍵 guānjiàn np „zámky všeho druhu“ < n + n 善閉無關鍵而不可開 (XXVII.)

結 jié

Vt „svazovat něco“, „dělat uzel na něčem“

vi „svazovat“, „zabývat se svazováním“ 善結無繩約而不可解 (XXVII.)

結繩 jiéshéng np „vázání provázků“, dle čínské mytologie jeden z prvních druhů písma < vt + n 使民復結繩而用之 (LXXX.)

雄 xióng

N „samec“

n specif. „samčí princip“, „mužská stránka osobnosti“ 知其雄，守其雌，為天下谿 (XXVIII.)

黑 hēi

ADJ „být černý“

n „něco černého“, patrně specif. „černá stránka osobnosti“ 知其白，[守其黑，為天下式 (XXVIII.)

散 sàn

Vi „rozsypat se“, „rozptýlit se“

vi přeneseně „rozplynout se“ 樸散則為器 (XXVIII.)

kauzativní vt „způsobit, že se něco rozsype“, v pasívu nebo v médiu 其脆易泮，其微易散 (LXIV.)

割 gē

Vt „řezat něco“, „krájet něco“

vi.act „řezat“, „zabývat se řezáním“ (srov. české „řezník řeže“) 故大制不割 (XXVIII.)

vi.stat „řezat“ (srov. české „nůž řeže“) 是以聖人方而不割 (LVIII.)

荊 jīng

N „trnový keř, též zvaný 楚 chǔ“ (WGZ)

荊棘 jīngjí np „trní“ 師之所處，荊棘生焉 (XXX.)

棘 jí

N „trn“

荊棘 jīngjí np „trní“ 師之所處，荊棘生焉 (XXX.)

勝 shèng

1. Vt „zvítězit nad někým nebo nad něčím“

vt „zvítězit nad někým nebo nad něčím“ 勝人者有力 (XXXIII.)

vi „zvítězit“, „odnášet si samá vítězství“ 夫慈，以戰則勝，以守則固 (LXVII.)

2. Vt „vyhrát něco (typicky bitvu)“

vt „vyhrát něco“ v pasívu 戰勝以喪禮處之 (XXXI.)

喪

1. sāng

Vi „držet smutek za zemřelého“ > N „smutek za zemřelého spojený s pohřbem a všemi náležitostmi“

n „smutek za zemřelého“, též „pohřeb“, ve funkci přívlastku 言以喪禮處之 (XXXI.)

2. sàng

Vt „ztratit něco“, „utrpět bolestnou ztrátu ohledně něčeho“

vt „ztratit něco“ 輕敵幾喪吾寶 (LXIX.)

悲 bēi

Vi „cítit zármutek“, „rmoutit se“

悲哀 bēi'āi np „hluboký zármutek“, „žal“ < VPi „pociťovat hluboký smutek“ 殺人之眾，以悲哀泣之 (XXXI.)

裂 liè Vi „puknout“, „explodovat“

vi „puknout“, „explodovat“ 謂天無以清，將恐裂 (XXXIX.)

琬 wǎn

琬琬 wǎnwǎ statp „být vzácný (o nefritu)“ (Karlgrén), „být nádherný“ (Chen) 是故不欲琬琬如玉，珞珞如石 (XXXIX.)

渝 yú

ADJ „být úchylný“, „být zkažený“

adj „být úchylný“, „být zkažený“ 質真若渝 (XLI.)

貸 dài

Vt „půjčovat něco (typicky peníze) na dluh“

vi „půjčovat peníze na dluh“, „poskytovat úvěr“ 夫唯道善貸且成 (XLI.)

費 fèi

Vi „utrácet“, „mít výdaje“

vi „utrácet“, „mít výdaje“ 甚愛必大費 (XLIV.)

寒 hán

ADJ „být chladný“

n „chlad“ 躁勝寒，靜勝熱 (XLV.)

禍 huò

N „neštěstí“, „pohroma“

n „neštěstí“, „pohroma“ 福兮，禍之所伏 (LVIII.)

渾 hùn

ADJ „být zamlžený“, „být zakalený“, přeneseně „být netransparentní“

kauzativní vt „zastírat něco“, „mlžit pokud jde o něco“ 為天下渾其心 (XLIX.)

遇 yù

Vt „potkat se s něčím“, „natrefit na něco“

vt „potkat se s něčím“, „natrefit na něco“ 陸行不遇兕虎 (L.)

尊 zūn

ADJ „být vážený“

adj „být vážený“ 道之尊，德之貴，夫莫之命而常自然 (LI.)

adj „být vážený“, „být důstojný“, ve funkci přívlastku 尊行可以加人 (LXII.)

putativní vt „považovat něco za vážené“, „vážit si něčeho“ 是以萬物莫不尊道而貴德 (LI.)

飲 yǐn

Vt „pít něco“ > N „nápoj“

飲食 yǐnshí np „jídlo a pití všeho druhu“ < n + n „pití a jídlo“ 厭飲食 (LIII.)

普 pǔ

ADJ „být všeobecný“, „být univerzální“

adj „být všeobecný“, „být univerzální“ 修之於天下，其德乃普 (LIV.)

筋 jīn

N „svaly“

n „svaly“ 骨弱筋柔而握固 (LV.)

握 wò

Vt „uchopit něco pevně“

n „stisk“, „úchop“ 骨弱筋柔而握固 (LV.)

疏 *shū*

1. ADJ „být vzdálený“ (opozitum vůči 親) >

kauzativní vt „způsobit, aby se někdo stal vzdáleným“ 不可得而疏 (LVI.)

2. ADJ „být řídký“, „být daleko od sebe“

adj „být řídký“, „být daleko od sebe“ 天網恢恢，疏而不失 (LXXIII.)

滋 *zī*

Vi „přibývat“, též „rozmnožovat se“

adv „čím více“ 法令滋彰，盜賊多有 (LVII.)

adv „tím více“ 民多利器，國家滋昏。 (LVII.)

順 *shùn*

ADJ „být v souladu“

n „soulad“ 然後乃至大順 (LXV.)

稅 *shuì*

N „daně“

食稅 *shíshuì* np „daně určené pro obživu vrchnosti“ 民之饑，以其上食稅之多，是以饑 (LXXV.)

補 *bǔ*

Vt „doplňovat něco“, „dotovat někoho“

vt „dotovat někoho“ 天之道，損有餘而補不足 (LXXVII.)

博 *bó*

ADJ „být rozsáhlý (o vědomostech a pod.)“

adj „mít široký záběr“ 知者不博，博者不知 (LXXXI.)

然 *rán*

1. ADJPRO & VPRO slovo zástupné pro predikativy „být takový“, „dělat toto“ a pod.

adjpro & vpro slovo zástupné pro predikativy „být takový“, „dělat toto“ 吾何以知天下然哉 (LIV.)

然後 *ránhòu* conjp „až teprve potom“ 然後乃至大順 (LXV.)

不然 *bùrán* adjp „být jiný“ 人之道，則不然 (LXXVII.)

自然 *zìrán*

adjp „být přirozený“ 希言自然 (XXIII.)

np „to, čím je [dotyčný] sám od sebe < adv + adjpro „být takovým sám od sebe“ 道法自然 (XXV.)

2. sufix některých adverbíí a slov stavových

繹然 *chǎnrán* statp „být uvolněný“, „být v klidu“, „být relaxovaný“ 繹然而善謀 (LXXIII.)
超然 *chāorán* statp „čnit nad všemi“, „být ze všech nejvýš“ 雖有榮觀，燕處超然，奈何萬乘之主而以身輕天下 (XXVI.)
介然 *jièrán* advp „trošičku“, „v nepatrném množství“ 使我介然有知，行於大道，唯施是畏 (LIII.)

13 tahů

聖 *shèng*

ADJ „být nanejvýš moudrý“

聖人 *shèngrén* np „nanejvýš moudří mužové, kteří vládli v dávnověku coby ideální panovníci“ 聖人處無為之事 (II.)

亂 *luàn*

ADJ „být v chaosu“, „být zmatený“, „být neuspořádaný“ (opozitum vůči 治 *zhì* „být v [dokonalém] pořádku“)

adj „být v chaosu“, „být zmatený“, „být ve zmatku“ 不見可欲，使民心不亂 (III.)

vi v inchoativním vidu „začít být v chaosu“ 為之於未有，治之於未亂 (LXIV.)

n „chaos“ 夫禮者，忠信之薄，而亂之首 (XXXVIII.)

昏亂 *hūnluàn* vpi v inchoativním vidu „ocitnout se ve stavu chaosu“ 國家昏亂，有忠臣 (XVIII.)

腹 *fù*

N „břicho“

n „břicho“ 是以聖人為腹不為目 (XII.)

愈 *yù*

Vi „přibývat“

adv „víc a víc“, „o to víc“ 虛而不屈，動而愈出 (V.)

勤 *qín*

1. ADJ „být usilovný“

adj „být usilovný“ 上士聞道，勤而行之 (XLI.)

2. Vt „unavit někoho“, „vyčerpat něco“

vt v médiu „být unaven“, „vyčerpat se“ 綿綿若存，用之不勤 (VI.)

與

1. yǔ

1. CONJ „a“

conj spojka „a“ 唯之與阿，相去幾何 (XX.)

2. Vt prepoziční sloveso „s někým“

vt prepoziční sloveso „s někým“

夫唯不爭，故天下莫能與之爭 (XXII.)

3. Vtt „dát někomu něco“, též „obdařit někoho něčím“

vtt.om „dát to někomu“ 將欲取之，必固與之 (XXXVI.)

vt „dávat někomu všechno možné“, „obdařovat někoho vším možným“ 既以與人已愈多 (LXXXI.)

n „obdarovávání“ 與善仁 (VIII.)

4. Vt „postavit se někomu (coby soupeři)“

vt.om „postavit se mu“ 善勝敵者，不與 (LXVIII.)

2. yù

Vt „přidat se k někomu“, „být na něčí straně“

vt „přidat se k někomu“, „být na něčí straně“ 天道無親，常與善人 (LXXIX.)

3. yú (psáno též 歟)

Pm větná částice, formuje rétorickou otázku. Je považována za staženou formu 也乎.

pm větná částice, formuje rétorickou otázku 天之道，其猶張弓與 (LXXVII.)

載 zài

Vt „naložit něco“, „nést nějaký náklad“

vt „naložit něco“, „nést něco coby břemeno“ 載營魄抱一，能無離乎 (X.)

滌 dí

Vt „prát něco“, „čistit něco“

滌除 díchú vpt „čistit něco na všechny způsoby“ 滌除玄鑒，能無疵乎 (X.)

愛 ài

1. Vt „projevovat láskyplnou péči vůči někomu“

vt „projevovat láskyplnou péči vůči někomu“ 不貴其師，不愛其資，雖智大迷 (XXVII.)

vt.om „projevovat láskyplnou péči vůči dotyčnému“ 愛以身為天下，若可託天下 (XIII.)

2. ADJ „být lakomý“

adj „být lakomý“ 甚愛必大費 (XLIV.)

當 dāng

Vt sloveso identifikace „být přesně něčím“

vt + N.adS spona v podřízených konstrukcích „je to právě něco, co ...“, „spočívá to přesně tom, že ...“ 三十輻，共一轂，當其無，有車之用 (XI.)

馳 *chí*

Vt „pronásledovat někoho (typicky na voze)“

馳騁 *chíchěng* VPt „hnát se tryskem za něčím“, přeneseně „převálcovat někoho“

vpt „hnát se tryskem za něčím“, přeneseně „převálcovat někoho“ 天下之至柔，馳騁天下之至堅 (XLIII.)

np „zběsilá jízda“ 馳騁畋獵令人心發狂 (XII.)

微 *wēi* (též *wéi*)

1. ADJ „být nepatrný“, „být mikroskopický“ >

adj „být nepatrný“, „být mikroskopický“ 其脆易泮，其微易散 (LXIV.)

n „něco nepatrného“, „něco mikroskopického“ 搏之不得，名曰“微“ (XIV.)

2. ADJ „být do nejmenšího detailu dokonalý“, „být ‚vychytaný‘“, „být perfektně vypořádaný“

adv „z hlediska podstatných detailů“, „co do všech point“ 是謂微明 (XXXVI.)

微妙 *wēimiào* advp „co do všech detailů dokonale a vychytaně“ < ADJP „být do všech detailů dokonalý“, „být subtilním způsobem ‚vychytaný‘“ 古之善為士者，微妙玄通 (XV.)

詰 *jié*

Vt „prozkoumat něco“

vt „prozkoumat něco“, v pasívu, v daném kontextu „být prozkoumán smysly“ 此三者不可致詰，故混而為一 (XIV.)

新 *xīn*

ADJ „být nový“

adj „být nový“ 敝則新 (XXII.)

adv „nově“, „novým způsobem“ 故能蔽而新成 (XV.)

慈 *cí*

ADJ „být [rodičovsky] láskyplný“, „být laskavý“

adj „být laskavý“ 慈故能勇 (LXVII.)

n „rodičovská láska“ 六親不和；有孝慈 (XVIII.)

n „laskavost“ 一曰慈，二曰儉，三曰不敢為天下先 (LXVII.)

賊 *zéi*

N „lupič“, „lotr“

盜賊 *dàozéi* np „zločinci všeho druhu“ 法令滋彰，盜賊多有 (LVII.)

Vt „mrzačit něco nebo někoho“

n „mrzačení“ 故以智治國，國之賊 (LXV.)

愚 yú

ADJ „být hloupý“, „být naivní“

n „hloupost (negativně)“ 前識者，道之華，而愚之始 (XXXVIII.)

kauzativní vt „způsobit, že někdo bude hloupý resp. naivní“ 古之善為道者，非以明民，將以愚之 (LXV.)

愚人 yúrén np „hlupák“, „naivka“ 我愚人之心也哉沌沌兮 (XX.)

頑 wán

ADJ „být zatvrzelý“, „být zabeďněný“

adj „být zatvrzelý“, „být zabeďněný“ 眾人皆有以，而我獨頑且鄙 (XX.)

鄙 bǐ

ADJ „být sprostý“, „být buranský“

adj „být sprostý“, „být buranský“ 眾人皆有以，而我獨頑且鄙 (XX.)

誠 chéng

ADJ „být čestný“, „být upřímný“

adv „čestně“, „opravdu“ 誠全而歸之 (XXII.)

跨 kuà

Vi „dělat velké a vysoké kroky (jako bychom např. překračovali práh)“

vi „dělat velké a vysoké kroky“ 跨者不行 (XXIV.)

遠 yuǎn

ADJ „být daleký“, „být vzdálený“, též „být dalekosáhlý“

adj „být daleký“, zde v komparativu „dále“ 其出彌遠，其知彌少 (XLVII.)

adj „být dalekosáhlý“ 玄德深矣，遠矣，與物反矣 (LXV.)

adv „do daleka“ 使民重死而不遠徙 (LXXX.)

vi „vzdálit se“ (tomto významu možno číst též *yuàn*) 逝曰遠 (XXV.)

跡 jì

N „stopa“

轍跡 zhéjì np „stopy všeho druhu“ < n + n 善行無轍跡 (XXVII.)

瑕 xiá

N „defekt v nefritu“

瑕謫 xiázhé np „chyby všeho druhu“ < n + n 善言無瑕謫 (XXVII.)

解 jiě

Vt „rozvázat něco“, „rozmotat něco“

vt „rozvázat něco“, „rozmotat něco“ 解其紛 (LVI.)

vt „rozvázat něco“, v pasívu 善結無繩約而不可解 (XXVII.)

資 zī

N „materiál“ < N „hmotné zdroje“

n „materiál“, též „lidské zdroje“ 不善人者，善人之資 (XXVII.)

義 yì

ADJ „být vybavený smyslem pro to, co se sluší a patří“

n „správnost“, „náležitost“, „smysl pro správnou věc“ 大道廢，有仁義 (XVIII.)

歇 xiē

Vi „odpočívát“ > Vi „ustat“, „přestat se projevovat“

vi „ustat“ 神無以靈，將恐歇 (XXXIX.)

滅 miè

Vt „zničit někoho“

vt v pasívu „být zničen“ 是以兵強則滅 (LXXVI.)

vi „zaniknout“, eventuálně vt v médiu „být zničen“ 萬物無以生，將恐滅 (LXXVI.)

損 sǔn

Vi „ubývat“ (opozitum vůči 益)

vi „ubývat“ 或益之而損 (XLII.)

kauzativní vt „způsobit, že něčeho ubude“, „zredukovat něco“ 故物或損之而益 (XLII.)

蓋 gài

ADV relativizující adverbium „patrně“, „snad“, „dle mého subjektivního názoru“

蓋聞 gài wén vptS frekventovaný obrat „mám dojem, že jsem slyšel, že ...“ 蓋聞善攝生者，陸行不遇兇虎，入軍不被甲兵 (L.)

勢 shì

N „okolnosti“, „situace“, „konstelace“

n „okolnosti“, „situace“, „konstelace“ 勢成之 (LI.)

塞 *sè*

Vt „ucpat něco“

vt „ucpat něco“ 塞其兌 (LII.)

蜂 *fēng*

N „včela“, „vosa“

蜂蜚虺蛇 *fēngchàihuǐshé* np „jedovatá zvířata všeho druhu“ 蜂蜚虺蛇不螫 (LV.)

號 *háo*

Vi „křičet“, „plakat“, „ječet“

vi „křičet“, „plakat“, „ječet“ 終日號而不嗄，和之至也 (LV.)

嗄 *shà*

ADJ „být němý“

vi v inchoativním vidu „oněmět“ 終日號而不嗄，和之至也 (LV.)

福 *fú*

N „štěstí“ (příklad na abstraktum, které možná není odvozeno od adjektiva ADJ „být šťastný“, neboť v textech výrazně převládají nominální funkce tohoto slova)

n „štěstí“ 福兮，禍之所伏 (LVIII.)

廉 (psáno též 𦵏) *lián*

ADJ „být ostrý“

adj přeneseně „být ostrý ve vyjadřování“, „být břitký“ 廉而不𦵏 (LVIII.)

肆 *sì*

ADJ „být nespoutaný“, též ADJ „být neomalený“, „být drzý“

adj „být neomalený“, „být drzý“ 直而不肆 (LVIII.)

嗇 *sè*

ADJ „být lakomý“

n „lakota“, též neutrálně „šetrnost“, „spořivost“ 治人事天，莫若嗇 (LIX.)

傷 *shāng*

Vt „zranit někoho“, též přeneseně „poškodit někoho“

vt „škodit někomu“ 夫兩不相傷，故德交歸焉 (LX.)

vt „poranit si něco“ 夫代大匠斲者，希有₂不傷其手矣 (LXXIV.)

奧 ào

N „jihozápadní kout místnosti, který byl čestným místem“

n přeneseně „útočiště“? 道者萬物之奧 (LXII.)

置 zhì

Vtt „položít něco někam“, přeneseně „dosadit někoho do nějaké funkce“

vt „obsadit nějakou funkci“ 置三公 (LXII.)

罪 zuì

N „provinění“

有罪 yǒuzuì np „provinilec“ (nemarkovaná nominalizace) 不曰：求以得，有罪以免邪 (LXII.)

慎 shèn

ADJ „být opatrný“

vt „dávat si pozor na něco“, „být opatrný ve vztahu k něčemu“ 慎終如始，則無敗事 (LXIV.)

14 tahů

實 shí

1. ADJ „být plný“ (opozitum vůči 虛 xū „být prázdný“)

kauzativní vt v konativním vidu „snažit se způsobit, že něco bude plné“, „snažit se naplnit něco“ 虛其心，實其腹 (III.)

2. N „plod“

n „plod“ 處其實，不居其華 (XXXVIII.)

綿 mián

綿綿若 miánmiánruò statp „být kontinuální“, „být nepřetržitý“, ve funkci adverbiálního určení 綿綿若存，用之不勤 (VI.)

滿 mǎn

ADJ „být plný“

kauzativní vt „způsobit, že je něco plné“, „naplnit“ 金玉滿堂，莫之能守 (IX.)

魄 pò

N „duše po“ (yinová duše, která může existovat mimo tělo)

營魄 yíng pò n + n „duše yíng a po“ 載營魄抱一，能無離乎 (X.)

雌 cí

N „samice“

n „samice“ 天門開闔，能為雌乎 (X.)

n specif. „samičí princip“, „ženská stránka osobnosti“ 知其雄，守其雌，為天下谿 (XXVIII.)

牖 yǒu

N „okno“

n „okno“ 鑿戶牖以為室，當其無，有室之用 (XI.)

聞 wén

1. Vt „slyšet něco“ >

vt.om „slyšet to“ 聽之不聞，名曰“希“ (XIV.)

vt „slyšet něco“, v pasívu 聽之不足聞 (XXXV.)

vt v médiu „být slyšitelný“ 鄰國相望，雞犬之聲相聞 (LXXX.)

2. Vt „doslechnout se o něčem“, „dozvědět se o něčem“, též „poznat něco“

vt „uslyšet o něčem“, „dozvědět se o něčem“ 上士聞道，勤而行之 (XLI.)

蓋聞 gài wén vptS „mám dojem, že jsem slyšel, že ...“ 蓋聞善攝生者，陸行不遇兕虎，入軍不被甲兵 (L.)

搏 tuán

Vt „zmačkat něco do kuličky“

vt přeneseně v konativním vidu „snažit se něco nahmatat mezi prsty“ 搏之不得，名曰“微“ (XIV.)

vt.om specif. „vzít to do pařátů“, „uchvátit to (o dravých ptácích a zvířatech)“ 蜂虻虺蛇不螫，攫鳥猛獸不搏 (LV.)

蔽 bì

Vi „být ukrytý“

vi „být ukrytý“, možná v kontinuativním vidu „zůstávat ve skrytu“ 故能蔽而新成 (XV.)

寡 guǎ

1. ADJ „být nepočetný“, „být málo“

adj „být nepočetný“ ve funkci přívlastku „málo“ 夫輕諾必寡信 (LXIII.)

kauzativní vt „způsobit, že něčeho bude méně“, „zredukovat počet něčeho“, „minimalizovat něco“ 少私寡欲 (XIX.)

2. ADJ „být osamělý“

n „ten, kdo je osamělý“ 是以侯王自稱孤、寡、不穀 (XXXIX.)

n „osamělost“ 人之所惡，唯孤、寡、不穀，而王公以為稱 (XLII.)

熙 *xī*

熙熙 *xīxī* statp „být veselý“, „být radostný“ 眾人熙熙，如享太牢，如春登臺 (XX.)

臺 *tái*

N „obřadní terasa“

n „obřadní terasa“ 眾人熙熙，如享太牢，如春登臺 (XX.)

察 *chá*

Vt „podrobně něco zkoumat“

察察 *cháchá* statp „být hnidopišský“, „zkoumat všechno do všech detailů“ 其政察察，其民缺缺 (LVIII.)

精 *jīng*

N „životodárná síla“, „vitalita“

n „životodárná síla“, „vitalita“ 未知牝牡之合而媵作，精之至也 (LV.)

窪 *wā*

ADJ „být vydutý“, „být konkávní“

adj „být vydutý“, „být konkávní“, možná též „prázdný“ (v opozici vůči 盈 *yíng* „být naplněný“, „být vrchovatý“) 窪則盈 (XXII.)

彰 *zhāng*

ADJ „být jasný“, „být evidentní“, „být zřetelný“

adj „být jasný“, „být evidentní“, „být zřetelný“ 不自是故彰 (XXII.)

寥 *liáo*

ADJ „být rozsáhlý a opuštěný“

adj „být rozsáhlý a opuštěný“ 寂兮寥兮，獨立不改 (XXV.)

輕 *qīng*

ADJ „být lehký“, též přeneseně „být lehkovážný“

adj „být lehkovážný“, ve funkci přívlastku 夫輕諾必寡信 (LXIII.)

n „lehčí“, ve funkci přívlastku 重為輕根，靜為躁君 (XXVI.)

putativní vt „považovat něco za lehké“ > „zlehčovat“ něco“, „znevažovat něco“, „podceňovat někoho“ 禍莫大於輕敵 (LXIX.)

postojové vt „stavět se k něčemu jakoby to bylo lehké“ 民之輕死，以其上求生之厚，是以輕死 (LXXV.)

vi „zlehčovat všechno možné“ 輕則失根，躁則失君 (XXVI.)

輕重 *qīngzhòng* np „zvažování (toho, co je důležitější a co méně důležité)“ < Vpi „zvažovat“, „porovnávat, co je lehčí a co těžší“ 是以君子終日行不離輜 (輕) 重 (XXVI.)

榮 *róng*

ADJ „být důstojný“, „být slavný“

n „sláva“, „respekt“, „důstojnost“, ve funkci přívlastku 雖有榮觀，燕處超然，奈何萬乘之主而以身輕天下 (XXVI.)

n specif. „slavný moment“ 知其榮，守其辱，為天下谷 (XXVIII.)

墮 (psáno též 隳) *huī*

Vi „hroutit se (typicky o zdi)“

vi „hroutit se (o zdi)“ 或培或墮 (XXIX.)

賓 *bīn*

N „host“

vi „chovat se jako host“, „podřídit se jako host“ 侯王若能守之，萬物將自賓 (XXXII.)

壽 *shòu*

ADJ „být dlouhověký“

adj „být dlouhověký“ 死而不亡者壽 (XXXIII.)

餌 *ě*

N „lahodný pokrm“

n „lahodný pokrm“ 樂與餌，過客止 (XXXV.)

寧 *níng*

ADJ „být klidný“

adj „být klidný“ 地無以寧，將恐廢 (XXXIX.)

竭 jié

Vi „vyčerpat se“, „vyschnout“

vi „vyčerpat se“, „vyschnout“ 谷無以盈，將恐竭 (XXXIX.)

稱 chēng

Vtt „nazývat něco nebo někoho nějak“

vtt „nazývat někoho nějak“ 是以侯王自稱孤、寡、不穀 (XXXIX.)

n „přízvisko“, „oslovení“ 人之所惡，唯孤、寡、不穀，而王公以為稱 (XLII.)

廣 guǎng

ADJ „být široký“

adj „být široký“, ve funkci přívlastku 廣德若不足 (XLI.)

adj přeneseně „mít široké srdce“, „být velkorysý“ 儉故能廣 (LXVII.)

弊 bì

ADJ „být bezcenný“, též Vi „upadat“

vi „upadat“ 大成若缺，其用不弊 (XLV.)

綵 cǎi

N „pestrovarevné hedvábí“

n „pestrovarevné hedvábí“ 服文綵 (LIIL.)

1. 厭 (psáno též 壓) yàn

ADJ „být nasycený“, též „být přesycený“

vt „být něčím nasycen“, „mít něčeho dostatek“ 厭飲食 (LIIL.)

vt.om „být tím přesycen“, „mít toho nebo ho plné zuby“ 是以天下樂推而不厭 (LXVI.)

2. 厭 (psáno též 壓) yā

Vt „tlačit na něco“

vt přeneseně „utlačovat někoho“, „vystavovat někoho nebo něco tlaku“ (viz současné 壓迫) 無厭其所生 (LXXII.)

vt.om přeneseně „utlačovat ho“, „vystavovat ho nebo to tlaku“ 夫唯不厭，是以不厭 (LXVI.)

vt v médiu „být pod tlakem“, „cítit se utlačován“ 夫唯不厭，是以不厭 (LXVI.)

塵 chén

N „prach“

n „prach“ 同其塵 (LVI.)

圖 *tú*

Vt „plánovat něco“ < N „schéma“, „plán“

vttVprep „plánovat něco v nějakém stádiu“, „rozmýšlet si něco, dokud..“ 圖難於其易 (LXIII.)

輔 *fǔ*

Vt „pomáhat někomu“

vtS „napománat k tomu, aby někdo něco dělal“ 以輔萬物之自然而不敢為 (LXIV.)

網 *wǎng*

N „sít“

n „sít“ 天網恢恢，疏而不失 (LXXIII.)

斲 *zhuó*

Vt „přitesat něco“

vi „tesat“, „zabývat se tesáním“ 夫代司殺者殺，是謂代大匠斲 (LXXIV.)

槁 *gǎo*

ADJ „být zvadlý“

枯槁 *kūgǎo* adjp „být uschlý a zvadlý (typicky o rostlinách)“ 草木之生也柔脆，其死也枯槁 (LXXVI.)

隨 *suí*

Vt „následovat za někým nebo za něčím“

vt „následovat za někým nebo za něčím“ 前後相隨 (II.)

vi „následovat kohokoli“, „jít za tím, kdo je vpředu“, „být ve vleku“ 夫物或行或隨 (XXIX.)

15 tahů

賢 *xián*

ADJ „být nadaný a moudrý“

adjprepV v komparativu „být moudřejší než když ...“ 夫唯無以生為者，是賢於貴生 (LXXV.)

n „ten, kdo je talentovaný a moudrý“ 不尚賢，使民不爭 (III.)

n „moudrost v kombinaci s nadáním“ 其不欲見賢 (LXXVII.)

誰 *shuí*

NPRO tázací zájmeno zastupující osoby „kdo“, „koho“, „čí“ a pod.

npro tázací zájmeno ve funkci přívlastku „čí“ 吾不知誰之子，象帝之先 (IV.)

數

1. *shǔ*

Vi „počítat“

vi „počítat“ 善數不用籌策 (XXVII.)

2. *shuò*

ADV „frekventovaně“, „častokrát“

adv „frekventovaně“, „častokrát“ 多言數窮，不如守中 (V.)

窮 *qióng*

ADJ „být úplně prázdný“, „být na dně“ (i v přeneseném slova smyslu)

vi v inchoativním vidu „dostat se na dno“, „dostat se do bezvýchodné situace“ 多言數窮，不如守中 (V.)

kauzativní vt v médiu „být [do úplného konce] vyčerpaný“ 太盈若沖，其用不窮 (XLV.)

銳 *ruì*

ADJ „být ostrý“

kauzativní vt v konativním vidu „snažit se něco učinit ostrým“ 揣而銳之，不可長保 (IX.)

n „ostří“ 挫其銳 (LVI.)

遺

1. *wèi*

Vtt „dát někomu něco“, též „přinést někomu něco“, „seslat na někoho něco“

vtt „přinést někomu něco“, „seslat na někoho něco“ 富貴而驕，自遺其咎 (IX.)

2. *yí*

Vt „odhazovat něco“, „zbavovat se něčeho“

vi „zbavovat se všeho možného“ 眾人皆有餘，而我獨若遺 (XX.)

豫 *yù*

druhá slabika dvojslabičného stavového slova 猶豫 *yóuyù* „být váhavý“, v *Laozi* použita s omezenou samostatností v témže významu 豫兮若冬涉川；猶兮若畏四鄰 (XV.)

憂 *yōu*

Vi „být znepokojený“, „trápit se“, „mít problémy“

n „trápení“, „problém“ 絕學無憂 (XX.)

餘 yú

1. ADJ „být více než dostatečný“

adj „být více než dostatečný“ 修之於家，其德乃餘 (LIV.)

n „nadbytek“ 財貨有餘 (LIII.)

有餘 yǒuyú np „ten, kdo má nadbytek“ 損不足以奉有餘 (LXXVII.)

2. N „přebytek“, „to, co zbude navíc“

n „přebytek“, ve funkci přívlastku „zbytkový“ 和大怨，必有餘怨 (LXXIX.)

1. 德 dé

1. N „vlastnost“

n „vlastnost“ 下德不失德，是以無德 (XXXVIII.)

2. N „charismatická síla de“

n „charismatická síla de“ 下德不失德，是以無德 (XXXVIII.)

adv „za použití charismatické síly de“ 故道生之，德畜之 (LI.)

無德 wúdé np „ten, kdo nemá charismatickou sílu de“ 有德司契，無德司徹 (LXXIX.)

有德 yǒudé np „ten, kdo má charismatickou sílu de“ 有德司契，無德司徹 (LXXIX.)

3. N „dobrý skutek“

n „dobrý skutek“ 夫兩不相傷，故德交歸焉 (LX.)

2. (psáno místo etymologicky příbuzného 得) dé viz 得

閱 yuè

Vt „číst něco pečlivě znak po znaku“ > Vt „něco pečlivě zkoumat“ (srov. české „mít někoho přečteného“)

vt „něco pečlivě zkoumat“ 自古及今，其名不去，以閱眾甫 (XXI.)

樂

1. lè

Vi „radovat se“ (většinou nahlas)

vt „nalézat radost v něčem“ 樂其俗 (LXXX.)

vtV „nalézat radost v nějaké činnosti“ 勝而不美，而美之者，是樂殺人 (XXXI.)

adv „s radostí“ 是以天下樂推而不厭 (LXVI.)

2. yuè

N „hudba“

n „hudba“ 樂與餌，過客止 (XXXV.)

養 yǎng

Vt „živit někoho“

vt „živit někoho“ 衣養萬物而不為主，可名於小 (XXXIV.)

廢 fèi

Vt „odhodit něco“, „zbavit se někoho“, „opustit něco“

vt „odhodit něco“, „zbavit se někoho“ 將欲廢之，必固舉之 (XXXVI.)

vt „odhodit něco“, „opustit něco“, v pasívu „být opuštěný“ 大道廢，有仁義 (XVIII.)

vi „zhroutit se“, „zkolabovat“, „být na vyhození“ 地無以寧，將恐廢 (XXXIX.)

賤 jiàn

ADJ „být laciný“ > přeneseně ADJ „být nízkého původu“, „být neurozený“ (v obou významech opozitum vůči 貴 „být drahý“, „být urozený“)

n „neurozenost“, „prostota“ 故貴以賤為本 (XXXIX.)

kauzativní vt „považovat někoho za nízkého“, „pohrdat někým“ v pasívu. 不可得而賤 (LVI.)

穀 gǔ

N „obilí“ > ADJ „mít vlatnosti obilí“, tj „být dobrý a kvalitní“

不穀 bùgǔ np „ten, kdo je nehodný“ < ADJP „být nehodný“ 是以侯王自稱孤、寡、不穀 (XXXIX.)

不穀 bùgǔ np „nehodnost“ < ADJP „být nehodný“ 人之所惡，唯孤、寡、不穀 (XLII.)

質 zhì

N „kvalita“

n „kvalita“ (viz Komentář) 質真若渝 (XLI.)

熱 rè

ADJ „být horký“

n „horko“ 躁勝寒，靜勝熱 (XLV.)

蕪 wú

N „plevel“ > ADJ „být zaplevelený“

adj „být zaplevelený“ 田甚蕪 (LIII.)

劍 jiàn

N „meč“

n „meč“ 帶利劍 (LIII.)

輟 chuò

Vi „ustat“, „přerušit se“

vi „ustat“, „přerušit se“ 子孫以祭祀不輟 (LIV.)

𦣻 guì**Vi „píchat“**

vi.stat přeneseně „píchat slovně“, „vyjadřovat se zraňujícím způsobem“ 廉而不𦣻 (LVIII.)

駟 sì**N „čtyřspřeží“** (etymologicky příbuzné se slovem 四 sì, pokud se nejedná o jedno a totéž slovo)

駟馬 sì mǎ np „koňské čtyřspřeží“ 雖有拱壁以先駟馬，不如坐進此道 (LXII.)

諾 nuò**Vi „přítakat“, „dát slib“**

n „slib“ 夫輕諾必寡信 (LXIII.)

層 céng**N „patro“, též „vrstva“**

n „patro“ 九層之臺，起於累土 (LXIV.)

稽 jī**Vt „prověřovat něco“, „zkoumat něco“**

vt „prověřovat něco“, „zkoumat něco“ 知此兩者亦稽式 (LXV.)

儉 jiǎn**ADJ „být uskrovněný“, „být šetrný“**

adj „být uskrovněný“, „být šetrný“ 儉故能廣 (LXVII.)

n „uskrovněnost“, „šetrnost“ 舍儉且廣 (LXVII.)

稷 jì**N „proso“ > N „oltář obilí“**

社稷 shèjì np „trůn“, „stát“, ve funkci přívlastku < n + n „oltáře pudy a obilí“ 受國之垢，是謂社稷主 (LXXVIII.)

徹 chè**Vt „odstranit něco“ > N „daň“, „desátek“ > Vi „vybírat daně“**

n „vybírání daní“, možná též „zavádění desátku“ 無德司徹 (LXXIX.)

16 tahů

徼 *jiào*

N „hranice“

n „hranice“, možná lépe „obrysy“, Karlgren: „outer fringes“ 常有，欲以觀其徼 (I.)

謂 *wèi*

1. Vtt „nazývat něco nějak“, „říkat něčemu nějak“

vtt „nazývat něco nějak“, „říkat něčemu nějak“ 同謂之玄 (I.)

2. Vtt „říkat o něčem něco“, „myslet něco něčím“

vtt0 „říkat o něčem něco“, „myslet něco něčím“ 何謂寵辱若驚 (XIII.)

vtS „říkat si: ...“ 百姓皆謂: “我自然“ (XVII.)

3. Vtt „oslovit někoho s něčím“

vttS „oslovit někoho s tím, že ...“, „říkat někomu, že ...“ 天下皆謂我: “道大，似不肖 (LXVII.)

橐 *tuó*

N „pytel“, „měch“

橐籥 *tuóyuè* np „dmychadlo“ 天地之間，其猶橐籥乎 (V.)

營 *yíng*

N „duše *yíng*“ (též zvaná 魂 *hún*, yangová duše, která umírá současně s tělem)

營魄 *yíng pò* n + n duše *yíng* a *po* 載營魄抱一，能無離乎 (X.)

輻 *fú*

N „paprsek kola“

n „paprsek kola“ 三十輻，共一轂，當其無，有車之用 (XI.)

器 *qì*

N „užitný specializovaný předmět (konkrétně nástroj, nádoba, zbraň a pod.)“, též „orgán“ (u *Laozi* v opozici k 樸 *pú*)

n „užitný specializovaný předmět“ 樸散則為器 (XXVIII.)

n „nádoba“ 埴埴以為器，當其無，有器之用 (XI.)

n „nádoba“, ve funkci přívlastku 埴埴以為器，當其無，有器之用 (XI.)

n „zbraň“ 使有什伯之器而不用 (LXXX.)

n všeobecně „věc“ 天下神器，不可為也，不可執也 (XXIX.)

n přeneseně „instrument“ 國之利器不可以示人 (XXXVI.)

n přeneseně „specializovaný orgán státní správy“, „úředník“

器長 *qìzhǎng* np dosl. „hlavní orgán“, patrně „první mezi ministry“ a pod. 不敢為天下先，故能成器長 (LXVII.)

樸 *pú*

N „kus neopracovaného dřeva“ >

n „neopracovaný kus dřeva“, „neotesaný špalek“ 敦兮其若樸 (XV.)

ADJ „být neotesaný a nevyhraněný jako kus dřeva“ (u *Laozi* v opozici k 器 *qì*)

adj0 „být nevyhraněný“ 道常無名，樸 (XXXII.)

n „prostota, neotesanost a nevyhraněnost“ 見素抱樸，少私寡欲 (XIX.)

n specif. „stav nevyhraněnosti“ 樸散則為器 (XXVIII.)

vi v kontinuativním vidu „udržovat se ve stavu nevyhraněnosti“ 我無欲而民自樸 (LVII.)

濁 *zhuó*

ADJ „být kalný (typicky o vodě)“

adj „být kalný“ 孰能濁以靜之徐清 (XV.)

n „něco kalného“, „kalná voda“ 混兮其若濁 (XV.)

澹 *dàn*

ADJ „být klidný a mírný“

adj „být klidný a mírný“ 澹兮其若海 (XV.)

靜 *jìng*

ADJ „být klidný“

vi v inchoativním vidu „zklidnit se“, „uklidnit se“ 不欲以靜，天下將自正 (XXXVII.)

kauzativní vt „způsobit, že něco bude v klidu“, „zklidnit něco“ 孰能濁以靜之徐清 (XV.)

n „klid“ 重為輕根，靜為躁君 (XXVI.)

篤 *dǔ*

ADJ „být poctivý“, „být čestný a zásadový“

adj „být poctivý“, „být čestný a zásadový“ 致虛極；守靜篤 (XVI.)

親 *qīn*

1. ADJ „být blízký“, „být intimní“

adj „být blízký“, v komparativu „být bližší“ 名與身孰親 (XLIV.)

putativní vt „považovat někoho za blízkého“ 其次，親而譽之 (XVII.)

kauzativní vt „udělat z někoho blízkého člověka“, v pasívu 故不可得而親 (LVI.)

2. N „příbuzný“

n specif. „druh příbuzenského vztahu“ 六親不和；有孝慈 (XVIII.)

學 *xué*

1. Vt „učit se něco [napodobováním učitele] >
vtV „učit se něco dělat“ 學不學 (LXIV.)
2. Vi „zabývat se učením“, „učit se“ (většinou v konativním vidu)
n „učení“, „studium“ 為學日益 (XLVIII.)
3. (též *xiào*) Vt „imitovat něco nebo někoho“
vi „napodobovat“, „imitovat“ 學不學 (LXIV.)

獨 *dú*

1. ADJ „být osamocený“ >
adv „osamoceně“, „nezávisle“ 獨立不改 (XXV.)
2. ADV „pouze“, „sám“
adv „pouze“, „sám“ 我獨泊兮，其未兆，如嬰兒之未孩 (XX.)

燕 (psáno též 宴) *yàn*

- N „hostina“
adv „jako na hostině“, „v klidu“, „uvolněně“ 燕處超然 (XXVI.)

歔 *xū*

- Vi „dýchat zlehka“
vi „dýchat zlehka“ 或歔或吹 (XXIX.)

還 *huán*

- Vi „vrátit se“
vi „vracet se“ 其事好還 (XXX.)

戰 *zhàn*

- Vt „válčit s někým“
vi „svádět bitvy“, „válčit“ 善戰者，不怒 (LXVIII.)
n „bitva“, „válka“ 戰勝以喪禮處之 (XXXI.)

歛 *shè* (psáno též 攝) viz 攝

- 歛歛焉 *shèshèyān* statp „být zdrženlivý vůči někomu“, „být rezervovaný“ (Karlgren: „self-restrained“) 聖人在天下，歛歛焉，為天下渾其心 (XLIX.)

舉 *jǔ*

1. Vt „zvednout něco (obvykle, ale ne nutně oběma rukama nad hlavu)“ >
vt „zvednout něco“ 高者抑之，下者舉之 (LXXVII.)

2. Vt „povýšit někoho“, „pozvednout někoho do funkce“

vt „povýšit někoho“, „pozvednout někoho do funkce“ 將欲廢之，必固舉之 (XXXVI.)

薄 bó

ADJ „být tenký (o vrstvě)“ > přeneseně ADJ „být chabý“ (v obou významech opozitum vůči 厚)

n „chabost“ 是以大丈夫處其厚，不居其薄 (XXXVIII.)

隱 yǐn

Vi „být ve skrytu“, „odejít do ústraní“, „schovat se“

vi „být ve skrytu“, „odejít do ústraní“ 道隱無名 (XLI.)

藏 cáng

Vt „skladovat něco“

vt (viz Komentář) „skladovat něco“ 多藏必厚亡 (XLIV.)

諱 huì

N „tabu“

忌諱 jìhuì np „tabu všeho druhu“, „zápovědi všeho druhu“ 天下多忌諱，而民彌貧(畔) (LVII.)

積 jī

Vt „koncentrovat něco“, „akumulovat něco“

vt „koncentrovat něco“, „akumulovat něco“ 早服謂之重積德 (LIX.)

vi „akumulovat všechno možné“, „zabývat se akumulováním“ 聖人不積 (LXXXI.)

謀 móu Vt „plánovat něco“, „radit se o něčem“, „nacházet účinné řešení pro něco“

vt „plánovat něco“, „radit se o něčem“, „nacházet účinné řešení pro něco“ v pasívu 其未兆易謀 (LXIV.)

vi „udílet dobré rady“, „nacházet správná řešení“ 緝然而善謀 (LXXIII.)

17 tahŭ

聲 *shēng*

N „zvuk“, „hlas“

n „zvuk“, „hlas“ 音聲相和 (II.)

vi „vydávat zvuk“, „znít“ 大音希聲 (XLI.)

嬰 *yīng*

N „kojenec“, „novorozeně“, „nemluvně“

嬰兒 *yīng'ér*

np „kojenec“, „novorozeně“, „nemluvně“ 專氣致柔，能如嬰兒乎 (X.)

np specif. „stádium novorozence“, „stav novorozence“ 復歸於嬰兒 (XXVIII.)

轂 *gǔ*

N „náboj kola“

n „náboj kola“ 三十輻，共一轂，當其無，有車之用 (XI.)

騁 *chěng*

Vi „pádit (typicky o koních)“

馳騁 *chíchěng* VPt „hnát se tryskem za něčím“, „pronásledovat někoho“, též asi „převálcovat něco“

vpt „hnát se tryskem za něčím“, „pronásledovat někoho“, zde možná „převálcovat něco“ 天下之至柔，馳騁天下之至堅 (XLIII.)

np „zběsilá jízda“ 馳騁畋獵令人心發狂 (XII.)

贅 *zhùi*

ADJ „být opuchlý“, „být otlý“

adj „být opuchlý“, z kontextu pravděpodobně „být otlý“, ve funkci přívlastku 餘食贅形 (XXIV.)

雖 *suī*

CONJ přípustková spojka etymologicky příbuzná se sponou 唯 *wéi* „byť by“

conj „byť by“ 雖有榮觀，燕處超然，奈何萬乘之主而以身輕天下 (XXVI.)

谿 *xī*

N „rokle“, „údolí (typicky s potokem)“

n „rokle“, specif. přeneseně „charismatický vládce“ 知其雄，守其雌，為天下谿 (XXVIII.)

禮 *lǐ*

1. ADJ „být zdvořilý“ >

n „zdvořilost“, „etiketa“ 上禮為之而莫之以應，則攘臂而扔之 (XXXVIII.)

2. N „obřady“, „rituály“

n „obřady“, „rituály“ 言以喪禮處之 (XXXI.)

應 *yìng*

Vt „odpovědět někomu“, „zareagovat na něco“

vt „odpovědět někomu“, „zareagovat na něco“ 上禮為之而莫之以應，則攘臂而扔之 (XXXVIII.)

vi „odpovídat“, „reagovat“, „projevit odezvu“ 不言而善應 (LXXIII.)

臂 *bì*

N „paže“

n „paže“ 上禮為之而莫之以應，則攘臂而扔之 (XXXVIII.)

糞 *fèn*

N „hnůj“

vi „hnojit (typicky půdu)“, možná též „produkovat hnůj“ 天下有道，卻走馬以糞 (XLVI.)

彌 *mí*

ADV „tím více“

adv „tím více“ 天下多₁忌諱，而民彌貧（畔） (LVII.)

彌 … 彌 *mí* … *mí* konstrukce „čím dál … tím víc“ 其₁出彌遠，其₂知彌少 (XLVII.)

濟 *jì*

Vt „pomáhat někomu (typicky někomu, kdo má těžkosti)“ > Vt „být nápomocen k tomu, aby se něco odsouzeného k nezdaru podařilo (TLS: „carry through to success“)“, „zachránit něco“
vt v inchoativním vidu „ujmout se něčeho“, možná též konativně „snažit se něco zachránit“
濟其事 (LII.)

螫 *zhē*

Vt „štípnout někoho (o hmyzu)“, též „uštknout někoho (o hadech)“

vt.om „štípnout ho (o hmyzu)“, popř. „uštknout ho (o hadech)“ 蜂蜇虺蛇不螫 (LV.)

鮮 *xiān*

N „ryba“, „mořský živočich“ (od toho pak odvozeno ADJ „být čerstvý“)

n „ryba“, „mořský živočich“ 治大國若烹小鮮 (LX.)

輿 yú

N „vůz“, často „objemný vůz pro velké náklady“

舟輿 zhōuyú np „dopravní prostředky všeho druhu“ 雖有舟輿，無所乘之 (LXXX.)

18 tahů

離 lí

1. Vt „vzdálit se od něčeho“, „opustit něco“, „odloučit se od něčeho“ >

vt.om „opustit to“, „odloučit se od toho“ 為天下谿，常德不離 (XXVIII.)

2. přeneseně Vt „vyhnout se něčemu“, „distancovat se od něčeho“, „obejít se bez něčeho“

vt „obejít se bez něčeho“ 是以君子終日行不離輜重 (XXVI.)

闔 hé

Vt „zavřít něco“

開闔 kāihé vpi „být v činnosti“ < v + v „zavírat se a otevírat se“ 天門開闔，能為雌乎 (X.)

獵 liè Vt „lovit něco“

畋獵 tiánliè np „lovy všeho druhu“ < VPi „lovit na každý způsob“ 馳騁畋獵令人心發狂 (XII.)

皦 jiǎo

ADJ „být jasný“, „být lesklý“

adj „být jasný“, „být lesklý“ 其上不皦，其下不昧 (XIV.)

歸 guī

1. Vi „vrátit se tam, kam patříme (typicky domů)“ > Vt „vrátit se někam, kam patříme“ >

vt „vrátit se někam“ 歸根曰靜 (XVI.)

復歸 fùguī vpt „vracet se někam, kam patříme“ 夫物芸芸，各復歸其根 (XVI.)

復歸 fùguī vptprep „vracet se někam, kam patříme“ 繩繩兮不可名，復歸於無物 (XIV.)

無所歸 wúsuǒguī np „ten, kdo nemá, kam by se vrátil“, „bezdomovec“ 儻儻兮，若無所歸 (XX.)

2. přeneseně Vt „uchylovat se k někomu“, „přimknout se k někomu“, „dát se na něčí [správnou] stranu“

vt „uchylovat se k někomu“, „přimknout se k někomu“, „dát se na něčí [správnou] stranu“ 誠全而歸之 (XXII.)

vtprep „uchylovat se k někomu“, „přimknout se k někomu“ 萬物歸焉而不為主，可名為大 (XXXIV.)

3. Vtt „připsat něco někomu na vrub“

vtrep v pasívu „být připsán někomu na vrub“ 夫兩不相傷，故德交歸焉 (LX.)

曠 *kuàng*

ADJ „být prázdný a rozsáhlý“

adj „být prázdný a rozsáhlý“ 曠兮其若谷 (XV.)

謫 *zhé*

N „chyba v řeči“

瑕謫 *xiázhé* np „chyby všeho druhu“ < n + n 善言無瑕謫 (XXVII.)

鎮 *zhèn*

Vt „potlačit něco“, „dostat něco pod kontrolu“

vt „potlačit něco“, „dostat něco pod kontrolu“ 吾將鎮之以無名之樸 (XXXVII.)

覆 *fù*

Vt „přikrývat něco nebo někoho“

vt „přikrývat někoho“ též přeneseně „ochraňovat někoho“ 養之覆之 (LI.)

豐 *fēng*

ADJ „být bohatý“, „být hojný“

adj „být bohatý“, „být hojný“ 修之於邦，其德乃豐 (LIV.)

蜚 *chài*

N „druh štíra“

蜂蜚虺蛇 *fēngchàihuǐshé* np „jedovatá zvířata všeho druhu“ 蜂蜚虺蛇不螫 (LV.)

燿 (psáno též jako 耀) *yào*

Vi „zářit“ > ADJ „být zářící“

adj přeneseně „být oslepující“, „být oslnivý“ 光而不燿 (LVIII.)

璧 *bì*

N „vzácný nefritový kotouč s otvorem uprostřed“

n „vzácný nefritový kotouč s otvorem uprostřed“ 雖有拱璧以先駟馬，不如坐進此道 (LXII.)

繹 *chǎn*

ADJ „být uvolněný“

繹然 *chǎnrán* statp „být uvolněný“, „být v klidu“, „být relaxovaný“ 繹然而善謀 (LXXIII.)

雞 *jī* N „kur domácí“, často specif. „kohout“

雞犬 *jī quǎn* n + n ve funkci přívlastku „kohoutí a psi“ 雞犬之聲相聞 (LXXX.)

19 tahů

難

1. *nán*

ADJ „být obtížný“

adj „být obtížný“, zde ve funkci přívlastku 天下難事，必作於易 (LXIII.)

n „něco obtížného“ 圖難於其易 (LXIII.)

putativní vt „považovat něco za obtížné“, též attitude „přistupovat k něčemu jako k něčemu obtížnému“ 是以聖人猶難之，故終無難矣 (LXIII.)

adjV modální adjektivum a marker pasívní konstrukce „je těžko něco dělat“ 民之難治，以其智多 (LXV.)

2. *nàn*

N „těžkost“, „potíž“, „nesnáz“

n „těžkost“, „potíž“, „nesnáz“ 是以聖人猶難之，故終無難矣 (LXIII.)

寵 *chǒng*

Vt „protežovat někoho“, často v médiu „být protežovaný“, „těšit se přízni“

n „přízeň“, „protežování“ 寵辱若驚，貴大患若身 (XIII.)

繩 *shéng*

N „provaz“

繩約 *shéngyuē* np „provazy všeho druhu“ < n + n 善結無繩約而不可解 (XXVII.)

結繩 *jiéshéng* np „vázání provázků“, dle čínské mytologie jeden z prvních druhů písma < Vt + N 使民復結繩而用之 (LXXX.)

繩繩 *shéngshéng* statp „být nezřetelný“ 繩繩兮不可名 (XIV.)

識 *shí*

Vt „být si vědom něčeho“, „mít o něčem povědomí“

vt „být si vědom něčeho“, „mít o něčem povědomí“, v pasívu 夫唯不可識，故強為之容 (XV.)

vi „mít povědomost o věcech“ 前識者，道之華，而愚之始 (XXXVIII.)

轍 *zhé*

N „stopa zanechávaná koly vozu“

轍跡 *zhéjì* np „stopy všeho druhu“ < n + n 善行無轍跡 (XXVII.)

關 *guān*

N „závora“

關鍵 *guānjiàn* np „zámký všeho druhu“ < n + n 善閉無關鍵而不可開 (XXVII.)

辭 *cí*

Vt „odmítat něco“, „s díky se obratně vymluvit a odmítnout něco“

vt.om „odmítat to“ 萬物恃之以生而不辭 (XXXIV.)

蹶 *jué*

Vi „zakopnout“, „upadnout“

vi „zakopnout“, „upadnout“ 侯王無以正，將恐蹶 (XXXIX.)

闕 *kuī*

Vt „dívat se skrz něco (typicky skrz nějakou škvíru)“

vt „dívat se skrz něco“ 不闕牖，見天道 (XLVII.)

獸 *shòu*

N „srstnaté zvíře“, „čtvernožec“

猛獸 *měngshòu* np „divoké zvíře“, „šelma“ < adj + n 攫鳥猛獸不搏 (LV.)

羸 *léi*

ADJ „být vychrtlý a zesláblý“ (typicky v důsledku nemoci nebo hladomoru)

adj „být vychrtlý a zesláblý“ 或強或羸 (XXIX.)

20 tahů

釋 shì

Vi „tát ve velké míře (o ledové mase, která všechno svírá)“

n „obleva“ 渙兮其若釋 (XV.)

颶 liú

Vi „vát (o mořském větru)“ > ADJ „být rozevlátý jako mořský vítr“

adj „být rozevlátý jako mořský vítr“ 颶兮若無止 (XV.)

飄 piāo ADJ „být prudký a nárazový (o větru)“

adj „být prudký a nárazový“, ve funkci přívlastku 故飄風不終朝，驟雨不終日 (XXIII.)

躁 zào

1. ADJ „být v neklidu“, „být uspěchaný“

adj „být v neklidu“, „být uspěchaný“ 輕則失根，躁則失君 (XXVI.)

n „neklid“, ve funkci přívlastku 重為輕根，靜為躁君 (XXVI.)

2. Vi „prudce se pohybovat“, „dělat prudké pohyby (asi jako při rozcvičce)“

n „prudký pohyb“ 躁勝寒，靜勝熱 (XLV.)

籌 chóu

N „počítací tyčinka“ (delší než 策 cè)

籌策 chóucè np „počítadla všeho druhu“ < n + n 善數不用籌策 (XXVII.)

譬 pì

Vt „přirovnat něco k něčemu“

vtt „přirovnat něco k něčemu“ 譬道之在天下，猶川谷之於江海 (XXXII.)

攘 ráng

Vt „máchnout něčím (typicky pažemi)“, „vyrazit prudce něčím (typicky rukama) dopředu“

vt „máchnout něčím (pažemi)“, „vyrazit prudce něčím (rukama) dopředu“ 上禮為之而莫之以應，則攘臂而扔之 (XXXVIII.)

vi „rozmáchnout se“, možná konativně „snažit se rozmáchnout se“ 攘無臂 (LXIX.)

寶 bǎo

ADJ „být vzácný“

n „poklad“, „vzácnost“ 我有三寶，持而保之 (LXVII.)

饑 jī

Vi „hladověť“, „trpět chronickou podvýživou“

vi „hladověť“ 民之饑，以其上食稅之多，是以饑 (LXXV.)

21 tahů

儼 yǎn

ADJ „být formální a seriózní“

adj „být formální a seriózní“ 儼兮其若客 (XV.)

辯 biàn

Vi „[logicky] argumentovat“

vi „[logicky] argumentovat“ 善者不辯，辯者不善 (LXXXI.)

n „[logická] argumentace“ 絕智棄辯，民利百倍 (XIX.)

n specif. „argumentační schopnosti“ 大辯若訥 (XLV.)

屬 shǔ

Vt „patřit někam“, „uchylovat se k někomu“, „přimykát [s důvěrou] k někomu“

vt „patřit někam“, „uchylovat se k někomu“, „přimykát [s důvěrou] k někomu“ 故令有所屬 (XIX.)

露 lù

N „rosa“

n „rosa“ 天地相合，以降甘露 (XXXII.)

類 lèi

N „uzel na niti“ > ADJ „mít vlastnosti uzlu“, „být zauzlený“

adj „být zauzlený“ 夷道若類 (XLI.)

攝 shè

1. Vt „vláčet něco za sebou“ > Vt „mít něco pod kontrolou“, „ošéfovat si něco“

vt „mít něco pod kontrolou“, „ošéfovat si něco“ 蓋聞善攝生者，陸行不遇兕虎，入軍不被甲兵 (L.)

2. (psáno jako 歛)

Vt „omezit někoho“, „skřípnout někoho“

vt „omezit někoho“, „skřípnout někoho“ 將欲歛之，必固張之 (XXXVI.)

懼 jù

Vi „bát se“

kauzativní vt „způsobit, že se někdo bude bát“, „zastrašit někoho“ 民不畏死，奈何以死懼之 (LXXIV.)

22 tahŭ

驕 jiāo

ADJ „být namyšlený“, „být arogantní“

adj „být namyšlený“ 富貴而驕，自遺其咎 (IX.)

鑒 jiàn

N „zrcadlo“

n „zrcadlo“ 滌除玄鑒，能無疵乎 (X.)

聾 lóng

ADJ „být hluchý“

vi v inchoativním vidu „ohluchnout“ 五音令人耳聾 (XII.)

驚 jīng

Vi „polekat se“, „mít šok“

vi „polekat se“, „mít šok“ 寵辱若驚，貴大患若身 (XIII.)

聽 tīng

Vt „poslouchat něco“

vt „poslouchat něco“ 聽之不聞，名曰“希“ (XIV.)

襲 xí

Vt „důsledně se něčím řídit“

vt „důsledně se něčím řídit“ 是謂襲明 (XXVII.)

23 tahů

籥 *yuè*

N „píšťala“

橐籥 *tuóyuè* np „dmychadlo“ 天地之間，其猶橐籥乎 (V.)

儻 *lèi*

儻儻 *lèilèi* statp „být nesmírně unavený“ 儻儻兮，若無所歸 (XX.)

攫 *jué*

Vt „ukořistit něco nohama (typicky o opicích nebo o ptácích)“

攫鳥 *juéniǎo* np „dravec“ < adj + n 攫鳥猛獸不搏 (LV.)

24 tahů

觀 *guān*

1. Vt „pozorovat něco“, „zkoumat něco“, „nahlížet na něco“ >

vt „pozorovat něco“, „zkoumat něco“, „nahlížet na něco“ 以天下觀天下 (LIV.)

2. ADJ „být pozorovatelný“ (možná odvozeno od mediálního užití Vt „pozorovat něco“)

kauzativní vt „způsobit, že něco bude pozorovatelné“, „dát něco najevo“, „poukázat na něco“ 常無，欲以觀其妙 (I.)

n „to, co je pozorovatelné“ neboli „vzhled“ 雖有榮觀，燕處超然，奈何萬乘之主而以身輕天下 (XXVI.)

驟 *zhòu*

ADJ „být prudký (o dešti)“, „být spěšný“

adj „být prudký (o dešti)“, ve funkci přívlastku 故飄風不終朝，驟雨不終日 (XXIII.)

靈 *líng*

N „magická síla“

vi „magickým způsobem fungovat a projevovat se (o nadpřirozených bytostech)“ 神得一以靈 (XXXIX.)

28 tahů

鑿 *záo*

Vt „probourávat něco“, „vrtat do něčeho díru“

vt „probourávat něco“, „vrtat do něčeho díru“ 鑿戶牖以為室，當其無，有室之用 (XI.)

Seznam použité literatury

1. Primární literatura (Komentované edice pramenů ve staré čínštině. Dle názvu díla.)

Bǎi Yù Jīng 百喻經. Překl. Gunavarddhi [492]. Héfěi: Huángshān Shūshè 2010.

Bóshū Lǎozǐ Jiào Zhù 帛书老子校注. Ed. *Gāo Míng* 高明. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú 1996.

Guǎnzǐ Jiào Zhù 管子校注. Ed. *Lǐ Xiángfèng* 黎翔凤. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú 2004.

Hánfēizǐ Jíjiě 韩非子集解. Ed. *Wáng Xiānshèn* 王先慎, *Zhōng Zhé*. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú 1998.

Hán Shī Wàizhuàn Jíshì 韓詩外傳集釋. Ed. *Xǔ Wéiyù* 許維通. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú 1980.

Lǎozǐ Dào Dé Jīng Zhù Jiào Shì 老子道德经注校释. Ed. *Wáng Bì* 王弼 [cca 245], *Lóu Yúliè* 楼宇烈. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú 2008.

Lǎozǐ Jiào Shì 老子校释. Ed. *Zhū Qiānzhī* 朱谦之. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú 1983.

Lǎozǐ Jīn Zhù Jīn Yì 老子今注今译. Ed. a překl. *Chén Gǔyìng* 陳鼓應. Běijīng: Shāngwù Yīnshūguǎn 2009.

Lièzǐ Jí Shì 列子集释. Ed. *Yáng Bójùn* 杨伯峻. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú 1985.

Lúnyǔ Yì Zhù 論語譯注. Ed. a překl. *Yáng Bójùn* 楊伯峻. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú 1980.

Lǚshì Chūnqiū Jíshì 呂氏春秋集釋. Ed. *Xǔ Wéiyù* 許維通, *Liáng Yúnhuá*. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú 2009.

Mèngzǐ Yì Zhù 孟子譯注. Ed. a překl. *Yáng Bójùn* 楊伯峻. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú 1960.

Mòzǐ Jiào Zhù 墨子校注. Ed. *Wú Yùjiāng* 吴毓江, *Sūn Qǐzhì* 孫啓治. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú 1993.

Shàng Shū 尚書. In: *Shísān Jīng Zhù Shū* 十三經注疏. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú 1983.

Shǐ Jì 史記. Ed. *Sīmǎ Qiān* 司馬遷. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú 1982.

Shī Jīng 詩經. In: *Shísān Jīng Zhù Shū* 十三經注疏. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú 1983.

Xiào Jīng 孝經. In: *Shísān Jīng Zhù Shū* 十三經注疏. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú 1983.

Zhōu Yì 周易. In: *Shísān Jīng Zhù Shū* 十三經注疏. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú 1983.

Zhuāngzǐ Jíjiě 庄子集解. Ed. Wáng Xiānqiān 王先谦, Liú Wǔ 刘武撰, Shěn Xiàohuán 沈啸寰. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú 1987.

Zuǒ Zhuàn 左轉. In: *Shísān Jīng Zhù Shū* 十三經注疏. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú 1983.

2. Slovníky a příručky, včetně elektronických

APRESJAN, J. D. ed. (2003). *Novyj ob'jasnitel'nyj slovar' russkich sinonimov*. Moskva: Jazyki russkoj kul'tury.

KARLGREN, B. (1956). *Grammata Serica Recensa*. Stockholm: Bulletin MFEA.

NIKITINA, T. N., ZAJCEV, V. P. edd. (2009). *Slovar' drevněkitajskich ieroglifov*. Sankt-Petěrburg: Karo.

PULLEYBLANK, E. G. (1991). *Lexicon of Reconstructed Pronunciation in Early Middle Chinese, Late Middle Chinese, and Early Mandarin*. Vancouver: University of British Columbia Press.

Thesaurus Linguae Sericae. A Historical and Comparative Encyclopaedia of Chinese Conceptual Schemes (ed. Ch. Harbsmeier). <http://tls.uni-hd.de>

WÁNG Lì 王力 ed. (2000). *Wáng Lì Gǔhànyǔ Zìdiǎn* 王力古漢語字典. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú.

Wén lín 文林. Version 3.4.1. Software for Learning Chinese. Wenlin Institute, Inc. 2007.

http://ru.wikipedia.org/wiki/Глокая_куздра

Xǔ Shèn 許慎 (100/2004). *Shuō Wén Jiě Zì* 說文解字. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú.

YÁNG Shùdá 楊樹達 (1928/2007). *Cí Quán* 詞詮. Shànghǎi: Shànghǎi Gǔjí Chūbǎnshè.

3. Sekundární literatura (Překlady *Laozi* do západních jazyků a odborné práce. Dle autora.)

AMES, R. T., HALL, D. L. (2003). *Dao De Jing: A Philosophical Translation*. New York: Ballantine Books.

APRESJAN, J. D. (1977). *Leksičeskaja Semantika*. Moskva: Nauka.

ARENDT, C. (1891). *Handbuch der nordchinesischen Umgangssprache mit Einschluss der Anfangsgründe des neuchinesischen officiellen und Briefstils*. Erster Theil. Allgemeine Einleitung in das Chinesische Sprachstudium mit einer Karte. Stuttgart und Berlin: W. Spemann.

- BAXTER, W. H. (1993). *A Handbook of Old Chinese Phonology*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- BOTTÉRO, F., HARBSMEIER, Ch. (2009), „The *Shuowen Jiezi* Dictionary and the Human Sciences in China“. In: *Festschrift Nahtan Sivin*. Taipei: Academica Sinica.
- DVOŘÁK R. (1920). *Lao-tsiova kanonická kniha o Tau a cnosti (Tao-tek-king)*. Kladno: nákladem a tiskem Jaroslava Šnajdra.
- FULLER, M. A. (2004). *An Introduction to Literary Chinese: Revised Edition*. Cambridge: Harvard University Asia Center.
- GABELENZ, G. v. d. (1881/1944). *Chinesische Grammatik mit Ausschluss des niederen Stiles und der heutigen Umgangssprache*. Peking: Deutschland-Institut.
- GALAMBOS, I. (2002). *The Evolution of Early Chinese Writing: Evidence from Newly Excavated Texts (490 – 221 BC)*. Berkeley: University of California (PhD.).
- GUŌ Xīliáng 郭錫良 (1997). *Xiān-Qín Yǔqìcí Xīntàn* 先秦語氣詞新探. In: *Hànyǔshǐ Lùnjí* 漢語史論集 Běijīng: Shāngwù Yīnshūguǎn.
- GUŌ Xīliáng 郭錫良 (2010). *Hànyǔ Gǔyīn Shǒucè* 漢字古音手冊. Běijīng: Shāngwù Yīnshūguǎn.
- HARBSMEIER, Ch. (1981). *Aspects of Classical Chinese Syntax*. London a Malmö: Curzon Press Ltd.
- HARBSMEIER, Ch. (1998). *Logic and Language. Science and Civilization in Ancient China vol. 7*. Cambridge: Cambridge University press.
- HARBSMEIER, Ch. (2011 rukopis). *A Little Primer of Literary Chinese*.
- JACHONTOV, S. J. (1965). *Drevněkitajskij jazyk*. Moskva: Nauka.
- JIĀNG Yǒugào 江有誥 (před 1851/1993). *Yīn xué Shí Shū* 音學十書. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú.
- JIǎNG Shàoyú 蔣紹愚 (2005). *Gǔhànyǔ Cíhuì Gāngyào* 古漢語詞彙剛要. Běijīng: Shāngwù Yīnshūguǎn.
- JĪNGMÉN SHÌ BÓWÙGUǎN 荊門市博物館 ed. (1998). *Guōdiàn Chǔ Mù Zhújiǎn* 郭店楚墓竹簡. Běijīng: Wénwù Chūbǎnshè.
- KARLGREN, B. (1923). *Sound and Symbol in Chinese*. Oxford.
- KARLGREN, B. (1975). *Notes on Lao-tse*. Stockholm: Bulletin MFEA.

- KRÁL, O. (1971). *Tao – texty staré Číny*. Praha: Československý spisovatel.
- KRÁL, O. (2005). *Čínská filosofie. Pohled z dějin*. Lásenice: Maxima.
- KRÁL, O. (2010). *Laozi*. Praha: Galerie Zdeněk Sklenář.
- KREBSOVÁ, B. (1971). *Tao te t'ing. O Tao a cnosti*. Praha: Odeon.
- LAU, D. C. (1982). *The Tao Te Ching*. Hong Kong: Chinese U. Press.
- LIÚ Jiān 劉堅 (1983). *Jīndài Hànyǔ Dúběn* 近代漢語讀本. Shànghǎi: Shànghǎi Jiàoyù Chūbǎnshè.
- NIKITINA, T. N. (1985). *Sintaksičeskij stroj drevněkitajskogo jazyka*. Leningrad: Leningradskij gosudarstvennyj universitět (DrSc).
- NIKITINA, T. N. (2005). *Gramatika staročínských textů*. Překl. Sehnal, D. Praha: Karolinum.
- PÁN Wùyún 潘悟雲 (2000). *Hànyǔ Lìshǐ Yīnyùnxué* 漢語歷史音韻學. Shànghǎi: Shànghǎi Jiàoyù Chūbǎnshè.
- PULLEYBLANK, E. G. (1995). *Outline of Classical Chinese Grammar*. Vancouver: UBC Press.
- SAGART, L. (1999). *The Roots of Old Chinese*. Amsterdam a Philadelphia: John Benjamins.
- SEHNAL, D. (2001). „Čínský jazyk nebo čínské jazyky?“. In: *Cizí jazyky* 4/2001. Plzeň: Fraus.
- SEHNAL, D. (2002). „Čínské znakové písmo: jeho povaha a vývoj“. In: *Z myšlenek Žluté Země*. Brno: Zemské moravské muzeum.
- SEHNAL, D. (2005). „Původ a modalita částice *ye* ve staré čínštině“. In: *Studia Orientalia Slovaca* 2005. Bratislava: Univerzita Komenského.
- VOCHALA, J. (2009). *Konfucius v zrcadle sebraných výroků*. Praha: Academia.
- WÁNG Lì 王力 (1964/1999). *Gǔdài Hànyǔ* 古代漢語. Běijīng: Zhōnghuá Shūjú.
- ZÁDRAPA, L., PEJČOCHOVÁ, M. (2009). *Čínské písmo*. Praha: Academia.
- ZÁDRAPA L. (2011). *Word-class Flexibility in Classical Chinese*. Leiden – Boston: Brill.
- ZHŮ Déxī 朱德熙 (1961). „Shuō de“ 說 “的”. In: *Zhōngguó Yǔwén* 1/1961.
- ZHŮ Déxī 朱德熙 (1984). *Yǔfǎ Jiǎngyì* 語法講義. Běijīng: Shāngwù Yīnshūguǎn.